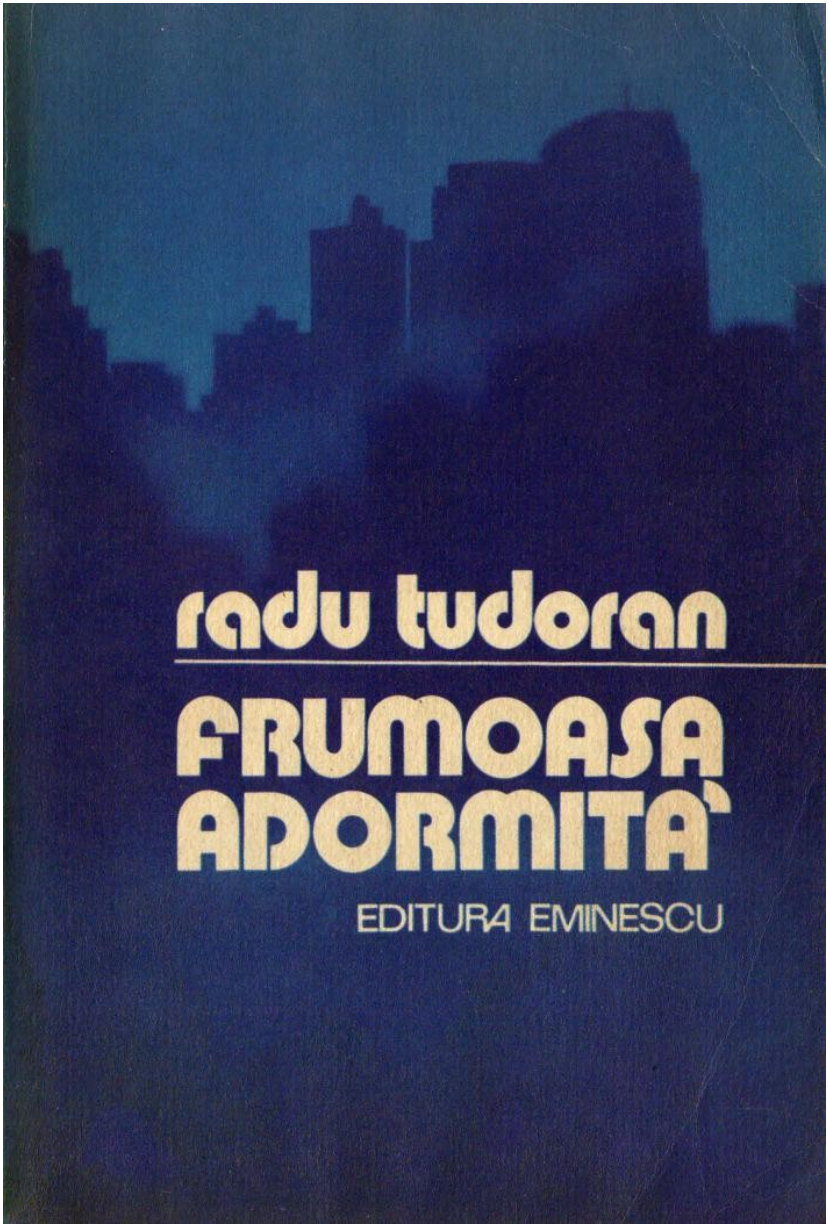

Coperta de Gheorghe Baltoc

Radu Tudoran
FRUMOASA ADORMITĂ
1981
Editura Eminescu
BUCUREŞTI, PIAŢA SCÂNTEII 1

Am vrut să-mi încep cartea la miezul nopţii, de Anul Nou, când toată lumea petrece; de câte ori am făcut aşa, am avut un sentiment de satisfacţie şi de biruinţă. Dar un prieten a stăruit să vin la masa lor tradiţională, în familie, fără dans şi muzică, unde singura festivitate constă în a se stinge luminile şi a se ciocni un pahar de şampanie când la radio se aud cele douăsprezece bătăi ale gongului.

Iar acum, cu capul greu şi cu inima înfierbântată de gândurile care nu mi-au dat pace toată noaptea, aşteptând să fit scrise, stau cu ochii pe ceas, a trecut amiaza şi la ora două trebuie să telefonez la New York, unde este opt dimineaţa, ca s-o prind pe Fici acasă şi să-i urez un an mai bun decât se teme ea că va fi anul acesta.

Fici are o prăvălioară elegantă, „boutique” cum se numeşte ea în Franţa, pe strada Patruzeci şi Nouă, din Manhattan, lângă Second Avenue, zonă locuită de lume mai aleasă, fiind în acelaşi timp mai apărată în ceea ce priveşte primejdia de jaf sau agresiune, ca mai toată partea oraşului aflată la răsărit de celebra Fifth Avenue care taie insula în lung. demarcând două părţi aproape simetrice, dar pline de contraste. Acolo ea vinde rochii de trei şi cinci sute de dolari, pe care le aduce personal, în exemplare unice, de la Paris şi Milano, pentru cucoane bogate, răsfăţate, pretenţioase şi antipatice. Nu-i o meserie plăcută, cum s-ar crede; Fici o face din vocaţie. Şi-apoi are o şcoală lungă şi rafinată, absolvită la Paris, de unde a fugit în plină prosperitate, părăsind un apartament elegant, de şase camere, numai ca să se scuture de o iubire chinuitoare şi nedemnă. Acesta este un act

bărbătesc, pe care însă puţini bărbaţi sunt în stare să-l facă. Iar America, unde a ajuns cu toate economiile ei transformate într-un pumn de pietre preţioase, a rămas şi astăzi continentul oamenilor curajoşi şi al nemulţumiţilor. O săptămână mai târziu urma să fie jefuită de tot avutul, şi astfel şi-a început viaţa la New York, cu ce-o mai fi scuturat de prin buzunare şi fără să cunoască pe nimeni. Oricine altcineva s-ar fi întors acasă, călcându-şi pe inimă şi pe mândrie. Un asemenea om inspiră puţină frică pe lângă admiraţie, merită o urare la începutul anului; de aceea stau şi aştept legătura eu New York-ul, care întârzie. „O oră vi se pare mult? îmi ripostează centralista. La ei acum este revelionul, liniile sunt ocupate!”. Nu, revelionul s-a terminat, e nouă dimineaţa, vremea când, dacă nu-i zi de lucru, oamenii îşi scot câinii la plimbare.

O cunoşteam prea puţin, o văzusem de vreo trei ori în ţară, venită în scurte vacanţe. Ne-am împrietenit abia după ce am plecat de la New York să fac ocolul Americii, şi când distanţa tot mai mare lăsată în urmă a operat în sens invers, dându-mi sentimentul că există cineva apropiat care mă aşteaptă.

În timpul cât am mai stat acolo după întoarcere, ora zece dimineaţa mă găsea aproape zi de zi în uşa de sticlă a prăvălioarei, cu două pahare de ceai într-o pungă de hârtie şi cu o brioşă, pe care le luam de la un negustor de alături; pahare de carton, cu capac, ea să nu se verse. Aşa, cu acel ceai matinal devenit obişnuinţă, am ajuns să mă cred puţin din familie. Fici venea să-mi deschidă, luminoasă la faţă, chiar dacă avea în suflet motive să fie posomorâtă, fie măcar acela că trebuia să ţină uşa încuiată ziua-n amiaza mare; aşa se obişnuieşte dacă n-ai un om de pază. Şi până să apară primele cliente, când o ştergeam repede la treburile mele, îmi povestea şi mă instruia despre ce ştia cel mai bine, cum este femeia americană, ce simte ea sau ce nu simte, ce gândeşte sau ce nu gândeşte. Învăţătura ei

avea un fundament temeinic, cinci sute de fişe feminine, am ascultat-o cu luare aminte, dar i-am aplicat o corecţie importantă, ştiind; că puţine femei în America îşi cumpără rochii de trei sute de dolari, şi încă mai puţine de cinci sute.

Mai am o datorie în această primă zi a anului, să-mi închei lucrul cât mai repede şi să merg la Tatiana, care pleacă astă-seară la Moscova; vreau să-i trimit ultima mea carte Irinei, ghidul meu din zilele cât am stat acolo, la începutul unei călătorii care mi-a prilejuit acea carte. Nu cunoaşte limba română, dar poate va găsi pe cineva să-i traducă unele pagini unde i-am făcut portretul cu simpatie şi, cred: eu, cu destulă subtilitate. Am motive să-i port recunoştinţă, de vreme ce după trei ani şi jumătate n-am uitat-o şi mă bucur să ştiu că se va regăsi măcar puţin în paginile mele; mi-e teamă numai că traducătorul ocazional nu va fi destul de atent cu nuanţele.

Dar, deşi am avut aceste griji în afara lucrului, ziua de Anul Nou n-am pierdut-o cu totul, fiindcă, după cum se vede, cartea e începută.

Dacă „persoana aceea” m-ar fi întâmpinat la aeroport; cum fusese vorba, toate ar fi mers mai uşor şi poate America văzută de mine ar fi fost alta, nu neapărat mai bună. Era o persoană necunoscută, trimisul unei agenţii de stat pentru informaţie şi documentare; nu cerusem, ci mi se oferise. Nu urma să-mi dea nici casă, nici masă, ci doar să mă ia de mână şi să-mi arate pe unde şi cum să merg mai bine. Aceste persoane mi s-a spus că sunt colaboratori onorifici ai agenţiei, de obicei oameni instruiţi şi la vârsta de pensie, bucuroşi să facă o treabă utilă, care pe deasupra este şi distractivă. A arăta oraşul unui străin nu-i mai puţin plăcut decât să scoţi un câine la plimbare, cu avantajul că nu trebuie să-l ţii în lesă şi să aduni cu şerveţelul murdăria lăsată de el în urmă.

Un străin căruia i se acordă o atenţie oficială

înseamnă că nu-i un oarecine, şi nu are minte de două parale. Persoana care l-a luat în primire, în oraşele mici mai cu seamă, unde totul se vede şi totul se află, la fel ca în târguşoarele noastre, are toate motivele să se mândrească, şi desigur că ea stârneşte invidia vecinilor; căci nimeni nu ştie dacă străinul nu-i o mare personalitate, de pildă un deţinător al premiului Nobel, sau pe cale să devină. Este adevărat, dar aceasta rămâne reflecţia mea personală, nu a târgoveţilor din America şi din alte târguşoare din lume, că premiul Nobel a ajuns astăzi la inflaţie, la fel ca moneda americană; prestigiul lui totuşi se păstrează, cum se păstrează şi prestigiul dolarului.

Cineva care a fost de curând în America şi s-a bucurat de oficiile acelor persoane mi-a povestit cum stă treaba cu ele, dar n-am înţeles prea bine, am înregistrat cu exagerare avantajele, ceea ce m-a făcut să mă simt uşor şi fără griji în timp ce zburam spre New York. Era anunţată ziua sosirii mele pe aeroportul Kennedy, se ştia numele companiei aeriene, şi chiar numărul zborului. Persoana delegată să întâmpine un oaspete se aţine la ieşire, strigând din când în când numele acestuia, căci printr-o telegramă nu se pot stabili semne de recunoaştere; singura grijă a noului venit rămâne să fie atent la pronunţie, care poate fi cu totul neaşteptată. Desigur, mai bine ar fi cu o placardă, dar poate ar da naştere la confuzii, fiindcă în America placardele sunt folosite toată ziua-bună ziua la mitinguri de protest, cum am văzut chiar eu, în mai multe rânduri. Bunăoară, o dată, la New York, se manifesta împotriva domnului cutare, nu-i cunoşteam funcţia, căruia i se cerea, textual, să înceteze cu furturile. Altă dată, tot acolo, împotriva primarului, care găsise cu cale să-şi mărească salariul într-un moment când oraşul stătea atât de prost cu finanţele, încât ar fi ajuns în starea de încetare a plăţilor dacă nu primea ajutor federal, de la Washington. Desigur, toate acestea le-aş fi înţeles mai în profunzime, aş

fi văzut poate şi altele, dacă lângă mine ar fi fost persoana aceea, să-mi arate şi să-mi explice.

Odată ce v-aţi recunoscut şi v-aţi strâns mâna, spionându-vă pe furiş ca să vă depistaţi firea, persoana aceea îţi ajută să-ţi cari bagajul, cu o sportivitate tipic americană, te urcă în maşina sa personală şi te conduce la un hotel cuviincios, după ce-a aflat cât eşti dispus să plăteşti pentru o cameră. Chiar dacă n-ar face nimic mai mult decât atâta şi tot l-aş socoti o binecuvântare, căci am fost nevoit să-mi caut singur camerele de hotel, şi numai eu ştiu cu ce cazană şi cu ce teamă, cu ce sentiment de incertitudine!

Dar persoana aceea face mult mai mult, aşa crezusem, face totul, te duce pe la muzee, la instituţii, unde n-ai şti cum să ajungi şi nici n-ai putea să intri singur, îţi procură bilete la teatru sau la concerte, pe care nu le găseşti altminteri, dovadă că eu, unul, două luni cât am rămas în America n-am văzut niciun spectacol, socotind că-i mai bine să umblu decât să stau la coadă. Mai este posibil să-ţi arate şi împrejurimile oraşului, sau să te ducă şi mai departe, după cât i-ai devenit de simpatic, în locuri pitoreşti sau istorice, de pildă pe acolo unde pionierii s-au luptat cu pieile roşii. Iar mai presus de toate te invită la el acasă, în „home”-ul său, care-i o noţiune sacră, la masa de prânz sau de seară, dându-ţi prilejul să cunoşti familia americană în intimitate. Ba, uneori, organizează partiuri, în cinstea ta, unde se adună zeci de oameni, dându-ţi prilejul ca, după familie, să cunoşti şi societatea. N-am avut parte de toate acestea, dar cred că nici n-am avut nevoie.

La Hollywood, aflându-mă pe o terasă înaltă, am văzut pe acoperişul buildingului din faţă reclama unui mare fabricant de parfumuri, decedat astăzi, dar cunoscut în toată lumea, la noi asemeni. Fici, care cunoştea pe văduva lui şi ştia că este bucuroasă de oaspeţi, îmi

propusese să-i fac *o* vizită, spunându-mi că în cinstea mea stăpâna casei va da un cocteil pentru trei sute de persoane, toată lumea aleasă, ceea ce era o ocazie unica pentru mine de a cunoaşte societatea bogată a Americii. Ar fi fost, într-adevăr, o experienţă interesantă, însă nu cât s-ar crede; această societate îmi este cunoscută, nu ştiu cum, poate printr-un simţ de deducţie dublat de un simţ al sintezei; şi de n-aş cunoaşte-o, nu-i greu să mi-o închipui, prin caracteristicile ei limitate şi stereotipe. Iar dacă se va spune că judec prea simplu şi cu prea multă îngâmfare, am să răspund că de fapt mă bizui pe o experienţă reală, ca unul care am văzut destule văduve bogate în America, în deplină opulenţă şi în toată exercitarea poftei lor de viaţă.

N-am fost în restaurante de lux, deşi am avut invitaţii, fiindcă nu-mi place să depăşesc standingul meu obişnuit de viaţă; mi se pare o vanitate. Nimic nu cred să fie mai demoralizant, şi mai chinuitor, decât să te întorci la tine însuţi după ce te-a ameţit o falsă ascensiune. N-am fost nici la operă, nici la teatru, cu atât mai puţin în saloane, dar văduve bogate am văzut pe aeroporturi şi la clasa întâi a avioanelor, puse să cutreiere lumea, gata să-şi plătească larg desfătările. La Honolulu, când aşteptam ora de plecare a avionului, a venit un grup de arătări scofâlcite, ţinându-se de mână ca fetiţele şi ţopăind vesele, cu rochii străvezii sau cu pantaloni de catifea şi mătase ţipătoare, cu flori în păr şi cu cununi atârnate de grumaz, flori roz şi albastre, lasciva podoabă a femeilor tinere din Hawaii. Le-aş fi cunoscut oare mai bine dacă mă pofteau la un cocteil de trei sute de persoane?

La celebrul Tiffany, un magazin de bijuterii, de argintării şi porţelanuri fine, la New York, unde m-am dus fiindcă îl cunoşteam din literatura şi urmăream o confirmare, după ce m-am plimbat fără să-mi pierd firea în faţa atâtor bogăţii puse la vedere, şi fără să mă fi ispitit vreuna, chiar judecână ci aş fi avut cu ce să mi-o cumpăr,

am rămas cu ochii la o cucoană, soră cu cele de la Honolulu, decât că nu avea cununa de flori Hawaiiene. Cucoana examina un ceas de aur, bărbătesc, atât de plat şi de gingaş că nu înţelegeam cum putea să încapă în el o maşinărie complicată, precisă şi pe cpta supra robustă, căci lucrurile de la Tiffany sunt fără moarte. Ceasul costa o mie cinci sute de dolari, cifră pe care o socotesc dezmăţată; cucoana nu s-a mulţumit cu atâta şi atunci i s-a oferit altui, de o mie nouă sute. Ceasul meu e o marcă bunişoară, putea să coste cincizeci de dolari maximum! În clipa când cumpărătoarea; cerea alt ceas, şi mai scump, dacă putea să existe, am simţit doi ochi ţintindu-mă şi am plecat repede; poate era detectivul prăvăliei, sau poate chiar al cucoanei, şi m-aş fi vrut să creadă că urmăream să smulg geanta acesteia.

În încheiere, persoana aceea, ca să mă întorc unde am lăsat-o, te conduce la aeroport, îţi ajută iar să cari bagajul, te urcă în avion şi îţi urează călătorie plăcută. N-ai să-l mai vezi niciodată, dar rămâne în agendă, o grijă sâcâitoare, să-i trimiţi felicitări de Anul Nou sau de ziua numelui; şi să răspunzi la scrisori, pe care negreşit ţi le va trimite, pentru, el corespondenţa este o distracţie, şi nu o cazną, cum mi se pare mie. S-ar putea să judec, cu patimă, ca vulpea care socotea, că strugurii, sunt acri. Căci altminteri de ce să nu recunosc ce nelinişte îmi dădea următoarea escală, şi ce împăcat aş fi fost să ştiu, că la aeroport sau în gară mă va aştepta altă persoană!

Sigur că era, în mine puţină îndoială, şi chiar, teamă pe când avionul se pregătea să aterizeze la New York „într-o după-amiază de septembrie. Să fi fost ceasul trei, nu mai ţin. minte bine, eram încurcat de trecerea la ora locală, şi cerul, care fusese senin deasupra Atlanticului, începea să se înnoreze din, toate părţile agravându-mi neliniştea; dacă începea să plouă, însemna, să debarc în America sub auspiciile cele mai nefericite. După aterizare, n-am mai

ştiut ce se întâmpla, afară, din avion, am, intrat direcrt în clădirea aeroportului, prin tunelul, de trecere, fără ferestre, care, dacă n-ar avea mochetă pe jos, ar semăna cu o galerie de mină. O oră de aşteptare e lungă când nu ştii ce urmează după aceea. Cam atât am stat la viza paşaportului, deşi se lucra la vreo cinci ghişee; dar odată cu mine coborâseră aproape cinci sute de oameni, exact patru sute nouăzeci. În zborul lung peste Atlantic am avut timp să număr scaunele şi toate erau ocupate; mulţime, ca pe un vapor de croazieră.

În timp ce aşteptam, îmi tot lungeam gâtul să văd dacă dincolo de ghişee nu apăruse persoana aceea, şi trăgeam cu urechea să-mi aud numele. Neprezentându-se nimeni, am mai sperat că poate mă aştepta cineva în locul unde se aduceau bagajele.

Aveam două geamantane, destul de mari, cu lucruri pentru şaizeci de zile şi nu mă împăcam deloc cu ele, deprins cum eram să călătoresc cu maşina, în care puteam să pun tot ce-mi trecea prin minte, fără grija că voi fi nevoit să le car în spinare. Hamali nu prea mai sunt, oamenii s-au deprins să se descurce singuri, în afară de marii businessmeni şi de văduvele bogate. În schimb, au apărut peste tot, prin gări şi aeroporturi, cărucioare puse la dispoziţia călătorilor. M-am folosit de ele în Elveţia, unde m-am oprit trei zile; sigur că te ajută, dar tot mai bine este să umbli cu mâinile goale. Pe aeroportul din Zürich, prima escală, unul din geamantane se pierduse. Am făcut reclamaţie, fata care întocmea actele mi-a luat un interogatoriu penibil, ca răufăcătorilor, apoi mi-a cerut să numesc cinci obiecte din cuprinsul geamantanului şi în sfârşit să indic o adresă unde poate să-mi dea de urmă. Cu obiectele m-am bâlbâit rău, îmi făcuse altcineva bagajul, abia am enumerat patru, cu ezitări suspecte: o curea de pantaloni, un ceas deşteptător, o carte… „Titlul cărţii?” m-a întrebat fata. „La ce folos? i-am răspuns. Este în

româneşte!” Al patrulea obiect nu-l mai ţin minte, iar de al cincilea fata m-a scutit, dacă a văzut că mă bâlbâiam atâta.

Geamantanul celălalt l-am lăsat la depozitul de bagaje, am plecat doar cu o geantă de mână unde aveam obiectele de trebuinţă pentru trei zile. În timp ce mergeam cu trenul spre Lausanne, în loc să fiu necăjit de pierdere, am simţit o uşurare nebănuită; nimeni nu mă va crede, dar aşa era, îmi venea să zburd la gândul că povara se redusese la jumătate. Am încercat din nou, acum în linişte, să-mi amintesc cuprinsul geamantanului, ca să-mi dau seama ce obiecte mi-ar fi fost cu totul indispensabile. Un pulover de lână; puteam să mă lipsesc de el, mai eră până la iarnă. O pereche de pantaloni; nu mai aveam alţii în afară de cei de pe mine, dar tot mă gândeam să-mi cumpăr unii în America, *blugi*, cum poartă lumea şi nu cer nicio îngrijire. Îmi părea rău de ceas, mă însoţea în a patra călătorie, şi continua să meargă bine, deşi era o marcă mediocră încolo, ducă-se naibii toate câte or fi fost, însemna că nici n-aveam nevoie de ele dacă nu le ţineam minte!

Am pierdut atâtea până astăzi! Alţi oameni au pierdut totul, în cutremure, în bombardamente; mulţi, printre ei eu însumi, am pierdut prieteni, iar unii şi-au pierdut chiar viaţa. Mă simţeam atât de uşor şi de liber, încât peisajul Elveţiei, care nu-mi plăcuse niciodată, a izbutit să mă farmece şi să mă îmbete. Ce-am avut cu ţara asta de-am socotit-o anostă, când fie şi numai florile ar fi trebuit să mă cucerească?! Erau atâtea flori, cele mai multe muşcate roşii, strălucitoare, ochioase, cărnoase, lacome, despletite nebuneşte, încât priveliştea părea să nu mai aibă alt înţeles şi să nu mai trăiască prin altceva decât prin ele. Gările, căsuţele, fermele cu feluritele lor acareturi se lăsau copleşite de muşcate roşii, nu se mai vedea altă viaţă, parcă lor le aparţinea lumea. Vagonul, cu ferestre imense, clare, se legăna lin şi fără niciun zgomot asupra acestei

privelişti, de parcă n-avea nicio atingere cu şinele; aerul condiţionat crea o atmosferă reconfortantă, făcea viaţa frumoasă, fără griji şi fără păcate, şi parcă aducea înăuntru mireasma florilor. M-am gândit ce greu îmi va fi în America, mi-era puţină frică şi mă întrebam ce zor aveam să merg acolo, când mi-ar fi fost atât de bine să rămân aici, în repaus, făm proiecte, fără năzuinţe uitându-mi ambiţiile atât de întârziate.

Prietenul meu Mac mă aştepta în gară, l-am văzut de departe venindu-mi în întâmpinare, încă juvenil, numai cu părul mai alb şi mai firav decât îl ştiusem; şi erau abia trei ani de la ultima noastră întâlnire. Ne-am veselit amândoi, dar simţeam o umbră în suflet, ştiind că şi el descoperea pe faţa mea semnele anilor. Era în ochii lui o mirare puţin consternată; şi ne ascundeam unul de altul!

N-am avut noroc, cum am ajuns acasă şi am deschis; uşa, Baby m-a vestit, bucurându-se, că tocmai telefonase cineva de la Zürich, desigur fata; găsiseră geamantanul pierdut şi până seara urma să-mi sosească.

Nu mai e timp să folosesc cuvinte ca să mă aflu în treabă, cântăresc mult adjectivele înainte de a le scrie, sunt prea puţine pentru cât e viaţa de cuprinzătoare şi se tocesc prea repede. Dar despre Baby pot spune din toată inima că este o fiinţă minunată. Înţeleaptă, curajoasă, înţelegătoare şi tolerantă, şi bună ca pâinea caldă, pâine de grâu curat, făcută în casă. Şi dacă adaug că ea este mama lui Mac, se înţelege câţi ani poartă în spate. Puţin gârbovită, cu ochii slăbiţi, nevoită să privească lumea de la un metru, îngrijindu-se singură de o: casă întreagă, primind oaspeţi, ospătându-i şi răsfăţându-i, nedezarmând în faţa greutăţilor şi necazurilor, şi neprivind cu indiferenţă, necazurile altora, nejeluindu-se, ei; gata oricând să zâmbească. Baby este omul la care când mă gândesc lumea devine mult mai frumoasă…

Iar acum eram cu amândbuă geamantanele pe

aeroportul Kennedy, singur, întârziat, n-avusesem niciun îndemn să mă bag în faţă la viza paşapoartelor, gândul meu fiind că poate până la urmă va apărea persoana aceea. Plecaseră toţi cei patru sute optzeci şi nouă de călători debarcaţi odată cu mine, trecuseră pe alături şi membrii echipajului, cu valijoarele lor în mână; toţi chipeşi, unul cu barbă falnică, trecuseră apoi, şi stewardesele, printre ele cea care îmi purtase de grijă în timpul zborului aducându-mi mâncare şi băutură, un serviciu greu de şapte ore neîntrerupte. Era o fată drăguţă, oacheşă, poate creolă; am salutat-o, cu mintea în altă parte. Persoana aceea nu mă aşteptă nici la bagaje. Am pus geamantanele pe un cărucior, le-am împins înspre vamă, cam împiedicat şi cu gândurile risipite. Vameşul m-a crezut pe cuvânt că nu merita să-mi cotrobăie prin geamantane; să le fi răsturnat cuprinsul pe masă, mi-ar fi fost totuna. M-a întrebat doar dacă am băutură; am spus da, o sticlă de whisky. S-a mirat: numai una?

Am trecut mai departe, lăsând acolo ultima speranţă, era ultimul loc unde cineva ar fi putut să mă aştepte. După zece paşi, în faţa unor uşi deschise spre holuri mari şi aglomerate, un şir de stâlpi nichelaţi împiedica trecerea căruciorului; am înţeles, ca să nu-l iau cu mine acasă! De aici înainte trebuia să-mi car singur geamantanele, şi nu erau uşoare, şi nici nu ştiam ce se va întâmpla cu ele şi cu mine în următoarele ore, iar prima mi se părea de grea cumpănă.

Interesându-mă unde aş putea lăsa bagajele, o fată de la un ghişeu mi-a arătat un şir de dulăpioare, lipite de un perete; nu erau numai acolo, dai de ele oriunde întorci ochii. Se numesc locker, scriu cum se pronunţa, aproximativ, nu există semne grafice pentru toate sunetele, mai ales pentru cele din limba americană. Învăţându-mă cuvântul, fata mi-a spus, ca să ţin minte: Gândiţi-vă la „Le coeur”! Seamănă, dar numai cu pronunţia locală a limbii

franceze. Zâmbetul ei, comunicativ, puţin năzdrăvan, puţin şăgalnic, m-a făcut să cred că avea o inimă bună. Cât despre le coeur, locker va să zică, ştiam de ele, pui cincizeci de cenţi şi iei cheia, numai că unul din geamantane, cel mai mare, n-ar fi încăput în dulăpior nici: pe jumătate. Văzând aşa, fata m-a îndrumat undeva, trei etaje mai sus, şi acolo am găsit, dar cu greu, un depozit de baigaje unde mi-au primit geamantanele, cu formalităţi complicate. Trecuse jumătate de oră; scăpat de poveri, simţeam că făcusem un pas înainte, nu era cel mai important, dar îmi aducea o eliberare concretă şi imediată.

Tot fata inimoasă mă învăţase să ies pe o anumită uşă, să cobor nişte scări şi acolo să aştept un anumit autobuz care avea să mă ducă la New York, până în inima Manhattanului. Aşa am făcut, eram la un subsol, o hală de beton cenuşiu şi rece, autobuzul a venit destul de repede, însă avusesem timp să mă gândesc că nu va veni niciodată. Abia când am urcat rampa la lumina zilei, aşa se spune, am văzut că între timp afară se întunecase, un nor negru acoperea cerul, ameninţând a ploaie şi dezolare. Mai rău nu putea să fie, aşa gândesc şi astăzi, deşi mai târziu am trecut prin întâmplări mult mai grele. Dar atunci mă socoteam lăsat în părăsire, care-i altceva decât să fii singur, nu-i doar o situaţie dată, ci o nedreptate şi o pedeapsă; nu făcusem nicio greşeală, nu călcasem niciun consemn, nimeni nu mă prevenise despre această soartă, de aceea nici nu căutasem o soluţie, un mod de a mă descurca singur.

Ştiam ce distanţe lăsasem în urmă, numai că spaţiul străbătut până aici rămânea teoretic, sosirea mea în America era deocamdată abstractă, n-aveam simţământul că ajunsesem, şi nici certitudinea că rămăsesem eu însumi. M-am înghesuit în colţul banchetei, cu geanta în braţe, întrebându-mă unde voi dormi peste noapte, şi cum voi ajunge acolo. Cu Fici nu eram atunci atât de prieten ca să-i

telefonez la orice oră, şi-apoi mi-era teamă să nu se sperie, să nu creadă, fie şi-o singură clipă, că venisem să-i cad pe cap şi să-i stric liniştea. Aveam mai multe numere de telefon şi adrese, ale unor vechi cunoştinţe şi chiar a unui om care într-o vreme îmi fusese cel mai bun prieten; numai că viaţa ne despărţise, trecuseră ani de când nu mai ştiam unul de altul decât din auzite. Nu-l anunţasem, venirea mea putea să-l surprindă şi să-l incomodeze. Trebuia să mă descurc singur.

În alt punct al aeroportului s-a urcat o fată şi s-a aşezat lângă mine. Era studentă, venea din Anglia unde îşi făcuse vacanţa, la o familie, pe bază de reciprocitate, cum se obişnuieşte astăzi între tineri, obicei care dacă s-ar extinde şi l-ar adopta toată lumea ar aduce multă fericire oamenilor. Vorbea şi ea franceza, ca fata de la aeroport, dar cu ele două s-a cam închis seria, zadarnic îmi făcusem iluzii, a trebuit să caut mult şi bine pe o a treia, şi am găsit-o tocmai în Vest, la Salt Lake City, o tânără misionară mormonă, Donna Young, studentă la Arte Frumoase, care la optsprezece ani fusese trimisă să-şi propovăduiască religia în Franţa şi Belgia. Cu ea am stat mult de vorbă, mi-a arătat instituţiile mormone, mi-a dăruit o biblie şi pe ea mi-a scris că va fi gata să-mi trimită oricând explicaţii dacă voi avea nedumeriri la lectură. Iată ce înseamnă o misionară adevărată, iar nu făcută.

Tot în oraşul mormonilor, o chelneriţă de la barul unde am mâncat seara, tânără vieneză venită să se îmbogăţească, vorbea şi ea franţuzeşte, dar fiind europeană n-avea de ce să mă mire.

Pe fata din autobuz nu-mi ardea s-o întreb de nume, mergea până la staţia terminală, ca şi mine, acolo era un birou de informaţii turistice, am rugat-o să mă ajute în căutarea unui hotel curat şi convenabil. S-a învoit fără să şovăie, dar pesemne nu cunoştea bine New York-ul, căci nu s-a opus câtuşi de puţin când o scorpie de la biroul de

informaţii m-a trimis, fără nicio mustrare de cuget, la un hotel îndoielnic, în Vest, aproape de Broadway, pe strada Patruzeci şi Şase, cum se pare că nu-i alta mai rău famată în tot Manhattanul.

Dar mai întâi am făcut drumul lung cu autobuzul până la New York, într-o atmosferă neclară, datorită norilor şi înserării, când nu-i nici ziuă, nici noapte, „entre chien et loup”, cum spun francezii, cu o vorbă care pe mine mă înfioară. Deodată, peste East River, aflat în stânga noastră, au apărut umbre înalte, vagi deocamdată, ca pe un clişeu pe cale să se developeze, şi când imaginea a fost gata, deşi încă tulbure, am recunoscut zgârie-norii din sudul Manhattanului, cei mai caracteristici, pe care cred că i-ar recunoaşte oricine fără să-i fi văzut vreodată, mimai din auzite. Masa lor gigantică m-a dezamăgit şi mi-a făcut frică în loc să mă bucure, fiindcă părea fantomatică, Sinistră, fără nicio lumină ca s-o învie şi s-o prefacă în certitudine. Părea că se întâmpla-Se acolo un cataclism, o moarte în masă, sau o depopulate, exodul dement a patru milioane de oameni. Nu înţelegeam de ce mii de automobile se târau spre o asemenea cetate părăsită, în loc să întoarcă şi s-o ia la fugă.

Imaginea aceea îndepărtată şi incertă a fost acoperită repede de o realitate concretă, venită în prim plan, blocuri de locuinţe, reci, urâte, de cărămidă brună, înnegrită, mărginite de trotuare gunoioase, o privelişte descurajantă, fără nimic s-o înfrumuseţeze, un parc, un arbore, un rond de flori, sau măcar o muşcată la ferestre.

Nenorocos am fost şi nenorocoasă lumea aceea, Unde ajungeam într-o seară înnorată, cu luminile încă neaprinse, că veneam aici din Elveţia, unde florile smălţau tot peisajul, făcându-l să freamăte de bucurie şi frumuseţe. Cred că treceam printre două periferii reunite, între Queens şi Brooklyn, două din cele cinci *borough-uri* care alcătuiesc New York-ul, următoarele fiind Bronx,

Manhattan şi State Island. Dar atunci nu puteam să mă orientez, ci mă uitam împietrit pe fereastra autobuzului. Pe urmă am intrat într-un tunel atât de aglomerat, că nu rămânea niciun metru de siguranţă între o maşină şi alta şi am înţeles că treceam pe sub East River; iar când am ieşit dincolo, am ştiut că eram în Manhattan.

Începeau să se aprindă luminile, pentru mine însă totul a rămas în întuneric multă vreme şi am mers orbeşte. Orb şi năuc am intrat la biroul de informaţii; nu l-am regăsit niciodată mai târziu, în plimbările mele prin New York, când adesea m-am dus în gara Grand Terminal, pe unde este şi capul de linie al autobuzului; parcă fusese ceva trucat, un renghi jucat de soartă, ea să aibă cine mă trimite în strada cea mai rău famată.

Printr-un contrast atât de des întâlnit la New York, îţi apropiere era buildingul Pan Am, cel mai frumos cred eu, dintre toate, pe care totdeauna îl priveam cu plăcere, din orice direcţie. Cu adresa hotelului pe o hârtiuţă, am mers să caut un taximetru şi-a trecut timp până să prind unul, căci era o oră de mare aglomeraţie. Tot timpul m-am întrebat pe urmă şi astăzi mă întreb iarăşi, ce-o fi făcut-o pe hoaşca de la informaţii să mă trimită la acel hotel mizerabil. Stăteam cu geanta pe genunchi şi mă uitam pe fereastra taximetrului fără să văd nimic afară, până ce am băgat de seamă că pietonii se mişcau mai repede decât maşinile. De câte ori am reluat drumul acela, mergând pe jos cum îmi place, n-am făcut decât între cinci şi şapte minute, în vreme ce taximetrului i-a trebuit aproape o jumătate de oră.

Era o clădire veche de cărămidă brună, murdară, un hotel trist, cu vreo şaisprezece etaje. Văzând că pe fişă scrisesem România, portoricanul de la recepţie, meridional brun şi volubil, s-a bucurat foarte tare. „Dracula!” a exclamat el, veselindu-se, făcându-mi o adevărată demonstraţie de simpatie. În starea mea de confuzie n-am

înţeles ce voia să spună; curând, mergând până la colţul străzii, am dat în plin Broadway şi acolo, la un cinematograf de mâna a doua, am văzut un afiş mare, cât etajele de deasupra, vreo patru, reprezentând o fiinţă de groază, jumătate om, jumătate vampir, sub care scria Dracula, cu litere mari, negre, încadrate cu roşu.

Nu mi-am făcut iluzia că măcar pe această cale portoricanul meu şi restul populaţiei aflau câte ceva despre România. Oare Donna Young, care fusese doi ani misionară în Europa, nu m-a întrebat candidă dacă ţara mea nu-i cumva o provincie din sudul Franţei?

Oricum, m-am folosit de simpatia portoricanului şi l-am rugat să-mi dea o cameră cât mai sus, zicând că aşa să mă îndepărtez vertical de mizeria străzii. N-aş putea spune că şi camera era mizerabilă, dar nu mi-a părut nici îmbietoare. O cameră unde un om ar fi putut să se mişte în voie, dacă, aproape întreaga ei suprafaţă n-ar fi fost ocupată de un pat pentru patru persoane, cât o masă de ping-pong, ca să nu spun, îndemnat să exagerez de parapon, cât un teren de tenis. Pereţii erau acoperiţi, în scop de modernizare, cu panouri de material plastic. În afară de pat mai exista acolo un lavoar plin de zorzoane, intenţie de lux, americană, apoi o noptieră şi un scaun, şi nu mai încăpea altceva decât televizorul, care nu lipseşte nici în hotelul cel mai ieftin, decât că se poate să fie doar alb-negru. Nu mă supăra prea mult că baia, altminteri nouă şi curată, era pe coridor, cum rar se vede în America. Am vrut să deschid geamul, deşi dădea într-o curte interioară, scârboasă, căci şi să fi fost altfel, totdeauna curţile interioare îmi fac greaţă. Dar acum aveam motive reale să nu-mi placă, peretele din faţă, tot de cărămidă înnegrită, era numai la trei metri şi pe o fereastră se vedea, în toată intimitatea, o cameră unde locuia un om care se credea singur, în vreme ce eu îl vedeam bine şi puteam să-i urmăresc toate mişcările. Socotind că există

reciprocitate, am tras repede perdeaua, după ce constatasem că fereastra era blocată, cu şuruburi, şi nu se putea deschide oricât aş fi smucit-o. Aşa se cam obişnuieşte unde este aer condiţionat; exista şi aici aparatul, fixat la baza ferestrei, însă toate părându-mi-se mizerabile, am fost sigur că nu funcţionează. Judecam cu rea-voinţă, mai târziu, când i-am dat drumul, a pornit după o scurtă ezitare, şi băga cu adevărat aer în cameră, chiar mai mult decât aveam nevoie, se stârneau vârtejuri şi fluturau cearşafurile, deşi îl pusesem la gradaţie minimă.

Am coborât să mănânc, dar nu m-am decis repede să intru într-un bar sau într-o cafeterie, localuri modeste, potrivite cu un călător ca mine; nu mă ispitea niciunul, şi-apoi, văzându-mă în stradă şi înţelegând că mă aflam la New York, deşi încă nu-mi venea a crede, nu mă lăsa inima să nu pornesc la recunoaşterea lui imediată. Aşa că am mers până la colţ, unde era aglomeraţie şi gălăgie, apoi am luat-o la stânga, spre downtown; Manhattan este singurul loc în America unde downtown înseamnă ceea ce se înţelege prin traducerea lui exactă, oraşul de jos, numire potrivită chiar şi la propriu, fiindcă altitudinea la extremitatea sudică a insulei nu-i mai mare de un metru şi jumătate. Pretutindeni aiurea, cuvântul capătă un înţeles americanizat, şi înseamnă Centrul Oraşului. Am trecut odată cu mulţimea gălăgioasă şi agitată de pe Broadway prin faţa cinematografului cu Dracula, am căzut pieziş pe Seventh Avenue, Bulevardul al Şaptelea, şi curând, lăsând în urmă o piaţă mai agitată decât restul, faimosul Times Square, cum am aflat altă dată, am dat în strada Patruzeci şi Doi, o arteră largă, luminoasă şi plină de forfotă. Eram în Vest, cine cunoaşte cât de cât New York-ul îşi dă seama îndată, vestul începe de la Fifth Avenue, Bulevardul al Cincilea, cel mai frumos, mai bogat şi mai luxos dintre toate, deşi eu i-aş împărţi faima cu altele, dând întâietatea unor porţiuni din Park Avenue, şi din Avenue of the

Americas. Am luat-o la dreapta, tot spre Vest, fără nicio socotinţă, de parcă nu-mi era de ajuns vestul unde ajunsesem. Să fi fost ceasul spre opt seara, îmi trecuse de mult ora de masă şi mergeam înainte, fără să cred că aşa izbuteam să cunosc oraşul; fiindcă ochii îmi fugeau în prea multe locuri, şi nu vedeam mai nimica. Dar îmi dădeam seama că pătrund în intimitatea străzii şi mă identific cu mulţimea, ceea ce poate să ducă la un sentiment de izbândă. Pe o parte şi pe alta a străzii se vedeau dughene gălăgioase, luminate nu prea puternic, prăvălii, restaurante şi birturi, câte un cinematograf ici-colo, iar pe trotuare se înşirau tarabe cu fructe, cu alune, atâtea feluri câte n-am văzut niciodată, apoi sobiţe cu castane coapte, cărucioare cu crenvurşti calzi şi cu hamburgeri, şi grătare unde se frigeau pe jăratec, umplând aerul de arome, frigărui mustoase, mult răspândite în cartierele populare şi numite şişkebab, deşi n-au nicio înrudire cu vestita friptură de berbec orientală. Era ca la iarmaroace, nu lipseau nici muzica, nici chiotele şi, desigur, nici chercheleala. Ce e ciudat, nu vedeam oamenii, ci numai mulţimea, nu distingeam chipuri, indivizi, ci masa străzii, contopită dinamic. Cred că trecusem de Eighth Avenue, Bulevardul al Optulea, apoi de al Nouălea, mă apropiam de al Zecelea şi dacă mai mergeam aşa, ajungeam la marginea de vest a oraşului, unde se deschide Hudson River. Pe nebăgate de seamă, lumina străzii scăzuse şi mulţimea rărită treptat dispăruse aproape cu totul; se mai vedea câte o umbră răzleaţă, pe lângă ziduri întunecoase.

Când am povestit, prietenii mei nu s-au sfiit să mă numească iresponsabil. Nici nu vreau să-mi aduc aminte cum m-am întors şi am străbătut mulţimea, descoperind abia acum că o alcătuiau mai cu seamă portoricanii şi negrii, şi dacă printre ei or fi fost mulţi oameni blânzi şi cumsecade, tot atât de adevărat este, dovedit şi scris în cronica oraşului, că nu puteau să lipsească nici cei gata să

scoată cuţitul sau revolverul, nemaipunând la socoteală pe cei care îţi cer banii, imperativ, şi trebuie să-i dai, fără drept de replică.

Am ajuns pe strada mea, mergând mult mai repede ca la venire. Am mâncat într-un bar unde aştepţi în faţa grătarului să-ţi facă friptura. Nu era urât înăuntru, lumea stătea liniştită la mese, încât m-am simţit bine. Numai că ieşind în stradă m-am pomenit într-o ploaie dezlănţuită, după ce. se tot. pregătise, din clipa când aterizasem pe aeroportul Kennedy. Nu, mă mai uitasem pe cer, nici nu mă lăsau zgârie-norii, nu prevăzusem, n-aveam umbrelă, iar pantofii, buni la toate, nu erau buni şi la ploaie, fiind făcuţi dintr-o piele uşoară şi permeabilă. Am văzut clădirea Pan Am ştiută pe dinafară, o studiasem cu pasiune şi încântare înaintea plecării. Era atât de frumoasă, cum sfâşia şi învingea noaptea, cu toate ferestrele ei luminate, încât am stat şi am privit-o câteva clipe, ca pe o lansare în cosmos, uitând că ploua şi că sosirea mea la New York nu fusese deloc fericită.

Eram ud din cap până în picioare când am ajuns în cameră şi cu toate că a doua zi vremea a fost caldă, strălucind de lumină, mie atunci, seara mi s-a părut că ploaia n-o să stea multă, vreme. Răul nu se limita la câte am, spus mai înainte, trebuia, să cobor încă o treaptă, cea mai penibilă; deschizând uşa dulăpiorului de la lavoar, să-mi pun lucrurile de toaletă, am găsit înăuntru o familie de gândaci roşii, de bucătărie, dând să se ascundă repede, speriaţi lumină. M-am uitat dezgustat în jur, m-am gândit ce trebuie să fie între pereţii vechi, de cărămidă cariată şi frumosul placaj de material plastic. Cum o îi posibilă atâta neprevedere, în ţara unde totul se chibzuieşte, se calculează şi se pune în statistică, până şi insuccesele?

Când m-am plâns prietenilor, unii din ei, pesimiştii, mi-au spus că aşa este la New York, fără şobolani şi gândaci nu se poate, trebuie să mă împac şi să-i las în

pace. Dar cum, am protestat cu oroare, nu există insecticide destul de puternice? Nu; au devenit imuni la toate.

M-a cuprins descurajarea, dar fără dreptate; gândaci n-am mai găsit decât într-un hotel vechi, la Chicago. Iar la New York, singurii au fost cei de pe strada Patruzeci şi Şase, la câteva sute de metri de tot ce poate să fie mai strălucit în centrul oraşului. La hotelul Lancaster, de pe Madison Avenue colţ cu strada Treizeci şi Opt, într-o zonă apreciată ca liniştită şi sigură, unde m-am mutat repede, îndrumat de oameni cu pricepere şi cu relaţii, n-am avut a mă plânge nici de gândaci, nici de lume suspectă, şi am stat confortabil, într-o cămăruţă curată, cu vederea la stradă. Şi spre a nu se crede că plăteam scump această ascensiune, am să spun că preţul era ceva mai mic decât dincolo, unde mă trimisese femeia scelerată de la biroul de informaţii.

De dezbrăcat m-am dezbrăcat, nu puteam să rămân cu hainele pe mine, nu eram pe front, nici în vreo gară, mi-am pus pijamaua curată, dar am lăsat lumina aprinsă şi gândacii. n-au îndrăznit să vină. Totuşi, gândul că sub placaje stăteau la pândă, m-a crispat atât de tare că abia am aţipit, la răstimpuri, cu pumnii strânşi şi poate cu ochii deschişi, ca iepurii, visând şi, parcă văzându-le aievea, muşcatele roşii din Elveţia, de sub fereastra odăii unde dormisem noaptea trecută.

Viaţa mea în America, începută atât de neprielnic, n-a fost scutită nici de alte încercări neplăcute, unele chiar grele, de care n-a avut cine să mă apere. Eram singur şi am mers numai cu puterile mele, mereu atent la primejdii, cu teama că oricând putea să mi se întâmple o nenorocire, accident, boală, jaf şi agresiune. Tot timpul cu ochii în toate părţile, temându-mă de oricine, aşa mi se spusese, să fiu la pândă. Cu tot avutul meu pus într-un săculeţ de

pânză, pe piele, cu o bretea peste umăr, ascuns sub cămaşă şi ţinut încontinuu sub cot, ca să simt că-i acolo. Ferecat la hotel de la căderea întunericului, fără a fi la adăpost de orice temere; de multe ori când primeam cheia de la recepţie, mi se spunea să folosesc toate zăvoarele, plus lanţul de siguranţă.

La Chicago, a sunat telefonul, după ce mă culcasem. Am răspuns; nu mi-a vorbit nimeni. Curând cineva a ciocănit tare în uşă. M-am gândit să fac pe mortul, dar mi-am dat seama că telefonul fusese o dovadă contrară. Atunci am sărit din pat, m-am dus la uşă şi am tăbărât asupra omului de afară, cu teribile înjurături româneşti, trezite în memorie în clipa cea mai necesară. Oricine o fi fost el, am presupus că omul plecase, deşi nu i-am auzit paşii; n-a mai ciocănit nimeni a doua oară. Târziu mi-am luat inima în dinţi să ridic receptorul şi să întreb la recepţie despre ce-ar putea fi vorba. „Nothing!... Nada!” mi-a răspuns în engleză şi-n spaniolă omul de acolo, probabil şi el portorican, căci sunt puzderie.

Nu m-am împăcat uşor cu America. Mult timp am urât-o şi-am blestemat-o, până pe la jumătatea drumului, când, cele mai grele momente erau rămase în urmă, când îmi revizuisem poziţia mea faţă de lumea americană şi mă adaptasem oarecum la viaţa ei, mult mai bogată şi mult mai dură decât a noastră. A trebuit să se adauge doar o întâmplare, la Disneyland, în California, ca să văd, într-o clipă de revelaţie, ce frumoasă era această ţară, de unde la început mă umpluse de goază.

Nu sunt un om nenorocos, nu sunt nici nesocotit decât în speranţele mele, n-am pornit la drum fără să ştiu ce mă aşteaptă, dar cărei ursite îi datorez neşansa de a fi ajuns la Boston odată cu Papa? Am plecat din New York într-o duminică dimineaţa, după două săptămâni şi mai bine de huzureală. Mă împăcasem cu oraşul, ba aveam

chiar impresia că începeam a-l cunoaşte. Umblam mult, cu plăcere, fără grija zilei de mâine şi nici cu a serii de astăzi, căci aveam asigurată odăiţa mea în Manhattan, pe care o numeam aşa parafrazând un titlu, de carte, ca să nu-mi uit meseria şi să nu uit mai ales ce poziţie am eu faţă de alţii, mai cunoscuţi decât mine. Uneori mă bătea gândul să-mi prelungesc şederea aici până la urmă şi să renunţ la celelalte drumuri, mai ales că după unele păreri, America nu poate fi văzută nicăieri atât de bine ca la New York. Făcusem, ce-i drept, două incursiuni în vecinătate, una la Washington, unde am stat trei zile, şi alta de o singură zi la Philadelphia, o simplă plimbare, mai mult pentru a spune că „am fost şi acolo”, act sumar, dar cu suficiente semnificaţii, căci acum, Când îmi aduc aminte, imaginea oraşului îmi vine în faţă cu claritate. Nu-mi fusese greu să mă despart de New York, ştiind că mă voi întoarce repede, să-mi regăsesc odăiţa din Manhattan, baza mea de plecare.

Aşa trecea timpul, între cunoscuţi şi prieteni, sufletul trăgându-mi foarte tare la lene. Treptat însă mustrarea de cuget îmi trezea neliniştea şi nemulţumirea, până ce într-o zi n-am putut să le mai îndur, am scuturat teama de necunoscut şi delăsarea din mine şi am plecat în jurul Americii. Am avut nenorocul ca tocmai în dimineaţa plecării să înceapă o ploaie, şi ea m-a urmărit toată ziua şi zilele următoare, cu mici intermitenţe, insuficiente spre a-mi reface moralul. Aud că în urma mea, la, New York. a fost şi o fulguială. Era toamnă, început de octombrie, dar mu mă aflam întâmplător în acest anotimp, ci după o socoteală care s-a dovedit bună. Numai că n-aveam niciun sprijin de la New York înainte, persoana aceea, lipsă la aeroport, nu mă căutase nici mai pe urmă, deşi comunicasem încă de la Bucureşti un număr de telefon şi o adresă, la Fici. Aş fi putut să caut eu agenţia, şi toate s-ar fi reparat repede, nu putea fi vorba decât de o neînţelegere. Însă după ce trecusem prin încercarea

primei seri la New York, se născuseră în mine mândria şi răzvrătirea. Şi m-am hotărât cu o satisfacţie orgolioasă să nu mai apelez la nicio persoană oficială.

Odată am scris o pledoarie despre dreptul văcarului de a se supăra pe sat, în contrazicere cu vorba cunoscută. Nu ştiu dacă o fi apărut în publicaţia care mi-o ceruse, avusesem de la început bănuiala că teoria mea putea să fie socotită nelogică şi impertinentă. Dar eu şi astăzi cred în dreptul văcarului să se supere, dacă satul îl nemulţumeşte. Ce-ar vrea adică să însemne zicala, pe care o socotesc nedreaptă şi anacronică? Să iei unui om, fie el ultimul în ierarhia sătească, libertatea de protest şi de revendicare? A, vor spune unii, e vorba de altceva, de privilegiul satului, nu de drepturile văcarului. Satul n-are ce pierde dacă se supără văcarul; acestuia nu-i rămâne decât să tacă şi să-şi înghită necazul. Dar nu-i adevărat, judecata este obtuză, riscul satului, într-un asemenea conflict, e mult mai mare decât al văcarului. Pentru că el, dacă se supără şi îşi pierde postul, cum se spune la oraş, n-are decât să-şi ia traista în băţ, singur cum este, ca toţi văcarii, căci ce fată se mărită cu cel mai oropsit din oamenii satului? – şi să plece în căutarea unei lumi mai cumsecade. Pe când satul, până să găsească alt văcar, poate să-şi vadă vacile prăpădindu-se, sau măcar slăbind, de foame şi sete, împuţinându-şi laptele. Când spun aşa, declarându-mă cu totul de partea văcarului şi acordându-i toată simpatia, nu înseamnă că uit prin câte necazuri va trece bietul de el, până să izbândească.

Satisfacţia de a mă fi descurcat cu puterile mele am cunoscut-o târziu, abia după ce am terminat drumul. Simţeam o mulţumire adâncă, dusă până la mândrie şi chiar până la îngâmfare, că trecusem prin încercări neprevăzute şi nebănuit de grele, fără să mă întorc din drum, nesărind peste niciunul din locurile unde hotărâsem să pun piciorul, în afară de unul singur, pădurea de arbori

sequoia, pierdută, fiindcă n-am avut o hartă bună şi n-am găsit pe nimeni să-mi dea informaţii. S-ar fi schimbat treaba dacă la San Francisco m-ar fi aşteptat acel cineva, rămas necunoscut pentru totdeauna; el, cu ocupaţia lui, ar fi trebuit să ştie, pădurea este în apropiere, şi poate chiar m-ar fi dus cu maşina până acolo. Scăzând această pierdere plus înlesnirile pe care mi le-ar fi oferit asemenea persoane, rămân cu câştigul că n-am depins de cineva, am mers unde mi-a fost voia, am văzut cu ochii mei America şi-am auzit-o cu urechile mele, şi ceea ce încerc să dezvălui astăzi este viziunea mea, incompletă, ştiu bine, dar neinfluenţată de nimeni.

Dacă am început cu necazurile şi le continui, urmăresc să arăt nu sub ce auspicii nefavorabile am cunoscut eu lumea aceea, ci forţa ei, şi darul miraculos de-a mă fi cucerit până la urmă şi a mă ţine încătuşat între spaimă şi dragoste, ca o femeie fatală, primejdioasă şi fascinantă. Să spun deci câtă descurajare am simţit în prima zi când porneam să fac înconjurul Americii, ce amarnică a fost intrarea în Boston! Ce greu am găsit un adăpost pentru noapte! în oraş erau un milion de oameni peste populaţie, aşa mi s-a spus, deşi cifra mi se pare exorbitantă, veniţi să-l întâmpine pe Papă.

Am ajuns la unu şi jumătate după-amiază, cu autobuzul, popularul Greyhound, despre care am să vorbesc altă dată, ales ca mijloc de călătorie pentru prima parte a drumului. Plouase tot timpul, cădea şi la Boston o ploaie măruntă. Era primul necaz, dar nu cel mai mare. La autogară, n-am găsit niciun „locker” liber; de ce să mă mir, cu atâta lume, catolici veniţi probabil din toate acele colţuri ale Americii pe unde nu avea să ajungă Papa? Îmi lăsasem cea mai mare parte a bagajului la New York, aveam cu mine doar geanta de mână şi o valiză, care încăpea în locker, măsurasem înaintea plecării. Chiar numai cu atât povara rămânea destul de mare. Am mers pe

jos, întrebând din om în om despre biroul de informaţii turistice; era aproape, în parcul din mijlocul oraşului, unde se făceau pregătiri pentru primirea Papei, multă tevatură. De pildă, un cort alb, cât un hangar de aviaţie, unde avea să se oficieze Te Deum-ul; bună idee, nu ştiu ce s-ar fi întâmplat altfel; a doua zi când a venit Papa şi a făcut slujba, ploua cu găleata. Cordoane de frânghie galbenă se întindeau între arbori, marcând zonele interzise, apoi coridoarele de trecere şi peluzele pentru public. Iar în jurul acestora, în tot parcul şi mai departe, pe străzile vecine, şi pe cele unde urma să vină cortegiul, de la aeroport până în centrul oraşului, se aşezau în linii continui, zeci, sute de closete pentru mulţime, gherete frumoase, de material plastic, cu absorbţie chimică, atât de bună, că nu supărau pe nimeni, nu emanau miasme, dimpotrivă, aerul în jurul lor era purificat cu mirosuri de drogherie.

A doua zi, când lumea îl aştepta pe Papă, iar eu mă plimbam prin oraş, fără griji, am admirat senin şi încântat tot ce t: e făcuse ca oamenii să se simtă bine. Dar cel mai mult mi-au plăcut closetele, ca idee şi ca realizare, şi m-am gândit că primarul merita să se realeagă.

Neşansa mea în acea duminică a plecării se datora unei informaţii greşite: ştiam că Papa urma să sosească marţi, când aş fi fost plecat spre alte oraşe; două zile la Boston îmi ajungeau, cu condiţia să folosesc bine timpul. Picam prost va să zică, dar nici prin minte nu-mi trecuse ce proporţii avea să ia evenimentul, ce mişcare de lume avea să se işte, ce aglomeraţie, ce suprapuneri de oameni! Când am ajuns la biroul de informaţii turistice, o femeie acră şi zgârcită la vorbă mi-a întins prin ghişeu o broşură cu adresele hotelurilor şi un plan sumar al oraşului, inutile însă, fiindcă tot ea mi-a spus să nu caut, nu există nicăieri o cameră liberă. Ploua mărunt, mă apăra o streaşină de beton din faţa ghişeului, dar nu mă simţeam mai bine

decât sub cerul liber. Curând aveau să vină seara, frigul, foamea, peste nelinişte, şi nu izbuteam să-mi adun gândurile, eram incapabil să judec ce aş putea face.

Aveam aici o cunoştinţă, o doamnă născută în România, care la sfârşitul războiului se măritase cu un american şi îl urmase. Acum câţiva ani mi-a scris de la Boston, nu-i fusese greu să-mi afle adresa. Se referea cu nostalgie la locul copilăriei ei, unde ştia că fusese şi locul copilăriei mele. Mai citise şi nişte cărţi scrise de mine, spunea că se regăsise în ele, cum se regăsesc multe femei în cărţile răspândite în lume. Mi-am călcat obiceiul şi i-am răspuns, dar reţinut, cu o formulă de politeţe, atrăgându-i atenţia că sunt un om posomorât, copleşit de griji, de gânduri şi de proiecte, incapabil să alin vreo nostalgie prin corespondenţă. Dar ea a continuat să-mi scrie, să mă felicite cu felurite ocazii şi să se declare prietenă devotată. Până ce într-o vară, pe când mă aflam în vacanţă, la mare, m-am pomenit că mă caută, ea, în carne şi oase. Nu-i fusese greu să-mi dea de urmă, stătea la hotelul de alături; venise pentru câteva luni în ţară şi nu voise să se lipsească de câteva zile pe malul mării.

Deşi nu-mi era mintea la asemenea gesturi, n-am vrut să dezmint ospitalitatea noastră, pe care o întreţin ori de câte ori se iveşte ocazia; fiind sătulă de restaurante, am invitat-o următoarele două seri la o cârciumă, unde prima dată a dorit să mănânce mititei, nimic altceva, iar a doua oară mămăligă cu brânză. Sigur că a avut timp să-mi vorbească despre viaţa ei în America, despre familie, despre copiii care n-o înţeleg şi pe care nu-i poate înţelege, despre indiferenţa aşternută între ea şi bărbatu-său, deşi îl luase din dragoste. Nimic nu mă surprindea, era tipic, se potrivea cu tot ce mai aflasem de la alţii, sau citisem sau văzusem în filme şi mai ales cu ceea ce intuiam despre viaţa americană.

A treia zi dimineaţă a plecat, lăsându-mi la hotel o

scrisoare cam exaltată, invitându-mă să vin în America şi dându-mi a înţelege că mă va primi cu pâine şi sare. Lungile scrisori venite după aceea, pe care n-am să le analizez astăzi, m-au dus la hotărârea – nu-i nevoie s-o explic şi s-o justific – de a nu-i da niciun semn de viaţă în cazul că vreodată aş ajunge la Boston.

Dacă mărturisind întâmplarea, aşa cum mi-a revenit ea în minte, pe când stăteam fără adăpost, în ploaie, în oraşul corespondentei mele, va fi socotită o indiscreţie, voi răspunde că indiscreţia este o unealtă legitimă a profesiunii mele. Cine acceptă jocul, trebuie să admită şi regula. N-am căutat-o, şi sunt sigur că n-aş fi căutat-o nici dacă eram nevoit să dorm în parc, căci sub cortul Papei bineînţeles nu m-ar fi lăsat paznicii.

Seara, când îmi găsisem casă printr-o bunăvoinţă creştină, cu totul nesperată şi surprinzătoare, m-am uitat în cartea de telefoane, aflată pe noptieră, împreună cu Biblia, şi am găsit cu uşurinţă numărul acelei doamne, al cărei nume îl ţineam minte. Dar nici măcar atunci, când aveam un refugiu onorabil şi confortabil n-am găsit cu cale să-i spun bună ziua.

Cum stăteam în faţa biroului de informaţii, cu bagajul pe bucăţica de trotuar apărată de ploaie, am băgat de seamă că de un timp veniseră lângă mine doi tineri, de stare mijlocie judecând după îmbrăcăminte, muncitori probabil, docheri sau camionagii, robuşti, cu mâini vânjoase, bine hrăniţi, cu hainele la limita când pot să plesnească, dovedind o bunăstare în creştere. Erau în capul gol, fără să le pese de ploaie, şi unul din ei se uita din când în când la mine; se vedea că ar fi vrut să-mi vorbească şi îi lipsea îndrăzneala. Atunci, deşi socoteam a fi o stupiditate de vreme ce nu întrezăream nicio speranţă, am deschis eu vorba, spunându-le ce necaz am, cu cuvinte puţine dar suficiente, gândite unul câte unul şi puse alături fără pretenţii. Socotesc a-mi fi făcut astfel o limbă

funcţională, care, deşi îmi închipui cât suna de caraghios pentru alţii, m-a scos totdeauna din încurcătură, dacă interlocutorul meu era o persoană inteligentă. În acest chip, am izbutit să duc chiar dialoguri mai nuanţate, dacă nu mă împingea nimeni din urmă şi aveam timp să-mi caut cuvintele. Aşa a fost convorbirea mea cu Carole, în drumul cu autobuzul, de la Las Vegas la Flagstaf, de unde mergeam la Marele Canion, în vreme ce ea, biata fată, se ducea tocmai la Chicago. Şi uite că în vreo patru ore, cât am călătorit împreună, am aflat câte ceva despre viaţa ei, nu totul, desigur, dar destule ca să-i stabilesc o identitate şi ş-o ţin minte.

Nu reuşeam totdeauna la fel de bine, unii îmi răspundeau pocind în felul meu propria lor limbă, gândind că aşa am: să-i înţeleg mai cu uşurinţă. Mi s-a întâmplat ca unii să ridice din umeri, făcându-mă să cred că nu sunt bun de nimica şi să mă prostesc de-a binelea, să mă inhib cum spune psihanaliza, foarte mult preţuită în America. Până ce, am înţeles că, mulţi din oamenii de pe stradă, imigraţi de puţină vreme, sau de mai multă, dar leneşi, sau grei la minte, sau în sfârşit, trăind în comunităţi naţionale şi comunicând prin limba maternă, cunosc prea puţin limba americană. Aşa că de atunci înainte, la câte griji aveam zilnic, am adăugat-o pe aceea de a-mi alege interlocutorii după fizionomie, înainte de a le adresa cuvântul, şi cum rezultatele au fost mai mult bune, într-un progres vizibil, exerciţiul, pe lângă utilitatea lui, a început să mă şi distreze.

Tânărul căruia m-am adresat absurd şi fără nicio speranţă a înţeles foarte bine care-mi era necazul, şi nu doar atâta, dar s-a şi oferit să mă ajute. La rândul meu, am înţeles că, împreună cu însoţitorul lui care a tăcut tot timpul, făceau parte dintr-o frăţie creştină, veniţi să-l întâmpine pe Papă. Probabil nu şi-au închipuit nicio clipă că eram acolo pentru altceva decât dânşii, aşa că m-au luat

sub protecţia lor creştinească. Unul a pus mâna pe valiză, celălalt pe geantă, eu am rămas numai cu umbrela, m-au poftit să-i urmez şi n-au spus bine, că au şi pornit-o. Nu ştiam unde voiau să mă ducă, am întrebat dacă este departe, mi-au răspuns că nu, doar câteva sute de metri; folosesc pluralul, fiindcă erau doi, altminteri vorbea numai unul. I-am însoţit prin ploaie, şi dacă ei erau în capul gol şi se osteneau pentru mine, am socotit necuviincios să deschid umbrela.

Cât timp am mers pe străzi principale n-am avut nicio teamă, după cum, ca să spun adevărul, n-aveam nici vreo speranţă. Îi urmam ca să mă aflu în treabă, şi fiindcă oricum era tot ce puteam face. Pe urmă au apucat pe nişte ulicioare sucite, cu lume tot mai puţină, care a dispărut cu totul după câteva colţuri, şi atunci, prevenit cum eram să nu mă încred în oricine, am cam băgat-o pe mânecă. Micşorasem pasul, poate plănuiam să rămân în urmă, lăsându-i să se ducă, şi sperând că se vor mulţumi cu bagajul; atunci se opreau să mă aştepte şi-mi zâmbeau prieteneşte. „Mai e mult?” „Nu, colea!” Ne-am oprit la o uşă grea, de lemn galben, au sunat, toate în jur păreau suspecte, mi-era necaz că mă lăsasem atras în cursă cu atâta inconştienţă, dar nu puteam s-o iau la fugă, manifestându-mi neîncrederea cu atâta brutalitate, trebuia să accept riscul, ca să le rămână o şansă; am făcut de multe ori aşa, şi nu-mi amintesc să fi regretat vreodată. Uşa s-a deschis, s-a ivit un prelat blond, înalt, în sutană roşie, zâmbind cu bunătate, întocmai sutana şi zâmbetul Papei, cum aveam să-l văd a doua zi, binecuvântând mulţimea pe stradă. Nu mai ştiam ce să cred, să fi fost o gazdă de hoţi, deghizată?

Nici până astăzi nu m-am dumirit bine ce era de fapt acolo, în clădirea aceea cu vreo cinci etaje; am urcat de la unul la altul, am trecut prin felurite birouri, ghidul meu s-a întreţinut cu feluriţi oameni, unii în îmbrăcăminte

canonică, alţii civili, aşezaţi la birouri, cu registre, maşini de scris, de calculat, cu telexuri şi computere. Erau şi fete, scufundate în treburi, îngropate în mormane de hârtii şi de fişe, grăbite să le trieze, dar neuitând să zâmbească. Toată lumea întorcea capul şi îmi zâmbea prieteneşte când omul meu le vorbea despre mine.

Cred că era o organizaţie ad-hoc, un stat major care se ocupa de nevoile credincioşilor veniţi să-l întâmpine pe Papă. Probabil soseam ultimul, când toate aranjamentele se încheiaseră. Dar nu m-au lăsat de izbelişte, îndată au început investigaţiile, cu telefoanele şi cu computerele şi după câteva minute, o fată frumuşică, oacheşă, spaniolă sau portoricană, mi-a adus o hârtiuţă, cu adresa unui motel unde descoperiseră o cameră liberă şi mi-o rezervaseră.

Îndată ce-şi sfârşiseră misiunea, cei doi fraţi creştini care mă aduseseră se făcuseră nevăzuţi, şi nu apucasem nici măcar să le mulţumesc pentru bunătate; probabil datoria lor era să patruleze pe stradă, să caute credincioşi rătăciţi, dacă ar fi putut să vină vreunul mai târziu decât mine.

Motelul meu era la Needham, nu putea fi decât o localitate în afara Bostonului, probabil undeva pe autostradă şi nu ştiam la ce distanţă. Fata m-a asigurat că face parte din suburbiile oraşului, dar că nu pot ajunge acolo decât cu un taximetru. Nu aveam de ales şi aventura nu se terminase. Chiar şi taximetristul chemat telefonic părea mirat de distanţă şi după ce m-a examinat cu atenţie, întrebându-se poate dacă nu am arme cu mine, după ce a vorbit undeva prin radio, după ce a făcut socoteli pe hârtie, m-a prevenit că preţul cursei este douăzeci şi trei de dolari şi jumătate. Mi s-a părut exorbitant, dar iarăşi nu aveam altă soluţie, încât i-am spus O.K., dă-i drumul!

Pe atunci nu mă prevenise nimeni să nu merg niciodată cu un taximetru în cartiere îndepărtate, şi cu atât

mai puţin în afara oraşului, decât dacă o persoană cunoscută mă asistă la plecare; aşa, şoferul ştie că există cineva care i-a luat numărul şi poate fi martor la o nevoie. Chiar fără această prevenire, nu m-am simţit în apele mele când maşina s-a îndreptat spre periferie şi m-am pomenit singur cu un om pe care îl vedeam prima oară, fără să ştiu ce putea să aibă în minte. Noroc că era un flăcău simpatic, blond, cu părul roşcat, ciufulit şi căzut pe frunte, din neamul irlandez probabil, oameni de nădejde, primii cărora li se datorează existenţa Statelor Unite. Puteam să mă încred în el aşa cum se încrezuse şi America în strămoşii lui din primele generaţii ale imigraţiei. Totuşi, n-am înţeles de ce m-a purtat şi m-a ocolit. atâta, dacă n-avea nevoie să lungească drumul, căci nu plăteam după aparatul de taxat, ci preţul cursei era spus dinainte. Cădea seara, continua să plouă, iar eu nu ştiam ce mă aşteaptă. Am recunoscut autostrada pe unde venisem, mergeam spre sud-vest „la orizont apusul înroşea puţin norii. M-am gândit aşa „dintr-odată, că dacă şoferului i-ar fi venit, o nebunie să meargă încă şase ore, fără să oprească, am fi ajuns la New York, de unde plecasem în zorii zilei. Ce bine mi-ar fi fost, mai ales dacă găseam liberă cămăruţa, mea din, Manhattan! Dar atunci de ce mai făcusem drumul lung, până la Boston, printre pădurile colorate de: toamnă? De ce mai îndurasem ploaia şi descurajarea, de *ce* se mai osteniseră pentru mine fraţii creştini şi toată creştinătatea care sărise să mă ajute?

Nu era. admisibil; nici nu, plecasem bine, şi visam la întoarcere! Aşa a fost şi pe urmă, mai tot drumul, am mers înainte, dar mereu m-am gândit la întoarcere. Iar la ultima dintre etape, când m-am întors aievea la New York, după ce făcusem ocolul continentului şi, chiar, mai mult decât atâta, în sufletul meu s-a născut; sentimentul adus de departe din urmă, că în seara când mergeam prin ploaie spre Needham, cel mai necunoscut loc de pe lume,

descoperisem America, înainte de-a fi văzut-o.

* * *

Dintre zilele nenorocoase, câte m-au pus la încercare şi au, aruncat o lumină sumbră peste amintirile, mele, mă opresc la aceea când plecam din Seatle, într-o dimineaţă umedă şi ceţoasă, Mă dusesem acolo informat că era unul din oraşele cele mai frumoase ale Americii, dar mai ales fiindcă se situa simetrie în spaţiu cu Boston: unul la Atlantic, celălalt la Pacific şi erau puncte extreme, marcând colţurile de nord-est şi nord-vest ale ţării. La fel am vrut să ajung în extremităţile sudice, de aceea m-am dus la Los Angeles, în California, apoi la Miami, în Florida, ele alcătuind, împreună cu oraşele nordice pomenite mai înainte, cele patru puncte ale patrulaterului în care se înscrie Americ. Odată ce-am stabilit acest contur, proiectul meu era gata, rămânea să-l aduc la îndeplinire.

Dacă mă gândesc bine şi cu dreptate, la Boston am pătimit numai vreo patru ceasuri, din clipa când am ajuns şi am dat de necazuri, până seara, pe la şase, când eram instalat într-o cameră frumoasă, cu un peisaj stâncos în fereastră, cu apă fierbinte la baie şi nu-mi mai rămânea decât să cobor în şosea, unde văzusem un restaurant promiţător, dintr-un lanţ binecunoscut în toată America. E adevărat că după aceea, deşi masa fusese plăcută şi ar fi putut să mă predispună la gânduri mai optimiste, m-am mai zbuciumat alte ceasuri, întrebându-mă cum mă voi întoarce a doua *zi* la Boston şi ce necazuri mă mai aşteaptă. E vina mea, că m-am chinuit aşa, fiindcă, în realitate, totul a mers bine, m-am întors, uşor la Boston, am vizitat oraşul în linişte, ba l-am văzut şi pe Papă, de la trei metri, printr-o întâmplare norocoasă, fără să-l caut anume şi să-mi pierd timpul, pe când restul lumii aşteptase în stradă „sub burniţă, aproape o zi întreagă.

Mult mai mult am avut de îndurat la Seatle, mult mai

mult am strâns din dinţi şi mi-am blestemat soarta. Dar nu la venire, cum mi se întâmplase la Boston, ci în ziua plecării, poate ca să fie o simetrie completă, nu doar geografică. Fusese timp frumos mai înainte şi aş fi putut să mă bucur de cerul senin, de soare şi de adierea călduţă a brizei oceanice, nu aveam însă încredere în natură, o simţeam mincinoasă şi prefăcută. Eram în nord, în octombrie şi în drumul până la coasta Pacificului toamna se vestise de mult ori rea. şi urâtă. Nu pot s-o sufăr! Parcă aveam o presimţire, mă tot uitam pe cer, să văd de unde vor veni norii.

Au venit din toate părţile deodată, şi pe., ascuns, noaptea). În zori, când mă pregăteam să plec la aeroport şi am dat perdeaua la o parte, începuse să burniţeze – iar tot oraşul zăcea în ceaţă. Nu mi-am făcut gânduri negre dintr-atâta, mă aşteptasem; noroc că plecam spre sud, la San Francisco, şi eram sigur că după prima creastă de munte voi da de vreme frumoasă, toamna prelungă din California. Aşa că am luat autobuzul aeroportului cu o bună dispoziţie necontrolată, cu mult dor de ducă, fără să-mi pese că burniţa bătea în ferestre şi maşinile, în aglomeraţia dimineţii, mergeau cam orbeşte, cu farurile de ceaţă aprinse.

La aeroport am dat tocmai de funcţionarul la care îmi făcusem rezervaţia când sosisem, cu trei zile mai înainte; era un om amabil, îmi arătase multă bunăvoinţă, iar acum m-a recunoscut de departe şi mi-a zâmbit ca unui prieten. M-am şi mirat că putea să zâmbească pe o asemenea vreme, la şase şi jumătate dimineaţa, după ce se sculase cu noaptea în cap şi poate nici nu-şi băuse cafeaua. Dar nu unul singur, ci toţi funcţionarii de pe aeroporturi mi s-au părut simpatici, îndatoritori, bine dispuşi, gata să te ajute, cu unele excepţii, desigur, despre care se spune că întăresc regula, când de fapt o fac de batjocură.

De data aceasta, omul, cu tot zâmbetul lui, avea să-

mi dea o veste proastă, zborul de la ora opt, pentru care aveam locul rezervat, se anulase din cauza ceţii. Nu înţelegeam, despre zborul fără vizibilitate se vorbea, se făceau experienţe, cu rezultate satisfăcătoare, încă de pe vremea aeroplanelor de lemn şi pânză, când mă interesam şi eu puţintel de aviaţie. De atunci până astăzi nu s-a mers mai departe? Dar cum au ajuns oamenii în cosmos, cum s-au orientat în cel mai invizibil dintre spaţii prin faptul că nu are nici repere, nici limite? îmi venea să cred că este o glumă, sau o farsă, şi, în orice caz, era ceva inexplicabil. Omul meu mi-a propus zborul de la ora douăsprezece; în prima clipă mi s-a părut inacceptabil, pe urmă am observat că toţi ceilalţi călători primeau vestea cu cea mai mare linişte. Dacă am văzut aşa, am spus şi eu O.K. şi l-am rugat pe funcţionar ca măcar să-mi dea un loc la fereastră, şi în dreapta. De aceea venisem mai devreme la aeroport, totdeauna m-am grăbit să fiu printre primii, ca să găsesc un loc liber la fereastră. O singură dată n-am reuşit, când am plecat de la Chicago, iar în alte două rânduri a trebuit să accept un loc în zona unde se fumează. Nu eram singurul cu asemenea dorinţe, multă lume vrea să privească afară, deşi nu se vede cine ştie ce, iar câteodată nu se vede nimica. De neînţeles în rugămintea mea, pregătită din vreme şi rostită cu smerenie, rămânea preferinţa pentru o anumită parte a avionului, uneori dreapta, alteori stânga. Unii nici n-o luau în seamă, crezând că-i numai o toană, aşa că n-am obţinut totdeauna ceea ce doream. Dar explicaţia este simplă, şi dorinţa se justifică prin aceea că vreau să mă feresc de partea unde bate soarele şi orbeşte. Mergând spre sud, dimineaţa sunt bune locurile din dreapta, după-amiaza cele din stânga; mai departe poate oricine să deducă, numai că multor oameni nu le dă prin minte, nu-şi pierd timpul cu asemenea speculaţii.

Cu valiza luată în primire de acelaşi funcţionar

cumsecade, cu tichetul vizat şi cu locul asigurat, la fereastră, în dreapta (omul mi-l dăduse fără să se mire şi fără să mă întrebe), îmi rămânea să aştept vreo patru ore şi jumătate. A fost mai uşor decât îmi închipuisem, m-am plimbat prin imensa clădire a aeroportului, inspectând-o fără grabă, sală cu sală, căci, de obicei, treci în goană pe lângă toate. Apoi m-am aşezat într-un fotoliu şi am scris câteva cărţi poştale, trimiţându-le abia acum prima veste prietenilor mei de la New York... M-am mai uitat prin vitrinele prăvăliilor care îşi au şi ele locul prin holuri, i-am urmărit pe mâncătorii de crenvurşti şi pe băutorii de Coca-cola, mâncau şi beau ca să treacă vremea, şi m-am pomenit că era ceasul unsprezece; atunci m-am dus grăbit spre sala de îmbarcare. Acolo se adunase multă lume, mai toate fotoliile erau ocupate. Uitându-mă pe ecranul de televizor, unde apare clipă de clipă situaţia zborurilor, am văzut că în dreptul celui de San Francisco scria cuvântul *incert*, care m-a lovit ca o măciucă în moalele capului.

N-a murit şi n-a înnebunit nimeni în ziua aceea, vineri octombrie 1979 pe aeroportul din Seatle, şi nici eu nu aveam urme de suferinţă seara, când cu multă întârziere am ajuns la San Francisco. Dar dacă şi astăzi, rămasă cu luni de zile şi cu mii de kilometrii în urmă întâmplarea mă deprimă şi mă crispează, silindu-mă să-mi îndrept repede gândurile în altă parte, ca să-mi regăsesc liniştea, înseamnă că am trecut printr-o grea zgâlţâială, chiar dacă alţii n-or fi simţit-o. Fiindcă am rămas mult prea singur, într-un prizonierat cu termen imprevizibil, supus sugestiilor celor mai sinistre. Mi-a venit, în minte tot ceta fost mai. rău şi mai chinuitor în lunga mea viaţă, suferinţe, ameninţări şi incertitudine, incertitudine mai ales, cea mai nemiloasă din suferinţele noastre psihice, teama pe care ţi-o dă ideea că nimic nu e sigur pe o durată de timp nedefinită, şi nu poţi lua o hotărâre, fie ea chiar una, neplăcută, dar măcar neîndoioasă.

Chinul meu nu venea de la ceaţa densă şi de la liniştea mortuară întinsă asupra aeroportului, ci de la fatidicul cuvânt, „incert” scris pe un rând cu San Francisco. Zborurile înspre alte oraşe erau anulate, no oprerating, şi nu înţelegeam cum mai rămâneau speranţe pentru zborul nostru, atât cât rămâne din speranţă pe lângă incertitudine. Stăteam pe un fotoliu cu faţa la ferestrele mari, deschise asupra platformelor betonate, străduindu-mă să percep liniile fantomatice ale unui avion uriaş aflat la vreo cincizeci de metri, pe care vălurile de ceaţă îl legănau între închipuire şi realitate. În unele clipe, desluşeam numai ampenajul, ca o epavă, urmarea unei prăbuşiri catastrofale. Atunci îmi aminteam, că nu trecuse mult de când, la Chicago, un Douglas, acel de groaznică amintire „DC-10”, se prăbuşise la decolase, cu un motor smuls de la locul lui şi proiectat în aer; nu scăpase nimeni.

Oare oamenii din jurul meu se gândeau cât era de posibil să se întâmple la fel cu avionul de San Francisco? Aşa e regula, din când în când un avion trebuie să se prăbuşească.

Am remarcat un tânăr plin de sănătate şi de vigoare, o figură cam teutonică, în haină strânsă bine pe talie, în capul gol şi fără nimic care să-l apere de frig sau de ploaie; nu ducea cu el decât două rachete de tenis, le ţinea la subţioară. M. – am gândit că avea bagajul depus, nu pleacă nimeni la drum cu mâinile goale, dar la San Francisco, în timp ce-mi căutam valiza, tânărul a trecut pe lângă mine, şi am văzut cum s-a urcata într-untaximetru, fără altceva decât cele două rachete de tenis. Atunci m-am gândit, neexistând altă explicaţie, că pentru el spaţiul dintre Seatlle şi San Francisco nu era o distanţă de călătorie, ci de promenadă. Ce puteam crede decât t că avusese o întâlnire după-amiaza, să joace tenis cu o fată sau cu o doamnă tânără, la urmă s-o invite la *dinner*, masa de seară; care-i un vis pentru fetele din America, apoi să se

întoarcă la Seatle cu un avion de noapte. Dar partida se ratase din cauza ceţii.

În mulţimea, de călători care aşteptau fără să-şi piardă firea, de parcă timpul n-ar mai însemna bani în America, am mai văzut două fete tinere, sub douăzeci de ani sau sub optsprezece. Erau de capul lor, nu le conducea nimeni, să le păzească şi să le dea sfaturi, un tată, o mamă sau vreo bunică, aşa cum mi se părea firesc judecând cu mentalitatea mea europeană, căci se îndepărtau de casă cam cu distanţa dintre Constanţa şi Baia Mare; iar San Francisco unde mergeau, nu era lipsit de primejdii, printre ele fiind posibil chiar şi un cutremur. O ţin minte numai pe una din ele, a doua a rămas ca o umbră, marcându-şi numai locul în spaţiu, fiindcă nu era nici frumoasă). nici expresivă, decolorată înainte de-a fi avut o culoare. Cealaltă, în schimb, mi s-a părut explozivă, ca o bombiţă, atomică, dată naibii, cum se spune pe româneşte. Peste câţiva ani putea să devină o grasă; existau semne, deocamdată însă era numai bună, ca să folosesc iarăşi vorbă de-a noastră: N-avea niciun surplus, n-avea nici lipsuri. Purta şi ea ca toate fetele blugi, erau atât de ajustaţi că păreau gata să pocnească, la fel ca bluza de tricouroşu, sub care nuditatea ei fremăta gata să se dezvăluie, dar fără impertinenţă; dimpotrivă, cu o discreţie bine dozată, ca să lase un spaţiu de siguranţă până la marginea prăpastiei. Avea un mers lasciv care declanşa toate unduirile anatomice, de aceea, ştiind câte parale face, se mişca tot timpul, nicio clipă n-a stat locului, de parcă avea motoraşe electrice în tot trupul, şi două mai mari montate în fese. Era naşparlie, ce mai încoace-încolo, cum spune un prieten, vorbă pe care eu, unul, am dispreţuit-o şi am ocolit-o ca prostul.

Ce m-a mirat, nimeni nu întorcea capul s-o urmărească, erau şi bătrâni, şi tineri, nici unuia nu i s-au aprins ochii şi nu i-a lăsat gura apă. Poate n-aveau

programată nicio frivolitate, poate nu era ora, aşa o fi în America. Mi s-a părut însă cu totul inadmisibil că nu i-a adresat cuvântul şi nu i-a aruncat o privire nici măcar tânărul cu rachetele de tenis, care mergea cu mâinile goale şi părea liber ca păsările cerului. Mai ales că partida de tenis de la San Francisco era pierdută, pierdut poate şi dinnerul.

Dacă m-am uitat după această fată, ceea ce n-am să socotesc niciodată că a fost o pagubă, nu înseamnă că mi-era mintea la motoraşele ei ascunse sub piele, sau, de pildă, la pofta cu care la un moment dat, ducându-se la bufet, a îngurgitat un crenvurşt, semnul viitoarei ei creşteri în greutate, încercuindu-l cu buzele cărnoase şi roşii, cu ochii închişi şi cu capul dat pe spate.

Gândul meu era la evoluţia ceţei de afară, pe care o urmăream atât de încordat că mă usturau ochii. Uneori, când ampenajul avionului dispărea cu totul, mă cuprindea descurajarea şi întorceam capul spre ecran să văd ce mai spune. Atunci, fără voia mea, o vedeam pe fată, trecând prin faţă, imprimându-mi-se pe retină prin scurte imagini succesive, unduită, colorată, veselă şi prosperă, fără griji şi fără să-i pese de întârziere; nu-mi trebuia mai mult ca s-o ţin minte, n-am pierdut timpul. Cu toată ceaţa în creştere, pe televizor nu apărea cuvântul *no operating*. Voiam să plec la San Francisco, voiam din tot sufletul şi cu toate motivele, ar fi fost mare necaz să mă întorc în oraş, să caut iar hotel şi apoi să zac în cameră, doar nu era posibil să mă plimb pe o vreme ca asta. Dar nu mai puteam să îndur aşteptarea, sub semnul incertitudinii – şi până când? Până seara, până a doua zi dimineaţa? Să plec de pe aeroport de capul meu nu era cu putinţă, pierdeam zborul, admiţând că după un timp devenea posibil, şi bagajul, predat în bună regulă, pleca fără mine. Aşa m-am chinuit ceasuri, cu picioarele amorţite şi cu spinarea înţepenită, privind când la televizor, când afară, între două eventualităţi

contradictorii, dorind-o şi pe cea bună şi pe cea rea, să zbor la San Francisco, sau să se anuleze zborul.

Apoi, iar s-a desluşit în ceaţă ampenajul avionului din faţa ferestrei, numai că îl priveam în silă şi fără nicio speranţă. Dar iată că pe urmă a început să se deseneze şi fuselajul, apoi aripile, nu atât de repede cum rezum astăzi, ci într-o evoluţie lentă şi nesigură, până ce, deodată, după vreo jumătate de oră de încordare, am văzut, la început doar ca pe nişte umbre, clădirile din partea cealaltă a aeroportului. De avion nici nu mai spun, acum îi distingeam toate detaliile, până şi matricolele şi culorile companiei. Îndată am auzit şuierul caracteristic al motoarelor cu reacţie, şi un avion gigantic a intrat în cadrul ferestrei, mergând spre pista de decolare. Acum îmi cunoşteam soarta, nu mai aveam nicio îndoială şi cum am simţit forfotă în jurul meu, am crezut că oamenii se pregătesc să meargă la uşă. Nu, se îmbulzeau cu toţii la televizor, îşi zgâiau ochii, şi atunci am văzut că în locul cuvântului *incert* privind zborul la San Francisco, apăruse o înştiinţare bizară: „probabil se pleacă de pe aeroportul Boeing!”

Am decolat într-adevăr de pe aeroportul uzinei unde se construiesc renumitele avioane, chiar cel cu care plecam, ca şi cel cu care venisem. Dar am mai aşteptat încă o oră, până ce au venit două autobuze şi ne-au dus la Boeing, departe, între timp, pe aeroportul unde aşteptam de opt ore, ceaţa se ridicase de-a binelea, decolau şi aterizau avioanele ca în zilele bune, şi eu nu înţelegeam de ce mai trebuia să plecăm în altă parte, să pierdem încă o oră cu drumul. Poate de vină erau computerele; după ce găsiseră o pistă de decolare practicabilă, şi-o rezervaseră, apoi convocaseră autobuzele şi dăduseră toate dispoziţiile, nu-şi mai puteau lua vorba înapoi, fără să încurce treaba.

Când am decolat mai era lumină, dar la San Francisco am ajuns aproape pe întuneric. Eram obosit şi

cu nervii gata să plesnească, la hoteluri nu se găseau camere, aşa mi-au spus la un birou de informaţii, valiza mi se pierduse, de ce tocmai a mea, ce greşisem? – pe fata cu jerseul roşu n-am mai văzut-o, iar când tânărul cu rachetele a trecut pe lângă mine şi i-am spus ce necaz păţisem, căci ne cunoscusem în timpul de aşteptare la Seatle, a ridicat din umeri şi s-a dus să-şi ia taximetrul; e drept că nu putea face altceva, şi probabil avea el însuşi necazuri, din cauza partidei de tenis ratate.

Cam, de acest fel au fost descurajările mele, care au făcut să văd frumuseţea Americii numai trunchiată şi denaturată de temeri. Cât am mers spre oraş, fără valiză şi fără speranţa că au să mi-o găsească, deşi îmi dăduseră asigurări hotărâte, toate mi s-au părut neprielnice. Şoseaua zăcea în întuneric şi nici oraşul cum se vedea pe coline, nu se scălda în prea multă lumină. Atunci, în jumătate de oră cât a durat drumul, mi-au venit în minte alte momente grele, pe care nu le-am mai pomenit, ca să nu se creadă că văd totul în negru şi caut noduri în papură.

Mi-am amintit cât sânge rău mi-am făcut la Buffalo, şi cât ponos am avut să îndur din cauza clanţei de la hotel, care funcţiona cu capricii. Sosisem seara şi a doua zi dimineaţa m-am sculat eu noaptea în cap, ca să merg la cascada Niagara, pentru ea venisem. Când să încui camera, cheia n-a vrut să meargă; am încercat-o în toate felurile, în viaţa mea am avut de-a face cu mii de clanţe, nu mă sperii de ele, însă acum mi-a fost impasibil să-i dezleg taina. Mi-am făcut fraza în minte, nu era greu, m-am dus la omul de la recepţie şi i-am spus, cerându-mi iertare: „Nu-i vina mea, domnule, clanţa nu se încuie!”. Pe cine să cheme la ora şase dimineaţţa? A mers chiar el cu mine, a băgat cheia în broască, a răsucit şi clanţa s-a încuiat fără dificultate. Mi-am cerut iarăşi scuze, dar ruşinea o păţisem. Afară am văzut că începuse să plouă, mare nenoroc pentru mine, tocmai în ziua când mergeam la

Niagara! Înţeleg că America n-avea nicio vină; totuşi revărsam asupra ei dezamăgirea, aşa e omul; trebuie să fii prea înţelept ca să judeci cu dreptate, şi eu, de necaz, îmi pierdusem toată înţelepciunea. Voiam să-mi iau umbrelă; numai că era în valiză, iar valiza se afla la autogară, în locker, şi cheia lockerului o lăsasem în cameră ca să nu-i port de grijă. M-am întors, am urcat la etajul al nouălea, am străbătut un coridor de cincizeci de metri, o adevărată excursie, cu mochete miţoasă şi afânată că abia puteai să-ţi tragi picioarele; noroc că din nişte difuzoare invizibile venea o muzică dulce şi lină, abia auzită, care te urmărea din urmă, până ce te întâmpina alta, din faţă. Cheia care nu voise să încuie clanţa, acum n-a vrut s-o descuie. Mi-era ruşine să mai depun plângere, după ce mă făcusem de râs puţin mai înainte.

La Niagara am plecat fără umbrelă, ploua şi nu se luminase de ziuă, mă lăcomisem să câştig câteva ore, ziua fiind atât de preţioasă; pentru mine. Autobuzul avea geamurile aburite, nu se vedea nimic afară decât lumini opace; în staţii se urcau oameni uzi; mergeau la treabă, nu la cascadă. Cu ce încordare priveam maşinile care verteau din faţă, când se făcuse ziuă, să văd dacă nu au oprit ştergătoarele de parbriz! Ar fi fost semnul cel mai sigur că a stat ploaia, cum speram, fiindcă mi se părea în scădere. Ce-am mai strâns pumnii şi cu ce ardoare am implorat soarta să fie mai bună cu mine! Era singura zi din viaţa mea când puteam să văd Niagara, iar ziua aceasta o aşteptasem decenii. E ceva caraghios să vezi o cascadă pe ploaie, o disproporţie fără niciun haz ca înfruntarea între un puşcoci şi un tun de mare calibru, un Dicke Bertha, de pildă, folosit de nemţi în primul război mondial, să bombardeze Parisul.

Când am intrat în oraşul cascadei, Niagara Falls, am văzut prima maşină cu ştergătoarele oprite. Pe urmă norii s-au împrăştiat, dispăruse ameninţarea, răsuflăm uşurat şi

mulţumeam sorţii. În scurt timp, a apărut şi soarele şi satisfacţia mea a fost deplină. Dar îmi rămăsese în suflet frica de nenoroc, la care se adăugau altele, umplându-mă de îndoială şi făcându-mă să văd America într-o lumină neagră, de parcă ea era de vină.

Aş vrea să nu mai spun ce-a fost în continuare cu cheia, întâmplarea va părea meschină în raport cu volumul de apă al Niagarei, dar de ce să ascund că niciodată n-am venit de hac clanţei, totdeauna am chemat un om să mă scoată din încurcătură, până ce am băgat de seamă că secretul era să împingi cu genunchiul în uşă în clipa când răsuceai cheia. De ce nu m-or fi iniţiat şi pe mine, nu ştiu. Descoperirea nu mi-a folosit la nimic, fiind mult prea tardivă, căci tocmai atunci plecam pentru totdeauna. Hotelul se numea Lafayette; nu mai ţin minte numărul camerei, pentru cine s-ar duce vreodată acolo, ca să ştie şi s-o ocolească.

Oricât ar fi de meschină întâmplarea, nu pot să trec peste ea şi să n-o pun în spinarea Americii, care construieşte buildinguri înalte de patru sute de metri, cu o sută zece etaje, şi nu-i în stare să schimbe undeva o broască defectă. Dar, în sfârşit, din atâta nu moare nimeni şi să merg mai departe cu amintirile întunecoase, care m-au năpădit la sosirea nenorocoasă în San Francisco. Pun printre ele pustiul şi liniştea deprimantă coborâtă asupra unui alt mare oraş din America, puţin după ora nouă seara, când orice semn de animaţie dispăruse chiar în centru; câte un trecător întârziat se strecura pe lângă ziduri, încolo nu se vedea nici măcar un câine. Oraşul se numea Cleveland şi mă retrăgeam în grabă la hotel, pe Bulevardul Euclid, lung de treizeci şi mai bine de kilometri, care în partea lui centrală a fost mândria locuitorilor, iar acum decade, se urâţeşte, se depopulează din cauza fricii. Mâncasem în apropiere, la un restaurant cu pretenţii, care mi-a cam stat în gât, invitat de domnul Andrica. Era la

ultimul etaj al unui building de beton şi sticlă. M-aş fi plictisit de moarte dacă n-aş fi văzut pe fereastră lacul Erie, iar pe ţărm un mic aeroport, marcat de lumini colorate, unde decolau şi aterizau avioane particulare, dând un lung şi feeric spectacol; zborul avioanelor noaptea, frumos şi ca reprezentaţie şi ca idee, continuă să mi se pară un basm adaptat zilelor noastre. „Oameni de afaceri!” m-a informat domnul Andrica, tăindu-mi aripile.

Nu-l ţin de rău pentru atâta, nici pentru masa plictisitoare, căci în schimb m-a încărcat de informaţii interesante, din toate domeniile vieţii americane; altfel n-aş fi putut să ajung la ele, şi mi-au ajutat într-o măsură importantă să descopăr America, atât cât năzuiam eu s-o descopăr, nepropunându-mi în niciun caz să merg până în pânzele albe.

Pentru a merge la hotel, aveam de traversat o piaţă monumentală, pavată cu lespezi de granit sau de marmură, nu mai ţin minte, oricum o intenţie fastuoasă, cu jocuri de nivel, cu fântâni arteziene. Acea podoabă a oraşului, fără oameni, mi s-a părut un maidan, un deşeu topografic, unde mai urmau să se arunce gunoaiele şi să crească bălăriile. Cum încercam să mergem repede, eu ducându-l de braţ pe domnul Andrica, operat recent de cataractă la amândoi ochii, paşii noştri grăbiţi dar nespornici răsunau ca într-un pustiu de piatră, iar umbrele noastre aruncate în toate părţile mi se păreau a fi ale celor doi oameni debarcaţi primii pe Lună.

La fel îmi amintesc de o seară la Chicago, a cărui faimă rea o uitasem, nu mai ştiam că este socotit oraşul violenţei. Nu-i vorba de telefonul misterios şi de ciocănitul la uşă. Un scriitor american deţinător al premiului Nobel, strămutat pentru un timp acolo, ca să vadă, cum spune el, viaţa primejdioasă, confirmă fără echivoc acea faimă, nesfiindu-se să declare că ar trebui să aibă un om de pază chiar când se duce până alături, la chioşcul de ziare. Mi se

pare prea mult, nu merg tu teama atât de departe, dar poate el ştie mai bine.

Fusese o zi frumoasă, cu soare, uitasem pe ce ploaie venisem în ajun, cu Greyhoundul, de la Cleveland, o rupere de nori care ziceam că o să rupă şi şoseaua scufundată în apă. Eram negru la faţă, negru la suflet, revoltat pe natură şi neîmpăcat cu America; fiindcă asemenea ploaie n-aş fi putut întâlni în altă parte a lumii, era a ploaie de propcarţii americane. Singura mea scăpare atunci ar fi fost ca drumul să nu se mai termine; dar Chicago era la câteva sute de kilometri în faţă şi ne apropiam de el implacabil, cu viteza moderată; dar constantă de cincizeci şi cinci de mile pe oră. Atunci, iarăşi am strâns din: dinţi şi am strâns pumnii invocând soarta cu toată forţa imaginaţiei, să ducă ploaia în altă parte. În Chicago am intrat pe o vreme strălucitoare, mult mai mult decât cerusem eu sorţii sub un cer limpede şi de o înălţime nefirească aşa cum cred că nu poate fi întâlnit decât în America, fiind compusul unei astronomii necunoscute în altă parte a lumii. Nu; înseamnă că aşa am uitat sub ce apăsare venisem; nu-mi era de ceea ce rămăsese în urmă, nu sunt atât de cârcotaş cu mine însumi, ci mă gândeam că ploaia putea să reînceapă în orice clipă la fel de neprevăzut şi abrupt cum se oprise. Sigur că am rămas cu o pată în suflet.

Vremea a continuat să fie frumoasă; a doua zi am umblat prin tot oraşul cu pantofii mei proşti la apă, dar uşori că ar putea să mă ducă pe sus dacă le-aş pune câte o aripă, ca la încălţările cunoscutului mesager mitologic. Mi-ar fi fost de ajuns să parcurg numai acea mândreţe urbană care este bulevardul Michigan, întins de-a lungul lacului. În ziua sosirii îl văzusem în fugă, venea searai şi n-aveam timp de plimbare, căutam biroul unei companii aeriene ca să-mi fac rezervaţia; de aici înainte începeau distanţele mari spre vestul Americii, unde n-aveam timp să merg decât cu avionul. Frapat de frumuseţea bulevardului, m-am

întors două zi, după ce terminasem cu altele, ca să nu mai am nicio grijă şi să-l văd fără grabă; mergând aşa de-a lungul lui, până departe, am băgat de seamă că venea întunericul şi lumea, atât de voioasă şi deconectată mai înainte, pusă pe râsete şi pe distracţie, căci era zi de duminică, începea să se retragă. Vrăjit de frumuseţea, de bogăţia parcurilor, cu spaţii enorme, că nici de-ar fi venit acolo tot oraşul şi toţi turiştii n-ar fi fost înghesuiala, cu toate făcute fără economie, semnul opulenţei americane neasemuite, nu mi-am dat seama că eram în întârziere. Până să fac drumul înapoi, lumea se rărise şi acum nu se mai vedeau decât oameni răzleţi, care au dispărut şi ei repede, lăsându-mă singur, numai cu automobilele. Acestea goneau spre casă, pe şoseaua dintre bulevard şi malul lacului, pe trei sau patru şiruri, întorcându-se din weekend şi dând locurilor pustii o viaţă smintită. Erau parcă înţelese să se întâlnească la oră fixă, s-au scurs toate odată, contopite într-o masă mecanică, şi după un sfert de oră s-a mai auzit doar câte una întârziată, gemând parcă mai tare.

Încă nu eram neliniştit, nu voiam să ţin seama de sfaturi, nu credeam că într-o lume atât de frumoasă se pot întâmpla fapte urâte. Aproape de podul peste Chicago River am văzut o stradă, la stânga, viu luminată şi plină de forfotă omenească. N-am stat la îndoială şi m-am dus fuga să mai fiu puţin printre oameni, să văd măcar începutul vieţii de noapte, să nu mă închid în cameră de la ora şapte şi jumătate, căci atât se făcuse, ceea ce înseamnă târziu, nu devreme, ora nouă, de la Clevefland, nu putea să se mai repete. Era o stradă de petrecere, cu cinematografe şi baruri, cu tarabe de bâlci puse pe trotuare, cu magazine de muzică, deschise duminica, înăuntrul cărora urlau tranzistoarele şi casetofoanelte, la fel cum urlau cele ale mulţimii din stradă. Am mers aşa, contopindu-mă cu lumea, satisfăcut că îmi prelungeam un timp legăturile cu

oraşul, cum făcusem în prima seară la New York. Acum însă nu mi-ar fi fost permisă aceeaşi inconştienţ-a.

Nu mi-a pus nimeni piedică, nu m-a îmbrrâncit, nu m-a atacat, şia trebuit să mai merg vreo cincizeci de metri, până să observ tipuri suspecte şi priviri ostile. Atunci am scurtat-o pe prima stradă la dreapta şi m-am dus fuga la hotel, care era destul de aproape, fără să mă uit într-o parte sau în alta, ci numai trăgând cu urechea în urmă. Aşa, întors la realitate, m-am gândit la tot ce văzusem ziua şi-am să povestesc când o veni rândul, la portul de iahturi, unde am stat mult timp uitând cu totul de mine, apoi la slăvitul bulevard Michigan care trecea pe aproape. M-am dus mai departe cu gândul, în urmă, la cele care fuseseră minunate în zilele dinainte, şi mi-am spus, cu mâhnire, ce folos că există atâta frumuseţe şi bogăţie, dacă la şapte seara lumea trebuie să se închidă în casă, iar poliţiştii umblă numai doi câte doi şi de preferinţă nu se dau jos din maşină?! Era în seara când, mai târziu, a sunat telefonul şi au bătut în uşă persoane necunoscute.

Dar chiar şi la San Francisco, unde am făcut reflecţiile acestea întunecate, mi-a fost dat să văd una de pomină, ceva ce mi-ar fi băgat spaima în suflet, să nu mă fi aflat într-o poziţie apărată. Doi „îngeri ai Infernului”, *Hell’s angels*, pe motociclete, au trecut prin faţa mea, eram după colţ, nu în drumul lor, şi au urcat într-o goană descreierată strada Powel, îngrozind trecătorii cu urletul motoarelor accelerate la maximum. Lumea îi cunoaşte şi se fereşte; cine nu fuge în lături, nu scapă. Nu i-am văzut bine, dar îi ştiam, cu o zi înainte îi întâlnisem pe când mă întorceam de la Reno, oraşul divorţurilor, cu maşina lui Pit (se scrie Pete), un om către care aveam o recomandaţie; cu toate că nu-mi auzise decât glasul, la telefon, m-a poftit să merg în weekend cu el şi cu nevastă-sa, o filipineză tăcută, bună şi supusă. Invitaţia e în spiritul Americii şi-am acceptat-o, devenind şi eu puţin american la acel sfârşit de

săptămână.

Când ne întorceam pe autostradă, după două zile plăcute, am văzut Îngerii Infernului venind în bandă din partea opusă; noroc că nici acum nu ne aflam în drumul lor, ne despărţea peluza împrejmuită dintre cele două sensuri de circulaţie. Erau cinci, în front, ocupau toată şoseaua, călare pe motocicletele lor tipice, pocite, cu roata din faţă împinsă mult înainte, printr-o furcă înclinată pe spate şi foarte lungă, cu mânerele ghidonului ridicate până la umeri; bărboşi, pletoşi, fioroşi, în combinezoane negre, culoarea infernului. Ne aflam pe o autostradă secundară, la o oră fără aglomeraţie. Mergeau încet, parcă în patrulare, şi întâmplându-se să nu vină nicio maşină din urmă, n-am văzut ce se întâmplă când cineva vrea să-i depăşească. Pit însă mi-a spus, şi mi-au confirmat şi alţii, ceva ce devine şi mai credibil prin înfăţişarea şi atitudinea lor agresivă, că un simplu claxon poate să ducă la o rafală de mitralieră trasă în parbrizul maşinii. Abia de curând poliţia s-a pus în mişcare şi există speranţe că o să-i stârpească, nu însă fără dificultăţi juridice, fiindcă sunt constituiţi legal, într-un club cu scopuri sportive. Nu-i uşor să te lupţi cu legea americană.

N-oi povesti acum tot ce-am aflat de la Pit despre conflict şi lovire. Ştim şi noi, măcar din filme şi din reviste ilustrate, care sunt înrudite cu filmul, dând mai mult imagini decât cuvinte. Cum a fost omorâtă o actriţă de cinematograf la Hollywood, în Beverly Hills, cartier de vile, aristocratic, a aflat şi a văzut multă lume, au curs tone de cerneluri colorate, în primul rând cea roşie, pe paginile faimosului „Paris Match” şi-al altor asemenea magazine. Conflictul între interese şi morale diferite este subiectul exclusiv al serialelor de televiziune. Nu ştiu care-i cel mai dezbătut dintre conflicte, poate rămân egale, conflictul politic, conflictul de afaceri şi cel de familie. În toate aceste filme este zâzanie, un geniu al răului îşi are tronul

deasupra ecranului şi se pare că în clipa de faţă sunt prea puţine şanse să învingă binele.

Mult am dorit să pot scrie un roman poliţist, o carte senzaţională, dar fără să mă fac de ruşine; n-am pricepere, i-am lăsat pe alţii. Şi iată că o asemenea carte ar fi gata scrisă, dacă aş povesti ce-am aflat după întâlnirea cu Îngerii Infernului, pe autostradă. O bandă de gangsteri – cuvântul e învechit, dar nu am altul – au răpit o fată, fiica unui om bogat, influent şi puternic, care, bineînţeles, trebuia s-o răscumpere. S-a întâmplat însă ca fata să se simtă bine în bandă, poate cineva i-a sucit capul, încât a refuzat să mai plece şi a devenit părtaşă la fărădelege. După un timp, a căzut în mâinile poliţiei, au băgat-o la închisoare, unde a stat atât cât taică-su, cu banii şi cu puterea, să-i dovedească nevinovăţia; cică, împotriva tuturor aparenţelor, fata nu fusese decât victimă. De-ai lua-o chiar numai până aici, povestea este destul de tipic americană; sfârşitul însă devine o apoteoză: odată pusă în libertate, fata se mărită cu ofiţerul de poliţie care o păzise cât fusese închisă. Mai happy-end nu se poate!

Cu o seară înainte, când veneam de la Reno, înnoptând la un motel din mica localitate Auburn, care îmi amintea o marcă de automobil de pe vremuri, am stat de vorbă până târziu cu Pit şi cu Aurora, filipineza, în camera lor, aflată în alt pavilion decât a mea, la vreo cincizeci de metri. Când să plec, se lăsase puţină ceaţă şi curtea motelului, deşi luminată, părea ameninţată din toate părţile. Gazdele mi-au dat o sticlă de vin începută, ca să am cât de cât o armă de apărare, iluzorie de altfel. Nu m-a atacat nimeni în curte, şi vinul din sticlă l-am băut liniştit în cameră, după ce, în afară de zăvoare, am pus şi două fotolii în uşă. Abia atunci, întrebându-mă ce şanse aş fi avut dacă eram nevoit să mă apăr cu sticla, mi-am adus aminte de sfatul pe care l-am primit din mai multe locuri, şi îl uitam tocmai în faţa unei primejdii posibile. Dacă eşti

atacat, mi s-a spus, nu încerca să te aperi, nu face niciun gest care ar putea săpară începutul unei riposte; lasă de bunăvoie să-ţi ia. tot, şi ai şansa să scapi cu viaţă. E o umilinţă, încă una, nici mai mică, nici mai mare decât aceea de-a fi obligat să intri în casă îndată ce se întunecă, şi de-a ocoli unele cartiere chiar ziua-n amiaza mare.

Cred că am spus destul, deşi nu tot, despre temerile şi oprimările care m-au împiedicat să simt frumuseţea Americii, chiar când am văzut-o neîndoielnic. N-aveam linişte a rână bucur, de-aceea se strângea în mine o ciudă tot mai înveninată, pe cale să se transforme în repulsie.

Admit, şi nu mă sfiesc a spune, că unele din impresiile negre ar putea să se datoreze unei neînţelegeri. La Miami, de pildă, penultima escală, când ocolisem toată America – şi văzusem destule, o femeie a căzut pe stradă. Era o seară frumoasă şi înmiresmată, se simţea suflul oceanului foarte aproape, mă plimbam pe esplanadă, în locuri mai luminoase, fără să mă îndepărtez prea mult de casă; trecuse ora retragerii să fi fost cam opt şi jumătate. Nu mă lăsa inima să intru în cameră „mă luptam cu două porniri contrarii; devenind o tiranie tocită, obligaţia la prudenţă rămăsese doar o rutină sâcâitoare şi antipatică. Nu, admiteam ca ea să se aşeze între mine şi noaptea Floridei, de aceea o respingeam, răzvrătit, dar nu cu toată vitejia, dovadă că eram cu ochii în toate părţile şi cu urechile ciulite să aud paşi în umbră; Atunci, a izbucnit un strigăt, aproape de mine, pe o stradă laterală, încă populată, cu lume liniştită, locatari ai caselor vecine, care nici ei nu se îndurau să se retragă. Unii aduseseră chiar şi scăunele şi stăteau liniştiţi la taifas, prin faţa uşilor. Pe acest fundal paşnic am apucat să văd o femeie, nu ştiu de unde ieşită, oricum din apropiere, fiindcă era îmbrăcată sumar, cu ceva ca o cămaşă de noapte. Am văzut-o venind pe trotuar, în goană, cu braţele în sus, scoţând ţipete, de parcă ar fi fost fugărită. N-a mers mult, au trecut doar

câteva clipe, pe urmă a cotit în loc, cum ar fi vrut să traverseze, şi am văzut-o căzând lată în mijlocul străzii, cu faţa în jos şi cu braţele tot întinse. Am auzit cum i-au sunat oasele, cum i-a pocnit ţeasta, şi pe urmă a rămas nemişcată.

O maşină tocmai venea din susul străzii, a ocolit-o, cu viteză mică, omul de la volan i-a aruncat o privire indiferentă şi s-a dus mai departe. Nimeni dintre vecini n-a venit s-o ajute, stăteau în uşi, ca mai înainte. Se strângeau oameni între timp, curioşi, intrigaţi; poate miloşi, dar niciunul nu cobora de pe trotuar, ca şi când caldarâmul unde zăcea femeia ar fi fost o zonă interzisă. Mi se părea că rămânând pe loc şi asistând la acest spectacol făceam o faptă pedepsită de lege, şi-apoi mi-era teamă că va fi o urmare primejdioasă, sau că va veni poliţia şi, mă va pune să dau declaraţii. M-am îndepărtat, ducându-mă înainte pe esplanadă, însă plimbarea îmi pria şi mai puţin decât înainte, de fapt nu-mi mai pria deloc, voiam doar să văd ce are să se întâmple.

Când m-am întors, după zece minute, se strânsese mai multă lume, vecinii stăteau pe scăunele, în faţa uşilor, femeia zăcea nemişcată, cum o lăsasem şi nimeni nu punea mâna s-o ridice. M-am dus în partea opusă a esplanadei, am mai lăsat să treacă zece minute, gândindu-mă la o întâmplare din Cişmigiu, căreia îi fusesem martor puţin înainte de a pleca în America. Era în plină zi, în faţa unui chioşc de răcoritoare, o femeie, cu o sticlă în mână, a căzut pe spate parcă retezată. Am auzit buşitura odată cu pocnetul sticlei sparte, şi-am văzut-o pe femeie întinsă cu faţa la cer, între cioburi. După o clipă de stupefacţie, vreo cinci inşi s-au repezit s-o ridice, unii o trăgeau de cap, alţii de braţe, de picioare, şi s-ar mai fi repezit în ajutorul ei încă pe-atâţia, dacă ar fi avut de ce s-o apuce.

Amintirea acestei solicitudini samaritene a făcut ca întâmplarea de la Miami, accidentul femeii, indiferenţa

mulţimii să-mi apară într-o lumină monstruoasă, egoism, laşitate sau poate cruzime, sadism, dezumanizare. Abia după douăzeci de minute, când m-am întors a doua oară, venise poliţia, şi o camionetă, un laborator de investigaţie medicală. Dar n-au ridicat de la locul ei pe biata femeie, doar au întors-o cu faţa în sus, apoi i-au luat tensiunea arterială, i-au numărat pulsul, au ciocănit-o, au pipăit-o, i-au ascultat inima. Între timp poliţia îşi făcea cercetările; am văzut cum un vecin, care fusese martor, unul din cumetrii cu scăunelele, s-a ridicat, a explicat ce se întâmplase, femeia venise în fugă, scoţând ţipete, pe urmă căzuse pe spate, în mijlocul străzii. Cum era posibil să nu fi văzut, de la cinci metri, sau să fi uitat în douăzeci de minute? Îmi venea să mă amestec, să mă duc şi să spun adevărul, fiindcă femeia căzuse cu faţa în jos, şi nu sufăr denaturările, chiar când n-au importanţă, cum era cazul acuma.

Ancheta medicilor se terminase, râdeau şi făceau glume, fiindcă femeia era beată, atât şi nimic altceva. Că îi curgea sânge pe obraz de înroşise caldarâmul nu-i privea, ei erau numai cu investigaţia; şi-au strâns instrumentele, s-au dus şi abia pe urmă a venit maşina salvării. O fată, medic sau infirmieră, a ridicat-o pe femeie în capul oaselor, i-a pansat obrazul, pe urmă şoferul a urcat-o în maşină, ducând-o pe picioarele ei, cu binişorul. Lumea râdea, împreună cu salvarea şi cu poliţiştii, acum le dădeam voie, dacă văzusem despre ce era vorba; beţia este o boală comică, totdeauna stârneşte râsul.

Deşi sfârşită cu bine, întâmplarea mi-a lăsat o amintire urâtă, până ce am aflat că legea în America nu îngăduie să te apropii de un om căzut într-un loc public, ci trebuie să vină salvarea cu poliţia. Dacă e lege, nu mai am ce spune. De altfel, îi înţeleg chiar raţiunea, deşi noi avem altă mentalitate. M-am gândit la femeia din Cişmigiu, al cărei accident putea să nu lase nicio urmă, pe când

mulţimea, îmbulzită s-o ajute n-ar fi fost exclus s-o înăbuşe, s-o vatăme, căci în asemenea împrejurări fiecare se poartă cum crede mai bine, de obicei fără pricepere şi mai ales fără sânge rece, în vreme ce lumea din jur se amestecă, dând sfaturi anapoda: ridică-i capul, nu. lasă-l mai jos decât umerii, stropeşte-o cu apă, dă-i palme, trage-i limba afară, fă-i respiraţie artificială, duceţi-o la o farmacie!

Legea americană, oricât ni s-ar părea nouă de neomenoasă, cred că urmăreşte, între altele, ca urmele unui accident, sau poate ale unei încercări de crimă să nu fie denaturate, să nu dispară. Am o prietenă în Bucureşti, femeie voinică şi plină de viaţă, pe care acum un număr de ani, seara, a lovit-o o maşină pe o trecere de pietoni din centrul oraşului şi i-a rupt femurul. Autorul accidentului s-a grăbit s-o înghesuie în maşină, agravându-i fractura, şi a plecat cu ea la Spitalul de Urgenţă, înainte de-a avea timp să vină un martor, ştergând în felul acesta urmele accidentului. Când ghereta unui agent de circulaţie se afla la o sută de metri! Acel om, anchetat abia după câteva zile, la plângerea victimei, a scăpat cu faţa curată. Iar biata femeie, după ani de suferinţă prin felurite spitale, a rămas cu o infirmitate pe toată viaţa. Uitasem de ea atunci când am judecat indiferenţa martorilor de la Miami. A fost deci o neînţelegere şi ruşinându-mă de judecata mea prea pripită, m-am ferit, în tot ce-am avut a spune, să dau sentinţe negândite. Păcatul meu posibil rămâne refuzul dea cădea la tocmeală. Dar ce nevoie ar avea America puternică, bogată şi frumoasă de indulgenţa unui martor care a venit, a mers de la un ocean la altul şi pe urmă a plecat fără să-l afle nimeni?

Abia când am ajuns la Los Angeles, când credeam că-ştiu multe, am avut revelaţia Americii, şi am găsit unghiul de unde trebuie privită. Aceasta mi s-a întâmplat la Disney unde m-am dus cu convingerea că nu-i de mine, dar că sunt dator să văd totul; să n-am vreun regret pe urmă,

scepticismul meu să fie confirmat de o experienţă reală. Cu alte cuvinte; m-am dus ca să nu-mi placă.

Cât mi-a plăcut am să povestesc altă dată, atât spun-dinainte că în multe locuri am palpitat de încordare, iar în altele am simţit în ochi lacrimi de bucurie. Nu crezusem, şi a fost o mare învăţătură. Acum am de vorbit nu despre dezlănţuirea nebună de fantezie întâlnită acolo, ci despre descoperirea Americii. de către mine. Era un pavilion care părea fără importanţă, fiindcă, nu se plătea nicio taxă la uşă; Mă bucur că a fost aşa, altfel aş fi rămas; cu sentimentul că am plătit un dolar pentru o relevaţie nepreţuită. La prima vedere era o sală de proiecţie, circuliară, cu diametrul de vreo douăzeci de metri, poate mai. mult, cu un ecran desfăşurat de jur-împrejur, o linie continuă, cum se vede orizontul din mijlocul mării. Aici era mijlocul Americii, şi filmul se chema „America, the Beautiful”, cuvinte care mi s-au părut goale.

Firesc, la început m-a frapat tehnica; şi ar fi frapat pe oricine, fiind cu totul uluitoare. Pe ecranul circular se perindau privelişti captate şi redate panoramic, o imagine continuă, de trei sute şaizeci de grade, care te făcea să te simţi în centrul-naturii. Era o călătorie în jurul Americii cu toate componentele ei geografice, oceanele; lacurile, fluviile, câmpia, munţii; canioanele, şi cu tot ce-au făcut oamenii, într-o istorie de abia două secole, buildinguri, poduri, şosele; aeroporturi, pornind de la Statuia-Libertăţii şi ajungând, după-lungul înconjur al continentului, la rampa de lansare a navelor cosmice din seria Apallo de la Cap Kennedy, cele care au dus pe pământeni în Lună. Iar ca efectul acestei proiecţii să meargă până la capăt, într-un amestec ameţitor de fantezie şi tehnică, podeaua sălii se mişcă, pe suspensii cardanice, sincronizată cu mişcarea imaginilor.

Am văzut Bostonul, de pe mare, repetarea concentrată a unor privelişti captate de ochiul meu nu de

multă vreme, când fusesem acolo, şi cum tabloul oraşului se legăna în faţă, se legăna şi sala, urmând întocmai mişcarea imprimată de valuri vaporului folosit la luarea vederilor. Totul era aşa cum văzusem, oraşul cu buildingurile lui grupate deasupra portului, ca un mic Manhattan, şi de jur-împrejur apa oceanului, albastră. Oraşul se apropia, iar oceanul rămânea în urmă şi impresia de plutire devenea o realitate; cineva de lângă mine avea rău de mare. Aşa am văzut oraşele şi peisajele Americii, din automobile şi din elicoptere, cu sala înclinată mult în virajele strânse, ridicată din faţă la decolare şi coborând, la aterizare, cu senzaţia deplină a contactului cu cele trei dimensiuni ale lumii.

Am recunoscut multe din locurile pe unde – fusesem, mirându-mă şi ruşinându-mă că pe lângă unele trecusem neatent, sau cu nepăsare, ca să le descopăr abia acum formele, culorile şi situarea lor faţă de mine însumi, privitorul. Am văzut apoi locuri unde am ajuns zilele şi săptămânile următoare, şi aşa am avut mai multă pregătire şi mai multă tragere de inimă să caut înţelesul lor în structura Americii. N-au lipsit nici insulele Hawaii, unde tocmai se recolta ananasul „şi era atât de mult, că se revărsa în drum, sub roţile, camioanelor; n-am mai şovăit, ci m-am dus fuga şi acolo, astfel nu mi-a rămas necunoscut nici al cincizecilea stat al Americii.

Care era diferenţa între ceea ce văzusem aievea şi ceea ce descopeream acum în această înşiruire de imagini neinventate, de mă emoţiona atât de tare? Am plecat – de-acolo captivat, decis să îmi schimb optica în descoperirea Americii, fără să fi avut însă explicaţia mutaţiei petrecute în mine. Mult mai târziu, poate abia când m-am apucat să scriu cartea, am înţeles că impresiile nu trebuie proiectate de-a valma, ci după o selecţie, cum făcea filmul, lăsându-le deoparte pe cele fără semnificaţie, fiindcă altfel totul se diluează. Dar dacă ar fi numai atât, ar însemna că n-am

descoperit cine ştie ce, nici eu, nici autorii filmului despre America, Frumoasă.

Ştiu demult că un tablou din natură se reliefează mult mai puternic dacă se priveşte printr-un cadru. Cineva m-a învăţat, încă din prima tinereţe, să am cu mine, când merg la plimbare, sau în excursie, un carton, ca o carte poştală, cu un dreptunghi perforat la mijloc, şi să-l pun la ochi dacă vreau să descopăr frumuseţea unei imagini, indiferent ce-av şi, şi indiferent unde, un arbore, un pisc de munte, o fântână cu cumpănă, un turn de catedrală, o frescă pe cupola unei biserici. Peisajul de şes din faţa ferestrei mele, deşi cu unele elemente pitoreşti şi decorative, se pierde în natura diluată care îl compune şi îl repetă cât ţine câmpia. Privit pe fereastră, pare o pictură de Andreescu; toată lumea se păcăleşte şi îl admiră.

Dar, la urma urmelor, este o păcăleală?

Filmul mi-a readus în minte învăţătura veche, şi gândindu-mă la tot ce-am văzut în această ţară de proporţii continentale, prea mare pentru câmpul meu vizual şi pentru capacitatea mea de percepţie, am înţeles că trebuie să mă întorc asupra ei cu un carton în mână, s-o privesc printr-o fereastră, ţintind ceea ce se încadrează într-un anumit spirit, acela care explică existenţa Americii. Şi-am mai înţeles că tot ce fusese sumbru mai înainte, începând cu aterizarea mea la New York, nu reprezenta o stare de fapt, ci se datora numai unor circumstanţe nenorocoase. Fiindcă la a doua venire, când m-am întors la New York, după ce făcusem ocolul Americii, toate s-au petrecut altfel. Am aterizat seara, târziu, venind din Florida, dar nu mai eram un străin dezorientat şi împovărat de bagaje, cunoşteam oraşul, nu mai aveam grija casei, şi pe deasupra mă aşteptau prieteni. Când autobuzul aeroportului s-a îndreptat spre New York, în faţa mea s-au aprins brusc toate luminile oraşului, făcându-mi o primire triumfală. Nu-mi venea să cred că eram tot eu cel ce

şezuse obidit în colţul banchetei, având de partea mea doar pe fata necunoscută de lângă mine, care îmi făgăduise că mă va ajuta să-mi găsesc o cameră. Dar unde, în ce grotă a acelei cetăţi monstruoase acoperită de întuneric şi lăsată în părăsire, fără nicio lumină?

Acum, înaltele buildinguri din Manhattan, pe care le văzusem atunci ca pe nişte umbre reci şi fantomatice, îmi apăreau în faţă strălucind de lumini cu toată forţa lor verticală, ca nişte rampe de lansare în cosmos, unde nici nu le trebuia mult să ajungă. Am recunoscut vestitul Empire State Building, care mult timp a fost cea mai înaltă clădire din lume. Nu departe era buildingul Kreisler, al cărui acoperiş ascuţit şi înzorzonat mi-a făcut totdeauna o impresie neplăcută; conform metodei dezvăluite adineauri, l-am scos repede din câmpul meu vizual şi mi-am îndreptat ochii spre sud, partea de jos a oraşului, unde cele două prisme verticale, buildingurile gemene World Trade Center, marcate de miile lor de ferestre luminate puternic, se ridica mai sus decât tot ce era mai înalt în New York.

Când am venit mai aproape, înainte de a intra în tunel pe sub East River, am văzut în stânga podurile, luminate, ca nişte şiraguri de mărgele întinse deasupra apei; ultimul dintre ele era atât de evocator pentru mine, prin amintiri literare, încât fusesem să-l văd de aproape, îl străbătusem cu piciorul, în ultima după-amiază la New York, înainte de a pleca spre Boston. Mi-era puţin teamă, fiindcă venea seara, şi la întoarcere aveam de trecut prin locuri cam goale. Ca să-mi fac curaj, mi-am spus că am să mă lipesc de un grup de oameni, numai că degeaba, n-am găsit pe nimeni să-mi inspire încredere. Totuşi am mers până la capăt, am trecut dincolo şi am pus piciorul în Brooklyn, iar când m-am întors m-am oprit din loc în loc, să privesc New York-ul, să-mi rămână în ochi vederea lui de pe pod, amintită de altcineva. Mai pe urmă, în staţia de metrou din Wall Street, O negresă cu trei copii. s-a aşezat

pe un scaun lângă mine; în dreapta peronul era plin de scaune goale. În loc să se aşeze lângă ear copiii s-au. aşezat, în stânga mea, claie peste grămadăi şi zbenguindu-se şi conversând peste mine cu mama lor, care nu găsea de cuviinţă să-i liniştească, se înţelege că m-au înghesuit şi m-au împuns cu coatele. Să mă fi ridicat, cum aş fi făcut oriunde în altă parte, gestul ar fi putut să fie luat drept o jignire. Am, stat, purtându-mi crucea mea de alb căzut în dizgraţie, deşi n-am avut niciun sclav în viaţă. Şi o fi chiar adevărat că până într-un timp oamenii aceştia trebuiau să stea la distanţă?

Dar uite că fără voia. mea am ieşit din cadru; în loc să mă opresc cu povestirea la mijlocul podului, unde era cea mai faumoasă privelişte de noapte a New York-ului.

De la gura tunelului, autobuzul n-a mai mersi mult. În Manhattan, unde ajunsesem, până, să cotească pe Bulevardul al Treilea. Îl recunoşteam casă cu casă, fusese artera mea de legătură între strada Optsprezece şi şaptezeci şi Doi unde aveam prieteni; care mă invitau seara la masă; iar eu locuiam aproape la mijloc, în dreptul străzii Treizeci şi Opt. Începusem să nu mă mai simt străin în acest Manhattan, care mă dezamăgise şi mă speriase atât de rău în prima mea seară la New York. Dar a trebuit să lipsesc o lună încheiată ca impresiile să se întărească „apoi. să devină nostalgice, până la a trezi în mine dorul şi bucuria de-a mă întoarce; Parcurgând cu autobuzul străzile şi recunoscându-le, mi se părea că ajung la mine acasă. Iar când am coborât la ultima staţie, Grand Terminal, în inima oraşului, şi peste gara de cale ferată veche dar monumentală, am văzut ridicându-se cu o grandoare modernă clădirea Pan Am, am simţit că în acest punct, la picioarele acestor construcţii, locuri de referinţă pentru mine, unde întâmplător sosisem şi prima oară, se închidea cercul celei mai fastuoase aventuri din câte trăisem, într-o viaţă nu lipsită, de aventură.

În acea primă seară, când începe de fapt aventura americană, întorcându-mă la hotel ud de ploaie, după o primă şi hazardată încercare de a arunca o privire asupra oraşului, am făcut, în sfârşit ceea, ce ar fi. trebuit să fac din prima clipă, când am văzut că nu mă aştepta nimeni; am pus mina pe telefon şi am chemat-o pe Fici, fără îndrăzneală – eram abia cunoştinţe şi ce buni prieteni suntem astăzi! Nu ştiam unde sună telefonul, în ce cadru, închipuirea mea rămânea oarbă, de aceea, convorbirea mi se părea inconsistentă şi ireală. Am spus cuvintele trebuitoare fără să-mi recunosc glasul, fără să recunosc nimic din, mine, cu sentimentul că mă aflu în cea mai vană din zilele mele. Înainte de toate, m-am grăbit s-o anunţ că am un acoperiş şi nu stau în ploaie. Unde? în vest, pe strada Patruzeci şi Şase. „Vai de mine!” ar exclamat Fici, fără să se poată abţine, demoralizându-mă şi mai tare. Apoi mi-a spus că a doua zi are să-mi caute o cameră la hotelul Tudor, unde avea relaţii, era undeva aproape de sediul Naţiunilor Unite. Nu putea să fie decât prea scump pentru mine, aşa că am tăcut, gândindu-mă să caut altă soluţie.

Pe urmă, am sunat la Florin, pe care nu-l mai văzusem de peste un deceniu, de aceea parcă devenise o abstracţie, şi el, şi numele lui, atât de familiar altă dată; i-am recunoscut glasul, deşi se americanizase, cu o vădită intenţie de a nu lăsa lucrurile la jumătate. A fost o întâmplare norocoasă ca la primul telefon să-mi răspundă el în persoană, altfel poate m-aş fi descurajat şi nu l-aş fi căutat a doua oară. De-atunci înainte rar mi se întâmpla să dau de: el, în locul lui răspunde un magneofon „Cine sunteţi?

— Unde pot să vă caut?”. E medic şi munceşte de dimineaţă până noaptea. Atunci era vineri seara, şi începuse weekendul, când se odihnesc şi medicii, sau

petrec, dar cu precauţii, să poată fi găsiţi, în orice loc şi-n orice clipă, de bolnavii în suferinţă. Prietenul meu poartă la centură, tot timpul, un mic aparat, cât o tabacheră. Aşa poartă toţi medicii cu clientelă, dacă nu sunt în concediu, când îşi lasă pacienţii în grija altora. O undă hertziană, de-o anumită lungime, emisă de un post special care bate până la treizeci de mile, declanşează în micul aparat pârâituri stridente, semnale de alarmă. Înseamnă că un bolnav îşi caută medicul la un post telefonic stabilit dinainte; atunci cel chemat, oriunde s-ar afla, trebuie să meargă în grabă la un telefon public, să sune la acea centrală unde este abonat şi plăteşte taxe, să afle cine îl caută, iar pe urmă, să se adreseze bolnavului, întrebându-l ce-l doare. De multe ori nu-l doare nimic, doar se plictiseşte, căci de obicei aceşti pacienţi de duminică sunt oameni bătrâni, care rămân singuri acasă, în vreme ce tineretul familiei pleacă în weekend. Dar medicul este dator să-i asculte jelania, şi pentru acest motiv, în weekendul lui nu se poate îndepărta mai mult de treizeci de mile de centrul oraşului. Am fost martor nu o singură dată la asemenea alarme, care uneori se întâmplă să fie şi false, prin interferarea undelor hertziene, cu lungimi prea apropiate, gama lor nefiind infinită.

Auzind glasul şi recunoscându-l din prima dată, am spus, obosit, fără entuziasm, fără emoţie, în stăpânirea unei crize de scepticism şi mizantropie: „Ai să te miri, îţi vorbesc din New York”. „Nu mă mir deloc, eram sigur că ai să vii de la o zi la alta”.

Nu-l anunţase nimeni, era o presimţire dusă până la certitudine. Cineva îi trimisese de curând una din cărţile scrise de mine, presărată cu confesiuni câteodată indiscrete, şi într-un loc era vorba de el însuşi, părtaş al unora din păţaniile mele. Avea oaspeţi în seara aceea, nu putea să-i lase în părăsire, dar nici eu nu aveam starea de spirit să particip la o petrecere. Ştiam că îi place să

pregătească mese deosebite, merge singur prin magazine de alimente cu mărfuri alese, le caută şi le descoperă. M-a dus şi pe mine la unul din ele, ţinut de un Italian, binecunoscut în New York, unde găseşti tot ce-ţi trece prin minte între delicatese, nenumărate soiuri de crustacee şi peşte, încep cu ele şi trec peste celelalte, tocmai la brânzeturi, importate din Franţa, şi din Italia, cu zecile de sorturi, una mai renumită ca alta. Chiar pâinea la italian este mai bună, şi ca în nu mai ştiu câte varietăţi, pentru toate gusturile şi capriciile. Duminica înainte de prânz magazinul este locul de întâlnire a unei întregi societăţi din New York, lume pretenţioasă care se osteneşte să vină, de la Central Park până în Greenwich Village, traversând şaptezeci de străzi sau chiar mai multe, pentru a cumpăra languste şi stridii, chiar dacă se găsesc şi în altă parte.

Prietenul meu se îngrijeşte cu aceeaşi atenţie de vinuri, ştie prăvăliile cele mai bune, iar la cea mai bună din toate m-a dus şi pe mine, de-am văzut mult mai mult decât ştiusem şi decât îmi închipuisem, întreg catalogul viticol din lume, din Franţa, Germania, Spania, Italia şi nu doar atâta, şi încheind cu ce produc viile din California, care nu sunt nici ele de dispreţuit în comparaţiile cu celelalte. E uşor de înţeles că la o astfel de prăvălie, mai degrabă o expoziţie, am găsit şi vinurile noastre, şi chiar soiuri de care nici măcar nu auzisem.

L-am sfătuit deci pe Florin să rămână cu oaspeţii şi cu toate că nu-i cunoşteam casă, masa mi-am închipuit-o cu uşurinţă, aşa cum mi l-am închipuit şi pe el, oferindu-şi cu mândrie şi bucurie mâncarea aleasă şi băuturile, iar eu mi-am petrecut noaptea cu lumina aprinsă, aproape fără să închid ochii, la hotelul meu din cartierul de vest, de pe strada Patruzeci şi Şase.

A doua zi se făcuse vreme frumoasă, n-am avut răbdare să stau în cameră, am coborât cu mult înainte de ora hotărâtă şi m-am plimbat pe strada pustie, acum şi mai

murdară decât o văzusem seara. N-aveam nicio speranţă să-mi placă New York-ul după ce abia trecusem prin Lausanne şi Geneva, unde tot mi se ducea gândul, cu melancolie, ca la grădinile paradisului. Nici prin minte nu-mi trecea că, la capătul a şaizeci de zile aveam să fiu subjugat şi copleşit, de forţa lui luciferică.

„Să nu te miri că oraşul e murdar, şi de altfel, nu-i pretutindeni, mi-a spus: Florin, când a venit să mă ia la ora nouă. Nu înseamnă că e lăsat în părăsire şi nimeni nu-l mătură. Dar oricât l-ar mătura de mult şi de repede, e greu să răzbească – viteza de creştere a gunoiului datorită dimensiunii verticale a oraşului. Pentru aceeaşi suprafaţă de trotuar, aici trăiesc mult mai mulţi otameni decât în altă parte. Dacă undeva, într-un anumit timp va cădea un chibrit, un muc de ţigară şi o hârtie pe metru pătrat, aici acestea au să fie însutite”.

Reconstituind vorbele lui, era cât pe ce să spun bilet de autobuz în loc de hârtie.). mă făceam de râs, autobuzele la New York au alt sistem de taxare: pui banii potriviţi, jumătate de dolar, în monede de nichel, într-o casetă cu pereţii de sticlă, aflată lângă volan, sub privirea şoferului, care e dator să observe. N-am ajuns a înţelege cum izbuteşte să numere. Când urcă un călător răzleţ şi pune două monede de câte douăzeci şi cinci de cenţi, calea-valea. Dar prin ce minune se descurcă dacă-i aglomeraţie, oamenii se înghesuie, unii-pun zece, monede de câte cinci cenţi, sau, şi mai rău, monede amestecate, tot soiul de nichele?

N-am mers mult, câteva sute de metri, pe o stradă vecină, Patruzeci şi Opt, am traversat trei bulevarde şi, ne-am oprit în Park Avenue, aproape de vestitul hotel Waldorf Astoria, iar acolo, când am coborât din maşină şi m-am uitat în jur, nu mi-a venit să-mi cred ochilor, nu înţelegeam cum se făcuse atât de abrupt şi de repede trecerea de la o lume la alta. Aici era într-adevăr o altă lume, cu totul ruptă

de cealaltă şi, văzându-mă în mijlociii ei, liber s-o privesc şi încep a o cunoaşte, am simţit o bucurie puternică, în acelaşi timp foarte intimidată. Eram în punctul pe care azi îl, socotesc cel mai frumos din New York – chiar dacă va trebui să admit că sunt şi altele la fel de frumoase. Acel punct însă m-a frapat primul „a fost un loc de joncţiune, unde America închipuită de mine s-a întâlnit cu o Americă reală aflată atât de aproape că o puteam atinge cu mâna. Îmi venea să râd şi să bat din; palme, dar mă împiedica o altă pornire din mine, gravă; şi cucernică, de a mă tachina – ca la intrarea în templu. La o sută de metri, în axul acestui, bulevard imperial care este East Avenue, se ridica închizând trecerea şi făcând un fundal plin de sonoritate clădirea Pan Am, pe care acum o vedeam la lumina zilei, într-o perspectivă nestâhjenită de nicio imixtiune vecină „echilibrată, ca un acord tonic din muzical

Socotesc a nu greşi dacă zăbovesc puţin aici, deşi în această primă zi la New York voiam să fac numai înconjurul oraşului, pentru o primăm orientare. Nu mă lasă inima, în acest loc a simţit ea prima tresărire de bucurie; umbrită apoi de nedumeriri şi de spaime; ca abia târziu; să se despresoare de toate şi să vibreze îndrăgostită.

Cunoşteam clădirea Pam Am dintr-un album cu fotografii colorate, pe care, avându-l în mână înaintea plecării, l-am învăţa pe dinafară. Erau multe vederi din New York şi toate mi-au prilejuit bucurie când am ajuns la ele şi le-am văzut aievea. Dar din atâtea făcute de oameni acolo şi reproduse în albumul de serie, două reprezentări m-au frapat, întipărindu-mi-se mai puternic în minte; întâi podul Brooklyn, aşa cum se vede el noaptea, despovărat dte alcătuirea metalică, în locul ei rămânând doar o însăilare aeriană de becuri electrice; iar pe urmă clădirea Pan Am, la lumina zilei, într-o expunere simplă, directă, necăutată, fără farduri, ridicarea la o scară imensă a unei robuste dar suple fete de la ţară, care uimeşte oraşul, şi pe

care nimic nu ajunge s-o întineze. Şi-i nespus de bizar că în faţa ei se ridică un, vechi building, din perioada zorzoanelor aurite: care-i acoperă partea centrală a faţadei, iar în înălţime ajunge, cu ornamentele de deasupra acoperişului; până în treimea ei superioară, fără s-o întunece şi s-o compromită. Aproape c-aş putea spune, dimpotrivă, suprapunerea aceasta indantelată seamănă cu o podoabă, cam barocă, pe care cineva i-o tot bagă în suflet, ca s-o corupă, şi nu se alege decât cu dispreţul.

Mult se străduiesc arhitecţii, nu doar în America, să descopere şi alte forme decât prisma, folosită cu precădere, şi aproape în exclusivitate la buildingurile moderne. Acestea ar deveni de-o monotonie ucigătoare, dacă n-ar varia acoperământul faţadelor, culorile, forma şi dispunerea ferestrelor, şi alte detalii. Căutând să iasă din impas, unii ajung la forme ciudate, de multe ori inestetice, uneori ridicole şi pe deasupra nefuncţionale, cum am văzut la Chicago, de pildă, un bloc trapezoidal, aşa, ca să rupă prisma, ajungând în schimb la pereţi oblici. Şi tot acel bloc, cu structură metalică, mai era întărit de sus până jos cu contravântuiri de oţel, lame destul de late ca să acopere, prin poziţia lor oblică, o bună parte din ferestre. Îţi vine să-ţi scuipi în sân şi să-ţi faci cruce. Dar uite că oamenii de meserie îl socotesc o izbândă; nu cumva fiindcă şcoala de arhitectură de la Chicago este celebră în lume?

La San Francisco, am văzut o clădire cu zeci de etaje, de piatră albă, în formă de piramidă, în adevăratul înţeles al cuvântului. Era într-un fel frumoasă, nu doar ciudată, dar ce spaţii puteau să se creeze înăuntru? Întorcându-mă la Chicago, nu ascund că am admirat şi m-am învârtit mult în jurul lor, cu o satisfacţie deplină, cele două buildinguri-gemene, de formă cilindrică, de pe malul canalului, numite Marina City. Reuşita acestora însă nu se datora atât formei, descoperită de multă vreme, cât perforaţiilor, balcoanelor, balustradelor, frumos înlănţuite şi desenate

puternic.

În ceea ce priveşte clădirea Pan Am, izbitoarea ei frumuseţe se datorează unghiurilor obtuze, cu muchii liniştite, sub care se întretaie cele opt faţade, dispuse într-un octogon alungit de vreo trei ori pe o direcţie în raport cu cealaltă, artificiu de o inspiraţie rar întâlnită, care, oricât de masivă ar fi construcţia, o face să pară aeriană şi suplă. De câte ori traversam Park Avenue, indiferent în ce loc, şi-l traversam de multe ori zilnic, era un obişnuit loc de trecere, vedeam clădirea Pan Am, pe latura mare, cu trei faţade, şi mă opream, pentru o clipă de bucurie. Iar dacă treceam pe strada Patruzeci şi Patru, o vedeam de pe latura mică, minunându-mă ce clar se înrudea ea cu toată construcţia, fiind în acelaşi timp atât de diferită.

Nu departe de acolo am descoperit, în acea primă dimineaţă, o a doua construcţie care trebuia privită, dar din alte motive decât arhitectura, mai puţin izbutită, căci nu era decât un turn, o riglă pătrată, cu pereţii de sticlă şi aluminiu albastru. Când am ajuns mai aproape şi n-am mai putut să-i văd proporţiile, mi-a plăcut altfel, cât de temeinic şi bogat era construită, şi cât putea fi de lucioasă. Dar ceea ce m-a făcut să mă minunez, confirmându-mi că America este o ţară năstruşnică, aşa cum îmi închipuiam şi mai aflasem, acest buildirfg, numit City Corp, acoperă o biserică.

Aşa sunt oamenii din partea locului, dacă vor să facă un lucru, nimic nu-i împiedică, bat palma fie cu Dumnezeu, fie cu dracul, plătesc ce se cuvine cerului sau iadului şi rămân în relaţii bune cu amândouă. Este o chestiune de investiţii. Acestea se cunosc, căci se anunţă cât a costat, de pildă, podul Washington şi cât diadema cu care a fost vineri seara la operă tânără doamnă Rockefeller, ultima ediţie.

La acel colţ de stradă era o biserică. Dumnezeu a făcut târgul, în condiţii avantajoase, obţinând din partea

constructorului angajamentul ca în parterul buildingului său să înglobeze o biserică, mai frumoasă decât cea veche. Am văzut-o, la subsol, însă cu ferestre la înălţimea trotuarului, ca să poţi privi înăuntru. Deşi înconjurată de stâlpii puternici pe care se sprijină blocul, nu este câtuşi de puţin primejduită, nici ea, nici credinţa. La nivelul ei se află o curte interioară, buildingul fiind gol pe dinăuntru, ca să încapă mai multe ferestre. Acolo sunt mese şi scaune, într-un decor bogat, făcut cu largheţe; n-am aflat preţul, dar cred că se cunoaşte. Ce mi-a plăcut mai cil seamă, altfel nu mi-aş pierde vremea cu vorbele, în acel spaţiu costisitor, în cel mai central din centrele New York-ului, unde metrul pătrat de teren se vinde probabil mai scump decât o placă groasă de aur de mărime egală, există o caleterie, un local productiv prin urmare, şi acolo, lumea, bogată, săracă, indiferent ce haine poartă, e îngăduită să se aşeze la mese cu mâncare şi băutură de-acasă. Cineva din administraţia buildingului o fi făcut socoteala cât costă minutul pe cap de om şi pe scaun şi totuşi n-a găsit cu cale să dea pe nimeni afară. Iată ceea ce se cheamă o năzdrăvănie americană; mi-a făcut foarte bine s-o aflu. N-am coborât, să mă aşez la masă, am privit de pe scară, bucurându-mă pentru alţii.

Construcţia aflată printre cele înalte, căci am văzut-o deasupra oraşului când am fost cu vaporul pe East River, are un acoperiş oblic, într-o singură pantă, orientat spre sud şi înclinat la patruzeci şi cinci de grade. Nu mi-a plăcut deloc, linia este cu atât mai urâtă cu cât priveşti mai de departe, şi aş, îl vrut să fie altfel, mai ales când dragostea mea pentru New York a început să se întărească, să crească, ducându-mă către exigenţă, cum se întâmplă în orice dragoste. Nu m-am împăcat nici când mi s-a spus că rostul acelui acoperiş este să capteze energia solară. N-am putut să aflu şi rezultatele, în kilowaţi sau în cai putere; probabil deocamdată se fac experienţe, se caută soluţiile

cele mai bune.

Am văzut şi la Casa Albă o intenţie asemănătoare; pe macheta acoperişului actual erau montate nişte lamele, orientate spre partea unde bate mai mult soarele. Mă aflam în mers, cu şirul vizitatorilor, nu m-am putut opri să privese mai bine, dar poate nici nu era nevoie, importantă fiind doar ideea. Nu ştiu dacă acel proiect se va pune în practică pare-se s-a găsit altă soluţie pentru a economisi energia deficitară. Eram pe acolo, când preşedintele Statelor Unite a declarat, stârnindu-mi o veselie ireverenţioasă, că, dând el cel dintâi semnalul economiei, va reintroduce la Casa Albă încălzirea cu lemne.

Câteva ore de acolo înainte m-am lăsat în voia prietenului meu, să mă ducă pe unde socotea el mai bine, iar în acest timp am încercat să mă las pătruns de emanaţia oraşului. Am privit pe geamurile maşinii, căzut într-un fel de tranşă, căci în stare de luciditate n-aş fi putut să înţeleg prea multe, cum mergeam cu viteză destul de mare. Eram mulţumit să respir aerul de la New York şi cel mult să-mi fixez repere pentru drumurile mele viitoare, cu piciorul, a căror voluptate o gustam cu anticipaţie. Ştiu că am luat-o la stânga, până în Bulevardul al Şaselea, numit cu sonoritate Avenue of the Americas, pe care l-am parcurs în partea lui grandioasă, unde m-am întors adesea ameţit de plăcere, printre buildingurile lui înalte şi strălucite, care, deşi se înalţă până la ceruri, nu îngroapă în umbra lor nici strada, nici trecătorii; această circumstanţă fericită şi greu a fi explicată m-a atras acolo mult mai mult decât luxul vitrinelor. Mergând aşa, am dat de Central Park, apoi de Grand Army Piaza, mărginite de Bulevardul al Cincilea, fascinaţia New York-ului, vestita Fifth Avenue, cu magazine luxoase unde, dacă intră vreun întâmplător gură-cască, nu-l remarcă nimeni, ci se pierde, înghiţit de lumea bogată. De-aici încolo, luând în lung Central Park, pe Fifth Avenue se înşiră, până pe la strada Nouăzeci, o veche strălucire a

New York-ului, în parte abandonată astăzi, reşedinţele vestiţilor regi ai industriei, care au avut de dus în spinare greutatea a miliarde de dolari, în aur şi în hârtie. Voi avea de vorbit despre această lume, casa unuia din ei, prefăcută în muzeu, am vizitat-o şi, pe lângă ce-am admirat acolo, m-am ales cu un fior de frig pe şira spinării, pe care îl simt şi astăzi când îmi aduc aminte.

Mai departe lucrurile n-au rămas la fel de frumoase, am intrat în Harlem şi-am mers până în inima lui fierbinte, care emană atâta forţă, încât uneori ajunge să incendieze casele. Am şi văzut unele, de cărămidă roşie, cu ferestrele afumate de flăcări, lăsate în părăsire poate până la învierea morţilor, când cei ce le-au construit şi le-au locuit odată se vor întoarce să le repare. Am văzut lumea, am privit cu coada ochiului şi simulând indiferenţa, aşa mi s-a spus că-i bine, însă nu mă laud. Că aş fi în stare să-mi dau părerea de pe acum despre ceea ce este acolo; rămâne destulă vreme. Atât doar socotesc să fi înţeles la întâia privire, ajutată de vechi zvonuri şi informaţii, că Harlem nu-i înainte de toate un mare şi vestit cartier al New York-ului, o treime din Manhattan, o structură citadină, ci un fenomen istoric în evoluţie, neîntâlnit în niciun alt loc din lume.

A fost prea mult pentru o primă zi, n-am avut însă putere să renunţ cât timp nu-mi dădeam duhul cu totul, am rămas mai departe în transă, înfundat în scaunul maşinii. Din extremitatea nordică a Harlemului am coborât înapoi, spre sud, scormonind toate contrastele, pornind de la Lincoln şi Rockefeller Center, mari ambiţii arhitectonice, primul în onoarea artelor, al doilea în slujba afacerilor, şi ajungând la Battery Park, unde se termină Manhattan, cu Statuia Libertăţii în faţă. Dar spre a ajunge aici am trecut prin climate diferite, aproape imposibil de închipuit sub aceeaşi boltă cerească, zdrenţuită de buildinguri înalte şi atârnând flenduri peste căsuţele cu un etaj sau cu două,

sau fără niciunul, de lângă Gramercy Park sau din Greenwich Village, cel care, cu vecinătăţile lui, reprezintă, cred, cartierul cel mai ciudat şi mai misterios din New York. Iar cartierul chinezesc de alături, înghesuit şi uneori mizerabil, cu pagode false montate pe faţade vechi, americane, şi cartierul italienesc, cu exuberanţa şi viermuiala lui meridională se află numai la doi paşi de monumentala împărăţie a banului, Wall Street, unde răceala faţadelor îţi îngheaţă inima, unde nu locuiesc oameni, ci doar vin să lucreze, de luni dimineaţa până vineri la patru după-amiaza, slujitorii dolarului. La sfârşitul săptămânii, cum era prima zi când am fost eu acolo, sau în zilele celelalte după ora de închidere a birourilor, cartierul se culcă şi doarme, pe saltelele lui de aur.

Toate aceste puncte atinse în fugă reprezintă un canevas de la care voi porni luni dimineaţa, cu mijloacele mele, să descopăr New York-ul.

Pe la cinci după-amiază eram insensibil la orice impresie, nimic nu mai putea să-mi atragă atenţia şi cu atât mai puţin să-mi trezească o emoţie. Am mers acasă şi m-am întins în pat, să dorm o oră, ca să rezist seara, când eram invitat la masă, afară din New York. Poate o parte a fiinţei mele a dormit, alta însă a stat trează, căutând o idee în cel mai îndepărtat trecut conştient al vieţii lăsate în urmă. Când am auzit prima oară despre America şi cum s-au format în mintea mea primele ei imagini? Dar, înainte de toate, ce este America? Mulţi o confundă cu continentul şi admit că sunt chiar două Americi, de Nord şi de Sud, cum am învăţat la geografie. Geografii spun şi astăzi la fel, şi au dreptate, din punctul lor de vedere. Eu când am auzit prima oară despre America mi-am făcut imaginea unei lumi în care mai târziu am recunoscut o ţară numită suplimentar Statele Unite. Pentru mine o altă Americă nu există; dovadă că-i aşa, nimeni nu se va duce cu gândul în altă parte a celor două continente vecine, când va

descoperi că un bulevard la New York se cheamă Avenue of the Americas, care, fiind un plural, vrea să însemne Bulevardul Americilor. El nu evocă nimănui ţări vecine, numite Canada sau Mexic. Iar în sud, ţările au numele lor, au steme şi constituţii. Nu împiedic pe nimeni să spună aşa, dar eu nu pot numi acest conglomerat de state America Latină, luându-mă numai după originea locuitorilor, care între noi fie vorba, nu se compun dintr-o singură seminţie. Spaniolii veniţi în Argentina au devenit argentinieni, după cum irlandezii au devenit americani, când s-au strămutat în America. Statele Unite, ca denumire, reprezintă un adaus simbolic, care, socotesc eu, de când unitatea ţării este deplină, a devenit inutil şi lună scolastic; fiind oficial, îl admit în acte de stat şi-n cuvântările preşedinţilor.

Dar când am auzit prima oară despre America şi care a fost prima ei imagine? O, de auzit am auzit cu mult înainte de a merge la şcoală, se vorbea despre armata venită de peste Ocean, să lupte în Franţa, contra Germaniei. Aceste ştiri, greu de înţeles pentru mine, nu duceau însă la o imagine. Imaginea l-a format când mama mi-a cumpărat o pereche de ghete americane. Nu era doar un nume de reclamă, ci veneau chiar din America, probabil din nişte surplusuri, aşa se cam întâmplă la sfârşitul războaielor, voi spune şi altă dată. Le caracteriza o formă sobră, cam greoaie, fiindcă erau lucrate solid, şi de-atunci am înţeles că americanii nu fac lucrurile în joacă. Dar mai neobişnuit la acele ghete era bombeul, neagreat în Europa, unde tocmai intraseră în modă încălţările cu vârful ascuţit, ca o suliţă, botezate „pineu”, de la numele cizmarului care le concepuse; prăvălia lui, la Paris, mi se pare că mai există şi astăzi. Deşi nu ştiam mare lucru despre viaţă, ghetele mele cam grosolane, cu bombeul lat şi umflat ca o gulie, nu puteau să-mi placă, dacă le comparam cu pantofii înguşti şi ascuţiţi la vârf, cum purta lumea elegantă. A

trebuit să treacă timp până ce aceste încălţări izmenite să se întoarcă la o formă mai rezonabilă; eleganţii „care băgasem eu de seamă că umblau uneori ca pe ace, s-au ales cu stâlciri ale degetelor de la picioare şi cu bătături, pe toată viaţa.

În schimb, ce bine îmi era în ghetele americane, aşa urâte cum mi se păreau ele! Îmi închipuiam toate degetele mele de la picioare, aşezate în voie, parcă în cinci fotolii, cu spaţiu între ele, fără să se înghesuie, să se strivească, dimpotrivă, conversând civilizat unul cu altul, făcându-şi reverenţe de la distanţă, ca în saloane. Aşa mi-a rămas în minte gheata americană, şi prin ea am înţeles că americanii au o altă ştiinţă a vieţii decât a noastră. Statul cu picioarele pe masă e un alt exemplu, aflat însă după multă vreme.

Saltul la noţiunea următoare ar fi putut să mă zăpăcească, dacă n-aş fi crescut şi eu repede în anii aceia. A apărut atunci în calea mea, curând după ce se terminase războiul, o năzdrăvănie americană, numită „Fordul cu Mustăţi”, un automobil care nu era mai prost decât altele, dar costa jumătate cât cel mai ieftin dintre ele, sau poate nici atât, nu mai ţin minte bine, mi se pare că vreo trei sute de dolari de pe vremea aceea. Îndată pământul s-a umplut de ele, s-au înmulţit chiar la noi, care eram o ţară încă agricolă, cam neînvăţată cu tehnica. Auzeam că în America aveau câte una toţi fermierii, adică ţăranii, dar bineînţeles că nu puteam crede. Odată, pentru nu ştiu ce motiv, un Ford cu Mustăţi a oprit la poarta noastră; m-a intrigat, m-am învârtit în jurul lui, dar e curios, am înţeles mai puţin din ceea ce spunea el despre America, decât îmi spusese gheata americană. Ceva nu era destul de copt în mintea mea, chiar dacă îmi închipuisem că le pot înţelege pe toate. Omul care conducea ciudăţenia aceea nu putea să fie stăpânul, judecând după haine; după ghete, după mâinile groase fi cam murdare, şi, de ce n-oi fi spus din

prima oară? – după privire; era un şofer de meserie, adică lua leafă, şi mi s-a părut c-o ia de pomană, dacă nu făcea altceva decât să se plimbe cu automobilul.

Cu alt prilej gândurilie mele au fost mult mai răscolite, şi au mers mult mai departe. Odată am văzut un automobil, acelaşi Ford ieftin, în faţă. unui atelier de pictat firme. Un domn tânăr, cu un *trench coat* albi haină de tranşee adusă de englezi pe frontul din Franţa, luată acum la purtare şi de lumea civică, a coborât de la volan şi i-a poruncit meşterului; Ieşit în uşa prăvăliei, să scrie numerele de la poliţie pe care trebuia să le poarte automobilul; acesta era nou-nouţ, mirosea a cauciuc şi a vopsea proaspătă.

După frumosul trench coat, după pantofii pineu şi mai ales după glasul hotărât şi puternic, am înţeles că domnul era nu şofer, ci stăpânul automobilului. Până atunci nici nu mă gândisem cui aparţineau automobilele, nu-mi închipuiam că puteau fi ale unui om anume, şi acesta, odată ce-i punea, numerele, era liber să meargă oriunde cu ele, conducând el însuşi în locul şoferului.

Nu puteam să-l pizmuiesc pe stăpânul automobilului, şi nu de alta, dar nici nu înţelegeam ce relaţie era între el şi lumea cealaltă, din care făceam şi eu parte, abia la picioarele unei scări foarte lungi, cu o sută de trepte, cum socoteam pe atunci că este nevoie, ca să aibă loc toate felurile de oameni. Pe băcan, bunăoară, îl puneam pe treapta a zecea, Institutorul meu pe a douăzecea, directorul pe a treizecea. Generalii stăteau pe la a şaizecea, între a şaptezecea şi a nouăzecea miniştrii, şi fiindcă restul rămânea liber, am pus în vârful scării pe cei cu automobile.

La vremea aceea veneau la noi şi alte automobile din America, mai scumpe şi mai luxoase, de pildă Cadillac-ul, dar le cumpărau numai bogătaşii, bancherii, petroliştii, şi le conduceau şoferi în livrele, nu stăpânii, care nu purtau

trench coat, şi pentru nimic în lume nu s-ar fi dus ei personal la un atelier de pictat firme, să le scrie numerele. Comparându-le, când le vedeam pe stradă, am observat că Fordul era o maşină sărăcuţă şi simplă, cu marafeturi puţine, fără nichelaje şi fără niciun fel de podoabe, cu tapiţeria de muşama ieftină, cu tabla caroseriei vopsită totdeauna în negru. N-aş putea să explic limpede, fiindcă ştiu numai din auzite, automobilul avea un schimbător de viteze atât de simplu că se putea lipsi de cutia cu pinioane, clasică, dar încă imperfectă, oricât era ea de scumpă şi complicată. Din sistemul de conducere făceau parte două manete robuste, montate la volan şi parcă mai lungi decât raza acestuia, de unde venea şi porecla acelui automobil ca niciun altul, căci semănau într-adevăr cu două mustăţi caraghioase.

Dar oricât de vizibile ar fi fost deosebirile dintre acest automobil ieftin şi celelalte, ele nu erau de-ajuns să explice izbitoarea diferenţă de preţ dintre ele. A trebuit să treacă un timp până să aflu secretul, şi atunci, odată cu dezlegarea lui, s-a născut în mintea mea o altă imagine a Americii, mai puternică şi mult mai cuprinzătoare decât aceea prilejuită de ghete. Atunci am aflat că Ford nu era doar o maşină, ci un om viu, al cărui portret l-am văzut într-o revistă, un bărbat înalt, subţire, energic, cu o faţă uscată şi prelungă, cu privirea pătrunzătoare, deşi blândă şi omenoasă; mi-a fost îndată simpatic, şi el a rămas până târziu tipul reprezentativ al americanului, nu greţosul şi arogantul Unchi Sam, pe care îl socoteam o caricatură, cu toţi dolarii lui şi cu îmbrăcămintea făcută din drapelul cu benzi şi stele.

Ford a conceput un automobil simplu, robust, deşi derizoriu în aparenţă, făcut să meargă, nu să ia ochii. Izbânda care a venit repede s-a datorat metodei lui de fabricaţie, lucru în serie, pe bandă rulantă, care, mărind ritmul producţiei, scădea preţul. Acum toate se fac aşa,

chiar în ţări mai înapoiate; atunci însă a fost o revoluţie. Iar lucrul n-a dus deloc la o idiotizare a omului, cum prevedeau adversarii şi cum se arăta mai târziu în partea tristă a unui film comic. Ce-am spus este prea simplu, abia enunţul istoriei, fiindcă în realitate ea era mult mai complexă, mai complicată şi mai ramificată. Cu timpul Ford, care fabrica automobile, a ajuns să-şi fabrice chiar materia primă, începând cu oţelul; prin lanţul acestor industrii unite am învăţat o noţiune nouă, care s-a numit trust şi mi-a dezvăluit încă o imagine a Americii.

Într-un muzeu al automobilului, de la Reno, oraşul unde se divorţează în câteva ore, Ford ocupa primul loc, cu cea mai bogată reprezentare. Trustul lui a fabricat până şi avioane; putea să fabrice orice, la urma urmelor, nu-l oprea nimeni. Ce nu mi-a plăcut mie la acest om a fost refuzul lui continuu de a-şi vopsi automobilele în culori mai vesele. La toate insistenţele colaboratorilor, răspundea sofistic că acceptă orice culoare, cu condiţia să fie neagră. Acesta era un exemplu de încăpăţânare senină şi nezdruncinată, care cred că nu poate fi întâlnită în altă parte, încăpăţânarea americană. Dacă urmaşii lui Ford au cedat câte ceva, amendând severa lor moştenire, în multe privinţe au respectat tradiţia până deunăzi, refuzând să accepte soluţii noi, împotriva curentului şi chiar a gustului public, ceea ce dovedeşte o încăpăţânare la fel de americană ca a strămoşului.

Nu insist ca să pierd vremea, ceea ce spun face parte din pregătirea mea sufletească pentru descoperirea Americii. Acum câţiva ani, o uzină Ford de la Köln, o sucursală, fabrica un tip de maşină cu tracţiunea în faţă – e un pleonasm, dar n-am cum să spun altfel –, o inovaţie europeană pe care astăzi au început s-o adopte şi americanii, la fel de târziu cum au adoptat frâna pe discuri, deşi superioritatea ei sărea în ochi, fără să aibă nevoie de vreo demonstraţie. Maşina inovată făcuse o

carieră frumoasă, când fabricaţia ei a fost oprită de azi până mâine. Se spune, ceea ce cred, fiindcă altă explicaţie nu poate fi găsită, că patronul firmei, Ford-al-treilea, aşa îmi închipui, nu cunosc bine genealogia familiei, venind în inspecţie la sucursala germană, a pus să se calculeze preţul maşinii modernizate, ceea ce computerul face astăzi în câteva clipe. Constatând că mecanica nouă ridica preţul de fabricaţie cu câţiva dolari, a poruncit să se revină la formula clasică. Îmi închipui ce mult şi-a călcat el pe inimă mai târziu, când benzina a început să lipsească, şi a fost nevoit să pună în vânzare Fordul Fiesta, de proporţiile celor mai mici maşini europene, care s-a dovedit foarte izbutită, iar mie mi s-a părut atât de frumoasă, că mi-a mers drept la inimă.

După ghete şi forduri, mult mi-a folosit la completarea imaginii despre America, ducând-o până la concretizare, cine nici nu s-ar crede, Jules Verne, inventatorul ştiinţei-ficţiune, care însă a intuit foarte bine şi realitatea. Călătoria lui Phileas Foog de-a curmezişul continentului mi-a dezvăluit înaintea filmului şi istoriei caracterele Americii şi americanului, într-o sinteză aproape perfectă, pe care n-a contrazis-o nimic din ce-am aflat după aceea, şi nici chiar din ce-am văzut cu ochii.

A fost apoi rândul altor cărţi, ele m-au dus departe în urmă, la începuturi, de-am aflat despre Buffalo Bill, personaj legendar în istoria Americii, pe care mult timp l-am crezut o închipuire, ca pe Tarzan şi Winetou. Am mai aflat tot atunci despre lupta pionierilor cu indienii, despre caravane căzute în capcană prin trecătorile munţilor, despre tabere şi forturi asediate, despre curajul şi tenacitatea deschizătorilor de drumuri, care au înaintat prin locuri grele şi neumblate, familii întregi, cu bătrânii, femeile şi copiii, însemnând traseul lor cu puzderie de morminte, până ce au ajuns la coasta Pacificului. Dar goana după aur, cu oraşele de lemn răsărite într-o noapte?!

Cum mi-a mai aprins închipuirea viaţa lor, care se petrecea între bogăţie şi moarte, între pocnetul sticlelor şi al puştilor! Erau înarmate şi femeile şi nu şovăiau să tragă. Din ele ar coborî, cum crede Fici, frumoasele făpturi ale Americii de astăzi, care însă în loc de inimă, cum spune ea, au un computer. Automobilul mai avea mult până să apară, era vremea diligenţei şi calului. Vremea părerelor şi a şerifilor.

Pe urmă s-a construit calea ferată, cu o trudă pe care mintea mea n-o poate pătrunde decât în parte, destul însă pentru a-mi da seama ce neam de oameni se născuse acolo, în mai puţin de un secol, pe când istoria lumii era milenară. În locurile pustii unde se făceau gările, răsăreau oraşe ca în poveste. Acum acele oraşe sunt metropole, calea ferată, în schimb, o năpădesc bălăriile şi gările se scot în vânzare. Am citit cu ochii mei anunţul, lipit pe uşa bătută în cuie, la gara Río Grande din Salt Lake City. La Seatle, din cele două gări una este prefăcută în magazin de vechituri, *Antique World scrie* pe firmă; am intrat şi-am văzut. Deşi au fost ridicate la rangul de antichităţi, lucrurile puse la vânzare mi s-au părut mizerabile; dar lumea le caută, sătulă de frumuseţea celor care se fac astăzi. În nu ştiu ce oraş, mi s-a spus, un grup de oameni s-au asociat, au cumpărat gara, cu o locomotivă şi o bucată de cale ferată; duminica vin, lustruiesc locomotiva, fac focul în cazan şi se plimbă cu ea în sus şi-n jos, câteva sute de metri, jucându-se ca nişte copii, aşa cum şi sunt puţin, la urma urmelor. Dar acolo, ca să se construiască gara şi calea ferată a curs multă sudoare omenească pe vremuri, şi nu o singură dată a curs şi sânge. Peste drum de gară se afla „saloon”-ul, cu cele două uşi batante tipice, făcute să fie date în lături cu cizma sau cu patul puştii. În fund erau jocurile de noroc, unde se miza cu pistolul pe masă. Iar deasupra acestor tripouri, care au generat cazinourile de la Reno şi Las Vegas, îşi aveau odaia târfele, cu un pistol la

cingătoare şi cu altul sub pernă, plus o puşcă în spatele uşii. Oare să aibă dreptate Fici? Le ştiu numai din filme; dar cum aş nesocoti acest fantastic instrument de informaţie în faţa căruia pălesc multe cărţi de istorie?

Cred că primul film pe care l-am văzut în copilărie, când proiectoarele funcţionau cu arc voltaic, aruncând pe ecran un fascicul de lumină pâlpâitoare, cam violacee, când pelicula proastă lăsa impresia că asupra decorului plouă întruna, a fost *Misterele din New York*, în vreo douăsprezece serii. Atunci am auzit prima oară acest nume; mult timp nici n-am ştiut ce înseamnă.

Cum aş putea apoi să nesocotesc ce mi-au spus despre viaţa americană trenurile lui Lon Chaney, a căror locomotivă, brăzdând noaptea preeriilor, devenea un personaj mai presus decât oamenii? Cât voi mai trăi n-am să uit fluierul ei lugubru, aşa cum nu l-am uitat până astăzi…

Ajunsesem aici cu istoria Americii, când jos, în stradă, a izbucnit un semnal de alarmă; la început nu mi-a întrerupt reveria, la New York şi nu doar acolo se aud mereu semnale de alarmă, lumea este obişnuită, le suportă fără să protesteze şi nici nu-şi dă seama cum îşi macină nervii. Mi-a atras atenţia abia după un timp, când m-am mirat că sunetul nu modulează, ca sirenele salvării sau ale poliţiei; s-a născut în mine o îndoială, poate era un semnal permanent şi îl auzisem tot timpul. Gândurile s-au reînfiripat, au mers înainte, poate nu străine de acest sunet violent, fiindcă, fără să-mi dau seama cum, ajunsesem la ideea de violenţă, ilustrată de atâtea întâmplări câte ştiam din viaţa americană.

Peste vreo jumătate de oră, când am coborât să mergem la masă, am constatat că sunetul acela era semnalul de alarmă al unui automobil, parcat în stradă şi care se pornise dintr-o toană, căci nu forţase nimeni portiera; poliţiştii, sosiţi de puţin timp, tocmai se chinuiau

s-o deschidă, cu chei, şperacle, cârlige dar, ca să spun aşa, nefiind de meserie, îşi cam pierdeau timpul; când am ajuns la colţul străzii, semnalul se auzea încă.

Multe semnale de alarmă îmi sună în minte când mă gândesc la America! Cel mai vechi, clopotul de la postul de pândă al forturilor, anunţând pe Siucşi şi pieile roşii. Apoi, brusc, soneriile de la bănci, cuplate prin fire secrete cu poliţia. Ce folos?! Atâtea bănci au fost devalizate! Un automobil negru oprit în faţă, patru uşi deschise brusc, patru oameni cu faţa mascată, cu pălăriile trase pe ochi, cu pistoale automate, iar mai târziu cu mitraliere, poate din surplusurile armatei. Inamicii publici! Dillinger, Al Capone… Nu înţelegeam, credeam că-i o glumă. Pe Al Capone n-au izbutit să-l înfunde, deşi Isprăvile lui le cunoşteau nu doar poliţiştii şi justiţia, ci toată populaţia, până şi copiii. Au trebuit să-l aresteze pentru evaziune fiscală. Teama de eroare judiciară, aceasta fiind, recunosc, o ruşine într-o lume liberă şi civilizată, a făcut să apară legi atât de prudente, încât adesea paralizează justiţia, chiar dacă nu-i coruptă, şi criminalul dovedit se strecoară printre paragrafe, ducând procesul până la bătrâneţe. Şapte ani şi-a tot amânat executarea pedepsei un condamnat la moarte devenit celebru, care a avut starea de spirit să scrie şi-o carte, în celulă, să-şi povestească viaţa, de parcă avea cineva nevoie s-o afle! Banii câştigaţi pe această cale i-au folosit spre a-şi plăti avocaţii.

Dar până a se ajunge aici au fost două războaie în Europa şi unul la faţa locului, între două jumătăţi ale Americii. Eu nu mă lepăd de ce-a scris Margaret Mitchell. Oare negrii de astăzi, ai căror strămoşi mai erau sclavi încă în a doua jumătate a celuilalt secol şi nu s-au eliberat singuri, s-or gândi cât sânge american a curs pentru ei pe pământul Americii? câţi oameni s-au jertfit ca să salvgardeze ideile unei constituţii care a rămas nobilă până astăzi, chiar dacă în jur înfloreşte violenţa şi justiţia

nu poate s-o reprime?

Ce mi-a mai venit în minte după războiul de secesiune? Am sărit deodată până la Josuah Slocum, navigatorul de la Boston, marea şi statornica mea admiraţie. Am scris de multe ori despre el, declarându-mi iubirea nestinsă, şi iată că abia acum, când proiectez să merg în oraşul lui, nu ca să-i caut urmele, de mult şterse, ci pentru o clipă de reculegere, îmi dau seama că el este o emanaţie a acestui pământ unde mă aflu astăzi, şi ceea ce l-a determinat la fapta lui uimitoare, neegalată de nimeni, deşi e rămasă aproape un secol în urmă, a fost duhul Americii.

Amintindu-mi de el, n-am putut să-l las deoparte pe Jack London, cu toate că e o mare distanţă între unul şi altul; dar îi datorez şi lui ceva din câte ştiu astăzi.

O placă pusă pe zidul unei case de la New York, de pe strada şaptesprezece, sau una vecină, aproape, de Second Avenue, locuri mult colidante de mine, arată unde şi-a trăit timpul din America Antonin Dvořák, a cărui Simfonie a noua el a numit-o „Din Lumea Nouă”. Nu dădusem niciun fel de atenţie subtitlului, îl ignoram cu desăvârşire, deci îi ignoram şi înţelesul; iar biografia lui Dvořák îmi ieşise din minte, nefiind loc pentru toate. Până ce târziu de tot, abia în anii din urmă, tot ascultând simfonia într-o înregistrare destul de bună, muzica, pornind de la o temă din partea a patra, Allegro con fuoco, a trezit treptat în mine o reminiscenţă, difuză, şi concentrându-mă, apropiindu-mă de ea în cercuri tot mai strânse, am avut revelaţia Americii, cu ce ştiam şi intuiam despre ea, pus în sunete.

Spunând aşa, vin în contradicţie cu muzicologii, care susţin că simfonia are la bază motive din folclorul ceh şi a inspirat-o dorul de patrie, cum declară însuşi compozitorul. Aşa o fi, însă trei ani petrecuţi de el la New York au fost destul, cred eu, ca în folclorul ceh să se infiltreze ceva din spiritul Americii; nimeni nu scapă, chiar dacă vrea să se

apere. Nu aduc ca argument subtitlul, care admit că poate să fie numai o etichetă. Dezlegat de orice informaţie, şi de orice sugestie venită, de la alţii, eu în această muzică am văzut ceva din America, parcă prin imagini directe, mişcate, o proiecţie cinematografică. Partea a patra, de pildă, ca să nu lungesc vorba mai mult decât trebuie, mi-a sugerat un episod trist şi eroic din marşul spre Vest al Americii, lupta unui fort cu pieile roşii, unde apărătorii învinge, dar generalul cade în mâinile atacanţilor şi este dus în captivitate.

Sigur că poate să fie şi altfel. Important este că muzica n-a rămas sterilă, ci mi-a dat şi ea o imagine a Americii, poate mai colorată decât altele. Am făcut chiar un text, inspirat de acea parte a simfoniei, în ritmul ei, cu gândul să-l supraimprim pe bandă magnetică, prin glasul unui prieten care face teatru pl ar fi fost cucerit de idee; deşi am renunţat, fiindcă nu-i timp să faci tot ce-ţi trece prin minte, gândul a rămas şi textul îmi sună singur în ureche, când ascult Simfonia lui Dvořák, „Din Lumea Nouă”, cum s-a subintitulat mult timp America; azi bag de seamă că nu mai spune nimeni aşa, şi cei tineri poate nici n-au auzit vreodată. Ei, dar de ce să mă mire?! Nimic nu poate să rămână nou o veşnicie, timpul face să dispară însuşi conţinutul noţiunii.

Nu sunt deloc sub influenţa filmului văzut în copilărie, *Misterele din New York*, acela era cu totul altceva, un lanţ de crime nedezlegate, opera unui scelerat rămas în umbră şi numit „Mâna care nimiceşte”. Nu era niciun mister, ducă-se naibii, lumea se lăsa prostită, serie după serie, iar noi, copiii, dârdâiam de frică. Dacă un detectiv isteţ, ca Sherlock Holmes, şi-ar fi pus mintea cu criminalul, îl dibuia în câteva ceasuri; numai că atunci filmul n-avea de ce să continue.

Există însă cu adevărat mistere ale Americii. Bunăoară, Klu-Klux-Klanul. Ştiusem că era o organizaţie

secretă, care teroriza ţie negri şi pe partizanii acestora, după războiul de secesiune. I-a găsit cineva vreodată sediul, i-a demascat conducătorii, i se cunosc statutele? Şi mai există, pândeşte din umbră? Cineva spune, acum, după atâta vreme, că nu era decât o asociaţie de glumeţi care se deghizau, îşi puneau cagule, şi aşa, cu o luminare aprinsă în mână, ieşeau noaptea pe stradă doar ca să sperie pe cei slabi de înger. Ce mai pot crede?

În subsolul fiecărei bănci sunt mistere. Prohibiţia alcoolului, de care îmi amintesc foarte bine fiind contemporană cu tinereţea mea, când doream să le aflu pe toate, a fost un mister, şi cum s-a constituit, şi cum a funcţionat după aceea. Iar misterul abolirii ei este şi mai mare. Amândouă au prilejuit îmbogăţiri şi crime, şi niciuna n-a fost în folosul Americii.

Oare cine se joacă de-a v-aţi ascunselea cu ţara aceasta nemaipomenită? Ce este Mafia? Cine l-a ucis pe Martin Luther King? Dar pe John Fitzgerald Kennedy?

La 7 decembrie 1941, când curentul neintervenţionist era foarte puternic în America, japonezii au atacat prin surprindere, fără declaraţie de război, flota americană de la Pearl Harbor, în Hawaii, pe când delegaţii lor duceau tratative economice la Washington. Un enunţ mai scurt, mai clar şi mai precis nu se poate concepe. Dar să nu fie oare niciun mister în această afacere sângeroasă? N-am să mă refer deloc la câte insinuări s-au făcut, mai pe şoptite, mai cu glas tare. Cineva dorea ca America să intre în război, era datoria ei tradiţională de a salva Europa. Numai că poporul american, ca să se pornească, avea nevoie de o provocare. În 1917 a fost Lusitania. Şi numai o sută de morţi americani au ridicat sute de mii, care s-au dus la moarte, fără să-i fi păscut vreo primejdie. Germania lui Wilhelm n-ar fi ajuns niciodată în America! Aşa a început războiul; torpilând transatlanticul, nemţii şi-au făcut-o cu mâna lor. Cum şi-au făcut-o şi japonezii la Pearl

Harbor.

În 1917, America nu avea armată; mă minunez ce repede şi-au adunat-o, cu oameni care veneau singuri să meargă la luptă. Aşa e America! Nu era timp de şcoală; gradele, de la caporal până la general, s-au dat pe baza probelor psihotehnice. O năzdrăvănie, ca Fordul cu Mustăţi. Cineva putea crede că-i o joacă. Aşa a fost, au pus oamenii să se distreze cu nişte jocuri, şaradă şi rebus, care dezvăluiau aptitudinile. După câte ştiu n-au fost nemulţumiri, nici dezamăgiri; armata aceasta improvizată şi-a demonstrat capacitatea pe câmpurile de luptă din Franţa. Aşa e America; ghetele cu bombeu ar fi trebuit să atragă atenţia lui Wilhelm.

Pearl Harbor da, are o faţă misterioasă. Cum aş admite că preşedintele Roosevelt, şi oricine altcineva din America, în afară poate de o făptură scelerată, ar fi dorit şi ar fi înlesnit acea lovitură banditească? Decât că unele fapte rămân cu totul acoperite de întuneric. Stătea oare America atât de prost cu spionajul, agenţii ei pe pământul Japoniei nu simţiseră pregătirile acelei expediţii, mult prea uriaşă ca să nu producă o trepidaţie? Că portavionul cel mai modern al Americii lipsea tocmai atunci de la Pearl Harbor, plecat în croazieră, poate să fie o coincidenţă, nu ţin seama de spusele unora, că ar fi fost pus la adăpost, ştiindu-se ce-avea să urmeze. Dar navele celelalte, şi oamenii, care urmau să fie victime? Erau ei oare sacrificaţi cu bună ştiinţă? Nu pot crede; îmi îngheaţă sângele. Că apărarea americană s-a mişcat greu în faţa atacului mă miră mai puţin, deşi multe rămân inadmisibile. Era duminică dimineaţa, timpul odihnei şi liturghiei, iar în ajun, seara, fusese petrecere. Numai că iată ce susţin unii, barajul de la intrarea în port rămăsese deschis tocmai în ziua aceea.

N-am dovezi, nu pot să spun decât că toată întâmplarea rămâne misterioasă, cu atât mai mult cu cât

pierderile americane au fost sub ceea ce sperau japonezii. Au greşit tirul, sau n-au găsit ţintele? Oricum, aşa zdruncinată cum fusese la Pearl Harbor, flota americană a câştigat bătălia Pacificului. Printre luptători era John Fitzgerald Kennedy; mi se pare că atunci a fost rănit la coloana vertebrală, de a rămas toată viaţa cu o infirmitate chinuitoare; atât că n-a avut o viaţă prea lungă! Deşi pe alt front de luptă, el n-a contribuit mai puţin decât ceilalţi, debarcaţi în Normandia, la eliberarea Franţei, patria Jacquelinei.

Fiindcă a venit vorba, iată alt mister, această fiinţă, prima doamnă a Americii, după titulatură, care am crezut că va rămâne toată viaţa la Washington, să păzească mormântul, şi când colo, n-a aşteptat prea mult să se mărite cu Onasis, un personaj obscur dacă laşi deoparte imensa lui bogăţie şi îndrăzneala mai mare decât a străbunului Ahile. Am crezut, am sperat când am auzit vestea stupefiantă, că Jacqueline îşi sacrifica sufletul şi prestigiul, ca folosindu-se de banii şi de sprijinul armatorului, cu puterile lui redutabile, să descopere misterul morţii lui Kennedy, să dea în vileag numele şi mobilul asasinilor. Nu uitasem declaraţia ei solemnă, care m-a cutremurat când am auzit-o, crezând în ea naiv şi cu sinceritate, că dacă într-un an crima nu va fi pedepsită, ea va renunţa la cetăţenia americană.

N-a renunţat, şi acum, văduvă bogată, trăieşte în pace la New York, îngrijindu-se cu medicamente româneşti pentru prelungirea tinereţii. Cine o vizitează spune că a devenit foarte urâtă.

I-am văzut la Casa Albă portretul făcut în vremea când, cel puţin mie, mi se părea frumoasă, cu fermecătoarea ei graţie franţuzească. Pe plăcuţa de alamă prinsă în rama aurită scrie: „Jacqueline Kennedy-Onasis”. Era nevoie de acest adaus? Este o conştiinciozitate, sau o ironie? Ce să caute numele lui Onasis la Casa Albă, în rând

cu preşedinţii Americii?

Dacă m-am interesat de misterul morţii, fiindcă venisem aproape şi ea se reactualiza cu o putere crescută, cineva, la New York mi-a spus: „Nu te mai gândi, adevărul n-o să se dea în vileag nici pentru tot aurul din lume!” „Şi crezi că într-adevăr se cunoaşte?” „Bineînţeles, îl cunoaşte multă lume, numai că nimeni nu spune”. „Îl cunoşti?” „Sigur, dar renunţă; nu încerca să afli de la mine!”

Pentru ce, Dumnezeule? Eu, dacă aş şti, aş spune.

4

Mult aş vrea să pot arăta limpede, cui vrea să afle, ce este el în realitate, acest New York, cum eu n-am putut afla de la alţii. Am citit, am ascultat, am văzut fotografii şi filme.

Imaginea oraşului a rămas vagă, în afară de unele detalii caracteristice, un pod suspendat, un grup de clădiri înalte, & aglomeraţie de cinematografe cu firme luminoase şi, de la sine înţeles, Statuia Libertăţii, în faţa oraşului. Când am ajuns acolo, inamic nu mi s-a părut cum îmi închipuiam, deşi am. recunoscut locurile ştiute. Nu încerc să deschid ochii cuiva, de teamă că nu va înţelege, cum n-am înţeles nici eu spusele altora. Dar n-am să-mi ascund impresiile, şi poate pe calea aceasta voi ajunge puţin mai departe. Ca să nu duc cu mine poveri mai mari decât puterile mele, renunţ din capul locului la ceea ce înseamnă New York în desfăşurarea lui deplină, cu toate boroughurile, care nu sunt suburbii, ci oraşe unite. Le-am traversat o dată, în fuga maşinii, şi pe urmă am rămas în Manhattan; mi-a fost de ajuns, n-am simţit nicio lipsă. Celelalte, Bronx, Queens şi Brooklyn, în partea răsăritului, pe care le-am privit mult, peste East River, cu un sentiment de neputinţă, există, şi nu: mai puţin vii decât Manhattan, dar vor cămine necunoscute. Nu mai vorbesc de Staten Island, din sud, care nici nu putea să se vadă, fiind prea departe. Ca să merg, până; la capăt ar trebui să includ în

câmpul meu de observaţie şi oraşul New Jersey, aflat la apus, peste Hudson River, fiindcă, deşi aparţine altui stat, o mare parte din populaţia Lui lucrează şi trăieşte în New York, ducându-se acasă numai iţoaptea.

Manhattanul este o insulă stâncoasă, o temelie stabilă şi solidă pentru construcţiile înalte, zgârie-norii, caracteristica lui, cea mai izbitoare. Lungă de vreo douăzeci de kilometri, lată de trei-patru, orientată de la sud la nord, cu aproximaţie, această uriaşă corabie de piatră nu are a se teme de nicio zgâlţâire. Legate între ele, la partea de nord, cu Harlem River cele două ape, din apus şi din răsărit, dau oraşului un contur puternic şi îi determină identitatea; fără Hudson, Manhattanul s-ar fi contopit cu New Jersey; fără East River, poate s-ar fi diluat în cele trei boroughuri şi zgârie-norii ar fi pierdut din înălţime. Forţa lui au determinat-o limitele fixe, făcând.

din el un conglomerat de roci cu densitatea mare, unite prin cimenturi imperisabile. Dacă ar fi părăsit odată, cum mi-am imaginat într-o clipă sumbră, pustiu şi fără o raţiune de existenţă, decât poate speranţa că se va naşte acolo o altă lume, nouă a doua oară, el ar rămâne în picioare cu imaginea de apocalips şi apoteoză cum se arată când vii de pe ocean, lăsând în stânga Statuia Libertăţii. Ferice acela care ajunge la New York cu o corabie! Aşa am visat, şi n-am avut norocul!

Fără clădiri, Manhattan ar semăna cu puntea unui portavion gigantic; e ceea ce mi-a sugerat harta, şi mă folosesc de această asemuire pentru a ajunge mai uşor la închipuirea cui vrea să afle ceva de la mine. Fiecare metru pătrat din puntea unui portavion are o utilitate deplină, nimic nu-i de prisos, după cum nimic nu-i în minus. Orice îi depăşeşte conturul, un avion în plus sau unul venit să aterizeze cu viteză prea mare, cade peste bord şi se şterge din registru. De aceea, Manhattan a crescut vertical, mai

sus decât orice oraş din lume; determinant n-a fost vreun viciu, nici vreo ambiţie, ci un element primordial în relaţia societăţii cu spaţiul unde îi este ei mai bine să se dezvolte. Comparaţia cu portavionul, folosită ca un artificiu temporar, pentru a sugera limitele absolute ale acestui spaţiu, se anulează înainte de a deveni absurdă şi ridicolă, îndată ce cobori în realitate, adică la nivelul străzii. Atunci oraşul, greu să fie socotit operă omenească, pare o îngrămădire de conuri vulcanice, atât de presate unul de altul încât lava, neavând unde să se reverse, a crescut în înălţime, până ce s-a sleit forţa erupţiei şi au rămas rocile, răcite.

Fenomenul a fost inegal probabil, ca toate manifestările naturii, şi aşa se explică de ce lângă buildinguri cu patruzeci de etaje, care sunt departe de a fi cele mai înalte, se înşiră căsuţe ca de jucărie, vopsite în culori vesele, ca în orăşelele copiilor, cu trei etaje, cu două şi chiar cu unul, cum se socoteşte acolo parterul. Asemenea case, rezultatul unei clemenţe diavoleşti sau divine, reprezintă în Manhattan cel mai izbitor dintr-o lungă serie de contraste. Era una, pe strada Patruzeci şi Nouă, aproape de Bulevardul al Doilea, în plină aglomeraţie citadină, stând singură şi micuţă, albă, retrasă de la trotuar, cu o grădiniţă în faţa uşii, între două buildinguri cărora nu le vedeam terminaţia, oricât mi-aş fi lăsat capul pe spate, căci îmi lipsea spaţiul care să-mi dea o perspectivă suficientă. Mi s-a părut oprimată, cum zăcea acolo ca într-un fund de prăpastie, şi, cu toată lumina pe care o vedeam seara la ferestre, nu-mi venea să cred că e locuită. M-am oprit adesea şi am privit-o, fermecat şi cu frică, întrebându-mă dacă a trăi în asemenea casă, construită poate la începuturile Americii, este un privilegiu sau o pedeapsă. Ea, una, nu poate proveni dintr-o erupţie vulcanică, e făcută de oameni care au cărat cu spinarea cărămida şi mortarul, de aceea şi preţul ei cred că este

inestimabil; o asemenea casă nu-şi cumpără decât bogătaşii.

Cineva m-ar putea povăţui să renunţ la ideea erupţiei vulcanice, manifestare haotică, fără nicio linie directoare, căci aşa n-am cum să explic caroiajul perfect al străzilor şi bulevardelor, drepte şi perpendiculare unele pe altele. Nu greşesc însă dacă îmi închipui un haos dus până dincolo de ultima lui limită posibilă, unde, nemaiavând cum să crească, se transformă în linii drepte, după legea relativităţii generale a lucrurilor, aşa cum un sunet ajuns la limita de sus a vibraţiei perceptibile se transformă în linişte.

Extremitatea de sud a Manhattanului, de la Battery Park până la strada Patrusprezece, a scăpat de această rigoare geometrică; în câteva locuri unele artere încearcă să respecte şi ele regula unghiurilor drepte, dar nu au haz, cum n-ar avea haz ţăranii îmbrăcaţi orăşeneşte, dacă şi-ar mai pune şi guler tare, şi manşete scrobite. Lăsând la o parte cartierul de afaceri patronat de Wall Street, care este o excrescenţă, un con vulcanic mai virulent decât toate, caracterul locului îl dă Greenwich Village, cu străzi intersectate capricios, cu un pitoresc de provincie pe alocuri, în rest torturat de contraste ţipătoare şi alarmante, boemă, depravare, beţie de alcool şi de stupefiante.

De la strada Patrusprezece înainte, până în Harlem, pe la strada O Sută Treizeci, unde insula începe să se îngusteze şi geometria se strică, arterele transversale, din East River în Hudson, se succed la distanţe aproape invariabile, cam şaptezeci de metri, şi tot atât de paralele cum sunt firele într-o ţesătură. Iar urzeala acestei etamine ciclopice o alcătuiesc grandioasele bulevarde, lungi de zece, doisprezece kilometri, în număr de treisprezece cu toatele, dar cu numărătoarea întreruptă la unele dintre ele, care au căpătat nume proprii şi dau cadastrării

geometrice un caracter mai puţin rigid decât numărătoarea aritmetică.

Ceva mai sus de centrul topografic al oraşului, de la strada Cincizeci şi Opt înainte, se naşte un alt patrulater, cu laturi şi unghiuri riguros drepte, circumscris cu oarecare simetrie în patrulaterul Manhattanului şi repetând caracterul geometric al acestuia. Atâta aliniere ar putea să devină antipatică, dacă n-aş avea sentimentul că ea s-a născut prin exacerbare, dintr-o natură haotică. E un parc, dar cuvântul nu-l defineşte cum trebuie, fiindcă, în afară de încadrarea lui între străzi drepte, restul scapă oricărei legi urbanistice şi devine o natură nesupusă, în contrast cu tot ce-l înconjoară. Un asemenea spaţiu, dacă s-ar fi nivelat, ar fi putut cu uşurinţă să devină aeroportul oraşului şi să funcţioneze până mai deunăzi, când pistele de decolare s-au lungit cu un kilometru. Cred că la începuturile lui şi-n epoca de mare prosperitate, oamenii de afaceri de pe Fifth Avenue, care îl mărgineşte, vor fi jinduit să-l parceleze, spre a construi buildinguri în cel mai ispititor centru al oraşului.

Nu-i voi închina multe rânduri, nu mi s-a lipit de inimă, ca Hyde Park de la Londra, şi nu l-am străbătut decât pe jumătate. N-aş fi vrut neapărat să-l vizitez noaptea, dar când mi s-a spus să nu pun piciorul înăuntru de la căderea întunericului, nu mi-a mai plăcut nici ziua. Nu m-a supărat că este puţin în paragină, negreblat şi nemăturat bine; fiind vorba de o natură cu caractere de libertate, poate mai multă îngrijire ar putea să-i strice. Natura este reprezentată într-o desfăşurare destul de compusă, pădure, lacuri, pajişti, depresiuni, coline stâncoase. Buildingurile din jur mi s-au părut mirate să-l vadă acolo, şi, ca să spun drept, nu m-am mirat nici eu mai puţin decât ele. Dar nu propun să se desfiinţeze, Doamne fereşte! Ce mi-a plăcut mai mult în tot parcul, au fost doi câini, eliberaţi din lesă, care se jucau pe marginea lacului.

Cu toate restricţiile citadine, care le sunt impuse şi lor, ca şi oamenilor, câinii de rasă rămân privilegiaţii vremii noastre.

O amintire frumoasă mi-a lăsat ceva auzit de la alţii, concertele simfonice în aer liber, date de cele mai bune orchestre ale oraşului, cu dirijori renumiţi, din toată lumea. Era toamnă, trecuse timpul lor, mi-am închipuit însă tot ce-am aflat prin cuvinte, şi m-am bucurat că lumea din această cetate asediată de nelinişti care n-au mai contenit de la marea criză, are încă atât suflet ca să iubească muzica. Vin cu mic cu mare, se aşeza din vreme pe pajişte, în jurul orchestrei, căci nu sunt scaune, şi până să înceapă concertul îşi întind pe cuverturi şi pături mâncarea de seară, adusă în coş ca la picnic. Picnicul de altfel este în America nu doar un obicei, ci o instituţie aproape naţională. Nu-mi place să amestec muzica şi mâncarea, cum la noi nu se obişnuieşte, din fericire, nici la vodeviluri sau teatre de revistă, şi nici măcar la spectacolele de music-hall, ocazionale, care se desfăşoară în săli de teatru, cuviincioase. La Hollywood mi s-a arătat un amfiteatru în aer liber, pentru mii de oameni, unde pot fi văzute spectacolele cele mai diferite, printre ele, dacă am înţeles bine, mistere religioase, probabil modernizate. În faţa orchestrei, o bună parte din această arenă are loji, ţarcuri pătrate, unde, pe lângă scaune, există o masă; pe ea spectatorii îşi deşartă coşul de picnic, cu de-ale gurii, şi se pun să înfulece, amestecând mâncarea cu reprezentaţia. Mai rău mi se pare că ţarcurile, nu mai înalte decât masa, lasă vederea liberă în toate direcţiile, fiecare poate să se uite la bunătăţile vecinului şi la felul cum le mănâncă; mi se pare că-i o indiscreţie care unui om mai sfios poate face să nu-i tihnească mâncarea. Ca să nu spun în ce situaţie grea s-ar găsi o femeie însărcinată, dacă ar râvni la ceva de pe masa vecinilor; soţul ei ar fi nevoit, poate, să se aplece peste parmalâc şi să ceară. Noroc că toată lumea

arată simpatie şi solicitudine viitoarelor mame.

Bogătaşii din Hollywood, dacă ţin să li se respecte rangul, se abonează la o lojă, cu sezonul sau pe viaţă.

În Central Park de la New York, cum mi s-a povestit, publicul vine din timp să-şi aleagă locul şi când începe concertul, masa e terminată; dacă-i aşa, nu mai am motiv de cârteală. Când apare dirijorul, prisosurile picnicului sunt de mult adunate în coşuri, laolaltă cu vasele; rămâne o luminare aprinsă pe faţa de masă. Dacă sunt mii de lumini pe pajişti şi pe coline, îmi închipui la ce delicată şi misterioasă feerie dau ele naştere. Emoţionantă şi minunată este liniştea aşternută asupra parcului; toată lumea ascultă în tăcere şi fără să mişte. La fel, păsărelele din copaci, şi veveriţele. Am regretat mult că n-am avut parte de-o asemenea seară, sunt însă mulţumit că am aflat câte ceva de la alţii; restul pot să-mi închipui şi aşa îmi câştig şi eu partea mea de emoţie.

A patra arteră în vestul parcului este vestita Broadway, care vine de departe, de peste Harlem River, mai lungă decât însăşi Manhattan. Ciudată pe tot parcursul, această cale neomogenă, al cărei nume ar putea să însemne nu doar Strada Mare, obişnuit spus Main Street, ci şi Drumul Vacilor, a făcut o carieră zgomotoasă în viaţa New York-ului, prin teatrele ei şi prin spectacolele mai bune şi mai uşurele, care se joacă ani în şir, consacrând actori şi îmbogăţind autori, tot aşa cum prin căderi dezastruoase pot să curme o carieră, aruncând peste ea sentinţe definitive.

Ca desen topografic, Broadway nu este numai o stradă capricioasă, ci eu o socotesc nebună de-a binelea. După un traseu izmenit pe sub parcurile din afara oraşului, curând după ce trece de podul Washington, se cuminţeşte deodată şi o ia oblu înainte, numai că linia ei dreaptă şi paralelă cu celelalte bulevarde nu face decât să-i ascundă temporar scrânteala absolut incurabilă. Căci n-ajunge bine

la Central Park şi, fără nicio veste şi fără niciun respect pentru arterele celelalte, cuminţi şi civilizate, se apucă să şerpuiască, nesigură pe ea şi puţin beată. De-acolo înainte nu-i trebuie mult să-şi piardă cu totul busola şi s-o ia razna, traversând oblic oraşul, tăind bulevardele în unghiuri ascuţite şi lăsându-le stupefiate. Aşa face, de pe la strada şaptezeci şi Doi, până în sudul oraşului, unde se pierde într-o harababură creată de ea însăşi. Pe unele din triunghiurile ascuţite rezultate din intersectarea ei piezişă cu bulevardele peste care se năpusteşte, s-au construit buildinguri înalte, cu arhitectura ciudată, impusă de forma terenului. Cel din Times Square, bunăoară, cu vreo treizeci de etaje, abia găseşte loc pentru o fereastră în vârful triunghiului. Raportată la înălţime, această latură de câţiva metri nici nu mai poate fi socotită faţadă, ci muchia unui topor pus să stea cu ascuţişul în poziţie verticală. Deosebită de arhitectura oraşului nu doar prin izbitoarea ei subţirime, ci şi prin stilul baroc de la începutul secolului, clădirea mi-a atras totdeauna privirile şi mi s-a părut chiar frumoasă, nu doar ciudată. Dar tot timpul m-am temut că nu are stabilitate, cu baza aceea îngustă şi ascuţită, m-am tot aşteptat să cadă cu muchia în Broadway, care vine din faţă, şi s-o despice în două, ca s-o liniştească.

Scuarul vecin îmi era semnalat ca demn să fie văzut seara târziu, când se populează cu mulţimea ieşită de la spectacole. Până să vină ora aceea, am văzut strângându-se acolo atâtea tipuri suspecte de oameni, că mi-a fost de ajuns şi nu m-am mai încumetat să aştept restul. Nu socotesc însă a fi o pierdere; pentru a caracteriza locul şi pentru a-l ţine minte mi-ajunge buildingul cu muchie, mult mai reprezentativ decât pitorescul mulţimii.

Mai e mult până să se împlinească un secol de când caracteristice în cartier erau grajdurile cu cai de închiriat şi prăvăliile cu harnaşamente. Câteva străzi mai sus se ţinea târgul de cai, care a fiinţat chiar în secolul nostru,

până în anul când a murit Tolstoi. Şi nu foarte departe de-acolo, mai în sud-est, pe unele străduţe liniştite din jur de Gramercy Park, de care te poţi apropia mergând oblic pe Broadway, am văzut vechi grajduri transformate în case de locuit, foarte la preţ astăzi. La intrarea unora se păstrează încă un vestigiu curios, figurine de fontă vopsită prinse în zid de-o parte şi de atâta a uşii, înfăţişând un jocheu cu mâna întinsă. De ele se legau caii de călărie înşeuaţi şi dichisiţi, în aşteptarea cavalerilor şi amazoanelor. Dar în vremea aceea, la New York calul nu era folosit doar pentru agrement, ci a fost, până târziu, singurul mijloc de deplasare. Lăsând la o parte calul şerifului din filme, am mai. văzut şi acum cai în Manhattan, înhămaţi la trăsuri păstrate din altă epocă, pentru promenade în Central Park. Partea proastă este că nu li se pune o plasă colectoare sub coadă, şi lasă purcoaie de bălegar în locul unde îşi aşteaptă clienţii, la intrarea parcului, pe o stradă invidiată de multe altele, în faţa luxosului hotel Piaza.

Gramercy Park nu-i mai mult decât o grădină orăşenească, un pogon de verdeaţă într-unul din cartierele frumoase şi liniştite, spaţiul dintre patru străzi care bineînţeles se întretaie în unghiuri drepte. Mă opresc la el spre a spune, ceea ce n-am mai văzut în altă parte, că stă cu porţile încuiate* fiind interzis trecătorilor, cu dreptul de a intra numai pentru vecini, care au cheie. Am socotit că numele vine din franceză, dar zadarnic i-am căutat înţelesul, până ce am aflat că originea lui este olandeză, un cuvânt pe care probabil nu l-ar mai înţelege niciun olandez din zilele noastre. Numele acesta ar trebui să ne aducă aminte ce rol au avut olandezii la întemeierea New York-ului. Astăzi s-au contopit în conglomerarea americană, a cărei putere de absorbţie reprezintă una din însuşirile el fundamentale.

Dacă mi-am făcut un plan pentru a cunoaşte America,

pe care azi îl socotesc aproape fără greşeală, la New York m-am lăsat în voia întâmplării, dar nu pot spune că făcând altfel ar fi fost mai bine şi pe planul oraşului n-ar mai fi rămas pete albe; New York-ul e mai greu de descoperit decât tot restul Americii.

Departe de tot pe Broadway, ca să rămân la o coordonată, deşi mă va arunca într-un alt cadru, acolo unde ea şerpuieşte pe sub parcul unui fort de altă dată, există o incintă mănăstirească, pe înălţimile stâncoase de deasupra fluviului Hudson. Merita să mă fi dus acolo fie doar pentru privelişte. În cea mai sumară schiţă a proiectelor mele prevedeam trei căi de investigaţie în America, şi toate trei ţinteau să-i descopere frumuseţile, aşa m-am gândit înaintea plecării: frumuseţile geografice, Marele Canion de pildă, sau cascada Niagara, apoi frumuseţile făcute de oameni, independente de natură, fiind mai puternice decât ea, buildingurile de patru sute de metri, podurile suspendate, marile lucrări de artă şi, în sfârşit, frumuseţile combinate, unde natura şi oamenii au conlucrat cu putere egală. Pe drum, proiectul, o speculaţie teoretică, destul de simplistă, s-a dat peste cap repede, din fericire, îngăduindu-mi să descopăr de-a valma tot ce putea să mă impresioneze, care uneori nu era deloc frumuseţe, şi totuşi trebuia să facă parte din buildingul meu în construcţie. Acum buildingul este gata; mai rămâne să dau jos schelele.

Priveliştea peste Hudson era o frumuseţe combinată, podul Washington o tăia în două fără s-o rupă, forţa naturii şi a lucrării făcute de oameni păreau la fel de puternice, demne una de alta. Prima surpriză pentru mine a fost că recunoşteam acest pod care leagă New York-ul de New Jersey, într-un loc unde nu mai fusesem niciodată. M-am dumirit greu, după ce m-am bucurat cu uimire de linia lui atât de aeriană şi fină că părea dematerializată. Târziu, mi-am dat seama că semăna întru totul cu vestitul pod peste

Poarta de Aur de la San Francisco, şi pe urmă am aflat că era într-adevăr o copie a acestuia, ceva mai mică. Podul suspendat de la San Francisco, construit în timpul tinereţii mele, mă pasionase în vremea aceea, când se pregătea războiul al doilea. Îi cunoşteam istoria, ţinusem s-o aflu incitat probabil de greutăţile puse în faţa constructorului. Acesta trebuise să învingă grele dileme, ca peţitorii cărora împăratul le tăia capul dacă nu ştiau să răspundă. Marina de război nu îngăduia ca mobilitatea flotei din Golful San Francisco să fie stânjenită, de aceea podul nu se putea sprijini pe nimic la mijloc, ci trebuia să treacă în zbor la mare înălţime, peste largul canal navigabil. După ce mulţi Feţi Frumoşi, feciori de regi şi-au pierdut capul, s-a găsit unul să dezlege dilema, şi împăratul n-a mai avut încotro, a trebuit să-i dea fata. De aceea, am pus în plan să ajung la faţa locului, podul de peste Poarta de Aur fiind una din fascinaţiile Americii. Am fost în câştig descoperindu-i anticipaţia de la New York, care la o nevoie putea să-l şi suplinească. Nu ştiam nimic de podul Washington, dar cum imaginea celuilalt îmi era bine întipărită în minte, l-am recunoscut după un timp de nedumerire.

Am văzut multe poduri făcute de oameni, unele poate la fel de frumoase; ele însă n-au aceeaşi deschidere, privind lucrul sub aspectul lui de construcţie omenească, iar ca desen nu subliniază la fel de puternic priveliştea. Desenul lui este prin el însuşi o izbândă, reprezentarea artistică a unui gând tehnic, atât de desăvârşită, că acoperă ideea de tehnică. Aceasta nu poate fi reconstituită decât prin cifre şi caracteristici. Dar dacă de osteneşti să ajungi la ele, să afli greutatea întregii opere, lăţimea tablierului cu şase benzi de circulaţie, înălţimea pilonilor, lungimea cablurilor suspendate şi mai ales grosimea lor incredibilă, de peste un metru, atunci la frumuseţea desenului se adaugă un sentiment de bucurie triumfală, gândul că uparţii unei umanităţi care s-a depăşit pe sine,

mergând mult mai departe decât îi meniseră ursitoarele.

Nu era nicio luptă, nicio întrecere, dar de unde la început le atribuisem forţe egale, după un timp mi s-a părut că Hudson rămânea mic pe lângă ceea ce făcuseră oamenii. Privindu-i apele limpezi, cu adevărat albastre, care în acea caldă şi luminoasă zi de septembrie albăstreau tot peisajul, până şi pădurile, m-am gândit că grandoarea lui, atribuită mai înainte, nu era geografică, ci se datora privilegiului de a oglindi imaginea celui mai mare oraş din lume. Am simţit un fior, am înţeles ce cutezător pas făcusem, căci şi eu mă aflam în faţa celui mai mare oraş din lume, şi trebuia să-i ţin piept cu forţele mele.

Acolo unde ajunsesem era un muzeu, adăpostit într-o mănăstire, şi marcat pe planul oraşului cu trei stele, semnul celei mai mari preţuiri care se poate acorda unui loc demn de atenţie. Dar nu mă interesa muzeul şi nu voi spune ce cuprinde, ci numai reflecţiile pe care mi le-a prilejuit, îngăduindu-mi să corectez o impresie veche şi eronată despre spiritul Americii. În tinereţea mea, influenţat de pornirea aproape unanimă, sau în orice caz mult răspândită în Europa de a zeflemisi modul de viaţă american, am comentat şi eu, cu ironie, gestul lui Hearst, stăpânul unui mare trust de ziare, un fel de rege şi el printre capetele încoronate ale finanţei, de a transporta peste Ocean, piatră cu piatră, o mănăstire cumpărată în Spania. Acum, după ce am văzut mănăstirea de pe Huston, la New York, fapta lui Hearst, dacă s-ar repeta astăzi, mi-ar trezi admiraţia.

În mijlocul acelui parc din jurul fortului Tryon, după numele ultimului guvernator englez la New York, s-a construit chiar în zilele noastre, căci n-a fost gata decât puţin înainte de războiul al doilea, un ansamblu de mănăstiri şi capele, în bună parte aduse din Europa şi destinat să fie muzeu de arhitectură şi artă.

La originea acestei instituţii se află o colecţie de sculpturi medievale aduse de pe la diferite mănăstiri situate în sudul Franţei. La începutul veacului nostru, un sculptor american a început să le adune şi le-a transportat la New York, unde a deschis cu ele un muzeu, în Manhattan. Achiziţiile au continuat două decenii, cu sprijinul unor donatori, care în America răsar totdeauna când trebuie, chiar şi astăzi, sau poate azi mai mult decât altă dată. Că aşa se ajunge la mari reduceri de impozite, cum se ştie, nu mă priveşte şi mobilul cred că totuşi rămâne altul, dezinteresat şi generos, având în el, cel mult, dorinţa de notorietate, sau speranţa unei răsplăţi divine pe lumea cealaltă. Oricum, donaţia face parte din modul de viaţă american, ca o instituţie, şi ei i se datorează multe din realizările Americii, bunăoară, parte din cele mai bune spitale şi universităţile cele mai vestite.

Unul din donatori a fost Rockefeller; cum ar fi putut să stea deoparte? La mijlocul deceniului al treilea, în plină prosperitate americană, când nu se prevestea marea criză atât de apropiată, el a oferit o importantă sumă de bani pentru mărirea colecţiei şi reamenajarea muzeului, care a devenit tot atunci instituţie municipală, pendinte de Metropolitan Museum. În 1930, John D. Rockefeller-al-doilea a dăruit oraşului întinsele terenuri de la Fort Tryon şi a încredinţat unui arhitect din Boston construcţia clădirilor care se văd astăzi.

Mă miră puţin; în anii aceia criza, aşa cum se ştie că a fost de năprasnică, nu era încă terminată şi nu înţeleg temeritatea unui asemenea gest, superfluu, la urma urmelor, într-o vreme când populaţia mânca la cantine de caritate şi Roosevelt făcea eforturi îndârjite să salveze economia Americii. Poate de-aceea, construcţia s-a terminat abia când stătea să izbucnească războiul în Europa. Dar ea există, am văzut-o şi mi-a trezit o admiraţie cucernică, pentru ceea ce s-ar putea socoti o religie nouă,

respectul şi iubirea inspirate de cele mai frumoase lucruri din lume. America le-a vrut fiindcă le-a simţit nevoia, le-a cumpărat, n-a jefuit, n-a făcut război pentru ele.

De unde le-a luat, şi în ce stare? Mănăstirea Sfântul Guilhen, una din clădirile muzeului, a fost reconstituită cu coloane şi capiteluri din pridvoarele unei mănăstiri benedictine din Franţa, fundată în anul 800; după aproape un mileniu, Hievoluţia o dusese la ruină. Sculptorul de la New York, Barnard, al cărui nume nu mă interesează şi îl folosesc numai ca o referire, a găsit coloanele într-o grădină, transformate în pergolă; Franţa n-avea nevoie de ele. Integrate în construcţia nouă „cu totul demnă de ele, stâlpiii de piatră şi capitelurile, au opt sute de ani mai vechi decât primele state ale Americii, şi-au găsit un loc de onoare în această ţară, care n-a avut nicio zestre şi a început să se clădească din nimic şi cu mâinile goale.

Capela, Fuentiduena, este închinată artei spaniole şi romane. Absida provine de la a biserică de lângă Segovia. O frescă, adusă cu grijă, aparţinuse unei biserici catalane. Mai sunt şi alte elemente originare din aceeaşi zonă a Europei, un crucifix vechi de apt secole, o uşă de biserică din Toscana, n-am să le înşir pe toate, ci doar am să observ că integrarea lor în construcţia nouă e făcută cu atâta pricepere şi iubire, încât se înnobilează între ele şi capătă o valoare comună, nemaiputându-se şti care cât preţuieşte.

Mai am de spus, pe sărite, ceva despre mănăstirea St. Michel-de-Cuxa, apoi voi merge înainte; cine va veni după mine, va avea de scris zeci de pagini. Ea a fost, la origine, o mănăstire benedictină din Pirinei, un vechi lăcaş de cultură medievală. Devastată şi ea în timpul Revoluţiei franceze; a căzut în ruină. Barnard a izbutit să descopere cam jumătate din capiteluri, care erau risipite, le-a cumpărat şi le-a dus în America. N-am vrut să-l pomenesc, fiindcă nu fac istorie, şi dacă am socotit ca numele lui să fie numai o referire, spre a-mi putea conduce povestirea,

trebuie să recunosc că-i o referire demnă de cinste. La reconstrucţie, elementele lipsă au fost cioplite în marmură roz din Pirinei, întocmai ca originalele.

Ce-am spus este numai o fărâmă din ce am văzut, în rând cu mulţimea; despre operele de artă din interiorul muzeului nici nu mă apropii; am vrut să dau numai o lămurire, ca nimeni să nu mai plângă după comorile de care a fost despuiată Europa, unde stăteau în părăsire şi adesea batjocorite. Şi nimeni să nu mai creadă că America le-a luat cu aroganţa arătată de îmbogăţit celui ce scapătă. Le-a luat fiindcă, lipsindu-i o Artă naţională, care se naşte în milenii, nu în câteva secole, a dorit s-o aibă şi s-o admire pe-a altora. Şi niciodată în Europa, vai! nu s-ar fi făcut incinta de mănăstiri de la Fortul Tryon! Şi nu ştiu unde pe pământ, vestigiile unor civilizaţii străine ar fi fost puse într-o cinste atât de mare. Şi cu atâta izbândă. Fiindcă arhitectul de la Boston, alăturând stiluri diferite, a reuşit să le contopească într-o armonie deplină. Nu-i doar o izbândă, cuvântul e prea mic; mă întorc cu gândul la acea zi luminoasă când am fost acolo, şi cum simt în mine o bucurie care ştiu că îmi va alina măcar una din descurajările şi din suferinţele viitoare, mă socotesc în drept a spune că am descoperit acolo triumful spiritului omenesc asupra timpului şi a istoriei.

Că a fost nevoie de atâţi bani câţi Europa nu putea să cheltuiască e adevărat, dar bogăţia Americii nu poate fi socotită o vină. Nimeni nu se gândeşte, cred, că dacă într-o zi ea s-ar afla în pragul falimentului, ar putea s-o salveze Europa, de unde a făcut acele cumpărături importante, sau s-o ajute vreuna din ţările pe care le hrăneşte astăzi.

Aş fi vrut să văd mănăstirea lui Hearst, dar n-am ştiut unde este.

Nu am de gând să fac monografia familiei Rockefeller. Nu ştiu cine a fost primul din ei, şi al câtelea este cel de astăzi.

De unde venea, câte guinee avea în buzunar când a debarcat în America? câţi bani a câştigat în prima lui zi de muncă? I-a depus la bancă pe toţi, sau jumătate i-a băut la cârciumă? Era bigot, mergea la biserică? Ajuta pe săraci? Era credincios nevestei? Şi care era „hobby”-ul lui, cum se spune în America micilor pasiuni secundare, reflexul defensiv în faţa nevrozei sau asteniei?

Ştiu doar că Rockefeller nu poate lipsi din istoria Americii. Nu mă doare că numele lui este azi mai puternic decât al lui Whitman sau al lui Edgar Alan Poe. Aceştia doi vor rămâne cât timp va fi o Americă. S-ar putea oare ca Rockefeller să se termine mai devreme?

Cum s-au născut bogăţiile lor, nu ştiu; ar fi atât de uşor să aflu, să întind mâna şi să deschid o carte. Nu mă interesează. Cât este de mare bogăţia? De ce să întreb, dacă tot n-aş înţelege? Unii au fost mai curioşi decât mine; acum un număr de ani, când Rockefeller, unul din ei, a candidat la postul de guvernator al statului sau de primar al New York-ului, alegătorii au vrut să ştie pe cine votează şi l-au întrebat cât are. Atunci s-au aflat nişte cifre, alegătorilor li s-au părut suficiente, dovadă că şi-au dat votul. Dar ce reprezentau ele în realitate? Parcă banilor, de la o sumă înainte, le mai ţine socoteala cineva? Au calculatoarele atâtea cifre? Nu intră ei în zona infinitului, unde nu se poate face contabilitate? Şi-apoi mai sunt diamantele nevestei, nurorilor, nepoatelor, strănepoatelor, descendenţilor. Ştiu că-i o observaţie meschină, judec cu mintea unuia care n-a avut niciodată un diamant în mână, pe când acolo îmi închipui că sunt cu zecile de ocaie, şi poate tot am spus o cifră ridicolă. Mai este oare nevoie să enumăr câte alte bogăţii nu pot fi depistate? Şi chiar dacă mi-aş bate capul să mai descopăr câte unele, n-ar fi ele caraghioase pe lângă acelea cunoscute marilor bogătaşi ai lumii?

Aceste reflecţii le-am făcut în faţa buildingurilor care

alcătuiesc Rockefeller Center, din inima Manhattanului, când mă întorceam de la mănăstiri, încărcat de admiraţie pentru cine le iniţiase, dăduse terenul şi o bună parte a banilor. Pe urmă am văzut că mănăstirile erau nimica toată pe lângă altele făcute de Rockefeller.

N-am vrut să manifest o reţinere ironică, în cele spuse mai înainte, cum s-ar crede. E în mine atâta detaşare de acest subiect, şi în acelaşi timp atâta teamă, încât fără voia mea am ajuns să-l privesc cu agresivitatea timidului. În realitate, Rockefeller este pentru mine un zeu al vremurilor moderne, mai presus de păcatele lui posibile şi posibil rău-condamnabile. Nu ştiu de câţi bani a mâncat pe zi, şi cât l-a costat existenţa familiei pe un exerciţiu financiar, cum se spune în lumea afacerilor. Nu ştiu câte costume avea, câte perechi de pantofi, câte cămăşi şi cravate; să admit chiar că mai multe decât Rudolf Valentino. Dar ce reprezintă ele pe lângă un singur building din Rockefeller Center? Nu ştiu câte automobile avea, câte iahturi, câte reşedinţe, câţi câini, câte amante. Şi din toate câte îşi poate dori un om, din toate câte poate să înghită şi să risipească în şaizeci de ani de viaţă. El şi nevasta lui, şi copiii şi rudele, până la a nouăzecea spiţă. Şi prietenii; să admitem o mie, e de ajuns? Adulatori, linge-blide, jigodii. Cât le trebuie tuturor acestora să se îmbrace, să se împodobească, să se îmbuibe, să huzurească şi să se îngraşe?

Le opun, într-o comparaţie cu totul disproporţionată, Universitatea Rockefeller de la New York, unde pentru un student sunt plătiţi trei profesori, să scoată din mintea lui cea mai strălucitoare scânteie. Şi institutele de cercetare, ale biologiei şi ale materiei, cu ramificaţii în toată lumea. Mai e nevoie de altceva?

Mă cam pierd cu firea când judec fapte omeneşti aflate mai presus de înţelegerea mea, pentru care deci nu am pricepere. Dacă m-aş aşeza între doi oameni de afaceri

din America şi i-aş întreba ce cred ei despre Rockefeller, s-ar putea să mă ia la goană amândoi, sau numai unul; după cum, la fel de bine s-ar putea ca amândoi, sau numai unul să cadă în genunchi, să se dea cu fruntea de pământ şi abia pe urmă să-mi răspundă, cu evlavie.

Rockefeller Center nu-i o fundaţie de binefacere, ci un business de proporţii nemăsurate faţă de ce pot eu înţelege. El cuprinde vreo douăzeci de imobile, dispuse pe un teren de zece hectare, în cel mai central dintre centrele New York-ului, având frontul pe Fifth Avenue şi întinzându-se în adâncime pe spaţiul dintre trei bulevarde. Însă numai şapte din ele sunt zgârie-nori, buildinguri moderne, toate cu destinaţii comerciale, primul mărginit de strada Patruzeci şi Opt, iar ultimul de Cincizeci şi Patru. E uşor de înţeles că dacă toate clădirile s-ar fi făcut la fel de înalte, n-ar mai fi rămas aer de respiraţie şi străzile ar fi zăcut într-un întuneric de catacombă. Etajele întregului ansamblu, adunate, depăşesc cifra de şase sute, şi, au cincizeci şi cinci de mii de ferestre, dincolo de care lucrează şaizeci de mii de oameni. Dacă se adaugă turiştii, cifra, într-o zi de lucru, atinge sfertul milionului. Toţi aceştia be retrag la o anumită oră, la fel ca în Wall Street, ca în mai toate marile buildinguri.

Într-un timp nu prea îndepărtat, pe terenul ocupat astăzi de Rockefeller Center, cartier rezidenţial la începutul secolului, existau locuinţe particulare, nu chiar palate, mai degrabă case burgheze, de piatră întunecată. Unele se mai văd şi astăzi. Vechii lor locatari le abandonaseră în cursul ultimelor decenii, din cauza zgomotului şi a trepidaţiei citadine; unii s-au aşezat atunci, de pildă, pe Fifth Avenue, mai sus, peste drum de Central Park, de unde apoi s-au dus şi mai departe, mulţi în adiara oraşului. Aşa se explică de ce populaţia din Manhattan scade, deşi numărul buildingurilor creşte.

Cine m-a dus să văd Rockefeller Center, în prima mea

duminică la New York, mi-a arătat o stradă care trece printre buildinguri, paralelă cu bulevardele. De-aici a pornit confuzia mea, ducându-mă până la o admiraţie înfricoşată; căci strada se cheamă Rockefeller Piaza, şi o zi pe an se închide pentru circulaţie, din dorinţa familiei, ceea ce m-a făcut să cred că locul este o proprietate particulară, altfel nu înţelegeam cu ce drept se poate face una ca asta. Nu, strada nu-i proprietate Rockefeller, dar dreptul există.

Sunt deprins ca străzile să poarte nume de oameni, în cinstea unor personalităţi recunoscute, când nu-i vorba de persoane impuse de primărie cu anasâna, căci se cunosc şi asemenea cazuri. Uneori, la un colţ de stradă, văzând placa indicatoare, am ridicat din umeri, nedumerit, după ce am citit numele. Dar cel mai adesea s-a întâmplat invers, numele mi-a evocat o figură strălucitoare sau măcar notabilă, din istorie, ştiinţă sau artă, şi m-am bucurat pentru recunoaşterea publică a unor merite omeneşti, după cum am fost satisfăcut de cunoştinţele mele. E drept că nu poţi să-i ştii pe toţi oamenii cu drept de a fi recomandaţi posterităţii; de aceea, uneori, sub numele străzii se scriu şi meritele titularului, sau măcar fosta lui profesiune, cu anii naşterii şi ai morţii. E un mijloc de a completa instrucţiunea populaţiei, şi îl aprob, ca pe orice şcoală. Aşa că nu ştiu ce să spun despre străzile şi bulevardele din New York şi din toată America, botezate cu cifre, ceea ce îţi ajută să te orientezi de la întâia privire. În schimb, dispare ceva din ceea ce ar alcătui pitorescul oraşelor, varietatea de culori a străzilor, şi chiar personalitatea lor, toate devenind otova. Un nume se asociază totdeauna cu o persoană, sau cu o noţiune, şi-i mult mai uşor de ţinut minte decât o cifră, care nu poate să fie evocativă decât pentru contabili. Am întâlnit în America şi metoda mixtă, nu mă refer la câteva bulevarde din New York; ci la Oakland bunăoară, un oraş atât de

învecinat cu San Francisco, încât mă mir că nu sunt puse sub o administraţie comună. Nu-i singurul oraş cu nomenclatura străzilor mixtă; îmi vine primul în minte, fiindcă datorită acestui procedeu am avut o aventură cam neplăcută.

Veneam cu autobuzul de la San Francisco, mergeam pe bulevardul Mc. Arthur, mai lung de zece kilometri, şi trebuia să cobor departe, la strada O Sută, hotarul între Oakland şi San Leandro, o localitate lipită. Nu era nevoie să întreb pe nimeni, mă uitam la plăcuţele cu numărul străzilor, dar uneori nu erau vizibile sau mă împiedicau vecinii înghesuiţi în partea ferestrei, fiind o oră de mare aglomeraţie. Ca să nu mă mai agit, să-mi tot bag capul printre unul şi altul, am început să număr intersecţiile, cum făceam şi la New York, când era greu să privesc pe fereastră. Am numărat aşadar, silindu-mă să nu încurc cifrele; începusem pe la strada Cincizeci, şi când am ajuns la Nouăzeci şi Nouă, am tras clopoţelul, ca autobuzul să oprească la prima staţie, unde am şi coborât strecurându-mă printre oameni. Numai că n-am recunoscut locurile, şi când m-am uitat la numărul străzii, am constatat cu stupefacţie că eram abia la şaptezeci. De unde să ştiu ceea ce am văzut mai pe urmă, că după cinci-şase străzi numerotate în ordine crescândă, urmau altele, cu nume, comune sau proprii, din cele ce spuneam că dau oraşului pitoresc şi culoare.

Ar mai fi să amintesc o altă metodă de găsit o adresă, folosită prin burgurile vechi din Germania, poate şi-n altă parte; străzile acolo au nume, dar numărătoarea caselor se face în continuare, de la o margine a oraşului la alta, încii: luându-te după cifră îţi dai seama dintr-odată cam în ce loc se află o anumită adresă. Aşa se explică de ce casa veche de la Köln unde se fabrică vestita apă de colonia poartă un număr cu patru cifre, pe Glockenstrasse, care-i o uliţă scurtă. Numărul casei a devenit marca fabricii, ceea ce nu

cred să ştie mulţi din cei care folosesc, sau au folosit când era mai răspândită, apa de colonia 4711, scris cu litere aurite pe o etichetă albastră.

S-ar putea încă într-un fel, grupajul prin înrudire, ca la Bucureşti, unde străzile din Cotroceni au nume de medici, desigur fiindcă înconjoară Facultatea de medicină. Dar ar fi trebuit să se meargă până la capăt, să se adune toţi medicii acolo, să nu se mai lase câte unul rătăcit în alte păi şi ale oraşului. Aşa, dacă m-ar întreba cineva unde-i strada doctor

Sion, sau doctor Burghelea, şi dacă întâmplător nu le-aş cunoaşte, l-aş trimite în Cotroceni, la distanţă de trei kilometri.

Mi-aş fi putut închipui multe în legătură cu subiectul, însă nu mi-ar fi trecut prin minte vreodată că un om poate să fie nu doar titulatorul unei străzi, ci chiar proprietarul ei, cu drept de-a închide circulaţia când doreşte, de a o împrejmui, de a o preface în piscină, în teren de tenis sau în grădină de zarzavaturi.

Dar uite că am fost informat prost şi atât i-a trebuit imaginaţiei mele, s-o ia razna. Rockefeller, ca persoană, nu este proprietarul buildingurilor, nici al celor zece hectare unde sunt construite, în consecinţă nici al străzii care îi poartă numele. Atunci, pe ce se bizuie dreptul familiei de a o închide, fie doar simbolic? Pe ce altceva dacă nu pe un prestigiu, atât de puternic că îşi exercită forţa chiar postmortem?

La începutul celuilalt secol, când America nu intrase nici de trei sute de ani în istorie, locul unde se află astăzi cele şapte construcţii înalte, centrul urbanistic al oraşului, era o câmpie goală; dacă n-aş fi văzut scris, n-aş fi putut crede. Să se aşeze cineva în Fifth Avenue cu faţa la grădina îngustă ca o trecătoare dintre Casa Franceză şi Casa Engleză, care din cauza formei ei se şi numeşte Channel Garden. Este o alee îngustă de promenadă, cu

rabaturi de flori, bazine cu jocuri de apă, mărginite de bănci pe care e o bucurie să te aşezi în bătaia soarelui şi să-ţi îngădui o jumătate de oră tihnită, izolat în chip miraculos de două bulevarde trepidante, intrat unul în rezonanţă cu celălalt. Aleea se termină într-o piaţă decorativă, o excavaţie dreptunghiulară, sub nivelul străzii, unde se coboară pe scări largi de piatră. Jos, zidul din faţă este decorat de statuia lui Prometeu, aurită, reprezentând nu clipa pedepsei, ci aceea când răpeşte focul ca să-l dea oamenilor. Aşa cum stă acolo, fără să-şi piardă luciul, sub strada numită Rockefeller Piaza, mi s-a părut o idee prezumţioasă. O fi măcar statuia proprietate personală?

Nu-mi plac statuile aurite, de altfel nici n-am văzut decât foarte puţine în lumea pe care am cunoscut-o. Să fi fost de aur masiv, l-aş fi privit altfel pe Prometeu, mai ales că tocmai atunci aurul începea să urce, la bursă.

În jurul terasei excavate erau cafenele şi restaurante; mi-a plăcut să privesc de sus, vedeam ca în palmă; toţi oamenii păreau bogaţi şi fără necazuri. Acolo am descoperit pe cea mai frumoasă femeie din America; nu era concurs de frumuseţe, am decretat-o eu. cu puteri de la mine. Şedea la masă cu un pahar gol în faţă, însemna că o să plece degrabă. Am stat s-o văd cum se ridică şi cum merge, şi bine am făcut, fiindcă n-a zăbovit acolo mai mult decât aş fi numărat până la zece; fişa că am avut prilejul să-i urmăresc mişcările într-o desfăşurare magnifică, încununată cu urcatul scărilor, o victorie; de-aceea i-am şi dat titlul. Deşi n-am văzut multe ca ea, am putut să-mi fac o idee şi am ştiut ce-o să răspund celor care au să mă întrebe. M-au şi întrebat, nici nu ajunsesem bine acasă, iar eu le-am răspuns, cu mâna pe conştiinţă: „Când o femeie în America este frumoasă, nu poate fi numai frumoasă, ci este atât de frumoasă că mai multă frumuseţe nici nu poate să existe!”

Sigur că am să spun cum era şi pe ce mă bizui, dar nu acum, ci când va veni timpul.

Întorcându-mă la New York în prima zi din noiembrie, am avut norocul să găsesc vreme frumoasă, misteriosul fenomen al naturii care se numeşte „vara indiană”, cu zile calde, prelungite până în miezul iernii adevărate. Pe promenadă florile străluceau şi palpitau în căldura dulce a după-amiezii, oamenii stăteau cu faţa la soare, Prometeu mi s-a părut mai aurit ca niciodată, în schimb terasa era acum acoperită de gheaţă, şi o mulţime de tineri, în culori vesele, albi şi negri, alunecau pe patine, în toate direcţiile, intersectându-şi drumurile şi firile. Timpul când terasa devine patinoar, prin tradiţie, se respectă oricât de caldă ar fi vara indiană. M-am uitat, dar pe frumoasa mea n-am revăzut-o.

Dacă priveam peste statuia lui Prometeu, drept în faţa ochilor, dincolo de Rockefeller Piaza izbucnea spre cer prisma îngustă ca o lamă a buildingului RCA, Radio Corporaţia Americană, greu de privit până la ultimele etaje, iar de jur-împrejur celelalte şase clădiri foarte înalte, cu hotelurile Hilton şi Americană printre ele. Toate ar fi trebuit vizitate, fiecare se remarcă prin ceva demn de ţinut minte, desen, metodă de construcţie, decoraţie, istorie, toate sunt interesante prin funcţia lor prezentă, şi dacă te urci la ultimul etaj, cu unul din zecile lor de ascensoare rapide, comandate electronic, ai de văzut panorama New York-ului, în toate direcţiile. N-am vizitat niciunul, n-am avut timp şi nici n-aş fi putut înmagazina atâtea impresii. Totuşi, nu-mi fac inimă rea, privindu-le bine pe dinafară, unde m-am simţit în largul meu, am descoperit ceea ce cred că este esenţialul, extraordinara opulenţă a finanţei americane. Nimic ce-am văzut în continuare, de la un ocean la altul, n-a dezminţit această impresie, care îşi are originea nu în Wall Street, cum s-ar putea presupune, ci la Rockefeller Center, unde-i o izbucnire.

Istoria terenului, cele zece hectare, merită să fie ţinută minte, pentru felul cum a evoluat valoarea lui, într-un secol şi jumătate. Fenomenul poate fi raportat de altfel la toată istoria Americii.

Proprietarul terenului, profesor la Universitatea Columbia, înfiinţase aici o grădină botanică, mai mult pentru studenţii săi decât pentru public. În 1911, nemaiputând să suporte cheltuielile unei astfel de întreprinderi nelucrative, a vândut-o statului, nu ştiu cu ce sumă. Ştiu în schimb că Universitatea Columbia, devenită proprietar prin donaţia făcută de stat, generos cu aşezămintele de învăţătură, şi nu fără răsplată, acestea au dat totdeauna mari roade, îl închiria atunci unor fermieri, pentru grădinărie, cu o sută de dolari anul. Astăzi chiria este nouă milioane. Începând din anul 2069, când încetează ultima posibilitate de prelungire a contractului, toate construcţiile devin proprietatea Universităţii. Desigur că de atunci înainte, Universitatea nu va mai primi chiria terenului, în schimb, închipuie-şi oricine ce venituri îi vor aduce cei şapte zgârie-nori şi clădirile vecine. Nici nu ştiu ce-ar putea face o universitate cu atâtea parale. Dar, probabil, judec ca ruda săracă.

Cu un an înainte de a izbucni criza catastrofală de la sfârşitul deceniului al treilea, când au fost sinucideri în masă şi multă jale s-a întins peste America, Rockefeller şi asociaţii săi, căci oricât ar fi fost de mare bogăţia lui, nu s-ar fi încumetat să pornească singur la o asemenea întreprindere, închinase de la Universitatea Columbia întreg acel teren cu tot ce se construise între timp acolo. Gândul lui, pare-se, mergea spre un colosal teatru de operă. Zgâlţâirea financiară survenită, curând după aceea, din care Rockefeller a ieşit viu şi încă prosper, cum se poate presupune, altfel n-ar fi avut cu ce să pornească aşa de iute la treabă, l-a determinat să adopte o idee mai productivă, şi a început să construiască buildinguri

comerciale. Nucleul lor, care este clădirea RCA, cea mai înaltă şi poate cea mai frumoasă din toate, în orice caz cu expunerea cea mai bună, a fost terminată abia în anul când începea războiul în Europa.

Nu ştiu ce fac descendenţii acestui Rockefeller, care s-a numit junior, fiind deci cel puţin al doilea în dinastie. Casa unde locuia la sfârşitul vieţii am văzut-o peste gard, din curtea Muzeului de artă modernă. Mi-a stârnit interesul şi când ani ieşit, am dat colţul pe Fifth Avenue, prin faţa bisericii Sfântut Thomas, apoi am intrat pe strada Cincizeci şi Patru, unde este situată, s-o văd de aproape. Era una dintr-un grup de trei clădiri rămase din vechiul New York, de pe la jumătatea celuilalt secol. O casă modestă pe lângă reşedinţa de pe Fifth Avenue a bogătaşului Henry Clay Frick, un magnat al oţelului, unde am putut să intru, fiind acum muzeu public. Nici aceea nu-i un palat, dar ce-am văzut înăuntru a făcut să-mi stea mintea în loc toată ziua, şi nici a doua zi nu-mi venisem în fire de-a binelea. M-am întrebat, încordându-mă să caut răspunsul, în cât timp a putut un om, fie el oricât de bogat, să adune atâtea lucruri frumoase, rare şi scumpe, şi ce bucurie au putut să-i aducă, ţinând seama că unul ca el nici nu prea avea timp să le privească.

Casa lui Rockefeller, dacă o fi fost într-adevăr aceea, fiindcă nu scria nimic pe ea, ci doar mi-a arătat-o un om de pe stradă, avea două sau trei etaje, o intrare destul de obişnuită, o faţadă nu foarte largă şi nu era somptuoasă, cum mă aşteptasem; aşa, fostul ei proprietar mi s-a părut mai apropiat şi mi-a devenit mai simpatic. Dar cine ştie ce bogăţii se ascundeau şi acolo, dincolo de ziduri! N-am văzut, nefiind îngăduinţă să intri.

Mergând şaptesprezece străzi spre sud de Rockefeller Center, mă opresc puţin la un zgârie-nori celebru, Empire State Building, cea mai înaltă clădire din lume până într-o vreme; după ea voi mai avea de spus

câteva cuvinte despre cele două turnuri simetrice din Wall Street, şi pe urmă voi lăsa în pace restul zgârie-norilor din New York.

Americanii au o unitate de măsură cam năzdrăvană şi foarte relativă, pentru topografia oraşelor, numită de ei blok, şi reprezentând distanţa între două străzi, cam şaptezeci de metri; am verificat, în mai multe rânduri, cu pasul şi am găsit diferenţe sensibile, în plus sau în minus, dar am admis că dacă nu-i vorba să ridici planul locului nu are importanţă prea mare. Treaba se schimbă însă cu totul cât priveşte distanţa dintre bulevarde, numită tot blok, fără nicio corecţie, deşi e vorba de spaţii mult mai mari decât între o stradă şi alta, de două ori şi câteodată chiar de trei ori pe atâta. Am ajuns să nu mă mai mir când am băgat de seamă că oamenii acolo nu prea au noţiunea distanţelor. La Orlando, un oraş din Florida, când am întrebat de autogară, cineva mi-a arătat cu mâna şi mi-a spus: patru blokuri. Au fost într-adevăr numai patru străzi, dar am avut de mers peste un kilometru, fiindcă între ele erau mari locuri virane.

Deşi în plină criză, Empire State Building s-a construit foarte repede, din 1929 până în 1931, în anii cei mai critici, încât nu mai înţeleg nimica; era sau nu era spaimă în sufletul oamenilor de afaceri? Cine se încumeta să ridice buildingul cel mai trufaş din America într-un moment când pârâiau temeliile băncilor, şi multe din ele se prăbuşeau făcând mii de victime? Să fi fost un act de demenţă, nu-mi vine a crede, deşi atunci a înnebunit multă lume. Să fi fost o zvârcolire disperată? Sau o sfidare? Sau un calcul indescifrabil pentru cine nu are geniul afacerilor? Am întrebat, oamenii au uitat, nimeni n-a putut să-mi spună şi n-am avut timp să fac mai multe investigaţii, ca să aflu ce înseamnă cu adevărat acest building în istoria Americii.

Construit cu schelet metalic, ca Palatul Telefoanelor

de la Bucureşti, datând şi el cam din aceeaşi vreme, Empire State Building a înghiţit şaizeci de mii de tone de oţel, grinzi nituite sau îmbulonate, căci pe vremea aceea la asemenea lucrări nu se folosea sudura. Etajele creşteau cu o viteză neliniştitoare, unul pe zi câteodată, lumea se temea că au să se prăbuşească, mai ales că era speriată de prăbuşirile celelalte. Dar s-a mers până la capăt, a trecut şi criza, au reînviat fanteziile şi cineva s-a gândit ca pe ultima terasă să se amenajeze un post pentru amararea dirijabilelor; n-a mai fost nevoie, catastrofa marei aeronave „Hindenburg”, petrecută chiar la New York din întâmplare, a pus capăt acestor vise primejdioase. Mai târziu, s-a plantat sus o antenă de televiziune şi cu ea s-a ajuns până la patru sute cincizeci de metri înălţime, pe când buildingul singur, cu cele o sută două etaje, nu măsoară decât trei sute optzeci de metri. Azi a rămas al treilea în înălţime pe pământul Americii.

Nu rezist ispitei de a spune ce-am aflat şi eu de la alţii, căci doar n-am stat să număr, că Empire State Building are şase mii cinci sute de ferestre, şi ele se spală de două ori pe lună. N-am asistat chiar acolo la o asemenea operaţie, am văzut în alte părţi oameni evoluând pe faţade, de la un geam la altul, pe un simplu căluş, un scăunel, cu cablul ancorat deasupra acoperişului. Cum la o sută sau două sute de metri înălţime cablul nu putea să se vadă, oamenii aceia cu găleată şi cu burete, plutind liber în aer, mi s-au părut nişte duhuri. N-am avut timp să intru în vorbă cu cineva şi să-mi vând patentul, iar acum îl dau pe gratis oricui va socoti că merită să fie luat în consideraţie. Văzând ce de materiale sunt băgate în aceste construcţii, de ce amenajări luxoase şi scumpe se bucură ele, cu câte zeci de ascensoare, cu mii de trepte de marmură, c-ar trebui o jumătate de zi să cobori o asemenea scară, m-am gândit că n-ar fi mare lucru şi n-ar costa cine ştie *ce* să se instaleze la ferestre, din capul locului, ştergătoare –

automate. Iată cum: o lamă de cauciuc sau de material plastic (putem sta de vorbă şi să alegem), montată pe o tijă metalică şi antrenată de un mic electromotor pus într-o nişă, cu butonul de pornire în cameră, să poată aluneca pe toată suprafaţa sticlei, care simultan ar fi udată cu jeturi de apă, printr-o tubulatură elementar de simplă, cam în genul celor de la parbrizul automobilelor. Am uitat să spun, dar se subînţelege, că geamurile acestor buildinguri sunt fixe şi deci inaccesibile din interiorul odăilor. Sunt sigur că instalaţia mea ar funcţiona fără greş, iar la nevoie ar mai putea să fie îmbunătăţită. Cât despre preţul ei, sunt şi mai sigur, ar fi mai mic decât salariul pe un an, dar ce spun eu?! – poate doar pe o lună, al cascadorilor care spală azi geamurile, cu mare efort fizic şi cu teribilă încordare nervoasă. Eu, unul, nu m-aş băga la asemenea muncă nici dacă m-ar plăti cu greutatea mea în aur.

Două sute de femei cu aspiratoare fac curăţenie în Empire State Building, desigur în orele fără public. Pe timp frumos, ultimele treizeci de etaje sunt luminate puternic, de seara până la miezul nopţii, dar uneori administraţia mai lasă să treacă; de-aceea, fiindcă e frumos, le-aş da patentul meu pe gratis. Mai este şi un far deasupra acoperişului, care bate până la o sută şaizeci de kilometri. Să fi fost la început pentru avioane? Oricum, azi avioanele se orientează altfel şi farul rămâne numai un spectacol. Nu l-am văzut în funcţiune, toamna nu se aprinde, fiind timpul migraţiei păsărilor, pe care lumina le-ar zăpăci şi le-ar orbi, făcându-le să se prăbuşească. Pentru această idee şi mai frumoasă aş vrea să dăruiesc New York-ului încă un patent, dar nu mai am niciunul deocamdată. Am să mă gândesc, poate descopăr un mijloc să nu mai iasă atâta abur pe gurile de canal din stradă. Pretutindeni se văd fuioare albe ţâşnind din pământ şi învârtejindu-se până ce le destramă vântul, de parcă sub tot oraşul ar fi cazane de presiune şi ţevi sparte. Nimeni nu se mai uită la ele,

oamenii se obişnuiesc cu toate relele, iar acesta nu-i nici măcar un rău mare, sau nu-i rău deloc la urma urmelor, dimpotrivă, dă străzilor o anumită poezie, uneori mi s-a părut chiar un joc de zâne, aşa că am să le las în pace, îmi pare rău că m-am legat de ele. Dar nu-i doar o năzăreală a mea; am văzut o pictură, un tablou al New York-ului de astăzi, într-o tratare puţin caricaturală, viaţa străzii, cu tot ce sare în ochii trecătorului, taximetrele galbene, ambulanţele, maşinile poliţiei cu fulgere colorate, adică obsesiile, şi dintre ele nu lipsesc fuioarele de aburi, parcă însufleţite.

Nu am văzut multe şantiere de construcţii în New York, deşi se mai găsesc terenuri libere, de necrezut, locuri virane între mari buildinguri. Apoi numeroase imobile vechi ar putea fi demolate, acolo unde legea nu se opune, căci sunt străzi cu arhitectura veche pusă sub protecţia primăriei, ca oraşul să-şi păstreze câte ceva din vechile lui caractere. Dar poate că nu mai este nevoie de alte construcţii, s-a ajuns la saturaţie. Şi în plus, situaţia financiară a New York-ului astăzi nu-i strălucită. Totuşi, am găsit câteva buildinguri în construcţie, în diferite stadii, m-am uitat la unele şi la altele şi mi-am făcut o idee despre felul cum se lucrează ele astăzi. Scheletul de fier e căzut în desuetudine, am văzut unul singur. Locul i l-a luat betonul, folosit la clădiri oricât de înalte. M-a surprins ce subţiri sunt stâlpii, mi s-au părut calculaţi cu imprudenţă; aşa, ca să-mi fac griji de pomană. Cimentul a ajuns la formule perfecţionate, nu încape îndoială, dar şi armătura metalică este acum mult mai puternică decât ştiusem, profile cum n-am mai văzut înainte, fier cu diametrul de cinci centimetri, dacă nu mă înşela distanţa, distribuit cu atâta largheţe, încât părea să ocupe înăuntrul cofrajului un loc egal cu cimentul.

La New York, temelia e gata făcută; se excavează cam două etaje inferioare în stâncă şi iată o bază solidă. La

Washington însă, şi mai ales la Philadelphia, am văzut cu ce cazną se consolidează patul unei viitoare construcţii înalte. Odată făcută excavaţia subsolurilor, la zece metri sub nivelul străzii, maşini de foraj îngăduiau să se bage, până la adâncimea unde solul are o densitate suficientă, ţevi de fier cu diametrul de patruzeci de centimetri, care în ultimă fază se bat cu o sonetă puternică, făcând să tremure pământul dincolo de a doua stradă, iar buşiturile să se audă în tot cartierul. La sfârşit, ţevile cu atât mai dese cu cât urmează să susţină o greutate mai mare, ajungând uneori să aibă mai puţin de un metru între ele, se umplu cu beton, şi pe această reţea de piloni se toarnă temelia. Nu lucrează nici foarte multe maşini, nici mulţi oameni; pe alocuri aveam impresia că şantierul este în repaus şi aş fi zis că niciodată n-au să termine construcţia, dacă n-aş fi văzut atâtea gata terminate. Secretul e simplu, mâna de lucru fiind mult prea scumpă ca să se tolereze risipa, omului i se stoarce tot randamentul.

Mi-a plăcut că în panourile de protecţie care înconjoară şantierul sunt făcute ferestre din loc în loc, ca trecătorii să poată privi în voie cum se lucrează; tare-i neplăcut să auzi buşituri, izbituri, strigăte, huruit de motoare şi să nu ştii ce se întâmplă. Ce mă mai chinuiesc să mă uit prin încheietura dintre două panouri, şi văd numai fisiuţe! Sau să mă urc pe un pietroi şi să-mi lungesc gâtul, ca să privesc pe deasupra!

Nu ştiu cine a avut ideea cu ferestrele de observaţie, devenite tradiţie; văd în ea un semn de respect arătat cetăţeanului, o omenie. Dar ce veţi crede dacă am să spun că asemenea ferestre, şi nu doar într-un loc, ci în toată America, sunt făcute şi în josul panoului, ca să poată privi şi câinii?! Şi să ştiţi că privesc, credeţi-mă, fără să se plictisească, odată cu stăpânii care îi ţin în lesă şi se uită pe fereastra de deasupra.

Dacă am vorbit despre buildinguri, apoi despre

temelii şi despre aburii care ies pe gurile de canal din stradă, de undeva unde este dimensiunea inferioară a oraşului, ar mai rămâne metroul spre a socoti că am descifrat în New York secţiunea lui verticală. Metroul, fiindcă nu mi-a plăcut deloc, ba chiar mi-a trezit repulsia, îl las pe mai târziu, când o să am o dispoziţie mai tolerantă. În schimb, cu desfăşurarea orizontală a oraşului mai e mult de furcă.

De la Empire State Building mergând spre sud, sunt douăzeci de blokuri până în strada Patrusprezece, de unde caroiajul topografiei se strică, intersecţiile în unghi drept dispar aproape cu totul, lăsând loc unor artere neuniforme şi uneori încâlcite, ca în vechile burguri europene. Doar aristocratica Fifth Avenue îşi continuă încă vreo opt blokuri linia dreaptă trasă cu sfoara, trece printre clădirile Universităţii şi se termină perpendicular pe scuarul Washington, cu un arc de triumf la intrare. De-aici încolo, toate se înfăţişează şi se petrec altfel decât în locurile descrise mai înainte, într-un contrast izbitor cu ele, că nici nu-ţi vine să te mai crezi în Manhattan.

Greenwich Village nu-i nici el departe, cu pitorescul lui bizar şi puţin înfricoşător, care accentuează contrastul până la discrepanţă. Iar această zonă, nu-mi explic cum rămasă dintr-un New York de altă dată, se află exact la mijlocul distanţei dintre cele mai înalte clădiri ale oraşului, Empire State Building şi turnurile gemene din Wall Street, nu sfidându-le, cum mi-a venit să spun judecând cu uşurinţă, ci ignorându-le, pur şi simplu, oricât ar fi ele de aproape şi de vizibile.

Washington Square se află pe locul unde, acum mai puţin de două secole, se executau condamnaţii la moarte; unii din arborii pe sub care m-am plimbat cu inconştienţă, necunoscându-le încă istoria, au folosit de spânzurători în vremea aceea nu prea îndepărtată. Iar pe câmpul de alături se înmormânta populaţia oprimată, indienii şi

sclavii negri ai fermierilor, era adică un cimitir al dezmoşteniţilor. Cine mai ţine minte, şi cine din câţi oameni am văzut acolo, mulţi un fel de dezmoşteniţi ei înşişi, ştiu pe ce calcă? După anul 1800, cimitirul s-a desfiinţat şi puţin mai târziu s-a făcut în locul lui parcul public de astăzi. Ghidul cartierului spune că la inaugurare asistenţa a stat la masă, s-au mâncat doi boi fripţi şi două sute de jamboane, iar butoaiele de bere, câte s-au băut, puse cap la cap s-ar fi înşirat pe o distanţă de cinci sute de metri. Ce mare lucru?! Informaţia mi se pare candidă pe lângă ce se ştie despre alte ospeţe, din vechime şi din vremea noastră.

În câteva decenii, cartierul scos din mizerie devenise un loc căutat de către lumea aleasă; atunci s-au construit acolo locuinţe frumoase, unele rămase şi astăzi, cele mai multe în stilul neo-grec al vremii, cu faţade de cărămidă roşie şi cu porticuri decorative. În ele locuieşte acum altă lume, ca şi în Greenwich Village de alături, care şi el a fost un cartier din cele râvnite, ca mai târziu să fie abandonate. Nicăieri în lume nu cred că migraţia populaţiei în vreun oraş să fi fost atât de masivă şi de continuă, căci nu s-a terminat nici astăzi. Harlemul este cel mai elocvent exemplu, între altele elocvente şi ele.

Ce mi se pare cu totul neobişnuit, populaţia care abandonase casele din jurul scuarului, astăzi se reîntoarce, ajunsă, se înţelege, la a cincea sau a zecea generaţie, şi pe unde au locuit Mark Twain şi Walt Whitman de pildă, împreună cu mulţi poeţi şi scriitori, şi cu artişti ai epocii, acum locuiesc scriitori şi artişti din vremea noastră, în casele vechi, restaurate. Această rocadă nu mai poate fi numită migraţie, ci vânzoleală; diavolul a intrat în sufletul oamenilor şi nu le dă pace.

Era într-o duminică de septembrie, una din cele câteva zile când pictorii au voie să-şi expună lucrările în stradă. I-am văzut, erau de toate felurile, poate unii nu

lipsiţi de valoare, dar aşa cum stăteau acolo, cu pânzele şi cu cartoanele înşirate pe ziduri sau pe asfaltul trotuarelor, aşezaţi pe scăunele, cu fulare la gât, unii cu şaluri pe spate, totul mi s-a părut de un pitoresc trist şi jalnic. Semăna puţin cu atmosfera din Montmartre, fără acelaşi relief topografic, fără o Sacré-Cœur pe aproape, în schimb cu o întindere mult mai mare. Şi cu o uşoară nuanţă de tragic, care lipseşte boemei pariziene, cu toate suferinţele ei, cu toate lighenele de mangal din odăiţele de mansardă, cu uşile şi ferestrele înfundate. Boema la New York n-are fardul şi spuma Parisului, fiindcă îi lipsesc Margot, Musette şi Mimi. Aici noţiunea de midinetă nu se cunoaşte, şi nu se potriveşte. În locul tinerelor franţuzoaice, ucenice la case de modă sau coafură, care ştiu să pară nepăsătoare şi vesele şi se dezbracă fără fasoane spre a poza pictorilor, aici va fi poate o negresă, tăcută şi cam speriată, cu ochi fascinanţi, plini de-o adâncă şi veche tristeţe.

Dar poate într-o zi, unul din oamenii aceia care mi se păreau jalnici, fiindcă trecătorii abia de aruncau o privire nepricepută tablourilor de pe ziduri, şi nimeni nu stătea să cumpere, avea să ocupe un loc de cinste, sau chiar o galerie întreagă la Muzeul Metropolitan de Artă, aflat nu mai departe de şaptezeci de blokuri, pe Fifth Avenue, cea mai directă arteră. Nimeni nu ştie, niciodată. O vestită pictură, o privelişte impresionistă care s-a vândut cu milioane la Paris, acum vreun deceniu, autorul ei o dăduse cu trei sute de franci, abia cu cincizeci de ani înainte, fiindcă trebuia să trăiască, sau fiindcă nici el nu-şi cunoştea preţul.

Lăsându-i pe artişti, am intrat în parc, pe sub arcul de triumf al lui Washington; multă lume trece, nimeni nu triumfă. Toate erau triste acolo în acea după-amiază de duminică. Într-un bazin circular, fără apă, o fântână secată, trei tineri, costumaţi grotesc şi fardaţi puternic, cu figuri chinuite, ţineau un discurs pantomimic, în sunetul unei

muzici monotone, emise de un magnetofon pus alături, o litanie obsedantă, un ison punctat de accente neritmice. N-am înţeles ce voia să spună acea pantomimă, era un protest probabil, sau declaraţia unei suferinţe, judecând după mimica actorilor, teribil de chinuită. Dar un spectacol şi mai chinuit îl înfăţişa asistenţa, public felurit, de duminică, nimic aristocratic, aşezat în cerc pe bordura bazinului, urmărind cu o încordare bolnavă muzica şi mişcarea, fiecare recunoscându-se parcă în povestirea fără cuvinte, şi subscriind-o cu gravitate. N-am înţeles, dar şi eu ara subscris-o, plătind spectacolul cu un minut de tristeţe.

În restul parcului era mişcare, suspectă fără a fi agresivă, mişunau negustori de marijuana. Celelalte droguri se vând cu mai multe precauţiuni, totuşi pot fi găsite fără prea multă dificultate, decât a preţului. Nu mi-a trebuit multă învăţătură ca să-l pot recunoaşte pe cel ce-o are.

Pe furnizorul de marijuana îl recunoşti de la prima lecţie, după ţigara subţire, făcută de mână. De obicei sunt doi împreună, uneori bărbat şi femeie, şi trag pe rând din aceeaşi ţigară, pe care nu o ţin cum se obişnuieşte, ci cu vârfurile degetelor întoarse în palmă, poate un reflex de apărare, ca s-o poată disimula repede. Aud că marijuana nu-i mai nocivă decât tutunul, aşa mi-a spus mai multă lume, iar o femeie foarte tânără, o copilă, cu privirea nevinovată, mi-a confirmat, fumase ea însăşi în mai multe rânduri, fără emoţie şi fără să ajungă la viciu. Am crezut că râde de mine, dar ea, văzându-mi faţa naivă, pe loc a scos ţigara de marijuana din poşetă, şi pe loc a aprins-o, în plină stradă, ba mi-a dat şi fumul în nas, ca să mă convingă. Toate se demitizează cu timpul.

O maşină a poliţiei intrase până în mijlocul parcului şi stătea de pază. Drept în botul ei, un om în zdrenţe, aşezat în ţărână, se legăna fără întrerupere, cu o mişcare

stereotipă, cu ochii albi, goi, cu privirea pierdută. Ştiau şi poliţiştii cauza, totuşi nu dădeau atenţie; nimeni nu dădea atenţie. Doar eu m-am oprit să-l privesc pe acel om aflat în transă, şi deodată am înţeles că deveneam un biet provincial rătăcit la New York, într-o zi de duminică.

Am mers spre latura parcului unde este ascunsă sub arbori statuia lui Garibaldi; prezenţa ei acolo se explică prin învecinarea cu cartierul italienesc, Mica Italie, aflat la numai două blokuri. Mişunau veveriţele printre picioarele oamenilor, fără teamă, veveriţe cenuşii, americane, atât de îndrăzneţe că vin să ia mâncarea din palmă, ca animalele domestice. Cineva s-a apropiat de una şi-a îngenuncheat, s-o fotografieze; văzând aparatul fotografic, veveriţa s-a ridicat în două picioare, pozând graţioasă.

În jurul unei bănci, o mică orchestră de amatori, oameni în vârstă, cânta romanţe şi melodii liniştite. Erau pensionari cu toţii, şi concertul însemna bucuria lor de duminică. Dar nu ştiu de ce toţi aveau mutre strâmbe, schimonosite, încordate, de-ai fi spus că bucuria devenise pedeapsă. O femeie cânta la flaut. Erau apoi o vioară, banjou, chitară şi încă vreo două instrumente. Un bărbat scund, brunet, mai tânăr decât ceilalţi, şedea pe o bancă, la distanţă, cu o mandolină în braţe şi încerca să se alipească de melodia lor, ciupind coardele cu multă timiditate. După un timp, vioristul l-a observat şi i-a făcut semn să se apropie. Omului cu mandolina nu-i venea să creadă, s-a uitat în spate, să vadă dacă nu-i vorba de altul, apoi s-a ridicat şi-a păşit spre ceilalţi cu o sfială înduioşătoare, în timp ce pe toată faţa lui strălucea bucuria. Iar eu am mai adăugat o tristeţe la recolta din acea duminică.

Deşi lipit de Washington Square, Greenwich Village, cartier vechi al New York-ului, are caractere deosebite, dar nu lipsesc nici aici străzile cu căsuţe de cărămidă roşie, puţin înnegrită, numai că relieful construcţiilor creşte,

apare blocul cu trei-patru etaje. Până deunăzi, multe din ele erau părăsite, şi unele sunt încă, atât de ruinate că este nevoie de multă cheltuială ca să devină locuinţe. M-am uitat pe ferestre, am văzut hăuri întunecoase, foste magazii sau magazine, cu plafoanele înnegrite, cu tencuiala pereţilor căzută, cu instalaţiile distruse. N-aş avea curaj să mă apuc de lucru ca să-mi fac un sălaş acolo, şi nici dacă l-aş găsi gata nu m-ar îndemna inima să-mi pun masa pe duşumeaua sub care se fugăresc şobolanii, să-mi lipesc patul de placajul sub care colcăie gândacii. Totuşi unii oameni cumpără câte o asemenea ruină şi o renovează; încetul cu încetul cartierul iese la lumină, îşi reia viaţa, reintră în modă.

Între noii locatari este mare frecvenţa pictorilor, de aceea abundă sălile de expoziţie, care ocupă parterele, fără a izbuti să acopere cu pânzele lor şi cu luminile toate urmele de ruină. La etaje, pictorii îşi fac atelierul şi locuinţa. Pe acolo se găsesc prăvălii cu lucruri mai ieftine decât în altă parte, de aceea şi atrag mare mulţime de oameni. Sunt ore când trebuie să aştepţi atât de mult la casă, încât laşi baltă cumpărăturile. Treaba merge încet, mai nimeni nu plăteşte cu bani gheaţă, ci din contul la bancă, operaţie care cere timp şi uneori se mai poticneşte. Fici mi se plângea că i s-a întâmplat nu o singură dată să i se dea cecuri fără acoperire, de către cliente atât de agresive, că fac crize de isterie şi se socotesc insultate dacă ea îşi reclamă banii, după ce banca a refuzat să plătească. Pentru unele nereguli, mai rare sau mai frecvente, nu-i motiv să se desfiinţeze sistemul. Nimeni nu umblă cu bani în buzunar, decât sume mărunte, există teama de jaf, şi-apoi aşa este obiceiul.

Un cont la bancă înseamnă o carte de vizită, îţi ajută să trăieşti între oameni şi să-ţi asiguri consideraţia. Cartea de cont mai serveşte şi de legitimaţie, în cazul rar că nu ai un permis de conducere, căci în America poliţia nu

eliberează acte de identitate.

Umblam după o pereche de cizme în care să nu-mi mai îngheţe picioarele; mi-am închipuit că există modele perfecte, sunt tot ce are omul nevoie, după ce s-au făcut atâtea studii şi experienţe pentru explorările polare din Antarctica sau pentru debarcarea pe alte planete. N-am găsit, n-am ştiut unde să caut, şi m-am mulţumit cu unele care nu fac două parale; povestea lor am s-o spun altă dată. Cât despre prăvăliile cu lucruri ieftine din Greenwich Village, de ce să mă mire? La Milano şi la Roma am văzut salturi de preţ de la un cartier la alirul că puteau să-mi întoarcă mintea de-a-ndoaselea, pantofi cu o mie de lire, când costau zece mii în altă parte. Am luat o umbrelă frumoasă cu valoarea a vreo patruzeci de lei de-ai noştri şi cu cincizeci de lei un superb pled de caşmir roşu; e atât de frumos, că nu ştiu cum să-l păstrez mai bine, dar sigur că nu-l ţin de pomană şi totuşi, după doisprezece ani de întrebuinţare, e la fel ca în ziua când l-am găsit întâmplător, altminteri nu ştiu să caut, într-o magazie din San Giovanni, la Roma. Am văzut în Greenwich Village parfumuri franţuzeşti cu un sfert de preţ, şi aş fi luat, dar mi s-a părut că nu merită să aştept o oră la casă.

Nu umblam după cumpărături, acest subiect rămâne la urmă, mă uitam la oameni, sunt străzi unde se adună beţivii şi dorm trântiţi de-a curmezişul, pe trotuare, atât de decăzuţi că ţi se strânge sufletul şi te ia groaza. Sunt şi unii primejdioşi, întind mâna să ceară, dar pot să şi lovească, înrăiţi sau iresponsabili. Când îi văd, oamenii se grăbesc să închidă geamurile maşinii şi dacă strada e liberă, apasă pe acceleraţie. M-am uitat, voiam să văd cu ochii mei şi am văzut nu o singură dată, dar un pitoresc de felul acesta nu putea decât să mă întristeze. Cineva poate să se mire, cum de-am găsit atâta prilej de tristeţe într-un cartier boem, de distracţie. E o stradă, pe aproape, cu prăvălii evreieşti, unde se vând murături, castraveţi şi

gogonele, cu un iz de usturoi amestecat cu ramură de vişin, cum nu găseşti nicăieri în lume decât prin pieţele noastre, şi cum se găseau mai cu seamă, în toată desfăşurarea, în părţile de nord ale Moldovei, pe la Rădăuţi bunăoară. Şi-atunci, privind butoaiele atât de cunoscute şi borcanele de pe tarabe, şi pe acei oameni cu cârlionţi de-a lungul urechilor, cu resturi dintr-o îmbrăcăminte tradiţională, cu privirea totdeauna nostalgică, până şi într-o clipă de veselie, cum să nu te prindă tristeţea? Dar haide, să caut măcar o nuanţă: nu o tristeţe amară, ci una duioasă.

Toate acestea nu le-am văzut într-o singură zi, şi nu doar în Greenwich Village, ci chiar dincolo de hotarele lui, vagi de altfel, în Chinatown şi în cartierul italienesc, aflate alături. Este pe-acolo o stradă, Gay Street, nume al cărui înţeles s-a schimbat cu totul, cuvântul devenind neacademic, de nepronunţat în familie şi într-o societate mai puritană, căci încetând să mai însemne vesel sau veselie, prin el sunt desemnaţi oamenii cu obiceiuri inavuabile în ceea ce priveşte relaţia dintre sexe. Inavuabil e un fel de a spune, altminteri nimeni nu se ascunde de nimeni. Acolo e zona lor, dar nu limitată la o singură stradă; i-am văzut plimbându-se în tot cartierul, braţ la braţ, bărbaţi cu bărbaţi, femei cu femei, fardaţi şi costumaţi, că dacă nu eşti atent nici nu remarci deghizarea. Nimeni nu se scandalizează, nimeni nu-i inoportunează, fericirea ar fi deplină dacă s-ar admite şi căsătoria. Demult, am văzut într-o revistă ilustrată asemenea grupuri, demonstrând cu placarde în faţa Casei Albe, cerând drepturi, ca toată lumea, pe motivul că şi ei au luptat în război pentru America.

Se întâmplă şi fapte oribile; pe ziduri era un afiş, cu portretul unui băieţel frumos ca heruvimii, dispărut de vreo lună, de pe stradă, ziua-n amiaza mare. Am fost şi-n locul unde fusese văzut ultima oară, în ziua lui nefastă, pe

la ora unsprezece dimineaţa. Când m-am întors, după ce ocolisem America, nu-l găsiseră şi se lipeau noi afişe.

Primii europeni stabiliţi în partea locului, când secolul al şaptesprezecelea abia începuse, au găsit în Greenwich Village de astăzi pădure şi râuri bogate în peşte, în stăpânirea indienilor. Noii veniţi au tăiat pădurea şi au făcut plantaţii de tutun, întinse până în malul Hudsonului. Sub dominaţia engleză, locurile au fost populate de coloni, aşa s-a născut satul care pe la sfârşitul acelui secol s-a numit Greenwich, după numele celebrei localităţi de lângă Londra, pe unde trece meridianul unu al pământului.

Aproape două secole mai târziu, în anii de după 1820, când febra galbenă bântuia la New York, lumea din oraşul de jos s-a refugiat în Greenwich Village, unde atmosfera era mai sănătoasă. S-au mutat chiar şi băncile din Wall Street, care pe urmă n-au lăsat acolo nici măcar o sucursală, drept recunoştinţă.

Sfârşitul primului deceniu din secolul nostru a însemnat pentru cartier începutul boemei. Lumea avută şi aleasă migra spre nordul Manhattanului, care dincolo de strada Patrusprezece se parcelase în dreptunghiuri perfecte cum se văd şi astăzi. Atunci şi-a căpătat strălucirea Fifth Avenue, până în Central Park şi având ca maximă atracţie locul unde mai târziu s-a ridicat Rockefeller Center.

În Greenwich Village s-au aşezat populaţiile mai sărace, italienii într-o margine, negrii în alta, în jur de Gay Street pomenită adineauri, şi care atunci nu avea faima de astăzi. Scriitorii şi artiştii s-au instalat în restul cartierului, atraşi de chiriile scăzute. Cu mult înaintea lor venise aici Edgar Poe; în 1845 el locuia în strada Trei, unde între altele a scris „Aventurile lui Gordon Pym”. Printre protestatari şi anarhişti de toate felurile, printre primele expoziţii cubiste, printre fiinţe excentrice, de pildă femeia

care se plimba pe stradă cu un leopard în lesă, sau baroneasa rasă în cap şi cu ţeasta vopsită în roşu, printre membrii clubului „Pisicile nebune din America” şi-a purtat paşii Upton Sinclair, s-au agitat admiratorii lui James Joyce şi O’Neill, iar mai târziu, după primul război, pe timpul jazzului şi al generaţiei pierdute, s-a ivit steaua nenorocoasă şi maladivă a lui F. Scott Fitzgerald, care, după o strălucire de câţiva ani, a apus într-o funcţie amărâtă la Hollywood.

De aceea, simt eu că oricâtă veselie s-ar readuce, peste Greenwich Village va pluti un văl de nelinişte şi tristeţe, fiindcă boema de astăzi poartă rănile unui al doilea război, mult mai crud decât primul, trăind în ameninţarea celui de-al treilea, şi sub alte ameninţări, una mai iminentă ca alta. Nepăsarea şi halucinogenele nu pot să salveze pe nimeni.

În acea duminică, seara, am mâncat chinezeşte, alături, în Chinatown. Nu eram deloc familiarizat cu obiceiul şi locurile, îmi vâjâia capul şi nu voiam altceva decât să scap mai repede. Cine aşteaptă să vorbesc despre masa chinezească va suferi o dezamăgire, dar lasă că au vorbit destul alţii.

Eram patru oameni, am luat patru feluri de mâncare şi le-am împărţit pe din patru, ca experienţa să fie cât mai completă. Toate aveau acelaşi gust şi aceeaşi culoare brună, provenind de la un sos negru de soia. Eu nu mă pricepeam, dar însoţitorii mei cunoşteau bucătăria chinezească, voiseră să mi-o demonstreze şi probabil au rămas miraţi de reţinerea mea sceptică. Nu se dădea de băut decât ceai, parfumat şi fără zahăr, şi dacă aveam vin adus de acasă, ceea ce patronul admite cu bunăvoinţă, nu mi-a priit, fiindcă ne-am ridicat repede de la masă, spre a lăsa locul altora. Totul mergea în mare grabă, omuleţii care veneau cu bucatele se mişcau iute, ca traşi de aţe, apoi îţi stăteau într-o coastă, silindu-te să înghiţi pe

nemestecate. Era unul din restaurantele bune, clienţii făceau coadă la uşă. Mai mult mi-ar fi plăcut să mănânc un sandviş, pe stradă, fără să mă împingă nimeni din urmă. Poate e vina mea, ar fi trebuit să mai încerc o dată, dar n-am simţit nicio ispită; las pe alţii să vină cu laudele. E important să spun că masa nu m-a întristat deloc, cum m-au întristat atâtea în ziua aceea.

La două blokuri mai departe am nimerit în forfota italienească, de sărbătoare. O stradă întreagă era ocupată cu tarabe, cu tot ce se vede în bâlciuri şi iarmaroace, şi se ofereau trecătorilor, cu îmbieri volubile, într-o hărmălaie şi o fierbinţeală meridionale. Pe deasupra erau întinse arcade luminoase, cu mii de becuri, şi ele, bătând drept în ochi, acopereau cu totul ce s-ar fi putut vedea din relieful New York-ului; de fapt New York-ul, şi America erau desfiinţate cu totul pentru o seară, nu mai rămânea decât acea Mică Italie, petrecând cu o veselie forţată, încercând să învingă nostalgia Italiei celeilalte, unde era nu ştiu ce sărbătoare de toamnă. Alături, pe un maidan, am văzut jocuri distractive, între ele un şarpe gigantic, de fier, în burta căruia intrau oameni, şi pe urmă făcea lupinguri cu ei, pe o orbită metalică. Cu tot vuietul, cu toate strigătele şi veselia, am simţit iar o tristeţe, fiindcă Mica Italie, chinuită de doruri, cu gândul la vechea ei patrie, păstrân du-i tradiţiile şi vorbirea, nici nu-şi dădea seama cât era de deplin şi definitiv americanizată.

În zilele care au urmat şi când începeam să mă las moale în viaţa New York-ului, am continuat să umblu pe străzi, de capul meu şi fără să dau socoteală, însă în ascuns eram apăsat de nelinişte, fiindcă trecea timpul şi nu luam nicio hotărâre privind drumul meu în America. În linii mari, ştiam de mult ce-ar trebui să fac, visasem la toate, însă acum, când aveam realitatea în faţă, îmi era teamă de ea şi întorceam ochii. Atunci mi-a venit ideea să pornesc cu

binişorul, să fac o încercare, să-mi văd puterile, şi pentru început să merg la Washington, rămânând cu un picior la New York, să am la nevoie o bază de repliere.

Încă pe când visam la mine acasă, urzind planuri între irealitate şi fantezie, m-am gândit mult cu ce mijloace ar fi mai bine să fac înconjurul Americii. Primul mi-ar fi plăcut şi mi s-ar fi potrivit automobilul; n-ar fi fost nici peste mijloacele, nici peste puterile mele. Pe urmă mi-am dat seama că numai spre a merge de la un ocean la altul, mi-ar fi trebuit două săptămâni încheiate; aşa n-ar fi fost cu putinţă să văd toată America. Am optat pentru avion, păstrând pentru automobil distanţe mai scurte, de pildă, coasta Californiei, unde ar fi fost păcat să zbor la zece mii de metri, cu nouă sute de kilometri pe oră. Un automobil de dimensiuni mici se închiriază cu nimica toată, fără limită de distanţă, iar benzina, puţină cât îi trebuie, nici nu era scumpă. S-au găsit însă oameni să mă sperie, vorbindu-mi despre primejdiile şoselei, atacurile oricând posibile, şi greu de evitat dacă nu cunoşti locurile, obiceiurile, refugiile.

Ar putea să pară o exagerare, am văzut atâtea automobile pe drumurile pustii dintre două oraşe îndepărtate! Dar foarte rar un om mergea singur, şi atunci se bizuia probabil pe anumite circumstanţe. Iar pe mine n-avea cine să mă însoţească, să mă ajute, să-mi indice circumstanţele favorabile, iar dacă s-ar fi găsit cineva disponibil, putea să fie mai degrabă o pacoste.

După avion, îmi mai rămânea de ales trenul sau autocarul. În privinţa lor, părerile erau contradictorii, aşa că mi-am propus să le încerc pe amândouă, înainte de a lua o hotărâre.

Niciuna din experienţe nu este uşoară, am început prin a da târcoale şi gării, de cale ferată, şi autogării, am luat prospecte, am studiat orarul şi preţurile şi, în sfârşit, am ales trenul, atras de gara nouă şi frumoasă,

Pennsylvania Station, aflată aproape de centru, peste drum de poşta-mare, pe Bulevardul al Optulea. Îi ştiam locul pe plan, îl reperasem şi l-am înconjurat cu nedumerire, fiindcă nu se vedea nicio gară, ci doar o frumoasă clădire rotundă, ca un circ de metal şi sticlă. Un negru bătrân, cu vocea gâjâită, ca a lui Armstrong, cu privirea galbenă, bună şi blândă, un negru din filmele idilice şi duioase, m-a scos din încurcătură. Gara era subterană, imensă, pe mai multe nivele, nimeni nu putea să-şi închipuie până nu cobora scările, iar trenurile veneau pe sub pământ, fără să se bănuiască de afară.

Am plecat într-o dimineaţă, la opt, după ce plouase puţin peste noapte. N-aveam cu mine decât geanta cu lucruri pentru trei zile, agăţată de umăr; de-aş fi putut să plec la fel şi în drumurile celelalte, uşor, cu mâinile libere!

Lângă mine s-a aşezat o cucoană guralivă, care a ţinut neapărat să mă iscodească, de unde vin, unde mă duc, în ce scopuri, şi nu m-a cruţat nici când şi-a dat seama că mă exprim cu dificultăţi penibile. Cu cât mă vedea mai în încurcătură, cu atât dorea mai tare să afle. S-a dat jos la prima oprire, Trenton, făcea naveta, era un fel de economistă. Din cauza ei nu mi-am dat seama cum ieşisem din New York, şi acum mă mânca pielea de enervare, nemaiputând să-mi găsesc locul în spaţiu, mai ales fără hartă.

Nici mai târziu n-am avut o hartă ca lumea; la Bucureşti primisem una, de proporţii murale, bună pentru şcolari, dar nu pentru luat în călătorie. Un prieten întors de curând din America îmi dăduse tot ce avea ca mijloace de orientare şi informaţie, nu prea multe, o hartă generală, cu prea puţine detalii, apoi planul câtorva oraşe, la scară ilizibilă. N-am găsit mai bune nici la faţa locului, deşi poate or fi, nu ştiu pentru cine şi pe unde ascunse.

Îmi aduc aminte, ca să dau numai un exemplu, când mă pregăteam să plec în ţările nordice, un cunoscut, pe

care îl rugasem să mă ajute fiindcă n-aveam vreme, mi-a adus de la Consulatul Finlandei un geamantan cu cărţi documentare, în două-trei limbi europene, vrafuri de hărţi şi planuri, plus albume ilustrate, totul tipărit impecabil, pe hârtie de calitate bună, şi absolut gratuite. Este adevărat că în Finlanda se fabrică multă hârtie, dar nu-mi închipui că în privinţa aceasta America duce lipsă.

Cu puţine excepţii, şi una va fi Washington, la oficiile de informaţii turistice se găsesc abia nişte scheme ale străzilor centrale, şi uneori nu se găseşte nimica. Treapta cea mai de jos am întâlnit-o la Las Vegas, unde un Birou de informaţii, cum scria pe firmă, funcţiona într-o tutungerie şi nu dădea alte îndrumări decât despre diferitele modalităţi de a-ţi încerca norocul la cazinouri. Acestea erau punctate, ele şi nimic altceva, pe planul oraşului, redus la două străzi faimoase, un desen grosolan, litografiat pe o bucată de hârtie proastă, de două şchioape. La Honolulu, cu greu am găsit planul oraşului, şi nu pe gratis, la o librărie unde sau şi mirat de cererea mea, căci probabil nimeni n-are nevoie să ştie mai mult decât că se află în insula Oahu, unde natura frumoasă îl scuteşte pe om de orice altă căutare. În schimb, prospectele şi reclamele hotelurilor, restaurantelor, barurilor, locurilor de distracţie abundau, gratuite, expuse maldăr pe stradă, nu doar broşuri, ci albume şi volume, cu tot felul de ispite în culori minunate.

Neavând nicio hartă, am încercat să mă orientez din memorie în drumul spre Washington, dar în peisajul acela de câmpie şi ape nu erau repere importante, aşa că n-am izbutit mai nimica.

Mi se spusese că trenul decade în America şi căile ferate sunt lăsate în părăsire, ceea ce este destul de adevărat, cum am văzut eu însumi cu ochii. Dar, judecând după gara Pennsylvania din New York, nu-mi venea să cred, la fel după confortul vagonului, o construcţie nouă cu

amenajări elegante. De ce se smucea şi făcea zgomot n-am putut înţelege, fiindcă avea o suspensie generoasă, se legăna ca barca pe valuri. Dar deodată urmau izbituri şi trosnete, părea că vagonul se torsionează, pe cale să deraieze. Ceilalţi călători nu dădeau importanţă, citeau ziarul, politica, bursa, scoteau din serviete dosare cu acte, confruntau, subliniau cu sprâncenele încruntate, făceau planuri să se îmbogăţească până la sfârşitul săptămânii, când poate tocmai săptămâna aceea avea să le fie nefastă. Din tot vagonul numai eu mă uitam afară, şi dacă am văzut aşa, m-am ferit, privind numai cu coada ochiului, ca să nu fiu luat drept vreun pierde-vară.

Am întâlnit trenuri cu automobile noi, puse pe două etaje, ridicate unele de bot, altele de coadă, ca să încapă mai multe. Alte trenuri transportau automobile vechi, turtite la presă, reduse la grosimi de o şchioapă, să ocupe cât mai puţin spaţiu, dar e ciudat că în starea aceasta nenorocită li se mai ghicea forma, uneori puteai recunoaşte chiar marca, şi toate păreau proaspăt vopsite.

Am mers repede, deşi nu era unul din trenurile cele mai rapide, şi la miezul zilei intram în gara Washington, unde se făceau mari reparaţii, încă o dovadă că trenul nu se abandonează. Până să ies la lumină, într-un hol cât un hangar de aviaţie, am trecut prin lungi coridoare întunecoase, făcute din panouri de lemn, ca să ascundă lucrările şi să protejeze călătorii; mergând aşa, orbeşte, fără să ştiu ce se face în stânga şi-n dreapta ca să-mi închipui cum o să arate gara când o fi gata, mi-am amintit şantierele de la New York, cu panouri prin ale căror ferestre pot să privească şi oamenii, şi câinii, şi am recunoscut cu mai multă convingere că era o idee frumoasă. Aceleaşi panouri cu ferestre am văzut şi la Washington; doar gara a rămas secretă.

În holul gării, o doamnă de la Biroul de informaţii mi-a reţinut cameră la un hotel din centru, cum îi cerusem,

mi-a dat planul oraşului, bunişor pe lângă altele, mi-a însemnat drumul şi m-a îndrumat la staţia metroului, aflată alături. Metroul l-am văzut mai bine la întoarcere, atunci eram preocupat să urmăresc staţiile ca să nu mă duc prea departe. Când am ieşit la lumină, în locul unde mi se spusese, n-am avut de mers decât vreo câteva sute de metri, pe străzi curate şi liniştite, până în spatele Universităţii, unde am găsit hotelul, micuţ şi prea modest chiar pentru mine, cam neîngrijit, cu camere înghesuite şi cu baia pe coridor, ca în prima seară la New York. Dar am rămas, cearşafurile străluceau de curate ce erau, şi albe, fereastra dădea în stradă, spre Universitate, unde se vedea forfota studenţească, fără a se auzi hărmălaie. În loc de aer condiţionat, exista doar un ventilator uriaş montat în cadrul ferestrei, cu diametrul de optzeci de centimetri, o maşinărie care lua jumătate din vedere şi sluţea camera, iar în acel anotimp nici nu mai era necesară, căci se făcuse 19 septembrie, plină toamnă, cu atmosfera plăcută, bună şi calmă. Pe coridor, pentru douăzeci de camere nu era o singură baie ci patru, noi şi nevătămate.

O jumătate de oră după ce coborâsem din tren, umblam pe stradă, cu mâinile goale, numai cu planul oraşului, pe care îl şi studiasem, fixându-mi itinerarul.

N-am să socotesc niciodată că este prea mult dacă voi spune iarăşi şi iarăşi ce bucurie mă cuprinde când sunt undeva, unde am visat să ajung, fără să am speranţe, şi mă văd liber să merg pretutindeni, după alegerea mea, fără să mă împingă nimeni din urmă. La Washington poate că nici nu visasem să mă duc, nu că ar fi fost mai inaccesibil decât alte oraşe, când pentru mine toată America era inaccesibilă. Deşi îl ştiam ca o grădiniţă pe lângă New York, o insulă cu palmieri şi case de vacanţă în mijlocul unui arhipelag stâncos, plin de vapoare naufragiate, el mi se părea un simbol intraductibil, la care nu aveam dreptul să ajung, fiindcă îmi lipsea putinţa de a-l înţelege. Acum,

după ce am fost acolo, şi am descoperit sensul celor care se văd cu ochii, tot mă mai întreb câteodată, uitând că am găsit răspunsul: de ce este Washington capitala Americii?

Nu îi contest deloc această menire, şi poate că dacă s-ar face din nou istoria, iar eu aş fi chemat să dau sfaturi, l-aş propune încă o dată. Oraşul are o forţă misterioasă, am simţit ceva din ea mergând pe câmpia continentală care leagă memorialul lui Lincoln cu monumentul lui Washington. Mai sunt şi alte monumente ridicate în cinstea unor preşedinţi ai Americii, şi în cinstea Americii însăşi, Capitoliul de pildă, care împreună cu primele două alcătuieşte o axă. S-ar putea ca în această singură linie să fie atât enunţul problemei puse de mine, cât şi rezolvarea. Dacă Washington a fost ales capitală, i s-a dat totul ca să şi fie. Acea puternică linie dreaptă, cu cele trei monumente care jalonează o istorie explozivă, tânără şi puţin zurlie când n-a fost dramatică, la sfârşitul unui mileniu bolnav de vechime, reprezintă orgoliul Americii. şi misterul existenţei ei miraculoase.

Până să ajung acolo, şi e norocul meu că n-am ajuns dintr-odată, căci aş fi suferit şocul depresurizării, am mers pe străzi goale, aristocratice, până pe malul Potomacului, unde oraşul capătă în dar, pentru a-şi mări prestigiul, o imensă priveliişte panoramică. Până a ajunge aici, semăna el cu Haga şi puţin cu Geneva? New York nu mi-a amintit niciodată de Europa.

Sunt nume pe care nu-mi place nici să le aud, nici să le pronunţ, având o sonoritate caraghioasă. De câte ori îmi revine în minte Mimizan, o localitate marină din vestul Franţei, mă apucă râsul. Dar Franţa a avut chiar şi un preşedinte al cărui nume suna puţin comic, şi dacă nu s-a compromis cu el în faţa unui popor atât de înclinat să ia în derâdere, scăparea s-a datorat meritelor lui remarcabile, într-o vreme când oamenii cu merite nu umblau pe toate drumurile. În Florida, pe drumul spre Cape Kennedy, există

o mică localitate de coastă, cu numele de Cocoa. Poate să n-am nicio dreptate, dar când îl pronunţ, fără plăcere, mi se rostogoleşte limba în gură, iar sunetele mi se par o izmeneală. Şi faţă de Potomac aveam aceeaşi reţinere, mi se părea un nume de câine, sau de cal care aleargă la curse, şi el ştirbea ceva din prestigiul Washingtonului. Nu puteam să mi-l închipui altfel decât ca pe o apă neserioasă, o neisprăveală geografică, bună pentru udat grădinile de zarzavaturi, şi pentru mici plimbări cu barca, în duminici de plictiseală. Când colo, mi-a apărut în faţă un fluviu maiestuos şi mândru, curgător ca o epopee, şi nu mă supăra nici că era tulbure, aşa îşi arăta temperamentul şi devenea mai epic. Numai Mississippi avea să mă ducă la aceeaşi impresie, şi chiar mai departe, dar pentru el eram pregătit, îi purtam o dragoste veche, o chemare evlavioasă, fiindcă făcea parte din descoperirea şi istoria Americii.

Pe o terasă largă de deasupra fluviului, am dat cu ochii de o clădire modernă, frumoasă, albă, într-o armonioasă desfăşurare orizontală, o prismă culcată, arhitectură atât de distanţată de New York, că mă arunca parcă în altă lume. O cornişă ca o linie fină, prelungită pe toate patru faţadele, toate bucurându-se de aceeaşi tratare, era susţinută de coloane subţiri, metalice, ţevi drepte, imitând bronzul, cu o patină delicată, ca a unei decoraţii interioare. Frumuseţea clădirii se datora proporţiilor, pereţilor albi de piatră, coloanelor fragile, teraselor largi care o înconjurau din toate părţile, perspectivei nelimitate şi, în sfârşit, Potomacului din vale. Erau acolo săli de teatru, de concert, de conferinţe, separate de holuri imense, şi acestea îi dădeau fiecăreia autonomie, de parcă n-ar fi fost un singur acoperiş pentru toate; un complex artistic modern, elegant, bogat, de proporţii americane, numit Kennedy Center, în onoarea preşedintelui, care astfel îşi are şi el memorialul în capitala Americii, după Jefferson, Lincoln şi cel ce a dat numele

oraşului. Peste Potomac se ghicea cimitirul Arlington, unde este mormântul.

M-a mirat puţin, am simţit o uşoară jenă, că o sală de teatru din acest ansamblu se numeşte Dwight Eisenhower, ceea ce îl pune pe celălalt fost preşedinte într-o situaţie subalternă. Şi eu am socotit la vreme că Eisenhower ar fi lăsat o amintire mult mai puternică dacă rămânea la gloria lui militară; dar oricum, de ce să fie socotit aşa de mic, dacă şi-a îndeplinit onest mandatul de preşedinte şi n-a dus America de râpă, chit că nu a dus-o nici la altă glorie, după aceea a victoriei?

S-ar părea că în America există un cult al lui Kennedy, pornit probabil dintr-un complex de căinţă, ca şi când ţara întreagă s-ar socoti vinovată de moartea lui nelămurită nici până astăzi. În multe locuri i-am văzut numele pus pe monumente şi instituţii de prestigiu, cu o grijă care, Dumnezeu să mă apere, a început să mi se pară şi ea nelămurită. Că locului de lansare al navelor spaţiale, Cape Canaveral din Florida, i s-a dat numele nenorocosului preşedinte, n-a avut de ce să mă mire, dimpotrivă, mi-a prilejuit o satisfacţie legitimă, deşi tristă, ca toate recompensele postume. Poate să fie numai o întâmplare, dar am avut impresia că unii fac un fel de opoziţie, resping noul nume, continuă să spună Cape Canaveral, de parcă altfel li s-ar strepezi limba în gură. Am văzut scris aşa chiar pe unele hărţi, şi pe unele indicatoare de drumuri, deşi a fost destul timp să le schimbe.

Sunt unul din cei pe care moartea lui Kennedy i-a cutremurat şi i-a umplut de mâhnire. Toată lumea a fremătat atunci de revoltă şi de oroare. Îmi aduc aminte cât m-au zguduit imaginile de la ceremonia înmormântării, transmise de leviziune, intrarea în cimitirul Arlington, cu steagurile fluturate de vânt pe un cer care degeaba o fi fost albastru. Apoi cortegiul, sicriul pus pe un afet de tun cu onoruri militare şi, ţel mai trist şi mai zguduitor, în

prim-plan Jacqueline cu Copiii, cei doi micuţi, blonzi şi palizi, fragili dar stând nemişcaţi, în poziţie de drepţi, cu demnitate matură şi salutând ostăseşte, cu mânuţele la tâmplă. Am trăit cu multă durere scena ipeea, care văd că nu poate să se uite, şi am aşteptat să se facă lumină, atât de încrâncenat de parcă aş fi fost condamnat eu însumi să trăiesc în întuneric. Acum cred că nu mai este nicio speranţă, şi nimeni nu mai aşteaptă. Un alt Kennedy l-ar putea să fie preşedinte; până să-mi termin cartea, zarurile vor fi aruncate. Mulţi spun că dacă o să se aleagă, au să-l împuşte.

Nu m-am dus numaidecât să văd mormintele; ar fi fost nedrept pentru Washington. Am lăsat pe a doua zi.

Mai târziu, spre sfârşitul călătoriei, la Miami, pe esplanadă, nu departe de locul unde a început zborul în Lună, cea mai mare biruinţă din istoria Americii, dacă judec exaltat şi romantic, am văzut un monument, un panou de piatră, cu o flacără nestinsă, închinat memoriei lui John Fitzgerald Kennedy. Dar monumentul, care mi-a atras privirea şi m-a emoţionat în primele clipe, m-a lăsat nedumerit şi perplex, când m-am dus mai aproape. Căci la început avusese cu totul altă dedicaţie, şi ea, alături de numele preşedintelui, proaspăt săpat în piatră, te citea încă, neştearsă, evocând prietenia Statelor Unite cu popoarele Americii Latine. Dacă este cineva capabil să-mi spună ce înseamnă această convertire, refuz a înţelege!

În faţa teatrului erau expuse două mari basoreliefuri de bronz, fixate pe stâlpi puternici. Într-o întrepătrundere răvăşită şi cam grotescă, se puteau distinge actori, muzicanţi, lume: femeia, bărbatul, copilul, bătrânii, amintind într-un fel pe Vigeland, de la Oslo, dar având cu totul altă simbolistică; nu era tratat omul, în evoluţia lui naturală, ci comedia umană, ca un enunţ al spectacolului de teatru din sălile alăturate şi din marea sală cuprinsă sub bolta cerului.

Puţin mai departe, am descoperit, cam bătută de vânt, la o răspântie, statuia lui Don Quijote, călare pe Rocinante, un dar al Institutului hispanistic din Madrid, care nu se poate dezinteresa de America, unde limba spaniolă este a doua vorbită, după engleză. Un Don Quijote, cu simbolurile pe care le reprezintă, pline de tâlcuri, te pune totdeauna pe gânduri; ce-o fi căutând aici, şi ce-o fi vrând să spună?

Călăreţul, uscat, scheletic, continuând să fie viu numai printr-o idee, o forţă lăuntrică, dă să cadă pe spate. El nu este altfel decât în toate imaginile ştiute sau închipuite. Cu Rocinante însă se schimbă vechiul înţeles, el este adus la nivel de umanitate, i se atribuie sentimente între care, după îndârjire, urmează deznădejdea. Cioplit şi crescut din piatra gălbuie a soclului, calul capătă, printr-o alipire neobişnuită, picioare de bronz, asemeni şi capul, un cap disproporţionat de mare, cu gura căscată într-un răget de moarte. Rocinante îşi dă duhul, nu-şi mai poate juca rolul, fiindcă el a înţeles zădărnicia, ceea ce stăpânul lui nu va înţelege nici în ultima clipă a vieţii. Trădează acest Rocinante o idee? Nu, doar o abandonează şi îl absolv, de vreme ce el a căpătat caractere umane. Rămas singur, Don Quijote va fi mult mai puternic.

Şi iarăşi am avut parte de o desfătare sărbătorească, mergând pe bulevarde şi prin parcuri, până ce am ajuns în capul axei mari, la memorialul lui Lincoln. Până acolo, cu toată grandoarea decorului, am mai văzut şi părţi mici ale Americii, bunăoară biciclete lăsate în stradă, cu precauţiuni ca nici unde, le-oi spune precauţiuni americane; în rău sau în bine, în mângâiere sau lovitură, America nu se opreşte la jumătatea drumului.

Nu spun că am simţit o indispoziţie, ziua rămânea frumoasă, străzile erau curate, şi până seara n-aveam de făcut altceva decât să umblu. Mi-am amintit bicicletele lăsate libere în rastele, în ţările nordice ale Europei, unde

stau aşa toată ziua, iar noaptea li se pune cel mult un lănţişor cu un lăcăţel simbolic. Bicicletele la Washington, şi în celelalte oraşe, sunt legate cu cabluri sau cu lanţuri groase, ca de ancoră, imobilizate de un stâlp, de un parapet, de un arbore, după ce mai întâi li se scoate roata din faţă, uşor demontabilă, putând deci să fie furată. Dacă n-o ia cu el unde are treabă, stăpânul bicicletei o asigură trecându-i printre spiţe cablul sau lanţul. Nu sunt împotriva procedeului, sigur că trebuie să ne apărăm bunurile; dar de ce americanul de astăzi, indiferent de culoare, educaţie şi învăţătură, să coboare la asemenea coţcărie, de ţară înapoiată, şi să fure o bicicletă? Chiar. şi un automobil, la urma urmelor! Aceasta este moştenirea lăsată de gangsteri? A, să devalizezi un magazin de bijuterii, sau o bancă, e cu totul altceva!

Văzusem şi la New York alergătorii, pe bulevarde, pe lângă grădini şi prin parcuri; aşteptam un moment să-i privesc mai în voie, scăpaţi din aglomeraţii. În America de astăzi unii aleargă, alţii se îngraşă. Despre aceştia din urmă am să povestesc mai târziu, când îi voi cunoaşte în toată desfăşurarea, care pentru cine n-a văzut, nu poate fi înţeleasă şi nu poate fi crezută. Mă voi strădui, voi folosi toate mijloacele şi toată puterea mea de convingere; deocamdată mai trebuie să adun forţă.

Alergatul este astăzi în America o deprindere naţională, deşi membrii acestei instituţii, ca s-o numesc aşa, reprezintă încă o minoritate neînsemnată; dar îi vezi, atrag atenţia, şi îi auzi, fiindcă gâfâie. Dacă trec pe alături le simţi mirosul de năduşeală fierbinte. Sigur că nu poate fugi toată lumea deodată, străzile ar începe să trepideze şi s-ar clătina buildingurile înalte. Fiecare aleargă când poate, se aleargă tot timpul, din zorii zilei până seara, iar în cartierele sigure, chiar noaptea. De obicei, oameni tineri, băieţi şi fete, unii predispuşi la obezitate, cu carnea jucând sub bluză. În Gramercy Park, la New York, am văzut

o fată, cam slutişoară, fugind îndelung şi cu atâta cazną, că mi-a făcut milă şi m-am temut să nu se prăbuşească la urmă, ca primul câştigător din istorie, al maratonului. La fel, am văzut una pe un pod, la Washington, venea din faţă, şi în peisajul acela larg părea pierdută şi disperată; cu faţa dogorind ca la flacără, cu ochii injectaţi şi umflaţi în orbite, cred că vedea lumea în roşu. Dacă nu mă trăgeam într-o parte, dădea peste mine. Bărbaţii sunt mai cumpăniţi, au o rezistenţă mai mare şi poate o ambiţie mai mică. Oamenii în vârstă se abţin, sau aleargă cu prudenţă. Femeile mature şi cele trecute stau acasă; poate fac masaj şi gimnastică.

Am întrebat pe cineva cum se explică fenomenul acesta; fiindcă e un sport simplu şi ieftin, mi-a răspuns: nu cere echipamente costisitoare, doar pantofi de baschet sau tenis, un şort, o bluză. Nu mi-e de ajuns, sper să fie şi alte cauze şi cea care m-ar bucura cel mai mult ar fi ideea că se face o demonstraţie împotriva graşilor. Nu ştiu cine din ei va învinge; până atunci coexistenţa lor mă umple de nedumerire.

Un tânăr profesor de la Honolulu, care şi el aleargă deşi n-are niciun surplus de grăsime, ba poate chiar un minus, fiind de-o construcţie costelivă, mi-a spus că alergatul se face cu prescripţie medicală. Un medic te examinează, te întreabă una şi alta, pe urmă îţi recomandă câte mile să alergi pe săptămână; cum dădeau popii mătăniile. Tânărul meu avea de făcut zece mile. Am socotit că era puţin, chiar pentru o construcţie mai firavă. Deşi mi se pare fără noimă, am înţeles că fiecare îşi consumă milele când poate, distribuindu-le cum crede, în şapte zile din săptămână, în cinci, în două sau chiar într-una singură.

Sunt oameni care se uită cam în derâdere, alţii care au aerul să dezaprobe, ca şi când ar fi vorba de o sectă nouă, protestatară, un altfel de hipism în locul celui vechi, în scădere. N-am să dezaprob decât alergatul în centre

aglomerate, în aerul cu miros de benzină arsă, în trepidaţia citadină, printre oameni care au altă treabă, fie numai să descarce poveri din camioane, bunăoară, sau să mături strada. Aceştia, care îşi varsă şi ei năduşeala frunţii, ar putea într-adevăr să cârtească şi nu i-aş dezaproba foarte tare. Alergatul în mijlocul oraşului poate să pară o indecenţă. Şi este în mod sigur o eroare şi din punct de vedere social, şi igienic. Încolo, am numai admiraţie, m-aş bucura ca fenomenul să se extindă, să cucerească toată societatea, care este încă destul de tânără pentru o astfel de practică, să vină apoi şi în Europa, oricât o fi ea de bătrână, cum au venit în copilăria mea ghetele cu bombeu şi Fordul cu Mustăţi, iar mai de mult, cartoful şi porumbul, căci de tutun nu vreau să aduc vorba.

Memorialul Lincoln n-ar fi trezit în mine atâta admiraţie şi bucurie, dacă ar fi fost pus în înghesuiala oraşului, strivit de alte monumente şi de buildinguri. Grandoarea lui se datorează spaţiului, care este o caracteristică americană. Crezusem că Champs-Élysées va rămâne pentru mine un exemplu neîntrecut de forţă şi ambiţie urbanistică, îl luam aşa cum mi se înfăţişa ochilor astăzi, uitând că în realitate reprezenta ambiţia lui Napoleon-întâi-Bonaparte şi era o axă imperială secretă; un exerciţiu de cucerire.

Axa care leagă memorialul Lincoln de monumentul lui Washington şi apoi de Capitoliu are o lungime de trei kilometri şi jumătate; dar ea nu este o arteră de circulaţie, asfaltată, ci o pajişte largă, o câmpie care mi s-a părut că simbolizează preeria americană, de la Oceanul Atlantic în Munţii Stâncoşi, şi dincolo de ei, California, până la Oceanul Pacific.

Am simţit aşa mai târziu, când am mers cu avionul de la Chicago la Salt Lake City, jumătate din lungimea Americii, şi zeci de minute, însemnând sute de kilometri, n-

am văzut decât câmpie goală, care aşteaptă să fie cucerită. America a ajuns, de mult la Pacific, dar mersul ei spre vest nu s-a sfârşit încă, imense ţinuturi urmează să fie descoperite. Ele sunt rezerve continentale, cărora nu ştiu când le va veni rândul. Apoi când au apărut munţii sub aripa avionului am urmărit din nou ceasul, şi până să ajung în inima lor, la marele lac sărat, am socotit că erau aproape o mie de kilometri, după care urmau încă pe atâţia. Abia spre capătul zborului au apărut semne de viaţă omenească, mine de cupru, săpături circulare în trepte, care înainte de a afla ce sunt mi s-au părut nişte teatre antice. Până acolo n-am văzut decât stâncă goală, frământată, văi sterpe, povârnişuri şi creste, părând încă neescaladate, fiindcă nu se vedeau urme, un drum sau măcar o potecă. M-am mirat, fiindcă pe această direcţie veniseră pionierii mormoni, şi n-am înţeles cum putuseră să meargă o mie de kilometri peste obstacole şi printre primejdii, până să ajungă şi să se aşeze. Mi-am spus că şi aceşti munţi sunt o rezervă în viitorul Americii, fiindcă aşa sterpi cum erau, fără arbore sau fir de iarbă, goi ca în prima eră a pământului, nu se putea să nu aibă bogăţii ascunse, de care încă nu este nevoie.

În afară de o conducere cu putere mai limpede, netutelată şi incoruptibilă, apoi de o Pithya care să-i ghicească viitorul şi să-l comunice oamenilor de răspundere, trezindu-i, căci mulţi din ei dorm pe-o ureche, nu ştiu ce-i lipseşte astăzi Americii. Iar din câte i-or prisosi, spaţiul este primul, cu mult înaintea a orice aş putea să-mi închipui. Fiindcă prisosul de spaţiu este vizibil, şi nu doar în zborul cu avionul. Ce altceva dovedeşte un oraş mijlociu, cum este Cleveland, care, cu o populaţie mai mică decât Bucureştii, se întinde pe cincizeci de kilometri, unde în afară de centru, cu o mină de buildinguri înalte, un mic Manhattan, restul nu sunt decât reşedinţe, vile, case şi căsuţe, cu un singur nivel cele mai multe, fiecare cu un

parc sau măcar o grădină? Şi alte oraşe, care am crezut că nu se mai termină, fiind gata să se întindă încă mai mult asupra câmpiei, fără ca spaţiul Americii să simtă? Sau ce este Los Angeles, ca să iau cel mai izbitor exemplu, care ocupă pe coasta Pacificului o zonă lungă de aproape o sută de kilometri, cât unul din judeţele noastre? Numai la New York nu există spaţiu de prisos, deşi sunt şi acolo locuri virane. Lipsa de spaţiu, iată cauza pentru care acest oraş fără asemuire n-a putut şi n-a tânjit să fie capitala Americii. N-ar fi avut loc nici pentru monumente, nici pentru o axă liberă de trei kilometri şi jumătate, orientată pe drumul soarelui, ca să simbolizeze întinderea continentului.

Când am urcat treptele memorialului Lincoln, de unde am văzut în zare Capitoliul, am înţeles de ce-a fost ales Washingtonul drept capitală, şi n-a mai fost nevoie de alte argumente ca să-mi dau acordul.

Memorialul, de marmură albă, imită un templu grecesc antic, cu un capitel poate prea încărcat, susţinut de coloane dorice simplificate. De jos, de pe pajişte, ajungi la el urcând mai multe terase, ca spre o acropole, cu scări largi cât toată faţada; este o ascensiune lungă şi sărbătorească, la fiecare treaptă coloanele par a se da în lături, ca o cortină în falduri albe, alunecând lent, cu majestate, spre a descoperi o scenă grandioasă; acolo marele om al Americii, în jilţul lui de marmură, cu fizionomia expresivă, umană, caldă, meditativă, o norocoasă izbândă a artei plastice monumentale, cunoscută din interpretări şi din reproduceri, primeşte mulţimea într-o audienţă lungă de peste unsprezece decenii, îndurerat că după ce oamenii au urcat atâtea trepte, să-l vadă, vor trebui să coboare.

În anotimpurile frumoase, memorialul, îmbrăcat în lumina reflectoarelor, rămâne deschis toată noaptea.

Ca să nu cobor prea repede, şi să nu mă despart

dintr-odată de omul acela care a exaltat puţin în mine sentimentul demnităţii umane, am ocolit monumentul şi am privit valea Potomacului, cu podul monumental Arlington. Era drumul spre cimitir, la mormântul lui Kennedy; încă nu mă puteam duce acolo. Am stat la soare şi mi-ar fi fost bine, acum că ajunsesem într-unul din centrele mari ale lumii, cel mai nou dintre ele, încă nedefinit omenirii, dacă nu m-ar fi întristat amintirea celor doi oameni morţi tragic, la o distanţă nu mult mai mare de un secol, victime ale unor patimi bolnave, încă nevindecate şi gata să verse alt sânge. Dar parcă, după memorialul lui Lincoln şi după mormântul lui Kennedy, Soldatul Necunoscut, după care nu mai plânge nimeni, în cimitirul Arlington, nu-i şi el un motiv de tristeţe?

În timp ce gândeam astfel, peste pod şi pe autostrada cu şase benzi de circulaţie treceau şiruri de maşini, într-o direcţie şi în alta, viaţa mergea mai departe, în aşteptarea altor războaie şi-a altor morminte.

De pe aeroportul aflat la câţiva kilometri decolau avioane de călători, la treizeci de secunde unul de altul, până a fi date deoparte să decoleze cele de luptă. Treceau pe deasupra monumentului, făcând să i se zgâlţâie temeliile, pe deasupra cimitirului, zgâlţâind sicriele. La început am simţit o revoltă, mi s-a părut o impietate, oare aeroportul n-avea loc şi altunde, cu spaţiile de prisos din America? Pe urmă mi-a trecut, nu fiindcă aş fi găsit vreo justificare; am înţeles că lumea n-o fac eu, şi nu mi-e îngăduit să mă amestec în treburile altora.

Când am. coborât pe pajişte şi am privit în urmă memorialul, care nu-şi pierduse deloc grandoarea, am avut o clipă de veselie, mi-am amintit monumentul lui Victor Emanuel al doilea, de la Roma, tot de marmură albă însă altfel distribuită, încărcată şi înzorzonată, într-o explozie de exuberanţă meridională. Oare ar fi fost ruşinos să se imite vechile temple romane? America a fost mai bine

inspirată; memorialul Lincoln este cea mai luminată dintre amintirile mele de la Washington.

Obeliscul, în schimb, l-am privit cu rezerve, şi nu l-aş admite decât dacă aş şti că s-a pus ca un jalon în centrul axei care leagă cele două oceane, ca viitorii pionieri să se orienteze mai uşor în viitorul lor marş spre vest, pentru viitoarea descoperire a Americii.

Mă despărţeau de el numai o mie două sute de metri, am mers pe iarbă, în lungul unui bazin dreptunghiular, cu apă albastră, însă în sens invers cu pionierii, spre răsărit, căci prin proiectarea în spaţiul continental, memorialul lui Lincoln, împreună cu mine, ne aflam pe malul Oceanului Pacific, iar Capitoliul la Atlantic. Sigur că m-aş fi orientat mai uşor, şi cititorul de asemeni, dacă porneam de la Capitoliu, ca drumul meu să respecte orientarea geografică. N-am judecat din vreme, şi când mi-am dat seama era prea târziu. O fi copilăros, dar am rămas cu o nemulţumire, o retrăiesc astăzi, când trebuie să privesc de-a-ndoaselea planul oraşului, ca să-mi găsesc direcţia.

Nu există în lume mai multe tipuri de obeliscuri, deci nu pot spune ce model a avut cel de la Washington. Sigur este însă că le întrece pe toate în înălţime. Pe când mă apropiam, fără grabă, bucurându-mă de soarele cald şi de întinderea pajiştii, am văzut o pată roşie jucând în vârful monumentului, de parcă ar fi fost o pasăre nemaivăzută, sau o apariţie din cer, aripa unui înger, scutul unui arhanghel, stropită de diavol cu o culoare lumească. Nu pot să suport enigmele nedezlegate, şi cum nu găseam nicio explicaţie, am dat drumul la pas, stricându-mi tihna acelor clipe frumoase.

N-a trebuit să merg mult până să mă dumiresc că era un zmeu roşu, nimic altceva. Pe urmă am mai văzut unul, dar aceia abia încerca să se înalţe, manevrat de o mână nu prea dibace; după un timp a început să se smucească, a intrat în vrilă şi s-a prăbuşit pe pajişte. Atunci l-am

descoperit pe omul care alerga să-l salveze, adunând sfoara; era un chinezel cu faţa schimonosită de necaz, şi dacă se va spune că nu se necăjeşte nimeni atât, pentru o atât de copilărească neizbândă, am să dau îndată şi explicaţia. Chinezelul era un om în vârstă, sexagenar, probabil, atât de mic însă, şi cu o mimică atât de puerilă, că nu-l pot numi decât cu diminutivul cuvântului. Iar necazul lui pornea de la alt chinezel, aflat la vreo cincizeci de metri, care râdea de el în hohote. Mi-am dat seama că batjocura devenea cu atât mai usturătoare, când în al doilea chinezel am recunoscut o femeie, probabil nevasta primului, altfel n-ar fi fost chiar atât de ironică şi nici atât de familiară. Dar culmea umilinţei pentru chinezelul meu era zmeul învingător de la înălţimea obeliscului, manevrat nu de altcineva, decât de nevastă. Aceasta m-a strigat, să mă apropii, şi când m-am dus mi-a arătat cu mândrie ce tare trăgea sofara. Era o sfoară groasă ca degetul meu mic de la mână, care în toată lungimea ei cântărea probabil mai multe kilograme, şi trăgea cu atâta putere, am încercat, încât ar fi ridicat-o în aer pe chinezuţă, să nu fi fost foarte grasă. Între timp, chinezelul tot voia să înalţe zmeul, îl arunca în aer, o lua la fugă cu sfoara, încerca toate manevrele şi trucurile; degeaba, după câteva smucituri, zmeul cădea cu botul în pământ, iar chinezuţă râdea în hohote. Cum mai puteau aceşti doi oameni să doarmă sub acelaşi acoperiş, la noapte?

Am stat mult la picioarele obeliscului, pe o bancă, atras mai mult de privelişte. În acest loc, pajiştea se deschidea asupra oraşului, pătrundea adânc şi puternic printre clădiri guvernamentale, dându-le în lături, lăţindu-se şi ajungând până la Casa Albă. Dacă amplasamentul acesteia nu s-a căutat anume, atunci a fost o întâmplare norocoasă. Dat fiind rolul ei în istoria Americii, unde ar fi putut oare să stea ea mai bine decât în faţa monumentului lui Washington, cu vederea deschisă spre marea axă

continentală, unde acum chinezii continuau să-şi înalţe zmeiele?

Bătea un vânt cald, dar puternic, şi cele cincizeci de drapele care înconjurau terasa circulară a obeliscului fluturau pe cerul limpede, desfăşurându-şi sonor benzile roşii şi stelele albe.

Privit de la bază, obeliscul mi s-a părut că străpunge cerul, şi i-am recunoscut forţa simbolică. Piatra albă este atât de bine păsuită şi îmbinată, că rosturile par desenate cu creionul subţire, pe un monolit cum nu există nicăieri în natură.

M-ar fi impresionat altfel dacă masa aceasta de piatră n-ar fi fost goală pe dinăuntru; păcat de munca zidarilor! Sunt şi ascensoare, se stă la coadă ca să urci până în vârf, de unde să priveşti panorama oraşului, prin nişte ferestruici înguste, ca ambrazurile cuiburilor de mitralieră. Noroc că de jos nu prea se văd, dar chiar aşa socot că-i strigător la cer, ca o profanare, că ştirbeşte continuitatea acelui simbol al ascensiunii, materializată în patru faţete de piatră albă. Voiam să nu-mi pese de chinezel, cum se jucau cu zmeiele; n-aveau să rămână acolo toată viaţa. Şi dacă aş fi vrut să-i alung, căci totuşi îmi stăteau pe suflet, nu-mi îngăduia legea americană.

Fireşte, nu m-am urcat în vârful obeliscului, cum nu m-am urcat în Statuia Libertăţii. Mi s-a părut, de asemenea, o profanare, grotescă pe deasupra, să existe o scară pe dinăuntrul ei, să treacă prin spaţiul unde ar fi fost viscerele, prin plămâni şi prin inimă, până în creier, de unde se poate vedea afară, pe nişte ferestruiri trepanate în ţeastă. Şi ce câştigi, păcatele mele, să priveşti oraşul de la o înălţime de încă patruzeci şi ceva de metri deasupra soclului, când alături, peste apă, în Wall Street, poţi să-l vezi de la patru sute, dacă te urci cu ascensorul într-unul din cele două turnuri? Unii au mers mai departe, eram la New York când un grup de studenţi, din altă ţară, mulţi

rămaşi de ani de zile cu examenele neluate, s-au urcat în capul statuii şi au atârnat placarde cu revendicările lor strâmbe sau drepte, gest care oricum era o batjocură. Dar uite că într-un caz de asemenea gravitate, legea americană este destul de moale, şi mai ales destul de înceată.

Restul am lăsat pe a doua zi, se apropia seara, umblasem mult şi văzusem destule, la o nevoie m-aş fi putut mulţumi doar cu atâta, fiindcă era esenţialul. Am luat-o spre oraş, am trecut pe trotuarul Casei Albe, din faţa Ministerului de Finanţe şi m-am uitat în parc printre drugii de fier ai gardului. Nimeni nu m-a împins pe trotuarul celălalt, aş fi putut să întind mâna şi să rup o floare. Am văzut în iarbă nişte casete cât un aparat fotografic, puse din loc în loc cu faţa la stradă, mi-am închipuit că erau detectoare, instrumente de pază care îi scuteau pe poliţişti să se zgâiască la trecători, la buzunarele mai umflate, la pachete, serviete şi chiar la umbrele; paznicului toate i se par suspecte. Îmi închipui că măsurile de siguranţă sunt duse până la ultima consecinţă, totuşi nimic nu bate la ochi, nimic nu-i ostentativ şi jignitor pentru public. Deşi mă indispunea ideea să stau la coadă, mă gândeam să văd şi eu cum e Casa Albă pe dinăuntru, însă am lăsat pe zilele următoare, balansându-mă între dorinţă şi plictiseală, de parcă ar fi fost o corvoadă. Până la urmă m-am dus, au biruit oamenii mari ai Americii.

La o prăvălioară cu alimente, din apropierea hotelului, cu Delicatese, cum scria pe firmă, unde se găsesc lucruri mai bune decât la enormele supermarketuri, am cumpărat de mâncare. Cu limba m-am descurcat ca totdeauna, nu trebuie multe cuvinte, mai greu mi-a fost cu unităţile de măsură, altfel decât ale noastre; uitasem şi mă încăpăţânasem să-i cer vânzătorului două sute de grame de şuncă, două sute de brânză franţuzească şi aşa mai departe, mirându-mă că se uita la mine ca la unul venit de pe altă planetă.

De ce nu s-o ajunge la o unificare? – măcar acum când continentele sunt atât de legate între ele şi atât de întrepătrunse, când din Europa în America se zboară în cinci ore, sau chiar în două şi jumătate, şi când există un instrument internaţional, capabil să arbitreze, Organizaţia Naţiunilor Unite, care în acest caz poate ar avea o izbândă mai sigură şi mai rapidă decât în alte neînţelegeri, şi ar putea să dobândească un evident titlu de merit. Ştiu cât este de greu să strici deprinderi intrate în sânge de generaţii; anii trecuţi, când în Anglia s-a adoptat sistemul metric al Europei, un reporter de la televiziune a acostat oamenii pe stradă, întrebându-i ce înălţime au, după noua măsurătoare, şi aud că a primit răspunsuri hilariante; unul ar fi spus şaizeci de centimetri, altul trei metri şi jumătate.

Am mâncat în cameră, când sunt singur mi-e mai bine aşa, restaurantul nu-mi tihneşte şi forfota, zgomotul, chelnerul mă împiedică să gândesc la ceea ce am văzut peste ziuă şi la ce voi avea de văzut ziua următoare. Am regretat însă că, speriat de greutatea bagajelor, pe care acum le căram singur, nu luasem cu mine tot dichisul, ca altă dată, şervet, farfurii, tacâmuri. Dar nici aşa nu m-am aflat în mizerie, căci odată cu cumpărăturile vânzătorul îţi pune în pungă şerveţele, cuţit şi furculiţă de material plastic, şi o frumoasă feţişoară de masă, cu broderii imprimate. Îţi e şi milă să le arunci la urmă, dacă te gândeşti cu ce muncă au fost făcute, şi n-au folosit decât o jumătate de oră.

După masă, fără să ţin seama că venea seara, m-am dus să mă plimb şi, traversând o stradă, apoi traversând alta, am ajuns pe malul Potomacului, la Kennedy Center. Am privit iar statuia lui Don Quijote şi iar m-a pus pe gânduri Rocinante, pe cale să-şi dea duhul, şi care, bietul de el, mai avea şi o copită ruptă, poate un accident, sau un act huliganic. Cum să te lupţi cu lumea descreierată? Poliţiştii sunt iuţi dacă intră în acţiune, repede îţi sucesc

mâinile la şapte şi pun cătuşele; am văzut şi le-am admirat dibăcia. Dar ce folos că legea americană îngăduie delincventului să se apere cu anii, să-şi schimbe judecătorul, dacă nu-i place, să schimbe chiar şi judecătoria, să-şi mute procesul prin alte oraşe, până se pierd probele şi martorii, şi toată lumea se plictiseşte.

Dacă la prânz avioanele decolau în şir continuu, acum şirul venea la aterizare. Aşa era organizat traficul aeroportului, desigur, n-am prea înţeles nici ce rost avea, nici cum era posibil ca toate plecările să fie dimineaţa şi toate întoarcerile seara, de parcă ar fi fost vorba de mici navete pentru nişte funcţionari din provincie, şi nu de lungi zboruri intercontinentale. M-am uitat la şirul de aeronave, cum coborau lin, fără zgomotul terorizant de la decolare, cu toate luminile aprinse, mi-am închipuit călătorii, cu centurile de siguranţă puse, puţin încordaţi şi cu puţină emoţie, venind poate din altă emisferă, sau poate de la antipodul pământului. A trebuit să fie această oră de seară, şi eu să fiu singur ne malul Potomacului, la o distanţă enormă de oraşul meu şi de casă, ca să simt ce dimensiune extraordinară a căpătat viaţa noastră, ce salt a făcut în spaţiu spiritul nostru, şi cât s-a lărgit câmpul nostru de gândire, datorită avionului.

N-am mai stat la îndoială, m-am hotărât cu toată convingerea că, lăsând pentru mai târziu muzeele de artă, primul loc unde trebuia să merg a doua zi dimineaţă era Muzeul Naţional al Aerului şi Spaţiului; acolo se vede cum a început zborul omului şi până unde a putut să ajungă. Nimic nu mi se părea mai mare pe pământul nostru de astăzi, decât aviaţia; nici Salvador Dalí, nici Leonardo da Vinci, puşi alături se va vedea din ce motive, în niciun caz din admiraţie egală.

Cartierul era pustiu la înapoiere.

Fiindcă a venit vorba de cei doi oameni pe care nu i-am căutat anume, ci au intrat spontan şi împreună în

gândul meu, m-am decis să nu mă mai ascund de mine însumi şi să mărturisesc întâmplarea penibilă, stupidă şi de neiertat, de a fi fost la o sută de metri de o anumită ţintă şi de a fi scăpat-o. Îmi rămân regretele care, în loc să scadă, cresc pe măsură ce trece timpul, iar lumea de unde m-am întors cu această lipsă mi se pare tot mai departe şi mai inabordabilă. Acelaşi necaz am, deşi vina mea nu-i la fel de mare, că n-am găsit nicăieri pădurile cu arborii uriaşi sequoia, unde am dorit mult şi de multă vreme să pot ajunge odată. Am căutat pe hărţile mele; nu scrie. Am întrebat; nimeni n-a putut să-mi spună, unii poate au socotit că dorinţa mea era neserioasă. Abia când m-am întors la New York cineva m-a lămurit, mirându-se că nu o găsisem: pădurea era pe lângă San Francisco şi o ştia toată lumea. Uite că Pit, de la Oakland, nu ştia, altfel m-ar fi dus acolo, în loc să mergem la Reno, unde să-şi lase dolarii, nu mulţi, pe la cazinouri.

Alte pierderi n-am mai avut, sau nu-mi vin în minte, fiind probabil de importanţă prea mică; am ajuns prin toate locurile unde voisem, ba chiar şi prin altele, nici măcar sperate.

Am spus o dată şi n-oi spune iarăşi ce emoţie mi-a trezit Celebra frescă a lui Leonardo, *Ultima Cena*, din biserica Santa Maria dele Grazzie, de la Milano. N-o voi analiza din nou, voi cere încrederea cititorului, repetând doar că orice om care aspiră la artă ar trebui s-o vadă.

Puţin înainte de a pleca în America, am primit sfatul, din partea cuiva pasionat de pictură, şi cu pricepere, să văd negreşit o Ultimă *Cenă* a lui Salvador Dalí, la New York sau Washington; îndrumătorul meu nu-şi mai aducea aminte, fusese de mult acolo; atât mi-a precizat, că este undeva, pe o scară. Nu mi-ar fi trebuit altă lămurire, dacă ştiam muzeul mi-ar fi fost uşor să-l găsesc pe Salvador Dalí; nu urmăream altceva decât să văd ce-a făcut el la patru secole după Leonardo.

Înainte de a pleca la Washington, Florin, care m-a şi condus la gară, mi-a scris pe o hârtiuţă ce se cuvenea să vizitez în primul rând acolo, şi printre altele era Galeria Naţională de Artă, aflată în marginea pajiştii, între obelisc şi Capitoliu. M-am dus a treia zi, după ce fusesem la Casa Albă şi eram cu mintea puţin încărcată de impresii şi de reflecţii. Pe deasupra ploua, după două zile frumoase, ţineam umbrela deasupra capului, scările muzeului erau alunecoase, trebuia să-mi păzesc oasele, atâta ar fi trebuit, să alunec. Ce-am văzut la muzeu, poate nici n-am să povestesc, multă pictură, o parte din ea foarte valoroasă, dar nimic să te ducă mai departe decât Florenţa şi Roma, ca să nu mai pomenesc Luvru şi Prado. Aşa că, după ce m-am uitat conştiincios la toate, uneori eu nedumerire, am ieşitri di când din umeri. Pe când coboram scările, mult mai anevoios decât le urcasem, şi fără să mă uit în altă parte decât la treptele alunecoase, m-am întrebat de ce mă îndrumase aici prietenul meu de la New York. I-am şi cerut socoteală întoarcere şi am aflat cu stupoare că fusese o neînţelegere. Când îmi dăduse hârtiuţa, gândul lui se ducea la o aripă nouă a muzeului, dar uitase să adauge această precizare. Este o clădire modernă, o ştiam din fotografii, o îndrăzneală pe care o admiram cu uimire. Atâta că nu o localizasem, iar de văzut nu putusem s-o văd, fiind cu ochii la treptele ude. Şi, în sfârşit, nu era menţionată pe hârtiuţă. Am tot sperat că pictura lui Dalí o voi găsi la Muzeul Metropolitan de Artă de la New York, erau cincizeci la sută din şanse să fie acolo, şi am căutat-o. N-am găsit decât reproducerea ei, dacă voiam puteam s-o şi cumpăr. Ar fi fost o consolare prea slabă, necazul rămânea întreg, trecusem pe lângă original, fără să-l văd, abia acum mi-a fost dat să aflu că se găsea la Washington, în aripa nouă. M-am uitat mult la acea reproducere, şi dacă n-am simţit cine ştie ce satisfacţie, fiind acoperit de regrete, mi-a potolit în schimb curiozitatea, îngăduindu-mi

totodată să compar *Cena* lui Dalí cu a lui Leonardo.

Nu am să neg chemarea lui Salvador Dalí pentru pictură, dar îl bănuiesc de o anumită nesinceritate. Nu uit ce a spus predecesorul lui numit Pablo Picasso, şi el un conchistador întărâtat de soarele Spaniei. Îndrăzneala lui este atât de mare în faţa unei lumi întregi epatate, încât nu se sfieşte să declare, cu propriile-i cuvinte, că stilul adoptat după perioada bleu şi roză nu s-a datorat unei chemări, ci a fost o opţiune; el singur mărturiseşte că abstracţiunea şi absurdul i s-au părut mai rentabile. Asemenea convertiri se întâmplă în toate artele, desigur şi în literatură. Când un om nu-şi poate descoperi un crez propriu, la crezul altora, după ce l-a socotit uzat şi căzut în desuetudine, şi îl maschează cu vorbe intraductibile, spre admiraţia nechematţilor şi proştilor. Pe un asemenea om aş vrea să-l pot pune la examen, să-mi arate ce-a gândit şi unde a vrut să ajungă.

Victor Brauner, pe care l-am cunoscut în adolescenţă, şi-a expus odată pictura suprarealistă într-o sală de pe lângă Calea Victoriei. Cu o vară mai înainte mă învăţase să pictez firme, ca să câştig bani în vacanţă, îmi împrumutase pensulele lui şi culorile, îmi arătase cum să umblu cu ele, în cea mai realistă întrebuinţare ce ar fi putut să aibă aceste unelte… Cred că era prima lui expoziţie, şi începuturile suprarealismului în ţara noastră. Intrau oamenii şi se uitau cu priviri circumspecte; dacă aveau bună creştere îşi dădeau coate cu discreţie, dacă nu, râdeau fără să se sfiască, iar unii tineri, viitoarea generaţie turbulentă, făceau comentarii injurioase. Nimeni nu se mira de o mică pânză pusă lângă intrare, nu se întreba de rostul ei acolo. Era un portret, îl ţin minte ca şi când l-aş fi văzut astăzi, reprezenta pe tatăl pictorului, făcut pe înţelesul tuturor oamenilor, cu un meşteşug de Renaştere şi cu o minuţiozitate demonstrativă, dusă până la ultimul detaliu. Mesajul acestei lucrări ignorate de public era

limpede, iată, spunea pictorul, îmi cunosc meseria, ştiu să ţin pensula în mână şi să-mi colorez desenul, aş putea să lucrez aşa mai departe şi să am toate satisfacţiile, dar mi-e lehamite, vreau să evadez, să vagabondez şi să descopăr altă lume…

Asta este!… Am încercat să mă substitui şi să-i redau gândul, presupus de mine. Poate el ar fi spus cu alte cuvinte, ideea însă rămâne aceeaşi. Aş vrea ca toată lumea să dea examen.

Cina cea de taină a lui Salvador Dalí m-a umplut de uimire. După ce a bătut din pinteni vânturându-şi floreta în aer, ca muşchetarii, după ce a călărit pe toţi armăsarii năzdrăvani din basme, după ce a sfâşiat cerul ca să-şi facă mantie, după ce a inversat între ele Paradisul şi Infernul, Salvador Dalí s-a lansat pe o orbită inversă şi, la capătul unui zbor de patru secole, a aterizat la Florenţa, făcând mai întâi o escală de informaţie la Milano. *Cina* lui de taină nu-i alta decât a lui Leonardo, o decalcare în spirit, cu cea mai clară intenţie, numai că din arsenalul conchistadorului mai păstrează câteva săbii încrucişate, câteva fulgere şi tunete. Poate interpretarea mea să pară suprarealistă, dar dacă-i aşa, am şi eu dreptul. Şi *Cina* lui nu-i doar o copie, ci mai ales o profesie de credinţă finală. A te întoarce la Leonardo după un zgomotos ocol al pământului, înseamnă să faci marele pas înainte.

8

Am pierdut un muzeu şi-o pădure; sigur că îmi pare rău. Dar în acest timp, pe aria pierderilor mele, mulţimi de oameni şi-au pierdut averile şi viaţa.

De dimineaţă, până să se deschidă muzeele, am avut timp să mă plimb pe străzile din centru, ca să văd lumea şi viaţa civilă. După-amiază, am mers mai departe, dar n-a trebuit să ajung la periferie ca să dau de străzi mai populare, cu gunoaie şi gălăgie, cu lume de toate felurile.

Mai înainte, luându-mă după ce se vedea de la Casa

Albă până în New Hampshire Avenue, între Pennsylvania şi Virginia Avenue oraşul mi s-a părut aristocratic, cu artere largi şi curate, cu oameni distinşi, îmbrăcaţi impecabil, cu maşini noi, somptuoase, cu magazine de lux unde nu intră nimeni fără o mie de dolari disponibili, decât dacă vrea să încurce lumea. Am văzut şi acolo cum se construieşte un building. La Washington, buildingurile, nu foarte înalte, cu şase până la opt etaje, sunt solide, frumoase şi elegante. Printre ele, la fel de solide, frumoase şi elegante abundă parkingurile cu mai multe nivele; automobilul cere un tribut greu pentru câte servicii face omului de astăzi.

Urmărind cum se băteau piloţi la temelia unui viitor building, m-am întrebat ce nevoie mai era de el, mi se părea că Washington este de mult gata, ajuns la ultima lui expresie urbanistică, pe urmă, am mai văzut şi alte şantiere de construcţii, unele gigantice, şi am ridicat din umeri, socotind că nu sunt eu cel chemat să judece. Unele blocuri mi-au atras atenţia având etajele în consolă, deasupra parterului, ieşite peste trotuar cu unu sau doi metri; însă îmbinarea nu-i realizată cu un planşeu orizontal, cum se obişnuieşte, ci cu un perete de sticlă, pe înălţimea mezaninului, aplecat oblic deasupra străzii. Nu-i urât, şi probabil dinăuntru strada se vede într-o perspectivă favorizată, dar m-am gândit ce se întâmplă cu un om care se împiedică şi cade peste acest perete fragil, înclinat patruzeci şi cinci de grade?

M-am uitat de mai multe ori la un bloc cu arhitectura ciudată, fără s-o pot înţelege. Teama de monotonie, dorinţa de a rupe tiparele duce umeori la realizări aberante, cum am amintit una, de la Chicago, cea mai ţipătoare. Blocul de la Washington avea pe faţadă un şir de coloane albe, de piatră, frumoase, deşi lipite, doar ca să fie. Ele mergeau însă numai până la penultimul etaj, unde se întrerupeau, ca să lase loc unei sminteli nemaivăzute; am privit şi mi-am făcut cruce. Peste ultimul etaj, retras în terasă, cădeau

oblic alte coloane, fără nicio utilitate, şi nu albe, ci negre, şi nu în continuarea primelor, ci pornite din aer, la jumătatea intervalului dintre ele. Nu le puteam atribui un rol în arhitectura clădirii, nicio înrudire, mi se părea că alcătuiesc o tubulatură industrială, ceva mai mult imaginar decât tehnic, un decor pentru o scenă de ştiinţă-ficţiune.

Aproape de ora nouă, străzile s-au animat foarte tare, a început forfota cartierelor de afaceri. Lumea trecea grăbită, oameni cu serviete la subţioară, cu ochii într-un dosar, studiindu-l în fugă pentru confruntarea cu adversarul sau concurentul. Dar am văzut şi flori de vânzare, la toate colţurile; cine are timp să le cumpere?

Un bărbat a oprit maşina în faţa unei instituţii, şi-a depus soţia, iar el s-a dus mai departe, fiecare cu slujba lui, urmând s-o ridice la ora patru şi să meargă împreună acasă. Am văzut de multe ori această colaborare şi mi s-a părut că asemenea oameni au o viaţă fericită. N-are importanţă cât greşesc; trăim din închipuirea noastră. Am judecat aşa, fiindcă bărbatul şi femeia, înainte ca ea să se dea jos din maşină, s-au sărutat îndelung, chiar m-am mirat că aveau atât timp, la ora aceea de trepidaţie. Dar poate fiecare era cu gândul la afacerile sale, şi atunci iar mă apucă pesimismul. Decât să facă la fel în toate dimineţile, la aceeaşi oră, în faţa aceleiaşi instituţii, acelaşi gest, cu aceeaşi durată, mai bine să divorţeze!

Între obelisc şi Casa Albă este o peluză dreptunghiulară, lungă de cinci sute de metri, între laturile căreia se înscrie o alee în formă de elipsă. Elipsa se numeşte şi locul; acolo este mila zero a Americii, cum era la noi kilometrul zero, în grădina Sfântu Gheorghe.

S-a nimerit ca tocmai din acel loc să pornească Turmobilul. Aşa se cheamă, este un fel de autobuz, fără pereţi şi ferestre, o platformă cu vizibilitate deplină, dar foarte inconfortabilă când bate vântul. N-am dreptul să mă plâng, recunoscând în el cel mai practic mijloc de a

cunoaşte oraşul. Turmobilul trece prin toate locurile importante, poţi să cobori unde îţi place, la muzee şi monumente, apoi să-ţi reiei drumul, biletul este valabil toată ziua, dându-ţi dreptul la oricâte întreruperi. N-aş fi avut neapărată nevoie de această înlesnire, văzusem o bună parte din ceea ce merita osteneala, la Arlington însă era prea departe să ajung cu piciorul, şi oricum, nu strica să economisesc timpul; în ajun îl cam risipisem, mergând pe jos mari distanţe.

Până la ora plecării, m-am uitat la o maşină care cosea iarba pe Elipsă. Era o combină cum nu mai văzusem, nici măcar în Anglia, unde îngrijirea gazonului este o pasiune şi o ştiinţă naţională. De fapt n-ar fi trebuit să mă minuneze decât simplitatea lucrului, mai greu de imaginat decât cele complicate: nu era decât un număr de cositoare obişnuite, cuplate, acoperind un front de vreo şase metri, cu un tractor în faţă, şi gata! Poate să pară o glumă, dar în această maşinărie, care avea mult spor, am văzut un exemplu imediat şi lesne de înţeles despre ideea de randament în America.

Am trecut pe la Capitoliu cu Turmobilul, am privit bine, şi cu ce-l mai privisem în ajun, din partea opusă, am socotit că-i de ajuns, nu era nevoie de o oprire. Construcţia este bine cunoscută şi repetată de mai multe ori în America; putea să mă impresioneze simbolul, dar pentru el n-aveam nevoie să urc scările şi să mă uit înăuntru; mi se dezvăluise în ajun, îmi dăduse multă emoţie, când Capitoliul, cu cupola lui argintie şi cu rotonda marcată de coloanele albe, a apărut ca un fundal solemn al priveliştii, la capul axei care trece peste obelisc, după ce a plecat de la monumentul, cu coloane albe şi el, făcut în memoria lui Lincoln.

Coloanele albe ar putea să însemne ceva în America, nu ştiu ce, dar simt în ele o emanaţie istorică. Memorialul lui Jelferson, aflat în drumul meu, în mijlocul unui lac

limpede, pe o insulă romantică, este compus tot din coloane albe. Aşa cum se oglindesc ele în apa albastră, alcătuind şiruri de lebede, par a fi închinate nu unui preşedinte cu merite mari în istoria ţării sale, ci tuturor poeţilor Americii, din toate timpurile.

M-am aflat în uşa Muzeului Naţional al Aerului şi Spaţiului la ora deschiderii, şi aş fi rămas până seara, dacă nu m-ar fi doborât încordarea care a pus stăpânire pe mine cum am intrat şi am dat peste capsulele spaţiale, şi modulurile lunare; cele adevărate, de nu-mi venea a crede. Mi-au ars ochii şi m-au curentat până în inimă când le-am atins cu mina; era voie. După această izbitură, am făcut un salt mare în urmă, la începuturile zborului, dar nici atunci încordarea n-a fost mai mică. După ce am trecut prin toată istoria aviaţiei, timp de şase ore teribil de comprimate, şi am ajuns din nou la navele spaţiale, am simţit că se clatină pământul sub mine. Era ca după un bombardament de-o zi întreagă, cum noi n-am îndurat în timpul războiului; un covor de bombe a căzut peste mine, şi dacă nu m-a lovit niciuna, socot că am fost cruţat ca să pot povesti altora.

Părerile sunt împărţite în ceea ce priveşte numele primului om care a zburat cu un aeroplan, o maşină mai grea decât aerul. Odată, ştiusem că ar fi fost Santos Dumont, dar pe urmă am găsit şi alte nume, pe care unii, din ignoranţă sau din fanatism patriotic, se străduiau să-i împingă mai în faţă. Am spus de mult că istoria nu este o ştiinţă exactă şi capătă înţelesuri diferite, de la om la om, chiar aceea petrecută sub ochii noştri; nu face excepţie istoria aviaţiei. După cea mai serioasă informaţie, primul zbor demn de acest nume s-a datorat lui Clement Adler; cu trei ani înainte de sfârşitul celuilalt secol, pe o maşină cu aripi concave, imitând puţin pe ale liliacului, propulsată de un motor cu aburi, el a izbutit să se ridice în aer şi să facă un salt de trei sute de metri. Alţii, cândva, m-au lăsat să înţeleg că primul zbor mecanic s-ar fi datorat fraţilor

Wright din America. Pe urmă am aflat că ei au fost într-adevăr pionieri ai aviaţiei, dar prima oară n-au zburat decât în 1903, pe un aeroplan cu două elice, cu două rânduri de aripi, şi cu un motor cu explozie, de şaisprezece cai putere. Am văzut maşina lor zburătoare, alături de avionul de luptă, supersonic, ca o fuzee, a cărui viteză depăşeşte două mii de kilometri pe oră. În 1903, viteza atinsă de fraţii Wright era abia puţin peste şaisprezece kilometri pe oră, performanţă mai mică decât a velocipedului. Unul din aceşti doi oameni încă mai trăia la sfârşitul războiului al doilea.

Lăsând la o parte orice controversă care ar putea să rămână, este evident că istoria aviaţiei a început cu secolul nostru, şi n-a fost nevoie nici de şapte decenii ca de la şaisprezece kilometri pe oră să se ajungă la două mii, şi peste, spre a nu mai vorbi despre zborul în cosmos şi despre debarcarea pe Lună. Toate etapele erau reprezentate, toate tipurile de avioane care au jalonat cerurile vremii noastre, astăzi împânzite de linii aeriene. Poate s-a socotit că ar fi sinistru să se expună şi rămăşiţele celor căzute; s-a luat numai partea sărbătorească, aşa că am uitat chiar şi eu cu ce multe vieţi omeneşti s-a plătit această bogată şi strălucitoare expoziţie. Nimeni n-ar putea să-şi memoreze tot ce era acolo; chiar dacă mintea cuiva ar fi capabilă să le cuprindă, sentimentele s-ar uza cu mult înainte şi n-ar mai fi posibilă nicio emoţie.

De la maşina zburătoare a fraţilor Wright mă opresc tocmai la Spirit of Saint Louis, aflat cam la jumătatea istoriei, avionul cu care în 1927 Lindbergh a zburat de la New York la Paris, în treizeci şi trei de ore şi jumătate. După câte ştiu, avea un motor de două sute de cai putere, cât unul din automobilele pretenţioase de astăzi. Dacă împart distanţa străbătută, aproape şase mii de kilometri, la timpul zborului, viteza era de vreo sută optzeci de kilometri pe oră. Saltul până la vitezele prezentului

deceniu ne scoate puţin din realitate, fiindcă adesea ni se par abstracţiuni şi nu le putem concepe decât cu imaginaţia. Dar până la debarcarea pe Lună, care intră în altă istorie decât a aviaţiei, nimic nu mi-a trezit atâta emoţie, şi nu doar mie, decât zborul peste Atlantic.

Avionul era ancorat cu cabluri, la vreo trei metri deasupra pardoselei, aşa că n-am putut nici să-l ating cu mâna, nici să mă uit înăuntru; am regretat, socotind că aş fi avut dreptul, fiindcă am fost un înfierbântat admirator al lui Lindbergh, şi într-un fel l-am însoţit în zborul lui fantastic, deşi nu aveam decât şaptesprezece ani la vremea aceea.

Am mai avut un regret, privitor la o zi nenorocoasă lăsată în urmă abia de puţină vreme. Într-un colţ al muzeului erau felurite modele de planor, de tipul numit „delta”, prima oară când vedeam unul real, şi puteam să-l privesc de aproape, din toate părţile. Cu acest aparat de zbor, o simplă aripă de pânză, pusă pe un schelet derizoriu, de duraluminiu, dacă n-or fi apărut metale şi mai uşoare, omul, în deceniile vitezelor supersonice, se întoarce la Icar şi învinge legenda prăbuşirii lui sublime, care a făcut să se nască şi a întreţinut în sufletele noastre aspiraţia zborului. Am văzut la cinematograf, mi s-a povestit, mi-am închipuit, am visat, şi doar atât. Ce vină am şi de ce să fiu pedepsit că timpul trece repede şi viaţa, atât de lungă şi nesuferită în unele etape, devine prea scurtă tocmai atunci când i-am învăţat preţul?! Lângă Geneva există o înălţime, de şase sute de metri, şi de acolo se lansează zburătorii cu aripa lor uşoară, de pânză, planând şi evoluând până în câmpie, în ochii oricui vrea să privească. Voiam să-i văd, dar n-am avut noroc, am stat la Geneva numai o după-amiază. Între prieteni, a fost o sărbătoare pentru mine, umbrită numai de regretul că n-am putut rămâne şi a doua zi dimineaţă, ca să văd aievea ceea ce a visat Icar.

La capătul şirului de maşini zburătoare am văzut, şi

am socotit că trebuia să ţin minte ca să spun şi altora, ultima izbândă a omului în năzuinţa lui de a deveni pasăre. Era un avion uşor, avea aripi prea mari ca să pară o jucărie, îmbrăcate în foaie subţire de material plastic, ca al sacoşelor noastre, un rudiment de construcţie, a cărui prezenţă acolo, lângă rachetele cosmice, putea fi socotită o glumă. Văzusem în alte secţii ultimele motoare de aviaţie, ca nişte uzine, de zeci de mii de cai putere, cu ajutorul cărora omul zboară în stratosferă, mai repede decât sunetul. Dar acel avion cu lonjeroane de bambus, descins parcă din începuturile aviaţiei, luase un premiu de mare prestigiu, rămas mult timp intangibil, fiindcă izbutise să se ridice de la pământ fără nicio propulsie mecanică, nici remorcat, nici catapultat, pornind de pe loc şi atingând viteza de sustentaţie numai cu forţa fizică a pilotului, transmisă la elice prin lanţ şi pedale. Cine nu înţelege ce-a realizat omul astfel, chit că n-a zburat decât zece minute şi poate nu va mai zbura a doua oară, trebuie să mediteze; ar fi păcat să întrebe pe altul. Şi să nu se mire nimeni că pun acest greoi salt de lăcustă mai presus, în felul lui, de performanţele avioanelor-rachetă, şi chiar de minunatul zbor cu aripi delta.

Că Igor Sikorski este părintele elicopterului, sau unul din ei, nu contestă nimeni, şi numele lui se află la loc de cinste în Muzeul Aerului. Tot acolo e amintit un alt constructor.

A venit în America în 1921, autorul unui elicopter care s-a ridicat la nouă metri înălţime, cu o povară de o mie opt sute de kilograme, ceea ce era o mare performanţă pentru vremea aceea. Dovadă că armata a vrut să-l adopte, şi a făcut chiar un contract cu constructorul; nu ştiu din a cui vină a eşuat înţelegerea. Ceea ce mă miră, acel om, un profesor rus, după cum spune informaţia afişată, se numea George Bothezat, adică Botezatu pe româneşte. Fiindcă nu poate fi decât o confuzie, ea îmi aminteşte că în Muzeul

Imigraţiei de la New York, instalat aproape de locul unde debarcau viitorii cetăţeni ai Americii, am văzut în fotografii mărite şi bine păstrate, pe ţăranii noştri din Transilvania, aşa cum le cunoaştem şi tipul uman şi portul. Se ştie că la sfârşitul celuilalt secol şi la începutul secolului nostru, mulţi oameni de peste munte s-au strămutat pe acel pământ al făgăduinţei, şi acolo au muncit cu nădejde, au întemeiat colonii înfloritoare, unde şi astăzi se mai vorbeşte limba noastră şi sunt respectate obiceiurile aduse de acasă. Am avut zeci de colegi în şcoală, pe care părinţii lor, cetăţeni ai Americii, îi trimiteau să înveţe carte în România. Poate că nu erau oameni bogaţi, noi însă vedeam în fiecare din ei un nepot al Unchiului Sam, cel cu punga de dolari gata să plesnească de greutate. Şcoala noastră fiind departe de oraş, profesorii veneau dimineaţa cu o camionetă „Fiat”, un vehicul militar, din timpul războiului, cu bănci de lemn şi cu coviltir kaki, culoarea armatei. Dar şcoala mai era şi sus, nu doar departe, pe un deal unde camioneta, îmbătrânită. nu putea să urce. Ajunşi la picioarele dealului, profesorii se urcau într-o trăsură hodorogită care pornea prin hârtoape, haida-haida. Ne uitam pe geam, o vedeam din când în când printre arbori şi dacă între profesori îl descopeream pe cel de latină, ne făceam cruce cu limba, în gură, şi ne rugam lui Dumnezeu să se rupă o roată. Ce ne-am mai umflat în pene, uitând până şi spaima pe care ne-o inspira profesorul de latină, când ne-am pomenit cu un autobuz modern, nou-nouţ, Ford sau Chevrolet, nu mai ţin minte, unul cum la noi nu se mai văzuse, trimis în dar de părinţii colegilor noştri din America. Am să spun mai târziu ce fac astăzi urmaşii strămutaţilor din Transilvania, pe care i-am văzut şi i-am recunoscut la Muzeul Imigraţiei. Dar sub fotografiile unde ei îşi păstrează tipul şi portul, nu scrie că sunt români, ci ţărani austro-ungari, ca şi când ar fi existat vreodată o asemenea naţie.

Fiindcă aviaţia a devenit încă din 1914 o armă de luptă, în Muzeul Aerului nu putea să se treacă peste participarea ei la războaie. Cine de vârsta mea a putut să uite pe acei cavaleri ai cerului, apăruţi deodată şi fără să se prevadă în istoria omenirii, aşa cum ni i-a înfăţişat literatura şi mai ales cinematograful, după ce s-a făcut pace, şi când a fost o sete nebună după faptele de arme ale zburătorilor? Fiindcă, în timp ce sărmanul infanterist murea în noroi, sau agăţat în sârmă ghimpată, cu maţele scoase, fără să-l vadă nimeni, cavalerii cerului se băteau în aer, deasupra tranşeelor, toată armata putea să-i urmărească şi să-i admire şi, nu-i o glumă dacă spun, să-i aplaude. Cine de vârsta mea nu-şi mai aminteşte filmul „Wings”, cu Claudette Colbert şi cu Gary Cooper, parcă aşa ţin minte, care s-a jucat luni de zile pe bulevardul Elizabeta, când nu existau cinematografele Aro şi Scala. Ce sete de vitejie a stârnit în noi răpăitul mitralierelor, ce satisfacţie, ce tropote şi strigăte de bucurie a dezlănţuit în sală căderea avioanelor inamice, cuprinse de flăcări! Cine a uitat „Jeannine”, un cântec de dragoste din acel film, care se auzea în surdină la o popotă ofiţerească, unde aviatorii, aşezaţi la bar, îşi beau paharul înainte de luptă, când niciunul nu ştia dacă are să se mai întoarcă? Şi ce de lacrimi am vărsat pentru iubirea dintre un tânăr zburător şi o fată curajoasă, împletită printre aripile avioanelor şi fluturată de curentul elicelor, şi pe care am uitat-o, de nu mai ţin minte decât că era tristă! Spre deosebire de bietul infanterist îngropat cu lunile în tranşee, aviatorii nu erau lipsiţi de dragoste şi nu-i pizmuia nimeni, dimpotrivă, toată lumea socotea că li se cuvine; fiindcă ori de câte ori îşi luau zborul, puteau să nu se mai întoarcă.

Nu mi-am notat, nu crezusem că o să am nevoie, la Hollywood, pe panoul de onoare din faţa Teatrului Chinezesc, unde studiourile cinematografice prezintă marile premiere, cred că „Wings” figura ca prim deţinător

al premiului Oscar.

În Muzeul Aerului războiul era amintit în multe din momentele lui, dar n-am avut nevoie să-mi împrospătez memoria acolo, fiindcă s-a găsit totdeauna ceva în vremea noastră să mi-o reînvie. Am intrat doar într-un adăpost reconstituit, al unei escadrile de pe frontul Verdunului. Am îndurat un bombardament de artilerie, am văzut flăcări şi grinzi prăbuşite, mai mult nu mi-a trebuit, fusesem la Verdun nu de multă vreme şi eram încă încovoiat de amintirea războiului trăit acolo cu închipuirea. Bătălia de la Pearl Harbor, în schimb, am urmărit-o în toate fazele, cu o încordare dureroasă, căci i-am fost contemporan, şi într-un fel chiar martor, la o vârstă când puteam să judec; de aceea m-a umplut de indignare şi de revoltă, şi n-am s-o uit niciodată. Poate atunci mi-a venit ideea să merg în Hawaii, ca să văd locul unde s-a dat lupta, dar mi se părea atât de irealizabilă, când mă aflam abia la începutul drumului, încât nu mi-am mărturisit-o, ci am ţinut-o ascunsă, până am ajuns la Los Angeles, ultimul loc de unde puteam să iau avionul de Honolulu.

9

Poate că Spaţiariul este o jucărie, dar începe prin a fi o prezentare ştiinţifică a cosmosului, cu mijloace feerice. Un om fără imaginaţie, chiar dacă nu-i lipseşte informaţia, nu poate să lege între ele datele pe care le deţine, şi dintr-o lume inabordabilă să facă una reală, ca şi când ar fi cunoscut-o aievea. Spaţiariul le oferă acestora o călătorie între planete.

Am participat la ea, o distracţie atractivă de douăzeci de minute, imagine mişcată şi sunet; n-a fost altceva decât îmi închipuisem, doar că a trebuit să mă mulţumesc cu o anumită schematizare. Am înţeles că simulatoarele, prea apropiate de perfecţiune ca să poată reda o natură imperfectă, ar trebui elaborate din nou şi ridicate la o scară de zeci sau sute de ori mai mare, ceea ce recunosc

că nu merită, căci mai uşor ar fi de organizat o călătorie reală în cosmos. Deocamdată să ne mulţumim cu ceea ce poate fi pus la dispoziţia tuturor a, fără riscuri, şi numai cu o jumătate de dolar intrarea.

Fiindcă am stat la coadă, am de remarcat o ingeniozitate, în felul cum este ea organizată. La fel am văzut după-amiază, la cimitirul Arlington; până acum nu băgasem de seamă, nu participasem la nicio aglomeraţie, în afară de coada la viza paşapoartelor, pe aeroportul Kennedy. De fapt, ar fi trebuit să remarc încă de atunci o particularitate. Majoritatea călătorilor erau străini şi nu cunoşteau regula, totuşi, nu se îmbulzeau la ghişeu, cum se întâmplă chiar în ţări din cele mai civilizate, şi cum văzusem abia cu trei zile mai înainte, la Zürich, ci stăteau la doi metri distanţă, căci la fiecare ghişeu se putea citi o instrucţiune imperativă, scrisă vizibil: „Vă rog, numai câte o persoană!” Nu pot să-i sufăr pe cei care se bagă în mine, îmi suflă în ceafă şi mă împing din spate, fără niciun folos de altfel, fiindcă tot nu le vine rândul mai repede. Statul la coadă devine un simţ special, după ce mai întâi este o ştiinţă, pe care am admirat-o odată, socotind-o ajunsă până la culmea rafinamentului, când am văzut că într-un loc unde se vindeau fructe nu aşteptau mai mulţi cumpărători decât numărul cutiilor cu căpşuni puse pe tarabă. Dar dacă, mă întreb cu întârziere, unul ar fi luat două cutii, sau mai multe? Aşteptarea celorlalţi s-ar fi dovedit zadarnică. Ei, asta ester că nu lua nimeni decât o cutie, şi iată ce numesc eu simţul cozii.

În America oamenii ştiu să aştepte cu răbdare, fără să se îmbulzească şi fără să se enerveze. La autogări, care cum vine se aşază la rând, în faţa uşii unde va trage autobuzul, şi pot să stea aşa, în picioare, o oră şi chiar mai mult, căci uneori autobuzele întârzie. Veneam de obicei cu mult înainte, ca să fiu primul şi să ocup locul cu vizibilitatea cea mai bună, dar aş fi înnebunit să fi stat

ţeapăn la uşă; îmi puneam geamantanul jos, să-mi marcheze locul, apoi mă plimbam slobod prin sala de aşteptare. Niciodată următorul venit n-a trecut peste semnul pus de mine, şi nimeni n-a protestat că mi-am luat locul în frunte, când se deschidea uşa. Respectul pentru ideea de prioritate este atât de mare, încât nimeni nu-şi închipuie că ar exista cineva capabil s-o calce. Nu mai târziu decât în a treia mea zi la Washington, când stăteam la coadă, în ploaie, cu umbrela deschisă, ca să intru la Casa Albă, un tânăr a intrat peste rând în faţa mea, ceva mai departe, peste câteva persoane, aşa că n-aveam căderea să protestez primul. N-a protestat nimeni, n-a murmurat, nu s-a mirat, totul a rămas paşnic, şi când mai târziu am întrebat cum se explică asemenea toleranţă, într-o ţară fundată pe principiul egalităţii, mi s-a răspuns că dacă tânărul acela se aşezase în faţă, înseamnă că gestul lui *avea o raţiune*, pe care ceilalţi înţelegeau s-o respecte, fără să ceară nicio lămurire. Cu alte cuvinte, nimeni nu se gândea că ar fi fost un abuz, pur şi simplu. Sunt înclinat să cred că explicaţia reprezintă chiar adevărul.

La Casa Albă trotuarul era lung şi coada putea să se extindă în voie. În autogări nu vin mai mulţi oameni la o uşă, decât maximum patruzeci şi trei, câte locuri are autobuzul. Unde nu-i loc pentru câtă lume poate să se adune, cum era la cimitirul Arlington şi la Spaţiariu, se construieşte un labirint în faţă, din stâlpi şi balustrade, sau cordoane, şi coada, în loc să se lungească până în stradă, se fragmentează în mai multe sectoare paralele. Bineînţeles că aşa ea nu se scurtează, doar spaţiul se foloseşte mai bine. La fel am văzut în holurile caselor de bancă, sau la ghişeele aeroporturilor. Pare nimica toată, dar iată remediată una din miile de dificultăţi ale existenţei noastre.

Spaţiariul, care nu-i altceva decât o formă evoluată, cu multe dimensiuni suplimentare, a vechiului planetariu,

ocupă o sală circulară, construită anume, în incinta Muzeului Aer-Spaţiu, ca să recurg la o prescurtare, căci nu-mi plac numirile nesfârşite, după cum nu-mi plac nici cele reduse la iniţiale, de obicei cu multe consoane, că nici nu pot fi pronunţate ca lumea. În centrul sălii, într-o lojă circulară, sunt aparatele de comandă şi proiectorul, o uzină venită parcă din cosmos, căci seamănă într-un fel, şi nu mi s-a părut de o construcţie mult mai simplă decât, modulele lunare, expuse nu departe de acolo. Cred că are zeci de obiective sincronizate, ca să poată reda. O imagine continuă, fără să se vadă vreo linie de joncţiune, pe o cupolă sferică, deasupra unui orizont de trei sute şaizeci de grade. Se stă de jur-împrejur, pe fotolii atât de elastice încât par să aibă o structură nematerială, şi parcă fac să nu-ţi mai simţi greutatea, să ajungi la imponderabilitate pe calea vrăjii şi reveriei.

Am citit într-o broşură că bolta, de aluminiu, cu perforaţii, are un diametru de douăzeci şi unu de metri; nu-mi vine să cred, prin nu ştiu ce artificiu, prin ce iluzie, face impresia că este mult mai mare. Când această calotă se luminează în culoarea spaţiului şi apar planetele, lipseşte numai puţin, o clipă de legănare, unită cu dorinţa de a participa, de-a nu sta în rezervă, de a uita ficţiunea, ca să te crezi sub bolta cerească, reală. Nu imobilizat pe pământul nostru unde suntem destinaţi să rămânem, fiindcă ne tragem din propria lui substanţă şi nu putem trăi în altă parte. Ci pe o navă cosmică aflată în mişcare, printre aştri şi stele. Dacă la imagini, pe care le pot numi, în sfârşit, feerice şi mirifice, folosind abia acum în mod legitim aceste cuvinte, se adaugă sunetul, cu toate artificiile muzicii astrale exersate în secolul nostru, apoi zgomotul, descărcările electrice şi exploziile cosmice, senzaţia duce până în afara legii terestre, făcându-te, dacă vrei, să-ţi uiţi apartenenţa. Am simţit că se poate, dar apartenenţa nu mi-am uitat-o, fiindcă am fost preocupat tot

timpul de tehnică, de modul cum se realizează acest spectacol.

Ochii mi-au fugit adesea la loja de comandă, cu proiectorul acela care nu mai părea o maşină, ci o fiinţă supranaturală, im ciclop cu ochiul făcut din zeci de faţete, ca să pună imagine lângă imagine, fără să se simtă înnăditura. N-am putut înţelege decât vag principiul. Nu m-am gândit mai departe, şi nici n-am crezut că este nevoie; în curând, această jucărie enormă va fi depăşită. Tot ce pot spune este că aparatura provine din Germania vestică şi reprezintă un dar făcut Americii, cu prilejul a două sute de ani de la proclamarea independenţei. Câteva cifre vor da un început de idee despre ceea ce, neînţelegând, nu sunt în stare să explic altora. Preţul nu se declară, împotriva obiceiului din America; fiind vorba de un dar, s-a păstrat discreţia. Numai aparatura de proiecţie cuprinde treizeci de mii de piese, repere, cum se spune în tehnică; deşi cifra m-a uluit, acum mi se pare infimă faţă de cele un milion câte intră în alcătuirea unei nave spaţiale, cu care am crezut că se poate face o comparaţie. Cât priveşte acel milion de părţi şi părticele, chiar dacă unele s-or repeta cu sutele şi cu miile, şuruburi sau nituri de pildă, făcute în serie, ele au trecut totuşi prin mintea omului, consumând fiecare o câtime din energia lui cerebrală. Aflăm cifrele, le pronunţăm sau le scriem, şi trecem mai departe; nu ne-a mai rămas timp de meditaţie.

Spaţiariul poartă numele lui Einstein, pe meditaţia căruia se bizuie zborul în cosmos; ideea de relativitate a anulat în fond ideea de imposibil. Pe cupola de aluminiu, care încetează să fie un ecran, ci capătă adâncime astronomică infinită, printr-o vrăjitorie optică mai uluitoare pentru mine decât cerul însuşi, cu ideea lui de Dumnezeire, proiectorul spaţial redă imaginea soarelui, a lunii, a celor cinci planete vizibile îndeobşte cu ochiul liber şi aproape a nouă mii de stele. Întreg acest tablou celest

poate fi recompus, aşa cum ar apărea el unui privitor din orice punct al pământului; locul de observaţie se schimbă, ca într-un zbor cosmic, cu o viteză simulată mai mică sau mai mare, până la aceea de aproape şapte sute de kilometri pe secundă. Timpul devine astfel o relativitate controlabilă, o demonstraţie, un an putând să se deruleze în treizeci şi şase de minute, sau în treizeci de secunde. După un asemenea spectacol, dacă ai timp de gândire, poţi înţelege mai bine vremea noastră.

Ar fi istovitor să merg mai departe. Rămâne să mai spun ceva despre instalaţia de redat sunetul, cu nouă mii de circuite integrate şi cu atâtea fire că, puse cap la cap, ar acoperi o lungime de peste treizeci de kilometri. Acest aparataj îşi exteriorizează semnalele filtrate şi rafinate, în treizeci şi şase de difuzoare, puse deasupra cupolei de aluminiu; şapte dintre ele au un diametru de doi metri, şi puterea întregului sistem sonor poate ajunge la două mii de waţi, ceea ce se va înţelege oarecum ce înseamnă, dacă am să adaug, spre comparare, că o bună instalaţie de redat muzică într-o încăpere spaţioasă funcţionează satisfăcător cu o putere de cincizeci de ori mai mică. Fireşte, mai trebuie avută în vedere calitatea aparaturii, ca sunetele şi zgomotele să reproducă fidel pe cele din natură. Niciodată nu a căzut un trăsnet la un metru de mine; explozia unei stele în Spaţiarium mi-a dat din plin această senzaţie terifiantă, aşa cum o intuisem în timpul furtunilor cu descărcări electrice care rupeau în două cerul şi catapetesmele.

După acest intermezzo, care mi-a oferit douăzeci de minute de odihnă, şi pentru picioare şi pentru spirit, m-am întors la locul de pornire, unde mă gândisem tot timpul. A trebuit să fac un efort de imaginaţie şi să-l repet la intervale dese, ca să înţeleg că plăsmuirile acelea tehnice, cum le puteam privi de aproape, le puteam atinge cu mâna şi le vedeam chiar interiorul, nu erau machete, nici

reproduceri, ci maşinile adevărate care zburaseră în cosmos, sau îi duseseră pe oameni în Lună, şi pe urmă izbutiseră să se întoarcă. I-am văzut şi pe cosmonauţi înăuntru, făcuţi din ceară, nu puteau să fie mumiile lor, n-am auzit să fi murit vreunul până astăzi. Dar marcau limpede locul ocupat de ei în capsulă, şi poziţia de zbor, în faţa aparatelor. Şi fiindcă echipamentul era autentic, mi-a fost cu atât mai uşor să suprapun această reprezentare peste realitatea confirmată la vremea ei de dialogurile cu pământul şi de imaginile televizate, aşa cum le-am auzit şi le-am văzut toţi contemporanii.

Mi-a plăcut să privesc cerul încă din copilărie, când nu ştiam nimic despre alcătuirea lui astronomică şi admiteam, incredul numai pe jumătate, că umbrele din Lună erau ale unui păstor care îşi mină turma. N-am privit cerul numai ca pe un peisaj intangibil şi impenetrabil, ci ca pe o lume adevărată, unde mă vedeam călătorind printre nori şi printre stele. Curând în acest câmp de observaţie a venit zepelinul să lase bombe, şi până să aflu ce era cu el, de unde pornea, trimis de cine, am avut clipe de ameţeală când mi-am închipuit, iarăşi incredul numai pe jumătate, că bombardamentul era o pedeapsă cerească pentru păcatele oamenilor, despre care se tot vorbea şi în casă şi în biserică. Pe urmă am văzut cerul visărilor mele sfâşiat de lamele albe emise de reflectoarele antiaerienei; acum n-am mai crezut deloc, ci doar mi-a plăcut să-mi închipui că erau spadele arhanghelilor; poate de atunci am început să răstălmăcesc lumea, punând-o în imagini construite de mine.

Au urmat în istoria cerului alte profanări, care puneau în umbră marile triumfuri ale omenirii. N-am să uit în ce nelinişte se transforma contemplarea mea visătoare de altă dată, în zilele când aşteptam să se dea alarma aeriană şi stăteam cu ochii pe sus să apară bombardierele. Şi ce groază se revărsa asupra pământului când începeau

exploziile, când fiecare om se putea teme că una din bombe îi era destinată, şi nimeni n-avea cum să se apere. Câte blesteme nu s-au aruncat atunci asupra cerului, vechiul nostru câmp de reverie, mijlocitorul celor mai frumoase clipe de dragoste, transformat în instrument de distrugere şi tortură!

Îmi aduc aminte că odată am urmărit, nu fără frică, de la cincisprezece kilometri, unde nu socoteam a mă crede în siguranţă, un bombardament de noapte asupra oraşului unde copilărisem. Eram pe dealuri şi vedeam totul ca ziua, datorită paraşutelor luminoase. Ore în şir nu s-a mai ştiut unde era cerul şi unde pământul, amândouă s-au învălmăşit între covorul de bombe aruncat de avioane, şi covorul ţesut în aer de tunurile apărării. Din ce ştiusem înainte că alcătuieşte lumea, lucrările oamenilor adăugate la lucrarea naturii, nu se mai vedea decât fum şi flacără. Iar când mai târziu s-a făcut linişte şi s-a risipit fumul de-au rămas numai flăcările, mi s-a înfăţişat ochilor un spectacol care m-a stupefiat şi mi-a îngheţat sângele, fiindcă n-am înţeles dintr-odată ce se întâmpla, am crezut că era vestirea altui război, a apocalipsului. Sutele sau miile de reflectoare ale apărării, înainte de a trece în repaus, şi-au îndreptat luminile la verticală, şi au stat un timp aşa, salutându-se îngheţate şi îmbrăcând oraşul într-o armură lucioasă, ca de paradă. Atunci abia am văzut cerul, care rămăsese deasupra, dar fără stele, mi se părea că toate căzuseră şi făcuseră explozie. Vizibilă era numai Luna, plină, albă, rece, moartă, deasupra acelei Căi Lactee verticale, născută din fascicolele reflectoarelor. Priveliştea mi-a lăsat o impresie sinistră şi de-atunci am privit Luna cu o teamă făcută, fără a mă gândi că de fapt era cu totul nevinovată, socotind, nedrept, că dacă nu fusese chiar complice la fapte, asistase ca martoră şi se umpluse de sânge.

E drept că imaginea aceasta nu m-a urmărit tot

timpul, ar fi însemnat să nu mai simt pacea, am avut iar clipe de reverie privind cerul şi uitând cât îl înjosiseră bombardamentele. M-am împăcat şi cu Luna, purtându-i doar resentimente neclare şi consacrându-i mai puţin timp de contemplaţie, căci nici nu mai putea să-mi spună vreo noutate. Până în noaptea când au debarcat oamenii şi am ştiut că sunt acolo. Atunci am stat ceasuri şi-am privit-o, încremenit, cu tâmplele în mâini, ştiind şi nevenindu-mi a crede. Şi e ciudat că, de unde adesea am ajuns la o cunoaştere pe calea imaginaţiei, acum, când cunoaşterea era împlinită, căci văzusem totul la televizor, în imagini indubitabile, imaginaţia nu voia să se trezească şi să mă urmeze. Priveam Luna, ştiam că oamenii erau acolo, ştiam ce fac, ce vor face clipă de clipă spre a-şi împlini misiunea, spre a se întoarce, dar nu-i puteam urmări cu închipuirea, şi fapta, dovedită, nu-mi intra în minte. Iar întoarcerea lor mi se părea că stă sub semnul unei îngrozitoare incertitudini. Nu mai ştiu pe la ce oră a apus Luna, a coborât încet din înaltul cerului, eram la Marea Neagră, şi înainte de a cădea peste pământul Dobrogei s-a făcut roşie.

Se spune că oamenii care au pus piciorul pe Lună sunt expuşi la tulburări psihice; prin câte controale au trecut ştim cu toţii. Pe cine s-a dus o dată, nu l-au mai trimis a doua oară; era el scos din rândul oamenilor, mort pe jumătate? Dar oare noi, care doar am privit Luna când ei erau acolo, am rămas fără nicio vătămătură?

Din realitatea unde mă aflam, conştient şi sigur pe mine, m-am uitat pe ferestre înăuntrul acelei capsule unde erau trei oameni, aşezaţi unul lângă altul. Doi din ei aveau să debarce pe Lună, al treilea să-i aştepte. Imaginea lor, necontestată de nimeni, făcea să mi se întunece mintea şi să nu mai fiu sigur că prezenţa mea în realitate, la Washington, în acea zi, joi 20 septembrie 1979, nu era contestabilă.

I-am privit, nu mai ştiam cum îi cheamă. Mai ştie cineva? Mai ştie cineva numele celor trei oameni care au trecut printr-o aventură nespus mai gravă, fiind nevoiţi să se întoarcă, din cauza unor defecte tehnice, datorită cărora aselenizarea nu mai era posibilă? Nici întoarcerea n-a mai părut posibilă un timp, până ce oamenii de la centrul de comandă şi computerele, această fabuloasă concentraţie de ştiinţă şi gândire omenească, n-au găsit soluţia. Un timp, cei trei coechipieri, aşa cum îi vedeam acum strânşi unul în altul, într-un spaţiu mai mic decât al unui sicriu pentru fiecare, au stat faţă în faţă cu moartea, au privit-o de la un metru sau chiar mai de-aproape, continuându-şi dialogul lucid cu pământul, când poate nu mai exista nicio speranţă. Am urmărit şi eu, cât s-a putut, dialogul şi clipa lui cea mai dramatică mi s-a părut aceea când s-a ştiut că salvarea devenea posibilă. „Să sperăm că o să reuşiţi!” le-a urat cineva de jos, după ce le dăduse soluţia. Atunci unul din ei, ce nemernic ar trebui să mă socotesc că i-am uitat numele, a răspuns calm şi simplu: „Să sperăm!” Cum poţi comenta cu atât sânge rece o moarte posibilă? Cum de nu paralizează mişcarea şi gândul? întoarcerea lor mi s-a părut un triumf, pe care toată lumea ar fi trebuit să-l sărbătorească, fiindcă ridica pe cea mai înaltă treaptă a ei ideea de geniu şi de umanitate.

Nu ştiu din ce unghi erau captate imaginile din timpul zborului cosmic; la televizor am avut impresia că în spaţiul restrâns al capsulei oamenii se puteau mişca totuşi în voie, în nişte limite suficiente ca să-şi păstreze obişnuinţa terestră. Dar probabil că din cauza unei perspective înşelătoare imaginea fusese optimistă; i-am văzut acum în ceea ce fusese condiţia lor reală, fără nicio rezervă de spaţiu, imobilizaţi. În scaune, parcă făcând corp cu ele, creaturi imaginare, atât de indisolubil legaţi unul de altul, de parcă aveau organe comune, ca fraţii siamezi, şi niciodată nu se mai puteau întoarce la trei vieţi

individuale şi independente. Ce-or fi făcând azi aceşti oameni, cât de departe or fi unul de altul?

M-am întors apoi la capsula unde un om a zburat singur, s-a învârtit zile în şir în jurul Pământului. Să fi fost goală, mi-ar fi stârnit numai curiozitatea tehnică. Am văzut omul, cu dimensiunile lui antropometrice respectate, spre a se potrivi cu echipamentul autentic, şi iarăşi n-am putut înţelege cum supravieţuise într-o alveolă nu mai mare decât matricea unde îi fusese zămislită viaţa; un spaţiu metalic de care îl legau zeci de circuite, nu acel unul singur al fătului, în lunile lui de gestaţie. Şi după ce revenise pe Pământ, şi acum, când probabil era departe, putea această maşină să-i fie indiferentă? Putea să respire fără să-i simtă lipsa, fără să-i împrumute pulsul? Ce se rupe în sufletul acestor oameni când pun piciorul pe Pământ, şi pleacă? Ce funcţie dispare în sufletul lor, şi ce se naşte?

N-aş vrea să-i văd, nu vreau să aflu. Imaginaţia mea nu-i poate cuprinde, cum n-a putut să-i cuprindă în noaptea când erau pe Lună.

Mai târziu am fost la Cape Kennedy, unde am văzut rampele de lansare. Sunt multe, pe malul oceanului, la mari distanţe una de alta, într-o landă imensă, cu iarbă mănoasă. M-a interesat mai mult cea de unde au plecat rachetele misiunii Apollo. Nu era de văzut mare lucru, o schelărie metalică, înaltă, cu multe etaje; şi nici nu era permis să te apropii. Dar aşa cum rămăsese acolo, părăsită vremelnic, nu părea decăzută, îmi inspira o trufie puternică, fiindcă şi eu fac parte din omenirea vremurilor de astăzi. Sentimentele mele din ziua aceea nu m-au consolat că pierdusem *Cena* lui Salvador Dalí şi arborele sequoia; poate am să mă consolez după o vreme, şi poate chiar să am norocul de-a repara pierderile. Dar dacă n-aş fi văzut rampele de lansare, cred că nu m-aş fi consolat niciodată. Cape Kennedy va rămâne pentru mine un loc de

referire, ca un pol al Pământului.

Cimitirul Arlington este departe, peste Potomac, şi drumul până acolo, începând cu podul monumental, continuând cu o desfăşurare grandioasă, pare o cale spre victorie, îi mai lipseşte un arc de triumf, la poartă. Turmobilul, cu remorca lui clătinată, părea un vehicul meschin, mă şi miram că-i dau voie să treacă. M-aş fi aşteptat să fie admise numai limuzinele cu două sute de cai putere, carele mortuare cu zece cai pur sânge, apoi afetele de tun cu sicriele de zinc sculptat, îmbrăcate în benzi şi stele. Iar la urmă, fanfarele şi plutoanele de infanterişti care să tragă cu puştile când se lasă sicriul în groapă.

La intrare se făceau formalităţi, îţi dădeau o fişă, s-o completezi, altfel nu puteai trece. Aş fi vrut să merg pe jos, nu mi se pare potrivit să umbli în cimitir cu autobuzul, dar Arlington este cât o moşie, întins pe văi şi coline, riscam să nu mă întorc până seara. Am urcat serpentine, alei asfaltate şerpuind printre arbori şi printre parcele cu morminte. Multe cruci de piatră albă, mici repere, arătau locul unde erau îngropaţi soldaţii morţi în războaie, dar nu lipseau nici civilii, mai puţini la număr, într-o proporţie pe care aş numi-o firească. Nu existau cavouri, nici monumente, doar câte o piatră mai răsărită, din loc în loc, o ierarhizare discretă, care nu m-a indispus ca în alte cimitire, cum nu lipsesc nici la noi, unde ambiţiile de familie au dus la competiţii zgomotoase în bronz şi marmură.

Singurul monument, un sarcofag de piatră nobilă, albă, era al Soldatului Necunoscut, aflat pe colina cea mai înaltă, cu vederea spre Potomac şi Washington. Memoria soldaţilor căzuţi în războaie a fost cinstită din toate timpurile, s-au ridicat mausolee, osuare, bazilici şi alte semne de gratitudine; chiar şi arcurile de triumf le erau subînţeles închinate, deşi defilau pe sub ele cei rămaşi în viaţă, cu generalii în frunte. Ideea unui mormânt al

Soldatului Necunoscut cred că le-a venit oamenilor după primul război mondial, care lăsase în urmă mai multe morminte decât toate războaiele din două milenii.

Un şcolar de vârsta mea, orfan de război, cel mai bun la învăţătură şi la purtare din toată ţara, a fost adus la Bucureşti cu multă cinste şi i s-a arătat un şir de sicrie, cu soldaţi fără nume. „Acesta este tatăl meu!” a spus el, alegând unul. Sicriul s-a îngropat pe o înălţime, peste el s-a pus piatra şi s-a aprins flacăra, să nu se mai stingă. Curând, bietul băiat s-a înecat în mare.

Nu eram de capul meu, făceam parte dintr-un grup, ghidul ne-a dus la mormântul Soldatului Necunoscut, unde tocmai se schimba santinela. Ceremonia a fost modestă, însă lungă şi complicată, o pantomimă bine exersată, bine ritmată, deşi lipseau muzica, goarnele şi tamburii. Din toată garda nu făceau parte decât trei oameni. Un amfiteatru memorial, cu coloane şi trepte de marmură albă, aflat în faţa mormântului îngăduia asistenţei să poată privi, ca la teatru, şi era într-adevăr un spectacol; lumea l-a urmărit cu atenţie; eu, unul, n-am putut înţelege. Un sergent, urmat de un soldat cu arma pe umăr au ieşit din flancul amfiteatrului, bătând tare pasul; mişcările lor erau foarte energice şi foarte sonore, cred că sergentul avea placheuri laterale la tocuri, fiindcă scoteau sunete metalice când îşi pocnea călcâiele. Un cordon pus pe stâlpi mobili închidea trecerea spre mormânt, unde al treilea membru al gărzii aştepta să-i vină schimbul. Toţi trei erau de statură mijlocie, subţiri, plini de vigoare, cu o alcătuire oţelită. O negresă grasă, probabil o intendentă, a dat cordonul la o parte; sergentul şi soldatul şi-au continuat drumul, în acelaşi ritm energic, s-au oprit în faţa santinelei, pocnind tare din călcâie, şi s-a făcut schimbul, cu manevre prelungi, cadenţate şi perfect reuşite, parcă puse pe note.

Nu am să descriu toată ceremonia, meticuloasă şi prelungită; n-am putut-o înţelege şi am privit-o cu

nedumerire. Mai aveam mult să simt cu adevărat spiritul Americii, fiindcă toţi trei membrii gărzii îşi îndeplineau rolul cu o dăruire totală, dovedind o prospeţime de sentimente pe care Europa blazată n-o mai recunoaşte, cu rafinamentul ei dobândit în milenii de şlefuire. Şi spectatorii din jurul meu priveau spectacolul cu o dăruire la fel de proaspătă. M-a uimit mai cu seamă inspecţia armei; ceremonialul mi s-ar fi părut comic, să nu fi citit pe chipurile executanţilor şi ale spectatorilor o participare deplină şi gravă.

La mormântul Soldatului Necunoscut nimeni nu poate să se joace şi să glumească. Sergentul a luat arma din mâinile soldatului şi până să manevreze închizătorul a executat cu ea un balet plin de fantezie, care desigur nu putea să fie chiar atât de lung, dar mi s-a părut că se prelungise zeci de minute; a plimbat-o în sus, la stânga, la dreapta, gata s-o proiecteze în aer cu braţele lui subţiri şi puternice, şi când credeam că nicio mişcare nouă nu mai este posibilă, fantezia este epuizată, născocea încă una, fără să ezite şi fără să-şi piardă ritmul. N-am înţeles dacă era doar un spectacol, şi nu o demonstraţie, foarte meticulos încifrată. Mă temeam ca vecinii să nu citească pe chipul meu în ce stupidă inferioritate mă simţeam faţă de toată lumea.

Apoi sergentul, în continuarea baletului şi fără să piardă cadenţa mişcărilor, a desfăcut închizătorul, a dus ţeava la ochi, a inspectat-o, dar cu câtă fantezie! – până ce, terminând cu toate, a înmânat-o soldatului. După plecarea lor, şi când se mai auzeau pocnetele călcâielor, negresa corpolentă a pus la loc cordonul, iar santinela, înlocuită, a început să patruleze prin faţa mormântului, mergând pe un covor de culoare închisă.

Din cei trei participanţi, doi erau negri; doi purtau ochelari, albul şi unul din negri.

Am văzut şi un monument graţios, o femeie de

marmură albă, închinat infirmierelor din armată şi marină, victime ale războiului.

Mormântul preşedintelui Kennedy pe o colină, mai jos de acela al Soldatului Necunoscut, este simplu şi auster, un dreptunghi de lespezi cenuşii, cu o flacără la mijloc, iar în faţa ei o mică placă de bronz pe care scrie numai numele şi anul morţii. În stânga este înmormântat fiul lui, Patrick, care a trăit numai două zile din august, în 1963, anul când avea să fie atentatul. În dreapta, o fiică, fără nume, moartă în 1956; probabil înainte de a fi botezată. Alături de mormânt, pe un mic şevalet, o coroană de garoafe roşii. Totul modest şi sobru, îmbogăţit numai de flacăra nestinsă.

Nu departe de acolo, în jos, la poalele unei pajişti fără nimic altceva decât iarba, frumoasă, am găsit mormântul senatorului Robert Francis Kennedy. O cruce simplă, de marmură albă, puţin mai înaltă de jumătate de metru. În faţa ei, o lespede mică, tot marmură albă, cu numele şi titlul, numai atât, nici măcar anul morţii. Alături, aruncată în iarbă, o garoafă roşie, proaspătă; una singură, izbitoare ca un ţipăt.

Ce înseamnă toate acestea? Nu le înţeleg, toate mi se par ţipete, dar cum le înţelege America? Şi cum le înţelege al treilea Kennedy încă în viaţă, poate viitor preşedinte, şi poate viitoare victimă?

Cum spuneam, am vrut să merg la Casa Albă nu doar din curiozitate, ci mai ales pentru că sub acoperişul ei au trăit mulţi oameni mari ai Americii, pentru care am veneraţie şi cu amintirea cărora mă mândresc, de parcă mi-ar fi fost neamuri apropiate. Am vrut să uit că printre ei s-au găsit şi unii nevolnici, şi chiar nevrednici; nepricepuţi, nehotărâţi, hrăpăreţi şi corupţi, care şi-au atras oprobriul public. Aş fi vrut să urmeze procese de calomnie; aştept reabilitări întârziate, fie ele chiar şi postume.

M-am plimbat mult în jurul Casei Albe, am privit-o pe

toate părţile, gândindu-mă ce se petrecea înăuntru. Pe afară era linişte. Într-o dimineaţă, m-am aşezat la coadă, cu o jumătate de oră înainte de a se deschide porţile pentru public. Ploua, nu venise multă lume, aşa că am fost între primii. A apucat să treacă pe alături o cuconiţă nostimă, cu mâinile în buzunarele impermeabilului, având în creştet o umbreluţă de două şchioape, cât să-i apere coafura, prinsă pe o bentiţă de mătase care îi înconjura capul, pornind din mijlocul frunţii; avea haz, dar dacă bătea vântul, i-ar fi smuls-o. Oamenii nu se mai astâmpără.

La zece, când ne-a dat drumul înăuntru, se făcuse coadă până la capătul parcului. Infirmii, atât de numeroşi, care umblă pe cărucioare, ca preşedintele Roosevelt, sunt primiţi pe o poartă specială, şi nu stau la coadă.

Sunt cozi vesele, zburdalnice, tineret voios şi nepăsător cu timpul, şi care se ţine de şotii; sunt cozi de toate felurile, la carne, la pâine, la băutură, chiar şi la ziare; cozi la crematoriu: morţii aşteaptă în chiliuţe să se elibereze cuptorul. Dar cozile la librărie, pentru o carte? Le-am văzut, e ceva atât de minunat, că mă opresc la ele şi nu mă mai gândesc la altele.

O coadă sub umbrele este lugubră… Noroc că am intrat repede; nu mi-au cerut actele, nu m-au căutat în buzunare, nu mi-au luat nici măcar umbrela, s-o depună la garderobă, ca la muzee. Doar pe femei le obligă să deschidă poşeta.

Am trecut pragul uşii pentru rudele sărace, dar fiindcă aveam un dolar de prisos şi nu mă gândeam să cer cuiva încă unul, n-am simţit nicio umilinţă, dimpotrivă, eram plin de orgoliu.

Casa Albă, cum se vede astăzi, amintind întru totul pe cea din secolul celălalt, a suferit în realitate transformări şi renovări capitale, apă ce se sfârşise războiul al doilea şi se afla preşedintele Harry S. Truman; altfel era primejdie să se prăbuşească. S-a întărit temelia,

grinzile de lemn ale plafoanelor, încovoiate, s-au înlocuit cu planşee de beton, pereţii slabi s-au consolidat cu armături metalice, moderne, încât din clădirea veche a rămas mai mult tradiţia, şi amintirea.

Piatra de temelie a Casei Albe s-a pus la trei ani după ce în Europa izbucnise Revoluţia franceză. Numele ei se datorează pereţilor exteriori, văruiţi simplu. Primul preşedinte care a locuit-o, când încă nu era gata, a fost John Adams. Într-unul din saloane, cu zidurile netencuite, soţia preşedintelui usca rufele familiei. În toamna anului 1800, preşedintele îi scria acesteia, de la Casa Albă, unde ea încă nu se instalase, dintr-o cameră neterminată şi neîncălzită; „Mă rog Cerului să reverse binecuvântarea lui asupra acestei locuinţe şi asupra tuturor care vor folosi-o de aici înainte. Şi fie ca de sub acest acoperiş să conducă ţara numai oameni cinstiţi şi înţelepţi!...”

Numai nouă ani mai târziu, soţia altui preşedinte, James Madison, introducea la Casa Albă viaţa mondenă, cu ceremonii strălucitoare. În salonul de est, cea mai spaţioasă încăpere, unde doamna Adams usca rufele, acum răsuna muzica.

Sigur că vizitatorii nu pot să vadă totul; Casa Albă nu-i numai o reşedinţă oficială, ci şi locuinţa preşedintelui, tradiţie păstrată de la John Adams. Unde să se refugieze bietul om, el şi familia lui, dacă publicul ar da buzna în toate odăile, în afară de duminică, de la ora zece la douăsprezece, iar uneori chiar până la două după-amiază? Nu mi-ar plăcea să fiu preşedinte. Această îngăduinţă, respectată şi astăzi, se datorează preşedintelui Thomas Jefferson, care a socotit şi a hotărât că oricine doreşte să poată vizita Casa Albă.

Pe un coridor periferic, aproape de intrarea pentru vizitatori, am descoperit cu surpriză portretul Jacquelinei, suplă şi plăcută, într-un fel de pastel sepia, puţin estompat, într-o atmosferă vaporoasă de incertitudine şi visare.

Portretul soţului ei, în aceeaşi mărime, făcut de aceeaşi mână şi probabil în aceeaşi epocă, l-am găsit stingher, departe, într-o cameră de la etaj, şi m-a întristat, fără să mă mire.

În afară de încăperile izolate cu totul, de care nici n-am luat cunoştinţă decât printr-o broşură explicativă, pe celelalte le-am văzut cam pe toate, chiar dacă în unele locuri n-am putut privi decât din uşă, biblioteca de pildă. Dar nici nu urmăream o explorare amănunţită, nu aveam timp şi, ca să spun drept, nu aveam nici trebuinţă; ca să-mi amintesc tot ce-am văzut în fugă, n-ar trebui decât să mă uit în broşura oferită de Casa Albă, cu toate explicaţiile şi descrierile. Important pentru mine, ca în multe alte ocazii, este să am sentimentul că am fost acolo, ceea ce îmi prilejuieşte o sinteză automată a întregului câmp surprins de privire, fie într-o singură clipă.

Treceam prin dreptul unei încăperi de la etaj, poate Salonul Verde, fosta sufragerie a preşedintelui Jefferson, cu a cărui îngăduinţă vizitam casă, când înăuntrul acestei piese unde puteai să te uiţi fără să intri, am văzut un negru întins pe covor, cu faţa în jos, la câţiva paşi de cordonul prins în tocul uşii, spre a opri trecerea. Nu putea să fie de mult timp acolo, vizita abia începuse, avansul lui faţă de mine n-avea cum depăşi, hai să zicem, două minute. Dar stătea atât de nemişcat, încât m-am gândit că apucase să moară. Funcţionarii Casei Albe, sau oamenii de pază, în altă uniformă decât a poliţiei, pantaloni negri şi bluze albe, abia începeau să se agite. Era un om de statură mijlocie, robust, cu părul caracteristic negrilor, nu puteam să-i văd faţa, îmbrăcat cu ceva mov şi ceva negru. Atât de puternic mi s-au întipărit în minte aceste culori, încât le am şi acum în faţa ochilor, dar nu pot să-mi dau seama cum erau distribuite: mov jerseul şi negru pantalonul, sau invers? Nu mă sfiesc să-mi dezvălui confuzia, ea nu dovedeşte nepăsare sau neatenţie; eram atât de surprins, şi doream

atât de fierbinte să înţeleg ce se întâmplă, încât întregul meu aparat de recepţie aştepta încordat următoarea faptă posibilă, dar imprevizibilă, pândind-o în toate direcţiile; în orice clipă putea să survină ceva, nu ştiam de ce natură şi în ce punct al scenei, aşa că atenţia mea, fără să fie difuză, acoperea un câmp mult mai mare decât al subiectului, omul îmbrăcat în mov şi negru. El deocamdată nu participa în niciun fel la acţiune, funcţionarii îi dădeau ocoluri, fără să-l atingă; între timp am fost dator să observ că pe o uşă, aflată destul de departe, în capătul celălalt al salonului, intrau doi poliţişti, oameni clădiţi bine, amândoi la fel de înalţi că părea unul umbra celuilalt, înaintând în cadenţă, cu şepcile în cap, cu mantăi negre de ploaie şi cu cizme, de pe care curgea apa. Apariţia lor în salonul preşedintelui, cu ţinuta lor de lucru, era ea însăşi o brutalitate, şi fără voia mea, am stat locului, să văd ce-au să facă.

În câteva secunde, forfota din jur crescuse şi se întinsese, funcţionari în uniformă apăreau din toate părţile, unii închideau uşile, ca să nu mai intre altă lume, alţii îi pofteau pe vizitatori să grăbească pasul, ca să scape de ei cât mai repede. Am înaintat, am dat colţul, şi m-am aflat în faţa unei uşi de unde salonul apărea într-o perspectivă schimbată; acum omul, pe care îl văzusem cu picioarele spre mine, mi se expunea dintr-o coastă, cu capul pe covor, întors în partea opusă, încât nu i-am văzut nici acum faţa. Şi iarăşi n-am observat ce era mov în îmbrăcămintea lui, şi ce negru. Poliţiştii îl încadraseră.

Şirul de vizitatori înainta spre ieşire, împinşi de funcţionari, cu politeţe, dar cu o insistenţă nervoasă. N-am avut încotro, am mers înainte, am dat încă o dată colţul, şi pe a treia latură a salonului am găsit uşa pe unde intraseră poliţiştii. Aceştia tocmai se aplecau, l-au apucat pe negru de umeri, au dat să-l întoarcă şi să-l ridice.

Atunci omul a început să ţipe…

Ţipa cum n-am mai auzit niciodată un ţipăt, sau

Salonul Verde avea o acustică neobişnuită şi amplifica sunetul. Oare nu se auzea până în odăile preşedintelui? ţipa ca în junglă, ca o fiară înjunghiată, care nu vrea să se lase răpusă, ci devine mai agresivă pe măsură ce-i curge sângele. În acest moment, mi s-a părut că funcţionarii îşi pierd capul, intră în panică; aveau toate motivele, ţipetele făceau să tremure pereţii, să se legene candelabrele, şi nu era de închipuit ce forţă ar fi putut să le oprească. Dacă mai făceam un pas, uşa rămânea în urmă şi pierdeam sfârşitul. Aşa că n-am vrut să mă mai supun când funcţionarii m-au poftit să merg înainte, m-am făcut că n-aud, mi-am spus că dacă un om poate să treacă pe sub cordon, să se trântească pe covorul interzis publicului şi să ţipe cum ţipa încă, mi-o fi şi mie îngăduit să ştiu ce are să se mai întâmple. N-au pus mâna pe mine, nu-i permis, ce naiba! – eşti socotit oaspetele preşedintelui, aşa scrie în broşură: „Preşedintele şi familia vă invită să vizitaţi această celebră locuinţă şi să simţiţi atmosfera ei plină de căldură şi demnitate”.

N-a trebuit să rezist mult, n-a fost nevoie de nicio bravură, sfârşitul a venit repede, numai că m-a surprins într-un moment de eclipsă, sau nu mă aflam în locul cel mai bun de observaţie, căci n-am văzut ce-i făcuseră. Poliţiştii erau cam cu spatele spre mine, aplecaţi deasupra omului care continua să se zvârcolească şi să scoată ţipete tot mai disperate, până ce s-a potolit dintr-odată, a amuţit şi a rămas moale. La ieşire am văzut cum cei doi oameni uzi de ploaie îl duceau, ţinându-l unul de sub umeri, altul de sub genunchi, iar el stătea ca în leagăn, cuminte, fără să mişte. L-au urcat într-o dubă, oprită în faţa peronului de onoare; pe când îmi deschideam umbrela, am mai văzut o dată cele două culori, mov şi negru.

În tren, spre New York, m-am tot gândit ce să înţeleg din această întâmplare; mai târziu am povestit-o, am cerut părerile; n-am ajuns decât la o concluzie secundară, dar

demnă de luat în seamă. Nu mă întreb dacă omul era conştient sau iresponsabil, beat, drogat, paranoic, că nu ştia pe ce lume se află, sau tocmai că ştia prea bine şi voia să sfideze. Atâta socotesc eu să ţin minte, ca pe o concluzie, că o asemenea întâmplare fusese posibilă.

Trecuse ora patru după-amiază când m-am dus la gară. Acum, fiindcă nu mai era niciun zor, am privit staţia metroului, în linişte. Este nouă, modernă, simplă, fără ornamentaţii, cu bolţile de beton netencuit, împărţit în casete echilibrate care îi dau şi consistenţă, şi eleganţă. Cu toată sobrietatea, nimic nu seamănă a meschinărie, făcut din zgârcenie, dimpotrivă, simplitatea mi s-a părut o dovadă de soliditate, nu a construcţiei, ci a societăţii. Forţa dolarului, care ne-a impus atâta respect, se reflectă încă în casetele de beton ale bolţilor.

Ştiam că biletul meu de tren, dus şi întors, nu era valabil la sfârşitul săptămânii, dar îmi scăpase din vedere că intervalul acesta, numit weekend, cum ştie azi toată lumea, începe vineri, la ora patru după-amiază. În America, orele zilei nu se numără de la zero la douăzeci şi patru, nici măcar în relaţiile cu administraţia, nici la televiziune, nici la calea ferată. Uneori, simplificarea pare o complicaţie. De aceea, oamenii de aici găsesc că-i mai uşor să marchezi cele două jumătăţi ale zilei cu arhaicele antemeridian AM şi postmeridian PM, decât să adopte numărătoarea astronomică. N-am să mă plâng, pentru mine, nu m-am încurcat nici la tren, nici la avion, totuşi nu găsesc nicio explicaţie sistemului, decât poate încăpăţânarea.

Într-adevăr biletul meu îşi pierduse valabilitatea, dar n-a trebuit decât să plătesc o diferenţă, adică să restitui căii ferate reducerea dedusă din costul drumului dus-întors, cum se obişnuieşte de când e trenul.

Mi-au rămas patru ore de linişte, să rememorez câte ceva din ceea ce lăsasem în urmă. Afară n-aveam ce să

văd, se întuneca repede. La grijile viitoare nu voiam să mă gândesc deocamdată, deşi toamna care vedeam cum înaintează tot încerca să mi le aducă în minte.

Mi-am amintit ce multe muzee erau la Washington, niciunul cu taxă de intrare, toate bucurându-se de spaţii largi, pe cele două laturi ale pajiştii care leagă obeliscul de Capitoliu.

La Muzeul de Istorie şi Tehnologie am intrat în fugă, şi dacă n-am avut timp să mă uit decât ici şi colo la câte ceva, o căruţă din timpul marşului spre vest, o locomotivă primitivă, un automobil de la începutul secolului, şi am trecut cu ochii la ceas prin săli cu instrumente astronomice din toate timpurile, cu aparate telegrafice cum nu mai văzusem, nu mi-am găsit i. nicio vină, am o singură viaţă şi nu mi-a mai rămas multă ca să mă pot opri pretutindeni.

La Muzeul de istorie naturală nici nu mi-am băgat capul pe uşă, şi dacă regret, ce să mai spun de aripa nouă a Galeriei Naţionale de Artă, unde trebuia să mă duc negreşit, şi m-aş fi dus gâfâind, dacă nu-mi scăpa printre degete? Ca să le văd în linişte, să le judec, să le compar şi să le pot înţelege pe toate ar fi trebuit să am domiciliul la Washington.

Despre Galeria Naţională de Artă, pe care am vizitat-o cu o doză de naivitate, m-am hotărât să povestesc ceva după ce voi vedea Muzeul Metropolitan de la New York, socotind că sunt înrudite prin tradiţia lor veche, şi voi izbuti să fac o sinteză, contopindu-le, ca să câştigăm timpul. Muzeul Hischorn, de la Washington, unde dacă am stat jumătate de zi nu socotesc că mi-am pierdut timpul, deşi câştigul nu a fost mai mare decât o curiozitate satisfăcută, am să-l cuplez cu Muzeul de Artă Modernă, şi cu Muzeul Guggenheim de la New York, fiind înrudite în bună măsură. Şi uite ce de fraze numai pentru a anunţa o intenţie! Unde au să mai încapă celelalte, care mă înconjoară din toate părţile? Ce să scurtez? Să nu spun cât

m-a surprins la Washington numărul negrilor? Începând cu studenţii de la universitate, pe care îi vedeam de la hotel, şi puneau pată lângă pată pe zidurile albe. În caietul meu scriam, pornind de la o informaţie falsă: „Chiar dacă reprezintă numai zece la sută din populaţie, proporţia negrilor e dominantă; poate umblă mai mult decât ceilalţi, sau culoarea îi face mai vizibili”. Nu greşeam în ceea ce privea impresia; explicaţia însă era cu totul alta: în realitate, la Washington negrii reprezintă şaizeci la sută din populaţie. Mă miră că la Casa Albă era numai unul.

Am mâncat în tren, nu era restaurant, doar o „cafeterie” unde îţi poţi potoli foamea binişor dar pe fugă, în picioare, şi cel mai adesea nu se găsesc băuturi alcoolice, sau cel mult bere. Oamenii nu sunt abstinenţi, iar dacă or fi fost unii odată, normal era să se strice de la prohibiţie, cu marele ei efect invers. Însă consumul de vin şi alcooluri e mai moderat decât îmi închipuisem, multe localuri nu oferă nici măcar bere, şi totuşi nu sunt ocolite din această cauză, destul de antipatică. În orice restaurant, când te aşezi la masă, ţi se aduce un pahar mare cu apă, cu gheaţă. Unii beau limonadă, suc de roşii şi tot felul de alte sucuri. Alţii, în număr destul de mare, beau lapte. Chiar lapte! La peşte şi la friptură! Fără să-i silească nimeni! I-am văzut şi n-am înţeles cum de nu li se apleacă.

Luându-mă după vecini, m-am dus şi eu la cafeterie, peste vreo trei vagoane, dar am găsit coadă. M-am întors şi am aşteptat până ce i-am văzut pe toţi întorcându-se, unul câte unul, încărcaţi cu de-ale gurii. Am mai stat încă, să fiu sigur, şi când m-am dus, nu mai era nimeni. În schimb, în toate vagoanele până la cafeterie tovarăşii mei de drum mestecau cu sârg şi dădeau pe gât Coca-Cola. Am cerut două sandvişuri cu friptură, barmanul le-a scos ambalajul de plastic şi le-a aruncat într-un cuptor electric să le încălzească; în două minute erau gata, fierbinţi şi înmiresmate. Am întrebat timid dacă n-au bere, nu

văzusem la nimeni în tot trenul; de vin nici nu putea fi vorba. Aveau, rece şi bună, am luat două cutii, mi-a aşezat totul pe o tavă de carton, cu despărţituri, ca să nu se amestece una cu alta, mi-a pus şi două frumoase pahare de plastic, socotind probabil că nu era să beau singur atâta bere, şi nici n-aş fi băut, să fi avut vin roşu. Sandvişurile, cu felii groase de friptură, nu prea aveau gust, dar erau, în fine, ceva de mâncare, şi după ce am sfârşit lupta cu amândouă, am fost bucuros că scăpasem simplu şi repede de o grijă a zilei. Atunci m-am dus iarăşi cu gândul în urmă, la Washington.

Cu toată atmosfera aristocratică a oraşului, cu liniştea lui patriarhală şi provincială, maşinile poliţiei şi ale Salvării nu exercită o teroare mai mică asupra oamenilor, decât cele de la New York. Oriunde m-aş fi dus, oriunde m-aş fi aflat, le auzeam ziua şi noaptea, de-aş fi zis că în oraş nu se mai întâmplă altceva decât crime şi jafuri, sinucideri şi infarcte. Într-o zi mergeam pe prima din cele patru artere drepte care taie în lung marea pajişte, spre Capitoliu, şi poartă numele preşedinţilor Madison, Washington, Adams, Jefferson. Nu spun că aşa e toată ziua, dar atunci s-a întâmplat să asist la un concurs între maşinile poliţiei şi Salvării. Datoria automobiliştilor este, ca pretutindeni în lume, să tragă pe dreapta, la nevoie chiar să oprească spre a lăsa drumul liber, când se aud sirenele de alarmă ale acelor vehicule cu drept legitim de prioritate. Dar probabil că ele fac abuzuri, dovadă că oamenii nu prea le iau în serios, automobilele îşi văd de treabă, nimeni nu se mai emoţionează, ci cel mult îşi astupă urechile. Cu cât sirenele sunt mai puternice şi mai insistente, cu atât efectul lor scade.

Pe când mergeam aşa paşnic pe Bulevardul Madison, prin faţa muzeelor, m-au ajuns din urmă şi m-au depăşit trei maşini ale poliţiei, mergând una după alta, ca o trombă, scoţând fulgere colorate şi urlând din sirene, de

au băgat groaza în mine. Tot atunci, pe a patra arteră, dincolo de pajişte, gonea o maşină a Salvării, şi ea scotea sunete la fel de disperate, pe care distanţa, nu ştiu cum, în loc să le estompeze, parcă le făcea mai puternice. Abia când împletitura aceasta barbară de urlete s-a îndepărtat atâta cât să nu-mi mai perforeze urechile, dar neîncetând să mi le chinuiască, am auzit alte sirene, nu mai puţin disperate, răzbind dintre case, şi curând o altă Salvare s-a năpustit de-a curmezişul pajiştii, pe strada Şapte, picând numai cu câţiva metri în spatele celor trei maşini de poliţie. Şi ca să merg cu spusele până la capăt, dincolo de exacerbare, în cuprinsul celor câteva zeci de secunde cât a durat dezlănţuirea aceasta, alte echipaje de poliţie, care probabil erau convocate în acelaşi loc cu primele, un obiectiv fierbinte, s-au anunţat cu puternicele lor instrumente sonore, venind din partea opusă a oraşului, pe strada Patru. Iar când s-au angajat pieziş spre Capitoliu, pe Maryland Avenue, adăugând la ţipetele sirenelor urletul cauciucurilor, puţin a lipsit să nu ia în bot şi să mototolească prima maşină a Salvării, care venise pe Jefferson Avenue, şi o luase la dreapta, traversând străzi şi bulevarde fără să micşoreze viteza, dar neîncetând să se vestească prin ţipetele sirenelor. Şi în primul caz, şi în al doilea, aceste vehicule se auziseră unele pe altele, de departe, dar niciuna nu voise să cedeze, fiecare se socotea mai autoritară şi mai puternică, şi numai întâmplarea le ferise de catastrofă. Însă eu, chinuit fără nicio vină, mi-am luat satisfacţia, imaginându-mi un sfârşit diabolic, când toate maşinile angajate în această competiţie s-ar fi întâlnit în aceeaşi clipă şi în acelaşi punct, o intersecţie, făcându-se chisăliţă, în sunetele sirenelor care desigur ar fi continuat să sune, ca finalul să nu fie mai slab decât spectacolul, până ce s-ar fi produs explozia şi ar fi izbucnit flăcările.

M-au mirat şi bineînţeles mi-au câştigat simpatia

maşinile pompierilor, care sunt numeroase şi stau cuminţi în remize semănate prin toate părţile, dând dovadă de o modestie inexplicabilă, fiindcă ar avea dreptul să fie mai agresive decât toate. Nu le-am văzut ducându-se să stingă incendii; dacă au mers pe stradă, în alte scopuri, s-au comportat ca orice vehicul, aşa cum se cuvine când nu-i vorba de o urgenţă.

În cazul buildingurilor de o sută de metri, sau de patru, desigur că maşinile pompierilor nu mai sunt bune la nimica; e de înţeles că acele construcţii sunt prevăzute din capul locului cu sisteme complete şi automate de prevenit şi stins incendiile. Clădirile mai mici, cu câteva etaje, au adesea scări de salvare, tăind în diagonală faţadele, scări solide de fier, caracteristice pentru multe cartiere, din multe oraşe, dar mai ales din New York. Pe timpul caselor de lemn sigur că era primejdie; în cazul zidurilor solide de cărămidă, scările acestea mi s-a părut că mărturisesc o teamă exagerată, că sunt de fapt o marotă. Aspectul lor, cu tot ceea ce sugerează ele, este destul de sinistru. Le-am privit bine, ori de câte ori am avut vreme, şi nu mi-a fost greu să înţeleg ce pleaşcă sunt ele pentru hoţii de apartamente; aproape că nu le mai trebuie o calificare.

Fiindcă veni vorba de hoţi, m-am mirat că nu i-a dat nici unuia prin minte să tragă folos de pe urma aparatelor de aer condiţionat, montate în ferestre, mai ales când sunt la parter, şi orice trecător le poate atinge cu mâna. N-am de gând să patentez sistemul, dar îmi rezervtoate drepturile asupra lui, ca să nu-l ia nimeni pe gratis. Ce-ar fi mai uşor decât să pulverizezi o substanţă narcotică în priza de aer a acestor aparate, bineînţeles dacă sunt în funcţiune, ceea ce se simte! În câteva minute ar adormi toată casa şi n-ar mai rămâne decât să forţezi o fereastră, fără teama că înăuntru ar putea fi o surpriză.

Ca să termin cu scările de pe faţade şi cu numeroasele maşini ale pompierilor, e neîndoios că în

America lumea se teme de incendiu. Nu mă duc la psihanaliză, ca să caut o cauză, de pildă, întreţinerea inconştientă a vechilor stări de primejdie din timpul când s-a cucerit continentul şi s-au constituit statele. Cred că este doar o teamă anacronică, uitată în memorie.

Nu-mi găseam locul la New York, deşi mi-era bine şi n-aş fi plecat mai departe. Uneori îmi spuneam că ar trebui să fiu mulţumit dacă fusesem la Washington, că văzusem tot ce era mai de seamă în America, şi să las baltă restul. Vechile mele proiecte de drum mi se păreau acum atât de greu realizabile, încât mă cuprindeau teama şi descurajarea, şi nici nu înţelegeam cum îndrăznisem odată să mă gândesc la ele. Este adevărat că privirile sceptice ale prietenilor mei, îndoiala lor exprimată prin tăceri temătoare nu erau de natură să-mi redea încrederea în mine.

Şi uite aşa m-am tot frământat, mai ales serile, când rămâneam singur, cu harta Americii alături, proiectându-se în tavan unde, întins pe spate în pat, cu mâinile sub ceafă, priveam cu ceasurile, neliniştit şi nemulţumit de mine.

Nimic din ceea ce făcusem până acum nu fusese fără judecată. Venisem la New York în septembrie, fiindcă vara atmosfera acolo, umedă şi fierbinte, este greu suportabilă. Aveam disponibile în faţa mea două luni, aşa proiectasem, ştiam că mai mult n-aş putea să rezist, la stilul meu de călătorie, care este neastâmpărul şi nu-mi lasă niciun răgaz să-mi trag sufletul. Este o cursă, o întrecere cu mine însumi.

Dată fiind apropierea toamnei, care se şi vestea prin unele semne, căldura îmblânzită, cerul mai palid, oboseala din atmosferă şi tristeţea din mine după vara trecută, se înţelege de la sine că trebuia să mă duc în nord prima dată, ca să mă bucur de ultimele zile frumoase, şi apoi să cobor spre sud, odată cu anotimpul. Dacă aş fi venit în aprilie, itinerarul ar fi fost invers, dar mi-ar fi plăcut mai

puţin să încep cu sudul, în loc să rămână la urmă, ca o recompensă, ca un fruct exotic, parfumat şi dulce, destinat să încheie o masă festivă.

Aveam un model pentru o asemenea călătorie, o carte pe care o citisem de multă vreme şi mă cucerise, fără să-mi spună însă prea multe despre America. Pe autorul ei îl iubeam, aveam destule motive, se numea John Steinbeck şi cărţile lui erau egale cu el însuşi, ceea ce mi s-a părut totdeauna însuşirea cea mai de preţ a unui om care se apucă să scrie. Sunt oameni însemnaţi în literatură, chiar într-a noastră, pe care îi cinstesc fiindcă aşa se cuvine şi nici nu vreau să-mi atrag oprobrii, dar pe care nu-i am la inimă, fiindcă nu mi-a fost de ajuns să scrie cărţi mari, iar viaţa lor să rămână mică.

Nu-i nevoie să spun că dacă n-aş fi fost cucerit dinainte, Steinbeck m-ar fi dat gata numai pentru felul cum a pornit el să descopere America, pe şosele, cu maşina şi fără alt tovarăş decât un câine. Aş fi făcut şi eu la fel, dar nu-mi dădea mâna. Şi dacă mi-ar fi stat în putinţă, atunci când şi-a început drumul în jurul Americii, cu câinele, i-aş fi ieşit înainte şi aş fi strigat Ura!

Acum era prea târziu şi Steinbeck murise.

Cartea lui n-am recitit-o înaintea plecării şi nici n-o mai ţineam minte cu toate detaliile, dar m-am gândit la ea de multe ori, întrebându-mă dacă venind după el voi putea să descopăr şi eu ceva din ţara lui încă necunoscută bine de oameni. Abia când m-am întors şi aşteptam să mi se sedimenteze cât de cât impresiile, am reluat-o şi nu pot să spun că mi-a plăcut mai puţin decât la primele lecturi, căci n-o citisem o singură dată, însă acum mi s-a părut cam goluţă şi subţirică, iar America lui prea sărăcuţă. Sigur că el nu s-a gândit să facă o călătorie geografică, deşi a mers în toate locurile, de la un ocean la altul. N-a fost preocupat să descopere întreagă America, întreprindere prezumţioasă, ci să surprindă starea ei de spirit, la un

moment dat al istoriei noastre contemporane. Însă nici această intenţie nu a dus-o până la capăt, s-a mulţumit cu nişte sondaje, nu s-ar fi putut altfel, America fiind mult prea întinsă şi prea frământată ca să aibă o stare de spirit unitară şi uşor descifrabilă.

Obligaţiile mele faţă de mine însumi erau mai mari, dar mijloacele mai puţine, din păcate, aşa că îmi frământam mintea să ajung la un program minim, care să reprezinte maximum din ceea ce ar fi fost posibil. Florida am exclus-o din capul locului, încă de acasă. Socoteam că este un loc de desfătare mondenă, ca o Coastă de Aur; judecam poate ca vulpea la struguri.

Aflat la New York, în miezul lucrurilor, m-am gândit să renunţ şi la Boston, să plec direct la Buffalo, pentru Niagara, şi tot aşa, ciopârţindu-mi visele, am exclus drumul în nord-vest, la Seatle, ceea ce sluţea rău conturul Americii proiectate de mine. Poate aş fi mers mai departe cu aceste sacrificări, care mă amărau şi mă făceau din ce în ce mai apatic, dacă nu întâlneam un om mai priceput la călătorie, şi mai curajos decât mine. El mi-a spus: Hai să ne gândim împreună.

Era directorul Oficiului român de turism la New York, atunci l-am văzut prima oară, astăzi mi-l socotesc prieten, nu mai puţin pe buna lui soţie, şi mă gândesc la ei cu multă căldură. Omul acela, cu o experienţă de opt ani în America, se ocupă de turismul americanilor în România, făcând multă ispravă, şi nu mă miră. fiind născut pentru asemenea treburi, având pentru ele nu doar vocaţie, ci şi pasiune. El mi-a propus să pun pe hârtie programul maxim, la care mă gândisem în clipele bune, şi pe urmă să vedem de ce n-ar fi realizabil.

Dificultatea n-ar fi constituit-o vieţuirea mea în alte locuri ale Americii, unde nu mi-ar fi trebuit mai mulţi bani decât la New York; dimpotrivă, în toate celelalte oraşe hotelurile, cheltuiala principală a zilei, sunt simţitor mai

ieftine. Astfel, călătoria, în loc să mă împovăreze, m-ar fi dus la economie. Era adevărat, dar nu mă gândisem, trebuia ca un om să-mi deschidă ochii şi să mă încurajeze. De-aici înainte toate mi-au apărut într-o lumină mult mai bună. Dificultatea rămânea costul transportului pe distanţele continentale dintre cele două oceane.

Aveam un bilet de avion dus-întors New York-Los Angeles, şi altul New York-Huston. Ele nu reprezentau itinerarul meu, ci nişte mii de kilometri, o sumă care putea să fie tăiată în bucăţele şi distribuită după nevoie pe tot teritoriul Americii, cu condiţia să nu fie depăşită.

După ce a judecat cele două date ale problemei, itinerarul ipotetic şi mijloacele de realizare, binecuvântatul meu sfetnic, cu biletele de avion şi cu harta în faţă, şi-a spus verdictul, fără să ezite: o să ajungă!

Îmi plac şi le port multă admiraţie oamenilor care îşi cunosc meseria. Când aveam la tipar prima mea carte şi stăteam mai toată ziua în spatele linotipistului, să văd cum o culege, s-a întâmplat un accident, planşeul zeţăriei, aflat la ultimul etaj al unei clădiri vechi dar făţoase, de pe Calea Victoriei, s-a lăsat în jos vreo zece centimetri sau poate mai mult, căci devenise vizibil. Nici planşeele inferioare nu stăteau mai bine, bineînţeles nici zidurile, se produsese o înfundare şi exista primejdia ca toată clădirea să se prăbuşească, dacă nu se luau măsuri grabnice. Prima măsură a fost să se evacueze tipografia, împreună cu zaţul meu şi cu manuscrisul, ceea ce pentru mine a fost o lovitură dureroasă, ca să mă exprim cu vorbe obişnuite. Eu cred că şi cei care n-au scris niciodată şi nici nu visează să scrie simt ce poate să însemne pentru cineva prima lui carte. Stăteam toată ziua pe acolo, mă încurcam printre picioarele oamenilor, aşteptând să aflu ce are să se întâmple. Atunci am văzut venind un om înalt, de vârstă matură, încărunţit, slab, brun, cu obrajii puţin supţi, cu o figură energică şi virilă, unul din acei oameni care simţi că

dacă se apucă de o treabă nu o pot face decât bine. Era profesor la politehnică, i-am uitat numele, şi fusese chemat pentru expertiza clădirii. Venise singur, n-avea niciun ajutor, nici instrumente, a mers pe la etaje, cu mâinile în buzunare, fără să scoată o vorbă, fără să întrebe nimic, s-a uitat la pereţi, la planşee, şi n-a pierdut mult timp până să spună: „Veţi pune stâlpi de sprijin aici, colo şi dincolo; clădirea nu trebuie evacuată...” Admiraţia mea pentru acest expert nu s-a născut fiindcă îmi luase o piatră de pe inimă, ci fiindcă fără să întârzie şi fără să spună vorbe de prisos, se încărcase cu o răspundere gravă, căci clădirea primejduită adăpostea nu doar tipografia, cu zeci de lucrători, ci şi un mare magazin universal, unde intrau mii de oameni. A doua zi au început consolidările, planşeele au fost ridicate cu cricuri uriaşe, s-au întărit stâlpii şi grinzile, în timp ce tipografia îşi relua lucrul şi linotipistul îmi culegea ultimele pagini; cartea a apărut fără întârziere.

Am repus în plan Boston şi Seatle, iar între ele am mai adăugat o escală, îndemnat de providenţialul meu sfetnic, care a socotit de multă utilitate, dat fiind scopul călătoriei, să mă opresc şi la Cleveland, unde este o importantă colonie românească. Abia după ce am fost acolo mi-am dat seama că dacă treceam fără oprire, harta mea rămânea cu o pată albă. Tot el m-a îndemnat să merg şi în Florida, rău înţeleasă de mine, şi să nu mă opresc doar la Miami, ci şi la Orlando, pentru a vedea ce-a făcut Walt Disney acolo. M-am oprit, dar la Disney World nu m-am dus, fiindcă văzusem versiunea de la Los Angeles; în schimb, am mers la Cape Kennedy, de unde nu m-am întors cu inima goală. Poate ar fi fost bine, ca să am sentimentul unei biruinţe depline să ajung şi la un oraş din centrul Americii, numai că alegerea lui m-a pus în mare încurcătură, le-aş fi vrut pe toate, de aceea n-am putut să optez pentru unul, şi m-am mulţumit cu Salt Lake City, ceea ce a fost o completare destul de bună. Dacă ar fi să

plec a doua oară, mi-aş alege acelaşi itinerar, decât că m-aş străduí să găsesc arborele sequoia, iar la Marele Canion aş rămâne cel puţin o noapte, ca să văd apusul şi răsăritul de soare.

Când m-am întors acasă, am recitit grabnic cartea lui Steinbeck, punând pe hartă, cu creionul roşu, drumul făcut de el în America; n-a fost simplu, mi-a cerut multă atenţie, iar uneori a trebuit să recurg la deducţie, fiindcă unele locuri pe unde a trecut abia le aminteşte, iar pe altele le omite pur şi simplu. M-a şi mirat că sunt oraşe despre care nu spune nici măcar două cuvinte, pe când eu, dacă m-aş apuca să povestesc, mi-ar trebui o mie şi una de nopţi pentru unul singur. Dar scopul lui era altul. Într-un singur loc am simţit o umilinţă, când l-a dus pe Charles, aşa îl chema pe câine, să-i arate arborele sequoia. Charles, fără să înţeleagă marele lui privilegiu, n-a dat dovadă de nicio emoţie, şi n-a găsit cu cale să facă nimic altceva decât să ridice piciorul din spate şi să ude scoarţa milenară a acestui patriarh al copacilor.

Cu mici deosebiri, drumul meu, pus pe aceeaşi hartă, cu creion albastru, îl urmează pe al lui Steinbeck, de parcă ne-am fi înţeles unul cu altul. Socotind că itinerarul lui se datora unei competenţe mult încercate, căci el este un fiu al Americii, pe care a brăzdat-o de multe ori, în toate direcţiile, înseamnă că pe mine m-au ajutat norocul şi inspiraţia. Rămâne în schimb diferenţa de timp, căci pe el nu-l zorea nimic să se întoarcă şi mai ales rămâne diferenţa de mijloace. Una este să vezi lumea de pe şosea, mergând pe îndelete, oprindu-te oriunde simţi o atracţie, şi alta s-o laşi în urmă cu nouă sute de kilometri pe oră. Dar nici aşa n-am mers cu ochii închişi, am stat sucit în scaunul avionului de mă durea ceafa, cu fruntea lipită de fereastră, atât de apăsat că îmi simţeam pulsul în tâmple, şi am izbutit adesea să reduc înălţimea, cu o încordare lăuntrică, să mi se pară că nu mai existau zece mii de metri sub

mine, ci mă aflam în mijlocul peisajului. Apoi au fost compensaţii. Am confruntat imaginile înregistrate pe calea aceasta cu celelalte, căci am mers şi eu pe şosele sau pe calea ferată, câteva mii de kilometri, şi ceea ce am văzut aşa, am extrapolat peste restul priveliştilor, aducându-le cât am vrut de aproape; închipuirea a devenit astfel un aparat optic care măreşte. Uneori nu lipseşte mult să cred că am traversat cu piciorul toată America.

12

Cu toate încurajările acelui om priceput care îmi devenise prieten, nu eram liniştit întru totul, mai aveam de trecut un hop, dar tot el mi-a deschis drumul, mi-a dat pe unul din colaboratorii lui, priceput la asemenea treburi, să mă însoţească la Compania Aeriană Pan Am, emiţătoarea biletelor mele de avion, ca să mi le schimbe pe noile itinerarii. N-a fost uşor, o cucoană, în faţa unui computer, ne-a ascultat cererea clătinând tot timpul din cap, făcându-mă să mă tem că voiam ceva imposibil; ştiam, într-adevăr, că lucrurile erau cam încurcate, rezolvarea lor ar fi cerut în primul rând bunăvoinţă, apoi destulă muncă, oricât de mult ar fi ajutat computerul. Însă cucoana clătina din cap ca să nu pară a sta degeaba, căci judecând-o după privire avea gândurile în altă parte, şi numai la răstimpuri izbutea să şi le adune. Atunci îşi băga ochii în hârtii, ne cerea o lămurire, manevra coniputerul, se uita la rezultat cu o privire pierdută şi iar clătina din cap a negaţie. Nu era de stat în picioare atâta vreme, m-am aşezat în fotoliu, a durat mai mult de o oră, am lăsat-o singură să se descurce, căci izbutise să adune toate datele noastre şi să le înregistreze. Acum le vântura cu computerul, făcea câţiva paşi înainte, până ce deodată rămânea cu ochii holbaţi la cifrele afişate, ceva nu era bine, clătina din cap, punea aparatul la zero şi se întorcea de unde plecase. Fiindcă era în interesul meu, aşteptam, dar nu cu răbdare, şi mă simţeam stânjenit faţă de însoţitorul meu, care îşi pierdea timpul fără să aibă vreo

vină. Nu găseam nicio mângâiere la gândul că mă aflam în clădirea Pan Am, care mă atrăgea mai mult decât toate buildingurile din New York, ceea ce n-am încetat să cred nici astăzi, deşi sunt sigur că nu toată lumea o să-mi dea dreptate. Însă îmi plăcea s-o privesc de afară, nu din biroul unde cucoana se chinuia la computer, dându-mi emoţii ori de câte ori ştergea rezultatul ca s-o ia de la Capăt. De fiecare dată mă temeam că o să arunce hârtiile şi o să se ducă la direcţie, să-şi dea demisia. Cred că n-ar fi făcut rău, dar acum, dacă intrasem pe mâna ei, trebuia să amâne până mă scotea din încurcătură. Se apropia ora de închidere, publicul plecase, rămăsesem noi singuri; funcţionarele celelalte se pregăteau şi ele de plecare, îşi adunau hârtiile, îşi refăceau fardul, numai a noastră dădea mereu din cap şi gâfâia pe computer.

Cineva o să creadă că-i o exagerare, că am de plătit o ranchiună; ranchiună am, de ce-aş ascunde, dar nu-i un motiv să denaturez adevărul. Lângă mărturia pe care ar putea s-o depună însoţitorul meu, poftim dovada că n-am exagerat nici cu o iotă: văzând că n-o scoate la capăt şi venise ora de închidere, o altă funcţionară, mai în vârstă, s-a apropiat de cucoana noastră, s-a uitat în hârtii, i-a cerut o lămurire în două cuvinte, şi a pus mâna pe computer. În două minute avea rezultatul gata, s-a duscu el într-un birou, şi după alte cinci minute s-a întors cu un teanc de bilete, scrise la maşină, puse în ordine şi capsate, să nu se piardă, toate la un loc de grosimea unui deget. De înmânat însă mi le-a înmânat cucoana cealaltă, era lucrarea ei, nu trebuia să credem că o abandonase. I-am mulţumit, a clătinat din cap, zâmbind, dar cu ochii în altă parte. Acasă am puricat biletele, cu teamă; n-aveau nicio greşeală, puteam să mă încred în ele, şi atunci, deodată, am avut sentimentul că întreaga Americă era în mâinile mele.

N-am plecat numaidecât, nu-mi mai era teamă de

drum, dar nu-mi venea să mă despart de New York, tocmai când începusem să-l cunosc şi începuse să-mi placă. E drept că îmi trăiam de pe acum călătoria, seara stăteam cu harta în faţă; oricât ar fi fost ea de insuficientă, reprezenta o pistă de decolare. Gândindu-mă la zilele acelea, acum când scriu, mi se pare că am traversat de două ori America; în unele locuri, când am ajuns am avut impresia că mai fusesem odată. Nu-i doar o vorbă, abia la sfârşit mi-am dat seama că drumul în acea lume necunoscută n-a făcut decât să-mi confirme ceea ce ştiam dinainte, şi nu doar din informaţii, ci şi pe calea visării.

Biletele de avion, atât de râvnite şi care îmi prilej uiseră o parte din acea visare, erau acum o povară, un motiv de grijă, tot mai puternic. Nu întâlneam om să nu mă prevină elte primejdii mă pândeau la tot pasul, şi toţi îmi spuneau: dacă eşti atacat, nu încerca să te aperi, dă tot ce ai, aşa poate scapi cu viaţă! Chiar tânărul care mă însoţise la Pan Am mi-a povestit o crimă petrecută în mijlocul New York-ului, la îngânarea zilei cu noaptea, şi nu mai demult decât iarna trecută: un aviator italian cu soţia sa mergeau pe unul din frumoasele bulevarde, în partea centrală, plină de animaţie. Femeia avea la gât un medalion cu un lănţuc de aur; un om din înghesuială a întins mâna să i-l smulgă. Bărbatul a vrut să-l împiedice; în clipa următoare se prăbuşea cu un cuţit în inimă, la picioarele femeii, în timp ce agresorul se îndepărta prin mulţime, fără să-l împiedice nimeni, ducând în pumn medalionul, la care nu renunţase nici după crimă.

Mi se spunea să nu mă urc niciodată în lift decât împreună cu oameni care inspiră încredere. Ştiam, erau mulţi ani de când un cunoscut întors din America, om în vârstă şi cu inima slabă, găzduit de prieteni la New York, într-un bloc cu reputaţie bună, s-a pomenit că un necunoscut dă buzna în lift peste el şi-i pune revolverul în coastă: „Money!” Nu cunosc vorbă mai urâtă! Bietul om nu

se ruşina să spună că nu ştie ce urmase, fiindcă îşi pierduse cunoştinţa. Când a venit cineva să-l ajute, nu mai avea nici portofelul, nici ceasul, nici verigheta. „Am scăpat ieftin!” spunea, sub impresia spaimei care îl urmărea încă. Într-adevăr, putea să facă un infarct, cum l-a şi făcut de altfel, la puţin timp după ce-mi povestise.

Am încercat să respect recomandaţia, să nu mă urc în lift dacă vedeam o mutră suspectă, dar sunt împrejurări când abţinerea poate să devină o primejdie la fel de mare, omul în cauză pă se simtă ofensat şi să reacţioneze. Şi apoi, oricâte precauţiuni ai lua, se pot întâmpla atâtea neprevăzute. De câte ori, mergând singur în lift, căci doar nu era să aştept până venea lume, n-am trecut prin emoţii, aşteptând să văd cine se urcă peste mine când se deschidea uşa la etajele intermediare! Lifturile nu erau singura capcană, la fiecare colţ de stradă pândea o primejdie, şi chiar dacă eu, unul, nu vedeam totul chiar atât de negru, aveau grijă alţii să mă dăscălească; n-am ajuns până la a mă teme şi de umbra mea, ziua-n a-mi? za mare, cum era cuvântul de ordine, dar, încetul cu încetul, tot primind sfaturi, m-am pomenit cu independenţa de mişcare primejduită.

Fici mi-a făcut, cu mâna ei rafinată, o sacoşă de pânză rezistentă dar fină, să nu zgârie, ca s-o pot purta pe piele, la subţioară, cu o bretea peste umăr, cum poartă gangsterii pistoalele mitralieră. În ea mi-am pus bunurile importante, biletele de avion, banii şi paşaportul. Deşi mă incomoda foarte tare, fiind în acelaşi timp o umilinţă continuă, m-am simţit pus la adăpost măcar dintr-un punct de vedere; nu mai trebuia să-mi păzesc mereu buzunarul, şi eram asigurat că nimeni nu mai putea să-mi fure avutul, decât dacă mă fura şi pe mine.

În acele zile de pregătire am făcut un drum la Philadelphia, unde bine ar fi fost dacă mă opream când m-am întors de la Washington; nu fusese o omisiune, mă

gândisem, însă tocmai începea weekendul, şi voiam să fiu la New York, unde prietenii mei puteau să se ocupe de mine. Sau şi ocupat, două zile, m-au scos şi în afara oraşului, peste Huston, prin păduri şi crânguri cu soare, mi-a fost bine, dar am observat iarăşi că natura se repetă prea des, că are prea puţine modele, şi prea puţine sunt locurile care nu seamănă cu altele; pe acelea am să le semnalez, n-au să treacă neobservate; pentru rest să-mi fie înţeleasă tăcerea, nu vreau să bat apa în piuă. Eram la cincizeci de kilometri în nordul New York-ului, şi să nu fi fost autostrăzile, podurile suspendate, maşinile cu dimensiunile lor americane, enormele Cadillacuri, să nu fi fost refrigeratoarele de pe la moteluri unde trecătorul îşi poate umple termosul cu cuburi de gheaţă, fără plată, să nu fi fost marele consum de Coca-Cola, m-aş fi crezut în parcul Snagovului. Sigur însă că la tot ce-am spus se adaugă emoţia pe care ţi-o dă necunoscutul, gândul că te afli undeva unde n-ai mai fost niciodată.

Acelui weekend pentru care nu m-am oprit la Philadelphia îi datorez multe din ce-am spus şi voi mai spune despre New York. Am luat iarăşi Harlemul în lung şi-n lat, am privit cu mai multă atenţie casele lăsate în părăsire sau arse, ca să fiu sigur că nu era o impresie falsă, am stat în maşină tot cu capul înainte, uitându-mă afară numai cu coada ochiului, am văzut forfota colorată, de duminică, şi tinerii negri trântiţi pe trotuar, de-a curmezişul. O maşină a poliţiei, cu doi poliţişti negri, staţiona pe o stradă şi un negru, din pragul unei case, îi apostrofa, ameninţându-i cu pumnul: „Plecaţi de-aici, n-avem nevoie de voi, trântorilor!” Nu era un ultragiu? Poliţiştii negri îndurau calmi insulta, ştiau şi ei, oricât or fi fost de negri, că negrilor trebuie să le acorzi toleranţă, cum fac albii, ca să nu le trezeşti complexul de inferioritate şi să iasă vreo harţă, încetul cu încetul, cred eu, acest complex ar putea să se transforme într-un invers, dacă nu-i

transformat încă de astăzi. Iar complexul de vinovăţie al albilor contemporani cu mine, care n-au trăit în vremea sclaviei, ci sunt urmaşii celor ce-au luptat în război pentru eliberarea negrilor, ar putea să se transforme într-un complex de inferioritate, dacă nu-i transformat gata.

Am întâlnit mulţi negri care mi-au zâmbit cu bunătate şi mi-au răspuns cu bunăvoinţă dacă le-am cerut o lămurire. Iar bunătatea lor, când este, şi li se vede în privire, întrece toate bunătăţile altora. Cum aş putea să-l uit pe omul acela, mai negru decât tot ce văzusem, hamal pe aeroportul din Salt Lake City, care mi-a ajutat să mă descurc într-o lume necunoscută? Amintirea lui, oricât de neagră i-ar fi fost faţa, îmi aduce în suflet multă lumină. Dar acolo, în oraşul ciudatei credinţe mormone, toată lumea a fost bună. Încă din avion, începând cu stewardesa, pe care am întrebat-o dacă ştie ceva despre oraş şi ce sfat poate să-mi dea ca să mă orientez mai bine. Aşa, cu puţinele mele cuvinte, pe care oamenii inteligenţi le-au înţeles, totdeauna, ceea ce nu m-a făcut să cred că îmi va merge la fel de uşor şi cu alţii, şi nu mi-a mers. Stewardesa, care s-a aşezat în genunchi lângă scaunul meu, ca să mă asculte mai bine, şi-a dat osteneala să mă scutească de o nouă dizertaţie scâlciată, tocmai fiindcă mă înţelesese cu uşurinţă, la fel cum înţelesese şi dificultatea mea de exprimare; de aceea, m-a condus până în uşa aeroportului unde m-a dat în primire unui funcţionar, spunându-i cu vorbele ei mai explicite, ce nevoie am, şi rugându-l să mă ia în grijă. Nici n-am avut timp să-i mulţumesc, s-a dus fuga, avionul pleca mai departe.

Funcţionarul, fiindcă nu-şi putea părăsi postul, l-a chemat pe hamalul negru, care transporta bagajele şi pasagerii nevolnici cu căruciorul electric, într-o altă aripă a aeroportului, şi m-a dat pe mâna lui, repetându-i mesajul stewardesei. Omul m-a poftit în cărucior, lângă el, deşi nu eram dintre cei nevolnici, pot să merg zeci de kilometri

fără să mă aşez pe marginea drumului, şi m-a dus repede la un ghişeu, să-mi fac rezervaţia pentru zborul următor, la Seatle. Iar el, după ce mi-a cerut cuponul de recunoaştere, s-a dus să-mi scoată bagajul. În acest timp, funcţionarul de la ghişeu mi-a lipit pe tichet hârtiuţa cu data plecării şi numărul zborului, cu un categoric O.K. Înainte, care înseamnă că nici Dumnezeu nu-ţi mai poate încălca rezervaţia. Apoi m-a sfătuit la ce hotel să mă duc, la ce staţie să cobor din autobuz. Îndată a venit şi negrul meu, cu un strălucitor canin de aur care îi lumina faţa. Nu s-a mulţumit că îmi adusese bagajul, m-a condus până la autobuz, destul de departe, mi-a spus că transportul în oraş nu se plăteşte, primăria face o experienţă, şi în sfârşit, i-a recomandat şoferului să-mi poarte de grijă să mă dea jos la staţia Temple Square, în faţa hotelului. Când l-am întrebat cât îi datorez, ştiind că de obicei hamalii sunt avizi de parale, oricât le-ai da se uită în palmă cu o privire nemulţumită, omul s-a ferit ca de o jignire şi mi-a spus că nu-i datorez nimica; avea chiar un aer radios, se bucura că putuse să mă ajute. I-am mulţumit şi i-am strâns mâna, dar nu pot spune că îl socoteam un prieten, deşi m-am gândit la el adesea cele două zile cât am stat acolo.

A treia zi dimineaţă, la aeroport, a trecut pe lângă mine cu căruciorul, ne-am salutat şi s-a dus mai departe, încărcat de bagaje şi pasageri nevolnici. M-am simţit puţin mâhnit de această întâlnire fugară şi rece, după ce mă gândisem la el cu atâta simpatie. Dar după cinci minute a venit fuga la uşa unde aşteptam ora zborului, depusese bagajele, a oprit căruciorul şi s-a îndreptat spre mine, cu mâna întinsă, arătându-şi caninul într-un larg zâmbet de bucurie. Atunci da, am simţit că devenisem prieteni, şi n-am să mă lepăd de el cât timp o să-mi rămână memoria.

Sau cum aş putea s-o uit pe negresa de la Orlando, care şi-a dat osteneala să mă ajute, într-o mică încurcătură. Eram la hotel, fusese ultima escală, obosisem,

abia aşteptam să mă întorc la New York, iar apoi să mă văd în avion, zburând peste Atlantic, spre Europa. Încercam să mă fac înţeles de portar care tot clătina din cap a negaţie; nu ştiu de unde era, ce limbă vorbea. Voiam să aflu din vreme dacă există un autobuz pentru aeroport şi ce orar are; nu ştiam, la venire luasem un taximetru, trebuia să plec repede la Cape Kennedy. Acum nu aveam nicio grabă, îmi rămâneau multe ore în faţă să fac totul pe îndelete. Omul însă clătina din cap, deşi îi repetam întrebarea, străduindu-mă s-o pronunţ cât mai clar şi mai bine. Atunci o negresă, care coborâse cu liftul şi se oprise să predea cheia, m-a poftit s-o urmez în staţia autobuzului, fiindcă nu-i departe, iar ea are aceeaşi direcţie. Era împreună cu un bărbat, soţ sau prieten, amândoi tineri, plăcuţi ca înfăţişare, dar nu ştiu cum de se ţinea el în umbră, fără să scoată o vorbă, că am luat cunoştinţă de prezenţa lui abia la urmă. Am mers împreună câteva blokuri, am cotit la dreapta şi într-un minut eram unde dorisem. Negresa nu s-a mulţumit cu atât, a cerut de la biroul de informaţii un cartonaş cu orarul autobuzelor, mi-a arătat unde trage cel pentru aeroport şi mi-a întins mâna, urându-mi noroc şi drum bun, de parcă am fi ştiut ceva unul de altul. Şi-atunci, nu ştiu ce mi-a venit, am făcut un gest care acolo nu se obişnuieşte şi ar fi putut să fie luat drept o jignire, i-am sărutat mâna mică şi neagră. Bărbatul, din umbră, se uita la mine cu un zâmbet de nedumerire; cred că făcea eforturi să înţeleagă o situaţie care-i paraliza mintea. În ochii ei am citit o uimire ciudată, semăna cu un scâncet şi părea dureroasă.

Eram oare primul alb care săruta mâna unei negrese? M-am gândit de multe ori pe urmă, că nu gestul meu, ci unul să-i semene, un gest echivalent făcut de altcineva, cu mai multă cădere, ar putea să schimbe măcar puţin istoria omenirii.

Dar ca să întorc foaia, că nu-s toate la fel, cum să-l

uit pe negrul acela tânăr, deşirat şi puţin adus de umeri din cauza înălţimii, care stătea de vorbă cu un prieten în uşa hotelului, la Buffalo, lângia Niagara, şi împiedica trecerea cu laba piciorului, lungă cum n-am mai văzut una să-i semene, împinsă ostentativ înainte? L-am ocolit, am intrat fără să-l deranjez, frecându-mă de tocul uşii; n-a făcut nicio mişcare, nu şi-a tras piciorul niciun centimetru. Mi-am adus aminte de sfaturi, nu era să fiu eu mai viteaz decât albii care, dacă un negru îi înghionteşte sau îi calcă pe picior la înghesuială, îşi cer scuze tot ei, cu vorba cea mai des auzită în America: I'm sorry! – îmi pare rău, îmi cer iertare!

Nu mă grăbesc să trag o concluzie şi cred că n-aş putea s-o trag nici după mai multă gândire. Un prieten îmi povestea cum a intrat odată într-o biserică din Harlem, atras de corul negrilor. Nu l-a supărat nimeni, dimpotrivă, la sfârşitul slujbei oamenii l-au înconjurat cu simpatie, emoţionaţi de vizita neobişnuită şi l-au poftit cu multă căldură să mai vină. Cred, dar putea să se întâmple şi altfel, fie că nu chiar în biserică.

Poate, în cele mai multe din cazuri, să fie numai o neînţelegere pe un fond de neîncredere reciprocă. Dacă întinzi mâna să mângâi un câine speriat, el te muşcă, temându-se de o lovitură. Nu ştiu care este calea spre o reconciliere, bănuiesc că există una; mi-e teamă însă că n-ar duce decât la o acomodare provizorie. Pentru mai mult decât un armistiţiu, pentru o pace adevărată ar trebui să dispară diferenţa de culoare; chiar dacă ea le-ar fi cu totul indiferentă albilor, sau mai mult decât aşa, dacă ar iubi-o şi ar invidia-o, negrii n-ar crede. Şi chiar dacă ar crede, n-ar fi mult mai mulţumiţi decât astăzi. Fiindcă, adevăr zic, toţi dintre ei, care nu au fanatismul rasei, ar vrea să fie albi; ca tip fizic, nu merg mai departe. Unii se străduiesc să-şi descreţească părul. Câţiva oameni mi-au spus că speră în viitor, aşteaptă să se limpezească apele. Cred ei într-o

contopire? Nu s-au grăbit să-mi răspundă. Atunci cum altfel? Între timp, populaţia neagră se înmulţeşte mult. mai repede decât cealaltă. Când această lume nu va mai avea loc în spaţiul organizat de albi, se va duce ea în locuri nedefrişate, ca pionierii de altă dată? Şi care va fi urmarea? Noroc că nu eu trebuie să dau răspunsul! Aici n-am pus punct, n-am terminat cu întrebările.

Nu la atât s-a mărginit cercetarea mea în acel weekend. Coborând din Harlem am trecut pe la Universitatea Columbia; îmi stă pe suflet că nu mai am când spune ce reprezintă ea pentru New York, pentru America şi poate pentru o bună parte din restul lumii. Nu încape totul într-o singură carte. Vreau să se ştie doar că ea există şi n-am ignorat-o. O numesc un gigant al culturii, cea mai mare universitate din lume. Nu departe de ea, am găsit cea mai mare catedrală, biserica Sfântul Ion Divinul, lungă de două sute cincizeci de metri şi lată de patruzeci şi nouă; nu există nicăieri pe pământ una s-o ajungă. Dar acest gigant al credinţei, spre deosebire de universitate, nu-i terminat nici astăzi, mai lipseşte din el o treime, la un secol după ce s-a pus prima piatră. Abia acum s-au reluat lucrările, când de mult erau gata zgârie-norii. Şi ce se alege de cupola ei, înaltă de patruzeci şi unu de metri, careţi o cifră semeaţă pentru biserici, pe lângă turnurile gemene din Wall Street, exact de zece ori mai înalte? Oare nu s-a gândit niciunul din stâlpii credinţei că oraşul s-ar fi cuvenit şi i-ar fi stat bine să aibă un lăcaş de cult măcar cât Empire State Building?

N-am mai intrat în altă biserică decât în cea foarte gotică, lucrată. În piatră albă, închinată Sfântului Patrick. E frumoasă, dar faţă în faţă cu buildingurile din Rockefeller Center, devijae o miniatură. Poate credinţa o fi puternică la New York, în schimb exteriorizarea ei mi s-a părut derizorie.

Tot coborând spre extremitatea de sud a oraşului, am văzut o parte din port, cu cheiuri triste, şi nici cartierul care a urmat, Chelsea, cu nume ca de la Londra, nu mi s-a părut mai vesel. Iar când am ajuns în Battery Park, de unde se ia vaporul ca să mergi la Statuia Libertăţii, am găsit un maidan de câteva pogoane, fără niciun arbore şi niciun pic de iarbă, pământ bătut de picioarele oamenilor, plin de gunoaie, resturile prânzului în aer liber, de duminică. Am mai apucat să văd o parte din lume, întârziaţii; mi s-au părut provinciali, târgoveţi veniţi cu căţel şi purcel să petreacă la iarbă verde; dar iarbă nu este. De ce nu s-or fi ducând în afara oraşului, când toţi au maşină? Probabil din lipsă de imaginaţie.

Odată, la Bucureşti am văzut o familie, tatăl, mama şi copiii, îmbrăcaţi de duminică, aşteptând tramvaiul în faţa unei băltoace, căci tocmai plouase. Nu trecea o maşină să nu-i stropească, ei ameninţau cu pumnul şi scoteau strigăte indignate, dar nici unuia nu-i dădea prin minte să se tragă câţiva paşi mai încolo, unde strada era uscată.

Cu toate că ziua a fost fructuoasă, mi-a lăsat amintirea plictiselii de duminică, de care lumea nu-i scutită nici în cele mai mari metropole; mulţimea în forfotă, batalioanele de gură-cască în loc s-o anuleze, o agravează şi o fac mai tristă.

Sunt zile nenorocoase şi neinspirate. Am mers la un restaurant cu mâncăruri de peşte, „La masa căpitanului”, renumit printre cei cu pricepere; mi-am încheiat şi mai rău ziua, fiindcă am avut ideea proastă să cer o fiertură cu caracter marin, de origine marsilieză. Mi-au dat o compoziţie necunoscută, un amestec de moluşte şi crustacee nedecorticate, într-o supă cu prea puţin gust de peşte, poate nu rea, dar inconfortabilă şi cu totul altceva decât vestita „bouillabaisse” franţuzească. Aşa îmi trebuia! Parcă uitasem că adevăratul kebab nu se poate mânca decât la Constantinopole, iar mititeii numai în România, şi

nu oriunde!

Prietenii mei s-au oprit în strada Optsprezece, i-am rugat să nu mă conducă, am mers pe jos, douăzeci de blokuri, pe Bulevardul al Treilea. Deşi duminică, magazinele de alimente erau deschise, la ora nouă seara, aşa că am luat un ciorchine de banane, care prind bine totdeauna. Cu toată ora târzie, pe bulevardul strălucind de lumini forfoteau oameni, şi pe măsură ce mă apropiam de miezul Manhattanului, îşi pierdeau caracterele provinciale. Mersul pe jos m-a împăcat cu mine însumi, mi-a dat o stare de mulţumire, deşi n-am uitat nicio clipă sfaturile, că la ora aceea oamenii prevăzători sunt în casă. Cum naiba?! Jumătate din cartier era pe stradă!

Urât mi-a fost când m-am dus cu noaptea în cap la autogară, pe Bulevardul al Optulea, să iau autobuzul de Philadelphia. Abia începea să se lumineze de ziuă, mergeam spre cartierul de vest, strada era cam întunecoasă, cu remorci şi containere înşirate pe lângă trotuare şi nu ştiam ce se ascunde după ele.

La Philadelphia voiam să merg fiindcă este unul din cele mai mari oraşe din America şi are importanţă istorică. Am fost, însă o singură zi, m-am mulţumit să văd câteva străzi din centru, în jurul locului unde se păstrează amintirea lui Franklin, cu clopotul celebru care a dat semnalul independenţei. În primul rând voisem altceva, să fac o experienţă, să aleg între tren şi autobuz, pentru viitoarele mele drumuri terestre. Aşa am cunoscut vestitul Greyhound care înseamnă ogar în româneşte şi este nu doar o gigantică societate de autobuze, ale cărei linii împânzesc continentul, ci o instituţie naţională împletită în sistemul nervos al Americii şi atât de implicată în mersul vieţii, încât dacă într-o zi ar înceta să existe, milioane de oameni ar rămâne paralizaţi pe marginea drumului. Ca experienţa să înceapă bine, m-am sculat la cinci dimineaţa, iar la şase eram la autogara, să-mi rămână o oră ca să văd

cum se înfăţişează toate acolo. Din stradă nu se bănuia nimic, clădirea mi s-a părut a şandrama, era îmbrăcată în panouri de lemn, pentru transformări şi reparaţii, ca gara din Washington. Însă înăuntru am găsit un al doilea oraş, în plină activitate, scăldat în lumini albe, cu holuri şi coridoare ca nişte străzi şi pieţe, şi cu întreaga populaţie ieşită la treabă. M-am mulţumit cu puţin la început, am lăsat pentru mai târziu să văd cine sunt aceşti oameni, aveam grija mea deocamdată. Mi-am scos bilet, dus-întors, după ce m-am informat în ce condiţiuni este valabil, ca să nu se repete necazul cu trenul. Scări rulante duceau într-o hală subterană, şi erau atât de multe, plecau din atâtea puncte, că puteai să ajungi cu totul în altă parte, dacă nu ţineai seama de numărul peronului; peroanele atingeau suta. Cincizeci de autobuze plecau în toate direcţiile Americii, cincizeci veneau, şi îndată după ele plecau şi veneau altele. N-aveam niciun bagaj, să-l pun jos ca să-mi marcheze întâietatea la uşă, am aşteptat în picioare, dar a fost cam degeaba, fiindcă până la urmă nu s-au adunat decât zece oameni; m-am şi întrebat dacă în aceste condiţiuni n-o să se anuleze cursa, sau n-o să i se amâne plecarea.

Cu cinci minute înainte de oră, autobuzul a tras la peron, şoferul a descuiat uşa, fără controlul lui nu poţi trece dincolo, mi-a perforat biletul, m-am urcat primul, mi-am ales scaunul din faţă şi din dreapta, socotind că de acolo se vede şi şoseaua, şi jumătate din privelişte; nu poţi să ai totul: deodată, dar cu ce mai furi aruncându-ţi ochii pe ferestrele celelalte, ajungi la o cunoaştere a lumii aproape completă. După această experienţă am optat pentru autobuz, trenul îţi oferă un câmp de vedere mult mai redrus, o sărăcie. Afară dacă nu găseşti un vagon cu etaj panoramic, cum am avut norocul în drumul de la Oakland la Los Angeles, de-am putut să văd întreg peisajul, de la un orizont la altul şi eu cerul deasupra, regăsind

plăcerea uitată a maşinii decapotabile. Azi asemenea maşini sunt tot mai rare, vitezele au crescut, curentul îţi sparge timpanele şi te smulge din scaun, iar un tonou peste şanţul şoselei e moarte sigură.

Şoferul era un negru; a fost un alb la întoarcere. În drumurile următoare s-a păstrat cam aceeaşi proporţie.

La ora şapte, când autobuzul a ieşit la lumină, în stradă, în locuri cam oropsite pe care n-am putut să le identific, mişcarea matinală a oraşului se declanşase din toate direcţiile. Nici în continuare n-am putut să mă orientez, ştiam doar că mergem spre sud-vest, să ieşim din New York, însă oraşul ne urma şi nu voia să se termine. O ţesătură de autostrăzi se încrucişau nu doar câte două, ci chiar trei deodată, la trei nivele şi pe toate alunecau maşini, în şiruri disciplinate. Nu mi-a trebuit mult să-mi dau seama că era o circulaţie mult mai cetonă decât pe şoselele europene, începând cu Italia. Faptul mi se datorează numai severei limitări a vitezei, la cincizeci şi cinci de mile pe oră, cam nouăzeci de kilometri, şi care, cu toată severitatea nu prea se respectă, cam pe bună dreptate, dacă ţinem seama de calitatea maşinilor, a şoselelor şi a conducătorilor. Maşina americană e binecunoscută, timp de jumătate de secol a dominat lumea; chiar dacă nu reprezintă ceea ce îmi trebuie mie şi o privesc cu destulă rezervă, trebuie să recunosc că oferă mai multă siguranţă decât media celorlalte. Din America au pornit legile aspre cu privire la poluarea aerului şi la protecţia călătorilor. Dimensiunile enorme pentru noi, care cedează cu greu în faţa tipului de maşină europeană, nu inferioară, ci doar mai economică şi mai modestă, ar fi şi ele, mi s-a spus, un mijloc de apărare, căci în cazul unui accident, o tamponare de pildă, caroseria solidă şi voluminoasă oferă o amortizare importantă, suficientă în multe cazuri să-şi salveze pasagerii.

Deşi autostrada nu-i o invenţie americană, şi a fost

adaptată cu întârziere, ca frânele pe disc, să zicem, sau ca roţile din spate independente, ea astăzi a devenit un element dominant al peisajului, primul care atrage privirea, şi cel care rămâne puternic în amintire. Sunt autostrăzi chiar şi în oraşe, Parkway, Highway sau Freeway, ca să asigure un acces rapid în toate cartierele; ele păstrează toate caracterele autostrăzii interurbane, fără intersecţii şi semafoare, cu îngrădiri continui, ca să nu le poată traversa nimeni, când rămân la nivelul solului; de obicei însă sunt puse pe piloni, folosesc dimensiunea verticală a spaţiului, încă disponibilă. Dacă ia New York m-au uimit încrucişările pe trei nivele, mai târziu, în alte oraşe, am văzut mai mult decât atâta, într-un loc chiar cinci şosele una peste alta şi sunt departe de a putea spune că am cunoscut toată America. Am fost curios să ştiu pe unde circulă, între ferme şi sate, maşinile agricole şi vehiculele cu cai, căci există şi ele, fiind adesea indispensabile. Era un mister, n-am văzut nici urma vreunuia. Până ce am descoperit că, de o parte şi de alta a autostrăzii, după o perdea de arbori, există câte o şosea rurală, asfaltată şi destul de largă, după care ar jindu-i mulţi automobilişti din ţări mai înapoiate.

Autostrăzile se reduc la două benzi de circulaţie pe fiecare sensuri doar în zone cu circulaţia moderată; de cele mai multe ori au trei, uneori patru, iar în preajma oraşelor mari ajung la şase, şi la mai multe, că nici nu mai poţi să le numeri. La aceasta adăugându-se frecvenţa lor, căci împânzesc ţara în adevăratul înţeles al cuvântului, circulaţia este de obicei comodă şi liniştită, ceea ce duce la o siguranţă mai mare; teoretic, s-ar putea spune, absolută.

Rămân de pus în discuţie conducătorii de automobile. Am avut o broşură şi-mi pare rău că am rătăcit-o, care cuprindea în partea finală regulamentul de circulaţie, concentrat în câteva file, dar fără lacună, probabil rezultatul unor studii meticuloase şi sistematice; în prima

parte se găseau sfaturi şi explicaţii pentru asimilarea corectă a acelor reguli esenţiale. Orice om care îndeplineşte condiţiile legii, în ceea ce priveşte vârsta, sănătatea, învăţătura şi starea morală, se prezintă când vrea la poliţie, e bine să se programeze, ca să nu aştepte, şi dă examen la regulile de circulaţie, de obicei în faţa unui computer; un răspuns greşit poate fi rectificat înainte de sfârşitul examenului. Cel admis primeşte pe loc o adeverinţă, pe baza căreia are voie, timp de un an, să conducă automobilul oriunde, în prezenţa unui sfetnic, posesor al permisului. Înlăuntrul acestui termen, candidatul îşi face ucenicia, şi când se crede în stare, chiar imediat dacă îi dă mâna, se prezintă din nou la poliţie, pentru o probă practică; odată aceasta trecută, îşi primeşte permisul. Nu judec dacă alte procedee sunt mai rele, sau mai bune. Ceea ce ştim este că în America există o tradiţie veche a automobilului, într-un fel cea mai veche din lume; pe deasupra, acolo automobilul are de mult răspândirea cea mai mare, folosirea lui fiind intrată în natura americanului, ca unul născut cu volanul în mină.

Las la o parte pe italieni, şi ei cu tradiţie veche, al căror ştii de conducere, nervos şi haotic în aparenţă, se datorează temperamentului naţional, nu unei pasiuni proaspăt născute. Pot spune aşa despre alţii, automobilişti la prima generaţie, şi nu m-oi sfii să trec printre ei pe spanioli, care în această privinţă nu mi-au atras admiraţia. Păcatele cele mai grave ale unui conducător sunt îngâmfarea şi agresivitatea, cu felurite ramificaţii, toate la fel de primejdioase.

În America, patima pentru automobil este de mult consumată; nu spun că aşa o fi dispărut orice pasiune. Dar automobilul, chiar cel de lux, afară din serie, nu-i un obiect de exhibiţie, ci o unealtă, de primă necesitate. Chiar când îl foloseşte pentru promenadă, sau în vacanţă, omul nu-l ridică la alt rang, nu face din el altceva decât ceea ce este,

un mijloc de deplasare în spaţiu. Dintr-odată, această reţinere, pe care n-am s-o numesc indiferenţă, ci cumpănire, duce la o linişte dublă, şi anatomică, şi psihică. Omul nu se ia la întrecere nici cu maşina, nici cu el însuşi, ci doar circulă către o ţintă. Iată explicaţia stilului de conducere în America. E o deprindere venită de departe, de la Fordul cu Mustăţi, făcut pentru toată lumea.

Nu-mi explic numărul mare de accidente, dacă nu cumva statistica e falsificată pentru a băga spaima în oameni şi a justifica restricţia de viteză. Nouăzeci de kilometri pe oră mi se pare o viteză copilărească pe şoselele americane, sau măcar pe unele dintre ele.

N-aveam astâmpăr, am încercat vizibilitatea şi din alte locuri ale autobuzului, erau destule scaune libere, m-am aşezat şi în spatele şoferului, ca să-l văd cum conduce şi aruncându-mi din când în când ochii pe kilometraj, am constatat că viteza oscila între şaizeci şi şaizeci şi cinci de mile. Altfel nici n-ar fi posibil să se respecte orarul, orice ştiutor de carte îşi dă seama cu uşurinţă. Înseamnă că poliţia, care nu ignoră mersul autobuzelor, mai închide ochii, îmbunătăţind legea pe tăcute. Mai am de spus că n-am văzut pe nimeni gonind nebuneşte, ar fi fost o stridenţă; mi-am dat seama, adaptat repede la condiţia locului, că m-ar fi indignat şi mi-ar fi făcut greaţă. Aproape toată lumea merge cu aceeaşi viteză, şoseaua seamănă atunci cu o banchiză care se deplasează repede, maşinile stau pe loc şi ea le duce cu şaizeci de mile pe oră.

Cum să nu ajung la această impresie, dacă o dată am văzut un om citind într-o carte pusă deasupra volanului? Am mers mult alături, îl vedeam de sus, maşina lui părea puiul autobuzului şi nu i se tăiase încă ombilicul. Era o linie dreaptă, a ţinut aşa zece minute şi în tot acest timp omul a stat cu ochii în carte, aruncând din când în când o privire în faţă. Nu sfătuiesc pe nimeni să facă la fel, dar nici nu pot spune că uitându-mă la omul acela am avut

vreo clipă de emoţie, teama că ar fi putut s-o păţească. În el era o deprindere veche, străbunicul lui îşi avusese Fordul în faţa casei. Iar maşina lui de astăzi, cu schimbător de viteze automat, cu servodirecţie, că poţi stăpâni volanul numai cu un singur deget, nu cere niciun efort să fie condusă, aproape că merge singură. În faţă nu se putea ivi niciun obstacol, e sigur, o maşină nu se opreşte pe autostradă; dacă e în pană trage pe dreapta. Şi mai cred că omul acela se bizuia pe prezenţa autobuzului alături, îi simţea umbra, îl vedea tot timpul cu coada ochiului, n-avea decât să păstreze intervalul şi să menţină viteza, restul făcea ombilicul. Şi mai cred că ar fi putut să nu se uite deloc în faţă, dacă nu l-ar fi îmboldit curiozitatea.

Cât de şlefuit este simţul conducerii în America se mai dovedeşte şi prin relaţia dintre unii automobilişti şi alţii. Ce-au mai claxonat şi ce-au mai strigat după mine spaniolii, dacă mi-am îngăduit să-i depăşesc, când stăteau fricoşi în spatele unui camion cu remorcă! Şi la Paris, cât aşteptam să-mi găsesc un locşor pe firul din stânga, pentru o apropiată schimbare de direcţie! Semnalizam, mă rugam şi cu luminile, şi cu braţul, dar nicio maşină nu micşora viteza, nu-mi îngăduia să mă strecor în faţa ei, că şi eu eram om, şi eu aveam puţin drept la viaţă!

Pe autostrăzi e aproape imposibil să se creeze o asemenea situaţie, mai ales când sunt peste două benzi de circulaţie; în schimb, în oraşele mari, şi la orele de aglomeraţie, de multe ori eşti nevoit să schimbi firul, fie că s-a ivit un obstacol în faţă, fie că trebuie să virezi la o intersecţie. În America m-am uitat de multe ori la mişcarea străzii, mă pasiona, niciodată nu s-a întâmplat altfel decât voi spune, şi totdeauna am simţit o satisfacţie, de parcă aş fi fost eu cel în cauză. Dacă un om şi-a exprimat intenţia să iasă din şir, punând semnalizatorul să clipească, maşinile de pe şirul celălalt se opresc şi îl lasă să treacă. Pentru că fiecare om simte şi înţelege ce se întâmplă cu semenul său,

nu judecă numai situaţia sa, ci pe-a tuturor a din preajmă, recunoscând că între el şi vecinii lui există o corelaţie permanentă. Dar trebuie să treacă mult timp, să se succeadă generaţii, să se tocească straturi de asfalt pe şosele, să se roadă mii de cauciucuri şi să ardă mii de tone de benzină, până ce oamenii să înţeleagă şi să respecte ideea că a circula cu automobilul este un act de colaborare.

De zurbagii nu pot spune nimic; n-am văzut niciunul. „Îngerii infernului” intră în altă categorie şi ea calcă înainte de toate alte legi decât pe-ale circulaţiei.

Nici până azi n-am aflat unde şi cum se produc în America sutele de mii de accidente mortale.

Erau zeci de autostrăzi în drumul spre Philadelphia, paralele, piezişe, transversale, venind din toate direcţiile, şi toate convergeau spre New York, pe toate curgeau maşinile, cu viteze egale, ca pe nişte scocuri uriaşe, curgeau, nu pot să spun altfel, fiindcă aveau mişcarea constantă şi implacabilă a fluviului în drumul spre mare. Marea lor era oraşul, acesta le primea pe toate fără să se reverse, cu buildingurile golite în ajun, la patru după-amiază, şi care îi aşteptau, cu lifturile gata să-i ridice la sute de metri, unde porneau să zumzăie computerele. Şi dacă n-aş fi ştiut dinainte raportul dintre cele trei dimensiuni ale oraşului, acum ele se relevau prin masa de oameni care umpleau străzile şi bulevardele, şi care n-ar fi avut loc între Hudson şi East River, dacă aria aceasta nu s-ar fi înmulţit de zeci de ori cu înălţimea.

Am văzut pe o hartă conturul Manhattanului, prelung, peste care se suprapune conturul Parisului, spre a li se compara întinderea. Dar este o eroare enormă să faci o asemenea apropiere, Manhattanul trebuie judecat după volum, nu după suprafaţă.

M-au sâcâit desele opriri la barierele unde se

percepe taxa de autostradă, nu mult, douăzeci de cenţi, patruzeci, cincizeci, după lungimea tronsoanelor. Nu se pierde timp, este adevărat, în multe locuri se aruncă banul din mers, într-un coş, şi greutatea lui comandă deschiderea automată a barierei. Apoi în preajma acestor percepţii, şoseaua se lăţeşte ca să poată trece mai multe maşini deodată şi recunosc că aşa fluiditatea circulaţiei nu scade. Dar acolo sunt construcţii costisitoare, gherete, peroane, aparate şi oameni care primesc salariu. Toţi vin de departe; chiar dacă locuiesc în prima localitate trebuie să parcurgă adesea zeci de kilometri, toţi au maşina lor, parcată alături (oare plătesc şi ei taxă de trecere?). Deplasarea aceasta înseamnă timp şi energie consumată; cine le suportă? Apoi, desigur că există şi o administraţie, şi ea costă, a judeţului, a statului, nu ştiu dacă n-o fi şi una federală, ca să le controleze pe toate. Probabil, taxele acoperă cheltuielile, poate că rămâne şi un beneficiu, dar oare fără ele ar sărăci America? Sunt mai bogate şi mai generoase statele din vest şi din centru, unde nu se plăteşte nimic pe autostradă? Îmi vine să cred că de mult s-a luat hotărârea ca vămile acestea meschine să se desfiinţeze, ar fi în stilul Americii, dar ea nu s-a dus la îndeplinire fiindcă un om, manevrând computerul neatent, a apăsat pe o clapă greşită.

M-a dezamăgit puţin Greyhoundul, la ducere, fiindcă a oprit în câteva orăşele, neprevăzute; n-o fi fost chiar aşa, mi s-a părut că era doar capriciul şoferului. Despre calităţile acestuia scrie pe o tăbliţă aflată în toate autobuzele deasupra parbrizului că el este *Safe*, *Reliable*, *Courteous*, adică precaut, demn de încredere şi politicos. Nu mă îndoiesc de nimic, dar după ce mi-am terminat toate drumurile cu Greyhoundul. trebuit să convin că unii dintre ei au o caracteristică suplimentară, se socotesc stăpâni pe destinul călătorului, ca vechii comandanţi de corăbii. Câte unul, în drumurile mele, a oprit fără

justificare ici sau colo, a coborât, a închis uşa lăsându-i pe călători înăuntru şi s-a dus să-şi ia o cafea sau o limonadă, prilej de-a schimba şi o vorbă cu un coleg sau o cunoştinţă. Şi nimeni nu protesta, ca şi cum vorba că timpul costă parale nu ne-ar fi venit din America! Pe urmă am început să cred că oamenii care călătoresc cu autobuzul fac parte dintr-o lume mai necăjită şi mai timidă, cu drepturi reduse. Poate judec cu patimă şi dacă-i aşa sunt gata să primesc ceartă, dar tot n-am să înţeleg de ce într-un orăşel, Kingman, din Arizona am aşteptat o oră şi jumătate să plece autobuzul, şi nimeni n-a spus nimic, şoferul nu şi-a cerut scuze şi din cauza lui am ajuns la Williams cu atâta întârziere, încât am scăpat legătura pentru Marele Canion, unde nu m-am mai putut duce decât a doua zi dimineaţa. Să-l iert pe acel şofer dacă din cauza lui am pierdut apusul de soare şi răsăritul?

La Philadelphia, am ajuns la zece şi jumătate, cu aproape două ore întârziere, dar eu personal le-am recâştigat repede. Autogara era în centrul oraşului, mai în centru nu s-ar fi putut, şi ia jurul ei, pe o rază nu mai mare de un kilometru, am găsit toate locurile de vizitat în primă urgenţă. Cum am dat colţul, m-am pomenit pe un bulevard, Kennedy, care mi-a luat ochii, cu buildingurile lui strălucitoare, cu magazinele luxoase; Kennedy nu poate să lipsească, numele lui se pune pe tot ce-i mai frumos şi mai remarcabil. Era partea bogată a oraşului şi nu ştiu cum, plimbându-mă eu pe-acolo, uitându-mă la oameni şi la vitrine, am simţit mai mult decât satisfacţie, am simţit chiar o îngâmfare, de parcă o parte din acea bogăţie, mi-ar fi aparţinut în deplină proprietate. Dar iată că dacă ar fi fost aşa cu adevărat, n-aş fi ştiut ce să fac cu banii. Deşi nu pot nici eu pricepe de ce, tot timpul cât am fost în America n-am simţit niciodată dorinţa să agonisesc un dolar în plus peste cei din pungă.

Nu îmi făcusem planul să cunosc Philadelphia, al

treilea ca mărime între oraşele de acolo. (La New York am stat treizeci de zile şi abia dacă am cunoscut Manhattanul.) Mă mulţumeam cu simbolurile, mai mult n-aş fi putut să iau cu mine, ar fi fost o năzuinţă deşartă. M-am dus fuga la Parcul Naţional al Independenţei, acolo se concentrează ce este principal din acele Simboluri. Iar din tot ce putea să se vadă, m-am mulţumit cu *Independence Hall*, unde a fost adoptitată Declaraţia de Independenţă şi s-a votat Constituţia. Acel moment, evocat de vestigiile în preajma cărora ajunsesem, putea cu adevărat să mă emoţioneze, fiindcă atunci s-au anunţat lumii Statele Unite ale Americii, la început numai treisprezece, poate colonii eterogene. Niciodată n-am să înţeleg bine ce forţă i-a unit pe oamenii acelei vremi, când sudura ar fi putut să se rupă numai dacă bătea vântul mai tare, apoi cu ce-au întărit ei legăturile ca să ţină cum au ţinut când a venit nu vântul, ci vijelia, şi nu o singură dată. Cunosc multe explicaţii cu privire la forţa de unitate a Americii, am făcut chiar ea câte o observaţie, şi-o voi spune când va fi timpul; ceva însă va continua să pară miracol. Şi care cât a rămas azi din spiritul acelor oameni?

M-am uitat la clopotul de bronz care a bătut ora independenţei; nu m-am îndoit că era autentic, avea şi o crăpătură, poate molecule dezagregate cu trecerea timpului. Mi-a părut rău că nu l-am putut atinge cu mâna şi că nu i-am auzit sunetul. Să fi fost în locul lui Franklin, căruia America îi datorează unirea primelor state şi Constituţia, aş fi lăsat eu limbă de moarte să se tragă clopotul din când în când, măcar la aniversarea independenţei. Iar în zilele noastre, când există mijloacele tehnice, dar alături de ele există şi atâtea slăbiciuni, atâtea neînţelegeri şi atâtea primejdii, eu aş imprima sunetul clopotului pe bandă magnetică, până nu se dogeşte cu totul şi l-aş transmite prin radio în fiecare dimineaţă, să sune puternic în toate casele şi adormiţii să se trezească.

Am văzut casa lui Franklin; la ce mi-a folosit dacă nu l-am văzut pe el însuşi?

S-ar fi cuvenit poate să vizitez casa croitoresei Betsy Ross, care a cusut primul drapel al Statelor Unite. Nu mi-a spus nimeni dacă în casă se păstra şi drapelul; bănuind că nu, nu mi-am dat osteneala să mă duc până acolo. Cred că am făcut mult dacă i-am reţinut numele, şi dacă mi-am închipuit-o, de parcă aş fi văzut-o cu ochii, cum cosea cele treisprezece stele; s-au poate mă laud, oi fi văzut-o într-adevăr, într-o pictură, de-acolo i-oi fi luat imaginea. Azi un drapel al Statelor Unite, dacă ar fi să se coasă de mână, ar cere mult mai multă migală.

Am vrut să mă duc în port; era vânzoleală prea multă, şi zăpuşelii. Am vrut să trec podul Benjamin Franklin, peste fluviul Delaware; ar fi fost un gest important pentru mine, o lărgire a spaţiului cunoscut cu atâta pripeală. Am mers mult pe cheiuri şi pe străzi sumbre, până am ajuns la capătul rampei de acces pe pod, dar acolo m-am împiedicat într-un grilaj, cu un aviz care spunea că trecerea pietonilor este temporar interzisă. Dacă ar fi fost pentru totdeauna, mi-aş fi făcut mai puţină inimă rea; de ce să pic tocmai eu, venit de la distanţă, pe o clipă neprielnică? Când ţi se întâmplă de mai multe ori aşa, începi să crezi că ţi-ai pierdut norocul.

În apropiere, pe o stradă neumblată, o doamnă tânără coborâtă dintr-o maşină se luase cu mâinile de cap şi se uita speriată în toate părţile. Se afla într-adevăr într-o situaţie proastă, nu trecea nimeni s-o ajute, şi de sub capota motorului ieşeau trâmbe groase de fum negru. Slabă de înger cum mi s-a părut, fără să-i fac vreo vină, femeia îşi putea închipui că motorul o să explodeze şi o să ia foc toată maşina.

Era un lucru de glumă, buşonul de la capacul tacheţilor căzuse, şi uleiul pe care îl aruncau afară culbutorii cursese pe galeria de evacuare încinsă. Am găsit

buşonul la baza motorului, m-am fript puţin când am întins mâna, l-am pus la loc şi am scos dicţionarul din buzunar, fiindcă aveam de spus cuvinte necunoscute. Doamna mi-a întins o batistă de hârtie, Klenex, atât de răspândită, să mă şterg de ulei pe mâini, fiindcă pătasem dicţionarul. Când am avut fraza gata, i-am spus: „Mergeţi liniştită, nu se va întâmpla nimic rău, doar că o să mai iasă fum o vreme; însă duceţi-vă numaidecât să verificaţi nivelul uleiului”. Încuviinţa din cap, speriată, şi cred că nu înţelegea nimica, nu din vorba mea, oricât o fi fost ea de prost pronunţată, ci din tehnica automobilului; nu toată lumea a avut un Ford cu Mustăţi în familie!

Deşi numără aproape cinci milioane de locuitori, şi nu-i lipsită de monumente istorice, Philadelphia n-are grandoarea capitalei, aristocraticul Washington, şi pe lângă acesta, cu populaţia lui de aproape trei ori mai mică, pare un oraş de provincie.

Tot ce-am spus, am văzut în nu mai mult de cinci ceasuri, şi n-am adunat numai atâta. Am plecat cu Greyhoundul de ora patru. Erau numai trei pasageri în afară de mine. Am vrut să dorm, mă simţeam obosit, scaunul se înclina pe spate şi zgomotul uniform al motorului mă împingea la somn; nu m-a lăsat inima să renunţ la privelişte, deşi o văzusem de dimineaţă. De data aceasta am mers fără oprire până la New York.

Mi se făcuse foame, îmi trecuse ora de masă, am intrat în primul restaurant unde m-au dus paşii după ce am ieşit din autogară, pe Bulevardul al Optulea. Mai rău n-aş fi putut să nimeresc, am mâncat o friptură uscată şi zgârcioasă, cu legume sleite, am mestecat-o pe toată, de parcă ar fi fost o pedeapsă, şi nu ştiu de ce, fiindcă Florin şi ai lui mă aşteptau cu masa; poate am vrut să fac un exerciţiu de independenţă, în restaurant erau numai portoricani, gălăgioşi, gata de harţă, mişcându-se ca la ei acasă şi uitându-se la mine chiorâş, deşi nu ocupam decât

foarte puţin spaţiu. Cei mai mulţi stăteau la bar, cu paharul de bere în mină; doi au venit şi s-au aşezat în spatele meu, la o masă, atât de aproape că le simţeam respiraţia în ceafă, şi doar nu era singurul loc liber. Nu mi-au făcut niciun rău, totuşi nu m-am simţit bine să-i ştiu acolo şi să nu-i văd la faţă, aşa că mi-am mâncat friptura cu noduri, de parcă n-ar fi fost şi altfel destul de noduroasă.

Seara, în pat, uitându-mă pe un plan al oraşului, m-am amărât şi mai tare, văzând că erau atâtea locuri pe unde trecusem fără să le bag de seamă; trebuia să revin la ele, să mă organizez mai bine, să nu mă las numai în voia instinctului şi a inspiraţiei, deşi de multe ori m-au dus pe drumurile cele mai bune. M-am hotărât pe loc ca a doua zi să merg la Naţiunile Unite, era un punct important la New York, de-atâtea cri visasem să fiu acolo şi să văd cum se pun la cale treburile lumii. Clădirea secretariatului, o lamă verticală, a cărei frumuseţe vine numai de la proporţii, o ştiam din fotografii şi din filme, o admirasem, şi când vedeam în faţa ei cele peste o sută de drapele, fluturând în vânt culorile aproape tuturor ţărilor, de pe toate continentele, mi se umplea sufletul de mândrie că eram contemporan cu această măreaţă uniune de popoare, cum nu mai cunoscuse istoria omenirii.

Să nu se creadă că am pierdut atâta timp până să ajung acolo, m-am dus fuga încă din primele zile, dar am privit nuraai de pe afară, am dat ocoluri; clădirea secretariatului, care domină de foarte sus întregul ansamblu, nu mi s-a părut mai puţin frumoasă decât o ştiusem. Numai peisajul, mai larg decât se vede în fotografii şi în filme, mi-a dezvăluit vecinătaţi posomorâte, clădiri de cărămidă brună, care pun pete pe New York. Şi nici East River, eu apa lui totdeauna albastră, nu mi s-a mai părut un decor feeric, cum îl crezusem, căci şi pe malul lui erau clădiri urâte, rămăşiţele unor vechi abatoare

şi antrepozite. Iar mai rău decât toate, o uzină, aflată în imediata apropiere, răspândea în aer fum şi aburi chimici, pe care vântul îi abătea peste drapelele Naţiunilor Unite.

În 1945, când la Sau Francisco s-a semnat carta acestei organizaţii mondiale, ea nu avea un sediu, şi n-a avut multă vreme, a peregrinat de îţi colo, neştiindu-se încă unde o să se aşeze până la urmă. Unii se gândeau la un vapor, care să străbată mările şi oceanele. Mai frumos şi mai potrivit cu ideea de naţiuni unite nici că ar fi fost cu putinţă, însă propunerea nu s-a luat în consideraţie; probabil s-au opus cei cu rău de mare.

Se vorbea tot mai. mult că va fi aleasă Geneva, cu veche tradiţie, sediul fostei Societăţi a Naţiunilor, care funcţionase între cele două războaie şi nu putuse să-l împiedice pe al doilea. Dar s-a făcut că John D. Rochefeller, eternul, să ofere opt milioane şi jumătate de dolari, pare au înclinat balanţa spre New York, şi cu ei s-au cumpărat terenurile de pe East River, în locul numit Goliul Broaştei Ţestoase. Poate că a fost simbolic.

Unsprezece arhitecţi, din tot atâtea ţări diferite, printre ei Le Corbusier din partea Franţei, au făcut planurile, cu un deviz de şaizeci şi şapte de milioane. (Dolari, se înţelege!). Din aceştia, şaizeci şi cinci le-au împrumutat Statele Unite, fără dobândă şi pe un ştiu ce tecmen. Poate că ar fi dat toţi banii, dar s-or fi opus celelalte naţiuni, zicând că au şi ele mândrie şi nu sunt chiar sărmane. Lucrările au fost gata în 1952; toamna, Adunarea Generală a Naţiunilor Unite şi-a ţinut acolo prima şedinţă.

Exact douăzeci şi şapte de ani mai târziu, mi-a venit şi mie rândul să intru în acea mare sală de şedinţe. Dacă arhitectura ei, modernă, este sobră şi solemnă, culorile pereţilor, mobilei, tapiţeriei mi s-au părut prea vesele faţă de treburile grave care se discută acolo. Fireşte, am vizitat şi celelalte săli, ale diferitelor consilii, cu cel de Securitate

în frunte, de asemenea am văzut sediul presei, din clădirea secretariatului, cu toate instalaţiile moderne pentru transmiterea ştirilor. Locurile de trecere, scările, holurile erau frumos decorate cu lucrări de artă, printre ele o tapiţerie românească foarte bine expusă.

Însă şedinţa Adunării Generale nu putea să-mi spună cine ştie ce, era deschiderea sesiunii, cu discursuri de rutină, cu aceleaşi declaraţii repetate ani de-a rândul, fără să se facă mari paşi înainte, ca mersul broaştei ţestoase. Vorbitorii îşi citeau conştiincioşi discursurile, preşedintele se plictisea la tribună, două treimi din delegaţi erau la bufet sau prin fumoare, iar răzleţii din sală păreau nişte şcolari pedepsiţi să stea în bancă la recreaţia mare.

Mai târziu au fost altfel de şedinţe, în tensiune, în situaţii grave şi primejdioase, dar plecasem din America. Gândindu-mă la unele şi la altele, chiar şi la culorile prea vesele din sala Marii Adunări Generale, mi-am spus că totuşi atâta timp cât Naţiunile Unite nu se dezbină, cât cineva nu le aruncă în aer sediul de pe East River, şi ele merg înainte, cu orice încetineală şi cu ori câte necazuri, omenirea încă se poate socoti apărată de catastrofa apocaliptică prevestită de Casandrele vremii noastre.

Eram de două săptămâni la New York, începuse a treia, într-o sâmbătă. Şi deodată m-am hotărât să plec fără altă întârziere, chiar în acel weekend, poate ca să înfrâng delăsarea pe care o simţeam crescând în mine, poate ca să nu-i răpesc lui Florin şi a treia duminică. Peste toate acestea, era probabil şi dorinţa de a rămâne cu mine singur, căci aşa, chiar dacă îmi este mai greu, ziua devine mai mare şi gândirea mai fructuoasă.

Când am deschis ochii în ultima zi la New York, duminică, ploua ca la venire. N-aveam niciun motiv să fiu vesel, nu uitasem nici în timpul somnului că două seri mai înainte, la o masă de despărţire, un om pe care îl vedeam

prima oară, invitatul prietenilor mei, s-a speriat când a auzit ce aveam de gând să fac în America. „Noi suntem aici de o viaţă şi n-am fost în atâtea locuri, de pildă în California”.

Pentru oamenii din est, California este altă lume. În schimb, omul care mă căina avea să meargă în Florida, acum spre sfârşitul vieţii; ieşise la pensie şi îşi cumpărase o căsuţă acolo. Ştiam încă de la Steinbeck că năzuinţa oamenilor din nord este să se retragă în Florida, unde sunt palmieri şi nu ninge iarna. Florin, care mă cunoştea bine, nu mi-a ascuns nici el îngrijorarea şi mi-a spus, sumbru de parcă ar fi vrut să mă sperie: „Te rog, nu-mi uita sfatul: oriunde te-ai afla, dacă nu te simţi bine, întoarce-te imediat la New York!” N-am uitat, vorbele lui m-au urmărit tot timpul, mă gândeam ce-a vrut să spună cu ele; îmi bănuia o slăbiciune, o boală ascunsă? De multe ori mă întrebam când va veni acea clipă critică. Dar n-am păţit nimic şi am mers înainte. Azi mă gândesc ce-aş fi făcut dacă mă îmbolnăveam departe de casă, fie şi de-o simplă răceală? Cine îmi aducea un ceai, şi cum aş fi răbdat să stau în pat, chiar o singură zi, necum o săptămână.

Eram în cămăruţa mea din Manhattan, vedeam pe geam numai vârfurile buildingurilor, întunecate şi ude. Nu se auzeau zgomote în stradă, nici măcar sirenele salvării şi ale poliţiei. Lumea părea dispărută, supravieţuiam eu singur din cinci milioane de oameni. Ca să nu mă înmormântez în pustietatea aceasta m-am proiectat pe mine însumi în nişte zile viitoare, am luat caietul de drum şi am făcut pe o pagină socoteala timpului, împărţindu-l cu chibzuială, ca să intre în el tot itinerarul, consfinţit de biletele de avion aflate alături, pe noptieră. Ele reprezentau o certitudine atât de puternică, încât nu mai îngăduiau nicio ezitare şi nicio neîncredere; trebuia să mă las în voia lor, îmi marcau drumul, escală cu escală, nu-mi rămânea decât să acord fiecăreia dintre acestea un număr

de zile. Aveam o rutină veche, n-a fost nevoie de nicio tatonare ca să echilibrez spaţiul cu timpul; m-am lăsat în voia lor ca pe o apă care merge la vale şi în mai puţin de jumătate de oră eram gata, cu înconjurul Americii pus pe hârtie, într-o tabelă mai elocventă decât orice descriere, începând cu ziua plecării, duminică, 30 septembrie, şi terminând cu întoarcerea ia New York, miercuri, 31 octombrie. Pe parcurs am făcut economie şi de bani, şi de zile. Credeam că dintr-un spirit de prevedere; în fundul conştiinţei mele zăcea o intenţie nemărturisită, care a ieşit la iveală când ajunsesem la Los Angeles, cu două zile mai devreme. M-am uitat în continuarea tabelei, am mai scos două zile de la New Orleans, căruia îi dădusem prea multe, şi chiar Los Angeles se putea lipsi de una. Cu această economie, am putut merge la Honolulu, care nu fusese prevăzut în itinerar, căci nici măcar nu visasem să merg vreodată acolo. Când am ajuns, i-am trimis lui Florin un salut plin de modestie; în el se ascundea însă o satisfacţie aproape perfidă, fiindcă mă simţeam mai sănătos decât sperasem în vreun an al vieţii. Eram exact la antipodul casei mele, jumătate din lungimea Ecuatorului; nu poţi fi decât sănătos când te duci atât de departe.

Cu tot acest fastuos ocol, am ajuns la New York în ziua de 31 octombrie, întocmai cum prevăzusem.

Mi-ar fi prins bine la drum o pereche de pantaloni care n-au nevoie de dungă, să-i tăvăleşti, să-i mototoleşti, să-i porţi în neştire şi să n-ai sentimentul că eşti în mizerie, ci în stilul epocii. N-aveam însă nicio încredere că au să mi se potrivească vreunii, la Wilhelmshaven, în Germania, încercasem vreo şaisprezece perechi, în prăvălii succesive, şi renunţasem. Cineva m-a îndemnat să nu ţin seama de această neizbândă. Am intrat într-un magazin, nu din cele centrale, o hală unde articolul principal erau pantalonii. Aveam de unde alege, dar îmi lipseau curajul şi priceperea. M-am adresat cu îndoială unui vânzător, spunându-i că

niciodată nu mi se potrivise un pantalon de gata, şi nici nu ştiam ce număr ar putea să-mi vină. A zâmbit cu o superioritate simpatică, m-a măsurat cu metrul din şold până jos, apoi de la jumătatea coapsei, atât, nu l-a interesat altă dimensiune şi n-am înţeles cum putea să ajungă la o concluzie, dar ştiu că a luat două perechi de pantaloni din cui şi mi i-a dat să-i încerc în cabină. I-am pus pe primii, sceptic, cum am fost totdeauna cu pantalonii; spre mirarea mea, se potriveau atât de bine, că n-aş mai fi încercat alţii. Vânzătorul însă, după ce m-a examinat cu o privire rapidă, m-a sfătuit să-i încerc pe ceilalţi; aşa am făcut, veneau ca turnaţi, niciodată un pantalon nu mi-a dat atâta satisfacţie, am rămas cu ei pe mine. Dar aveau un nasture metalic în betelie, şi trebuia desprins cu o maşinărie specială, ca să nu-l poată scoate oricine şi să plece fără a mai trece pe la casă; e destul să te apropii de uşă, că nasturele, aşa cum este, o bucăţică de tablă, declanşează un semnal de alarmă, un fel de piuituri stridente, care se aud până în fundul prăvăliei, făcându-te de ruşine. Altă dată, la un magazin popular de pe Bulevardul al Şaptelea, într-o zi de aglomeraţie, că trebuia să aştepţi o oră la casă, am auzit de multe ori alarma şi am dat fuga la uşă, să văd hoţul. Erau oameni nevinovaţi, dovedeau cu chitanţă, decât că unele obiecte au mai multe plăcuţe metalice, şi câteodată ambalatorii uită să le scoată.

Pantalonii mei erau de catifea reiată, bej, ca să fie potriviţi cu haina maron pe care am purtat-o în toată Europa şi pare nouă, fiindcă restul timpului stă în repaus; şi apoi, călătoria nu uzează. La fel au fost şi pantalonii, i-am purtat cu o plăcere nespusă, i-am tăvălit, i-a udat ploaia; până am ajuns la Bucureşti nu i-am mai scos decât noaptea. Şi la spălat n-au scăzut nici măcar un milimetru, stau pe mine ca în primele zile. Din când în când îi îmbrac şi atunci simt o mare bucurie, fiindcă îmi amintesc aproape narativ drumul meu în America.

La casă, ca să nu mă dezbrac, au trebuit să demonteze de pe tejghea maşina de scos nasturele; mi-au apăsat-o în şold, aveam impresia că îmi fac o operaţie chirurgicală, dar n-am simţit nicio înţepătură şi am fost liber să plec la Boston, prima escală. N-am răbdat să târăsc după mine pantalonii mei de acasă, aşa cum erau, şifonaţi şi umezi de ploaie, mizerabili, am intrat într-o călcătorie şi în două minute au fost gata, neteziţi şi cu dungă, puşi pe umeraş şi băgaţi într-un sac de plastic. Nu i-am mai îmbrăcat decât după ce m-am întors acasă; nu pot să umblu tot timpul cu ceilalţi.

Pe strada Cincizeci şi Şapte, la numărul 9, foarte aproape de Fifth Avenue, este o clădire nouă, dintre cele mai frumoase, de metal brun şi sticlă, o lamă verticală, cu cincizeci de etaje, caracteristică prin forma ei evazată la bază, care dă o suprafaţă mai mare temeliei şi o face să pară mai solidă, fără s-o îngreuneze, dimpotrivă, dându-i mai multă supleţe. Am spus cât mă indispun formele căutate, ca de pildă ale blocului tronconic de la Chicago, ambiţia de a rupe tiparele învechite, care duce la aberaţie. Nu-i deloc cazul de astă dată, mâna arhitectului a fost norocoasă şi liniile trase de el, în fond numai patru, muchiile verticale, sunt măiestre. Deşi dinăuntru nu puteam să le mai văd, m-am dus cu plăcere până la ultimul etaj, al cincizecilea, şi de acolo, pe o fereastră cât un perete, am văzut Central Park în toată desfăşurarea lui dreptunghiulară. Mi s-a părut că se înrudeşte în linii cu buildingul, şi chiar dacă n-o fi fost intenţia arhitectului, se creează acolo o joncţiune armonioasă.

Dar despre altceva am vrut să aduc vorba; în faţă, pe trotuarul lat ca o promenadă, este pusă cifra 9, numărul imobilului, dintr-un material vopsit cu lac roşu, mai înaltă decât trecătorii, elaborarea unui sculptor cunoscut în America. N-am înţeles care-i contribuţia lui la această

lucrare socotită operă de artă, căci ea nu-i altceva decât o cifră banală, cum o poţi găsi în orice probar de tipografie, poate aceea numită grotescă, doar că puţin îngroşată.

Şi iarăşi despre altceva am vrut să aduc vorbă. Când am ieşit din clădirea frumoasă, am uitat să mă minunez de baza ei atât de armonios evazată, căci lângă cifra 9, o fată strălucind de frumuseţe şi veselie poza în faţa unor aparate fotografice, aflate la oarecare distanţă. Era o „cover-girl”, putea oricine să înţeleagă, se mişca fără să-i pese de lume, îşi făcea meseria, o muncă, nu o izmeneală. Poza pentru nu ştiu ce copertă de revistă, sau pentru vreo reclamă, şi oamenii se opreau să privească. Operatorii o puneau să se mişte când mai la stânga, când mai la dreapta, să se aplece într-o parte şi-n alta, să-şi lase capul în jos sau să-l dea pe spate şi că se supunea, jubilând să se ştie frumoasă şi să se arate lumii. Era blondă, subţire şi suplă; n-am alte cuvinte. Părul, strâns într-un inel la ceafă, venea în faţă, peste umăr, pe la îmbinarea lui cu grumazul şi cădea peste claviculă într-o buclă grea, înfoiată; aş asemui-o cu baza buildingului de alături, dar mi-e teamă că, neînţeleasă bine, o asemenea metaforă i-ar lua toată gingăşia. Coafura ei semăna cu a stewardesei creole de pe avionul cu care venisem la New York, aceea însă avea părul castaniu, cu umbre brune. Fata purta o mantilă mov, peste o rochie a cărei culoare am uitat-o; ştiu doar că era largă, drapată, dar când ea îşi punea mâna în şold, talia se desena vizibil, suplă şi lascivă, şi dacă îi adăuga o mişcare a şoldului devenea puţin şi parşivă, dacă se va înţelege că din acest cuvânt îi fac un omagiu. În cap avea o pălăriuţă roşie, o calotă rigidă, cu boruri micuţe pe care o ridica şi o flutura într-o parte şi-n alta, parcă salutând publicul sau pe diavol, cu gesturi provocatoare. Mai rămân pantofii, mov ca mantila, şi ciorapii, roşii ca pălăria. Iar dacă am ajuns la ciorapi, trebuie să vorbesc de picioare, înalte şi prelung fuselate, dar nu slăbănoage, robuste, dar nu greoaie, o

izbucnire de arcuri puternice deşi fine, învăluindu-se în ele însele, ca două flăcări roşii.

Uitându-mă eu la ea cu multă plăcere, cum îşi risipea frumuseţea şi bucuria, dându-le oricui se oprea să privească, m-am gândit dacă pe lângă toate cu ce-o blagoslovise natura, o fi avut şi creier. Căci despre inimă, cum spune Fici, nici nu poate fi vorba!

Deşi mi se păruse că pierd timpul la New York şi sunt în întârziere, deşi mă certam că tot îmi amân plecarea, mi-am dat seama că de fapt aşteptasem să renască în mine dorul de ducă. L-am simţit de dimineaţă, când am deschis ochii şi afară era încă întuneric. Ploaia, cum o auzeam în fereastră, ar fi trebuit să mă apese, o simt totdeauna ca pe o pedeapsă, în mod ciudat şi paradoxal, în această duminică a plecării, în loc să mă deprime mi se părea o prietenă care voia să mă însoţească; dorul de ducă se născuse atât de puternic în mine, şi plecarea era atât de bine hotărâtă, încât nimic în jur nu mi se mai părea dificultate, natura conlucra cu mine, şi eram singur cu ea, căci de prieteni mă despărţisem. Aseară ne întâlnisem cu toţii la Fici, mă dusesem puţin mai înainte şi o găsisem sentimentalizată de trecutul ei, pe care mi-l povestise şi ar fi putut să reprezinte pentru mine o istorie gata scrisă.

Băuse un pahar, până să vin, era puţin „cafard”, nu se ferea să mărturisească, ea, o femeie atât de vitează. Mă temeam că are să fie o seară penibilă, dar şi-a revenit repede şi s-a purtat cu toţi ca o gazdă bună. Este în ea o forţă care m-a pus pe gânduri, dându-mi chiar şi puţină umilinţă, căci nu ştiu dacă expus la aceleaşi încercări, aş fi înfruntat viaţa cu aceeaşi demnitate. În definitiv, Fici a venit aici numai ca să fugă de o umilinţă, de un partener lipsit de nobleţe, şi din toate locurile unde ar fi putut să se refugieze, l-a ales pe cel mai aspru. Iar odată sosită, a rupt cu bărbăţie toate punţile din urmă, ca să nu se mai poată întoarce niciodată. Cum să n-o admir şi să n-o socotesc

vitează pe această femeie, care şi-a luat pe umeri o viaţă grea şi primejdioasă? Care de două ori pe zi, sau de mai multe ori câteodată, manevrează cu mâinile ei plăpânde, făcute pentru altă treabă, obloanele complicate ale prăvălioarei pentru cucoane bogate; seara nu pleacă până nu pune în funcţiune sistemul de alarmă conectat cu poliţia. Şi tot au prădat-o; au intrat prin pivniţa casei vecine. Cu acest gând, că nu-i niciodată în siguranţă, se duce acasă, unde se închide până dimineaţa, cu amintirile bune şi rele. Şi-ar fi putut găsi consolări şi compensaţii, dar le-a respins, socotind că n-ar putea fi decât ieftine, iar ea nu mai acceptă frivolitatea. E o vitejie. Cine nu-i viteaz nu poate trăi în America, se pierde ca om, chiar dacă nu încetează să existe ca fiinţă.

Şi Florin e un viteaz, altfel de mult ar fi fost la pământ, după câte izbituri a primit de la viaţă. Dar n-a devenit un violent, deşi ar fi avut dreptul. În loc să lovească, zâmbeşte. „De ce n-ai ripostat?” îl întrebam câteodată, fără să-mi ascund indignarea, când lumea îi făcea o nedreptate. „Fiindcă am un caracter bun”, îmi răspundea, maliţios cu el însuşi.

Într-o zi, când eram acolo, i-a furat casetele de magnetofon din maşină, cincizeci de ore de muzică aleasă. „Nu poţi să ai numai plăceri în viaţă!” mi-a spus, zâmbind cu seninătate. Era o altă vorbă a lui, pe care n-o auzeam prima dată. Dar în seara următoare, i-au spart portiera maşinii şi i-au mutilat tabloul de bord, ca să-i smulgă aparatul de radio; o sălbăticie, hoţul nu poate lua pe el nici patruzeci de dolari, dacă preţul lui la magazin este optzeci. În schimb, înlocuirea tabloului de bord costă de trei ori pe atâta, şi n-o plăteşte Societatea de asigurare, fiindcă paguba e prea mică; trebuie să depăşească trei sute de dolari ca să stea de vorbă. Florin s-a purtat şi de astă dată cu seninătate, mai mult îi era de timpul pierdut la atelierul de reparaţii. Şi nu înţelegea de ce nu funcţionase sistemul

de alarmă. „Au învăţat să-l neutralizeze, i-a explicat tehnicianul. Singura soluţie ar fi să vă dau un avertizor care se declanşează de la distanţă, să-l aveţi acasă. Dar ce câştigaţi dacă daţi fuga şi prindeţi borfaşul asupra faptului? Vă puteţi alege cu un cuţit în burtă!”

Şi mie mi-a spus la fel toată lumea.

Acestea sunt însă întâmplări mărunte. Mi-a îngheţat sângele în inimă când mi-a povestit prin ce încercare groaznică trecuse cu un an înainte, prădat de tot avutul prin înşelătorie, rămas în sapă de lemn, într-o singură oră, expus discreditării şi dezonoarei. Credeam că un om, în asemenea situaţie, cum mi-o spusese, nu mai poate să se ridice de la pământ, nu-i rămâne decât să închidă ochii. Dar s-a ridicat, s-a pus repede pe treabă, luând-o de la cap, cu un curaj pe care nu-l pot înţelege decât dacă mă duc cu gândul la întâmplări din legendă. Ne plimbam prin Greenwich Village când mi-a povestit acestea, după ce mă întorsesem, în ultima mea duminică la New York, şi privind buildingurile măreţe, cu metalul şi sticla lor lucind în soare, oraşul mi s-a părut un monstru, am înţeles că n-aş putea trăi acolo decât cu groaza în suflet. Trebuie să fii viteaz ca să supravieţuieşti în America. Şi oamenii întâlniţi în alte locuri, la Oakland, la Los Angeles, la Honolulu şi care mi-au devenit prieteni, au un act de eroism în biografia lor, şi sunt gata oricând pentru altul. Scutite sunt numai bătrânele văduve bogate, care colindă lumea, împodobite cu flori, cu aur şi diamante şi se bucură de viaţă ciripind ca nişte păsărele.

De mult a fost cucerit vestul sălbatic, dar marşul pionierilor spre coastă, expuşi din toate direcţiile la primejdii şi la moarte, a lăsat ceva care a rămas până astăzi în spiritul ţării. Când un om se strămută în America, trebuie să ia lupta de la capăt, să-şi cucerească şi el vestul lui, altfel nu poate să răzbată.

Năzuinţele mele erau limitate şi modeste, dar fiindcă

plecam şi eu spre vest totuşi, poate se trezise şi-n mine ceva din spiritul pionierilor, altfel nu înţeleg cum de mă simţeam atât de zdravăn, când ploua lamentabil afară, iar eu rămăsesem singur şi mă aştepta frigul, după o seară caldă între prieteni.

Am plecat la autogară pe întuneric, cu geanta trecută peste umăr, cu o valiză în mână. Valiza mare o lăsasem să mă aştepte, îmi luasem o povară destul de mică şi de bină chibzuită, nimic de prisos, în afară de pantalonii proaspăt călcaţi, pe care însă nu i-am îmbrăcat niciodată, fiindcă mă simţeam bine în ceilalţi. Dacă aş fi avut mai multă minte, aş fi respins feluritele sfaturi, şi aş fi plecat încă de acasă cu toate reduse la o treime, cât aveam astăzi. Un costum de haine, mai de ceremonie, îl îmbrăcasem o singură dată, fără să fi fost absolută nevoie. Şi odată cu el puteam să mă lipsesc de multe altele, pe care le-am luat degeaba, degeaba m-au aşteptat la New York.

Mi-am ocupat locul cel bun în autobuz, m-am urcat primul, aşa am făcut, totdeauna, în afară de vreo două rânduri când împrejurările au depăşit prevederea mea obişnuită. Ştergătoarele de parbriz au mers tot timpul, ameţind şi priveliştea, nu doar pe mine. N-am ţinut seama de vecini, am lăsat oamenii pe altă dată, şi m-am uitat numai afară. Deşi aveam un atlas cu planşe destul de detaliate, mi-am dat seama că realitatea nu avea cum să încapă în ele, cu dimensiunile ei continentale. N-am putut să identific locurile, nici măcar şoseaua, nu era una singură, ci puzderie, şi autobuzul schimba des drumul, păstrându-şi numai direcţia generală, spre Boston.

Dacă trag pe hartă o linie de la Chicago la New Orleans, treimea Americii rămasă în dreapta e tocată mărunt de autostrăzi şi şosele, de multe ori una paralelă cu alta, că mă întrebam unde au să conveargă, peste ce oraş au să se năpustească şi să-l sugrume. Abia am mai putut să văd peisajul printre ele, câmpie şi dealuri, cu

păduri şi ape şi cu localităţi rare, căci până şi aici, în est, unde densitatea populaţiei este mai mare, spaţiul triumfă în continuu asupra oamenilor. Oricât de departe o fi ajuns America astăzi, ea mai are mult până să fie gata, şi mă minunez de pe acum de faţa ei viitoare, întrebându-mă până unde va putea ea să progreseze, şi dacă atunci va mai fi pe înţelegerea noastră.

Nimic însă în peisaj nu mi s-a părut altfel decât în Europa, de parcă n-ar fi fost un ocean la mijloc. De multe ori m-aş fi crezut pe undeva în Germania, sau în Elveţia, iar curând, când au apărut păduri colorate de toamnă şi printre ele ochiuri de apă, clipe lungi n-am mai ştiut că eram în altă parte decât în Finlanda.

În Boston am intrat la ora unu şi jumătate. Iar seara, după aventurile povestite altă dată, mă aflam într-un motel scăldat în ploaie, la Needham, o suburbie atât de îndepărtată, că părea de sine stătătoare, fără nicio legătură cu oraşul. Şoferul care mă dusese până acolo, ocolindu-mă vreo cincisprezece kilometri, nu părea grăbit să se întoarcă, mi-a ajutat să-mi duc bagajul în cameră, mi-a spus cum pot reveni la Boston; vorbele lui le-a confirmat fata de la biroul de recepţie, să merg cu un taximetru până la gara din Newton, vreo şase mile, vreo şase dolari fiind preţul, de acolo, un tren electric mă va duce până în marginea oraşului, de unde voi lua metroul. Doi oameni mi-au spus aceeaşi poveste, încuviinţându-se unul pe altul.

A doua zi, taximetrul a făcut cinci minute până la gară, şi am plătit doi dolari, nu şase. Trenul nu m-a lăsat la marginea oraşului, ci a intrat sub pământ şi m-a dus până în parcul din centrul oraşului, la o sută de metri de cortul alb sub care Papa avea să slujească un Te Deum şi să dea cuminecătura. Seara, când m-am întors, am mers pe jos din gară până la Needham. Pe un indicator scria trei mile, nu şase, şi în realitate n-au fost decât doi kilometri; nu mi-am numărat paşii, dar cât putea să fie dacă am ajuns în

jumătate de oră, fără să merg repede?

Toate s-au sfârşit bine, şi n-am plecat de la Boston cu o amintire urâtă, însă în prima seară, la Needham, m-au copleşit gândurile negre. Credeam că aşa o să mi se întâmple tot timpul, nici nu plecasem bine, că mă şi poticnisem.

Ce era acest Needham pentru mine? După ce şoferul a plecat, am mers să văd împrejurimile. Motelul se afla departe de orice aşezare omenească, pe o înălţime stâncoasă; drept în fereastra mea era un povârniş de piatră, şi din el se ridica un pilon metalic, o antenă de radio, înaltă, judecând după proporţia pieselor îmbinate, fiindcă altminteri n-o vedeam toată, se pierdea în neguri. Ploua mai domol, am coborât pe o serpentină şi jos, în şosea, am găsit restaurantul; era o clădire mică, izolată, plăcută, cu ferestrele luminate. Am lăsat masa pe mai târziu şi am mers pe şosea, în plină câmpie goală, până la un pod pe sub care trecea una din zecile de autostrăzi întâlnite în ziua aceea. Am stat acolo un timp, privind maşinile care treceau într-o direcţie şi în alta, cu viteză constantă şi cumpătată. La două sute de metri cred că era o altă autor stradă, paralelă, nu m-am dus până acolo, se auzeau motoarele şi vuietul cauciucurilor, mai stins din cauza ploii. Mă uitam în direcţia oraşului, cât îmi îngăduiau negurile; nu se vedea decât câmpia, între coline şi liziere de pădure. Pentru atâta venisem?

M-am întors, am trecut prin faţa restaurantului, înăuntru am văzut numai câţiva oameni; două fete sprintene, în rochii cărămizii, cu şorţuri albe, serveau la mese. Atmosfera era îmbietoare, dar am mers înainte şi am dat de case, prăvălii şi garaje, răzleţe, acea rarefiere întâlnită de-atâtea ori, care m-a făcut să cred că America mai are mult până să fie populată.

M-am adâncit pe *o* străduі laterală, am ajuns sub o coastă de ideal, în prelungirea căreia am bănuit că era

motelul, fiindcă uneori zăream câte ceva din antenă. Am cotit printr-un crâmg cu arbori frunzoşi, ghiftuiţi de ploaie, m-am întors în şosea pe altă străduţă. Pe amândouă erau case micuţe, vile, cele mai multe vopsite în alb, urnele de lemn, altele placate cu lamele metalice. N-aveau împrejmuiri şi în faţa fiecăreia se vedeau automobile, câte unu sau două. Am văzut şi un câine, dar niciun om, nici pe stradă, nici la ferestre, deşi pe alocuri se zărea câte o luminiţă. Judecând după automobile, casele erau locuite; nu înţelegeam de ce nu se simţea niciun semn de viaţă.

Întorcându-mă, am mai descoperit două antene, la distanţe mari una de alta, formând un triunghi împreună cu prima. Nimic decât pâlpâirea lor fantomatică printre neguri nu-mi arăta mai bine ce jos şi trist era cerul.

Nu m-a înveselit nici fata care mi-a adus mâncarea la masă, deşi eră frumuşică, vioaie şi zâmbea tot timpul. Zâmbetul ei m-a întristat şi mai tare, am simţit că era o datorie; patroana o spiona de la casă, nu spun că o fi fost un zbir, dar probabil nu făcea concesii; poate fata avea motive să plângă, Am mâncat peşte alb, preparat bine, iar mai întâi supă, fiertura mea cea de toate serile, care nu-mi plăcuse deloc în copilărie. Am privit-o nu ca pe o hrană, ci ca pe un prieten venit de departe din urmă, încărcat de amintiri melancolice; aşa m-am simţit mai puţin singur.

Fata mi-a adus nota, dar n-a stat să ia banii, ci am plătit la casă, aşa e obiceiul în baruri, cafeterii şi restaurante modeste. Înainte de a ieşi pe uşă, m-am întors şi am lăsat un dolar pe masă, trebuie să răsplătesc într-un fel zâmbetul fetei; am zărit-o stând în uşa bucătăriei, rămasă cu ea însăşi câteva clipe şi era foarte posomorâtă; m-am gândit eu bine, poate ar fi vrut să plângă.

Afară ploaia se înteţise, căzuse întunericul, se vedea câte o luminiţă roşie pe cer, în locul unde ştiam antenele; aveam picioarele ude, pantofii, uşori şi elastici, atât de buni pentru bătut drumul, nu ţin la apă; de ani de zile

încerc să-i schimb, dar n-am găsit alţii să le semene, şi mă întorc la ei pocăit, după ce de atâtea ori i-am aruncat, socotind că şi-au trăit traiul.

Dacă la toate acestea se adaugă gândul că voisem să fiu la Boston, nu la Needham, şi nu ştiam bine cum am să ajung mâine acolo, poate se lăsau toate barierele şi se închidea circulaţia în aşteptarea Papei, se înţelege ce gânduri negre mă împresurau, ce incert mi se părea viitorul. Şi îmi era cu atât mai greu, cu cât ştiam că n-am să mă cruţ nici în momente mai grele, ci am să-mi duc aventura până la capăt.

Motelul, cu pavilioane înşirate pe platoul de piatră, ar fi fost plăcut pe o altă vreme, şi să fi venit cu maşina. E bun mai cu seamă pentru oamenii care fug de zgomotul oraşului şi de nevastă şi iau cu ei o femeie frumoasă. Am examinat camera; pentru cine trage aici adus de alte motive decât ale mele, nu poate fi decât bine, cu perdeaua peste fereastră, să nu se mai vadă stânca şi antena sinistră, cu mochetă pe jos, cu televizor în culori, cu apă caldă la baie şi cu telefonul pe noptieră, ca să poată întreba în orice clipă care-i mişcarea la bursă şi cum merg afacerile; o deconectare deplină nu-i posibilă.

M-am uitat în cartea de telefon, am găsit repede numărul acelei doamne ciudate care mă poftise să vin la Boston; dar am lăsat-o în pace.

Mi-am amintit de drumul spre Moscova, când cred că nu-mi era mai uşor decât astăzi; numai că atunci aveam maşina; fără ea mă simt singur pe lume. Ca şi atunci, mi-am spus că fiecare zi împlinită însemna un pas înainte; trebuia să le uit pe cele din faţă. Am închis ochii, şi dacă nu m-am mai gândit la ziua de mâine, am adormit cu un zâmbet de mulţumire.

Pe la două noaptea m-a trezit liniştea, sau aşa mi s-a părut în prima clipă. Liniştea fusese o presupunere, odată

treaz am auzit în depărtare vuietul autostrăzii, abia puţin potolit la această oră din noapte. Poate erau oameni întârziaţi care mergeau spre Boston, să-l aştepte pe Papă; afacerile îi ţinuseră pe loc până în ultima clipă, şi acum goneau, din inima Americii, în timp ce Papa dormea la Vatican, cu predica pregătită. Nicio religie n-a prevăzut o asemenea minune, să zbori de la Roma la Boston în jumătate de zi lumină.

Un avion se auzea din când în când, zburând la înălţime mică. S-a strâns pielea pe mine când m-am gândit la cele trei antene; cum devenisem iar pesimist, la apropierea zilei, mi-am spus că de-ar fi dat acelui avion să se lovească într-o antenă, apoi cu siguranţă nu putea fi decât antena din faţa ferestrei mele.

Trecând de la una la alta, gândurile mi-au fugit departe în urmă, tocmai la motelul de la Oriol, între Kiev şi Moscova, unde rămăsesem într-o noapte cu ploaie. Ploaia nu era singura similitudine, pantofii făceau şi atunci parte din îngrijorările mele, motelul însuşi, repetând o stare de lucruri, îmi prilejuia comparaţia între mine cel de-atunci cu cel de astăzi. Cele două moteluri în sine nu admiteau comparaţie, n-am să uit că la Oriol nu curgea apa şi am plecat la drum fără să mă bărbieresc şi fără să mă spăl pe faţă. Acolo însă vestigiile lui Turgheniev, care m-au înconjurat tot timpul, creau o legătură cu mine însumi, prin ceea ce admir eu mai mult la oameni, spiritul lor dăruit lumii. Fără această moştenire am fi foarte săraci şi ne-am simţi la fel de singuri ca în deşertul Saharei. Aşa mă simţeam în noaptea aceea de visări sumbre, la Needham, cu toată mocheta pufoasă şi cu apa fierbinte de la baie. Eram într-o lume într-adevăr nouă, puternică şi providenţial înzestrată, dar încă în construcţie, care până acum n-a dat decât în parte ceea ce ar fi sortit să capete spiritul nostru de la imensitatea şi de la forţa ei proaspătă.

Dimineaţa, ploaia stătuse pentru un timp, am ieşit pe

platou, m-am plimbat nervos prin faţa motelului, convins că taximetrul comandat pentru ora opt o să întârzie, sau n-o să vină; nu aveam un zor foarte mare, decât că toate în faţa mea erau incertitudine, şi voiam să se termine cât mai degrabă să mă văd la Boston, cu planul oraşului în mână.

Antenele erau la locul lor şi aşa cum se pierdeau în nori, fără să ştiu cât puteau fi de înalte, mi se păreau şi ele o incertitudine. Asemeni autostrada; nu i se mai auzea zgomotul, maşinile parcă înţepeniseră, şi iar m-am gândit, cu spaimă, că poate intrarea în Boston era blocată.

La fereastra unei camere ardea un lampadar şi în lumina lui, o femeie bătrână, cu un şal alb pe umeri, cu ochelarii alunecaţi la jumătatea nasului citea într-o carte. O văzusem şi seara, tot acolo. Citise toată noaptea? Şi ce căuta la un motel, singură şi bătrână, pe o vreme ploioasă? Am regăsit-o şi seara următoare, şi a doua zi dimineaţă, tot aşa, cu ochii în carte.

La opt fără un minut am văzut taximetrul, urcând serpentina, iar la opt fix a fost lângă mine. Ceea ce nu m-a scutit ca a doua zi să nu măsor din nou platoul cu paşii, de la ora şapte fără un sfert, până la şapte, când urma să vină taximetrul. De data aceasta nu puteam să întârzii, trebuia să fiu din timp la autogara din Boston, ca să mă aşez primul la uşă. Un sfert de oră mi-am mâncat bucăţele din suflet, mustrându-mă că nu comandasem taximetrul cu un timp mai devreme, tot nu aveam ce face dacă mă trezisem de două ore; când plec la drum nu pot dormi până în ultima clipă. Cu fiecare minut chinul creştea, strângeam pumnii şi maxilarele şi trăgeam cu urechea în vale, să aud zgomotul motorului, convins că taximetrul o să întârzie, sau n-o să vină… M-am dus la birou şi mi-au reconfirmat ora, prin ei făcusem comanda, dar n-aveam nicio încredere. La şapte fără un minut am auzit motorul…

Un tren electric, modern, nou, curat, cu lume civilizată, care a venit repede, m-a dus la Boston în

douăzeci de minute; în ajun, taximetrul făcuse de două ori pe atâta. Nu, lumea nu mergea să-l vadă pe Papă, mi-am dat seama, ar fi fost mai febrili, mai iluminaţi de credinţă; şi oricum, ar fi plecat mai din vreme. Poate erau atei, sau de altă religie; sunt foarte multe religii în America. Impresia de bună creştere pe care mi-au lăsat-o cu toţii a fost pătată seara, la întoarcere, de un tânăr cu maniere greţoase. S-a trântit pe scaun lângă o fată curăţică şi liniştită, înghesuind-o în perete, fără să-şi ceară scuze şi fără ca măcar s-o privească. Mai înainte aruncase sub scaun un pachet, o cutie de carton, legată neglijent cu sfoară; zgomotul m-a făcut să tresar şi să mă uit, altfel onici n-aş fi văzut scena. Cu toată vremea ploioasă şi rece, tânărul n-avea pe el decât sandale, cu ciorapi murdari, un pantalon negru şi o cămaşă îndoielnică, şi după felul cum fata se strângea în perete, ferindu-se de apropierea lui, era de înţeles că nu reprezenta o prezenţă plăcută. Lui însă nu-i păsa de nimica, rar mi-a fost dat să văd o fiinţă atât de indolentă, şi-a urcat picioarele sub el, pe scaun, lăsându-şi doar labele afară; stătea aşa, turceşte, degajat, de parcă ar fi fost singur şi n-a încetat o clipă s-o incomodeze pe fată. Mă gândeam că poate voia s-o cucerească, şi impertinenţa, unită cu nepăsarea, căci niciodată n-a întors capul s-o privească, putea să fie o tactică. Fata n-a răbdat mult, s-a ridicat şi s-a strecurat prin faţa lui, frecându-se de sandalele şleampete şi ude, fără ca el să şi le retragă cu o minimă bunăvoinţă de ultimă clipă. Aş fi vrut să-l iau de gât şi să-l arunc pe fereastră. Nu era treaba mea, dar această jigodie tânără m-a indispus pentru toată seara; fata a rămas în picioare.

La Boston am întrebat pe un poliţist unde era metroul, ca să merg în centru. „Aici e centrul!” mi-a răspuns el privindu-mă cu mirare. Era un om blond, voios, voinic, cu pieptul ca o platoşă. S-a interesat, cu o simpatie vădită, dacă venisem, nu-i aşa? – să-l văd pe sfântul

oaspete; după ce îmi spusese, cu mândrie, că este polonez, ca şi Papa. Uite aşa mi se întâmplă câteodată, îmi ia Dumnezeu minţile, i-am răspuns nu, aveam altă treabă la Boston. Cu o vorbă necugetată am pierdut simpatia lui, iar pe el l-am amărât poate pe toată ziua, şi nu merita.

Prima dată am auzit despre Papa de la Roma, fără să ştiu ce însemna el pentru oameni, într-un cântec de petrecere din copilăria mea, uitat astăzi de toată lumea:

*La Roma-n*tr-*un străvechi palat*.

Stă Papa, *putred de bogat E Papa*, *stareţul divin*.

Şi bea din cel mai ales vin...

Mai departe, cântecul îl căina pe Papă, pentru interdicţia de-a cunoaşte femeile, invocând spre comparaţie pe Sultanul de la Constantinopole, cu sutele lui de cadâne. Dar şi Sultanul suferea de o interdicţie, vorba lui Florin, nu poţi să ai numai plăceri în viaţă! nefiindu-i îngăduit vinul. În încheiere, Papa, cu paharul plin, se adresa sorţii şi cardinalilor, într-o invocaţie cam deocheată:

Ah, *de-aş putea fi*, *fraţilor*.

O zi Sultan, *şi-apoi să mor*!

Pe urmă am mers la şcoală, şi le-am învăţat pe toate. De pildă ce-a păţit un Henric al Franţei, care s-a pus rău cu Papa, de-a trebuit să-şi ceară iertare şi-a stat zile întregi îngenuncheat în zăpadă. Ce-a păţit un Papă de la Napoleon, care l-a adus cu anasâna la Paris, să slujească la încoronare, şi mai întâi să-l însoare cu Josefina. Am mai auzit, dar nu ştiu dovezile, de un papă care era femeie, travestită, şi poate n-ar fi aflat nimeni, dacă nu se întâmplă să nască tocmai când se ţinea un conclav al bisericii. Nici nu vreau să-l numesc pe acel papă care l-a necăjit mult pe Michelangelo, dar recunosc că fără el n-ar fi existat nici mormintele Medicilor, nici Capela Sixtină. Din toate câte se ştiu, reiese că papii au făcut când rău, când bine. Aşa cum sunt, buni sau răi, lumea catolică nu se poate lipsi de

ei nici astăzi, dovadă milionul de oameni veniţi la Boston. Eu, unul, le recunosc meritul că au mai ţinut puţin în frâu puterea laică, deşi lui Hitler şi altora de aceeaşi teapă, papa din vremea lor n-a putut să le facă nimica.

Tocmai când transcriu aceste rânduri, citesc într-o revistă franţuzească, din 7 iunie anul de graţie 1980, cum se spune, dar nu ştiu de ce, că Papa Ioan Paul al doilea soseşte în Franţa, să-i trezească pe creştini din somnolenţă. Chiar aşa scrie, dar mă întreb, cuvintele or fi ale Papei, ori ale ziaristului? Nu mi-ar plăcea să aflu că, aşa somnolenţi cum or fi franţuzii, s-au dedat la o necuviinţă.

Papa umblă mult, după cum se vede. De curând fuse şi-n Africa. E un misionar vrednic, nu pregetă să călătorească pentru întărirea credinţei, dar cred că-i şi place. Papii n-au prea avut porecle, ca regii, alde Barbă-Roşie, Inimă de Leu, Taciturnul, şi aşa mai departe. Acum s-ar putea ca vreun istoric păcătos să-l numească pe sfântul părinte al zilelor noastre Papa Ioan al doilea, Călătorul.

Când am ieşit din staţia metroului, norii coborâseră, începea iar să picure, dar nu-mi păsa, eram cu mâinile goale, şi aveam umbrelă. Cu surpriză am descoperit, chiar alături, parcul cu Biroul de Informaţii Turistice. Am trecut mândru prin faţa negresei de la ghişeu, aş fi vrut să-i spun că nu dormisem pe afară. Cortul Papei era terminat, se întindeau cordoane galbene de la un arbore la altul, creând coridoare de trecere pentru mulţime. De pe acum se adunase popor, oameni grăbiţi să prindă locuri mai bune; apoi au continuat să curgă în valuri, până după-amiază. Nimeni nu ştia sigur când va veni Papa, şi cei care ştiau poate n-aveau voie să spună. În afară de poliţie, puzderie, mai erau fel de fel de oameni în uniformă, gata să-şi ia locul lângă trotuar, la trecerea cortegiului. Am văzut şi nişte personaje costumate de ceremonie, poate

funcţionari municipali cu îndatoriri protocolare, sau poate reprezentau o tradiţie; purtau un fel de smoking, papion negru, pantaloni cu lampas de mătase, iar pe deasupra o pelerină elegantă, încheiată cu un lănţuc aurit peste pieptul cămăşii. În cap aveau bicornuri de catifea neagră, cu penaje. De departe, mi s-au părut un fel de ciocli, apoi îmbrăcămintea elegantă, ca o costumaţie de operetă, mi-a schimbat gândul; poate făceau o anumită figuraţie. Însă când i-am privit de aproape, toţi cu chipuri distinse şi cu gesturi alese, a trebuit să înţeleg că erau nişte personaje destul de importante; dar tot nu le-am aflat rolul, decât că îl aşteptau şi ei pe Papă.

Am stat să se facă ora nouă, când s-au deschis librăriile, am cumpărat un plan al oraşului; bani aruncaţi pe gârlă, nu mi s-a părut mai clar decât schiţa primitivă pe care mi-o dăduse negresa, decât că era tipărit în culori, pe o hârtie mai bună şi cuprindea o zonă mult mai mare, până la periferiile oraşului, unde oricum n-aveam timp să pun piciorul. Ce trebuia să văd mi-a spus Catherine, aşa o chema, o fată de la agenţia Avis, care închiriază automobile. Pe negresa de la informaţii n-aş fi întrebat-o, o ştiam neserviabilă; m-am uitat la ea cum stătea degeaba.

În ziua când venea Papa, nimănuia nu-i ardea să închirieze automobile, şi Catherine neavând ce face m-a ajutat cu dragă inimă. Ea mi-a însemnat pe plan locurile care trebuiau văzute, şi primul din ele, foarte aproape, între port şi centrul oraşului, era piaţa de flori, o idee frumoasă. Am avut şi noi una la Bucureşti, dar a căzut la prefaceri şi acum lipseşte. Ca să ajung acolo, am văzut străzile din centru, nealiniate, mergând de capul lor, ceea ce le făcea să pară mai omenoase, fără să spun că îmi plac mai puţin cele din Manhattan. Gustul pentru unele sau pentru altele se balansează, cum ne balansăm între o brună şi-o blondă.

Nu pornisem bine, că am dat de un cimitir chiar în

inima oraşului şi într-o deplină prietenie cu strada. Un cimitir vechi, mic, de vreo jumătate de pogon, aşezat la vedere, de-a lungul trotuarului, împrejmuit cu drugi de fier care nu opreau vederea. Nu erau monumente, ci doar cruci simple, de piatră şi marmură. E un stil, desigur, aceeaşi sobrietate ca la Arlington, căci într-un asemenea cimitir, cu poziţia lui centrală, nu se îngroapă decât bogătaşii, cărora ar putea să li se facă monumente, ca la Belu, al nostru. Acest cimitir, între buildinguri, mi s-a părut că dă un caracter special oraşului, şi trebuie ţinut minte. Să nu fi văzut altceva, tot aş fi avut ce duce cu mine.

Boston este unul din oraşele vechi ale Americii, care chiar modernizându-se, şi-a păstrat stilul. Nici forfota mulţimii, nici cortul făcut pentru Papă şi nici măcar puzderia de closete chimice înşirate în parc şi din loc în loc pe tot traseul cortegiului nu micşorau aerul de nobleţe austeră al acestei vechi capitale a Noii Anglii.

Closetele răneau puţin pudoarea, dar ce să faci cu un milion de oameni? Nu se întreabă nimeni cum se descurcă ei în situaţii similare, dacă edilii nu se gândesc la nevoile lor, prefăcându-se neştiutori şi ruşinându-se să le spună pe nume?

Târgul de flori a rămas frumos ca idee, altminteri mi s-a părut de proporţii modeste pentru o cetate atât de veche, cu o societate pe care o socotesc mai rafinată decât în alte oraşe ale Americii. Sau poate, puritani cum sunt oamenii în această Nouă Anglie, or socoti florile drept o frivolitate. Abundau ghivecele; dacă la noi nu au căutare, cred că-i numai o prejudecată.

Alături am văzut o hală de proporţii pantagruelice, pot spune aşa fiindcă înăuntru era o înşiruire de standuri cu de-ale gurii, pe stânga şi pe dreapta, iar la mijloc mulţime de oameni înfuleca sandvişuri, cârnaţi, crenvurşti, frigărui şi tot ce se mai poate; nu lipseau nici crevetele, unele mari, aproape cât racii noştri, numite *shrimps*, care

se vând cu cântarul, gata decorticate şi fripte sau fierte cu mirodenii; apoi carne la grătar numită „steak”, dacă este de vacă, şi „hamburger”, să nu se confunde cu cârnaţii, când este tocată şi friptă pe plită. N-o să le spun pe toate, e mult până să ajung la îngheţată, la prăjituri şi alune, acestea din urmă de atâtea soiuri că nu par produse ale naturii, ci născociri, realizate în laboratoare, pe cale chimică. Mi s-a părut că sunt un viciu al Americii, după guma de mestecat, aproape căzută în desuetudine. La New York alunele erau expuse pe tarabe, la colţuri de stradă, în boluri largi de sticlă. Multă lume cădea în ispită; n-am căzut, nici nu le ştiu gustul şi nici nu vreau să-l aflu.

Dar nu m-am minunat de toate acestea, oricât or fi fost de multe, că se întindeau pe zeci şi zeci de metri, repetându-se, să ajungă la toată lumea; şi nu m-am minunat nici de numărul oamenilor, era firesc să fie mulţi într-un oraş mare, unde mai dăduseră năvală şi alţii, de departe, să-l vadă pe Papă. Nu mi-au rămas în minte chipuri şi tipuri umane. Pot spune doar că n-am văzut niciun negru, dar observaţia aceasta este în afara subiectului; chiar pe străzi am întâlnit abia câte unul, ici-colo. Ce m-a minunat era râvna continuă cu care mestecau oamenii, niciunul nu stătea în repaus; cu un sandviş sau un „hot dog” într-o mână, ţineau mâna cealaltă întinsă, să-l capete pe-al doilea, în timp ce ochii scormoneau printre grămezile de mâncare, atât de avizi, că ar fi putut să le dărâme. Oare niciunul din aceşti oameni nu voia să-l întâmpine pe Papă? îmi pare rău să judec aşa structura spirituală a omului, dar s-ar putea ca mâncarea să dea satisfacţii mai mari decât credinţa, şi în orice caz, mai imediate şi mai concrete.

Când m-am întors din port, peste vreo două ceasuri, să beau un ceai fierbinte fiindcă mă luase frigul de pe apă, în acel complex al ghiftuelii munca nu era terminată, şi dacă oamenii se schimbaseră, mi se părea că sunt aceiaşi.

Ca să merg în port, am traversat de vreo două ori traseul însemnat cu frânghii galbene pe unde urma să vină cortegiul.

Poate îl aleseseră aşa, cu ocoluri, ca să-l lungească, să-l plimbe mai mult pe Papă şi să încapă mai mulţi oameni. Pe aici lumea era încă rară, poate nu prinsese de veste, se înghesuia în centru. Ploua subţirel şi rece. Unii şedeau pe scaune pliante, cu umbrela deschisă, alţii pe pături întinse pe trotuarul umed; ai fi spus că se pregătesc de picnic. Pe alocuri se vedeau şi perne, mai lipseau plăpumile. Nimeni nu mânca nimica, nimeni nu ronţăia alune. În depărtare, se auzeau coruri şi sunete de fanfară; m-am oprit, credeam că vine cortegiul, dar nu, făceau repetiţie. Papa putea să vină din clipă în clipă şi poate merita să-mi pierd timpul, ca să văd cum arată. Însă m-am dus înainte cu un amestec de regret şi revoltă. Mă aflam pentru altceva acolo, de aceea m-am urcat într-un vaporaş care făcea înconjurul portului.

Seara a trebuit să constat că nu văzusem mai nimic din Boston, n-am fost nici măcar la Universitatea Harward, atât de celebră, barem s-o fi ocolit pe afară. E adevărat că ştiu ceva din caracterul oraşului, l-aş putea oricând recunoaşte, şi mi-a lăsat deschis drumul spre meditaţie. Dar, cu voia sau fără voia mea, prima importanţă a căpătat-o întâlnirea cu Papa, şi cred că nu-i deloc o pagubă dacă întâmplarea intră în povestire. Parcă o să se mai repete vreodată?

Iar ca să folosesc o împerechere de vorbe luate în batjocură adesea, şi care abia acum văd că poate fi şi utilă, a fost o întâmplare întâmplătoare, fiindcă ducându-mă cu vaporul, eram hotărât să las deoparte ceremonia, convins de altfel că ea are să se consume înainte de a mă întoarce. Pe vapor nu s-au adunat mai mult de trei oameni în afară de mine; nu ştiam unde erau absenţii, pe trotuare, aşteptându-l pe Papă, sau în hala cu de-ale gurii?

Drumul cu vaporul nu mi-a fost de mult folos, totuşi mi-a prilejuit să văd oraşul în perspectivă şi să descopăr o imagine la care nu puteam să ajung altfel; privit din larg, mănunchiul de zgârie-nori de deasupra portului mi s-a părut un mic Manhattan şi semăna, cu prisosinţă, decât că la o scară redusă. Mai târziu, am observat că toate oraşele mari au în centru un mic Manhattan.

Pe una din laturile bazinului, spre larg, era aeroportul, cu pista de aterizare marcată cu lumini galbene. Veneau avioanele unul după altul, coborau din neguri, mă întrebam în care din ele o fi Papa? Am văzut de departe, legată la unul din cheiuri, o corabie cu bordaje negre, cu trei catarge, albe sau galbene. Am aflat pe urmă că este o reconstituire a istoricului „Mayflower”, Floarea de Mai, cu care în 1620, un grup de puritani englezi, despărţiţi de biserica anglicană, au emigrat în America, o sută trei oameni. Putea să fie vizitat, am zărit câte un om urcând schela, fără Papa ar fi fost îmbulzeală, dar nu m-aş fi dus în niciun caz, corabia nu mă ispitea dacă nu era cea adevărată.

O surpriză am avut la urmă, când venind la acostare, am văzut un iaht cu pânze, stând la ancoră, al cărui nume, *Spray*, a făcut să-mi bată inima mai repede, căci aşa se numea sloopul lui Josuah Slocum. N-o să vă povestesc încă o dată cine a fost acest om şi ce-a făcut în viaţă, voi spune doar că îi păstrez multă admiraţie şi dragoste. Şi iată, deşi el fusese o ţintă, uitasem că mă aflam în oraşul lui, de unde spre sfârşitul celuilalt secol plecase să facă ocolul pământului, şi-l făcuse, singur, pe un vas cu pânze, de unsprezece metri; fusese o izbândă deplină, neegalată până astăzi dacă ţii seama de circumstanţe. În vremea noastră s-au mai născut lupi de mare, şi dacă ei or fi depăşit acea performanţă veche, aveau cu totul alte mijloace. Nimeni n-ar crede ce primitiv era vasul lui Josuah Slocum, şi câtă bărbăţie i s-a cerut lui să-şi termine

călătoria, fără bani, cu instrumente de navigaţie arhaice, şi într-o vreme când piraţii continuau să fie o primejdie chiar pentru corăbiile înarmate. Nu mă rabdă inima să nu repet cele ce-am spus altă dată şi s-au uitat, desigur, cum eroul meu, întors la Boston, aici, poate chiar în locul unde acosta acum vaporul, a stat ce-a stat, apoi a plecat încă o dată în jurul pământului şi de-atunci nimeni n-a mai auzit de el până astăzi.

Dispărut în ocean, fără urmă, nu se ştie cum, nu se ştie unde; mi se pare că nicio trecere în lumea cealaltă nu poate fi mai frumoasă.

Micul iaht la pupa căruia scria „Spray-Boston” reproducea întocmai vasul primitiv al lui Josuah Slocum. Îl ţineam minte din cele spuse de el, care îl construise cu mâna lui. pe plajă; când îmi place o povestire, vorbele se transformă uşor în imagini, şi ele nu se uită. L-am recunoscut, după formă şi după detalii, şi m-am gândit că dacă un om din zilele noastre a cheltuit timp şi bani să-şi facă un iaht după un model primitiv, lăsând deoparte altele mai frumoase şi mai bune, el iubeşte cu adevărat marea, şi îi cinsteşte simbolurile.

Sigur că întâlnirea cu Papa rămâne o întâmplare instructivă şi importantă, mai ales pentru cei ce-mi vor citi cartea; nu am s-o pun pe o treaptă inferioară. Dar răsplata mea adevărată pentru că m-am ostenit să vin la Boston, că am îndurat ploaia şi m-am dus tocmai la Needham să-mi găsesc adăpost pentru noapte, rămâne că am găsit, fie numai simbolic, urmele lui Josuah Slocum, şi în modesta mea croazieră înăuntrul portului m-am încrucişat cu drumurile lui „Spray”, în aceste ape, care ele măcar au rămas aceleaşi, după aproape un secol.

Se vedeau iahturi în largul mării, cu toată ploaia şi cu toată venirea Papei; parcă voiau să sfideze. Într-un mic bazin erau două, la ancoră, primul se numea „Valiant Lady”, doamna curajoasă; bine, n-am nimic împotrivă. Al

doilea nume nu l-am înţeles, „Impossibile Dream”… Tocmai că orice vis devine posibil când ridici pânzele.

Văzând lumea de-a lungul traseelor, am înţeles că evenimentul nu se produsese. Soarta mă provoca să iau şi eu parte.

Între magaziile din port, am întâlnit un grup mare de oameni în uniformă, cam cât o companie, armată sau poliţie, n-am putut să-mi dau seama, aduşi probabil din alte locuri, cu autocarele; se simţea că nu sunt la ei acasă. Tocmai li se împărţiseră pachete cu mâncare, pungi mari, albe, cu sandvişuri, teancuri, şi mestecau toţi în cadenţă. Dacă m-am dus mai departe, am găsit alţii, şi abia atunci m-am gândit că paza într-o asemenea zi nu putea fi lucru de glumă.

Am încercat să-mi caut de treabă, să umblu, să văd străzile şi oamenii. Străzile erau mai mult goale. M-am întors în piaţa de flori, am intrat în hală, am luat un pahar mare de ceai, care mi-a încălzit mâinile. Pe vapor începusem să tremur, ceva mă ţinea în spate. Mi-am amintit sfaturile lui Florin şi mi s-a făcut frică; nu, mi-era ciudă că aş putea să mă îmbolnăvesc dintr-o neprevedere, şi să pierd atâtea. După ce-am băut ceaiul, uitasem. În jurul meu mestecatul continua fără să-şi piardă ritmul. Şi Papa tot nu voia să vină. Ei bine, înseamnă că soarta voia negreşit să mi-l impună, şi am acceptat ca de aici încolo să aştept, prea mă derobasem multă vreme, şi prea fusese degeaba. Numai că spiritul explorării nu ostenise în mine şi atunci am avut o idee, mă laud cu ea, o socotesc inspirată. Mi-am spus că, aşteptându-l pe Papă, nimic nu mă împiedica să văd şi oraşul. În loc să stau pe trotuar, în ploaie şi-n îmbulzeală, am pornit-o de-a lungul traseului, cu umbrela deschisă. Orice ar fi fost să se întâmple, cortegiul trebuia să mă ajungă din urmă, nu se putea altfel. Aşa că după ce văzusem centrul oraşului, apoi piaţa şi portul, am trecut şi printr-un cartier periferic. Pe o stradă laterală, un

grup de tineri se chinuiau să deschidă o maşină. O fată brună, frumuşică, dar cu şoldurile greoaie, tip de spaniolă, aştepta deoparte. M-am oprit curios, nu ştiam ce se întâmpla. Era un Volkswagen cu *şibedah*, o deschizătură în acoperiş, acoperită cu pânză care poate fi dată la o parte. Tinerii încercau pe rând să strecoare un cârlig de sârmă printre tablă şi pânză şi să desfacă zăvoarele acestui acoperiş pliabil; cu unul izbutiseră, mai rămânea unul. Fata s-a simţit datoare să-mi dea explicaţii: „E maşina mea; am uitat cheile înăuntru”. Am crezut-o, şi m-am dus mai departe. Iar dacă n-o credeam, ce-aş fi putut face?!

Am ajuns la o intersecţie, de unde traseul intra pe Freeway, care îngăduie o circulaţie rapidă în mijlocul oraşelor. Nu puteam merge mai departe, pietonii n-au îngăduinţă, nici nu sunt trotuare. Eram nevoit sau să aştept în acest punct, sau să renunţ la întâlnirea cu Papa şi să pornesc în altă direcţie, când am simţit rumoare în public. Poliţiştii, care stătuseră în repaus, îşi ocupau locul, lângă trotuare, de-a lungul cordoanelor galbene. Ce de frânghie, zeci de kilometri! Nu erau oameni răi, nu stăteau ţepeni şi încruntaţi, nu se uitau urât dacă se mai găsea câte cineva să traverseze strada în fugă, tocmai acum, când se apropia clipa. M-am întors puţin înapoi şi am găsit un loc mai gol, puteam să stau în buza trotuarului, nu mă împingea nimeni. În faţă, era un şir de birouri, clădiri cu patru-cinci etaje; funcţionarii îşi părăsiseră lucrul, se îmbulzeau la geamuri, unii stăteau pe pervaz, cu picioarele atârnate afară. Oricare din ei ar fi putut să aibă un pistol sau o bombă.

A venit întâi un elicopter, dinspre aeroport, zgâlţâind cerul cu urletul motorului; părea un arhanghel apocaliptic. Din loc în loc, se oprea şi făcea ocoluri, ca uliul. Vedea jos ceva în neregulă, o primejdie? îl interesau tinerii care descuiau Volkswagenul fetei brunete?

Curând a apărut o primă maşină de pază, o limuzină,

fără emblemele poliţiei. Un om stătea cu capul scos pe fereastră şi se uita încordat în toate părţile. Tot aşa au mai trecut vreo două maşini, făcând să-mi bată inima din ce în ce mai alarmată; mă înspăimânta această solemnitate cu pistoale la subţioară. Era abia începutul. Maşina care a urmat a stârnit în mine un tremur, aşa ceva nu mai văzusem decât în filme cu gangsteri; mergea cu toate patru uşile larg deschise, şi în fiecare uşă, un om, inclusiv şoferul stăteau cu jumătate de trup afară, gata să se arunce peste mulţime, dacă ar fi descoperit o mişcare suspectă. Dar ce puteau face cu oamenii de la ferestre?

Apoi s-a iscat un freamăt puternic, tălăzuire şi respiraţii unite, un şuier de emoţie şi uimire; nici nu ştiu când a trecut prin faţa mea maşina-platformă cu aparate de filmat şi fotoreporteri, oameni crispaţi, stăpâniţi de diavol, schimonosiţi, cu mişcări de maimuţă, luând imagine după imagine şi temându-se parcă să n-o piardă pe cea mai importantă. Cred că era şi o maşină a televiziunii, am zărit-o, ca pe o fantomă, şi în clipa aceea l-am văzut pe Papă. L-am văzut bine, zâmbea cald şi cu multă blândeţe, avea o scufă albă în cap, o calotă, şi purta o sutană roşie.

Era ora trei şi jumătate; lumea aştepta din zorii zilei, poate unii îşi luaseră locurile de cu noapte. Şansa mea, de a nu fi aşteptat nici cinci minute, putea să pară o impertinenţă faţă de soartă şi de populaţie. Papa stătea în picioare, singur, într-o maşină cu acoperişul perforat, atât cât să poată trece un om, ca o turelă. Deşi nu se vedea decât de la coşul pieptului în sus, se cunoştea că era un om subţire şi suplu, iar felul cum îşi mişca braţele, binecuvântând mulţimea în stânga şi-n dreapta, mi s-a părut de o cuceritoare graţie pământească. Am simţit în mine o moliciune neaşteptată, poate ceea ce se cheamă beatitudine, şi nu m-am lepădat de această emoţie, deşi îmi lipseşte credinţa. Am vrut s-o simt până la capăt, şi am înţeles că omul care se apropia şi nu-l mai despărţeau

decât cinci metri de mine avea o mare forţă lăuntrică; o investitură. Sigur că freamătul mulţimii, aşteptarea lungă, misterul, cordoanele galbene, elicopterul şi paza o făceau să crească; să nu fi fost toate acestea, împreună cu nu ştiu ce speranţă, în nu ştiu ce scăpare, de nu ştiu ce blesteme, impresia ar fi fost mai slabă. Ceea ce nu înseamnă că Papa n-ar avea har; lumeşte spus, farmec.

Tocmai când ajunsese în faţa mea, atât de aproape că îi vedeam porii feţei, cineva m-a tras de umbrelă, făcându-mă să întorc capul şi să pierd binecuvântarea. Era un chinez de statură mică, semăna leit cu cel care înălţa zmeul la Washington, un chinezei, va să zică, nu ştiu când apăruse, venise cu un scaun de bucătărie, se urcase pe el şi nu găsise alt loc de unde. să privească, decât din spatele umbrelei mele.

Aşa s-a rupt vraja şi atunci abia i-am văzut pe cei patru oameni. Îmi îngheaţă şi acum sufletul când îmi aduc aminte. Ştiu că aşa trebuie, dar cum putea Papa să admită? Erau toţi patru de aceeaşi statură, parcă gemeni, cu trupuri atletice, i-am văzut mai mult din spate, îmbrăcaţi în haine civile, bej, care păreau nişte uniforme. Stăteau doi în faţă, doi în spate, cu picioarele pe aripile maşinii, aplecaţi mult înainte, pe un genunchi îndoit, ca alergătorii când iau startul, cu o mână în buzunar, cu alta ţinându-se de o bară montată de-a latul, una peste portbagaj, alta peste capota motorului. Alcătuiau un pătrat, ca al legiunii romane, la scară mică, şi la mijloc, unde se intersectau diagonalele, Papa, cu zâmbetul care nu mi se ştersese din minte, cu aceleaşi mişcări elegante ale braţelor, binecuvânta mulţimea.

Degeaba. Şi degeaba zâmbeau cardinalii din maşinile următoare, făcând şi ei semne cu mâna. Barem ei, aşa cum stăteau în pernele limuzinelor, nu-şi meritau deloc pâinea pe ziua aceea, fiindcănu-i pândea nicio primejdie.

Am întrebat mai târziu: „O avea Papa duşmani?” „Da.

Câţi nu poţi să-ţi închipui!” într-adevăr, nu pot să-mi închipui. E omul o fiinţă neîmpăcată?

Seara, am deschis televizorul şi am văzut slujba de sub cortul alb bătut de ploaie. Ploua nu doar la Boston. Când am ieşit din restaurantul meu de la Needham, unde de astă dată îmi adusese la masă o creolă frumoasă şi gravă, dar care se mişca şi îşi îndoia talia ca o afurisită, afară se pornise o răpăială barbară, cu vânt puternic; am ajuns sus cu umbrela întoarsă pe dos şi cu pantofii nu uzi, ci plini de apă.

Să spun ceva şi despre televizor? Nu-mi face nicio plăcere, şi-apoi au spus atâţia, dar haide! Televizorul în America nu-i un zeu mai mare decât în ţările slab dezvoltate, decât că emite pe mai multe canale. Douăsprezece, aşa mi s-a spus.

Poate la ore diferite, n-am găsit niciodată decât patru sau cinci, şi pe niciunul dintre acestea n-am dat de un program să mă intereseze, decât un concert simfonic, într-o seară, la Seatle, şi meciurile de baseball, pasiunea poporului, pe care însă, necunoscând jocul, nu le-am putut înţelege.

O singură dată, la Honolulu, hotelierul m-a întrebat dacă vreau o cameră cu sau fără televizor. N-am ştiut că este posibil. Am exclamat: fără, slavă Domnului! – şi camera a fost cu patru dolari mai ieftină. Încolo nu te întreabă nimeni; vrei sau nu vrei, televizorul te aşteaptă, în hotelurile mai ieftine rămas alb-negru, adică un obiect abandonat la sfârşitul carierei.

Nu ştiu exact cât ocupă reclamele din lungimea programului; probabil că există o statistică. Poate nu mai mult de o treime, dar fiindcă sunt agasante, îmi vine să spun trei sferturi. Pteclame de toate felurile, ca pretutindeni în lume. Însă cred că primul loc, şi cu mult avans, îl deţin produsele alimentare; îndemnul la ghiftuială. Unii spun că de aceea sunt atât de mulţi graşi în

America. Despre ei nu vorbesc încă, dar n-am răbdare să aştept şi am să spun cu anticipaţie că la televizor apare un conferenţiar lat cât ecranul, şi povesteşte ce-a făcut ca să ajungă la această stare. După un timp apare tot el, lumea îl cunoaşte, redus la dimensiuni omeneşti şi povesteşte ce-a făcut să slăbească.

Filmele documentare or fi interesante, presupun, căci de văzut n-am văzut niciunul; n-aveam nici vreme, nici răbdare să caut. Filmele artistice, oricât de proaste, ar putea să placă, fiindcă e comod să le vezi acasă, cu paharul de whisky într-o mână şi cu ţigara în alta, dacă n-ar fi des perforate de reclamele cele mai nepotrivite.

Am revăzut într-o seară numai o parte din acel Love Story, dat şi la noi multă vreme, când a stors râuri de lacrimi. N-am fost de partea celor care s-au abţinut de la orice emoţie ţ-i l-au socotit o melodramă proastă. Dar nici n-am să-mi spun argumentele, ca să apăr filmul; las altora discuţia, iar pe denigratori îi sfătuiesc să nu creadă că toată lumea şi-a uitat tinereţea, cu aspiraţiile ei naive şi cu sublimele suferinţe. Şi-apoi, să ţinem seama că înainte de altele, biata fată era frumoasă şi expresivă, de aceea moartea ei tragică îndurera pe oricine o văzuse mai înainte, plină de viaţă şi de speranţe, tăvălindu-se prin zăpadă. Şi nu pentru povestea filmată au plâns oamenii, ci pentru răsfrângerea ei peste propria lor tinereţe, prezentă sau trecută, peste eternitate. Deşi nu eram predispus la nicio emoţie, am simţit între ochi lovitura unui pumn mare şi negru, când peste zbuciumul fetei, cu lacrimile ei îngheţate pe faţă, într-o scenă de suferinţă, atât de uşor să fie crezută, izbucneşte chipul unui căpcăun congestionat, cu gura căscată, năpustindu-se peste un tort cu frişcă, spre a demonstra valoarea produsului, despre care apoi se va vorbi pe larg, recomandându-se gospodinelor cum să-l facă, şi ce marcă de ingrediente să prefere, pentru a se garanta reuşita. Aceste artocităţi se petrec din zece în zece

minute.

Când am deschis televizorul, slujba sub cort nu se terminase, pe marginea pânzei curgeau trâmbe de apă, ploaia se înteţise, în parc oamenii stăteau sub umbrele, o masă de cocoaşe negre şi ude în care se răsfrângeau becurile electrice. Papa mi s-a părut obosit, decolorat şi bătrân, dar cred că din cauza imaginii proaste; şi-apoi slujba, sacerdotală, îl împiedica să zâmbească, lipsindu-l de ceea ce am socotit a fi primul lui farmec. La urmă a împărţit anafură credincioşilor, a venit în marginea estradei, oamenii urcau treptele, se descopereau sau închideau umbrela şi se aţineau cu gura deschisă; tocmai în locul acela curgeau şuvoaie de apă de pe marginea cortului, aşa că era şi-un botez, nu doar o cuminecătură. Papa lua anafura dintr-un castron, pe care un cardinal i-l ţinea la îndemână, şi-o punea în gura deschisă; în prim plan, cum nu poţi să-i vezi niciodată în biserică, oamenii, mai ales copiii, şi ei reprezentau majoritatea, păreau nişte puişori de pasăre „stând pe marginea cuibului, aşteptând hrana din ciocul mamei.

Era o transmisie directă, n-au putut s-o scurteze, aşa că am văzut totul, până la urmă. Din câtă lume mai era acolo, prea puţini şi-au căpătat anafura, altfel nu s-ar fi terminat până la ziuă. Cam din cinci, doi erau negri, nu ştiu de unde ieşiseră, pe străzi nu-mi aminteam să fi văzut vreunul. Sau poate stătuseră toată ziua la coadă, în faţa cortului.

Când s-a terminat, şi Papa cu tiara în cap a coborât scările să meargă la maşină, care poate era departe, nu se vedea, o acopereau oamenii, un cardinal a vrut să-l apere de ploaie cu umbrela. Dar el, cu zâmbetul pe care şi-l recâştigase, l-a dat la o parte şi a mers senin printre oameni, binecuvântându-i ca la sosire, fără să-i pese de ploaie. Aşa da! mi-am spus şi-am văzut că nu mai era nici bătrân, nici palid, şi mi-a fost nespus de simpatic.

Imediat după ce el s-a pierdut în mulţime, televizorul a areluat scena sosirii, cum o văzusem şi eu într-o clipă, şi poate se reda chiar clipa aceea, astfel m-am uitat cu atenţie să recunosc locurile, poate şi pe mine sau măcar pe chinezelul din spate, cocoţat pe scaunul de bucătărie. A trecut iarăşi Papa prin faţa mea, întocmai cum ţineam minte, numai că am căscat ochii şi mi-am scuturat capul, fiindcă atleţii cocoţaţi pe maşină dispăruseră, puteau fi doar nişte umbre difuze, sau nici atâta, şi doar îi văzusem, ca pe nişte îngeri păzitori; de fapt li se spune „gorile”. Sigur că m-a minunat tehnica, deşi n-am înţeles-o; demn de luat în seamă era că televiziunea socotise potrivit să-i escamoteze pentru marele public. Nu m-ar mira să-mi spună cineva, într-o zi: „Fugi de-acolo! Ai avut o halucinaţie!”

Acum am terminat cu Papa, care s-a dus în alte părţi ale Americii. Era cât pe ce să mă mai întâlnesc odată cu el, la Chicago. Aşa s-ar fi întâmplat, şi iarăşi n-aş fi găsit cameră, dacă nu mă abăteam pe la cascada Niagara.

Nimic nu m-a necăjit în drumul de la Boston la Buffalo, decât că a fost o etapă prea lungă pentru posibilităţile Greyhoundului, de aceea am ajuns obosit, abia seara, când cădea repede întunericul. Fusese o zi aproape frumoasă, puţin rece, cu cerul de un gri străveziu deasupra unui peisaj care iarăşi îmi amintea de Finlanda, cu dealuri stâncoase, cu păduri întinse aproape tot drumul, în culori de toamnă, cu lacuri răzleţe, albastre puţin zgribulite. În vreo săptămână, cred că frunzişul avea să ajungă la coloraţia lui maximă, smintită şi voluptuoasă, dar nu simţeam prea multe regrete să nu fiu martor, căci această natură, despre care am spus cum se tot repetă, n-ar fi fost altfel decât am văzut-o acasă, în atâtea toamne.

Şoseaua era odihnitoare, aveam iarăşi locul cel mai bun, şi fiindcă nu trebuia să privesc tot timpul în faţă, o

privelişte neschimbată zeci de kilometri, mă uitam la maşinile care mergeau alături, cu aceeaşi viteză. Atunci am văzut omul cu cartea pusă deasupra volanului; nu m-ar fi împiedicat nimic să citesc şi eu, peste umărul lui, nu mă despărţea de el decât un metru şi jumătate, decât că mi-ar fi trebuit o privire mai ascuţită. Pe urmă el s-a dus încet înainte, şi în locul lui a venit, o femeie; singură, cu înfăţişarea plăcută; avea o rochie cu mineri scurte şi mult timp m-am uitat la braţul ei stâng, din partea mea, care ţinea volanul. Se terminase linia dreaptă, braţul se mişca liniştit şi sigur, urmărind curbele prelungi parcă mângâindu-le, şi prin ceea ce îmi spunea el astfel aveam imaginea şoselii, deşi nu mă uitam cu ochii. Dar s-a dus şi femeia după câţiva kilometri, fără să se piardă, era la o sută de metri, aşa a rămas până la Albany, iar eu mă întrebam ce nevoie avusese să se îndepărteze, dacă tot nu mărea viteza, îmi părea rău mai ales că în locul ei venise un om ca o maimuţă, care pe deasupra avea în dreapta lui o maimuţă.

adevărată. Până să ne ajungă, i-am privit din faţă, prin sticla parbrizului, şi comparându-i, mi-a revenit în minte o idee mai veche, că nu omul se trage din maimuţă, ci invers. Văzându-mă că o priveam, maimuţa mi-a făcut semne prietenoase, omeneşti, dovedindu-şi astfel filiaţia şi confirmându-mi ideea. Dar ea nu putea să se tragă din omul de alături, ci din alţii, mai chipeşi, căci altfel n-ar fi fost maimuţă adevărată, ci caricatura unei maimuţe.

Sunt întâmplări care se leagă şi e imposibil să ştii după ce lege. Cineva se tot foia în spatele meu, izbându-mi scaunul din când în când, suspinând a nemulţumire, până ce, întorcând capul, am dat cu ochii de altă maimuţă; semăna întru totul cu cele două de jos, decât că era uscată şi scofâlcită de bătrâneţe; nu ştiu cum de n-o văzusem când se urcase. Profitând că întorsesem capul, făptura aceea mi-a vorbit în grai omenesc şi mi-a cerut să mă dau

mai într-o parte, ca să vadă în faţă. Mai avea ceva de văzut? Nu putea fi decât din partea locului, o femeie de vârsta ei nu se îndepărtează prea mult de casă.

Dar de ce s-au legat aşa întâmplările, şi nu altfel? De ce n-a apărut în locul ei o femeie plăcută, în rochie cu mâneci scurte?

Am ajuns cu bine la Albany; am plecat cu bine.

Am trecut prin Utica; au apărut pe marginea şoselei că suţe de lemn, unele mobile, şiruri lungi, şi niciun fel de altă locuinţă. Nu mă opresc la ele acum, în alte locuri am văzut mult mai multe, aglomeraţii, ca într-o lume pe jumătate nomadă; este un pic de adevăr în această vorbă, voi spune.

Am ajuns cu bine la Syracusa…

N-am plecat rău nici de aici, dar a fost o oprire mai lungă şi trebuie povestită. Era ora două, ieşise soarele, cald, şi începeam să simt oboseala. Şoferul ne-a dat liber trei sferturi de oră; unii s-au dus să mănânce, era o cafeterie chiar în autogară. M-am plimbat prin apropiere, nu aveam curaj să mă duc prea departe, ca să nu pierd ora plecării; de altfel nu voiam decât să ştiu că am pus piciorul şi în Syracusa. Cine o fi adus aici numele oraşului, tocmai din Sicilia? Nu voiam să fac pe învăţatul, ca unul care fusesem acolo şi văzusem o fântână celebră, în al cărei bazin am băgat mâna, să verific teoria corpurilor scufundate în apă; dar mă întrebam dacă în tot oraşul acesta o fi ştiind cineva că Syracusa a fost patria lui Arhimede. Mie, de ce să mint, nu mi-a spus nimeni la şcoală; dacă n-aş fi ajuns acolo, n-aş fi ştiut.

Întorcându-mă la autobuz, am văzut că şoferul nostru cerceta îngrijorat o roată din spate. Toate Greyhoundurile sunt de acelaşi tip şi au în spate două osii, se spune punţi, ca să nu mă judece rău specialiştii, însă de o construcţie cum n-am mai văzut; pe prima punte sunt montate câte două perechi de roţi, ca la toate vehiculele grele, pe a doua

numai câte o roată, în stânga şi-n dreapta, şi ele calcă între cele din faţă. Nu-i cine ştie ce descoperire; o spun, ca să nu creadă cineva că n-am băgat de seamă.

Voiam să mă apropii de şofer, să văd ce-l îngrijorează, era interesul meu să înţeleg ce se întâmplă, însă tocmai atunci interesul mi-a fost atras în altă parte: pe uşa autogării intra o familie grasă.

În sfârşit, a venit vremea să spun, degeaba aş vrea să amân, nu se mai poate. Erau trei persoane, două în faţă, nu le-am văzut bine, ochii mi s-au oprit, n-au putut trece mai departe, pe cea din spate, care mergea în spaţiul dintre ele, ca roţile autobuzului, acoperindu-mi tot câmpul privirii. La fel cum voi spune despre cazinourile de la Las Vegas, cine n-a văzut nu crede, cine a văzut nu poate înţelege, şi cine înţelege îşi ia câmpii. Era o fiinţă umană şi terestră, n-am să exagerez spunând că părea venită de pe altă planetă, îmbrăcată ca astăzi, cu o bluză albă, cu un pantalon albastru, elastic, şi nu lipsea mult să pară pătrată, fiind aproape la fel de lată cât de înaltă. Bluza, ridicată de vreo două palme la spate, căci ar fi fost imposibil să cuprindă şi trunchiul şi mijlocul, lăsa să se vadă carnea albă, pufoasă, crescută ca aluatul de pâine care, nemaiîncăpând în covată, dă peste margini. Movile enorme de came se revărsau peste betelia pantalonului, unde se opreau în movile de grăsime, tasându-se între ele şi lăţindu-se într-o luptă aproape sonoră, că parcă se auzeau ţesuturile cum pârâie, rupându-şi dimensiunile. După coafură, făptura era o femeie şi mă întrebam cum o fi în partea din faţă, cum şi-o mai îndeplini funcţiile. Parcă gândul meu a făcut-o să se întoarcă, şi atunci am rămas cu gura căscată, stupefacţia n-a mai avut unde creşte, era abia o fetiţă, să fi avut paisprezece ani, ca să dau de la mine.

Cum ar izbuti cineva să-şi închipuie, dacă am spus eu însumi că până nu vezi nu poţi crede? Mi-am dat toată

osteneala dar nu-i de ajuns, cititorul va trebui să-mi acorde credit, ca unuia care am văzut-o cu ochii.

Şi iată cum se leagă iar întâmplările, era ca un făcut, chiar atunci un taximetru s-a oprit în spatele meu, şi când am întojrs capul, şoferul tocmai cobora să scoată bagajele. Era un negru, dar culoarea nu mai conta, nu mai putea fi o caracteristică, rămâneau, să-l definească, numai dimensiunile; mi s-a părut măcar la fel de gras ca fetiţa de adineauri, şi nu puteam înţelege cum încăpea în maşină.

Asemenea apariţii nu sunt rare, e plină America de ele, totuşi să nu-şi închipuie nimeni că reprezintă o majoritate. În schimb, devin majoritare în imaginaţie, fiindcă nu pot trece nebăgate în seamă, ca atâta lume stereotipă şi anonimă, şi după aceea, nu ies uşor din memorie. Din câţi graşi am văzut, n-am uitat pe niciunul; dacă aş fi ştiut cum îi cheamă, cred că le-aş fi ţinut minte şi numele.

N-am stat să văd cum o să intre şoferul în maşină, m-am temut că o să bage de seamă; dar dacă am rămas cu o întrebare nerezolvată, răspunsul n-a întârziat să vină mai mult de trei zile. Eram în drum spre Cleveland, când la o autogară de pe parcurs, unde am aşteptat o legătură, a apărut o violoncelistă grasă. Nu de cea mai gravă categorie, destul însă ca violoncelul în mâna ei să pară o vioară, trei sferturi, pentru uzul copiilor. Era o fată tânără şi destul de frumuşică, dacă o reduceai la scara umană, o blondă cu ochi negri şi cu faţa, cum au spus alţii, ca piersica. După ce şoferul i-a luat violoncelul şi l-a pus în compartimentul de bagaje, fata s-a urcat în autobuz, umblând cu ochii după un loc liber; erau destule, chiar şi acela de lângă mine. Când am văzut că se uită tocmai acolo, am crezut că mi-a sunat ceasul. M-am înghesuit în perete, întrebându-mă cât din ea o să stea peste mine, şi cât am s-o pot duce. Dar oamenii aceştia îşi cunosc dimensiunile şi ştiu cum să le poarte. Am văzut mai târziu

mulţi strecurându-se prin locuri înguste fără să dărâme zidurile, trecând pe lângă etalaje, în supermarketuri, fără să dărâme borcanele şi cutiile de conserve, şi chiar urcându-se în maşină, fără dificultate, cu un zâmbet pe faţă, care se prefăcea în dispreţ dacă vedeau că mă uit cu neîncredere. Nu găsesc o asemuire mai bună decât cu şoarecele, cum încape el într-o bortă pe jumătate cât îi e trupul, şi chiar mai mică.

Nu ştiu cum s-a subţiat violoncelista, şi cum s-a aşezat lângă mine, puţin sucită pe o parte, că a lăsat între noi destul loc ca să nu ne atingem. Şi ce e mai ciudat, a rămas aşa strânsă chiar după ce a prins-o somnul; numai mâna i-a alunecat pe scaun şi am simţit-o; era mâna dreaptă, cea care ţine arcuşul.

Am să spun altă dată cum ajung aşa aceşti oameni; nu prea târziu, ci în curând, când voi ajunge la Cleveland, ca să reproduc şi opiniile domnului Andrica, întâlnit acolo, deşi le pun slabe; semne de îndoială.

Când m-am apropiat de autobuz, am văzut că era gol, călătorii se mutaseră în altul, alături; sigur că pe şofer îl nemulţumea ceva la roata din spate. Mi-am luat bagajul şi m-am dus fuga, dar locul meu îl ocupase bătrâna uscată şi osoasă, maimuţa. Nu m-am lăsat nici eu, m-am aşezat alături, deşi îmi repugna, am împins-o, căci se lăţise, şi aşa am văzut bine priveliştea din faţă; am pierdut-o numai pe cea din dreapta, m-am ferit să întorc capul.

Să fi sosit mai devreme la Buffalo, aş fi luat autobuzul comunal, face vreo jumătate de oră până la Niagara Falls, şi aş fi tras la un hotel în apropierea cascadei, s-o simt şi s-o aud mugind toată noaptea. Dar într-o jumătate de oră era beznă, aşa că am rămas, mi-am lăsat valiza în locker şi m-am dus în oraş numai cu geanta pe umăr. Un funcţionar de la autogară m-a îndrumat la un hotel, foarte aproape, autogara era şi aici în plin centru; mi-a scris adresa, pe o hârtie, după ce s-a dus să-şi consulte colegii, dacă

Lafayette, numele hotelului, se scrie cu doi f, sau cu unul. Eu în acest timp pocneam de nerăbdare, vedeam cu ochii cum venea întunericul. Tot greşit mi l-a scris până la urmă, dar ce importanţă mai avea ortografia, când în uşa hotelului stătea un tânăr negru, împiedicând trecerea cu laba piciorului, enormă, într-o gheată lungă şi ascuţită?!

Ca şi în seara de la Cleveland, când am mers câteva sute de metri cu domnul Andrica pe străzile din centru, pustii şi sinistre, am simţit aceeaşi revoltă şi umilinţă la Buffalo, unde n-am avut curaj să mă îndepărtez de hotel şi m-am închis în cameră de la ora şapte, după ce mâncasem prost la un bar de lalături. Cât să-mi duc bagajul în cameră şi să cobor cu mâinile goale, negrul din uşă plecase, dar nu era un motiv să-mi fi dispărut temerile. Am mers cincizeci de metri până într-o piaţetă, unde părea a fi centrul oraşului, cu o clădire modernă, şi importantă, care mi-a atras atenţia mai mult decât altele, şi nu era altceva decât Biblioteca municipală, ceea ce mi-a făcut multă plăcere. O ţin minte limpede, deşi nu am vizitat-o: nu putea să fie înăuntru mai puţin importantă decât pe afară.

O negresă tânără şedea pe o bancă, aşteptând autobuzul. Un negru tânăr, cu un mers arogant, a trecut prin faţa ei, aproape atingând-o, şi i-a aruncat o privire provocatoare şi îngâmfată. Fata a întors capul. N-aveam ce să caut acolo.

N-am văzut niciodată un coridor atât de lung ca la hotelul Lafayette; de la lift până în fund, unde aveam camera, erau peste cincizeci de metri, şi mersul devenea anevoios, aproape penibil, din cauza mochetei exagerat de groasă, cum se obişnuieşte în America; trebuia să-mi trag paşii, ca pe o şosea cu clisă, şi după două asemenea excursii simţeam că mi se înmoaie genunchii. Tocmai acolo s-a întâmplat necazul cu clanţa, care rămânea când încuiată, când descuiată, refuzând să asculte de cheie, ceea ce mă obliga să mă tot duc la biroul de recepţie, ca să

cer ajutoare. În două zile am mers multe sute de metri pe mocheta aceea nefericit pusă. Dar până ajungeam la lift, mă învăluia tot timpul o muzică dulce şi caldă, o şoaptă serafică atât de estompată că nici nu-i puteai bănui sursa; poate avea scopul ca oamenii să suporte mai calmi călătoria enervantă pe coridoarele prea lungi, cu mocheta prea groasă. Era un hotel de altă dată, o fostă grandoare, ar fi avut nevoie de renovări, însă nu-şi pierduse cu totul ambiţiile vechi de un secol. Camera, mare şi înaltă, cum se făcea pe vremuri, avea plafonul în stucatură; ce folos dacă fereastra dădea într-o curte interioară, unde nu se vedeau decât ziduri, şi oraşul nici n-ar fi putut să se bănuiască, să nu mi-l fi amintit toată noaptea sirenele salvării şi ale poliţiei, parcă mai înverşunate ca oriunde. Baia, afumată şi de modă veche, avea o cadă supradimensionată, de două ori cât un om de statură normală. Pentru mine era prea mare, pentru un gras ar fi fost prea mică. Un anunţ, pus la oglindă, cuprindea rugămintea de a se folosi duşul numai cu perdeaua băgată în cadă. Era uşor să se înţeleagă, nu exista un sifon de pardoseală, la fel ca în toate băile pe care le-am văzut în America; fără o măsură de protecţie, apa ar fi putut să ajungă până în cameră. Respect cu bunăvoinţă prescripţiile logice, şi m-am descurcat, dar cu un mic efort de imaginaţie; trăgând perdeaua şi punându-i poalele în cadă, robinetele, vechi, primitive, rămâneau pe dinafară. Nu vreau să mă laud pentru ingeniozitatea cu care am izbutit să le manevrez fără să curgă o picătură de apă pe pardoseală, ca să spăl ruşinea cu clanţa, dovedind că nu sunt cu totul neîndemânatec; altfel ar fi trebuit să mă duc iar la biroul de recepţie, pe mocheta groasă, să cer un om ca să-mi manevreze robinetele.

O ştiam, învăţasem despre ea la geografie, încă din prima parte a copilăriei; pentru mine se situa printre cele câteva grandori ale naturii. O văzusem în fotografii, apoi în filme, care s-ar crede că redau un anumit cadru cu toate

elementele lui, inclusiv mişcarea, şi că n-ar mai fi nevoie de altceva. Citisem descrieri, pentru mine mai sugestive decât imaginea, când sunt bine făcute şi nu le lipseşte duhul. Nimic nu mi-a folosit, n-am putut să mi-o închipui până n-am ajuns acolo, la fel cum s-a întâmplat cu Veneţia. Uneori transferul nu este posibil; o anumită noţiune refuză să se releve pe alte căi decât prin ea însăşi; imaginile, captate cu cele mai perfecţionate mijloace, şi chiar cuvintele, nu pot s-o redea în tot ce reprezintă ea, ceva rămâne ascuns, ca un element metafizic, o emanaţie.

Mi s-a spus că o să mă dezamăgească; nu m-a dezamăgit, deşi ar fi fost foarte posibil. Mi-era teamă de altceva, să nu mă dezamăgesc eu pe mine însumi, într-o clipă nenorocoasă, printr-o incapacitate de recepţie; dacă rămâneam inert, pierderea era a mea, nu a Niagarei, care va rămâne ceea ce este, până la sfârşitul veacurilor.

Dar ce este ea, la urma urmelor? Căutându-i definiţia, la începutul timpului cât am stat acolo, m-am grăbit să osor cotesc un capriciu al naturii. E mult prea puţin spus, şi e ridicol; capriciul n-are nici forţă, nici adâncime. Ajungând mai aproape, şi uitându-mă la partea ei dinspre Canada, unde i se vede adevărata desfăşurare, nu m-a izbit atât tumultul, cu forţa lui de a izbi până în conştiinţa omului, ci gândul că mişcarea aceasta grandioasă, începută de la despărţirea pământului de ape, nu scade şi nu va înceta niciodată, până ce nu se va schimba structura şi soarta planetei noastre; şi-atunci, cum ea n-a fost destinată să aducă foloase, ci este o simplă dezlănţuire, gratuită şi nelogică, am socotit-o o nebunie a naturii. Şi nu-i destul, este o nebunie, dar dincolo de ea mai există o treaptă. Am descoperit-o când am mers cu vaporul până la picioarele căderii de apă, unde i-am simţit teroarea ca pe o explozie continuă, o ploaie de bombe care se sfârtecă între ele fără să se epuizeze; fiindcă energia expulzată se regrupează, ca moleculele în jurul nucleului,

îşi recapătă vechea structură, ca să-şi reia canonada şi să n-o mai termine, refăcute întruna prin propria lor forţă de distrugere. Cascada Niagara este un război al ei cu ea însăşi.

Păcat că s-au amestecat oamenii şi-au vrut s-o împace, făcând hidrocentrale. (Peste două milioane de kilowaţi, numai în partea americană, după o statistică veche.)

Un ceh voios, întâlnit în ajun la autogară, mi-a dat sfatitri cum să ajung la Niagara şi pe unde s-o iau ca s-o văd mai bine. Era venit la neamuri şi făcuse ocolul Americii, cu Greyhoundul. I-am văzut drumul pe hartă, până la Pacific şi înapoi, sunt distanţe enorme, mi-ar fi cerut două luni, cu opririle, ca să nu fiu toată ziua şi toată noaptea în autobuz, dormind în capul oaselor. „Nu, m-a informat cehul, nu mi-au trebuit decât două săptămâni!” Imposibil, e o pedeapsă! Dar el părea fericit. Voi fi şi eu, la sfârşitul drumului?

Am plecat cu primul autobuz de dimineaţă, şi cred că în afară de şofer, nu se mai trezise nimeni în tot oraşul; la hotel, recepţionerul, la care apelasem să-mi încuie clanţa defectă, cred că dormea de-a-n-picioarelea, iar portarul dormea de-a binelea, într-un fotoliu la uşă, îi trăgea la aghioase, nici nu m-a simţit când am trecut prin faţă.

În staţiile următoare s-au mai urcat oameni, dar cum stăteau cu capul în piept, cred că nu se treziseră încă. Ploua, era întuneric, n-aveam umbrela, fiind încuiată în locker, cheia lockerului o lăsasem în cameră, şi dacă m-am întors s-o iau, N-am izbutit să descui uşa. Când am povestit necazurile mele în America, n-am uitat drumul, pe întuneric, la Niagara Falls, cu ploaia nenorocită care îmi lua toată bucuria, după ce muncisem atât şi mă ostenisem să fac din ea o construcţie.

Totuşi am avut noroc, natura şi-o fi dat seama că întinde prea mult coarda şi poate să iasă o răzvrătire. Fapt

este că ajuns la Niagara Falls, ploaia stătuse, norii se subţiau, iar mai târziu a ieşit şi soarele. Un timp însă mi-am simţit inima zgribulită, m-am uitat pe cer cu frică, privirea câinelui care se teme când vrei să-l mângâi, după ce mai înainte l-ai lovit cu piciorul în burtă.

Deşi n-am prea văzut oameni pe stradă, nu pot spune, ca la Buffalo, că eram singurul care se trezise. La cascadă însă am fost primul, mult mai târziu au venit al doilea şi următorii. Am auzit-o de departe, n-a fost nevoie să întreb pe nimeni, am mers în zigzag pe străzi şi pe bulevarde, pe alei, prin parcuri, luându-mă după vuiet.

N-am descoperit-o dintr-odată, să mă izbească în fundul ochilor, am văzut întâi fluviul, cum se ducea la vale, pregătindu-şi din vreme tumultul, căci avea o curgere repede, peste trepte de piatră, o înşiruire de volburi care parcă se adunau una cu alta, acumulând forţă pentru ce-avea să urmeze.

Fluviul, numit şi el tot Niagara, mai lung de cincizeci de kilometri, aduce la vale apele lacului Ontario, nu mai mic decât lăţimea Mării Negre, luată de la Bosfor la Odesa. Şi lacul, şi fluviul despart Statele Unite de Canada, alcătuind o mică parte din cea mai mare frontieră din lume, şi cea mai liniştită, marcată pe mii de kilometri de un simplu coridor tăiat prin pădure, o linie dreaptă atât de lungă cum n-a putut să-şi imagineze niciun geometru, din toate timpurile.

În locul unde ajunsesem, un masiv de calcar, împădurit, insula Goat, desparte apa fluviului în două braţe neegale, cel mai lat în partea Canadei. Cascadele cărora le dă naştere fiecare păstrează aceeaşi proporţie, cea a Statelor Unite fiind într-o inferioritate vădită; n-am suferit o dezamăgire deşi era o nedreptate, şi ea mă păgubea în primul rând pe mine. Am reparat paguba repede; după ce am privit cascada americană, cu o reţinere teoretică, ştiind-o mai prejos decât cealaltă, m-am dus pe insula

Goat, am traversat-o şi de-acolo am privit partea canadiană.

Erau alei în pădure, pustii şi umbrite. Cascada Canadei dă altă imagine, cred că la ea se refereau informaţiile mele, din descrieri, fotografii şi filme, care nu-mi fuseseră suficiente. Acum emoţia mi se fragmentase, lăsasem o parte din ea în urmă, dar după aceea m-am dus într-un loc de unde se vedeau amândouă cascadele. Nu puteam să-mi refac sentimentele în câteva clipe; m-am mulţumit să-mi întipăresc în minte priveliştea, şi pe urmă, gândindu-mă la toate în liniştea casei mele, cred că am izbutit să simt ceea ce aşteptasem, după cum sper să-mi fi exprimat simţirea, în unele rânduri din urmă, sau măcar s-o exprim de aici înainte.

Parapete de metal inoxidabil, frumoase şi robuste, care îţi dau un sentiment de siguranţă şi unul de bogăţie, căci nimic nu-i economicos în această lucrare lungă de sute de metri, despart pe oameni de prăpăstii. N-am auzit de sinucideri, dar nu cred să lipsească; abisul, unit cu nebuna prăbuşire a apelor, nu poate să exercite asupra firilor predispuse o fascinaţie mai mică decât tumul Eiffel, şi decât Empire State Building, care au la baza lor multe vieţi omeneşti zdrobite.

Cârduri de raţe înotau pe apele fluviului, printre volburi, veneau până în buza prăpastiei, poate chiar aruncau o privire de vale, dar n-am văzut niciuna să cadă victimă. Poate uneori se întâmplă. Oare ce păţeşte o raţă, dacă o ia Niagara? Un om, într-un butoi de cauciuc, a trecut-o. Mi se pare că pe furiş, fiindcă nu-i voie; aşa cum nu-i voie să te arunci de pe podul Brooklyn. De ce să pui oamenilor asemenea interdicţii, când nu-i vorba de sinucidere, ci de încercarea virtuţii?

Am luat insula în lung şi m-am dus până la extremitatea unde ţine calea fluviului şi-l desparte în două. Apa venea repede, sărea peste praguri, grăbită,

încercându-şi forţa; mi s-a părut deodată că seamănă cu o armată în goană spre câmpul de luptă, războinică, nu pot spune nesocotită, conştientă de rolul ei, ştiind că ea e totul şi vrea nerăbdătoare să se sacrifice. Are natura atribute omeneşti, sau merg prea departe?

O frumoasă statuie de bronz, în mijlocul insulei, înfăţişează un bărbat cu numele Nikola Tesla, inventator, născut în Iugoslavia în 1856, mort la New York în 1943. Deşi pe soclul statuii nu scrie, ştiu că a inventat multe, motorul electric asincron, şi altele, curentul polifazat de pildă. Ce de lume a încăput în această Americă, şi tot mai e loc liber! Dar Nikola Tesla a murit în sărăcie. Cred că dintr-o neînţelegere; altfel ar fi fost normal să se îmbogăţească.

Până să se pună în mişcare mecanismele făcute de oameni, a venit destulă lume ca să fie aglomeraţie. Unul din mecanisme este un ascensor care coboară la nivelul de jos al cascadei, unde fluviul Niagara, refăcut, îşi reia cursul spre lacul Erie, în timp ce în urmă, lupta declanşată de el continuă.

Accept să numesc ascensor acel mecanism de coborâre, fiindcă pe urmă te urcă. Ar fi preţios să-i spui ascensordescensor, deşi au fost purişti capabili să susţină o asemenea idee, cum au susţinut multe asemenea; ei însă nu spuneau ascensor, ci urcătoare. Nu lungesc vorba, ci vreau să-mi trag sufletul.

Cineva se plânge că instalaţiile, turnul ascensorului, cu platforme de observaţie deschise asupra priveliştii, sluţesc locul. Nu-i adevărat, Niagara e prea puternică spre a se lăsa sluţită. Mai degrabă ar putea s-o supere construcţiile de pe malul canadian, probabil hidrocentrala, fiindcă prea i se bagă în suflet. Hidrocentrala americană nu se vede.

Ce bine ar fi fost dacă găseam şi la Marele Canion un ascensor, sau un funicular! Nu-i doar incomod, doar

anacronic; socotesc mai ales neestetic ca la sfârşitul mileniului al doilea să mergi călare pe asin, ca la începutul primului mileniu. Şi este numai punctul meu de vedere; asinul ar putea să spună mai multe.

Diferenţa de nivel a cascadei ar fi meschină pe lângă. renume, abia patruzeci şi şapte de metri, nimica toată pe lângă ce operează oamenii asupra naturii, în adâncime sau înălţime. Forţa care se dezlănţuie acolo se datorează în primul rând nu căderii, ci imensului volum de apă, o mutaţie smintită, continuă şi nescăzută, o agresiune fără obiect, din fericire, căci să aibă ce distruge, nimic n-ar putea să reziste şi n-ar mai sta în picioare.

Pământul este făcut din trepte, fundul oceanelor, platforma continentală, apoi plaja, câmpia, dealul, muntele, de la zece mii de metri adâncime, până la mai mult de opt mii. deasupra mării, vârful Himalaya. Niagara este şi ea o treaptă „dar ar fi trecut nebăgată în seamă dacă era seacă, fără lacurile din nordul Americii, aflate la înălţimi diferite, în terase „cu patruzeci şi şapte de metri diferenţă de nivel între Erie şi. Ontârio. Atât şi nimic altceva nu-i Niagara, o răfuială geografică, plină de brutalitate, de izbituri şi mugete, o luptă. pentru egalizare, lungă de milenii şi fără nicio izbândă, ceva. ce la altă scară de timp şi de forţe se întâmplă adesea şi ca omenirea.

Cum au ponegrit ascensorul, mulţi ponegresc şi vaporaşele care merg sub cascadă. Sigur că ar fi fost altfel dacă: descopeream Niagara, ajungând acolo cu o pirogă indiană N-am nicio vină că m-am născut mai târziu, şi n-am nici: regrete. Iar vaporului, oricât ar fi fost el de urât, îi păstrez: o amintire frumoasă, şi-i sunt recunoscător cârmaciii lui că nu s-a întors de la jumătatea drumului, ci a mers cu bravură, până la locul unde eu însumi am admis că trebuie să întoarcă, fiindcă lumea începuse să ţipe. Cum să spun? A mers până în locul unde, dacă mai înainta numai un metru, vaporaşul se răsturna cu chila în sus şi se

ducea la fund, lăsând deasupra numai colacii de salvare, fără oameni.

Am fost sceptic, nu-mi plac aventurile organizate; costumaţia mi s-a părut ridicolă, ne-au dat nişte mantăi negre, de cauciuc, lungi până la glezne, grele şi ţepene, cu glugi care acopereau toată faţa în afară de ochi, şi păreau nişte cagule. Privind la cei din jur, am înţeles că nu pot să arăt altfel decât ca ei; am sperat să nu rămân cu urme pe toată viaţa. Nu era însă o simplă regie de teatru, am intrat repede într-o atmosferă pe cale de lichefiere, jumătate aer, jumătate apă, care pătrundea până sub cagulă şi impunea o altfel de respiraţie, în spasmuri, ca a oamenilor care se îneacă. După o încercare nu mai lungă de cincisprezece minute, omul, întors în mediul lui dinainte, îşi revine cu uşurinţă, dar m-am gândit că marinarilor, după mii de ore şi sute de zile, le crescuseră negreşit un fel de bronhii în faţa plămânilor. Nu le-am auzit glasul, n-aveau ce ne spune, dar nu m-ar fi mirat să orăcăie ca broaştele;

Pe măsură ce ne apropiam de cascadă, se schimba proporţia între aer şi apă; e uşor de înţeles că se producea o întrepătrundere, elementele naturii îşi modificau structura, ca sub un bombardament atomic, ceea ce nu-i doar o imagine; urma dezagregarea, şi până atunci nu se mai vedea bine limita dintre ele, poate nu mai era niciuna, în apă fiind tot atâta aer, câtă apă era în atmosferă.

Aşa am putut să percep şi să înţeleg Niagara, când am ajuns până sub streaşină şi am văzut-o cum se răstoarnă, căci nu curgea, ca o apă, care îşi păstrează fluiditatea, oricât ar fi de năvalnică. Părea ajunsă în stare solidă, şi semăna cu un munte de stâncă albastră, dinamitat pe toată lungimea, aşa cum ar cădea el, tot deodată, surpat de la bază.

Las la o parte forţele pe care le pot declanşa oamenii astăzi, iau numai natura, rămasă mai slabă; pe scara calamităţilor ei posibile, cascada Niagara, privită din locul

unde nu se mai poate merge înainte, ocupă al doilea loc după cutremur, şi abia pe urmă vine potopul.

La Niagara Falls, un orăşel cu o sută de mii de oameni, am văzut, numai într-o jumătate de oră, trei case de pompe ftinebrei. N-am niciun motiv să presupun că mortâlitatea aici este mai mare decât în altă parte, şi-aturici nu-mi rămâne să cred altceva decât că dricarii sau vor da faliment, sau se vor strânge de gât unii pe alţii; pe ultimul dintre ei cine o să-l înmormânteze?

Oamenii trăiesc de pe urma cascadei; hidrocentrala a făcut să se nască industria electromecanică. A doua industrie este turismul; pretutindeni am văzut camere de închiriat, în case particulare, ca în Elveţia, ca să mă opresc la ţara cea mai caracteristică. Motelurile, aflate de obicei pe şosele, aici pătrund până în centrul oraşului şi abundă; nu vor rămâne însă singurul exemplu.

Şi în ascensorul de la cascadă era muzică; la fel de suavă ca la hotelul din Buffalo. După ce se ciomăgesc între ei de milenii, oamenii au uneori atenţii atât de delicate faţă de semenii lor, încât nu-i mai poţi înţelege.

M-am uitat la maşini, în timp ce aşteptam autobuzul, în sfârşit, îşi reduc dimensiunile! Nu-i vorba numai de japoneze, Datsun, Toyota şi altele; se adaptează şi americanii. După Ford-Fiesta, care-i o bijuterie (deşi poate fabricantul o socoteşte ruşinea firmei), am văzut un Chevrolet de nu mi-am crezut ochilor, ziceam că-i falsificat într-un atelier mecanic; nu, era autentic, cu emblema uzinei. Să-i pui brăţară şi să-l porţi, la mână!

Văd tot mai multe maşini mâncate de rugină şi hărtănite; poate oamenii umblă cu ele fiindcă n-au unde să le arunce, şi speră să le risipească pe drum, piesă cu piesă. Când a vrut să-şi vândă maşina veche, domnul Andrica n-a găsit pe nimeni s-o cumpere. Atunci a dat-o gratis unui om care s-a înduplecat s-o ia, dar i-a pretins să-i plătească taxa de înscriere la poliţie.

Deşi eram obişnuit cu maşinile hârbuite, la Niagara Falls însă am văzut câteva trecute de orice limită. Una, care a oprit la un semafor roşu, lăsându-mi timp s-o privesc bine, avea flancurile mâncate de rugină, găurite pe toată întinderea, că se vedeau picioarele oamenilor dinăuntru.

Între timp, a venit şi autobuzul, fără să întârzie. Şoferul a coborât, dar fiindcă nu era ora de plecare, nu ne-a dat drumul înăuntru; aş fi vrut să stau jos, umblam de la cinci dimineaţa, ca să nu mai spun de când tot umblu! Era un om antipatic, diform deşi tânăr, cu şolduri de babă grasă. În schimb, dacă la noi se uita urât, făcea ochi dulci unei fete, o gâscăr pe care, de altfel, a şi poftit-o să urce, înaintea noastră. Mi-am luat satisfacţia, m-am uitat la şoldurile lui revărsate şi mi-am spus că are destulă pedeapsă. Tocmai atunci un om cobora treptele unei case de lemn de alături; întâi am crezut că este paralitic şi m-am dus să-l sprijin. Era numai beat, un portorican slăbuţ şi simpatic, starea lui nu mi-a trezit repulsie, aş fi vrut să ştie că i-aş fi ţinut partea, aşa, fiindcă părea un om de omenie. Se chinuia atât ca să meargă, atât se torsiona, atât de greu făcea paşii, cu genunchii ţepeni, încât un moment am crezut că are picioare de lemn, proteze fără articulaţii.

Dacă am plecat, n-am mai avut nimic împotriva şoferului, şi nu vreau să-l critic. Dar m-am uitat la el cu mirare, fiindcă a oprit la toate trecerile de cale ferată, cele fără barieră, anunţate de un semn anumit, o cruce alungită, „a sfântului Andrei” cunoscută de toţi automobiliştii, mai ales de cei care au plătit amendă. Ştiam regula, a nu opri, în adevăratul înţeles al cuvântului, a nu sta pe loc o secundă, este una din contravenţiile grave; n-o discut, prea puţini o respectă dacă nu vine trenul şi n-are cine să-i amendeze; într-o zi pot s-o păţească, fie cu trenul, fie cu poliţia.

Însă şoferul nostru nu se mulţumea cu oprirea;

deschidea uşa şi-o ţinea aşa câteva secunde. Prima oară am crezut că văzuse încă vreo fată şi-o poftea să urce, ca să nu-şi uite năravul. Nu, nu erau fete pe şosea. Treceam printr-o zonă industrială, cu multe căi ferate fără barieră; la toate, şoferul oprea şi deschidea uşa. Putea fi o manie? Curând am observat şi la alţii aceeaşi comportare şi am înţeles că era o prescripţie; ca oprirea să fie mai bine marcată, să nu rămână niciun echivoc, niciun prilej de discuţie. Am judecat-o fără părtinire şi am admis-o. Nu-i o stupiditate, America are o experienţă mai veche decât a noastră şi în ceea ce priveşte circulaţia, şi se preocupă mai mult de psihologia şoferului. Două gesturi obligatorii se întăresc unul pe altul. Opririle la intersecţiile din oraşe marcate cu semnul de obligaţie se respectă chiar atunci când pare ridicol, şi de multe ori este. N-am văzut pe nimeni să se răzvrătească. Şi dacă este să mă iau după observaţiile mele, iarăşi mă întreb cine face în America sutele de mii de accidente mortale?

Ieri, un camion cu remorcă zăcea răsturnat pe taluzul şoselei; probabil nu fuseseră victime, cabina era întreagă. Asta a fost tot; în toate celelalte drumuri n-am văzut nici cel mai mic dintre accidente.

Buffalo nu mă interesa, era doar un punct de trecere, dar dacă m-am întors de la Niagara n-am stat degeaba şi cum timp rămăsese până seara, am bătut străzile şi am descoperit câte ceva din componentele oraşului.

La ora patru şi jumătate, lumea ieşea de la slujbe, toţi deodată, valuri după valuri, se revărsau în stradă, era ca o hemoragie, mă aşteptam să rămână în urmă vine sparte. Toţi aveau figurile obosite, mergeau fuga spre casă, preocupaţi, febrili, cu privirea puţin halucinată. Un bărbat, într-o maşină leproasă, aştepta la un colţ de stradă; a venit o femeie muncită, cenuşie, s-a urcat alături, desigur nevasta, lucrau în Jocuri diferite, terminau la aceeaşi oră, el venea s-o ia, zilnic, tot anul, toată viaţa. Era replica

perechii de la Washington, bărbatul care şi-a dus nevasta la slujbă, dimineaţa, şi s-au sărutat prelung înainte ca ea să coboare din maşină; aceia însă păreau mai bogaţi şi mai aristocratici. Oare când el venea s-o ia, seara, se sărutau din nou înainte de a pleca spre casă? Cei de la Buffalo n-au făcut niciun gest de efuziune, erau probabil obosiţi, puţin acri, şi poate să i sărutaseră, dimineaţa. Ştiam ce-o să se întâmple cu ei, li se vedea pe faţă, urma o noapte de odihnă după o seară de plictiseală.

În oraş trăiesc peste jumătatea milionului de oameni care îşi datorează existenţa, cred că prosperă, traficului portuar şi industriilor, lemn, aramă, petrol, motoare, aeronautică, aparatură electrică; vecinătatea Niagarei, cu sursa ei de energie electrică, este determinantă în toate acestea. Există şi aici o zonă unde se etalează bunăstarea şi luxul, o demonstrare a resurselor, ca în toate oraşele, americane, Main, Street (Strada Mare, sau Principală) cu spaţii largi, cu urbanistică princiară, clădiri: moderne, cu pretenţii, unele foarte reuşite, echilibrate, elegante şi somptuoase. În apropiere, am văzut însă şi blocuri de locuinţe ieftine, nu mizere dar triste, de cărămidă brună, care nu ştiu de ce nu se elimină din construcţii, cu intrări sărace, cu boarfe pe la ferestre. Iar dincolo de ele, printr-o trecere bruscă, dimensiunea verticală dispare; se înşiră căsuţe de lemn placat cu lame. de: metal: sau de material plastic, mici. locuinţe individuale, atât de răspândite şi de iubite în America, fiindcă sunt plăcute şi ieftine. Am văzut printre ele şi reşedinţe luxoase, vile, cu parcuri şi peluze. Însă cele mai multe rămân modeste, înghesuite, adesea la un metru una de alta. Am vizitat casa lui Pit „la Oakland, şi înăuntru am găsit, fără mari pretenţii, tot ce-i. trebuie, unui om ca să trăiască izolat şi confortabil. Când aceste case se degradează, în oraşe mici mai cu seamă, şi în cartiere mai neprielnice, sunt lăsate în părăsire.

Întorcându-mă spre centru, am văzut o biserică

frumoasă, catedrala episcopală Sfântul Paul, de piatră roz, înnegrită de vreme, cu o turlă ca a bisericilor de lemn din Maramureş. Blocurile din jur, destul de înghesuite şi de două ori mai înalte, nu izbuteau s-o strivească.

În altă direcţie, într-un spaţiu liber, de mii de metri pătraţi, trona primăria, o clădire uriaşă, un mausoleu masiv, de piatră cenuşie, semănând cu un monument asiro-caldeian, cu o cupolă babilonică. Mi-a mai împăcat puţin privirea un obelisc de piatră, aflat în faţă: simplu, cu linii echilibrate, cu nişte lei la picioare; aceştia nu supărau, dar puteau să lipsească. Monumentul este închinat lui McKinley, fără niciun prenume; probabil, că e vorba de William McKinley, al douăzeci şi cincilea preşedinte, dar mă fac că nu ştiu; primăria ar fi putut să scrie, sub nume.

Pe deasupra unor cartiere trec autostrăzi suprapuse pe patru nivele; vuietul lor îl întrece pe al cascadei; pentru un oraş nu prea mare, mişcarea e nefirească.

Privite de jos, autostrăzile nu sunt frumoase, oraşele suferă o stâlcire. Iar zgomotul maşinilor care îşi încrucişează, traiectoriile la înălţime, fără să le vezi „rămânând o necunoscută tiranică, poate să te ducă la o boală gravă şi incurabilă; numită obişnuinţă.

Abia mai târziu, în vestul Americii, am văzut pe alocuri poduri şi autostrăzi suspendate, construite integral din beton, care este, după credinţa mea, un material mai puţin sonor, mai blând şi mai dulce decât fierul. Până acolo, pretutindeni erau grinzi metalice, tabliere robuste, cu un planşeu de beton turnat deasupra. Dar fierul trebuie vopsit periodic, şi nu-i lucru uşor, şi tot rugineşte. Când am trecut pe sub podurile de peste Chicago River, m-a apucat mila de primărie, că mult n-au să mai ţină, şi sunt cu zecile şi vor costa milioane să fie înlocuite; în multe locuri fierul era mâncat.de rugină, prefăcut, în dantelă, de mă miram. că, nu s-au prăbuşit încă.

Cumpărând azi una, mâine alta, fructe şi alte lucruri

de mâncare, am constatat că ambalajele, de material plastic, s-au eliminat aproape cu totul, şi nu-i rău, fiindcă produsul acesta imputrescibil şi imperisabil devine o pacoste a naturii, nu vom mai avea loc de el după o vreme. S-au reintrodus pungile de hârtie, solide, uneori uriaşe, capabile să cuprindă zeci de kilograme, şi să reziste. Dar se face atâta risipă cu ele, că mi-a; fost milă. Risipa esse o caracteristică a Americii, am observat înainte de a-mi spune domnul Andrica. La ambalaj, fiecare produs se pune într-o pungă, apoi se grupează mai multe produse şi se pun în altă pungă, iar la urmă toate pungile se pun într-o pungă mamut, de hârtie groasă. De multe ori, dacă pare că nu-i de ajuns, se mai pune încă una. Când despachetezi, se umple camera de hârtie, volumul ei este mult mai mare decât al cumpărăturilor şi uneori le întrece chiar şi în greutate.

Am zăbovit cam mult cu ce-am spus despre Buffalo, care rămâne o etapă secundară, dar voi fi scutit să le spun mai târziu, căci toate se potrivesc şi în alte părţi ale Americii.

O fi ridicol, totuşi n-am putut face altfel, seara m-am dus la autogară şi-am mai pus cincizeci de cenţi în locker; se împlineau douăzeci şi patru de ore de când sosisem, şi taxa trebuia plătită din nou, după lege. Stă cineva să controleze? La Cleveland, unde am făcut asemeni, dar cu o oră întârziere, m-am temut că au să mă amendeze, făcându-mă de ocară. Da’ de unde! Nimănui nu i-a păsat de mine.

17

Mă hotărâsem să plec spre Cleveland la ora douăsprezece, să nu mă mai scol cu noaptea în cap şi să intru direct în viteză. Dar până când puteam să dorm, dacă mă culcasem la şapte seara? La cinci dimineaţa eram în picioare, fără voia mea, şi chiar dacă pe urmă am făcut totul în lene, lăsând intenţionat să treacă timpul, cu

cafeaua, cu bărbieritul, cu duşul şi cu strânsul bagajului, la ora şapte tot eram gata, n-aveam decât să mă duc la autogară şi să plec cu un autobuz mai devreme.

Plătisem hotelul la venire. Cucoana care îmi luase banii ar fi trebuit să-mi dea doi dolari restul, dar a uitat, sau nu-i avea la îndemână. Cum de atunci înainte mi-a zâmbit de câte ori am întâlnit-o, am gândit că se socotea răsplătită, deşi doi dolari putea să fie prea ieftin. Când am predat cheia, să plec, era altcineva la biroul de recepţie, un funcţionar, care s-a uitat în registru şi mi-a spus: Un moment, domnule! apoi mi-a întins o chitanţă, am iscălit-o şi mi-a înmânat cei doi dolari; îi şi uitasem. Zâmbetul cucoanei fusese pe gratis.

În drum spre autogară, am văzut soarele printre blocuri încă jos, mare şi roşu; mi-am dat seama deodată ce departe sunt de casă, am înţeles altfel decât teoretic, prin simţuri directe, că mă aflu în America. Fiindcă soarele aici abia răsărise, iar la Bucureşti peste câteva ore avea să amurgească. La sosire, îmi potrivisem numai ceasul; acum abia am înţeles că trebuie să-mi potrivesc şi raporturile cu oamenii de acasă; când eu sunt pe drum, ei îşi dorm somnul de noapte. Multă răvăşeală mi-a produs în minte şi în suflet acest decalaj pierdut din vedere.

La autogară, clădire nouă, elegantă, curată, am sosit prea devreme, autobuzul pleca la ora opt, mi-am pus bagajul la uşă şi am pornit în inspecţie. Fotoliile din toate sălile de aşteptare au ataşat în faţă un mic aparat de televiziune; pui un ban şi funcţionează. Prea puţini ţin seama de ele; când pleacă la drum oamenii au gândul la altele. Mi-a rămas timp să meditez la ceea ce înseamnă, în viaţa mea, ideea plecării; nu cred în tristul rondel al lui Edmond Haraucourt, că mori câte puţin cu orice plecare. Dimpotrivă, dacă un timp nu pot pleca nicăieri, îmi place şi îmi face bine să mă duc în gară, mă înzdrăveneşte să văd trenurile. Acum am să mă satur; viaţa mea este marcată de

plecări şi de sosiri anunţate pe ecranele de televizor din aerogări şi aeroporturi care urmăresc mişcarea autobuzelor şi avioanelor, *Arrival*, *Departure*.

Fiind primul, mi-am luat locul în faţă. La opt şi zece, cu o întârziere nemotivată, am plecat din Buffalo, mulţumit de tot ce făcusem acolo, mai puţin de ideea că ora şapte seara o bine să te găsească în cameră. Pe hartă, şoseaua mergea pe malul lacului Erie. Iarăşi, m-a înşelat scara prea mică a hărţii, lacul era departe, nu l-am văzut. Peisajul mi s-a părut calm, fără mult relief, câmp, coline şi dealuri nu prea înalte, cu păduri tinere, în formaţie şi abia începând să se coloreze; toamna aici pare cu vreo două săptămâni în întârziere. Pe mari întinderi n-am întâlnit decât vii rare, nici nu-i o regiune potrivită pentru ele, apoi puţin porumb şi restul pirloage, alcătuind marea rezervă agricolă a Americii. Nu ştiu pe unde ar fi trebuit s-o iau ca să găsesc grânarele, nu le-am văzut, deşi toată lumea ştie că există, fiindcă recolta lor prisoseşte.

Erie este un oraş fără zgârie-nori, cu un număr de buildinguri modeste; restul, cartiere cu căsuţe înghesuite, chiar şi cu mai puţin de un metru între ele.

Şoferii Greyhoundului nu sunt toţi din acelaşi aluat şi nu au dreptul în egală măsură la caracterizarea scrisă deasupra parbrizului. Din trei care s-au schimbat între Boston şi Buffalo, primul era de-o placiditate enervantă, de altfel a şi pierdut o jumătate de oră pe drum, fără să-i pese; al doilea, mai operativ şi cu mai multă vlagă, a recuperat întârzierea, cu sânge rece şi fără să se umfle în pene: al treilea, nervos şi neatent, m-ar fi neliniştit pe o şosea mai puţin lesnicioasă decât este autostrada.

Spre ora prânzului, am intrat în statul Ohio; nu-i nicio demarcaţie decât o placardă cu urarea obişnuită: „Fiţi bine veniţi”. Dar de o parte şi de alta a ei, moravurile şi legile pot să: fie: diferite, ceea ce mi se pare nefiresc şi anacronic, când unitatea Americii e de mult împlinită.

Diferenţele acestea sunt cel puţin inconfortabile, ca să nu spun câtă pagubă pot să aducă în unele treburi ale ţării. Dar tradiţia, deşi nu foarte veche, se păstrează cu încăpăţânare, şi dacă un stat nu vrea să adopte o lege a vecinului, când ea este în mod evident mai bună, socoteşte că aşa îşi afirmă independenţa. În Această privinţă, m-a contrariat şi puţin a lipsit să nu mă enerveze opinia domnului Andrica despre democraţia americană, pe care, de altminteri, nu trebuie să mi-o explice nimeni. Dar nu înţeleg de ce un stat „iar în interiorul statului un judeţ, şi în interiorul judeţului un municipiu, îşi tipăreşte propriile lui manuale de-şcoală şi refuză să accepte altele? În semn de libertate!” susţine domnul Andrica. Eu îndrăznesc a-i spune: „N-ar fi mai bine să se caute manualul ideal şi să-l adopte. toată lumea?”. „Nu, ar fi o îngrădire a libertăţii. Şi apoi, cine îmi garantează că un manual este mai bun decât altul?”

Cu toată stima pe care i-o port domnului Andrica, şi cu toată recunoştinţa pentru multe ce-am învăţat de la dânsul, teoria această mi s-a părut cam obtuză. Am încercat să lărgesc puţin discuţia, am mers la cartea de literatură, la nume consacrate şi respectate de toată lumea. Domnul Andrica nu vrea să le recunoască, îşi păstrează dreptul să-şi facă singur opiniile, împotriva oricăror alte opinii. „Chiar dacă sunt de o competenţă verificată?” „Chiar şi atunci. Altfel democraţia este primejduită”.

La Cleveland am ajuns curând după-amiază, a fost o etapă scurtă şi plăcută, numai că se înnourase şi stătea să plouă. Hotelul, recomandat de la New York, era la cinci minute de autogară, mai luxos decât aş fi avut nevoie, şi mult mai ieftin decât s-ar crede. N-am pierdut timp mult, într-o jumătate de oră eram în cameră, dar nu înţelegeam de ce un domn negru, de la biroul de recepţie, mi-a spus să aştept într-un fotoliu şi pe urmă a uitat de mine. Curând l-a

înlocuit o doamnă negresă, m-am dus la ea şi a fost mai milostivă, fără să-mi spună de ce aşteptasem. Mai tot personalul era de aceeaşi culoare, şi în... hotel mişunau călători negri; părea că este un sediu. Femeia care, m-a condus în cameră mi-a arătat cum funcţionează încuietorile şi. m-a sfătuit să mă folosesc de toate Camera era frumoasă, baia modernă, n-aveam ziduri în faţa ferestrei, m-a supărat numai gălăgia unor familii de negri, care făceau o petrecere cu strigăte.

Nu-l cunoşteam pe domnul Andrica, aveam o recomandaţie de la New York, unită cu sfatul de a-l căuta negreşit, căci el îmi putea vorbi despre colonia românească. I-am telefonat şi, cu toată vârsta, căci este un octogenar, imigrat din 1921, cu toată sănătatea pusă la încercare, fiind după o operaţie recentă de cataractă, într-o jumătate de oră era în holul hotelului. Faţă de această amabilitate, urmată de altele, poate ar fi trebuit să trec peste mica noastră neînţelegere, dar cred că ar fi fost o pagubă şi pentru unul, şi pentru altul. Un gentleman înţelege cu uşurinţă.

Mai întâi de toate, domnul Andrica m-a poftit să stăm de vorbă la barul hotelului. I-am spus că nu beau nimic la această oră şi că mai bine am merge pe stradă, deşi începuse să plouă. A insistat, îi era sete, l-am urmat cu bunăvoinţă şi ne-am aşezat la o masă. Cum nu venea nimeni să ne servească, am propus să ne mutăm la tejghea, unde treaba merge mai repede... Eu mi-s domn! mi-a replicat domnul Andrica. N-o să stau cocoţat pe scaunele alea înalte!” Cum n-a venit nimeni să ne afle nevoile, am plecat după o jumătate de oră, cu demnitatea domnului Andrica păstrată, dar cu setea nepotolită.

În drum spre ieşire, în hol, ne-am întâlnit cu un român, domnul Andrica a făcut prezentările, n-am reţinut numele. Am aflat că persoana aceea avea cincizeci şi cinci de ani; părea mai tânăr. Era îmbrăcat modest, cu haine

cam lustruite, funcţionar, nu om de afaceri. Se născuse în America, vorbea destul de corect româneşte, nu învăţase în familie, ci la şcoală; se străduise, deşi nu-l silea nimeni, simţea poate în sufletul lui legături ancestrale. Şi totuşi era un american, se vedea cât de colo, fără să pot spune pe ce mă bizui, în afară de accent şi fizionomie, dar mi se pare că ajunge. Impresia mea este că fizionomia omului venit în America se transformă cu timpul, se adaptează, până ce capătă un aer comun, caracteristic. Poate să nu fie deloc aşa, sau să fie numai în parte, poate sunt victima unei fixaţii; tipul americanului s-a format în ochii mei înainte de a vedea vreunul, nu ştiu pe ce căi, probabil printr-o intuiţie greşită, şi cu toate corecţiile făcute mai târziu, ceva a rămas ca în vechea imagine. De pildă, o anumită lividitate a obrazului, cred că dedusă din primele filme, alb-negru, cu contraste puternice, şi din fotografiile prost reproduse. Obrazul căpăta o structură apoasă, părea o carnaţie celulară care ducea la mărirea feţei, la o supraper sonalizare ofensivă, în pofida aerului candid şi a privirii adesea naive. Obsedat poate de caricaturile Unchiului Sam, cunoscute din copilărie, când erau foarte răspândite prin ziare şi prin revistele ilustrate, am ajuns la o generalizare rămasă în ochii mei chiar şi astăzi. Şi acum mi se pare că, printr-un ciudat fenomen biologic, dinţii omului din America sunt mai mari, mai puternici, iar cei de sus, din faţă, ies puţin în afară, ca să se vadă mai bine. Într-un fel impresia mi-a fost confirmată şi întărită de dantura vedetelor, atât de exagerat pusă în evidenţă, că uneori devenea ea însăşi caricaturală, cu toată spelndoarea ei extraordinară.

Din scurta noastră convorbire în trei, mi-am dat seama că domnul Andrica este unul din stâlpii coloniei române de la Cleveland, ceea ce se cunoaşte că-i place. Primul drum pe care l-am făcut prin ploaie, în centrul oraşului, a fost la Biblioteca municipală, o mândrie. Până

acolo, după controversa cu manualele de şcoală, am aflat câte ceva despre religie, deşi sunt inert în faţa subiectului, n-am nici pasiune, nici pricepere. Frântre altele, interlocutorul mi-a vorbit, şi nu ştiu de ce, decât poate ca să mă îngrozească, despre preoţii unuia din rituri, care îşi fac slujba cu un şarpe încolăcit în jurul gâtului. Iată ceva ce nu dovedeşte nimic pentru mine. Preotul spune credincioşilor: „Dacă eu sunt un păcătos şi greşesc faţă de Domnul, acest şarpe să mă muşte!” Uneori şarpele muşcă, preotul cade mort. În faţa altarului-Poate aşa credinţa creşte, dar devine păgânăj.

— La Bibliotecă am mers fiindcă are o secţie de literatură românească „N-ar fi de mirare cu numărul de români care trăiesc la Cleveland. Am găsit o boxă de trei metri lungime, cu două rafturi puse faţă în faţă, într-unul cărţi româneşti, în celălalt portugheze; apropierea nu putea să mă supere, dimpotrivă, cărţile erau însă în număr meschin, niciuna cu adevărat remarcabilă, care să ne reprezinte, şi în niciun caz nu puteau să alcătuiască o literatură. Le-am trecut în revistă, sperând să găsesc vreuna mai de doamne-ajută, m-am uitat în fişa ataşată la urmă; în decursul anilor nu le consultaseră decât trei-patru oameni; cea mai recentă dată era din 1975, după care urma uitarea.

Domnul Andrica era mândru de existenţa bibliotecii, deşi îmi spusese el însuşi că o frecventează prea puţină lume. O fetiţă de vreo şaisprezece ani, elevă de şcoală, umbla să-şi aleagă o carte; niciuna din câte a frunzărit nu-mi era cunoscută. Interogând-o despre preocupările ei, domnul Andrica i-a spus că şi eu eram scriitor, deşi nu ştia nimic despre mine; îi fusesem recomandat şi îşi făcea, datoria de compatriot şi de gazdă. Fetiţa însă ştia, citise, şi nu şi-a ascuns bucuria; nu putea să fie fără o mică emoţie că ne întâlneam aşa, cu totul din întâmplare, atât de departe de ţară. Venise de şase luni, se strămutase la tatăl

ei, aflat aici de multă vreme; spera să se adapteze. Efuziunea; ei, care nu s-a epuizat repede, l-a contrariat puţin pe domnul Andrica, într-un fel îi scăpăm din mână. Eram altceva decât îşi închipuise când îşi dăduse osteneala să mă ia la remorcă; aveam şi eu mijloace de propulsie. „Te cunoaşte!” s-a mirat, cu un fel de acreală. Fiindcă el nu mă cunoştea, mă luase pe credit, nu citise niciuna din cărţile mele, deşi era stâlpul coloniei române.

Nu sunt din cei care se simt vexaţi în asemenea situaţii, nici prin minte nu mi-ar fi trecut să-i fac reproşuri, mai ales ia o vârstă, şi după o operaţie de cataractă, când lectura e obositoare şi dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Altcineva, de pildă fetiţa de alături, ar fi putut să-i spună că fusese timp înainte.

Domnul Andrica vorbeşte perfect româneşte, după aproape şaizeci de ani trăiţi în America. Accentul transilvănean, pe care şi-l păstrează neschimbat, l-a ferit de accentul limbii americane, cum l-am auzit la alţii, strămutaţi de mai puţină vreme.

Nu mi-a plăcut, şi spun, cu riscul să-l supăr, sfatul pe care l-a dat acestei fetiţe, să ia cât mai des şi cât mai multe cărţi româneşti, chiar dacă nu le citeşte, numai ca să se marcheze în fişă. „Aşa fac şi eu, a mărturisit domnul Andrica, altfel se desfiinţează biblioteca!” După o vorbă românească, pe care probabil domnul Andrica a uitat-o, deşi vorbeşte atât de corect limba, asta înseamnă să ne furăm singuri căciula. Ce folos că biblioteca vă continua să existe, dacă nimeni nu va citi cărţile? Fetiţa mi-a şi spus că nu prea are ce să aleagă, că va începe să cumpere cărţi în engleză… Sigur, aşa se întâmplă; încetul cu încetul va uita limba, copiii ei vor avea dinţii mai mari decât ea, şi ieşiţi puţin în afară. Chiar domnul Andrica mi-a spus că la biserica românească slujba se face în englezeşte şase zile pe săptămână. Există o şcoală pe lângă biserică, unde se predă limba noastră, dar nu mai vine nimeni.

Dacă am pus degetul pe rană, nu m-a determinat vreo dezamăgire personală; în raftul sărac ăl bibliotecii am găsit şi două din cărţile mele, deşi nu cele mai potrivite. Dar, în sfârşit, erau acolo. Atât bă nici ele nu mai fuseseră consultate de patru ani încoace, cum se vedea scris în fişă, nu le luase nici măcar domnul Andrica, după sfatul dat fetei.

Mai era până la ora de masă, am mers să văd o redacţie de ziar, „Cleveland Post”, un cotdidian de primă importanţă, într-o clădire nouă, pe malul lacului Erie. Locul era ales cu intenţie, lângă calea ferată; o linie de garaj, anume făcută, aducea vagoanele de hârtie până în faţa depozitului, de unde sulurile se rostogoleau de-a dreptul la rotativă „N-am întrebat în ce tiraj se tipăreşte ziarul, şi în câte pagini, probabil multe, dacă se căutase o soluţie specială pentru adusul hârtiei; n-am vrut să aflu, nicio cifră nu mai putea să mă impresioneze „după ce văzusem *New York Times*, care duminica apare în peste patru sute de pagini, un geamantan de hârtie. Nici nu înţeleg cum se difuzează; oamenii îl găsesc în faţa uşii.

În acea redacţie domnul Andrica îşi trăise veacul în a doua parte a vieţii, după ce mai înainte scosese un ziar, şi alte publicaţii, în româneşte. Acum era la pensie şi m-a dus la fosta lui masă de lucru, unde ne-am aşezat şi am stat de vorbă nesupăraţi de nimeni. Era o sală mare, cu zeci de birouri, redacţie tipic americană. Oamenii îşi vedeau de lucru, nimeni nu ne-a întrebat ce facem acolo. Şi nimeni nu stătea cu picioarele pe masă; s-a pierdut obiceiul, nu doar la Cleveland, ci în toată America.

Gazda mea a început prin a deschide sertarele mesei, deşi eu, unul, socotesc că n-ar mai fi avut dreptul. Ceva îmi depăşea înţelegerea, se pare că domnul Andrica avea aici drepturi până la moarte, era ca în casa lui, stăpân pe biroul unde încetase să mai lucreze. Dovadă că a dat iama în rechizitele ziarului, a luat cu pumnul din sertare şi a

vrut să-mi umple buzunarele cu creioane, pixuri, radiere, blocnotesuri, să-mi încarce braţele cu topuri de hârtie care zăceau stive. N-aveam nevoie de nimic, l-am rugat să nu mă împovăreze, în timp ce mă gândeam la o redacţie de ziar, nu săracă, unde lucrasem în tinereţe. Omul de serviciu ne împărţea cu zgârcenie ştraifuri tăiate prost din hârtie de rotativă, deşeuri aduse din tipografie care agăţau peniţa şi absorbeau cerneala ca sugativa.

Domnul Andrica tocmai îmi vorbea despre risipa care se face în America; în toate domeniile. Aveam un exemplu în faţă; nimeni nu ţine seama de acele articole pe care gazda mea voise să mi le dăruiască. N-or fi o avuţie, n-o sărăci ziarul dintr-atâta, totuşi reprezintă o valoare şi ar trebui păzită. Toate se fac sub semnul risipei, fiindcă peste tot este o enormă supraproducţie, şi nu se simte. Încaltea ce se întâmplă cu alimentele, m-ar umple de revoltă dacă n-aş şti cât este de incurabil. Ar trebui să vină o grea vreme de foamete, ca oamenii să înţeleagă. Cu mâncarea care se risipeşte s-ar putea hrăni jumătate din Europa. Să lăsăm Europa, domnule Andrica, o suferi ea de multe, dar deocamdată nu moare de foame; mai bine să ne gândim l-ai Biafra şi la alte locuri de pe faţa pământului.

Văd că în caietul meu s-a şters cifra, nu pot să spun câţi câini şi câte pisici trăiesc în America, ţin minte doar că pentru fiecare se plăteşte trei dolari taxă, şi că hrana lor, produsă de industrii speciale, coste şi un miliard de dolari pe an, constatat prin statistică şi computer.

În timp ce vorbeam aşa, a trecut pe lângă noi o fată grasă, care l-a salutat pe domnul Andrica. „Din cauza mâncării, mi-a explicat acesta. Dar o cunosc, e o fată cu voinţă, o să se mai îngraşe ce-o să se mai îngraşe, pe urmă o să înceapă cura de slăbire”.

Ştiu, am mai aflat şi din alte părţi, e un stil, numai că nu toată lumea are voinţă. La Los Angeles, când un om se îngraşă peste măsură, se duce la fermă, să slăbească. N-

am înţeles, dar aşa se spune. De fapt ferma este un motel, în afara oraşului, unde, pentru cin cizeci de dolari pe zi, graşii sunt înfometaţi ştiinţific, şi cu o rigoare draconică. Slăbesc, în schimb, se întorc hămesiţi, cu o poftă de mâncare crescută. Şi aşa se constituie ciclul.

N-am crezut, nu pot crede nici astăzi că obezitatea, aşa cum am văzut-o cu groază, n-are şi cauze organice, o predispoziţie, un dereglaj al metabolismului. Nu, doar mâncarea! susţine domnul Andrica. Este prea multă, prea variată, prea la îndemână, prea ispititoare, i se face prea multă reclamă! Reclamă da, i se face, ore de emisiune la televizor, am văzut câteva mostre şi mi-am închipuit că dacă produsele se impun aşa seară de seară, nu poţi scăpa de tentaţie.

Sunt supermarketuri unde se găsesc până la douăzeci de mii de articole alimentare. Cum să treci pe lângă ele? Industria semipreparatelor congelate a contribuit şi ea ca oamenii să ajungă mai uşor la îmbuibare. Gospodinele nu mai trebuie să meargă în piaţă, să cumpere şi să gătească, nici nu mai au timp de altfel. Aprovizionarea se face de obicei cu toptanul, sâmbăta şi duminica; prăvăliile alimentare rămân deschise anume. Se cumpără mâncare pe toată săptămâna, se pune la congelat, nu rămâne decât să desfaci ţipla, să bagi mâncarea la cuptor sau să arunci steagul pe plită… Salate şi garnituri de toate felurile sunt gata făcute, în cutii de material, plastic, n-ai decât să le răstorni în farfurie, şi masa e gata.

Dar ce hartane de pasăre, mustoase şi rumenite „cu. pielea, sonoră şi gata să plesnească nu găseşti la supermarketuri, învârtindu-se în rotisoare şi făcându-ţi cu ochiul! Nu se cumpără toate, ar fi imposibil; din jumătate în jumătate de oră; preţul acestor produse ispititoare se reduce, fiindcă se socotesc învechite, şi ce nu se vinde până seara, se aruncă. Am văzut şi eu, pe lângă ce mi-a

spus domnul Andrica. Într-o cafeterie la San Francisco, am cerut un steak şi m-am aşezat la bar, în faţa plitei, să-l văd cum se frige. Mie nu-mi este ruşine să stau pe scaunele acelea înalte, cu coatele pe tejgheaua de metal inoxidabil, ba chiar îmi place. Nu era lume, bucătarul s-a dus după paravan, să fumeze, ferindu-se să stea în faţa mea cu ţigara în gură şi să-mi dea fumul în nas, cum se obişnuieşte prin alte locuri. Fata care servea a băgat de seamă că friptura începe să fumege şi l-a tras de mânecă. M-am uitat la bucătar cum a întors carnea cu o lopăţică; n-avea: nimic, de câte ori în viaţa mea n-am mâncat fripturi cu adevărat arse, şi am tăcut din gură, gândind că aproapele meu n-are nici atâta. Dar bucătarul socotea altfel, a aruncat friptura în coş, a pus să se facă alta, fără să piardă vremea, şi mi-a cerut scuze pentru întârziere. Şi doar nu eram într-un restaurant de lux, ci într-o biată cafeterie populară.

L-am întrebat pe informatorul meu de ce atunci, dacă-i atâta abundenţă, nu se îngraşă şi câinii? A, lor li se dă mâncarea cu gramul!

Fiindcă tot vorbeam de mâncare, domnul Andrica a pus mâna pe telefon şi a sunat la restaurant, să rezerve o masă. Ştiu că aşa se obişnuieşte, nu sunt venit, de pe gârlă, dar uneor mi se pare exagerat „când nu-i vorba de o masă cu pretenţii. Cu tot caracterul lor frust şi sportiv, cum îi ştim, americanilor le cam place pompa; chiar în restaurantele mai modeste e regula să stai la uşă, până ce vine un chelner şi te conduce la masă, cu mult ifos. Dar, în sfârşit, nu-i un păcat, mai ales într-o vreme când lumea îşi pierde încetul cu încetul obiceiurile frumoase, întrebându-l pe domnul Andrica dacă era într-adevăr obligatoriu să reţină maasa, mi-a răspuns, ca în barul hotelului: „Eu mi-s domn şi trebuie să-mi respect rangul”. Totuşi nu era îmbrăcat de gală, avea o cămaşă vânătă, descheiată la gât, cum nu poartă domnii, dar care mie mi-l făcea foarte simpatic, căci, de predilecţie, nici eu nu umblam altfel.

Apoi o haină fantezistă, în carouri, cu desenul dominat de un roz-pastel ca obrazul de înger. Dacă adaug pantalonii, negri, cam scurţi şi cu turul larg, e de înţeles că domnul Andrica nu e robul protocolului, deşi îşi apără cu atâta vitejie demnitatea.

Până să mergem la masă, am vizitat restul redacţiei şi o parte din tipografie, care s-a modernizat recent, au dispărut linotipele. Ce s-a făcut cu linotipiştii? Erau treizeci, şi cinci, cine a vrut a ieşit la pensie; celorlalţi li s-a dat o compensaţie bănească şi toată lumea a fost mulţumită. Acum redactorii lucrează în faţa unui computer, cu o claviatură ca a maşinii de scris, costă cinci mii de dolari bucata, şi textul bătut de ei este înregistrat direct în tipografie, pe cale fotografică.

Restaurantul nu era departe, peste un scuar pavat cu lespezi de piatră, cu un bazin la mijloc, la etajul al treizeci şi optulea, ultimul, al unui building modern, de metal şi sticlă.

Totul a decurs cu ceremonie, o funcţionară a căutat în registru numele domnului Andrica, spre a se convinge că avea maia reţinută, apoi, fără să ne întrebe de cravată, ne-a dat pe mâna unei negrese micuţe, în rochie verde strânsă pe trup, care a luat-o înainte; să ne conducă. Am văzut-o din spate, unduindu-şi şoldurile de parcă erau, puse pe suspensie cardanică, dansau în toate direcţiile, adică fata se cam fâţâia, cum se spune pe româneşte; aş fi fost curios să ştiu dacă gazda mea mai ţinea minte cuvântul. Dar am vorbit despre altceva, până să-mi aducă supa de ceapă, şi pe urmă peştele.

Au venit după noi câteva perechi de tineri, le-am studiat cu atenţie bunele maniere. Au învăţat undeva, se cunoaşte, poate există şcoli speciale. Fetele erau gătite şi grave, puţin ţepene, controlându-şi gesturile cu grijă, căci purtarea lor la un asemenea dineu poate să aibă consecinţe. Pentru o fată invitaţia unui tânăr la *dinner*,

într-un restaurant cu renume, este un eveniment despre care ea, familia ei şi prietenii vorbesc toată săptămâna. Dacă invitaţia nu se repetă, urmează o grea dezolare, poate o catastrofă, e o dovadă că fata n-a ştiut să.se poarte. Se vedea uşor ce fâstâcite erau bietele!

Tinerii nu se lăsau mai prejos decât ele cât priveşte găteala, cu cravata frumos înnodată, riguros în ax cu omuşorul, cu haina încheiată la câţi nasturi se cere, cu manşetele ieşite din mâneci cât se cuvine. Se ţineau drept, urmându-şi invitata prevenitori, gata să-i asculte dorinţele, iar negresa micuţă, care mergea înaintea lor să-i conducă la masă, îşi răsucea şoldurile cu un talent fantastic. Tânărul trăgea scaunul, aştepta ceremonios ca fata să se aşeze, apoi îl împingea la loc, aşa cum învăţase sau cum văzuse în filme; numai că la această ultimă mişcare câte unul o cam scrântea, cum se întâmplă de obicei la sfârşitul unei încercări grele, sau se trezea în el un vechi reflex western şi se buşea în scaun fără să-şi dozeze forţa, încât puţin lipsea să rupă picioarele fetei în picioarele mesei.

Direcţia restaurantului avea pentru aceste perechi atenţii pedale, şi printre ele, imposibil să nu fie remarcată, era preparatul clătitelor la vedere. O sobiţă care scotea limbi de flăcări se punea între băiat şi fată, pe propria lor masă, chelnerul ţinea tigaia deasupra, şi odată clătită gata le-o răsturna de-a dreptul în farfurie. Flacăra sobiţei îmi plăcea, făcea să joace umbrele prin colţuri, crea mistere, dar cred că nu era uşor s-o suporţi de-aproape, mi-am dat seama după cum recula perechea, şi după cum li se afuma pe faţă zâmbetul ţeapăn.

Cel mai mult mi-a plăcut acolo priveliştea, cum se încadra în fereastra de la etajul al treizeci şi optulea; eram aşezaţi bine, vedeam malul lacului, luminat puternic – încă o risipă ar fi spus domnul Andrica. Ar fi avut dreptate, în principiu; ar fi greşit însă din punct de vedere cronologic, confundând. viaţa modernă cu cea preistorică.

Deşi ploua şi căzuse noaptea, micul aerodrom de pe chei era în plină forfotă, avioane de turism cu patru sau şase locuri decolau şi aterzau încontinuu, iar printre ele se strecurau, elicopterele. Cum să stingi lumina? Şi ce ne-am fi făcut dacă, la plecare am fi găsit oraşul în beznă?

Întârziasem în chip imprudent, se făcuse ora nouă şi jumătate, şi când am ieşit în stradă, deşi în plin centru, parcă eram într-o lume pustie; rar trecea câte o maşină, iar oameni pe jos n-am văzut niciunul până la hotel, câteva sute de metri. La masă, ca ultim subiect, domnul Andrica îmi vorbise de înmulţirea rapidă a negrilor. În altă ordine de idei, acum, pe drum, nu găsise să-mi spună ceva mai frumos, decât ce proporţii luase criminalitatea la Cleveland; chiar în clipa aceea era posibil ca un om să înjunghie pe altul; poate ambulanţa şi maşinile poliţiei ale căror sirene se auzeau în depărtare se duceau la locul crimei.

Unul din motivele datorită căruia populaţia neagră creşte repede este felul cum privesc ei familia şi procreaţia. Sunt foarte mulţi copii nelegitimi, foarte multe mame abandonate. Poate bărbatul nu le părăseşte în adevăratul înţeles al cuvântului, ci se mută în altă parte, se ascunde, nu-i greu să-şi schimbe chiar identitatea; faci o declaraţie la poliţie, şi gata. Însă pentru copiii fără tată ajutoarele de la stat sunt atât de temeinice, încât femeile rămase singure trăiesc mai bine decât cu ceea ce câştigă bărbatul; aşa, procreaţia devine o profesiune. Domnul Andrica socoteşte că în două sute de ani negrii vor fi populaţia majoritară. Cred că se înşală, procesul va fi mult mai rapid, afară dacă nu s-ar întâmpla o mutaţie istorică, neprevăzută, o schimbare în evoluţia lumii sau în structura plahetei. Omul meu socoteşte că albii vor trebui să se adapteze, nu-i altă soluţie. El speră într-o întrepătrundere, în crearea unei rase noi, dar până acum, eu, unul, n-am văzut semne. Am văzut în schimb că manechinele din

vitrine reproduc tot mai des tipul negru, cu totul disproporţionat faţă de raportul între populaţii; în unele locuri sunt dominante, în altele exclusive.

Despre discriminările din trecut, domnul Andrica spune că s-a vorbit cu exagerare; admit că este posibil, era un subiect de agitaţie politică în lupta dintre partide. Că linşajul a fdst mai degrabă o gogoriţă; în nord nu s-a practicat niciodată, în sud s-au cunoscut într-adevăr cazuri, dar cu totul rare. Sigur că ideea procentului redus nu mă consolează, bestialitatea rămâne ceea ce este. Totuşi, mă întreb ce umanitate a vrut să servească literatura şi cinematograful, multiplicând metoda, ajungând la generalizarea ei, care într-o vreme a băgat groaza în sufletele noastre şi ne-a umplut de revoltă? Aş vrea să-l întreb pe domnul Faulkner cât este de tipică povestea cu negrul lui, care de altfel scapă de spânzurătoare, fiindcă se găseşte un alb să-l apere.

Iar acum, fiindcă întârziasem, mergeam cu frica în sân, prin cel mai monumental cartier al oraşului. Domnul Andrica m-a lăsat în faţa hotelului, nu era cu maşina şi avea un dram lung până acasă. Nu puteam să-l conduc, nu încape vorbă, şi am fost cam îngrijorat de soarta lui, până când am vorbit la telefon, a doua zi dimineaţa.

Multe ore din noapte au petrecut negrii prin camerele vecine, au strigat, s-au fugărit pe coridoare. Oriunde în altă parte şi cu orice alţi oairleni aş fi deschis uşa şi le-aş fi cerut să facă linişte. Pielea mea albă era acum o primejdie, şi o umilinţă.

Îl rugasem pe domnul Andrica să-mi înlesnească vizita uzină de automobile. Mi-a telefonat la opt şi jumătate, să-mi spună că nu-i posibil, toate uzinele sunt în grevă. Am ciulit urechile, o grevă în America mă interesa mai mult chiar decât fabricaţia automobilului. Dar nu era ceva serios, a continuat el; când nu au chef de lucru, sau dacă vor să meargă în Florida, oamenii fac grevă, iar

sindicatul îi plăteşte. Nu se întâmplă nimic grav, e mai degrabă o glumă. Îmi ascundea adevărul, ca să scape de mine?

Am insistat, să văd măcar o altă industrie. S-a adresat unui prieten sau cunoscut, român de-ai noştri, om de afaceri, persoană influentă, preşedintele nu ştiu cărei asociaţii. Acea persoană însă n-a avut timp pentru mine; nu-i ceream nimic, decât o intervenţie minimă, nu aşteptam daruri de la el, nici, măcar să mă invite la masă, căci nici eu n-aş fi avut timp. Dar barem să fi fost în el puţină curiozitate, dacă de emoţie nu putea fi vorba; să mă fi întrebat cum de-am ajuns în oraşul lui, şi ce impresie mi-a făcut, cu ce plec în suflet. „Ei uite, i-aş fi răspuns, nu avusesem intenţia să vin la Cleveland; m-am răzgândit numai ca să văd colonia română; fusese o scăpare, cum aş fi putut să trec pe alături?” După cum se vede, colonia română, în afară de domnul Andrica, n-a pierdut niciun minut pentru mine. Persoana aceea importantă mi-a făcut totuşi un serviciu, de la distanţă: punându-şi în joc influenţa lui, ca om de afaceri, mi-a reţinut cameră la un hotel din Chicago, unde mi se spusese că e mare afluenţă de lume, a, nu din cauza Papei, ci a unor congrese; Papa tocmai plecase. Un hotel cam scump pentru mine, patruzeci de dolari camera, domnul acela nu putea să intre în relaţii cu altul, de mâna a doua. M-am dus, ca să nu-l fac de râs dacă îşi pusese obrazul; numai că preţul era cincizeci şi nouă de dolari, nu patruzeci, şi n-am vrut să-i dau, de ruşinea celor care nu pot să-i aibă. Hotelul” a fost bucuros să mă piardă, într-adevăr, era multă aglomeraţie, şi o cameră eliberată semăna cu mana cerească.

Nu pot să spun că m-am bucurat când mai târziu, la New York, am citit într-un ziar scris româneşte că domnul de la Cleveland se află sub anchetă pentru nu ştiu ce coţcărie; poate o punea la cale tocmai în dimineaţa când eram eu acolo.

Mi-am dat întâlnire cu domnul Andrica la ora unu, până atunci avea treabă; pica bine, simţeam nevoia să fiu şi singur, să mă plimb de capul meu, să văd cu ochii mei şi să nu-mi vorbească nimeni. Deşi soare, era frig, mi-am pus balonzaidul, tot ce am mai gros cu mine. Acum mi se pare puţin şi mi-e frică de zile mai friguroase; peste două săptămâni, în sud, va fi prea mult şi voi socoti cu ingratitudine că mă incomodează.

Trecând pe la autogară să pun cincizeci de cenţi în locker, m-am gândit că port valiza cu mine degeaba. Două cămăşi, două slipuri, două pijamale plus un flacon de detergent şi mărunţişurile încap în geanta de drum, înghesuite, şi pot să mă lipsesc de celelalte. Am mai folosit câte ceva din ele, fiindcă tot le târăsc după mine, altfel n-aş fi avut neapărată nevoie. E bine să mergi cu bagaje puţine, să ţi le gospodăreşti economic; te simţi mai liber, şi simţi chiar o mândrie bărbătească, fiindcă în orice om, dacă nu-i un leneş, şi un nevolnic, există un Robinson Crusoe.

Am mers o bună bucată de drum pe bulevardul Euclid, fosta mândrie a oraşului; într-adevăr se degradează, lumea se retrage, prăvăliile devin dughene, dar mai are mult până să ajungă la stadiul nefericit al unor cartiere din New York, care de altfel încep să fie redescoperite. Poate într-o zi va fi salvat şi bulevardul Euclid. De o parte şi de alta a lui apar perimetre monumentale, grandori care au rămas izolate, în contrast cu străzile vecine, ca nişte bazare, cu mărfuri amestecate, unele proaste, cu viermuială şi gălăgie.

Am văzut, ca şi la New York, probabil voi vedea şi-n alte oraşe, calcanele unor case acoperite cu picturi decorative, uneori izbutite, chiar artistice şi unele uimitoare. Ideea e bună, orice calcan este o sluţenie. Cum o asemenea operă costă, şi am întrebat cine o finanţează, am aflat că municipalitatea urmăreşte să vină aşa în

ajutorul pictorilor aflaţi în criză de lucru.

Am observat, ca şi la Buffalo, negri, de obicei tineri, cu fizionomii mai evoluate, bine îmbrăcaţi, îngrijiţi, la locul lor, preocupaţi de bunele maniere. Probabil şi în sânul acestei comunităţi sunt familii de categorii diferite, iar societatea se împarte şi ea pe clase. La Las Vegas am văzut chiar un negru boier; voi povesti despre el când voi ajunge acolo.

Domnul Andrica a venit punctual, cu maşina, pe care, deşi recent operat la amândoi ochii, o conduce fără dificultate. Am mers mai întâi în vechiul cartier românesc, de la începuturile imigraţiei, unde n-aş fi ştiut să mă duc singur. Căsuţele de lemn, acoperit acum cu lame de aluminiu, mi s-au părut curăţele, nu le-aş fi dat cu piciorul; domnul Andrica însă le socoteşte mizere. Populaţia românească s-a mutat într-un cartier mai ales, şi în locul ei a venit altă lume; aşa se întâmplă în multe alte locuri, parcă oamenii, imigraţi odată, au o nevoie continuă să emigreze. Pe bulevardul Detroit, la numărul 6 203, mai există prima biserică românească făcută la începutul secolului. Mi s-a făcut milă cât putea să fie de mică, o bisericuţă de cărămidă roşie, simplă, care părea oropsită. Au cumpărat-o imigranţii ruşi şi a rămas a lor până astăzi.

La numărul 5 705 este fostul sediu al ziarului „America”. În apropiere, două cârciumi, care au aparţinut, după cum să mai poate citi pe zid, una lui Socaci, şi alta lui Miron (cu ortografia americană: Myron’s). Prima hală de alimente românească se numea „Carpatina”. Am fost şi-am văzut-o. Până acolo am mai dat de o cârciumă, a lui Mihai Bârză din Sălişte, şi de-o brutărie, a lui Dănilă Radu. Pe urmă de un club, Ion Dragalina; unul, Crăciun, avea întreprindere de pompe funebre.

Erau destule nume, ca să nu mă îndoiesc de istoria cartierului. Aceşti oameni au început să vină încă de la sfârşitul celuilalt secol şi imigraţia lor a continuat multă

vreme. Odată ajunşi în America, au adoptat drapelul românesc, roşu, galben şi albastru, spre indignarea cancelariilor austro-ungare.

Toţi aceşti oameni erau ţărani, veneau să muncească şi să strângă bani, fiindcă în America se câştiga mult mai bine decât în imperiu. Acolo, un om vrednic primea cel mult o coroană pe zi, iar aici echivalentul a cinci sau şase coroane. Nu aveau ambiţii mari, nu veneau la mitul bogăţiei americane, ci voiau să-şi facă puţină stare. Năzuinţa lor era să strângă o mie de dolari, plus cheltuielile de drum, şi să se întoarcă în ţară. S-au întors numai douăzeci la sută. Dar cei care au rămas, îşi spun români, se gândesc şi astăzi la România, chiar dacă au uitat limba şi au dinţii din faţă mai mari decât primele generaţii venite în America.

În afară de transilvăneni, au imigrat oameni şi din Oltenia, din vreo cinci comune aflate în sudul Doljului. Statul oferea fiecăruia optzeci de hectare de teren arabil, fără plată, cu condiţia să fie lucrat, şi omul să-şi facă o colibă. Pentru toată gospodăria plătea zece dolari pe an, o taxă simbolică.

Bucovinenii s-au stabilit în Canada. Din Muntenia şi Moldova au venit preoţi; mi-e peste putinţă să înţeleg cum şi de ce, dar trebuie să-l cred pe domnul Andrica. Unele din aceste feţe bisericeşti au fost oameni răi, mi-a spus el, fără alte explicaţii. Imigranţii, ţărani în totalitate, îndeobşte nu aveau încredere în intelectuali, socoteau că umblă să se căpătuiască fără să-şi verse sudoarea frunţii. Însă în ceea ce priveşte sudoarea frunţii, informatorul meu are o optică puţin cam ciudată. El îi judecă foarte aspru pe imigranţii de dată mai recentă, în proporţie inversă cu primii, intelectuali aproape în totalitatea lor, cu profesiuni rentabile, medici, arhitecţi, ingineri, învinuindu-i că muncesc prea mult, ca să câştige parale. Dar acesta este spiritul, Americii, toată lumea vrea să câştige, să-şi facă

rezerve la bancă; şi apoi grija pentru ziua de mâine, pentru, o stare mai bună nu înseamnă lăcomie. Am înţeles însă de unde porneşte ranchiuna; marele păcat al acestor oameni este că nu dau obol bisericii. Domnul Andrica are de ce să-i cârtească fiind susţinătorul credinţei; am înţeles fără să-mi spună. Rolul, lui în biserică trebuie să fie de primă importanţă, de vreme ce strana principală, în stânga, îi aparţine; cea din dreapta este, a ţârcovnicilor.

Am fost să văd biserica nouă, într-un cartier mult diferit de primul, un parc cu arbori maiestuoşi, cu alei şi peluze, cu spaţii mari, pentru oameni cu dare de mână. Românii s-au grupat în jurul bisericii, principalul lor element de coeziune, al doilea fiind folclorul şi încercarea de a împrospăta amintirea Unor obiceiuri şi datini. Pentru rest, oamenii se înglobează în comunitatea americană.

Arhitectura noului lor lăcaş de închinăciune e inspirată de bisericile de lemn din Maramureş, goticul românesc, mai alungit decât altele, totuşi neagresiv, ci plin de blândeţe şi de căldură, datorită materialului, dar nu mai puţin înrudit cu peisaj –, Jul, cu dealurile şi cu brazii, într-o unduire de baladă. Materialele moderne folosite în această arhitectură veche, betonul, metalele, zidăria, nu m-au şocat, deşi prin ele ideea iniţială se pierde; dar rămâne o frumuseţe, la care am subscris, făcând abstracţie că este prea colorată şi prea rece. Nu ştiu ce să spun despre Maica Domnului, de deasupra intrării, lucrată în email pe alamă; mă tem că mereu va părea nouă, când celelalte în jurul să se patineze; fără ea ar fi fost mult mai bine. Ai crede că lucrarea aceasta sclipindă nu urmăreşte să dovedească altceva decât prisosul de bani, opulenţa locală, căci pare făcută din materiale scumpe, giuvaieruri şi aur. Ortodoxia se americanizează, ca şi fizionomia oamenilor. Îmi cer iertare domnului Andrica şi enoriaşilor, ştiind că părerea mea o să-i contrarieze; cineva, într-un târziu, îmi va da dreptate. De altfel, s-ar putea ca materialul să nu

dureze şi să se descompună înainte de a avea timp să se învechească.

Legate de biserică, sunt o sumă de acareturi chivernisite, muzeul etnografic, şcoala, cantina. Pe un perete este o friză în bronz, care decora pavilionul românesc la expoziţia de la New York, din preajma celui de-al doilea război; a fost achiziţionată împreună cu alte obiecte, dar nu mi s-a spus preţul, cum se obişnuieşte în America. Şi aş vrea să-l cunosc, ca să ştiu în ce măsură a fost o tranzacţie comercială, în sensul de vânzare-cumpărare. Oare statul român nu putuse s-o dăruiască?

Preotul, un transilvănean cu fizionomie tipic americană „corpolent, cu trăsături mari, carnivore, vioi, cordial, mi-a adresat totuşi un zâmbet ironic pentru indiferenţa mea faţă de biserică, socotind că este o convertire recentă. I-am răspuns, nedreptăţit, că nu mi-am schimbat niciodată credinţa şi sentimentele numai pentru trebuinţa unei cauze. M-am mirat că îmi cunoştea destul de bine biografia, dar numai până la un punct al vieţii. N-am observat dacă îmi ştia şi bibliografia; ar fi fost de folos, cărţile mele mă reprezintă mai bine decât faptele mele nescrise.

La cantină se pregătea masa de peşte, de vineri seara. Poate să fie inspirată de Biblie, caracterul ei însă este laic şi lucrativ, căci aşa se măresc fondurile şcolii şi ale bisericii. Participă enoriaşii, dar vine şi altă lume; sala, care era gata aranjată, cu mesele puse, mi s-a părut că ar putea să cuprindă mare mulţime de oameni. Pe lângă personalul cantinei, îşi dau osteneala doamne voluntare, din comunitate. Masa costă trei sau patru dolari, nu mai sunt sigur, n-am avut de ce da atenţie, şi se bucură de renume. Mi-am închipuit cum aveau să vină oamenii peste câteva ceasuri, cum avea să se spună rugăciunea, şi pe urmă să se aducă peştele, ca la reuniunile Mântuitorului cu apostolii. Oare nu s-o simţi nimeni trist de această

gastronomie cucernică? Poate că nu, poate că oamenii sunt preocupaţi de mâncare, de nimic altceva; ce-i al Domnului dau dimineaţa, la liturghie.

La sfârşit, am vizitat şi oraşul, în desfăşurarea lui orizontală, care la o populaţie sub două milioane de locuitori, se întinde pe şaptezeci de kilometri. O oră în cap n-a fost destul să văd decât o parte, zeci de hectare de parcuri, cu arbori, cu gazoane cum poate nu erau nici la Londra; în acest decor se depănau, în mersul maşinii, case ca în decorurile de teatru, prea frumoase, prea curate ca să pară reale, apoi vile şi reşedinţe cu mari pretenţii, dar nu palate, pentru o lume situată de la mijlociu înainte, până la treapta cea mai de sus a scării. Ca în atâtea cartiere asemănătoare, cum sunt în toate oraşele, locuinţele acestea n-au nicio împrejmuire. Ierarhia li se poatentubili nu doar după valoarea construcţiei, ci şi după dimenhlunile spaţiului care le înconjoară. Blocuri de locuinţe sunt foarte puţine, am văzut unele cu pretenţii, pe „Coasta de Aur”, în vestul oraşului, apoi câteva în centru; restul buildingurilor par menite să dea oraşului un profil de Manhattan, cu destinaţie de afaceri. În sfârşit, nu lipsesc nici blocurile cu locuinţe ieftine, proprietate municipală şi uneori federală, destinate populaţiei cu mijloace modeste.

Altceva n-am mai văzut la Cleveland decât hala de alimente, unde domnul Andrica a socotit că merită să mă ducă. Merita, aşa e, era o desfătare. Zeci de coşuri ale abundenţei, nu unul, se revărsau pe tarabe şi în galantare şi nu mai părea un târg, cu de-ale gurii, ci o expoziţie de naturi moarte, datorate celor mai mari meşteri ai picturii. Ştiu că sunt oameni cărora le place să meargă prin pieţe, să vadă, chiar dacă nu cumpără; am fost şi eu, în mai multe rânduri, şi uneori am văzut colţuri atrăgătoare, mai ales toamna, când natura se întrece în a-şi etala bogăţiile; dar niciodată nu mi-am lăsat inima acolo, şi n-am simţit

nevoia să aplaud. Acum, prima oară, am recunoscut că o piaţă poate să reprezinte o frumuseţe, prin ea însăşi, dezlegată cu totul de ideea îngurgitării. Am luat brânză „gorgonzola”, veritabilă, cu etichete autentice, importată din Italia, am împachetat-o ermetic şi am îngurgitat din ea timp de trei zile. Despre rest nu pomenesc nimic, n-am un criteriu de alegere şi nici nu pot să le enumăr pe toate. Cine este pofticios, să se gândească la ceva de mâncare, indiferent speţa, la o raritate dorită de multă vreme, să-i spună numele şi eu îi dau asigurarea că putea fi găsită în hala de alimente de la Cleveland.

Cu acestea, mi-am luat rămas bun de la domnul Andrica, încărcat de recunoştinţă. Dacă din câte am spus unele n-au să-i placă, nu-i vina mea, să mă înţeleagă. În avionul care m-a dus acasă, am cunoscut un intelectual român, de la Cleveland. Era un om voinic, cu faţa mare, albă şi puţin apoasă, întocmai, nu înşir vorbe de pomană, cu dinţii de sus, din faţă, ieşiţi puţin în afară, chiar aşa, este o observaţie, nu o obsesie. Ce vină am eu dacă omul acesta mi-a vorbit de zâzaniile din jurul bisericii române, pe care o vizitasem şi de unde plecasem cu semne de îndoială? Chiar dacă nu avea dreptate, faptul că nu se abţinea să cârtească era o dovadă de nemulţumire. Dacă el făcea parte dintr-o tabără ostilă comunităţii, comunitatea ar fi trebuit să poarte de grijă ca toţi din sânul ei, care se declară români printr-o origine neuitată, să se aibă ca fraţii.

Seara se făcuse frig şi veneau nori de ploaie.

18

Mi-am pierdut locul din faţă în autobuz, deşi fusesem primul la uşă. Înainte de a ne da drumul pe peron, şoferul a îmbarcat o serie de călători veniţi tocmai atunci de pe altă linie, care se transbordau pentru Chicago. M-am resemnat, dar cu regret, fiindcă într-adevăr peisajul, privit

pe geamurile laterale, se pierde mai mult de jumătate. Un tânăr s-a aşezat lângă mine şi m-a incomodat tot timpul, m-a înghesuit, căutându-şi o poziţie mai bună, să doarmă. Nu spun că era nepoliticos, o asemenea noţiune trebuie exclusă, se afla în stadiul de evoluţie când sigur n-o putea înţelege, totul i se părea firesc în manifestările sale, dovadă că în momentele când deschidea ochii îmi zâmbea cu amiciţie, fără să-şi dea seama că mă împingea cu cotul în burtă. Probabil aşa sunt mulţi tineri în America, nedesprinşi de spiritul western şi cowboy, mergând în lume cu şaua calului pe un umăr şi cu laso-ul în mână, chiar dacă n-au călărit niciodată. Va mai trebui să treacă timp până să invite o fată la *dinner* şi s-o aşeze pe scaun cu mişcări elegante.

Tot publicul din autobuz era mai incomod de astă dată, mai mare proporţia de negri, femei mai ales, cu copii gălăgioşi şi fără astâmpăr. Nicio clipă n-a contenit forfota printre scaune „a fost undu-te-vino continuu, îi apucau pe toţi nevoile şi se duceau în spate, la cabina de toaletă, în aşa fel concepută, din fericire, cu darul ei de absorbţie chimică, încât nu poate deveni mizerabilă nici după, o întrebuinţare necivilizată. O femeie cu vreo trei copii mici a trecut de nenumărate ori pe lângă mine „ducând pe câte unul în braţe, şi de fiecare dată pe blugii ei mai apărea o udătură. Când am ajuns la Chicago, autobuzul, cu hârtii aruncate pe jos, cu resturi de mâncare şi cu tot felul de mizerii, semăna cu o cocină.

Deşi plecasem pe o vreme rece şi destul de senină, curând a început ploaia şi a plouat lugubru aproape tot drumul. Gândurile mele n-au fost nici ele mai luminoase; aproape că m-aş fi întors, la New York.

Mergeam iarăşi printre păduri în refacere, printre crânguri, alternându-se cu ogoare de porumb scăldate în apă. Aşa cum îşi deschidea drumul prin ploaie, bătut parcă de valuri, autobuzul părea o corabie pe care o aştepta

naufragiul.

La ora douăsprezece, după ce trecusem în statul Indiana, am făcut popas la o mică autogară, care avea şi cafeterie, unde lumea s-a grăbit să-şi potolească foamea; aşa e la drum, dacă-ar fi fost undeva la treabă ar fi lăsat-o nepotolită. Chiar şi eu, călcându-mi obişnuinţa, am luat o supă, deşi n-aveam nevoie, numai fiindcă îmi plăcea ideea. Am mai spus câtă duioşie îmi trezeşte o supă fierbinte, poate prin trimiteri în urmă până la amintirile din vremea copilăriei.

Autogara era o construcţie nouă, bine întreţinută, confortabilă şi elegantă. La. Început am socotit că n-ar fi fost nevoie de atâta cheltuială pentru, un popas de pe marginea drumului, unde călătorii n-au timp. să vadă cum sunt pereţii, ferestrele „uşile şi pardoseala. Dar stând acolo o jumătate de oră, am simţit-deodată că îmi era mai bine, mi se năştea în suflet o stare de mulţumire, şi am înţeles că se datora lucrurilor frumoase.

Peste acestea cădea de sus, din surse invizibile, o muzică de vrajă, unduită şi dulce, o nemaipomenită împletire de sunete, care, deşi abia se auzea, părea mai puternică decât ploaia de afară. Dar pe măsură ce îmi era mai bine şi îmi scuturam gândurile posomorâte, creştea în mine dorul de casă, cu o duioşie şi caldă, şi tristă. Mergeam spre Vest şi mereu tot mai departe.

În continuare, şoseaua a urmărit în linie dreaptă frontiera cu statul Michigan; n-aş fi ştiut dacă nu vedeam pe hartă; era un peisaj de câmpie, fără repere. După un timp, ploaia a devenit furioasă, cerul s-a făcut negru ca noaptea şi, orbecăind prin valurile de apă, am crezut că n-o să mai fie nicio scăpare. M-am gândit la pantofii care iau apă, m-am văzut pe străzile din Chicago, cu valiza în mână şi cu umbrela deasupra capului, condamnat să nu am nicio bucurie, să rămân închis într-o odaie străină şi să mă uit pe fereastră. Atunci, trecând peste hărmălaia din autobuz,

peste înghiontelile tânărului de lângă mine, mi-am adunat toate puterile din suflet şi i-am cerut providenţei să mă ajute, să ţină seama că am venit de departe şi ar fi nedrept să nu văd altceva din oraş decât zidul din faţa ferestrei. Mai târziu, la Seatle am folosit acelaşi procedeu, acum aveam exerciţiu, şi roadele lui s-au văzut, deşi cu multă întârziere.

Peste un sfert de oră, ploaia a stat şi puţin mai târziu am văzut zgârie-norii din Chicago, strălucind în soare.

După ce am renunţat la camera rezervată, m-am urcat într-un taximetru şi l-am rugat pe şofer să mă ducă la un hotel sigur şi convenabil, şi negreşit în centrul oraşului. Ştiam că o să mă ducă unde o să-i convină lui, dar altceva nu puteam face, îmi rămânea să mă bizui pe soartă. Mereu îi spuneam: „Dar în centru!” M-a întrebat dacă sunt venit cu afaceri. Puteam oare să fac impresia? Pe urmă, m-am gândit că în engleză cuvântul business acoperă o sferă mult mai mare decât în interpretarea europeană, cuprinzând chiar şi pe voiajorii comerciali care merg din oraş în oraş, să-şi ofere maşinile de spălat vase, sau şi mai puţin, aţă de cusut şi nasturi. Şoferul, un negru simpatic dar şmecher, fiindcă mi-a cerut cinci dolari şi pe urmă a lăsat la trei, fără multă discuţie, m-a dus la un hotel cu adevărat central, dar foarte vechi şi cam lăsat în părăsire. Ştiind că în oraş era mare afluenţă de oameni, m-am mulţumit cu atâta, şi bine am făcut, am văzut pe urmă, se ţineau vreo trei congrese şi participanţii umpleau hotelurile. Poate portoricanul de la recepţie, şi ascensorul, şi camera îndoielnică m-au determinat să-mi scurtez şederea în Chicago şi să plec cu o zi mai devreme decât hotărâsem, luni dimineaţa. Trebuia să-mi fac rezervaţia la avion, mă despărţeam de Greyhound, am întrebat unde sunt agenţiile de zbor şi am fost îndrumat în Bulevardul Michigan. Nu ştiam ce poate el să însemne, un bulevard ca atâtea altele, dar când am ajuns, nu era nici departe, m-am

pomenit pe o cale împărătească, aşa îmi vine să-i spun pentru desfăşurarea ei liberă şi bogată, o stăpână a spaţiului. Cum am dat colţul, m-a întâmpinat un vânt puternic, umed şi rece, dar n-a putut să-mi facă o impresie neplăcută, era şi-n el o grandoare imperială, fiindcă venea, de peste întinderea lacului Michigan, aflat drept în faţă.

Privind în fugă casele de pe o latură, clădiri solide şi impunătoare, privind parcurile de pe latura cealaltă, iar dincolo de ele apa liberă, care făcea ca oraşul să n-aibă limită pământească, am ajuns pe loc la credinţa că dacă voi parcurge întreg bulevardul, mă voi putea mulţumi cu atât, fără să mai am nevoie de altceva, ca să ştiu ce înseamnă Chicago.

Am găsit câteva agenţii de zbor, toate în birouri mari şi luxoase, cu uşi de sticlă, dar fiind sâmbătă erau închise. Atunci i-am telefonat domnului Palmer, să-i cer sfatul. Aşa i-am şi spus, din prima clipă, să nu creadă că am nevoie de altceva. Totdeauna fac la fel, mă tem de judecata oamenilor care nu mă cunosc şi nu ştiu ce aştept de la dânşii. Pe domnul Palmer nu-l văzusem niciodată, un prieten de la New York „despre care am povestit cu simpatie şi recunoştinţă, fiindcă m-a ajutat să-mi organizez drumul, îmi dăduse numărul lui de telefon, recomandându-mi să-l caut, fiindcă m-ar fi putut îndruma în o mai bună cunoaştere a oraşului.

Domnul Palmer mi-a răspuns cu o voce suferindă, dar eu puteam crede că era doar plictisită; şi zău că nu i-aş fi reproşat nimic, cu ce drept pătrundeam în viaţa lui, într-o sâmbătă seara, când orice om speră să se bucure în linişte de weekend? Deci mi-am luat gândul că ar putea să-mi închine câteva ore, sau măcar una, că-mi spună ce era esenţial şi demn de văzut în oraşul unde îşi ducea viaţa, prin nu ştiu ce opţiune. Suferise un infarct miocardic şi nu putea părăsi casă, rămânea ca eventual să-i fac o vizită, dar trebuia să ştiu că locuia foarte departe. I-am mulţumit,

n-aveam timp de vizite, i-am luat o piatră de pe inimă, am luat una şi de pe inima mea, fiindcă îndată ce-am închis telefonul, m-am simţit mai zdravăn decât în timpul convorbirii.

Seara următoare, când văzusem ce mă pricepusem să văd în Chicago, cu o viteză inadmisibilă, dar care merita totuşi o laudă, i-am telefonat din nou domnului Palmer, să-mi iau rămas bun şi să-l întreb cum o mai duce cu sănătatea. Mirarea mea a fost, de aceea m-am şi oprit asupra întâmplării, când am de povestit altele, că glasul interlocutorului meu, atât de prăpădit cu o zi înainte, devenise mult mai stenic, mai optimist şi chiar vesel. Poate judecasem greşit, poate abia acum i se lua piatra de pe inimă, poate mai înainte îmi purtase de grijă, întrebându-se cum m-oi descurca singur. Chiar a fost curios să ştie, m-a întrebat ba una, ba alta despre Chicago, de parcă eu aş fi fost gazda şi el musafirul. I-am spus că am mers chiar la aeroport, să-mi fac rezervaţia, agenţiile de zbor fiind închise; a socotit că nu era nevoie, loc găseam chiar cu o jumătate de oră înaintea plecării. Ştia desigur mai bine decât mine, dar eu n-aveam dreptul să risc, nu eram la mine acasă, şi-apoi, oricum, treaba era făcută, nu mai merita o discuţie. Pe scurt, domnul Palmer nu mai contenea să se minuneze că făcusem atâtea, era teribil de satisfăcut pentru mine, devenise foarte dornic să mă cunoască, măcar prin cuvinte, mă descosea despre rosturile mele în viaţă şi în America, simţeam cum mă sfredeleşte.

Acum, după ce m-am lăudat, stau şi mă întreb ce mare lucru făcusem acolo la urma urmelor? Să încep cu prima oră a dimineţii. Abia răsărise soarele, se vedea printre buildinguri şi nu lumina decât pieţele, străzile rămâneau reci şi umbrite. M-am dus la autogară, cu planul oraşului în mână, am nimerit uşor, fără să întreb pe nimeni, mi-am luat valiza din locker şi am adus-o la hotel,

nu mă mai întorceam la Greyhound; de aici înainte, în viaţa mea apare aeroportul. Până să termin cu această corvoadă, soarele se mai ridicase de: o suliţă, ziua strălucea de lumină, dar în bătaia vântului şi la umbră mă cam ţinea în spinare. Revenisem pe Michigan Avenue, într-un loc unde perspectiva era foarte largă şi, cu placul în mână, am făcut o primă recunoaştere a oraşului, în Şspartea lui care îmi atrăgea privirile şi o socoteam esenţială… Comparaţia nu-i bine făcută, fiindcă nu-mi plac prăjiturile, jdar raportându-mă la alte persoane şi intuindu-le reacţiile, mă simţeam ca în faţa unui tort cu cremă de şocolată, care îmi aparţinea şi nu putea să mi-l ia nimeni; aşa îmi apărea oraşul în dimineaţa aceea, la dispoziţia mea şi gata să-mi satisfacă plăcerile, decât că era prea mare şi nu ştiam cum să tai prima felie.

Alături, la Institutul de Artă, aflat pe partea lacului, o clădire clasică, de piatră, cu lei la intrare, era o retrospectivă Toulouse-Lautrec şi am vrut să intru, socotind că aşa mi-aş fi început bine ziua. În uşă, când am văzut lumina electrică dinăuntru, m-am răzgândit şi am coborât scările; pe Toulouse-Lautrec îl cunoşteam cât de cât, nu mai puteam să aflu multe despre el, şi oricum era uşor să-l găsesc altă dată, în altă parte. Apoi ce să fi spus despre pictura lui, ca să intereseze într-adevăr pe altcineva? De mult sunt spuse toate! Cred că mai de folos a fost că m-am urcat pe un vapor şi am văzut oraşul din largul lacului, care este de fapt o mare interioară, cu toate caracterele unei mări adevărate, cu apa la fel de limpede şi de albastră, şi gata oricând să se înfurie, până la furtună şi naufragiu. Deşi n-am făcut nicio descoperire în acea scurtă croazieră, de o ară şi jumătate, am avut prilejul să-mi rememorez câteva date sumare, privind istoria galopanantă a oraşului.

Aşa cum se vedea din larg, avea şi Chicago micul său Manhattan, oglindindy-şi în apă ambiţiile. La data aceea

situaţia financiară a New York-ului nu era strălucită, primea sprijin federal ca să se menţină, şi poate dintr-o contribuţie venită tocmai de la Chicago, al doilea oraş din America. Dar Chicago, oricât de bine i-ar fi mers şi de aici încolo, n-avea cum să devină vreodată primul, decât printr-o catastrofă naţională. Căci niciodată în America, şi nicăieri în lume, nu este de închipuit un Manhattan ca la New York. Şi chiar dacă peste acesta din urmă s-ar abate dificultăţi financiare mai mari şi ar ajunge în stare falimentară, fiind nevoit să-şi scoată la mezat zgârie-norii, Empire State Building şi Rockefeller Center, Manhattan rămâne acolo, indiferent în a cui proprietate, fără să-şi piardă înălţimea.

Nu mă duc la istorie departe în urmă, la vremea când locul îl stăpânea u indienii, deşi de-atunci până astăzi au trecut abia ceva mai mult de trei secole. Dar chiar într-o vreme apropiată, la jumătatea secolului dinaintea noastră, Chicago era un orăşel unde trăiau patru mii cinci sute; de oameni. Acel moment cred că trebuie socotit începutul istoriei; dacă-i aşa, nu-mi rămâne decât să-mi declar incapacitatea de a înţelege cum s-a afjuns la cifra de astăzi, patru milioane, în mai puţin de un secol şi jumătate.

Începutul istoriei e determinat de timpul când s-a construit calea ferată. Acum mi-a fost dat s-o găsesc în paragină; dar atunci, în 1852, şi după aceea, pe unde trecea ea înfloreau toate, şi unde se făcea o gară răsărea un oraş, peste noapte.

Chicago era un centru agricol, mare producător de cereale, iar fâneţele din nord, mănoase şi nemărginite, îngăduiau creşterea vitelor. A trebuit să vină trenul, ca toate acestea să fie puse în valoare, prin transportul lor rapid în locurile cu mai multă putere de absorbţie. Cum n-am simţul negoţului, nici al administraţiei, mă uit. În urmă cu gura căscată, copleşit de forţa oamenilor care au făcut toate acestea căci fără însuşirile lor nemaipomenite, fie

printre ele, dacă vreţi, samavolnicia şi lipsa de scrupule, bogăţia pământului risca să se ofilească.

La începutul secolului nostru Chicago, era cel mai mare centru al comerţului cu grâne; n-aş fi crezut. În copilărie îl ştiusem renumit, pentru abatoare; Revistele umoristice se întreceau cu glumele privind numărul de porci sacrificaţii acolo zilnic, şi nu cred să mă înşel când, îmi aduc aminte că unii dădeau oraşului numele de Porcopolis. Într-o maşinărie ca o batoză, dar, mult mai lungă, cu fel de fel de instalaţii mecanice, pe care o ştiu dintr-un desen comic, se băgau, porci vii printr-o parte „iar prin partea, cealaltă ieşeau şirag-urile de cârnaţi, spre satisfacţia Unchiului Sam care privea dintr-o coastă şi îşi freca mâinile. Ce era rău, de ce-şi băteau joc caricaturiştii? Pe atunci, medicina nu decretase cât de nesănătoasă este carnea de porc şi ce contraindicaţi sunt cârnaţii.

Se tăiau şi animale cornute, carnea mergea la fabricile de conserve, renumite, cum erau renumite, şi tăbăcăriile unde mergeau pieile. Ce s-ar fi făcut armata americană în deceniul al doilea, când a venit să lupte în Europa înfometată dacă n-ar fi adus după ea vagoane eu conserve de carne, de-au hrănit şi trupele aliate, ba chiar populaţia civilă, dacă n-o fi dat câte ceva, de milă până şi inamicului? Şi, oare, ghetele americane pe care mi le-a luat mama la sfârşitul războiului nu cumva proveneau, indirect, din surplusurile armatei, piele şi talpă fabricate în tăbăcăriile de la Chicago?

Despre celelalte bogăţii nu mai vorbesc, oţelării, rafinării de petrol, fabrici de vagoane; or aduce venituri mai mari, pentru mine nu sunt la fel de renumite ca abatoarele. Aş fi vrut să văd unul din ele, chiar dacă ştiam, că n-ai: putea să-mi facă plăcere, dar domnul Palmer fiind suferind, n-a avut cine să mă introducă. Nu era să apelez la domnul Mircea Eliade pentru atâta lucru, mai ales că nu-l cunoşteam personal, şi apoi putea să fie vegetarian,

cum sunt înclinat să-mi închipui, hrănindu-se cu rădăcini, ca sihaştrii.

După ce am defilat cu vaporul pe toată întinderea oraşului, ceea ce face să am astăzi imaginea lui destul de completă şi de clară, am revenit pe Chicago River, de unde plecasem, şi am înaintat pe sub opt poduri, până la o bifurcaţie de apă, unde un braţ o ia spre nord, altul spre sud, ducând în zone care am înţeles că îmi erau interzise, nu de municipalitate, ci de soartă. Nu trebuia să regret deloc, privind planul oraşului cu caroiajul tipic, străzi drepte perpendiculare pe bulevarde, îmi închipuiam cum poate să fie şi eram sigur că dacă m-aş fi dus mai departe n-aş fi descoperit mare lucru. Apoi, o bună parte din toate acestea le văzusem aievea, când venisem cu autobuzul şi străbătusem jumătate din oraş, din sud până în centru, privind de la înălţimea autostrăzilor aeri era. Cartierele rău famate îmi erau interzise de-a binelea, va fi o lipsă permanentă în investigaţiile mele, ceea ce nu înseamnă că nu ştiu nimic despre ele; în primul rând ştiu că nu-i bine să pui piciorul acolo.

Voiam să merg în partea de nord, unde este o Coastă de Aur, ca la Cleveland, cartierul miliardarilor; m-am răzgândit. n-aveam destul timp şi nici câştigul nu putea să fie prea mare. Cu ce văzusem până acum, cu ce-am văzut mai târziu, la Hollywood bunăoară, sau la Miami, mi-am făcut o idee suficientă spre a putea spune că dacă aş fi miliardar n-aş locui în asemenea cartiere, ci mi-aş face unul exclusiv pentru mine. Căci miliardarii, în masă, devin şi ei nişte mahalagii, ca toţi mahalagiii, decât că, în loc să se uite peste ulucă, se uită peste paravane de aur.

Aşa cum hotărâsem din prima clipă, mi-am concentrat atenţia asupra Bulevardului Michigan, şi cred că mai bine nici nu puteam face. Sfătuiesc pe oricine să mă imite, chiar şi pe un american care vine prima oară la Chicago; a doua oară să facă după cum i-or spune alţii, nu

mai au ce pierde.

Am avut timp şi pentru o incursiune în adâncime, în afară de drumul până la autogară, care a adăugat şi el ceva la aspectul oraşului, străzi goale, case triste, de cărămidă brună, şi întinse locuri virane, în plin centru. La ceea ce am tot spus despre marile rezerve de spaţiu ale Americii, trebuie să adaug că ele se găsesc chiar şi în aglomeraţii.

Am mers pe Chicago River, reluând cu piciorul, de-a lungul cheiurilor, drumul făcut mai înainte pe apă. N-am văzut nimic în plus, venisem doar să mă apropii de cele două buildinguri cilindrice amintite altă dată, care nu m-au dezamăgit, ei au fost o bucurie, privite din toate unghiurile, cum devin şi astăzi când îmi aduc aminte. La baza lor sunt debarcadere şi garaje pentru iahturi, şi locul se numeşte Marina City. Singurul meu regret pentru frumuseţea lor şi a oraşului este că n-au fost construite în altă parte, fără vecinătăţi greoaie; de pildă, să le fi pus în perspectiva largă a Bulevardului Michigan. Ce bine le-ar fi stat de o parte şi de alta a fântânii Buckingham, care reprezintă între fântâni ceea ce reprezintă ele între buildinguri, dar să le fi despărţit cu spaţii aşa fel studiate, ca să pară tot împreună. Oraşul ar fi căpătat o podoabă monumentală, şi orice consiliu mondial al arhitecţilor i-ar fi dat nota unsprezece, cum nu se obişnuieşte. Aceeaşi notă o pretind pentru clădirea Pan Am, de la New York.

Ştiu că propunerea mea n-ar fi fost acceptată, s-ar fi opus proprietarii de pe partea cealaltă a Bulevardului, cărora li se lua vederea spre lac, grozavul lor privilegiu. Şi poate s-ar fi opus chiar apărătorii fântânii Buckingham, care, dacă nu li se măta o machetă în mărime naturală, n-aveau cum să-şi dea seama ce-ar fi însemnat acolo cele două buildinguri cu faţada lor continuă, cu loggii sculptate în adâncime.

Despre fântână nu îndrăznesc să-mi dau părerea, n-

am văzut-o în funcţiune. N-am putut nici măcar să-mi închipui jocurile de apă, deşi am privit tuburile cu toată atenţia; o înclinare de câteva grade a unora sau a altora, sau o duză altfel tăiată puteau să schimbe cu totul imaginea presupusă, aşa că stau deoparte. Nimic nu m-a împiedicat să văd totuşi că într-un fel semăna cu o cazemată, circulaţia, garnisită cu mitraliere şi tunuri, ale căror ţevi însă, eram îndreptate spre propriul ei centru ca spre un inamic dinăuntru: Mi le-am închipuit întoarse în afară, acoperind cu focul lor o arie de trei sute şaizeci de grade, şi atunci, am avut deodată imaginea, aceea ce de Gaulle numea o apărare la toate azimuturile. El însă i-a dat un înţeles mai degrabă politic, căci, deşi militar, politica a fost adevărata lui vocaţie.

Deci, deşi n-am văzut-o, în funcţiune; judecând după felul cum e plasată, în cel mai frumos loc de pe Bulevardul Michigan, la rândul lui cea mai frumoasă arteră, din Chicago, îi acord fântânii. tot creditul, mai ales că pe planul oraşului, unde sunt peste o sută cincizeci de locuri notate ca demne de o vizită, poartă numărul cincisprezece. Iar blocurile mele, abia numărul optzeci şi cinci. Nu sunt ele de vină, dacă n-au fost plasate mai bine.

Nu departe de Marina City, am văzut cum se vopsea în alb unul din acele buildinguri triste, de cărămidă înnegrită. Era aproape gata, şi cu toate că partea vopsită, aveai pete şi ar fi meritat să fie albită mai bine, mi se părea o binefacere pentru aspectul oraşului va să zică socoteau şi alţii ca mine, dacă se pornise la asemenea treabă costisitoare şi complicată. De ce nu s-o face la fel cu toate buildingurile? Căci doar America, şi-ar putea îngădui „fără să simtă. Oraşele ei ar deveni mult mai vesele.

Două treimi din lungimea Bulevardului Michigan se află la sud de Chicago River, cu parcuri în faţă, întinse până în lac, şi cu portul de iahturi, acestea fiind şi ele o bogăţie şi o frumuseţe. Treimea rămasă, la nord, are

construcţii, pe amândouă părţile, trei străzi o despart de malul lacului, sugrumând-o şi luându-i perspectiva, dar făcând-o mai urbană, cu clădiri impunătoare şi cu magazine luxoase: Din păcate, acolo se află, sluţind vecinătăţile, blocul trapezoidal, cu lame de metal, late, puse în diagonală peste faţadă, ca nişte contravântuiri inoportune, care acoperă în mod stupid o bună parte dintre ferestre. Dacă s-a găsit cineva să accepte un asemenea proiect, hai să aicem ca pe o experienţă, de ce nu l-o fi încercat mai întâi la o scară redusă? Trapezul, de maetal negru şi sticlă brună, opacă, este unul din cele mai mari buildinguri din Chicago. I-aş da nota unu sub zero, indiferent cât ar fi costat şi câte bogăţii ar cuprinde, şi sfidându-i pe toţi câţi îl socotesc o izbândă.

După ce am terminat cu toate acestea, m-am întors în sud şi am luat în lung portul de iahturi, cu parcurile, arând tot timpul în dreapta partea aristocratică a Bulevardului Michigan. De la capătul lui, vreo zece străzi mai departe, am văzut pe plan cartierul chinezesc, cu propria lui primărie, poate în stil de pagodă, dar m-am fost până acolo, rezervindm-mi-l pe cel de la San Francisco, despre care ştiam că le întrece pe toate.

În marginea portului, am văzut o pistă betonată, pentru patinaj pe rotile. Iată că a sosit prilejul să vorbesc despre acest sport sau această deprindere răspândită în toată America; nu-i de spus puţin lucru, decât că am să economisesc vorbele. Încă din primele zile la New York, mi-au atras privirea tinerii, remarcabili printre ei fiind cei negri, cu mişcările lor inimitabile, care almnecau ca nişte duhuri pe străziile asfaltate, fără să lase în urmă vreun zgomot, strecurându-se printre maşini cu o îndrăzneală primejdioasă, dar cu un meşteşug şi cu un stil demn să fie aplaudat. Am fost atât de sedus, încât m-am gândit să-mi cumpăr şi eu o pereche de patine, ca să le iau acasă, crezând că dacă le pui în picioare merg singure. Florin,

care a văzut multe oase rupţie, deşi specialitatea lui este alta, m-a adus da realitate şi m-a sfătuit să-mi văd de treabă. Am înţeles şi m-am lăsat păgubaş, fără regrete, căci am în caracterul meu partea bună de a şti să renunţ la ceea ce nu se poate. Păcat că asemenea patine n-au existat când eram tânăr. Căci nu-i vorba de acele instrumente greoaie şi zgomotoase, cunoscute de multă vreme, cu rotile metalice, pe care nu poţi merge nici repede, nici departe, motiv să nu le folosească decât copiii, până la vârsta când încep să înţeleagă ce înseamnă o aspiraţie; o aspiraţie înseamnă un pas dincolo de datele obişnuite ale vieţii. Aşa sunt aceste patine la care mi-a rămas inima, te duc dincolo de tine însuţi, cu zestrea ta destul de greoaie căpătată de la natură, îţi transformă mersul într-o plutire; mişcarea ritmică a picioarelor, sacadată cum este, devine o alunecare continuă, parcă pe straturi de aer, un zbor căruia nu-i lipseşte decât înălţimea, deşi senzaţia ei cred că este cuprinsă între impresiile celelalte, încolo, seamănă cu nişte patine obişnuite, ceva mai elaborate. Secretul rămân rotilele, uşoare, poate puţin elastice şi total insonore, cu rulmenţi, desigur, ca frecările să fie reduse la minimum. Cu această tehnică, viteza nu mai este proporţională cu efortul depus pentru a o obţine, la fel ca în cazul unei biciclete bune şi uşoare, ci un câştig inexplicabil, o detaşare de lege, un pas spre mult căutatul şi imposibilul *perpetuum mobile*.

Cineva, neînţelegându-mi entuziasmul, ar putea să se întrebe ce avantaj oferă sportul acesta faţă de patinajul pe gheaţă, practicat de atâta lume şi ajuns la performanţe spectaculoase? E simplu, nimic altceva decât autonomia; în timp şi în spaţiu. Fiindcă le poţi folosi tot anul, cât nu este zăpadă, şi te poţi duce oriunde, zeci de kilometri dacă îţi trece prin minte, pe orice şosea asfaltată. Or fi şi restricţii, nu ştiu deocamdată, însă nimeni nu le respectă, decât că îşi asumă riscurile, şi poliţia n-am văzut să se amestece.

Aştept, e cu totul firesc, să aflu de întreceri sportive, pe felurite distanţe, şi nu m-ar mira ca într-o zi cineva să facă turul Americii. E o idee frumoasă, în vremea noastră de rătăcire, de vicii şi de încălcări ale naturii. Cred că mulţi nevrozaţi ar putea să se vindece, dacă şi-ar lua traista în spate şi patinele în picioare şi, decât să stea cu fruntea în palme, ar face drumul de la un ocean la altul. Sunt sigur că la sosire ar primi cununi de lauri şi medalii de aur. (Când transcriu cartea aflu întâmplător că s-a găsit cineva capabil de o asemenea performanţă, a mers pe rotile de la New York la San Francisco. Îmi făcusem însă iluzii naive, n-a fost nicio tevatură, înseamnă că n-a primit nici medalii, nici lauri.)

Era duminică înspre seară, iahturile se întorceau din larg, în şiruri albe, tot mai moderne, tot mai frumoase, tot mai scumpe. Le văzusem şi de dimineaţă, plecând, şi dacă am făcut socoteala, americăneşte, cât ar putea să coste fiecare, cât nimeni n-ar crede, şi cât ar costa cu toatele, m-am bucurat că America e gata să arunce banii pe apă, pentru o mică bucurie omenească, neproductivă. M-am uitat la oameni cum strângeau pânzele, cum îşi legau iahturile şi se pregăteau să meargă acasă, încărcaţi de soare şi de libertate şi m-am gândit că, aşa obosiţi cum erau, toţi aveau în suflet ceva mai bun decât avuseseră dimineaţa.

Ajungând la fântâna Buckingham, unde m-am oprit pentru o meditaţie, deşi venea întunericul, am privit încă o dată bulevardul, care mă câştigase, la fel cum mă câştigaseră parcurile, iahturile şi chiar pista de şcoală şi antrenament pentru patinele cu rotile. Lăsând la o parte podurile mâncate de rugină, tot ce văzusem peste ziuă dovedea opulenţa oraşului; până şi hidranţii montaţi în marginea trotuarelor, sau în zidul caselor, aveau de spus ceva despre spiritul Americii. N-am văzut nicăieri o lucrătură atât de solidă şi de dimensionată, o risipă de

metale şi nichelaje, ca la acele robinete uriaşe, lucioase şi pline de ele însele, ca nişte valeţi în livrele scumpe, care aşteaptă limuzinele cu oaspeţi, să le deschidă uşa.

Dacă n-am intrat prin muzee, nu înseamnă că n-am aflat ce au înăuntru; nimic nu-i de lepădat, pe unele şi le-ar dori chiar Italia, patria artei, despre care voi spune îndată. Dar adunându-le pe toate, oricât de multe şi scumpe, ele nu s-ar putea asemui cu ce se găseşte fie numai la Florenţa lui Leonardo şi Michelangelo, unde spiritul lor face parte din bogăţia oraşului. În schimb, cu bogăţiile din jurul meu, aşa m-am gândit, acolo la fântâna Buckingham, s-ar putea cumpăra nu doar Florenţa, ci jumătate din Italia, dacă nu toată.

Ce folos, mi-am spus iarăşi, pe când mergeam repede spre hotel, dacă nu te poţi bucura de ele în linişte, şi de ia căderea întunericului trebuie să te închizi în casă?!... Dar vreau să judec fără părtinire; deşi Chicago este socotit oraşul teroarea, cum declara de curând chiar unul din cetăţenii lui cu renume, mie, unul, nu mi s-a părut mai primejdios decât altele; deşi telefonul a sunat când abia mă culcasem, şi nimeni n-a vrut să-mi vorbească „de parcă ar fi urmărit numai să-mi audă glasul, iar curând după aceea cineva a bătut tare în uşă. N-a urmat nimic şi a fost linişte; totuşi, am dormit iepureşte, cu lumina aprinsă şi regretând că nu am a armă sub pernă.

Într-un loc, în drumul: spre hotel, am văzut un mic restaurant, probabil cu pretenţii judecând după cartier şi după faţadă, cu emblema „The little caporal”, porecla lui Napaleon-Întâi-Bonaparte. Iată ce înseamnă o glorie universală şi durabilă!

19

De la Steinbeck deţin informaţia comică, nu lipsită de mizantropie, că în unele locuri din America, oamenii au obiceiul să dea călătorilor informaţii greşite, cu bună ştiinţă, numai ca să-i pună în încurcătură. Trebuie să-l

cred, fiindcă se pricepe la oameni, şi apoi vorbeşte din propria lui experienţă. El însă se referă la statul Maine, aşa cred a-mi aduce aminte. La experienţa lui, am s-o adaug pe a mea, deşi n-o socotesc notabilă decât prin faptul că lărgeşte aria acestor deprinderi ciudate, ducând-o până la Chicago, în statul Illinois. Trei oameni întrebaţi de mine, între ei domnul Palmer, mi-au spus că până la aeroport autobuzul face trei sferturi de oră. M-am socotit dator să-i cred, ca localnici, deşi în cele trei drumuri ale mele până acolo, timpul n-a depăşit niciodată o treime din ceea ce îmi spuseseră toţi trei, de parcă se vorbiseră… Asemenea întâmplare te poate face să pierzi încrederea în valoarea timpului, în capacitatea omului de a-l măsura şi de a-l înţelege. Temadu-mă că timpul ar putea să varieze de la o zi la alta, m-am grăbit să plec la aeroport şi am ajuns cu două ore mai devreme, dar nici atunci când mi-am confruntat superceasornicul cu cele oficiale nu mi-am recâştigăt încrederea, m-am fost sigur că orice eroare era exclusă. De aceea, am stat tot timpul cu ochii pe ecranul de televizor unde se afişau plecările, aşteptând să apară numărul zborului meu, 375, mi se pare.

În holul întins parcă de la un orizont la altul, lângă fotoliul unde mă aşezasem, era o boxă albă, unul din micile birouri de informaţii ale aeroportului; îl ştiam, acolo mă interesasem în ajun cum să ajung mai bine la Salt Lake City. Domnişoara pe care o ţineam minte încă nu venise, probabil era mai sigură decât mine în relaţia ei cu timpul. Am văzut, în schimb, un om intrând în acea boxă încă neocupată şi făcând curăţenie. Nu era un negru, cum este tendinţa să se creadă dacă-i vorba de munci mai ignobile, ci un alb, şi nu părea deloc în mizerie. Pe la autogările Greyhoundului, am văzut mai mult albi ocupându-se cu gunoiul, şi chiar dacă or fi fost plictisiţi în sufletul lor, îşi făceau treaba până la capăt.

Omul, într-o salopetă bej, a lăsat jos cele două găleţi

cu care venise, şi-a pus mănuşi în mână şi s-a apucat de treâbă. Nu-l privea pardoseala holului, de altfel mult prea curată şi lustruită, ci doar boxa aceea albă, de materiale melaminate, un ţarc hexagonal, atât de mare cât să încapă în el un birouaş şi un scaun, şi nu mai înalt de un metru. În interior, pereţii erau încărcaţi cu poliţe şi sertare, şi nimic de acolo nu mi s-a părut că ar avea nevoie de curăţenie. Omul era plictisit, se vedea cât de colo, ca luni dimineaţa şi ca în celelalte zile ale săptămânii, toate i se păreau acre, fiindcă munca lui nu putea să-i placă şi n-ar fi plăcut decât cuiva cu simţuri subumane. De aceea, fără să scap din ochi ecranul, l-am urmărit cu atenţie, să văd cum o să-şi bată joc de treabă.

Întâi a luat un burete, l-a înmuiat într-una din găleţi, plină cu un lichid spumos, verde, şi a umezit cu el toate suprafeţele vizibile, pe din afara boxei şi pe dinăuntru, fără să uite poliţele, biroul şi scaunul tapisat cu skai negru. Am crezut că vrea să lungească treaba, dar să fi fost aşa, n-avea decât să arunce buretele în găleată şi să-şi aprindă ţigara, nefiind nimeni pe-aproape să-l supravegheze. Pe urmă mi-am dat seama că omul nu se mişca încet, ci atent, să nu-i scape niciun colţişor de sub burete, cu o meticulozitate care părea manie, dacă nu îl observai bine. Era un profesionist, chiar dacă munca lui nu putea să fie socotită o profesiune, chiar dacă lui îi făcea greaţă. După ce a terminat cu înmuiatul, a luat o piele de căprioară, probabil o imitaţie, că n-or fi atâtea căprioare pe lume câte boxe în aeroporturi, a înmuiat-o în a doua găleată, cu apă curată, a stors-o şi s-a apucat să şteargă suprafeţele albe, încet, cu grijă, uitându-se mereu în urmă, să nu rămână o pată. Când a terminat, a închis uşa boxei şi a vrut să-şi ia găleţile, ca să plece; dar ceva descoperit în fugă şi cu coada ochiului, o privire exersată, l-a făcut să revină cu pielea de căprioară şi să retuşeze o poliţă, ceva invizibil pentru mine.

Dacă am înţeles destul de bine ce însemna această întâmplare, eram nedumerit că numărul zborului meu în’arzia să apară, până ce a fost depăşit de altele, cu plecarea mai târzie. Am trecut prin câteva clipe neplăcute, m-am gândit din nou la o dereglare a timpului. Treaba a ieşit bine până la urmă, m-am adresat unei funcţionare, şi ea, văzându-mi neliniştea, m-a luat în primire, mi-a arătat unde să depun bagajul, mi-a vizat biletul de avion, după ce l-a computerizat, deşi nu ştiu ce-ar mai fi vrut să afle, odată ce aveam rezervaţia făcută. Numai că n-a putut să-mi dea un loc la fereastră, cum o rugasem; a pus din nou computerul în mişcare, să scormonesca în diagrame, a încercat în multe chipuri, însă răspunsurile au fost negative. Totuşi n-a renunţat, mi-a lăsat o speranţă, a mers cu mine până la capăt, am trecut prin poarta de control unde se depistează eventualele arme şi obiecte primejdioase. Cât este de necesar controlul nu trebuie să se mai discute, după atâtea avioane deturnate şi după ce mi se pare au fost găsite asupra pasagerilor chiar bombe, care puteau să explodeze în aer, cum s-a şi întâmplat din nefericire, într-un caz uitat astăzi. Ceva însă m-a făcut să mă îndoiesc de seriozitatea controlului, un tirbuşon, cât un revolver de cucoane, pe care îl aveam în geantă şi a provocat în câteva rânduri alarma, în alte rânduri a trecut nebăgat în seamă. Dar, în sfârşit, sper că revolverele adevărate şi bombele se depistează fără greşeală, rămânând echivocă numai situaţia tirbuşoanelor.

Am ajuns într-un birou, aproape de uşa zborului meu, 375, cum se vedea scris de departe, şi protectoarea mea m-a dat în primire altei funcţionare, rugând-o să aibă grijă de mine. Toată tevatura, pentru un loc la fereastră! Nimeni nu se întreba între timp de ce zborul la Salt Lake City nu apărea pe ecranul plecărilor. Deoarece afişajul este comandat de computere şi acestea nu pot să greşească, înseamnă că greşeala era a mâinii care sărise o comandă.

Nu toţi semenii noştri au profesionalitatea perfectă a omului care spălase boxa.

Am întârziat în acel birou până aproape de ora zborului, aşteptând o eventuală renunţare, un călător să-şi amâne plecarea şi să am şansa, puţin probabilă, ca locul lui să fi fost la fereastră. Tot timpul funcţionara a manevrat computerul, dar a rămas zadarnic, cum mă şi aşteptasem. Mă uitam la ea şi aş fi vrut s-o scutesc de atâta plictiseală, mai ales că o vedeam plictisită şi din altă cauză.

Un călător, venit acolo cu nu ştiu ce nevoie, un indian tânăr, cu faţa roşie, cu plete negre, căzute pe umeri, îi înhăţase telefonul de pe birou, ceea ce era un abuz, nu doar o nepoliteţe, şi ducea o convorbire lungă cu un ştiu cine, poate cu tribul lui retras într-o rezervaţie. Dacă se deprinsese să ţină telefonul în mână, însemna că de mult uitase să tragă cu arcul. Şi nici nu-şi mai împodobea fruntea cu pene colorate. Gând fata a venit să-mi anunţe insuccesul, convorbirea telefonică nu se terminase. Dacă ea m-a condus până la uşa de îmbarcare şi m-a lăsat să trec primul, cred că nu făcea doar un gest de bunăvoinţă, ci voia să plece din birou, unde o agasa indianul, desigttr că el nu-şi dădea seama; după trei sute – de ani de întrepătrunderi, moravurile nu sunt încă egalitate.

Aveam al treilea loc de la fereastră, nu puteam să văd afară decât dacă îmi lungeam gâtul, şi chiar aşa, câmpul de observaţie era redus la jumătate. Cum să nu-mi fie necaz că vecinii din stânga mea stăteau cu nasul în reviste, în ziare sau în hârtii de afaceri?! Dacă ei nu şi-au dat seama cum mă chinuiam să privesc pe fereastră, nu i-am rugat să schimbăm locurile. Era un Boeing 727, cu un coridor la mijloc, cu câte trei scaune pe o parte şi pe alta. Are vreo sută douăzeci de locuri şi e folosit la curse interne, pe distanţe medii. Se bucura de un bun renume, ca toate tipurile de Boeing; se pare că în istoria lui nu se cunoaşte tiici un accident, până astăzi. Mi-era bine să ştiu

acestea, căci cu puţin înainte, şi chiar la Chicago, un avion de altă fabricaţie, Douglas, faimosul DC-10, se prăbuşise curând după ce decolase, omorând dintr-odată câteva sute de oameni. Nimeni din cei care zburau odată cu mine nu putea să uite, toţi care porneau de pe toate aeroporturile Americii, şi ale lumii, ştiau că un accident este totdeauna posibil; se întâmplau multe, şi nu puteau să rămână ascunse. Atunci cum de nu le era frică?

Haide să nu ocolesc subiectul. Am trăit în miezul lui treizeci de zile, între avioane şi aeroporturi. Mi-a fost teamă vreodată, am avut sentimentul primejdiei? Cum să ajung la un răspuns şi lucid şi sincer?

Am zburat din prima mea tinereţe, pe avioanele vremii, de lemn şi pânză, cu carlingile deschise, avioane uneori vicioase sau prea vechi şi neverificate la termen, care au făcut multe victime. Chiar sub ochii mei câteodată răsturnându-se pe o aripă, şi buşind pământul, sau înşurubându-se în aer şi picând cu botul în jos, făcându-se fărâme, aruncând în sus ţărâna străpunsă. Mi-era frică noaptea, când mă trezeam din soma câteva clipe, şi mă gândeam la zborul de a doua zi. Şi îmi era frică mai ales duminica. Dar când reveneam la aerodrom şi mă urcam în carlingă, în timp ce mecanicii încălzeau motorul făcând să vibreze pânza aripilor şi a fuselajului, în mirosul uleiului de ricină ars, care ieşea pe eşapamente, orice temere se transforma în euforie. Mi-a fost frică pe pământ, nu în aer. Fiindcă aveam o paraşută în spate! Prezenţa ei, nedezlipită de mine, mi-a dat sentimentul că aş putea să înot în aer ca într-o apă, şi de apă niciodată nu mi-a fost frică.

Sigur, o sută douăzeci de oameni, de toate felurile, bătrâni, infirmi, femei şi copii, alteori cinci sute şi în viitor încă pe atâţi, într-o primă etapă, nu se pot salva cu paraşuta, aruncându-se dintr-un avion care se prăbuşeşte. Aceasta a fost frica mea, tot timpul cât gândul nu mi s-a dus în altă parte, că în cazul unui accident nu-mi rămânea

nicio şansă de salvare, ci trebuia să aştept moartea inexorabilă, uneori îndelung, minute într-o pasivitate degradantă.

Oamenilor le este frică; să nu ne minţim unii pe alţii. Unii merg până acolo că refuză să zboare. Nu aceştia mă interesează, ci ceilalţi, mulţimea de pe aeroporturi, trepidantă şi puţin dementă, căci ar fi prea puţin să-i atribui numai inconştienţa. Nu-i om, cred, să nu se gândească, măcar o clipă, că avionul lui ar putea să cadă. Şi totuşi, nimeni dintre aceştia nu renunţă să zboare. Iată ce cred eu că face una din grandorile secolului nostru, opţiunea omului pentru primejdie, numai ca să nu meargă mai încet decât vremea. Este un eroism care ar merita să se studieze, căci dincolo de ceea ce s-ar numi boală a secolului, nebunie sau inconştienţă, moartea ştă ta, pândă tot timpul, şi niciun om nu poate s-o uite, prin însăşi apartenenţa sa la acel statut numit viaţă. E o idee esenţială pentru cine ar vrea să judece mai departe.

Când am zburat la Honolulu, în dreapta mea s-a aflat un om tânăr, american de origine belgiană, aşa mi-a spus el, dar avea o fizionomie ciudată. Poate îl lega ceva şi de Belgia, vreo alianţă, şi în orice caz vorbea limba; cred că originea adevărată o avea în America, strămoşii lui descindeau din vreo veche spiţă indiană, dispărută astăzi, altfel nu mi-aş fi explicat trăsăturile caracteristice ale rasei. Nu ştiam cum ar fi privit el o asemenea remarcă, de aceea, cum totuşi nu-mi puteam ascunde mirarea, i-am spus că seamănă a italian mai degrabă. M-a infirmat, fără supărare.

În spatele nostru se oprise o stewardesă, care se nimerise să fie şi ea tot belgiancă, i-am auzit discutând, poate se cunoşteau dinainte, şi dacă am văzut aşa, am intrat în vorbă. De la una la alta, stewardesa a ajuns să spună că avionul, un Boeing 747, de cinci sute de locuri, era foarte vechi, aproape de sfârşitul carierei, că îl vor opri

de la zbor mâine-poimâine. Abia atunci am băgat de seamă urme de oboseală: încadratura ferestrelor, de material plastic, era plesnită şi înfundată pe alocuri, plafonul, alb, se cam îngălbenise, se simţea chiar şi uzura fotoliilor, cu stofa decolorată şi roasă, cu garniturile metalice zgâriate; sigur că un avion nu se prăbuşeşte dintr-atâta. Dar uitându-mă afară, am văzut că tablele aripilor, pătate de vreme, coclite, aveau câte un nit strâmb sau sărit, şi m-am mirat că, la viteza de nouă sute de kilometri pe oră nu vibrează şi nu se cască sub presiunea aerului, oricât ar fi el de rarefiat la zece mii de metri înălţime. Cum tocmai traversam o zonă turbulentă, printre nori negri, cu smucituri violente, ca pe o şosea cu hârtoape, vârful aripii se torsiona şi se încovoia vizibil la fiecare izbitură, părând că are să se rupă. Ştiam că trebuie să aibă o anumită elasticitate, însă nu îmi închipuisem că putea să fie atât de mare. Am întors capul, să nu mai văd, dar de fiecare dată când avionul cădea într-un gol de aer, ştiam că aripa se îndoaie şi mă aşteptam să trosnească. Vecinul meu şi stewardesa din spate amuţiseră, priveau fix înainte, aşa au stat până am ieşit din nori şi am intrat într-o zonă calmă. Pe urmă, ea s-a dus, servea în salonul de la etaj, destinat călătorilor cu vază; nu i-am văzut.

Belgianul meu urma să se întoarcă peste câteva zile, şi n-avea cum decât cu avionul, era om de afaceri, nu putea pierde timpul. Zbura de zeci de ori pe an între Los Angeles şi Honolulu, între America şi Europa, îi era imposibil să renunţe. Dar îi era frică!

Până astăzi, Fici a traversat Oceanul de şaizeci de ori. N-am întrebat-o ce simte; nu se discută.

Stewardesa se întorcea chiar a doua zi, ca să pornească în altă cursă, o treime din timp şi-l petrecea în aer, îşi făcea meseria. Ştia care avioane sunt învechite, poate n-avea aceeaşi încredere în toate echipajele, dar nu putea să aleagă, şi îi era frică. Am văzut-o în cele câteva

zeci de secunde când părea că avionul o să se rupă. Aşa cum l-am văzut pe belgianul de lângă mine. Iar ceilalţi? Se socotea vreunul în afară de pericol?

Avionul se numea „Soarele de la miezul nopţii”. Poate odată zburase pe linii polare, iar acum, dacă se învechise, îl mutaseră la tropice, unde treaba este mai uşoară.

Mai târziu, pe aeroportul din Orlando, Florida, mă uitam pe fereastra sălii de îmbarcare, la avionul pregătit să meargă la New York, ultima mea etapă în America. Era tot un Boeing, cu patru motoare montate pe aripi, enorme, în vreme ce suporturile mi se păreau fragile; nu înţelegeam cum pot să reziste la solicitări de sute de tone. Un asemenea motor prilejuise catastrofa de la Chicago, se smulsese din legături şi zburase în aer. Mi se par mult mai sigure motoarele montate pe fuselaj, în faţa ampenajului, se integrează mai bine şi avionul capătă chiar o linie mai frumoasă. Dar dacă mulţi constructori optează pentru soluţia cealaltă, înseamnă că ştiu ei ce fac, nu le-oi da eu sfaturi.

Pe când priveam avionul, aflat în faţa mea, la cel mult treizeci de metri, aşa că puteam să văd totul bine, au venit trei oameni şi s-au apucat să dea târcoale unuia din motoare, cel mai aproape de mine. Unul din ei, în uniformă, am presupus că era ofiţerul mecanic al avionului, ceea ce s-a adeverit mai pe urmă. Avea o nemulţumire, aparatele lui de bord semnalau o anomalie, aşa îmi închipui, de aceea îi convocase pe ceilalţi. După ce-au ascultat şi s-au învârtit în jurul motorului, au pus mâna şi au îndepărtat capota circulară, cu o uşurinţă surprinzătoare, dat fiind că diametrul ei se apropia de statura omului; părea de hârtie. Am văzut turbina descoperită, rotindu-se la ralenti, şi cu tot mersul ei lin şi sigur, mi s-a părut că are o hibă, altfel de ce s-ar fi învârtit mecanicii în jurul ei, ascultând-o şi privind-o din toate părţile? Acest examen a ţinut vreo zece minute, în care

timp m-am întrebat la ce hotărâre au să ajungă: să oprească avionul de la zbor, sau să strângă nişte şuruburi şi să-i dea drumul? N-au făcut nici atât, au trântit capota la loc, făcându-mă să mă minunez iarăşi cu ce uşurinţă, nici n-am băgat de seamă cum au fixat-o, şi s-au despărţit, socotind treaba sfârşită.

Şi iată prin ce stări am trecut eu atunci, căci de-aceea am povestit întâmplarea. Sentimentele mele au fost de două feluri, în două faze succesive. Pe când mecanicii examinau motorul fără ca eu să ştiu ce are, aşteptând să văd ce au să hotărască, mi-a fost teamă de întârziere. Era patru după-amiază, toamnă înaintată cu zilele scurte, mă gândeam că dacă au să oprească avionul de la zbor vor trece ore până să aducă altul şi voi sosi la New York pe întuneric, poate târziu noaptea. Atunci mi-am concentrat gândul asupra mecanicilor, am sperat să mă simtă şi i-am implorat să repare motorul, repede, să-i facă orice, fie ceva numai pe jumătate, să ţină până la New York, dar să plecăm fără întârziere.

În a doua fază, care a durat mai bine de-o jumătate de oră, până ne-am îmbarcat, mi-a fost teamă că treaba nu era făcută ca lumea, motorul rămăsese cu o bubă, oamenii se grăbiseră, ştiau şi ei ce încurcături urmau dacă opreau avionul îşi poate chiar eu îi influenţasem, pe cale telepatică. Nu ştiu dacă dintre oamenii aflaţi în sala de îmbarcare, printre ei o grasă, o doamnă de dimensiuni colosale, de două ori mai lată decât diametrul motorului, observase vreunul ce fusese afară, şi, în acest caz, ce gândea el? N-am văzut la nimeni o reacţie deosebită. Eu însă m-am gândit ce-aş face dacă, indiferent pe ce cale, aş fi prevenit că avionul are să cadă? Aş rămâne pe loc, sau m-aş duce?

De atunci mă tot întreb, şi nu ştiu. Nu-i simplu, cum s-ar crede. Viaţa pe aeroport, prelungită, schimbă ceva în structura noastră, într-o profunzime unde nu poate ajunge

mintea. Nu mă grăbesc cu răspunsul.

După un an, mă controlez cu onestitate. Aş fi rămas, dar ar fi fost o suferinţă, provenită dintr-o îndoială: dacă avionul nu cădea şi ajungea fără mine?

Stăteam în primul rând de scaune, după panourile care despart clasa a doua de clasa întâi, aflată în faţă. Erau două panouri, de o parte şi de alta a coridorului de la mijloc, îmbrăcate într-o tapiţerie cu benzi orizontale, ondulate ca nişte valuri, în culori diferite, vii şi puternice: două tonuri de albastru la bază, deasupra un bordo, un roşu, un oranj, pe urmă încă un albastru, sfârşind sus cu două nuanţe de bej, într-o armonie cam violentă dar fascinantă. Sunt culorile companiei aeriene United, bine alese sau inspirate, fiindcă se armonizează cu peisajul aerian, cerul de zi şi de noapte, norii, oceanul, deşerturile, răsăritul şi apusul de soare, cu aurora şi crepusculul, prelungite, până ce devin obsedante în zborul spre vest, ca în direcţia cealaltă să se precipite şi să semene cu un cataclism cosmic. Aşa am văzut venind dimineaţa când zburam înspre Europa, explodând în faţă după o noapte de două ceasuri, rostogolindu-şi incandescenţa peste oceanul pălit de uimire.

Tapiţeria era atât de măiestru făcută, că păstra toate inegalităţile calde ale ţesăturii de mână. Un vecin din bordul celălalt stătea cu picioarele înfipte în panou, cu talpa pe oranj şi cu tocurile pe roşu; aş fi vrut să-i ia foc încălţămintea.

Am regăsit aceeaşi tapiţerie pe toate avioanele United şi pe niciunul al celorlalte companii; o căutam, dornic, fiindcă îmi dădea o stare bună şi dacă găseam altceva în locul ei, sau nu găseam nimic decât suprafaţa de material plastic, mi se posomora sufletul.

Printre cele două panouri vedeam compartimentul de clasa întâi, mai confortabil, cu fotolii largi, numai patru pe un rând, în loc de şase, în total douăsprezece locuri, pe

lângă cele o sută douăzeci, cam înghesuite, de la clasa a doua. N-am râvnit să stau acolo, nu i-am invidiat pe oamenii care plăteau o sumă mi se pare mai mult decât dublă, ca să fie separaţi de ceilalţi; dar mi s-a părut straniu să existe clase în aer, unde primejdia este egală pentru toată lumea. Sunt clase pe lumea cealaltă? Cineva, dacă a plătit, ar putea să pretindă.

N-aş fi ajuns cu gândurile atât de departe că par să ascundă o ranchiună, dacă n-aş fi observat cum li se dădea masa celor din faţă, cu alt ceremonial şi cu alte bucate. Şi încă n-aş fi spus nimic, să nu fi fost perdeaua pe care stewardesa a tras-o între panouri, despărţind complet clasele, cu un gest sfidător pentru călătorii de la a doua; având privilegiul de a-i servi pe cei de la întâia, parcă îşi asuma ceva din superioritatea lor, şi le-o arăta celorlalţi.

Asta-i tot, încolo nu-mi păsa de spaţiile mai largi şi de fotoliile mai bogate. Cât despre faptul că ele se aflau la partea din faţă a avionului, nimeni nu se gândea probabil că nu era câtuşi de puţin un avantaj, dimpotrivă; dacă într-un accident, înainte de decolare, sau la o aterizare defectuoasă, un capotaj de pildă, se mai întâmplă să scape unii, apoi ei nu pot să fie decât cei din coada avionului, pe când cei din faţă se curăţă primii, odată cu echipajul.

În trei ore de zbor, ne-au îndopat aproape tot timpul, ca să încapă şi micul dejun şi prânzul. Multă lume ştie astăzi cum se mănâncă în avioane, dar mult mai numeroşi sunt cei care n-au nicio idee. Există o întreagă industrie care se ocupă de pregătitul bucatelor, gândite să cuprindă tot ce trebuie, să ţină seamă de gusturile şi de obişnuinţa publicului, să ocupe puţin spaţiu şi să fie uşor manevrabile. E o ştiinţă, precedată de studii minuţioase. Toate produsele sosesc în containere, puţin înainte de plecarea avionului, se duc în oficii, se triază, se pun pe tăvi, unele feluri se bagă în cuptorul electric şi sunt servite fierbinţi, ca la casa omului. Pe spătarul scaunului din faţă este

articulată o măsuţă, ceva mai mare de treizeci de centimetri, cât să cuprindă tava de dimensiuni standardizate. Tragi de ea şi vine în faţă, la distanţă şi înălţime potrivită, care şi ele au fost socotite. Există soluţii şi pentru locurile din primul rând, unde mă aflam chiar eu în ziua aceea, dar nu mi-oi pierde vremea cu ele; atât pot spune că n-am răbdat de foame, şi soluţia mi s-a părut foarte ingenioasă. Cine ştie câte minţi au gândit s-o găsească, apoi s-o perfecţioneze, până la stadiul când nici omul cel mai cârcotaş n-ar mai avea ce să critice!

La clasa întâi, măsuţa e de două ori mai mare, şi pe ea se pune un şervet alb, pe când dincoace suprafaţa de material plastic, puţin gălbuie, rămâne goală. N-avea de ce să-mi pese, mă supăra doar perdeaua. Rostul ei era să-i separe pe cei din faţă de restul lumii, să nu-i deranjeze nimeni, nici măcar cu privirea, dar ei nu-şi dădeau seama, fiindcă stăteau cu spatele. Şi niciodată n-aveau să ştie ce frumoasă era tapiseria care îi despărţea de clasa a doua. Pe partea lor, panoul de material plastic, ca măsuţele noastre, era gol şi sărăcuţ, fără nicio podoabă.

Până şi listele de bucate erau de două feluri, amândouă inutil de luxoase, cu scrisul în relief şi cu ornamente de aur; am păstrat-o pe a mea, iar la aterizare am şterpelit şi una de la clasa întâi, de două ori mai mare, cu feluri mai numeroase, o capodoperă de artă culinară şi de artă grafică. A fost o. copilărie, azi nu-mi mai fac nicio impresie şi n-am chef să demonstrez nimiceu ele.Perdeaua nu era bine trasă, am văzut tot ce le-au dat să mănânce, masa lor s-a prelungit mult după ce noi terminasem şi stewardesele ne luaseră tăvile goale din faţă. Acum se aducea cafeaua. Pasagerii de la clasa întâi mâncau îngheţată cu cremă de ciocolată. Aveau chiar; flori pe smasă „garoafe albe.

Mă frământau multe gândurii la acest prim zbor înăuntrul Americii, socotit de mine ca mai important decât

toate. Fiindcă aici era desfăşurarea cea mai imare a continentului, şi zona lui cea mai semnificativă, a deşerturilor şi-a munţilor, străbătute de pionieri odinioară, cu atâtea jertfe, în marşul lor spre Oceanul Pacific. Le-au trebuit luni şi ani să ajungă la marile lacuri sărate, iar eu aveam de zburat trei ore de la Chicago. Îmi părea rău că nu mergeam singur, cu maşina, cum mă obişnuisem să cunosc lumea, şi mi se potrivea atât de bine. Era prea uşor şi prea repede cu avionul, şi nu plăteam măcar cu un sentiment de teamă, atmosfera fiind liniştită; cum nu se simţea mici o vibraţie, nu se auzea niciun zgomot decât al aerului de presurizare ca un şuier, senzaţia zborului dispărea cu totul, rămânea o suspensie statică, o plutire într-o fostă lume a aştrilor, căci şi aceştia dispăruseră din închipuire, nu mai aveau pe ce legi să se sprijine.

Între timp îmi concentram atenţia afară, să restabilesc relaţia mea cu pământul. Am izbutit să-l văd, cu toată poziţia neprielnică şi uneori l-am adus atât de aproape, că n-am rămas cu o lipsă prea mare, dacă am avut nenorocul să nu-l parcurg cu maşina. La aceasta s-au adăugat compensaţii ulterioare, drumul terestru la Reno, apoi cel de la Las Vegas la Flagstaf, când m-am scăldat în peisaj ca într-o apă adâncă, percepându-l atât de bine, că puteam să mă înec de emoţie. Acestea spuse, pot să adaug, în încheiere, că adunând impresiile captate pe o cale sau pe alta, chiar prin zborul la zece mii de metri, împletindu-le, extrapolându-le, sintetizându-le, am. ajuns la sentimentul că, oricât de sumară a fost explorarea mea, America nu mi-a rămas necunoscută.

De la zece mii de metri am văzut limpede cum se întindea toamna asupra pământului, ca o, umbră tristă. În două ore ide zbor pe deasupra câmpiei, n-am văzut decât ogoare mici, apoi lacuri, încolo numai pârloage, pe mari întinderi. Nici aici n-am întâlnit marele cerealier care hrăneşte un sfert din lume; nu l-am descoperit nicăieri,

este singura mea lipsă adevărată, şi-mi face ciudă, fiindcă îl ştiu, există, altfel n-ar fi pâine pentru atât amar de lume.

Nimic nu era irealitate, nici pe pământ, nici în aer, dar a trebuit să admit că pământul şi avionul înfăţişau două realităţi diferite, până când se contopeau unul cu altul, în clipa aterizării.

În realitatea imediată, am de observat că toate stewardesele erau urâte şi strâmbe, deşi serviabile, zâmbind tot timpul, pline de atenţie şi bunăvoinţă. Cea de la clasa întâi era cea mai serviabilă, şi cea mai urâtă. De altfel, deşi nu admit că ar fi o caracteristică americană, nicio stewardesă, în niciunul din zborurile mele pe deasupra continentului, n-a fost cu adevărat frumoasă, în afară de creola de la venire.

Am întors de multe ori capul să privesc în urmă. ce fel de oameni zburau cu mine. Pe cei din faţă îi vedeam tot timpul; din doisprezece unul era negru, un bărbat tânăr, şi m-am întrebat ce nevoie avea să se ducă la clasa întâi. Între ceilalţi, o sută douăzeci cu toţii, n-am văzut decât doi negri sau poate trei, nu m-am uitat la ei prea stăruitor, ea să nu atrag atenţia. Privirile de obicei îi enervează, nu-şi închipuie că ai putea să te uiţi din curiozitate omenească, ci cred că vrei să descoperi diferenţele. Dacă se va găsi cineva să creadă că asemenea observaţii, asupra cărora revin la răstimpuri, sunt ostentative, afle de la mine că fără acest subiect nu se poate vorbi despre America.

Deosebirea între călătorii din avion şi autobuz, din autogări şi de pe aeroporturi este izbitoare. Între cei de la clasa întâi şi a doua nu-i nicio treaptă, decât cea creată de conducerea companiilor aeriene. Poate oamenii de dincolo de perdea se aflau acolo numai fiindcă, venind în ultima clipă, nu mai găsiseră alte locuri şi trebuiseră să-şi umble în pungă, fără plăcere şi fără nicio ambiţie.

După două ore de zbor, au apărut munţii, parcă furişându-se; sigur că nu defilau mai repede decât câmpia,

dar ofereau repere bine punctate, văi, creste, piscuri care dovedeau viteza avionului, şi după senzaţia de suspensie dinainte, toate deveneau telurice şi dinamice; atunci m-am regăsit ca om al pământului. În cincizeci de minute de zbor n-au fost decât munţi, fără vegetaţie, stâncă ruginită, cu desăvârşire pustii, fără o cărare, fără o cabană, o urmă lăsată de oameni, măcar în vremea modernă de la jumătatea celuilalt secol încoace. Mi-a fost imposibil să înţeleg pe unde trecuseră pionierii, deşi drumul lor nu putuse să fie prin altă parte. Abia aproape de Salt Lake City au apărut mici localităţi, legate cu şosele albe, apoi mine de cupru, săpături circulare, în trepte, de le-am crezut teatre antice. Deşi depăşisem de mult linia mediană a continentului şi intrasem în ultima lui treime, abia în acest loc, de unde avionul începea să coboare, am avut sentimentul că mă aflam în sânul Americii. Şi aici, drumul meu putea, la o nevoie, să se sfârşească.

Mă uit din nou pe hartă astăzi la câte oraşe erau în calea mea, şi nu găsesc niciunul care să mă atragă mai mult decât Salt Lake City. În condiţiunile călătoriei mele, cu timpul drămuit şi cu toate drămuirile celelalte, nu m-ar fi atras nici St. Louis, nici Kansas City, nici Denver. La întoarcere, când am zburat peste aceeaşi zonă centrală a Americii, doar că mai la sud, pe unde mă trăgea aţa, funcţionarul de pe aeroportul din Las Vegas, la care am mers să-mi fac rezervaţia pentru New Orleans, următoarea escală, văzându-mă străin şi dându-şi seama, după borderoul biletelor de avion, ce drumuri făcusem în America, mi-a propus, cu multă bunăvoinţă, să-mi înlesnească o oprire şi la Huston, fără nicio plată suplimentară, nefiind un ocol prea mare. Cred că înţelegea măcar puţin rostul meu în lume şi voia să mă ajute; fiindcă era un om simpatic. Însă nu putea să-mi dea şi timpul de care duceam lipsă, şi atunci, cu toate insistenţele sale, am fost nevoit să refuz, şi nu fără greutate l-am convins să mă

lase în ale mele. Cu părere de rău, a spus O.K.; mi-a părut rău şi mie că îl dezamăgisem.

Hustonul nu aveam de ce să-l regret prea mult, un oraş cu patru milioane de locuitori n-ar fi făcut decât să mă împovăreze, după ce văzusem atâtea, pe care nu putea decât să le repete în caracterele lor generale. Iar ca să vizitez centrul de comandă al zborurilor spaţiale, acel miraculos creier artificial care suplineşte, fără putinţă de eroare, mii de creiere adevărate, n-aveam nicio nădejde, dacă pierdusem orice posibilitate de întâlnire cu persoana faimoasă şi invizibilă capabilă să mă introducă. Satisfacţia mea este că într-o zi are să regrete, în vreme ce mie puţin o să-mi pese că nu m-am oprit la Huston.

Dacă ar fi fost să fac o escală în zonă, mai degrabă m-aş fi oprit la Dallas, dar numai ca să văd casa de unde s-a tras şi locul unde l-au împuşcat pe preşedinte. Ar fi fost un scop cam sinistru, pe care poate nu mi l-ar fi iertat cei de-acolo. Cu atât mai mult, cu cât nu era nicio nădejde să fac tocmai eu un pas înainte, să aflu măcar ceva din ceea ce se ascunde cu o tenacitate atât de teribilă.

Am vrut să mă opresc la Salt Lake City fiindcă îl socoteam caracteristic; nu atât prin informaţie, cât şi prin sentimente şi instincte. Nu m-am înşelat, deşi nu-mi voi putea explica prea bine preferinţa. Ceea ce m-a atras şi nu şi-a pierdut puterea, o simt şi iastăzi şi dacă ar fi să mă duc din nou în America, şi să caut un oraş cu caractere deosebite, aş alege încă odată Salt Lake City.

Acest oraş l-a întemeiat o coloană de pribegi, plecată de pe coasta Atlanticului, unde avea de îndurat prigoniri pentru o credinţă religioasă ciudată, netolerată de ceilalţi, deşi era poate mai milostivă şi mai cinstită. Mult mă mină că s-a putut petrece asemeaea fapta într-o lume abia în formare, alcătuită din oameni cu firi drepte şi cu demnitate în suflet, care îşi părăsiseră căminele şi trecuseră din Europa peste Atlantic, ca să-şi apere crediniţa religioasă.

Mă miră, dar ar trebui să nu uit că aşa se întâmpla din nefericire cu oamenii, multe credinţe duc la fanatism, şi fanatismul duce la intoleranţă. De multe ori, când în sufletul meu nu-i loc pentru revolta şi furie, mi se face milă de lume. Acesta a fost sentimental care m-a dominat la Salt Labe City.

Am aterizat pe un aeroport micuţ, înconjurat de munţi, o centură îndepărtată – oare apără câmpia nu prea mănoasă, primul loc întâlnit de pribegi, unde au putut să se aşeze şi au făcut case, au arat, au semănat, au udat pământul şi au început noua lor viaţă. Azi oraşul este capitala statului Utah, are un Capitoliu alb, cu coloane, cu o cupolă centrală, ca la Washington, are catteva străzi largi, perpendiculare pe câteva bulevarde, cu câteva buildinguri înalte, de metal şi sticlă, cu alte câteva în construcţie. Am mai văzut acolo un magazin de proporţii inexplicabile, întins de la o stradă la alta, cu mai multe nivele, cu spaţii libere, holuri şi coridoare, cu scări rulante şi sute de standuri, cu tot ce-ar avea nevoie un om să cumpere, ca să trăiască într-o societate civilizată, şi mai mult decât atât, căci nu lipseau nici diamantele, ca o încununare.

Magazinul rămânea deschis până târziu noaptea; seara îl vizitam timp de o oră; făcându-mi plimbarea obişnuită de după masă. Hotelul nu era departe, şi chiar să fi fost, mi s-a părut că mă aflam într-o lume mai altfel unde nu mă ameninţau primejdiile obişnuite. În ora aceea de promenadă n-aveam timp să inspectez tot magazinul. Din toate colţurile se ridica muzică suavă şi lina.

După cele câteva străzii şi câteva bulevarde; urmau periferiile, cu căsuţe; după câmpia; şi la capătul ei, munţii. Într-un fel, ca topografie, oraşul semăna cu Las Vegas, dar încolo deosebirea mi s-a părut mai mare decât între gheaţă şi flacără.

Era o blajină zi de toamnă când am ajuns în oraş

curând după-amiază, cu soare şi cu miros de iarbă uda căci peste pajişti şi peluze, aflate pretutindeni, cădea o misterioasă ploaie artificială, plină de curcubeie… Abia de acolo înainte am mai văzut în unele locuri asemenea stropitori, li se spune aspersoare, ca o rozetă plantată în iarbă şi aproape invizibilă, care pulverizează apa până la dezagregarea ei deplină, combinând-o cu aerul şi creând un element nou; nu un amestec, ci-o restructurare a materiei, ceva ce la altă scară face cascada Niagara. Cum sursa rămânea ascunsă emulsia aceea fină de apă şi aer părea că n-are o origine exterioară, ci reprezintă: o stare de lucruri, existând prin; ea însăşi, ca toate elementele din natură.

La Los Angeles, Nino mi-a făcut rost de o asemenea piesă, care nu-i o minune, ci o elaborare ingenioasăi; aveam de gând s-o multiplic, însă când ne-am despărţit, ai uitat să mi-o dea, eu am uitat s-o cer, şi a rămas, în maşină.

Cele mai multe trotuare la Salt Lake City sunt despărţite de stradă printr-o peluză frumos, îngrijită. M-a uimit felul, cum, este distribuită apa de acele aspersoare misterioase; presupun că au limitatoare reglabile şi, atât de precise că nici or picătură, nu curge pe trotuar „nicio palmă, de iarbă nu rămâne uscată; hotarul dintre ele constituie o lungă, şi riguroasă linie dreaptă.

Toate începuseră bine după aterizare, cu stewardesa care mă condusese până la uşa aeroportului şi mă dăduse în primire unui funcţionar, să mă piloteze, cu hamalul negru care mă scăpase de toate grijile, mă dusese la autobuz şi mă dăduse în primirea şoferului, refuzând orice ban pentru această osteneală. Încă de la începutul drumului, am văzut oraşul, la câţiva kilometri, într-o uşoară depresiune, dar destul de jos ca să-i disting desenul dreptunghiular şi să-mi dau seama că are dimensiuni amicale, nu-i un monstru; nu m-am înşelat, amic a rămas, până la urmă. Drumul a mers lin la vale, în linie dreaptă,

toate mi se păreau drepte şi simple, nu mă aşteptam la niciun obstacol, şi într-adevăr, n-am întâlnit niciunul, decât că nu mi-au dat voie să intru în templul mormonilor; ceea ce n-a însemnat nicio supărare.

Trecând pe un pod peste calea ferată, la intrarea în oraş, mi-am aruncat ochii în dreapta şi am văzut o gară de altă dată, cu acoperişul de ţiglă pe care scria cu litere mari, albe, „Union Pacific”. Atunci, pe loc, am simţit o bucurie care ar putea să pară copilăroasă; pentru mine însă era o surpriză, mă ducea cu un secol în urmă, când se clădea America de astăzi şi calea ferată era cel mai important drum spre civilizaţie. N-aveam nevoie de nicio istorie, acel trecut constituia fundalul celor mai vechi reflecţii ale mele despre lume, începând de la Buffalo Bill şi Phileas Fogg, urmate apoi de fluierul locomotivelor lui Lon Chaney, care goneau noaptea printre munţi, pe podişuri, în preerie, făcând să se zgâlţâie podurile de peste canioane.

Nu aflasem multe despre americani şi despre America, dar puţinul cât ştiam era un important punct de pornire şi în mare parte îl descoperisem într-o poveste naivă, dar scrisă măiestru, călătoria lui Phileas Fogg împrejurul pământului. Ce palpitantă a fost pentru mine în copilărie şi ce matur m-am simţit după aceea, fiindcă o trăisem aievea, cu pumnii strânşi şi cu respiraţia pripită de emoţie, trecerea lui de la un ocean la altul, pe lunga cale ferată transcontinentală, abia terminată! Trenul Union Pacific este primul personaj în carte, după eroul povestirii. Puteam oare să-l privesc ca pe un lucru fără însufleţire, când se năpusteşte cu toată viteza peste un pod nesigur şi izbuteşte să-l treacă o clipă înainte de a începe prăbuşirea? Dar întâlnirea cu uriaşa cireadă de bizoni, care blochează calea ferată? Dar lupta cu siucşii, un trib de piei roşii, în goana trenului, începută în clipa când flegmaticul gentleman de la Londra se pregăteşte să se

bată în duel cu pistolul, americăneşte, în ultimul vagon, evacuat anume, cu un colonel ţâfnos din armata americană? Cum să nu fiu emoţionat când îmi aminteam bine oprirea lui Phileas Fogg la Salt Lake City, în gara existentă şi în prezent, pe care scria Union Pacific?

Neplăcută mi se pare astăzi numai scena cu mormonul care se aruncă în tren în ultima clipă, să scape de numeroasele lui neveste. Poligamia mormonă era un fenomen istoric, şi nu mergea să fie comentată cu o glumă. Dar nici eu n-am ştiut bine, poate nu m-a interesat sau nu m-am priceput să caut informaţii, până ce nu mi-a spus Donna Young, tânăra misionară. Să fi fost ea o descendentă a lui Brigham Young, care îşi condusese credincioşii şi-i adusese în valea lacurilor sărate?

Când am coborât din autobuz, vesel şi grăbit, fiindcă toate păreau frumoase şi voiam să le văd mai degrabă, mi s-a rupt mânerul genţii în care îmi pun lucrurile de noapte; de dimineaţă se stricase fermoarul. A trebuit s-o duc în braţe, şi am fost puţin melancolic, la gândul că mă voi despărţi de ea tocmai la Salt Lake City, unde ajunsesem cu bucurie. Nu mi-e uşor să arunc lucrurile care m-au însoţit la drum şi s-au integrat în emoţiile mele. Am cumpărat alta, poate mai frumoasă; şi-a făcut treaba bine, însă până acum n-am ajuns s-o iubesc, ca pe prima. Pe aceea, după ce-am golit-o, am vrut s-o îndepărtez cât mai repede, ca să nu vină peste noi o clipă sentimentală. Era o geantă simplă şi ieftină, de skai negru. M-am dus la portarul hotelului, şi l-am întrebat unde aş putea, s-o arunc, ca să nu încurce locul. Spre mirarea mea, omul s-a bucurat, a înhăţat-o cu lăcomie şi a pus-o bine. Îmi venea să-i spun ca şi cum aş fi avut o vină, să nu creadă că-i făcusem o farsă: „Dar e stricată, domnule!...” Şi astăzi mă gândesc ce-o fi făcut cu ea. Şi ce comic este că geanta mea uzată şi acum ruptă, luată de mult din; România, ţară în curs de dezvoltare, şi-a găsit un muşteriu, tocmai lui America, unde curge laptele

şi mierea supradezvoltării!

Trăsesem la un hotel mic, cu două etaje, vechi, dar renovat de curând şi înfrumuseţat cu mijloace moderne, lămpi suspendate pe lanţuri aurite la căpătâiul patului, deasupra mesei şi a fotoliului, tapete, mochete, cretoane, iar alături o baie care mira luat ochii, toată în marmură albă, cu vine ruginii, fără nicio pată şi nicio fisură. M-am bucurat, deşi n-aş fi avut pretenţii atât de mari, pentru două nopţi, cât stăteam acolo şi cum eram. obişnuit cu o viaţă modestă. Seara, când am băgat piciorul în cadă, am simţit; o elasticitate; am pipăit-o, am ciocănit-o şi. am constatat că era de material plastic. La fel, pereţii, dintr-o singură bucată, un panou îndoit la colţuri şi lipit pe lungimea ultimului dintre ele; marmura adevărată n-ar fi fost atât de frumoasă. Iar dacă se degradează cu timpul, este o glumă să pui alt perete, împreună cu altă cadă, nou-nouţă. Mai rău este că sub panou se adună gândacii; noaptea am şi văzut: unul la lavoar, mişcându-şi mustăţile. Era un pionier probabil, trimis să vadă după el avea să vină cohorta.

Pe aceeaşi stradă, dar la alt capăt, era incinta mormonă, Temple Square, care domină viaţa oraşului, un complex religios de mai multe hectare, împrejmuit cu ziduri înalte, unde în afară de biserică sunt diferite fundaţii destinate să celebreze, să explice şi să propună credinţa. În biserică nu mi-au dat voie să intru, ar fi trebuit să am o recomandaţie specială pe care nu o capătă oricine; şi chiar dacă m-aş fi socotit altceva decât un oricine, n-aveam cui s-o cer, şi uite ce este, nici n-aveam nevoie. S-ar părea că nici enoriaşii nu pot să intre fără alegere, iar o parte din slujbe rămân cu totul secrete. Mi s-a spus însă că pot privi biserica de pe dinafară, ceea ce de altfel făcusem., fără să aştept încuviinţarea. Este o construcţie monumentală, de piatră albă, un rectangul masiv, puţin greoi şi rece, cu patru rânduri de ferestre, ogivale şi circulare, alternâtadu-

se, creând impresia că înăuntru ar fi tot atâtea etaje; poate chiar or fi… Nu sunt sigur de nimic, dacă n-am putut să intru. La capete, clădirea este flancată de câte trei turnuri prismatice, terminate cu acoperişuri ascuţite, pe care nu le pot socoti gotice, dar nici nu ştiu cum le-aş putea socoti altfel. Se întâmplă ceva ciudat, privit în ansamblu, lăcaşul acesta care reprezintă o credinţă puternică şi imperativă pare o biruinţă şi trezeşte în suflet o emoţie adevărată, emanând poate din strălucirea pietrei albe; trecând la detalii, cum am fost obligat când am încercat o descriere, el devine rece şi aspru, şi dacă n-ar fi ascuţimile celor şase turnuri, ar semăna cu o cazarmă din vremea Mariei Tereza.

De altfel, mormonii sunt o armată, a lui Cristos, cucernică, dar cu o disciplină soldăţească. Oare n-am voie să cred că era puţin ca la cazarmă dacă portarul nu mi-a dat voie să intru? N-aş fi avut nimic împotrivă să-mi pun papucii în picioare, ca la moschee, sau să-mi caut o pălărie, ca la sinagogă; sunt singurele oprelişti care ştiu că există la uşa unei biserici.

Donna Young mi-a confirmat că aşa e regula, că nici ea, deşi fostă misionară, nu poate să intre în templu decât în cazuri speciale. Că prima condiţie spre a fi admis, în afară de credinţă, este o moralitate desăvârşită. Iată, pentru atât nu mi-aş pune patul într-o vitrină, să vadă toată lumea cât sunt cearşafurile de albe.

N-aveam niciun fel de documentaţie, nici măcar un plan al oraşului, în afară de o schemă sumară, pe care o căpătasem la aeroport, reclama unei societăţi de închiriat automobile. Luându-mă după indicatoare plantate pe stradă, foarte bine puse, ajunsesem la un oficiu de informaţii turistice, aflat pe o înălţime, deasupra oraşului şi la picioarele Capitoliului. Era închis însă, împotriva orarului afişat pe uşă; am ciocănit, am ocolit casă, nu s-a mişcat nimic înăuntru, aşa că n-am putut să capăt niciun

fel de informaţii şi am plecat cu mâinile goale.

Eram puţin supărat pe administraţia statului, de aceea nu m-am dus să vizitez Capitoliul. Altminteri, nu-mi părea rău că făcusem drumul urcând pe străzi în pantă, ca într-un oraş de munte, cu vile şi căsuţe plăcute, într-o atmosferă alpină, cu aerul pur şi puţin rece, deşi ardea soarele. Altitudinea explică totul, locul se află la vreo mie patru sute de metri, mai sus decât oricare din oraşele noastre de munte. Nu făcea impresia, mă credeam la câmpie, munţii începeau mai departe, formând acea centură largă de apărare, cum o văzusem în clipa sosirii.

Erau munţi goi, cenuşii, cu muchiile încă netocite, îi vedeam de jur-împrejur şi m-aş fi simţit într-adevăr apărat, ca într-o cetate, dacă n-aş fi avut mereu impresia că după crestele ascuţite pândeau pieile roşii. Piei roşii nu mai puteau să fie, de mult coborâseră în rezervaţii, totuşi munţii nu-mi inspirau încredere, n-aş fi îndrăznit să-i urc singur, şi tare mă ispitea să văd ceva dincolo de creste. Am plecat de acolo cu o neîmplinire, ca şi din alte locuri de altfel; îmi intrase teama în suflet şi dacă scădea câteodată, oamenii aveau grijă să-mi dea sfaturi, împrospătând-o. Desigur, ar fi fost posibil să nu mi se întâmple nicio neplăcere, chiar dacă nu ţineam seama de ele. Nu cunosc probabilitatea riscului, ştiu doar că el există. Şi nu-i de-o singură culoare, şi nici zonele lui nu sunt limitate, ca un Central Park, de la New York, bunăoară, sau ca un Harlem.

Iată cum stau lucrurile: cineva mi-a spus, acum de curând, că s-a plimbat noaptea prin Central Park, şi că în Harlem s-a dus singur, pe stradă, în câteva rânduri; sunt mai mulţi îmi de-atunci, nimeni nu-i dăduse sfaturi, pe când mie poate mi s-au dat prea multe. Doar o dată, îmi spunea acel om, cu seninătate, cineva i-a pus cuţitul în gât, ca să-l buzunărească. Întâmplarea nu i-a făcut cine ştie ce impresie. Altă dată, intrând într-un bar, a încasat un pumn în bărbie, drept plată a imprudenţei sale. N-a fost o

lovitură puternică, şi iarăşi victima nu i-a dat prea multă importanţă. Însă pe Pit, scris Pete, de la Oakland, când l-a pocnit unul la rădăcina nasului, cu o mână plină de inele, era să-i crape ochii. Totul depinde, cum se vede, de noroc şi de interpretare. În interpretarea mea, agresiunea înseamnă umilinţă şi n-o pot admite. Iar pe noroc nu pot să mă bizui, deşi adesea m-a scăpat de primejdii; dar ca prin urechile acului; pe urmă nu te simţi prea zdravăn.

Aş fi vrut să mă duc la Bonneville, nu erau nicio sută de kilometri până acolo, puteam să închiriez o maşină. Mă interesa faimoasa pistă de sare, lungă de zeci de kilometri, unul din fenomenele ciudate petrecute cu natura pe pământul nostru, el însuşi o ciudăţenie prin câte a putut să genereze şi pe urmă să suporte, fără să facă explozie. O imensă întindere de apă sărată a secat cu timpul, în secole. În milenii? – şi sarea, rămasă la fund, netedă, cum a fost suprafaţa apei, acoperind toate denivelările, se înfăţişează astăzi ca un aerodrom de proporţii neuzitate şi care n-a cerut nicio investiţie. Peisajul puteam să mi-l închipui, îl aveam chiar şi într-o fotografie colorată, nu era decât o întindere albă, mărginită de munţi vineţi; apoi l-am şi văzut, aievea, de la înălţime, când am plecat cu avionul. Dorinţa mea însă era să ştiu că am fost acolo şi am pus piciorul, fiindcă locul este legat de istoria automobilului, care nu-mi poate fi indiferentă. Acolo s-au stabilit recordurile de viteză mereu doborâte, într-o întrecere înfricoşătoare, cu eforturi uriaşe şi cu victime, până ce s-a depăşit mia de kilometri pe oră. Oamenii paşnici poate nici n-au ştiut, dar n-am nicio mustrare de cuget dacă le vâr în suflet puţină sămânţă de nebunie; n-o să prindă, dacă n-a prins până astăzi. Le propun totuşi să-şi închipuie cum arată un corp terestru, mişcându-se pe roate cu viteza aceasta, fără a pierde contactul cu pământul. Mă întreb, ca şi în cazul cosmonauţilor, ce se întâmplă cu cel care îl pilotează? Mai poate el pe urmă să se mişte cu viteza

umană, patru kilometri pe oră? Aceasta a fost, timp de milenii, viteza cu care s-a ajuns la civilizaţia de astăzi.

Donna Young m-a sfătuit să nu mă duc singur. Nu mi-a rămas decât să privesc şoseaua, de pe câte o înălţime, cum se îndepărta de oraş şi se pierdea pe sub povârnişurile munţilor; şi nicio clipă nu mi-am putut scoate din minte atât de imposibila impresie că la creste pândeau pieile roşii.

Pe Donna Young am cunoscut-o la Temple Scuare, într-un birou unde intrasem să caut literatură informativă; era alături şi auzindu-mă, s-a oferit să mă ajute. Cum am mai spus, fusese propovăduitoare mormonă în Franţa, de la optsprezece la douăzeci de ani, vârstă când nu ţi se poate încredinţa o asemenea misiune decât dacă ţi se recunosc virtuţi neobişnuite. Le avea ea? Sigur, mi-a dat o dovadă imediată, ocupându-se de mine mai multe ceasuri, ca să-mi arate aşezămintele bisericii şi să mi le explice. Ca şi poliţistul polonez de la Boston, care credea că venisem acolo să-l văd pe Papă, tânăra misionară îşi închipuia că mă interesa religia ei şi socotea că este datoare să mă convertească. Dăruindu-mi o Biblie, mi-a scris pe pagina de gardă să apelez la ea oricând şi îmi va trimite explicaţii despre cele ce îmi vor rămâne neînţelese.

Nu locuia în Salt Lake City, ci la Provo, un orăşel aflat spre sud, la vreo sută de kilometri, de unde venise cu o prietenă. Cum nu am observat să aibă vreo treabă, am dedus că simţea nevoia să dea târcoale Templului, aşa că întâlnirea noastră pica tocmai bine, şi pentru unul, şi pentru altul. Era studentă la Belle Arte, dându-mi această informaţie am aflat că în oraşul ei, numărul locuitorilor nu-i nici de două ori mai mare decât al studenţilor de la toate facultăţile, douăzeci şi cinci de mii, cifră care, privită proporţional, devine exorbitantă; fiindcă Provo nu-i un oraş-universitate. Existenţa lui ne datorează bogăţiilor miniere din preajmă, plumb, aramă şi aur. Ei da, sunt

destule pentru a finanţa o universitate, oricât de populată.

După ştiinţa mea, poate rămasă în urmă, numărul mormonilor n-ar depăşi cu mult milionul, din care două treimi trăiesc în statul Utah, fundat de ei acum un secol şi jumătate. Mai ştiu că pot fi întâlniţi şi în vestul Europei, altfel Donna Young n-ar fi avut ce să caute acolo. Dar după spusele ei, numărul lor, cu toţii, ar fi de zece ori mai mare. Îi reproduc informaţia în semn de recunoştinţă pentru timpul pe care şi l-a petrecut cu mine, lăsându-şi prietena s-o aştepte. Din aceleaşi sentimente înregistrez informaţia ei, a cărei confirmare n-o am de nicăieri până astăzi, că primii creştini, alungaţi de la Ierusalim acum două milenii, au ajuns în America. Am un prieten, tânăr învăţat, profesor de limbi arabe la universitatea din Ţel Aviv, şi el ar fi putut să mă lumineze cu multă competenţă, cum m-a luminat şi în alte cazuri referitoare la istoria biblică. A şi fost în Bucureşti luna trecută, dar nu ajunsesem la capitolul acesta, şi cum nu sunt prevăzător, cum eram şi foarte absorbit de lucru, n-am găsit timp să-i cer informaţii. Nimic nu m-ar mira, din ce-ar putea să-mi spună. M-au mirat în schimb, trezindu-mi neîncrederea, spusele Donnei Young, că pieile roşii, oamenii găsiţi de Columb în America, erau veniţi de peste Ocean, la începutul primului mileniu al erei noastre.

Seara, am încercat să citesc ceva din Biblia mormonă, dar mi s-a părut suspectă. Din ce scria acolo şi din ce mi-a mai spus Donna Young, reiese că n-ar fi o elaborare recentă, ci una contemporană cu textele evangheliştilor. Mă împresoară nebuloasă. După istoria pe care o am la îndemână şi se socoteşte oficială în lumea modernă, secta mormonă a apărut, în estul Americii, abia la 1830, fondatorul ei fiind Joiseph Smith, căruia i se spunea Profetul. Persecutaţi în acea regiune, Noua Anglie şi New York, pentru ciudăţeniile religiei lor şi ale moravurilor, credincioşii s-au refugiat spre centrul

continentului. Se aflau la Nauovo, în Illinois, când Joseph Smith a fost ucis de adversarii sectei; de la el a rămas o declaraţie de credinţă, cu treisprezece puncte, care, în afara câtorva deosebiri de ritual, reproduc în general preceptele celorlalte religii creştine. Poate că textul acesta, împreună cu altele, de pildă, „Cartea mormonilor” sau „Crist în concepţii” mormonă”, şi „Planul salvării”, merită o aprofundare, dar nu eu o voi face, nu simt nicio chemare pentru teologie; şi-apoi sunt atâtea de aprofundat în viaţa noastră de astăzi! Mă mulţumesc să reproduc un singur punct, al zecelea, din declaraţia lui Joseph Smith: „Credem în reunificarea deplină a Israelului şi în refacerea celor zece triburi. Credem că Sionul va fi reclădit pe continentul Americii; că pe pământ va domni Iisus însuşi, şi pământul, înnoindu-se, îşi va căpăta gloria paradisului”.

O notiţă, pe coperta unuia din texte, mă obligă să mă duc cu gândul dincolo de data când istoria consultată de mine socoteşte că s-a născut secta mormonă, căci ea spune: „Templul mormon din Elveţia, situat la Zollikofen, aproape de Berna, este unul din cele patrusprezece temple construite după *refundarea* Bisericii, în 1330, în cinci ţări de pe trei continente”... Ar reieşi că biserica existase şi mai înainte, căci doar ştim cu toţii ce înseamnă refundare. Numai că despre acea parte ipotetică a istoriei mormone nu am nicio informaţie, decât ce mi-a spus Donna Young, pe marginea Bibliei, socotită de mine suspectă. Cine i-a încredinţat lui Joseph Smith tablele legii? Numai Gustav, prietenul meu de la Tel-Aviv, ar putea să mă lămurească.

După omorârea lui Joseph Smith, mormonii, cu noul lor conducător, Bringham Young, au migrat mai departe, spre apus, aproape pe acelaşi drum făcut de mine cu avionul, prin ţinuturi sălbatice, apoi peste munţi de sute de kilometri, pustii cum au rămas până astăzi, şi s-au derulat sub ochii mei, cincizeci de minute cât a durat zborul, de la primele povârnişuri până la Salt Lake City. Acolo au ajuns

ei în 1846, şi când au văzut valea marelui lac au hotărât să rămână. „Acesta este locul!” a spus şeful expediţiei; vorbele lui sunt scrise pe un monument, un soclu de piatră, care se înalţă pe o terasă înconjurată de basoreliefuri cu tipuri de pionieri şi cu scene din timpul emigraţiei. În înălţimea soclului sunt puse statuile de bronz ale lui Bringham Young şi a doi din conducătorii grupului. M-am oprit acolo şi am luat aminte, fiindcă monumentul nu-i o banalitate, ci emană ceva din forţa acelor oameni care au întemeiat statul Utah, dându-şi şi ei partea la crearea Americii. Erau vreo patru mii de oameni în primul an, începuturile n-au fost uşoare pe un pământ neroditor, ars de secetă vara şi iarna acoperit de troiene. Ce viaţă paradiziacă ar fi avut ei dacă mergeau mai departe şi ajungeau în California! Nu ştiu dacă s-au oprit de oboseală, sau fiindcă locul semăna cu o cetate. Poate se gândeau să facă o sihăstrie. Apoi au muncit din greu până ce au izbutit să smulgă acelui pământ ingrat pâinea lor cea de toate zilele; au adus apă, să-l ude, pe urmă s-au luptat cu lăcustele. La Temple Square, Donna Young mi-a arătat monumentul pescăruşilor. Fără această pasăre recolta ar fi fost pierdută. Stoluri de pescăruşi au nimicit stolurile de lăcuste; de aceea li se poartă recunoştinţă. De altfel, pescăruşul este un element în emblema statului Utah.

Cu atât au început oamenii, cu o agricultură anevoioasă, cultivând cereale, apoi cartofi şi lucernă, şi crescând oi, ca într-o nouă vreme biblică. Azi, agricultura nu-i abandonată, dar bogăţia ţării a prilejuit-o subsolul, mai darnic decât pământul de la suprafaţă. Minele de cupru le văzusem. În munţii Wasatch, înalţi de peste trei mii şase sute de metri, aflaţi la sud, care separă valea marelui lac de valea râului Colorado, spre statul Arizona, au zăcăminte de petrol, fier, cărbune, cobalt şi uraniu. Cred că ajunge! La Salt Lake City sunt industrii alimentare, şi se mai fabrică muniţii, sigur că nu pentru

statul Utah!

E demn de spus că la Muzeul Pionierilor, unde se vede tot ce-au adus mormonii cu ei, o zestre foarte săracă, unelte şi lucruri casnice, nu se găsesc mai deloc arme, abia câteva revolvere, câteva săbii. Dacă nu-i o mistificare, şi nu cred să fie, înseamnă că ei au mers cu pieptul gol prin locuri unde orice pas înainte însemna o primejdie de moarte.

Rău îmi pare că nu mai e loc să spun tot ce-am văzut acolo! Un oraş cu două sute de mii de locuitori s-a impus în povestirea mea cu mult mai multe pagini decât Chicago, de douăzeci de ori mai mare; şi n-am terminat încă. Mă voi grăbi, dar nu pot sări peste lipsa de uniforme militare, în Muzeul Pionierilor, unde abundă costumele de epocă. Abia dacă am văzut ici-colo o manta, un veston, o tunică, ponosite şi triste pe lângă celelalte şi parcă expuse cu sfială, sau cu pudoare. În schimb, ce strălucire au rochiile femeilor din perioada când viaţa se statornicise şi se anunţau vremuri bune! Ce mătase şi ce dantelă! Şi câtă graţie la acele fiinţe restituite în ceară, care nu puteau decât să fie conforme cu modelul, altfel nu s-ar mai fi potrivit rochia! Nu-mi venea să cred că feminitatea continuase să existe, împreună cu dorinţa femeilor de a-şi arăta frumuseţea, după ce abia generaţia dinainte venise în zdrenţe, târându-se în urma căruţelor.

Am trecut prin toate odăile, reconstituite, unde se ducea traiul zilei şi al nopţii, cu lucruri tot mai frumoase, şi dacă mi-a atras ceva atenţia cu deosebire, era numărul mare de leagăne pentru copii, şi de pătucuri. Apoi bucătăriile, spaţioase, cu vase dispărute astăzi, de alamă cositorită, înlocuite de oţel inoxidabil şi de material plastic; şi bufetele garnisite cu porţelanuri grele, dispărute asemeni; şi mesele masive, înconjurate de jilţuri. Toate acestea dovedeau nu doar înlesnirea familiei, ci şi preţul pus atunci pe hrana cea de toate zilele. E un reflex al

pionierului, să mănânce vârtos şi să se înmulţească. Leagănul de copii nu lipsea nici din bucătărie; în timp ce gătea, la plită, gospodina îl balansa cu piciorul.

Am văzut surprinzător de multe instrumente muzicale, îndeosebi piane de epocă, apoi armonii, în ale cărui sunete ca de orgă, familia îşi făcea probabil rugăciunea. Undeva era an ţambal, ca ale tarafurilor noastre, şi în alt loc un fonograf, cu cilindru, poate unul din primele exemplare confecţionate de Edison.

Ciudat mi s-a părut că vestimentaţia bărbătească se afla mult mai modest reprezentată decât cea femeiască, asemeni obiectelor de uz zilnic; abundau şalurile şi dantelele, podoabele şi bibelourile. Cel mai mult mi-a atras privirea, lăsându-mi o amintire plină de farmec şi melancolie, un grup de trei femei, parcă vii, nu de ceară, şi parcă gemene, în care mi s-a părut a recunoaşte tipul de frumuseţe americană sugerat de Scarlet O'Hara, căci localizarea ei la Salt Lake City devenise deodată foarte posibilă, ca oriunde în restul ţării, printr-o forţă multivalentă. Erau toate trei după un perete de sticlă, tinere, strălucind de frumuseţe şi graţie, zâmbind şăgalnic, cu genele aplecate, cu capul lăsat uşor pe un umăr, ceea ce le mărea farmecul, făcându-le să pară gata de-a asculta madrigaluri şi de-a cădea în ispită. Nu le puteam socoti un simplu tablou, ci mi s-au părut însufleţite, eroinele a trei istorii de dragoste, felurit colorate. La vremea lor, şi la vremea lui, nici Profetul n-ar fi putut să le reziste; iar Bringham Young, care a decretat poligamia, le-ar fi cerut pe toate trei în căsătorie. Aveau rochii de catifea, lungi până în podele, strânse pe-o talie imposibil de subţire şi totuşi verosimilă, cu dantele (şi broderii grele de aur; iar culoarea fiecăreia era alb, negru şi roşu, luate parcă de la un drapel al fascinaţiei feminine.

Am înţeles că veşmintele acestor trei graţii adevărate nu erau istorice, fiind prea noi şi strălucitoare, reprezentau

numai stilul epocii, reconfecţionat în vremea noastră, dar nu mi s-a părut că ar fi o pagubă. Şi adăugând această vitrină la tot ce am spus mai înainte, mi-am dat seama că a existat acolo, în acea vreme, un strălucitor cult al femeii.

Mai am să spun că pe un perete am văzut arborele genealogic al unui cetăţean vrednic, Samuel Rose Parkinson, născut la 1831 şi mort în 1919, care în lunga lui viaţă a avut, pe diferite ramificaţii, peste o sută de urmaşi, cifră estimată, căci m-ar fi durut ochii să-i număr.

Cu toată această râvnă, care nu va fi fost singura, cu tot cultul femeii, cu toată mulţimea leagănelor pentru copii şi a pătucurilor, numărul locuitorilor astăzi, în statul Utah, cu o suprafaţă doar puţin mai mică decât a României, abia depăşeşte două milioane. Densitatea populaţiei nu a crescut mai mult, şi dezvoltarea statului a fost întârziată din cauza munţilor, a podişurilor sterpe şi-a climei neprielnice, de deşert şi de stepă.

Nu m-am sfiit s-o întreb pe Donna Young care este adevărul cu privire la poligamia mormonilor, decretată de tizul ei j, Bringham, în 1852, la trei ani după ce anunţase constituirea statului, cu alt nume la început, Statul din deşert, sau Statul deşertului, nu ştiu cum se spune mai bine.

Poligamia a fost necesară, fiindcă numărul bărbaţilor era mult mai mic decât al femeilor. Este acelaşi argument în favoarea poligamiei pe care îl aduce Khomeini, avatollahul Iranului, încolţit cu întrebările de o ziaristă italiancă. Mă şi mir că a continuat să răspundă chiar după ce aceasta l-a scos din fire, făcându-l să exclame: „Nu mai pot, mă sufoc! Aer, aer!; El însă nu invocă nevoia de înmulţire a poporului, ca Bringham Young, ci vrea să le ferească pe femei de prostituţie şi destrăbălare, păcate pedepsite de altfel cu moartea. Numărul femeilor fiind mai mare decât al bărbaţilor, multe ar rămâne nemăritate; poligamia le asigură un trai casnic, cu satisfacţii legiferate,

chit că împărţite cu celelalte neveste.

Poligamia mormonilor, deşi privită cu ochi răi de restul Americii, n-a fost abolită decât spre sfârşitul secolului; o intervenţie a armatei federale urmărise s-o stârpească încă din 1857.

Zece ani mai târziu, când calea ferată transcontinentală era gata, statul mormonilor a fost năpădit de colonişti liberali, pentru care drumul peste munţi şi deşerturi nu mai era o dificultate. Influenţa acestora a crescut cu timpul, până ce anul 1891 le-a adus victoria în alegeri. Prin străduinţa lor, câţiva ani mai târziu, Utah, după noul nume, a devenit al patruzeci şi cincilea stat al Americii.

Ce mi se pare ciudat, şi-ar putea fi socotit o ironie a destinului, statul acesta unde şi astăzi moravurile sunt mai austere decât în altă parte, se învecinează la apus cu Nevada, loc de pierzanie dacă judecăm după cazinourile de la Reno şi Las Vegas. Cum de nu s-a ajuns la contaminare? S-or duce şi mormonii să joace? Diferenţa de stil între un stat şi nitul ar da apă la moară domnului Andrica, de la Cleveland, partizanul ideii că într-o comunitate democratică nu trebuie să fie lege unică.

Există la Temple Square un centru de primire al vizitatorilor, organizat cu minuţiozitate. Grupurile se adună la monumentul pescăruşilor, din sfert în sfert de oră un ghid porneşte cu ei şi-i duce în toată incinta, dându-le explicaţii. În două mici săli de spectacol, cu figuri de ceară animate, am văzut scene din istoria mormonă. M-a uimit sincronizarea sunetului cu mişcarea, dar şi mai mult mimica personajelor care-se schimba după cum cerea jocul, ca să nu mai vorbesc ce veridică era privirea, mobilă, şi mişcarea buzelor, până într-atât că uneori personajele de ceară păreau întrupări omeneşti adevărate. Mai târziu, când am văzut „Piraţii din Caraibe” la Disneyland, am constatat că procedeul urca multe trepte,

până la o perfecţiune după care urma apatia.

Nu simt deloc nevoia, am să pomenesc totuşi sala unde poate fi auzit „Corul tabernacolului”, numai ca să nu creadă cineva că am trecut pe alături. Privită de afară, construcţia are o formă ciudată, pare un vechi hangar de aviaţie, sau, şi mai bine, jumătatea de sus din corpul unui dirijabil. Acustica sălii este nefirească, ar putea fi socotită miracol, şi poate chiar aşa o socotesc bigoţii. Cineva a făcut o demonstraţie, a rupt o hârtie în două şi foşnetul s-a auzit până în fundul sălii, la cincizeci de metri; apoi, lăsând să cadă pe masă o monedă, sau un nasture, am perceput zgomotul ca şi când m-aş fi aflat la un metru. Pe peretele din faţă tronează o orgă monumentală, cu ornament cam demodate, iar la picioarele ei se desfăşoară, în amfiteatru, loja corului, pentru vreo două sute de persoane. Este un cor mixt, femeile cu bluze albe, bărbaţii cu vestoane albastre; lipseau, i-am văzut în fotografie. Am ascultat o înregistrare pe bandă magnetică, redată cu fidelitate, dar teribil de tare de ţi se face pielea ca de găină.

Venisem la Salt Lake City mai ales ca să văd ce fac mormonii. Iată, am văzut şi-am spus ce-a fost posibil. Nu-i vina mea că n-am putut să intru în templu, şi n-am aflat ce înseamnă slujbele lor secrete; Donna Young nu mi-a suflat o vorbă. Se întunecase, am condus-o până în locul unde o aştepta prietena ei, cu maşina, să plece la Provo. Pe drum am întrebat-o dacă nu-i periculos să umbli pe stradă după căderea întunericului; mi-a răspuns că sunt expuse mai degrabă femeile. O crezusem mai presus de alcătuirea ei trupească violabilă, a cărei conştiinţă nu-mi închipuiam s-o aibă, mai presus de orice idee laică, neprihănită până şi-n gânduri.

— Am mâncat voios la o cafeterie, aşezat la tejghea, pe scaunul înalt, cum nu-i place domnului Andrica. Şi deodată am înţeles aversiunea lui pentru acest stil de viaţă, fiindcă e un om scund şi ar sta cu picioarele în aer,

după ce s-ar urca anevoie pe scaun. M-a servit o vieneză grăsuţă şi blândă, o fată tânără, care vine din când în când în America, s-o vadă pe maică-sa, remăritată la Salt Lake City şi atunci nu stă degeaba, ci îşi caută de lucru. Domnul Andrica iar ar spune că străinii umblă să strângă parale. Aşa este, şi-i omeneşte, altfel toată lumea s-ar aşeza cu burta la soare şi-ar fi o trândăveală nemaipomenită pe tot pământul.

Noaptea m-am trezit cu gânduri negre, nemulţumit că n-am făcut tot ce-ar fi fost posibil; că la Chicago nu m-am urcat în clădirea cea mai înaltă din lume şi am uitat să aflu unde era o sculptură de Brâncuşi, pe care am pierdut-o.

Lumea, dincolo de bătaia privirii mele, mi se pare încă nedescoperită şi datoria mea ar fi s-o aflu în întregime. Nu înţeleg cum o dată m-am mulţumit să văd o parte din Londra, şi-am crezut că nu lipsea mult să ştiu ce înseamnă Anglia; şi încă, pe atunci eram mult mai tânăr şi mai receptiv decât astăzi.

Pe cer se vedea o jumătate de lună, enormă, intrată în convulsie. De ce nu s-ar duce oamenii încă o dată acolo? Să socotim istoria încheiată? Aveam încă un motiv de nemulţumire.

M-am străduit să repar câte ceva ziua următoare; am umblat din zori până seara, când iar am venit la cafeterie, iar m-am urcat pe scaunul înalt şi vieneza mi-a dat de mâncare; am privit-o mai bine, nu era grăsuţă, ci dolofană, e o diferenţă, iar eu îmi meritam cu prisosinţă friptura şi berea.

Am mers întâi spre sud, marginea oraşului nu era prea departe pentru picioarele mele; soarele abia răsărise, lungind umbrele caselor scunde. Am luat în lung ultima stradă, dincolo de care se vedea câmpul. Oamenii întâlniţi salutau de departe, îmi spuneau bună dimineaţa şi vorba lor mă încălzea la inimă. De ce n-ar fi pe pământul nostru o

prietenie universală? Să ştii că oriunde te-ai duce, cineva îţi va zâmbi şi-ţi va spune bună dimineaţa? Pe urmă, când a început aglomeraţia, nu m-a mai salutat nimeni, oamenii alergau la treabă; n-aveam nicio pretenţie, salutul este frumos în prima oră a dimineţii. În parcul din faţa primăriei, un grădinar tundea iarba; m-am oprit să-l văd cum lucrează şi i-am spus bună dimineaţa; nu m-a auzit, motoraşul maşinii de cosit făcea zgomot.

Până să ajung acolo am mers mult pe strada periferică. Semăna cu un decor de film western, cu case de lemn rare, părăsite dacă se terminase filmarea. N-am văzut niciun „saloon”, cu uşile lui batante pe care cowboy-i le deschid cu o lovitură de cizmă, dar nimic nu m-a împiedicat să-mi închipui caii legaţi de stănoage, în faţa casei, şi diligenţele, şi şerifii. Decorul era autentic, o stradă largă, puţin prăfuită, pierzându-se în câmpie. În pământul pietros dintre trotuar şi pavaj, un om îngropa ţevi de material plastic, galben, şi monta aspersoare mici, rotunde, cum văzusem în tot oraşul. Cu pământul acela sterp, munca lui putea să pară şi ea stearpă, dar el mergea înainte, şi era singur. Am văzut de multe ori aşa, oamenii nu se înghesuie pe o treabă, nici chiar unde se construiesc marile buildinguri. E un altfel de distribuire a muncii, un alt stil. I-am spus bună dimineaţa; nu m-a auzit. Socoteam că strada nu merita atâta cheltuială, era prea prăfuită şi pământul prea pietros ca să crească gazonul; pe urmă mi-am amintit străzile celelalte, frumoase, curate, cu iarba bine udată pe unde mă plimbasem cu atâta plăcere, şi a trebuit să admit că odată fuseseră şi ele sterpe şi prăfuite.

Din aceeaşi dorinţă de a umple ceva din lipsurile care mă chinuiseră peste noapte, am făcut un drum lung până într-un loc numit Trolley Square, ca să nu-l las deoparte dacă pe planul oraşului scria că merită o vizită. E un ansamblu de magazine, instalate în hale vechi de cărămidă, fostele remize ale troleibuzelor; cu toată

modestia exteriorului, găseşti acolo tot ce-ţi vine în minte, antichităţi şi obiecte moderne din orice domeniu, pentru orice nevoie; de pildă, ateliere de modelat sticla, unde se confecţionează pe loc, la dorinţa cumpărătorului, glastre, pahare, figurine şi ornamente. Apoi, amestecate aşa cum le voi spune: cafeterii, cofetării, pantofării, frizerii, farmacii, băcănii, librării, giuvaiergerii cu diamante cât. nuca. N-am spus totul; ca şi la marele magazin din centru, nimic nu lipseşte. Deschideţi dicţionarul şi luaţi un cuvânt, la întâmplare; dacă e vorba de un obiect, garantez că se găseşte. Există şi cinematograf, unde se pot vedea filme de altă dată, cu vedete uitate. Poate stilul locului să fie reminiscenţa. Troleibuze vechi, primele, sunt transformate în prăvălioare, pentru regăsirea unei culori locale de altă dată. Între hale se ridică turnul de apă de la începuturile civilizaţiei urbane, un eşafodaj de fier, de vreo opt metri înălţime, poate nici atât, în vârful căruia e aşezat, plin de ornamente, un rezervor cilindric de alamă, de câteva mii de litri. Totul este o naivitate şi nu merită să faci drumul decât pentru aprovizionare, nicidecum pentru pitorescul locului, dar se pare că turiştilor le place, şi dacă-i aşa, treaba lor, deşi resping ideea că gusturile nu se discută.

Întorcându-mă pe străzi nesfârşite, am văzut şi căsuţe de lemn, în mizerie, leproase şi strâmbe, fără a fi părăsite; se simţea mişcare dincolo de ferestre, dar nu s-a arătat nimeni, să văd cine le locuieşte.

Am întâlnit un singur beţiv în tot oraşul, murdar de parcă se tăvălise într-o cocină. Poate era drogat, căci nu ştiu cu ce ar fi putut să se îmbete. Întrebând pe cineva, un om de pe stradă, unde aş putea să găsesc o sticlă de whisky, mi-a aruncat o privire stupefiată şi m-a întrebat la rându-i parcă nevenindu-i să creadă: „Astăzi?...” N-am insistat. Poate există o zi, pe săptămână, pe lună, pe an, pe deceniu, când se vând băuturi alcoolice.

În cartierul clădit pe panta de sub Capitoliu,

deasupra străzii Templului, erau, în contrast cu cele spuse mai înainte, case făţoase, vile şi blocuri de cărămidă roşie, curată, cu balcoane maiestuoase, sprijinite pe coloane albe, cu secţiunea pătrată, continuate pe toată înălţimea faţadei, de o vagă inspiraţie florentină. Dar ceea ce mi-a trezit uimirea, coloanele, aplicate pe acele construcţii solide, erau de lemn, şi nu masiv, ci de scânduri asamblate, ca nişte cofraje, pe cale să putrezească; se vedea în unele locuri, unde vopseaua căzuse. Pe uşile de cristal, unde numărul casei era scris cu cifre aurite, am văzut anunţul aristocratic că furnizorii şi solicitanţii să intre prin spate. Mai sus am găsit câteva căsuţe noi, frumos croite, dar cu totul şi cu totul de scândură brută, negeluită şi nevopsită; de scândură era şi trotuarul, până în stradă.

Coborând spre centrul de afaceri, cu buildinguri, am mers printre fântâni frumoase care curgeau de pe o terasă pe alta. Un anunţ al primăriei preciza că apa este refolosită. Aşa se face pretutindeni, nu-şi îngăduie nimeni atâta risipă, o fântână e nesăţioasă. Anunţul primăriei apărea ca o justificare. Poate oraşul nu are surse bogate de apă; deşi este o mărturie din vremuri îndepărtate, vechiul turn de apă, cu meschinul lui butoi de alamă, ar putea fi o dovadă.

Acesta a fost ultimul meu drum, făcut pe seară. Dar n-am terminat tot ce-aveam a spune, am lăsat la urmă gara şi trenul, deşi le văzusem la prânz, în cea mai luminoasă parte a zilei.

Ştiam unde era gara, o descoperisem din autobuz, la venire, şi rămăsese în gândul meu tot timpul. Nu m-am dus de la început acolo, poate de teamă că am să-mi consum toată emoţia, şi pe urmă n-o să-mi mai placă nimica. Ajungând, am avut surpriza să găsesc două gări, nu una, şi prima din ele nu era „Union Pacific”, după care venisem, ci „Río Grande”, cum scria mare pe coama acoperişului. Deodată mi-am adus aminte de Río Grande del Norte, care

a fost unul din străbunii puternici ai apelor, împreună cu Mississippi şi Amazoanele, în primii ani de şcoală, când învăţam holbat de curiozitate şi pasiune geografia Americii. Uitasem, nimeni nu-l mai pomenea; secase? Iar de gară nici nu ştiusem. Era închisă, cu uşile ferecate, fără ţipenie de om înăuntru. Pe un geam scria: „Pentru bilete şi informaţii telefonaţi la 363 – 7472”. (Numărul e autentic, notat cu grijă; cine vrea, poate să încerce.) Dar ce bilete, dacă gara era pustie, cu liniile năpădite de bălării şi ruginite? O fi trecând vreun tren, din an în Paşte? Mai degrabă cred că anunţul avea alte scopuri, în continuare preciza că gara este proprietatea statului Utah, care se gândea poate s-o vândă. „Nu, domnule, nu mai avem bilete, dar poate cumpăraţi clădirea!”

Împrejurimile erau mizere, magazii părăginite, locuri virane, pustietate… Cine să cumpere?

Am găsit şi gara „Union Pacific”, în apropiere, cu liniile ei separate. Era o clădire veche, dar solidă şi chiar măreaţă, în faţă, zăcea un tren cu vagoane moderne, al societăţii „Amtrak”, care mi se pare că urmăreşte să achiziţioneze toate căile ferate disponibile şi să le repună în activitate. Vagoanele erau goale, cu uşile vraişte; nu se vedea niciun om în apropiere. Am intrat în sala de aşteptare, cât un stadion, lucrată cu bogăţie, ca pe vremuri; cred că într-un timp a fost mândria oraşului. Nu părea părăsită, dar n-o păzea nimeni. Un tren sosea la ora şapte şi zece dimineaţa; îl pierdusem. Un altul pleca la unsprezece şi jumătate după-amiaza, adică noaptea; aş fi vrut să-l văd, dar nu-mi dădea mâna să umblu pe străzi la ora aceea. Sus, pe cele două timpane ale sălii de aşteptare, se vedeau două fresce, faţă în faţă, bine păstrate. Una înfăţişa un convoi de căruţe cu coviltir, de altă dată, cele cu care veniseră pionierii. Pe a doua se vedea o scenă de la inaugurarea căii ferate: un tren sosit în gară, cu locomotiva de epocă, parcă deşelată, cu un coş mai înalt

decât diametrul cazanului şi cu un grătar unghiular în faţă, greu şi ascuţit, să poată arunca în lături bolovanii căzuţi pe linie; dar cu bizonii tot nu putuse să se pună! În faţa locomotivei, notabilităţile oraşului şi ale căii ferate, îmbrăcaţi de sărbătoare, se salută şi se felicită. Şi una, şi alta dintre acele fresce erau foarte evocatoare, şi uitându-mă la ele, şi ţinându-le minte, mi se pare că am participat la amândouă scenele, despărţite una de alta de abia două decenii, în vreme ce până la vremea noastră era mai mult de un secol.

Ultima imagine pe care am luat-o cu mine a fost locomotiva Pacific. Dacă aş fi văzut-o în gară, nu mi-ar fi făcut aceeaşi impresie. Era în oraş, am descoperit-o surprins pe o pajişte însorită, înconjurată de arbori, sădiţi poate de pe vremea primelor căi ferate. Stătea acolo puternică şi masivă, pe o bucată de linie pusă în iarbă, şi mi se părea că niciuna din locomotivele de astăzi n-ar putea s-o întreacă. Am avut-o şi noi, cred că o mai avem încă, apărută după primul război mondial, înaltă, suplă, cu patru pistoane, cu roţi cât statul omului, putând merge cu o sută douăzeci şi şase de kilometri pe oră, cum scria pe marchiză. Numai că exemplarul de la Salt Lake City, cu numărul 833, era adaptat la stilul american, avea două felinare sus, unui alb, altul roşu, şi între ele un clopot care m-ar fi asurzit dacă începea să bată. Iar tenderul stătea pe un mai puţin de şapte osii, era un gigant făcut să ia apă şi combustibil cât un vapor, pentru lungile deserturi continentale.

21

Dimineaţa, trezindu-mă brusc, am avut un moment de zăpăceală, mi s-a părut că era ora şase, şi deşteptătorul nu sunase, iar la şase şi jumătate trebuia. să mă aflu în staţia autobuzului. Nu mai aveam timp să fiu gata, mă mânca pielea de ciudă. Când mă trezesc din somn nu pot să mă mişc repede şi sunt de făcut atâtea gesturi:

pregătitul cafelei, minutele de gimnastică, bărbieritul, spălatul, strânsul bagajului şi transcrierea însemnărilor de pe hârtiuţe rătăcite prin buzunare. Numai pentru atât îmi trebuie mai mult de o oră. Sunt la a cincea mare călătorie, şi abia acum îmi dau seama că în privinţa jurnalului de drum, n-am adoptat metoda cea mai bună. În locul caietului voluminos, în coperţile lui de vinilin negru, aceleaşi pe care le-am păstrat şi le folosesc a cincea oară, ar trebui să am carnete de buzunar, să port tot timpul cu mine câte unul, să-mi fac însemnările direct în el, când se termină să trec la următorul, şi în sfârşit să le pun unul peste altul; aşa am să fac de aici încolo, dacă va mai fi ocazia. Mi-e necaz că ideea nu mi-a venit mai devreme; câte ore am pierdut, câte zile ar face împreună!

Pe când îmi aruncam apă pe faţă, pregătindu-mă să mă arunc în haine, fără speranţa că aş putea să fiu gata la vreme, m-am gândit la autonomia pe care mi-o dădea maşina. Nici atunci n-am trândăvit dimineţile, îmi place să plec devreme, chiar şi pe întuneric, dar ora mi-o fixez eu însumi şi-o schimb după cum mi se pare mai bine, după dispoziţie şi alte circumstanţe. De aceea îmi place să merg singur, ca să nu depind de nimic şi mai ales de nimeni.

Acum degeaba mă dădeam peste cap, aveam să-mi rătăcesc însemnările, să uit ceva în cameră, să-mi scrântesc piciorul pe scări, şi nu rămânea nicio speranţă că voi prinde avionul. Atunci am auzit ceasul sunând, văzusem anapoda, era abia ora cinci, îmi rămânea timp să le fac pe toate. Am privit ceasul de pe noptieră, cu recunoştinţă şi cu afecţiune; nu-i un ceas scump, însă mi-l socotesc prieten, s-a dovedit un bun tovarăş de drum, în toate călătoriile.

Era întuneric pe la şase şi jumătate dimineaţa; puţinii oameni din autobuz căscau cu tristeţe, dar eu eram voios că plecam mai departe. Se lumina de ziuă peste crestele munţilor.

La aeroport toate au mers ca pe roate; funcţionarul care îmi făcuse rezervaţia m-a recunoscut, m-a chemat la alt ghişeu, ca să nu stau la coadă, mi-a luat bagajul şi mi-a dat un loc la fereastră, în stânga, cum îl rugasem, fiindcă soarele avea să fie în dreapta. În sala de îmbarcare, m-am aşezat aşa fel ca să văd cât mai bine afară, şi-am urmărit cum venea dimineaţa. Mi-am întrerupt această contemplaţie numai cât am dat mâna cu hamalul negru care mă ajutase la venire. Trecuseră abia două zile, dar fuseseră bogate, mă simţeam mulţumit că avusesem parte de ele; plecam cu traista plină de la Salt Lake City, unde venisem cu mâinile goale.

Era senin, doar un nor, deasupra crestelor zimţate, ca un vultur roşu cu aripile întinse arăta locul unde soarele se pregătea să răsară. Două avioane ale armatei, cu câte patru motoare, cenuşii, fără ferestre, părând oarbe, au decolat unul după altul. Mişcarea aeroportului creştea odată cu ziua, goneau cisterne cu combustibil, transportoare cu bagaje şi containere, micul dejun şi prânzul călătorilor; toate se angrenau, reglate dinainte, era un aeroport mic, dar maşinăria lui trebuia să aibă toate rotiţele. Decolau avioane de turism, desigur cu oameni de afaceri, nu pleacă nimeni la plimbare atât de dimineaţă. Mişcarea lor era comandată din turnul de control şi cineva le urmărea tot timpul zborului, pe ecrane, în lungi relee care împânzesc liniile de navigaţie, arătându-le drumul şi ferindu-le de primejdii. Nu se vedea nimic, dar ştiam că aerul era plin de unde încrucişate, de semnale, de glasuri, care dacă s-ar fi prins cu urechea ar fi perforat timpanul şi ar fi răscolit creierul.

Pe o masă, aproape de mine, se găseau ibrice mari cu lapte, ceai şi cafea, apoi cutii cu sucuri, de toate felurile, puse la îndemâna călătorilor. Poate să fie o atenţie graţioasă din partea Companiei, dar nu-mi fac iluzii, intră în preţul biletului, aşa cum intra şi fotoliul confortabil unde

mă aşezasem, şi chiar fereastra pe care mă uitam afară; cine nu profită se păcăleşte. N-am luat nimic, mă ispitea doar fereastra.

În avion am regăsit panourile dintre clasa întâi şi a doua, cu aceeaşi tapiţerie în culorile companiei United, albastru, roşu, oranj, atât de armonios împletite, că le-aş fi privit tot timpul să nu fi fost senin afară. Scaunele la clasa a doua sunt destul de înghesuite, un om corpolent, alături, poate să te incomodeze. Erau câteva locuri libere, unul chiar lângă mine şi mi-a venit să cred, dar nu din îngâmfare, că funcţionarul de la aeroport îmi purtase de grijă până la ultimul gest posibil, şi nu-l repartizase nimănui, ca să-mi fie mai bine.

Erau mulţi copii în avion de astă dată, albi şi negri; o stewardesă a trecut pe la toţi şi le-a oferit mici daruri, n-am distins ce anume, fiind departe de mine; probabil nimicuri, care totuşi pot face plăcere.

Am stat cu ochii pe fereastră şi am notat minut cu minut ce apărea în cale, cu o meticulozitate stupidă, fiindcă era mecanică şi azi nu face decât să mă îngrădească. Întâi am văzut crestele care înconjoară oraşul, lăsând o singură ieşire, spre sud, destul de îngustă ca să poată fi apărată cu uşurinţă. Deşi abia decolasem, şi nu ajunsesem prea sus, tot n-am putut să văd dacă erau indieni la creste; am pierdut astfel ultima şi cea mai bună ocazie să aflu. Lacul a rămas mult timp în câmpul privirii, zburam chiar pe deasupra lui, în lungul dârelor de sare care şerpuiau peste apă. Să fi fost un far în mijloc? Semăna, dar cui ar fi putut să folosească? Dincolo de lac pământul era brun şi roşu, cu dâre albe de sărătură. Mai departe au apărut arături izolate, drumuri, câte o gospodărie; nu mi s-au părut o dovadă suficientă că locurile erau cu adevărat populate. Pe urmă, am văzut un râu, şi mi-am schimbat părerea, unde sunt ape, vin şi oamenii să se aşeze. Deocamdată îi împiedicau eroziunile

adânci, care sluţeau scoarţa pământului.

Dar, în sfârşit, a răsărit un cătun, cu câteva case, înconjurat de arii circulare, parcă trasate cu compasul, unele verzi, altele cenuşii, ca ţărâna, cam de mărimea celor unde se bătea griul, sub copitele cailor, când maşinile de treierat nu erau răspândite pretutindeni. Am mai văzut şi în alte locuri aceleaşi cercuri misterioase, care pentru mine rămân o nemulţumire, fiindcă n-am putut să le aflu rostul; atunci am. crezut că nici nu ar avea importanţă, iar acum parcă mă simt prins cu lecţia neînvăţată.

A urmat un orăşel, neidentificabil pe hărţile mele rizibile; atât pot spune că avea mai multe locuri de parcaj decât case. Mergeam spre nord-nord-vest, soarele trecuse aproape în spate, dând lumina cea mai favorabilă, poate de aceea am fost ispitit să înşir pe hârtie toate detaliile, fiindcă prea se vedeau bine. Mergeam cu o barieră de munţi în stânga, altfel poate s-ar fi zărit oceanul. Nu trecuse o oră de zbor când s-a văzut alt lac, venind repede într-o coastă, de parcă avionul mergea în derivă. Să fi fost lacul Boise, singurul de pe hartă? Era prea devreme, şi ar fi trebuit să fie în dreapta. Mergeam cam orbeşte, dar probabil aşa e lumea obişnuită să meargă, fără altă preocupare decât să ajungă la destinaţie şi să nu întârzie la întâlnirile de afaceri.

Sunt mulţi oameni de afaceri în avioane, uşor de recunoscut după servietele doldora de hârtii, corespondenţă, borderouri, statistici, rapoarte, pe care le studiază, le subliniază, le confruntă în timpul zborului. Îi mai poţi recunoaşte după fizionomia severă şi preocupată, şi mai ales după îmbrăcăminte. Încă de la New York, în jurul băncilor, al marilor întreprinderi, al sălilor de congrese şi hotelurilor cu săli de conferinţe, remarcasem oameni de o eleganţă vestimentară care m-a surprins, în America, unde ştiam că se duce o viaţă mai degrabă sportivă şi nu se pune prea mult preţ pe îmbrăcăminte.

Sigur, aşa este, pentru nouăzeci şi cinci, sau poate nouăzeci şi nouă la sută din populaţie, cea cu blugi, cu bluze sau pulovere. Dar ceilalţi, mica minoritate, ştiu eu câţi? – o sută de mii, zece mii, ies în frunte, cu hainele lor de stofă bună, bine croite, bine întreţinute, cu cămăşile albe, fără o cută, cu cravatele personalizate, că nu vezi două să se asemene. În afaceri se pune mare preţ pe contactele personale, de aceea oamenii călătoresc mult, să se întâlnească, şi ei ştiu că o perspectivă favorabilă, o înţelegere, un contract depind între altele de impresia pe care o fac partenerului. Există o ştiinţă a relaţiilor, mult preţuită, fiindcă e una din cheile succesului; la baza ei nu stă doar comportarea plăcută, privirea cordială, monologul măgulitor şi dialogul cu zâmbete, ci asemeni cămaşa, cravata, costumul, ciorapii, pantofii şi batista din buzunarul de la piept al hainei. Am privit câte un asemenea om, l-am studiat cu discreţie, şi l-am găsit impecabil. Am uitat să spun, la toate se adaugă pieptănătura, şi obrazul bărbierit proaspăt. Aşa am înţeles de ce oamenii duc cu ei în călătorie măcar un costum de haine, să-l îmbrace la întâlnirea de afaceri. Mulţi însă au câte două, câte trei, puse pe umeraşe, să nu se şifoneze, şi îmbrăcate în huse speciale, să nu se prăfuiască. Bineînţeles, nu cei care merg cu Greyhoundul, deşi am văzut şi acolo câte o excepţie; nu-i de luat în seamă.

În avion, îndată după intrare, există un compartiment, ca un garderob, cu o bară de care se agaţă umeraşele. După ce s-au urcat toţi călătorii şi au depus hainele, stewardesa trage o perdea deasupra. Hotelurile mari au cărucioare speciale de bagaje, cărora nu le lipseşte bara pentru agăţat husele cu haine, pusă pe două suporturi verticale. La hotelul Piaza, din Las Vegas, şi Omni, de la Miami, unde era o forfotă nebună de lume bogată, am văzut cărucioare cu bara mai lungă de doi metri, care s-a umplut cu hainele şi cu rochiile scoase

dintr-o singură maşină. Chiar dacă nu veneau pentru afaceri, ci să joace la cazinou sau să facă plajă, oamenii trebuiau să-şi păstreze rangul. Şi-apoi, nu se ştie niciodată de unde răsare un partener, cu un contract posibil; oamenii de afaceri n-au odihnă, la iuţeală hotelul le pune la dispoziţie o sală de conferinţe, şi încep discuţiile, în haine proaspăt scoase din huse. Rămâne să joace la cazinou sau să meargă la plajă numai nevasta. Dacă-i tânără, poate să şi flirteze; cuvântul este născocit în America. Dacă-i mai în vârstă, şi-o găsi şi ea un gigolo; cuvântul e importat din Europa, dar bătrânele americane bogate ştiu ce înseamnă.

Cum am decolat de la Salt Lake City, cum ne-au adus breakfastul, o tavă plină; am mâncat tot, să-mi ţină până seara, dar le-am amestecat orbeşte, cu ochii pe fereastră, luând la nimereală, clătite cu sirop, jambon, suc de portocale, unt, bomboane de ciocolată.

Pornind poate de la bomboane, copiii negri au început să plângă, înghiontindu-se, chinuindu-le pe bietele lor mame. Copiii albi au întors capul şi i-au privit cu o curiozitate ironică.

Nu va folosi nimănui să înşir în continuare detaliile peisajului, am dovedit că au fost o preocupare; cu ele însă nu voi izbuti să redau geografia statului Oregon, apoi Washington, unde a continuat zborul. Au fost munţi şi podişuri împădurite, încă necolorate, ceea ce m-a bucurat, fiind o dovadă că în acest nord-vest al Americii, unde mă temeam de frig şi de vreme urâtă, toamna încă nu venise. Din loc în loc apăreau văi cu râuri şerpuite, iar în lungul lor localităţi tot mai dese, şi drumuri, orientate în toate direcţiile. Treptat, pământul se populase şi frecvenţa aşezărilor omeneşti era în creştere, până ce, virând puţin la stânga şi începând coborârea ca să aterizăm la Portland, oraşul, puţin pâclos poate din cauza boarei oceanice, a ocupat tot câmpul vizual din faţă. Şi atunci, lumea aceasta, cum se apropia tot mai densă, vizibil vie şi trepidantă, m-a

făcut să-mi dau seama şi mai bine ce însemna pustiul lăsat în urmă, care se întindea peste două mii de kilometri înainte şi după Salt Lake City. Zborul pe mari distanţe, început la Chicago, mi-a dezvăluit întinderea nemăsurată a spaţiilor încă neocupate de oameni, şi aşa am ajuns să cred că migraţia spre America n-o să înceteze în vremea noastră, ci vor trece secole până ce ţara să se populeze cu totul.

Când am aterizat la Portland, plângeau copiii albi şi se mirau cei negri.

Am dat ceasul înapoi cu încă o oră, după ce îl dădusem întâi la Chicago, apoi la Salt Lake City. Acum sunt departe nu doar de ţara mea, ci chiar de New York, dacă am ajuns la Oceanul Pacific. Oceanul însă nu se vedea, nu-l voi vedea nici la Seatle, şi ce-i mai de necrezut, nici la San Francisco, unde abia de-l voi bănui dincolo de Poarta de Aur.

Nu prevăzusem o oprire la Portland, a durat aproape o oră, timp pierdut pentru mine. Au coborât o parte din călători, şi-au luat husele cu haine, au urcat alţii. Copiii albi şi negri au rămas să meargă mai departe, plângând când unii, când ceilalţi. Dacă aş fi pus piciorul pe pământ, aş fi avut lotuşi o satisfacţie. S-au îmbarcat din nou containere cu alimente; pentru cine, dacă în mai puţin de o oră aveam să ajungem la Seatle? Uriaşă este maşinăria care fabrică produsele preambalate servite la masă, pliculeţe şi cutiuţe tip, cu piper, sare, zahăr, lapte praf, cantitatea pentru o ceaşcă, apoi maioneza, condimentele de adăugat la salată şi nelipsitul sos „tartar”, bun să îl adaugi la orice îţi place.

O parte din ele rămân fără întrebuinţare şi se aruncă. Şi cită osteneală cu ele, câtă administraţie! Numai cu ambalajele acestor produse divizate în grame s-ar face munţi de hârtie, staniol şi material plastic. S-ar părea că nimeni nu se gândeşte cât costă; dar intră în preţul

biletului!

Mi-aduc aminte că după război o poşetă de piele fină costa mai puţin decât una de plastic, care plesnea peste o lună. Cine ar fi vrut să creadă că era un material pentru lumea săracă? Oare nu cumpăram eu însumi o cutie de lapte praf numai pentru punga de plastic dinăuntru, ca să pun în ea sandvişurile cu care mergeam la plajă? Cred că niciodată în istoria omenirii un produs n-a avut o ascensiune atât de năvalnică, şi o decădere atât de rapidă.

La Seatle am ajuns repede, cu mult înainte de ora prânzului; eram obosit, prea urmărisem încordat peisajul, mă simţeam puţin ridicol de această ardoare; ar fi timpul să scadă. Am hotărât să mă las la voia întâmplării, să nu mai fac niciun efort de cunoaştere, să mă aşez pe o bancă la soare, Seatle să treacă prin faţa mea, să se arate, iar de nu, paguba lui, eu mă duceam mai departe.

Cu părere de rău m-am despărţit de compania United ale cărei culori mi-au plăcut atâta. Nu avea zboruri la San Francisco, următoarea mea escală, aşa că mi-am făcut rezervaţia la Western. La urma urmelor era chiar mai bine, de ce să cad în rutină, de ce să nu văd ce culori are altă companie? Poate erau şi mai frumoase! (Nu, n-au fost, am mai zburat şi cu alte avioane; United a rămas neîntrecută!).

Nu mi-am putut respecta hotărârea, s-o las mai domol cu investigaţiile; cum mi-am găsit cameră, am pornit pe străzi, şi n-a fost uşor, oraşul mi-a dat mult de furcă. La aeroport, fata care vindea bilete pentru autobuz m-a prevenit că hotelurile sunt cam ocupate, uite aşa, ca să-mi bage un ghimpe în inimă. Pe urmă tot ea mi-a spus unde să trag, căci acolo voi găsi cameră cu siguranţă, la hotelul Seatle, pe strada Seneca, exact acesta era numele. Autobuzul avea staţia terminus la un blok de hotel, şi nu mă îndoiesc că fata era colaboratoarea patronului, dar nu am a mă plânge, decât pentru că a început prin a mă

speria de pomană.

Patronii, un ceh cu nevasta, înalţi amândoi, chipeşi, blonzi şi simpatici, m-au primit cu braţele deschise, mi-au dat o cameră pe la etajul al zecelea, cât mai sus, cum îi rugasem, cu vederea la stradă, mai bine mă împac cu zgomotul decât cu o curte interioară posomorâtă. M-a indispus coridorul, cu o mochetă cam răpănoasă, dar când am deschis uşa camerei mi-a venit inima la loc, toate înăuntru erau înnoite, frumoase şi curate, cu baia în marmură de material plastic, dar ce dacă? – n-aveam să stau acolo până îşi pierdea lustrul de deasupra, iar dedesubt se prăseau gândacii. Fereastra se putea deschide, în sfârşit, nici nu mai credeam că era cu putinţă. În schimb, lipsea aerul condiţionat, dar nu m-a nemulţumit, însemna că nu-şi găsea rostul; aici, în nord, vara nu putea fi zăpuşeală, mă întorceam la o condiţie firească, mă reidentificam cu mine însumi.

La început, m-am orientat greu în partea aceea centrală a oraşului, deşi erau şi aici străzi drepte, perpendiculare pe bulevarde. Mergeam însă cu teama că am să alunec la vale, străzile coborau spre port atât de povârnite, încât automobilele, cu motoarele urlând, abia puteau să le urce; le-am auzit toată noaptea.

Prima caracteristică a oraşului, şi cea mai izbitoare, este aşezarea lui pe o pantă accentuată, ca oraşele montane, dar fără ca străzile să urmeze o linie sinuoasă, în serpentină, care par capricioase, şi sunt adesea, în schimb au pitoresc şi poezie, pe lângă că devin mult mai accesibile. Stilul american, al caroiajului regulat, nu cedează nici în faţa topografiilor nepropice, aşa se face, bunăoară, că la San Francisco, mult înrudit ca profil fizic cu Seatle, se mai păstrează şi astăzi tramvaie trase de cabluri pe străzi povârnite, ca funicularele.

Cum strada mea se numea Seneca, fără să ştiu dacă era vorba de tatăl sau fiul, am crezut că vor fi şi altele,

înrudite, nume de filosofi şi oratori din antichitate. Prima ce numea strada Primăverii.

Cartierul era încadrat de două autostrăzi orăşeneşti, freeway, în cea mai mare parte a lor suspendate, cu circulaţia vuind tot timpul. Fără ele oraşul ar suferi groaznic, ar ajunge la agonie; aşa suferă oamenii, şi poate nici agonia lor nu-i departe, dar nimeni nu se gândeşte. Abia când survine o clipă de linişte, bineînţeles numai noaptea, se simte ce teroare continuă suferă nervii şi urechile noastre; altinteri a devenit o obişnuinţă, care roade pe nebăgate de seamă.

În primele minute de mers, tot alunecam la vale, zgomotul oraşului mă ameţea, ca niciodată, şi iarăşi am vrut să nu mai fac nimic, să mă aşez pe o bancă, sau pe marginea trotuarului, să văd numai ce-mi trece prin faţă. Asemenea momente, oricât ar fi de scurte, lasă nişte urme, şi-atunci de ce să mă mir că într-o zi nu mai eşti bun de nimic şi vrei acasă, cum spun copiii. În definitiv nu mă dureau picioarele, ştiam că încă pot să umblu fără să număr kilometrii; greu era, şi cerea eforturi de judecată, să aleg o direcţie. Pentru mine o direcţie bună ar fi fost portul, putea să-mi ofere o satisfacţie imediată, şi sigură, nu era nici departe, nici greu să ajung acolo, nu trebuia decât să-mi dau drumul la vale, pe strada Seneca sau pe a Primăverii. M-am împotrivit, era prea simplu, am luat-o pe bulevarde, paralel cu ţărmul din vale, care a tras de mine tot timpul, până ce am ajuns în staţia monoraiului. Aşa cum se vedea pe plan, monoraiul mergea nu departe, era mai degrabă o curiozitate, o distracţie; n-am avut parte nici să mă distrez, nici să-mi satisfac curiozitatea, fiindcă nu funcţiona, şi n-a funcţionat nici a doua zi. N-am mers niciodată cu un asemenea vehicul şi am pierdut probabil ultima ocazie. (La Disneyland mai era unul, numai că n-am avut timp pentru el, voiam să văd altceva.) La Tokio mi se pare că este un mijloc de circulaţie cu multă răspândire,

dar n-o să mă duc până acolo pentru atâta.

Dacă monoraiul nu mergea, am luat-o pe străzi, de-a lungul liniei lui suspendate, să văd măcar unde duce. Era o construcţie de beton, fără grinzi metalice, obişnuite în restul Americii, şi care nu-mi plac, fiindcă ruginesc şi mi se par mai sonore. M-am întrebat dacă nu cumva constructorii americani au, sau au avut îndoieli în privinţa betonului, neverificat în timp, ce-i drept, istoria lui fiind destul de scurtă. Nu mi-a dat prin minte imediat că explicaţia ar putea să fie alta, amestecul marilor oţelării din America; au şi ele un cuvânt de spus când se aleg primarii şi senatorii. Şi Halcă nu se mai fac portavioane şi cuirasate, sau se fac mai puţine, oţelăriile nu pot să rămână cu marfa nevândută.

Monoraiul duce la Seatle Center, unde am ajuns cu piciorul în jumătate de oră. Şi dacă m-am dus, ce-am văzut acolo? Multe şi de toate, iată vorbele cele mai potrivite. Center, în asemenea cazuri, trebuie să capete înţelesul de „complex”, răspândit astăzi în limba noastră şi acceptat din pasivitatea lingviştilor. Dacă ei m-ar întreba ce-aş pune în loc, le-aş răspunde că nu m-am gândit; îi las să caute.

Mă aflam într-un complex de cultură şi de distracţie. Am găsit numai distracţie; o sală de operă şi una de concerte, anunţate drept colosale, erau închise, n-am putut să le văd pe dinăuntru, căci de concert şi de spectacol nici nu putea să fie vorba. Un centru de popularizare a ştiinţei, adică un complex, aşa se traduce, n-avea de ce să mă ispitească, înainte de toate, m-am urcat într-un turn de observaţie, asemănător cu unul de televiziune. O idee mai caraghioasă nu putea să-mi treacă prin minte, la două ceasuri după ce mă rotisem cu avionul pe deasupra oraşului, venind la aterizare. Am privit de sus, de la vreo două sute de metri, şi n-am făcut nicio descoperire; pe deasupra am mai dat şi bani, şi-am stat la coadă în uşa ascensorului. Pe o placă pusă în perete scria că turnul este

o proprietate particulară, şi se arăta cât costase. Speră proprietarul să-şi scoată banii cu taxa de intrare? Eu cred că mai degrabă îl făcuse ca să momească societăţile de televiziune. Se vedeau nişte antene metalice, trei mi se pare, pe dealurile învecinate, dar nu atât de înalte ca să poată concura cu turnul. Pentru televiziune acesta ar fi fost o lovitură, dar poate proprietarul cerea prea multe parale şi acum se pândeau unii pe alţii, aşteptând ca unul să cedeze. Ce-aş mai râde să aflu că nu au căzut la înţelegere! Ce pagubă pentru proprietar, şi ce păcăleală! La ce naiba foloseşte un turn de televiziune dacă nu-l foloseşte televiziunea? Poate pentru o şcoală de paraşutism. Să-mi fi venit ideea din timp, puteam s-o vând bine.

Cel mai animat loc era o hală de câteva pogoane, tot un „Center”, cu trei nivele, un complex în mijlocul complexului, unde găseai tot ce-ţi trece prin minte, ca la Trolley Square, decât că la o scară mai mare, şi cu o complexitate crescută. Cred că gustul pentru colosal este venit din Germania, odată cu emigranţii care n-au jucat un rol mic în fundarea Americii; şi atmosfera era destul de germanică, de un gust popular şi cam îndoielnic.

La subsol, un bazar internaţional oferea mărfuri exotice, din Asia mai ales şi din ţările negre, la standuri care voiau să redea şi culoarea locală. Dacă oamenii cumpără asemenea lucruri, fabricate cine ştie unde, într-o manufactură centrală, înseamnă că sunt naivi? Cred că mai degrabă se lasă înşelaţi din plictiseală. Plictiseală era, ce-i drept, în tot bazarul! În schimb, deasupra, ce mai distracţie!

Pe o stradă, în mijlocul parterului, cânta o orchestră de alămuri, vreo opt instrumente puternice. Se dansa, pe un ring din faţă, în zi de lucru, la ora două şi jumătate după-amiază; numai oamenii în vârstă, pensionari probabil, *senior Citizen*, cum li se spune în America, şi au un statut special, încurajări şi atenţii, preţuri reduse în unele cazuri,

intrări gratuite. M-am dus la etaj, o galerie de unde dansul se vedea ca pe scenă; erau şi scaune, ca să poţi privi fără să te doară picioarele. Dar etajul nu cuprindea numai această galerie, se întindea până departe şi oferea felurite atracţii, pe lângă cafeterii, restaurante, baruri şi magazine de ori câte feluri au nevoie oamenii, sau n-au nevoie.

Un ascensor sferic, pus la vedere, cu gratii, ca o colivie uriaşă, numai cu podeaua dreaptă, urca de la parter la etaj, vreo patru metri, cu o mişcare înceată. Pentru copii poate ar fi fost un amuzament, dar ei refuzau să se amuze în felul acesta, şi mai degrabă urcau scările tropăind şi pe urmă, ca să coboare, îşi dădeau drumul pe balustradă. Totuşi ascensorul, cred că unic în lume, nu stătea nicio clipă, îl foloseau oamenii în toată firea, printre ei seniori Citizen cu mutrele cele mai serioase, ba aşteptau şi la coadă.

Pentru seniori Citizen erau şi saloane de pocher, unde ei stăteau la mese patru câte patru, şi dădeau cărţile, riscându-şi o părticică din pensie, procentul destinat emoţiilor cuviincioase. N-am văzut pe niciunul cu figura pătimaşă, din cei capabili să piardă mai mult decât este hotărât dinainte şi scris în bugetul familiei.

Pit, cu care am fost la Reno, îşi programează o pierdere de zece dolari când se duce acolo să joace, în câlse un weekend; şi el nici măcar nu-i senior Citizen, ci om în putere, care câştigă destule parale, muncind din greu toată săptămâna, aşa că ar putea să rişte mai mult, dacă i-ar face plăcere. L-am asistat, era calm şi juca sistematic, în colaborare cu Aurora, nevasta filipineză. A început cu aparatele unde se mizează cinci cenţi, şi a ajuns până la cele de un sfert de dolar, un quarter, monedă de nichel. Într-o oră era aproape gata, mai avea de pierdut un dolar când i-a picat un purcoi de bani, de şi-a umplut buzunarele. Ar fi fost greu să-i piardă pe toţi, i-ar fi trebuit o zi întreagă şi ar fi făcut scurtă la mână trăgând de

pârghie. Atunci a trecut la aparatele unde se mizează un dolar, ca treaba să meargă mai repede. Dar iarăşi s-a încurcat la urmă, după alt ceas, când era aproape gata şi s-a pomenit din nou cu buzunarele pline. A fost nevoit să treacă la aparatele unde se mizează trei dolari, iar câştigul poate să fie cinci mii, la o singură tragere. Nu ştiu ce s-ar fi făcut dacă avea asemenea şansă, poate rămânea acolo toată săptămâna următoare şi lipsea de la lucru. Acum însă, cu miza mărită, jocul a mers mult mai repede, a pierdut tot, în zece minute. Nu mai avea alţi bani lichizi, toate plăţile la restaurant, la hotel, la benzină le face pe cărţi de cont, de la bancă. I-a cerut nevestei un dolar să mai joace o dată, atunci însă am intervenit, deşi ştiu că nu-i bine să te amesteci, şi i-am spus: „Păi aşa ne-a fost vorba?!”

I-am urmărit pe jucătorii de pocher, cu discreţie, să nu bage de seamă; nu m-am ales cu nimic, erau aşa de impasibili, încât mi-a fost peste putinţă să descifrez un gând sau un sentiment pe faţa lor albă şi amorfă. Altfel a fost cu dansatorii, m-am aşezat pe un scaun în faţă, la balustrada galeriei, şi i-am privit în voie, distrându-mă pe săturate. Orchestra cânta valsuri, din când în când o polcă şi o mazurcă; lipsea menuetul. După fiecare dans perechile aplaudau, pe urmă se aşezau la mese, de jur-împrejurul ringului, unde aşteptau cu bună-cuviinţă, bând sucuri, sau lapte, niciun fel de picool, nici măcar bere, ca nemţii, care şi ea poate să încălzească puţin sângele omului.

Orchestra făcea pauze destul de lungi, trebuiau să se odihnească şi muzicanţii, fiind şi ei oameni în vârstă. Nu mai ţin minte rochiile femeilor, înseamnă că nu m-a frapat niciuna. Bărbaţii erau îmbrăcaţi cam la fel, cu pantaloni negri şi cămaşă albă, căci haina o aveau pusă pe spătarul scaunului; această comoditate, pe care şi-o îngăduiau de altfel şi muzicanţii, nu mi s-a părut vulgară, fiindcă mai presus de orice rămânea bună-cuviinţă tuturora. N-am

văzut tipuri groteşti, decât un scundac burtos, mai activ decât toată lumea, care îşi ameţea partenera cu piruetele, străbătând ringul în toate direcţiile. Mai toţi ceilalţi erau oameni înalţi şi supli şi mi s-ar fi părut tineri, să nu se fi mişcat cu prea multă prudenţă; sigur însă că dansul însemna pentru ei o mare plăcere, de aceea îşi economiseau forţele, ca să profite până la urmă. Având modelul alături, şi fiind probabil o tentaţie, încercau şi alţii câte o piruetă, de unul singur, o răsuceală de trei sute şaizeci de grade. Nu le reuşea totdeauna, ori nu-şi făceau destul vânt, ori îşi făceau prea mult, de se opreau cu faţa în altă direcţie, îşi pierdeau partenera, pe care apoi o căutau buimaci, pipăind aerul cu mâinile, ca în jocul de-a baba oarba.

La ora trei, orchestra s-a oprit, şeful ei s-a adresat asistenţei, dându-i întâlnire pe a doua zi, apoi muzicanţii şi-au strâns instrumentele. Bărbaţii şi-au îmbrăcat hainele şi au plecat cu nevestele. Şi-acum ce-au să facă? m-am întrebat, de parcă eu trebuia să le port de grijă.

Iată ce-am făcut eu în continuare: mai întâi, am ieşit la malul apei, în port, la dana şaptezeci şi Unu, care era drept în faţă. De-acolo am mers în lungul cheiului, pe bulevardul Elliott, până pe la dana Cincizeci şi Nouă, când am văzut venind peste mine, pieziş, autostrada suspendată. Până acolo nu mă supărase nimic, în stânga vedeam oraşul, sşezat în amfiteatru, într-o expunere favorabilă ca să-l pot compara cu harta şi să-l cunosc măcar puţin, dacă nu aveam timp să-l parcurg stradă cu stradă. În dreapta era Golful Elliott, legat de ocean cu o strâmtoare lungă, nu-i estimasem bine întinderea, deşi mă uitasem pe hartă; mă înşelase. Dacă ar veni o flotă de fregate dinspre apus, împotriva sensului obişnuit de migrare a popoarelor, nici n-ar îndrăzni să meargă până la capăt, s-ar întoarce de la jumătatea strâmtorii şi amiralul i-ar raporta împăratului că America nu poate să fie

descoperită. Până la ocean sunt aproape o mie cinci sute de kilometri în linie dreaptă, şi peste două mii pe linia de navigaţie; cât jumătate din lăţimea Mediteranei. Mi se pare mult, nu pot să mă obişnuiesc cu mărimea Americii. Poate de aceea acolo s-a luat ca unitate de măsură mila, mai potrivită eu distanţele continentului.

Curând autostrada, al cărei huiet creştea întruna, a venit deasupra mea de am crezut că o să mă turtească, şi a acoperit bulevardul, luându-mi vederea şi asurzindu-mă. Nu mai puteam să dau înapoi, m-am dus aşa până la dana Cincizeci şi Unu, unde am ieşit la soare, pe cheiuri. Acolo iarăşi mi-a fost bine, eram în portul de pescari, înţesat de restaurante, cafeterii şi baruri, unde se mânca numai peşte proaspăt, prins în minutele dinainte. M-am oprit la multe din ele, am citit listele afişate afară, cumpănind ce să mănânc seara; degeaba mi-am făcut planuri, la sfârşit, am mâncat peşte fript cu cartofi prăjiţi, şi dacă aş fi cerut alt fel, luându-mă după listă, mi-ar fi dat tot peşte fript, şi cartofi, tot prăjiţi. Cartofii prăjiţi nu se potrivesc cu peştele, dar aşa se fac în America; n-am avut încotro, m-am obişnuit, şi pe urmă mi-au plăcut, şi chiar m-am mirat că o viaţă întreagă îi preferasem pe cei fierţi în apă. Seara următoare nici prin minte nu mi-a trecut să schimb locul, am venit tot în port, am schimbat numai restaurantul, dar am mâncat tot peşte fript cu cartofi prăjiţi, cum aş fi mâncat şi a treia seară, dacă n-aş fi fost la San Francisco.

Până să se facă ora de masă am umblat pe cheiuri, în soare, m-am uitat la oameni, cum pescuiau cu undiţa. În multe locuri erau bănci şi în faţa lor Câte un puţ, o deschidere, de două şchioape, pe unde se vedea apa, întunecată, cheiurile fiind puse pe piloţi, căci în felul acesta spaţiul portuar creşte. Cine voia, lăsa undiţa în puţ, şi n-avea nevoie să se mişte de pe bancă. Doi chinezi, călare pe parapet, şi aplecaţi deasupra apei, mai-mai să cadă, încercau să prindă *shrimps*, crevete americane, cu o

plasă mică, rotundă, ca o găleată, dar nu făceau mare ispravă. Cât m-am uitat la ei, vreo jumătate de oră, abia au scos trei crevete, ce-i drept de cinci ori mai mari decât cele obişnuite; un om ar fi putut să se sature cu ele, numai că ei erau doi, şi trebuiau să mai prindă încă pe atâtea. N-am stat până la urmă, nu mă plictiseam să privesc, însă mai voiam să văd şi altceva, aşa că m-am dus la debarcaderul de unde plecau feriboturile.

Oraşul se întinde pe insule şi peninsule, şi prin acest caracter mi-a amintit puţin de Stockholm, după cum străzile povârnite din centru mi-au amintit de Lausanne, unde am un prieten, cu o mamă minunată. Trebuie să-mi amintesc tot timpul de câte ceva, altfel pierd corespondenţa mea geografică şi afectivă cu lumea aflată departe.

La Stockholm, legătura între insule o făceau podurile, frumoasele aripi de albatros, mai uşoare ca aerul. Aici forfoteau feriboturile, le văzusem cât am mers pe chei, iar în restul timpului le auzisem fluierul.

Se însera, era ora când se terminau slujbele cele mai întârziate şi lumea se ducea acasă, oameni preocupaţi, grăbiţi, obosiţi, cu ochii doar înainte, refugiaţi în propria lor fiinţă. Plutea peste ei o tristeţe, poate şi din cauza amurgului, care nu este doar un fenomen exterior, pătrunde şi în suflete, seară de seară, zgâriind acolo o cifră, dintr-o numărătoare inversă, timpul când aveau să iasă la pensie, căpătându-şi şi ei titlul de seniori Citizen. Aceasta să fi devenit oare condiţia vieţii astăzi, aspiraţia la cel mai trist dintre goluri, încununat cu două ore de valsuri, la culminaţia soarelui, în partea cea mai fertilă a zilei?

Odată cu amurgul, mişcarea oraşului începea să se stingă; rămâneau numai maşinile, gonind înnebunite pe autostradă. Vârtejul lor nu era legat de ora locală; dacă aici se sfârşea ziua, ele se grăbeau să ajungă într-un loc

unde începea o zi nouă. Ca să nu fie repaus; ca să vină mai curând vremea de pensie.

Am urcat străzile, pe alocuri cu trotuarele în trepte, altfel ar aluneca piciorul, am traversat bulevardele, apoi a doua jautostradă şi, în clipa când soarele apunea în spate, am ajuns pe culmea de unde oraşul începea să coboare spre lacul Washington. N-am întâlnit decât lume grăbită. Când m-am întors, străzile erau goale şi amintindu-mi ce animaţie găsisem acolo în miezul zilei, m-am întrebat nu unde se dusese toată acea lume, case erau destule, oraşul, luminat, părea fără margini, se întindea dincolo de bătaia privirii mele, ci aş fi vrut să ştiu de ce se despărţea atât de repede ziua de noapte. Oamenii nu se temeau că îşi scurtează viaţa? Sigur că mai erau încă mulţi, prin restaurante şi baruri, la cinematografe şi teatre, în casele de petreceri, dar aceia, ca şi maşinile de pe autostradă, mergeau spre un antipod al oraşului, unde odată cu noaptea începea o zi nouă. Când se întorceau acasă trebuiau să-şi pună ceasurile după ora locală.

Mă uit la televizor seara, nu ca să-mi treacă timpul, căci şi altfel trece prea repede, ci fiindcă îmi ajută să intru în atmosfera locală, fie şi prin reclamele care, arătându-mi ce li se oferă oamenilor, îmi dezvăluie ceva din viaţa lor, altminteri inabordabilă pentru mine. Reclamele îmi dau prilejul să intru în case, în bucătării, să asist la masa familiei şi uneori să le văd chiar dormitorul, salteaua, patul, cearşafurile şi lenjeria intimă a doamnei, terminând cu cămaşa de noapte, căreia îi aflu chiar preţul şi indirect aflu nivelul de trai al societăţii. Cât despre reţetele de prăjituri, am ascultat atâtea, că aş putea să deschid cofetărie, unde sunt sigur că s-ar îmbulzi lumea, fiindcă toate sunt inedite, în fiecare zi se mai născoceşte una şi nu se mai termină, ca poveştile Şeherezadei. Cred că dacă aş aduna tot ce mi-a fost dat să aflu despre oameni, de la naşterea copilului până la infirmitatea lui viitoare, la

bătrâneţe, când nepoţii îl plimbă cu căruciorul, inversând rolurile, aş putea să scriu o enciclopedie. Dar nu-i tot, multe am aflat despre creşterea vietăţilor casnice, elinii şi pisicile, papagalii, canarii, cum să-i hrăneşti, cum să-i distrezi şi să-i fereşti de complexe. Apoi despre grădina din faţa casei, cu ce substanţe se activează iarba şi florile şi cum se pot obţine căpşunile cele mai frumoase. Las gluma la o parte, cine n-a mers prea mult la şcoală, acum are prilejul să se instruiască şi să pătrundă în toate secretele vieţii.

M-au interesat şi meciurile de baseball, şi cu toate că n-am izbutit să înţeleg regula jocului, în schimb am ajuns să cunosc jucătorii, nu pe toţi, desigur, ci vedetele care dezlănţuie urlete de admiraţie pe stadioanele Americii.

Şi în seara de la Seatle am urmărit la televizor un sport nou, un butoiaş era pus pe un cablu, n-am văzut cum, fiind un detaliu greu de prins în imaginea puţin difuză şi tremurată, atât ştiu că putea să alunece într-o direcţie şi în alta, fără să cadă. Doi jucători, în tabere opuse, manevrau câte un furtun cu apă sub presiune, îndreptând jetul asupra butoiului şi se străduiau să-l împingă spre adversar, acesta apărându-se cu aceleaşi mijloace. Câştiga cel care izbutea să-l treacă peste o limită. E uşor de înţeles că adversarii deveneau ei înşişi, în câte o clipă, ţinta furtunului de apă, din greşeală sau dintr-o manevră perfidă, şi nu ştiu cum de nu le plesneau ochii când jetul puternic îi izbea drept în mijlocul feţei, ca o lamă de sabie.

Pe urmă am ascultat parţial un concert al Orchestrei Simfonice de la Boston, dirijată de un japonez, cunoscut melomanilor, pe care nu-l numesc fiindcă e groaznic de urât şi mi-a devenit antipatic de când se insinuează stăruitor pe piaţa mondială a muzicii, urmând exemplul Honda şi Datsun, care se insinuează pe piaţa automobilului. Şi cum să-mi fie simpatic, dacă dirija în frac albastru şi avea o cămaşă cu gulerul răsucit pe gât, o

izmeneală de mult depăşită? Nu că mă declar rob al tradiţiilor, din partea mea putea să dirijeze în haine de stradă, sau în salopetă şi pe spatele ei să scrie Suzuki, ca să facă reclamă motocicletei. Dar de ce frac albastru? De ce să fie el mai cu moţ decât alţii?

Am ascultat o simfonie de Johann Christian Bacii, unul din fii, care rămânând departe de gloria tatălui, m-a surprins cu ce extraordinar instinct de anticipaţie anunţă gloriile viitoare, pe Mozart şi Beethoven, şi nu prin ceea ce au comun, unul cu altul, prin ceea ce al doilea, a moştenit de la primul, ci prin caracteristicile lor personale.

A urmat o săritură disonantă până la Messiaen, cu ceva ce n-am izbutit să identific, şi nici nu cred că auzisem vreodată, o piesă pentru cor de femei şi orchestră de coarde, o formaţie feminină de asemenea; ca idee, ansamblul se potrivea cu fracul albastru. În adaus, existau un pian şi alte două instrumente cu claviatură, necunoscute de mine, în orice caz nu clavecin, ci poate un fel de xilofoane mecanizate. În sfârşit, numeroase instrumente de percuţie, pe care Messiaen le pune uneori în linia întâi.

Azi procedeul s-a extins, atunci însă îl vedeam prima dată, şi dacă exista dinainte înseamnă că-l ignorasem: pe ecranul împărţit în două, în trei sau în patru, în pătrate, romburi şi alte figuri geometrice, fanteziste, apăreau simultan mai multe imagini din orchestră, un solist, un grup de instrumente şi bineînţeles dirijorul. Sigur că e un marş câştig tehnic să vezi în acelaşi timp şi pe dirijor şi orchestra, corelaţia dintre ei devine astfel pe deplin evidentă şi nu poate decât să mă satisfacă. Acum însă n-am putut să mă bucur, mă indispunea fracul albastru pe care îl vedeam tot timpul. Iar corelaţia mergea şi mai departe decât contopirea în muzică, privea imaginea şi nu sunetele, fiindcă se întâmplase ca nicio coristă să nu fie mai frumoasă decât dirijorul.

Am studiat camera, asemănătoare cu cea de la Salt Lake City, printr-o intenţie comună, a decoraţiei care urmăreşte să personalizeze interiorul, fie chiar cu mijloace modeste. Mobila fiind cam peste tot aceeaşi, paturile mai ales, celebrele „relaxa” fabricate în serie continentală, se recurge la mici detalii, necostisitoare, o pictură schematică dar frapantă, o draperie, o lampă deplasată din centrul plafonului, prelungită cu lanţuri decorative până într-un colţ al camerei unde creează o zonă de intimitate. Este evident că toate acestea se datoresc unor oameni de meserie, profesionişti ai unui bun gust acceptabil, învăţat la o şcoală. Prin ei, chiar dacă nu se ajunge la artă, se evită mitocănia şi, deraierea penibilă unde duce parvenitismul. Iar societatea americană parvine tot timpul, evoluţia ei nu-i terminată.

Mi se va spune că nu-i niciun american vinovat de ceea ce voi povesti mai departe: în Beverly Hills, vestitul cartier al vedetelor de la Hollywood, care de altfel s-au mutat în alt loc, am văzut o casă cu pretenţii de palat, împodobită cu statui, femei goale, înşirate pe parapetul de piatră al terasei din faţă. Nu cred că era absolută nevoie de ele, dar nici n-aveau de ce să mă supere, deşi nu păreau a fi capodopere de sculptură. Dar. În sfârşit, se obişnuieşte. Numai că noul proprietar, un fiu de emir, sau de maharajah, nu ştiu bine, a pus pe cineva să vopsească statuile în culori naturale, fără a uita să accentueze sfârcurile sânilor şi umbra neagră de pe pubis. Efectul era de-o vulgaritate care spurca şi peisajul, şi ideea de nuditate feminină. Dar să spun mai simplu că era o groaznică porcărie. Şi-ar fi îngăduit un prinţ arab sau asiatic să facă o asemenea ispravă în Franţa, în Anglia, în Italia şi în restul Europei, unde arta are o tradiţie lungă şi se socoteşte un bun inviolabil al spiritului?

Cu toată bogăţia muzeelor ei de artă, cu toată dragostea care li se arată, cu miliardele de dolari care i se

consacră, America mai trebuie să înveţe. Noroc că nu-i lipsesc şcolile; există acolo un profesionalism care garantează orice învăţătură. Rămâne să treacă timpul, cum a trecut peste ţările Europei.

Am văzut şi la Seatle calcanele unor case înfrumuseţate de picturi decorative, rod al unui profesionalism recunoscut şi el, ca toate profesionalismele, şi ocrotit de primărie.

Dimineaţa următoare m-am trezit cu fereastra în ceaţă; nu m-am alarmat, am trândăvit în cearşafuri până la ora zece. când camerista, o negresă slăbuţă, o copilă care mi-a părut necăjită, a ciocănit la uşă, să mă zorească. M-am ruşinat, de parcă n-aş fi fost liber să fac ce îmi place, şi am asigurat-o că plec repede.

Reflectasem cu planul oraşului în faţă şi hotărâsem să mă mulţumesc cu portul; restul mi se părea inabordabil, din cauza distanţelor. Era imposibil să ajung pretutindeni, cum este imposibil chiar pentru localnici; cunosc atâţi oameni, la mine acasă, care n-au pus niciodată piciorul în toate cartierele oraşelor unde îşi duc viaţa. Dar dacă umblu o zi întreagă pe stradă, sau la nevoie numai câteva ceasuri, pot să extrapolez impresiile adunate şi să ajung la sentimentul că am făcut o descoperire completă. De altfel, cunoştinţele omului despre lume, chiar dacă au la bază datele cele mai ştiinţifice, devin cu totul subiective când ajung să se sintetizeze. Să nu ne închipuim că sunt pe pământul nostru măcar doi oameni care să aibă o imagine identică despre ceva ce au văzut împreună, din acelaşi unghi, în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră. Dirijorul de aseară era urât; nevasta lui ar putea să-mi scoată ochii pentru această părere.

Atât de puţin cât am putut să văd din întinderea oraşului, de altfel în disproporţie flagrantă cu numărul locuitorilor, impresia mea este că ştiu tot ce era esenţial să aflu despre Seatle, şi mai ales, am înregistrată perfect

imaginea lui topografică, deşi se bizuie doar pe câteva elemente reale, restul fiind o construcţie proprie.

Mergând cu vaporul am văzut şi aici un mic Manhattan, ca în toate oraşele de coastă pe care le-am privit în perspectiva marină, fără obstacole. Există şi un bloc cilindric, asemănător eu cele două de la Chicago; era lângă staţia monoraiului, trecusem pe lângă el fără să-l văd, mi-a sărit în ochi numai când m-am dus pe apă şi mă îndepărtasem destul de ţărm ca să pot percepe dimensiunea verticală a oraşului. M-am întors să-l examinez de aproape, şi-am înţeles de ce trecusem pe-alături fără să-mi atragă atenţia; fiindcă nit avea farmec. Se poate, vorbi despre farmec în cazul unei construcţii grele, cu treizeci de etaje? Sunt alte adjective, mai potrivite, şi poate că buildingul cilindric le merita pe toate. Dar îi mai trebuia ceva ca să mă cucerească, sau avea ceva în plus, de unde rezulta o răceală, şi cum s-o numesc, dacă nu lipsă de farmec?

M-am mirat şi parcă nu mi-a venit să cred că în Seatle, cel mai important centru financiar, industrial şi comercial din nord-vestul Americii, locuiesc numai o jumătate de milion de oameni că exact cu o sută de ani înainte, numărul locuitorilor abia dacă ajungea la trei mii cinci sute, n-ar fi trebuit să mă mire; mai văzusem între industriile oraşului sunt puse şantierele navale; nu ştiu unde erau ascunse, am descoperit un singur vapor în construcţie. În schimb „industria aeronautică este reprezentată de gloriosul Boeing, cu numeroasele lui variante, cărora le port tot respectul. Şi chiar dacă n-am văzut uzina, ci doar am trecut prin apropiere, am avut o satisfacţie nebănuită să mă aflu în oraşul de unde pornesc acele avioane cu care am zburat, în exclusivitate, peste două oceane şi peste toată America.

Portul, colidant cu vaporul, are multă întindere, dar puţină activitate; cheiurile pustii te fac să te gândeşti la o

vreme de criză, sau la o grevă generală. Mă aşteptam să fie forfotă, pe măsura mărfii care ştiam că se transportă peste Pacific, produse metalurgice, apoi cărbune, cherestea şi făină, în schimbul acestora se aduce soia şi ceai, şi ce se mai găseşte prin Asia. Dar n-am văzut nimic, era un singur cargobot, mai mic de zece mii de tone, venit de la Bombay, apoi un vapor cu containere; la Rotterdam am văzut cu sutele. Şi, în sfârşit, un *cimentier*, îmi îngădui să-i dau acest nume prin analogie, un vapor în care se încărca tocmai atunci ciment, în vrac, lăsându-l să curgă pe tuburi de-a dreptul în magazie. Am presupus că oamenii nu erau la prima lor experienţă, totuşi n-am înţeles ce se întâmplă dacă cimentul trage umezeală şi se întăreşte; cine-l mai scoate de-acolo? Rămâne să ducă vaporul în larg şi să-l scufunde. Dar de ce mă tot amestec în treburile altora?

Am mai văzut şi o macara portuară, de patruzeci de mii de tone; se fac şi mai puternice, nu mă miră. M-a mirat marca „Hitachi”, fiind japoneză. Şi ce-i cu asta? ar putea să mă întrebe, fie Japonia, fie America. Iar eu aş răspunde: cum adică, nu mai are omul voie să se mire?

Plimbarea într-un port pustiu nu putea să mă ducă departe, nu mi-era de ajuns, cum sperasem, să-mi dezvăluie ceva esenţial din viaţa oraşului.

Am pornit iar pe străzi, şi am mai văzut câte unele. Cartierul chinezesc era o curiozitate, nu l-am ocolit, dar iarăşi trec peste el, păstrând loc pentru cel de la San Francisco, mult mai caracteristic.

Despre gara veche, Union Station, am apucat să spun că este transformată în hală de vechituri, Antique World; n-am povestit însă ce tristeţe era înăuntru, ce lumină sumbră, ce aer rece, câte obiecte urâte, fără valoare şi fără utilitate! Şi ce viaţă trebuie să fi fost aici în vremea de glorie a trenului! Prea a trecut repede! Am văzut o trompetă veche de automobil, cu pară de cauciuc şi cu trei

tonuri; aş fi luat-o, istoria ei putea să-mi dea o clipă de emoţie; doar atâta, pe urmă sunt sigur că aş fi aruncat-o, împreună cu douăzeci şi doi de dolari, care era preţul. Asemenea trompete am văzut cu zecile, ele mi-au dovedit încă o dată că America este patria automobilului. Era şi o timonă de vapor, apoi colaci de salvare; foaie pentru aţâţat focul în sobă; „ploscuţe” de alamă; destinate să se umple cu apă fierbinte, pentru încălzit patul.

Şi un lavoar dublu, cu două lighene, dar nu alături, ci faţă în faţă, pentru o pereche nedespărţită, ca să se poată soarbe din ochi şi-n timpul toaletei, de seară şi de dimineaţă. Nu mai pomenesc obiectele de utilitate casnică decăzute, desfundate şi strâmte, pentru o lume mizerabilă, paturi, somiere, saltele, perne, mese, scaune, dulapuri, maşini de gătit cu lemne şi vase de bucătărie ciocnite. De unde au putut să se adune atâtea vechituri, într-o lume atât de nouă?

Afară suna alarma salvării sau a poliţiei.

La câteva sute de metri era altă gară, destul de veche şi ea, dar încă în funcţiune, şi chiar modernizată, cu o scară rulantă între cele două nivele. Spaţiile, croite în altă vreme, mi s-au părut o risipă inutilă pentru câtă lume merge cu trenul astăzi; poate împuţinarea benzinii să-i mai lungească viaţa şi s-o reanimeze, dar mă tem că într-o zi, enorma sală de aşteptare va deveni hală de vechituri, ca în gara veche. N-am văzut niciun om din personalul căii ferate, şi am fost acolo în două rânduri, la interval de câteva ore. Nu ştiu cine avea grijă de instalaţie şi-o punea în funcţiune, tot timpul am auzit muzică, pornită şi aici din surse invizibile, urmărindu-mă cu discreţie, ca o şoaptă, că nici nu părea venită din realitate. Efectul ei era straniu în spaţiile acelea goale unde paşii mei răsunau ca în peşteră.

În sala de aşteptare am văzut o singură fiinţă vie, o fată care stătea cuibărită pe una din băncile uitate de lume, înconjurată de bagaje eteroclite. Nu-i ţin minte

figura, poate nici n-am privit-o cu atenţie, i-am înregistrat numai prezenţa şi m-a frapat că a doua oară când am trecut pe acolo era în acelaşi loc, nemişcată, aşteptând un tren care trecea abia la ora cinci după-amiază. Nu mi s-a părut nici murdară, nici mizeră, dar, cum stătea descălţată, cu picioarele adunate pe bancă, un ciorap, de lână albă tricotată, rupt în vârf, lăsa să i se vadă degetele, inocente. Îmi aduc foarte bine aminte de ele, în schimb nu ştiu deloc cum arăta ea la faţă.

Greşeala pe care am făcut-o în ziua aceea este că n-am revenit în gară când pleca trenul.

M-am uitat mult pe fereastra unei spălătorii, unde două femei călcau cămăşi, cu o maşină semiautomatizată; aveau de făcut fiecare numai câte două mişcări pentru o cămaşă, restul era treaba maşinii, dar tot dura vreo două minute. Mi-am adus aminte cum se călcau rufele la noi acasă, în copilărie, cu maşina de fontă încălzită cu mangal care emana gaze toxice. Nimeni nu se întreba de ce le durea capul pe spălătorese, dacă nu stăteau cu fereastra deschisă. Parcă o văd pe biata mea mamă cu fruntea într-un tulpan alb, netezindu-ne cămăşile, ca să ne fie nouă bine, cu preţul migrenelor ei nemiloase. O fi fost rău, dar era multă poezie în aceste scene care nu vor să fugă din memorie. Şi astăzi simt duioşie în suflet când văd o femeie călcând o cămaşă.

Veneau peste mine valuri de ceaţă, mi-era frig, am luat un pahar cu ceai fierbinte şi l-am băut pe stradă. M-a încălzit, dar deodată m-am simţit trist şi mi-a fost dor de casă şi de toate cele lăsate în urmă, care nu se mai pot întoarce.

Tocmai atunci, când eram dezarmat şi-mi bătea vântul în suflet, am văzut o brutalitate mecanică şi ea m-a adus la realitate, punând o răceală peste tristeţea de mai înainte. Nu era altceva decât un prag cu gheare, la ieşirea dintr-un parcaj, o instalaţie pusă în locul barierei

obişnuite, ca nicio maşină să nu poată pleca fără plată. Odată banul introdus în aparatul electronic, ghearele se retrag, întocmai ca ale pisicii bine dispuse. Dacă nu, străpung cauciucurile. Întrucât oare este mai bună această instalaţie brutală şi duşmănoasă, decât bariera, a cărei mişcare elegantă pare aproape umană, având ceva din salutul unui prieten? Este o răutate! Am văzut şi-n alte părţi, oamenii se iau unii după alţii, uneori fără să judece. Însă o parte din ele erau scoase din funcţiune, abandonate şi înlocuite de frumoasa barieră, care mai seamănă şi cu o aripă de libelulă, uşoară şi fragilă. Dar oare n-am văzut şi pe şoselele Europei, am uitat unde, şi n-am spus la vreme, gheare agresive, de douăzeci de centimetri înfipte într-o buză de trotuar din jurul unei insule interzise pentru vehicule, un loc unde începe o separaţie? A atinge cu roata acea limită nu-i o greşeală atât de gravă, ca să fie pedepsită cu o explozie de cauciuc, urmată poate de răsturnarea maşinii şi de tot ce poate fi mai rău – Doamne fereşte! Dacă greşesc, îmi cer iertare: cred că e vorba de Franţa, sau Belgia.

Am văzut şi pe autostrăzile americane profiluri care separă un coridor de altul, dar nu sunt decât nişte talere rotunjite, de metal sau uneori poate de material plastic, ca nişte farfurioare întoarse, fixate în asfalt din distanţă în distanţă; acelora da, le recunosc utilitatea şi buna intenţie; fără să producă vreo pagubă, imprimă maşinii o anumită vibraţie, prin intermediul cauciucurilor, trezind atenţia conducătorului, într-un moment oarecum critic, cum este trecerea de pe un coridor pe altul. Ştiind că autostrada, cu amândouă sensurile ei de circulaţie, poate să aibă şase sau chiar mai multe linii de separaţie, mi-a dat de gândit cantitatea de material şi de muncă împrăştiată acolo, pe mii şi pe zeci de mii de kilometri, şi fiindcă procedeul nu este indispensabil, a trebuit să înţeleg că America are multe prisosuri.

Fiindcă veni vorba, am descoperit, pe străzi învecinate cu portul, vestitele prăvălii unde se vând prisosurile armatei; m-am liniştit, nu era niciun chilipir şi niciun obiect la care să-mi rămână ochii.

În port, am văzut prima oară aplicat un procedeu într-adevăr implacabil pentru a limita viteza maşinilor. Pe urmă l-am mai întâlnit şi-n alte locuri cu aglomeraţie de pietoni, de pildă, pe aeroporturi. Semnele de limitare nu prea se respectă, de ce să ne ascundem după deget?! Uneori nu se văd, alteori la privim doar cu un ochi, cu altul căutând maşina poliţiei. Pe cheiul portului, asfaltul are din loc în loc reliefuri de-a curmezişul, destul de înalte ca maşinile să nu le poată trece în viteză, fără să sufere. Unele, mai late, cu zebra cunoscută, folosesc de trecere pentru pietoni, după o idee ingenioasă şi imbatabilă; vrea, nu vrea, şoferul trebuie să micşoreze viteza, şi nu-i mai pune pe fugă pe pietoni, speriindu-i cu farurile şi claxonul.

La gară m-am întors nu ca să ascult încă o dată muzica, nici ca s-o văd mai bine pe fata care aştepta trenul de seară, ci fiindcă, luând-o de-a lungul peronului, ajungeam mai repede la Kingdom. Aşa se numeşte stadionul acoperit, de lângă gară, construit pe locul unde s-au instalat pionierii care au fundat oraşul. Am citit într-o broşură că este cea mai mare sală acoperită din vestul Americii; după ce-am văzut-o, m-am întrebat dacă este posibil să fie în altă parte una mai mare. Am privit-o de la înălţimea ultimului rând de bănci şi mi s-a părut că semăna cu craterul vulcanului Etna, doar că nu scotea flăcări. Jos, în arenă, se pregătea o expoziţie de case prefabricate şi case mobile; aş fi vrut s-o văd, dar nu mi-au dat voie, se deschidea abia a doua zi şi acum erau adunate acolo oficialităţile oraşului. Casele mă interesau, de sus mi se păreau ca un sat din basme, totuşi, dacă nu s-a putut să le văd de-aproape, nu cred că am pierdut mare lucru.

M-aş bucura să impresionez pe cineva cu cifrele care

urmează: mie, reprezentarea lor fizică mi-a dat ameţeală. Stadionul, circular, cu rampe de acces la exterior, ca nişte brâuri decorative, cu o cupolă de bazilică bizantină, are un diametru de două sute patruzeci de metri, şi o înălţime de peste optzeci. Volumul lui depăşeşte cu mult două milioane de metri cubi, şi această masă de aer este condiţionată de o instalaţie al cărei lichid de răcire, mi s-a spus, dar nu-mi vine a crede, cântăreşte aproape patru mii de tone. Nevoia de aer proaspăt este imperioasă dacă ţinem seama că, între altele, pe stadion se fac curse de motociclete şi automobile. La Seatle ninge mult iarna, pe când la San Francisco aud că de patruzeci de ani nu s-a văzut un fulg de zăpadă; nu mai vorbesc de Los Angeles. Cupola stadionului rezistă la patru mii şase sute de tone de zăpadă.

Fiindcă suprafaţa arenei se modifică, se scot sau se adaugă scaune – am văzut şiruri aliniate în curte spre a face loc expoziţiei – numărul spectatorilor variază. La curse de automobile şi motociclete, la rodeo, dresaj de cai sălbatici, la baseball şi spectacole de circ încap şaizeci de mii de oameni. La congrese, mitinguri, concerte şi demonstraţii de vedete, cifra creşte până la şaptezeci şi cinci de mii, efectivul aproximativ a patru divizii de infanterie. Sunt optsprezece ieşiri, cred că au fost studiate pe numărul locurilor, dar mie tot îmi este frică de îmbulzeală. Mi-e că la o alarmă, două din cele patru divizii ar pieri strivite, mai rău ca pe câmpul de luptă. Mulţimea posturilor de pompieri, din oraş, pe de o parte, sirenele salvării şi poliţiei, pe de alta, nu sunt de natură să mă liniştească. Oi fi ajuns la psihoză? Sper că nu, fiindcă nu încetez să descopăr lucruri frumoase; de pildă arborii de pe străzi plantaţi primăvara; au făcut şi ei câteva frunze, gingaşe şi sfioase, care acum se scutură. În mod ciudat, nu mă întristează; în pădure ar fi altceva, aici copacii se bucură de protecţia oamenilor. Ce tutori frumoşi au putut

să le pună fier beton torsionat, parcă bătut cu ciocanul, ca să-l ornamenteze! Şi ce inele de cauciuc, speciale, făcute de fabrică, o industrie a dragostei pentru arbori!

Se construia un building pe Bulevardul al Cincilea, se băteau piloţi într-o excavaţie, împrejmuită cu paravane, care bineînţeles aveau ferestre de observaţie, pentru câini şi pentru oameni. Cu toată devalorizarea dolarului, lumea nu se descurajează şi face buildinguri. Credeam că am să găsesc America în doliu. Dolarul, aşa scăzut cum este, lumea îl respectă. Când primesc restul, la prăvălii, gospodinele numără mărunţişul penny cu penny, apoi leagă bine punga la gură. Aşa a început şi primul Rockefeller să facă avere. O fi un instinct omenesc, dar nu reuşeşte toată lumea.

Am văzut şi săracii; detracaţii, blestemaţii. Nu mulţi, faţă de mărimea oraşului, ei însă rămân mai bine în minte. Erau în Pioneer Square, aproape de port, în cartierul vechi şi pitoresc, o piaţetă triunghiulară, cu bănci şi borduri de piatră, cu câţiva arbori încălziţi de soare. În afară de cei care aveau de făcut ceva în acele momente, şi-i voi spune îndată, restul, tipuri suspecte, parcă stăteau la pândă. să le pice o pradă. Păreau nepăsători, rezemaţi de un zid, de o bancă, sau tolăniţi în ţărână, fără să mişte, dar ochii li se roteau în toate părţile şi când ajungeau la mine îmi dădeau o stare de nelinişte. Nu mi-a fost frică propriu-zis, prea erau decrepiţi, lipsiţi de forţă fizică, m-aş fi putut apăra uşor de o agresiune, dacă ar fi îndrăznit-o.

Doi beţivi, aşezaţi cu spatele în bordura scuarului, beau din câte o sticlă pusă în sân, chinuindu-se s-o ţină ascunsă. Legea interzice consumul alcoolului pe stradă; dacă sticla este învelită în hârtie, efectul legii încetează. Nu ştiam, învăţătura am căpătat-o tocmai la Las Vegas, unde, fiind vorba de un oraş al pierzaniei, ar putea să se arate mai multă toleranţă păcatelor. Luând un bidonaş de bere dintr-o prăvălie şi vrând să-l deschid înainte de a ieşi

pe uşă, negustorul a venit fuga şi mi l-a pus într-o pungă, să nu se vadă. Toată lumea ştie ce se ascunde sub ambalaje, şi beţivii îşi duc înainte viaţa lor fericită.

O făptură omenească, nu ştiu dacă un bătrân sau o bătrână, o fiinţă cocoşată, înfofolită în şaluri, cu capul într-un capişon de blană care-i acoperea toată faţa, în afară de ochi, nas şi gură, aşezată pe o bancă, mânca dintr-o bucată de ziar ceva ce nu putea să se vadă, căci se ferea de lume, ca şi cum i-ar fi fost frică să nu-i ia cineva bucata de la gură. Vecinii aveau chipuri triste şi obosite. Dacă plutea o deznădejde peste acel colţişor de lume, era ea însăşi obosită ca deznădejde, şi altceva n-oi mai spune.

N-am fost alarmat a doua zi dimineaţă, când m-am trezit pe întuneric, cu fereastra înăbuşită de ceaţă; am crezut că va fi ca în ajun, decât că n-am mai trândăvit în cearşafuri, ci m-am pregătit de drum cu gândurile cele mai optimiste.

Toate mi se păreau simple, staţia autobuzului era în blokul de-alături, rezervaţia la avion o făcusem, se desăvârşea a noua mea victorie asupra Americii, dacă puneam la număr New York, apoi Washington, Philadelphia şi celelalte locuri pe unde fusesem, şi dacă socoteam că fiecare oraş unde ajungeam. Se înfăţişa ca o cetate care trebuia cucerită cu sacrificii. Mai rămâneau şase, îmi spuneam voios în staţia autobuzului, fiindcă la Honolulu, care ar fi mărit cifra, nu îndrăzneam încă să mă gândesc pe faţă.

Abia pe drum spre aeroport am simţit prima îngrijorare, când am văzut că pe lângă ceaţă mai era şi burniţă, amândouă în creştere, se făcea tot mai întuneric, în loc să se lumineze de ziuă. Degeaba pusesem Seatle între oraşele cucerite, am mai avut de trăit acolo o jumătate de zi interminabilă, pe care am povestit-o când am amintit momentele mele de răscruce. Auzind că zborul de la ora opt se anulase şi urma să plec abia la amiază, nu

puteam să cred, nu puteam să înţeleg, mi se părea o pedeapsă, cu atât mai grea cu cât era şi neaşteptată şi nedreaptă. Iar când de bine de rău au trecut ceasurile, însă fără să se ridice şi ceaţa, şi când pe ecranul cu plecările avioanelor s-a anunţat că zborul la San Francisco era pus sub semnul incertitudinii, am intuit, cu deznădejde şi furie, ce simţeau nefericiţii aceia care erau băgaţi la închisoare fără vreo judecată, şi nu ştiau când o să-i elibereze. Mă mir cum am mai avut ochi să mă uit la oamenii din jurul meu şi să bag de seamă că nu dădeau semne de nerăbdare, nu le păsa de orele pierdute, ca şi când în America de astăzi timpul n-ar mai fi parale, cum ştiam din copilărie. Şi ce ironic se uita la mine, văzându-mă cât mă agit şi strâng din măsele, tânărul care nu avea alt bagaj decât două rachete de tenis! Dar cel mai mult m-a mirat fetişcana aceea prosperă, lascivă şi colorată, cu gura cărnoasă, roşie ca jerseul, care a râs tot timpul, arătându-şi dinţii albi cui voia s-o privească. Măcar ei să-i fi păsat de trecerea timpului, fiindcă părea dornică de viaţă şi fiecare sfert de oră dus pe apa sâmbetei însemna o bucurie pierdută. Poate se consola, arătându-se oamenilor, cu jerseul roşu, strâns pe ea tare, că i se vedea toată alcătuirea, şi poate de aceea, spre a se face jinduită, râdea cu atâta poftă. În avion n-am mai văzut-o, nu ştiu când dispăruse. Abia mai târziu m-am gândit că poate nu era decât o amăgire, o momeală bună la vreme de ceaţă, pusă acolo de compania aeriană, ca oamenii să uite cum trece timpul; socoteală greşită, n-o privea nimeni, iar timpul trecea singur.

Pe la ora două, pe ecran a apărut anunţul că avionul va decola, dar de pe aeroportul Boeing din partea cealaltă a oraşului. Până să vină autobuzele, ca să ne transporte, se făcuse ora trei, ceaţa se ridicase şi avioanele întârziate decolau unul după altul. Dar noi am mers la Boeing, dacă aşa se hotărâse, după ce-am mai aşteptat în autobuz o

jumătate de oră. Nici acum n-au protestat oamenii, deşi fata cu jerseul roşu dispăruse. Dacă era adevărat ce gândisem, acum se dusese acasă, dar o aştepta muncă grea de aici înainte, fiindcă zilele cu ceaţă aveau să fie tot mai dese, urmate apoi de acele ninsori grele pentru care se calculase cupola stadionului.

23

Sunt zile de călătorie când geografia, cu tot ce reprezintă ea pentru un om pornit s-o descopere, rămâne în plaţiul al doilea, ca un fundal de teatru, iar primul plan îl ocupă întâmpisările, împiedipând un timp cunoaşterea lumii înconjurătoare. La San Francisco n-am văzut nimic în ziua sosirii, am înregistrat nişte imagini fără să le clasez, nefiindu-mi gândul la ele şi abia astăzi văd că apar în memorie, de unde le credeam pierdute, fără regret, fiindcă nu apucaseră să-şi impună semnificaţia.

Am zburat repede peste statul Oregon, printre nori care ne zgâlţâiau brutal şi făceau să icnească avionul. Nici n-am ştiut când am trecut în California, comandantul a uitat să ne spună, cred că era preocupat de zgâlţâiala tot mai năbădăioasă, sau îl nemulţumea întârzierea şi se străduia să recâştige câteva minute, forţând motoarele, dacă o fi admisibil. Sau o fi bătut vânt puternic din spate, fiindcă trecuse abia o oră de la plecare, când doamna de lângă mine mi-a arătat pe fereastră podurile din San Francisco; timp de o oră înghiţise felurite pastile, cu pumnul, combinându-le după culori; erau toate de pe discul lui Newton. Soţul ei n-a scos un cuvânt cât a ţinut drumul, nu i-a aruncat o privire; numai când i-a auzit cuvântul adresat mie, s-a uitat la ea cu mirare. I-aş fi crezut străini, să nu-i fi văzut venind împreună. Doamna se bucura că ajungeam la San Francisco, poate suporta greu zborul, poate de aceea luase atâtea pastile. Lui, suferinţa ei îi era indiferentă, dar nu-i departe de mine impresia că îi dădea chiar o anumită satisfacţie. Aceşti doi oameni nu mi-

au rămas deloc în memorie ca prezenţă fizică, nu i-aş putea descrie, reprezintă însă o întâmplare, fie ea fără prea multă semnificaţie, aşa se explică de ce îi ţin minte; adică erau un caz, şi luând cunoştinţă de el simţeam nevoia să-i urmăresc cu gândul, închipuindu-mi cum vor evolua faptele: va fi un divorţ, un omor, sau o sinucidere?

Avionul a zburat mult pe deasupra oraşului, apoi l-a lăsat în urmă. Am întrebat-o pe doamnă dacă aeroportul este departe, mi-a răspuns bucurându-se că nu, ajungem îndată, ceea ce l-a făcut pe soţ să-i arunce o căutătură ironică. Vedeam numai golful, cu podul care duce la Oakland. Oceanul rămăsese în bordul celălalt, şi mult aş fi vrut să mă mut acolo, pentru podul de peste Poarta de Aur, care mă atrăgea mai mult decât orice la San Francisco. Ochisem un scaun liber în partea aceea, doamna de lângă mine nu introd că s-ar fi supărat dacă o deranjam, dar de soţul ei mi-a fost frică. Era o întâmplare, e limpede, şi mergea înainte. Între timp mă gândeam că fiecare minut de zbor însemna lin sfert de oră cu autobuzul, ca să mă întorc în centrul onixului.

Când am aterizat mai rămăsese puţin din ziuă; când am ieşit de pe aeroport căzuse întunericul. Am aşteptat degeaba sa vină valiza, până ce am înţeles că se rătăcise. Tânărul cu rachetele de tenis a trecut triumfător pe lângă mine, în timp ce eu mă uitam scârbit la banda rulantă, care terminase cu toate bagajele şi se oprise. Iarăşi m-am gândit, ca la Zürich, ca puteam să-mi continui drumul cu ce aveam în geantă, bu chiar ar fi fost mai simplu. Plictisitor era că trebuia să fiu; totuşi o reclamaţie; am avut noroc ca la birou să-l găsesc pe domnul Andreea, un italian tânăr, vioi şi optimist, ca o canţonetă săltată; nu-şi pierduse caracterele naţiei şi încă nu i se măriseră dinţii din faţă. La un birou de informaţii, aflasem mai înainte că în oraş nu se găseau camere libere. Domnul Andreea mi-a confirmat, dar m-a şi scos din încurcătură; după ce mi-a

luat declaraţia, a pus mâna pe telefon şi nu s-a lăsat până nu a dibuit o cameră, deocamdată pentru o singură noapte, la hotelul Manx de pe strada Powell, cum mi-a scris pe o hârtiuţă. Nu era nicio bucurie ca a doua zi să mă pun pe căutat, din hotel în hotel, dar altceva nu puteam face. L-am întrebat pe domnul Andreea când să mă interesez de valiză, ar fi prea curând mâine? S-a uitat la mine mirându-se, apoi mi-a răspuns în limba lui voioasa: „Astă seară, domnule! V-o trimit la hotel cu maşina aeroportului!”

Mi-a trimis-o când mă culcasem, i-am rugat pe cei de la recepţie s-o păstreze până a doua zi dimineaţa. Eram în câştig, nu mai trebuise s-o car după mine. Am eu oare o fire cârcotaşa, dacă m-am gândit că prea o găsiseră repede? Oare nu fac din când în când câte o demonstraţie? Ascund o valiză şi o găsesc în două ceasuri, spre lauda companiei, căci o asemenea promptitudine nu poate să rămână neadmirată.

N-am să mă plâng de compania Western, ale cărei avioane le-am folosit şi altă dată, dar culorile ei nu sunt la fel de frumoase ca la United, iar panourile dintre clase, fără nicio podoabă, mi s-au părut ca de gheaţă. Nu puteau să pună şi ei o tapiţerie, să dea puţină căldură?

Drumul cu autobuzul, pe o şosea întunecoasă, a fost cam sinistru şi mi-a trezit gânduri negre. Dar chiar oraşul, cum se vedea pe coline, cu lumini slabe şi rare, mi s-a părut rece, m-am apropiat de el cu inima strânsă. O fi fost oboseala acelei zile nenorocoase, nu ştiu; în caiet am notat că oraşul, privit de aproape, mă fascinează; aşa mi s-o fi părut, doar nu era să mă mint pe mine însumi, totuşi nu înţeleg cum putea să se nască în sufletul meu un sentiment atât de fierbinte, când mă îngheţau grijile? Staţia autobuzului fiind în centru, până la hotel n-am mers nici zece minute, dar străzile mi-au făcut impresia unor maidane, deşi se scăldau în lumini şi vitrinele străluceau una mai tare ea alta. Prăvăliile cu băuturi alcoolice parcă

vindeau diamante topite puse în sticlă, atât scânteiau de puternic, iar pe deasupra erau şi multe, una lângă alta, cum nu văzusem la Seatle, şi nici în altă parte, ca să nu mai vorbesc de Salt Lake City.

Oi fi fost fascinat, se poate, dar nu-mi aduc aminte; poate impresia aceea sumbră, cum mi-o amintesc astăzi împotriva propriilor mele gânduri scrise, să fi pornit de la nişte locuri virane, întunecoase, în plin centrul oraşului, pe lângă care am trecut fuga, cu privirea furişă. Când am cotit pe strada Powell, o arteră importantă, m-au izbit îmbulzeala şi gălăgia mulţimii. Ei nu, aşa ceva nu putea să mă cucerească; fascinaţia notată de mine venea numai de la gândul că mă aflam la San Francisco, abia acum îmi dau seama.

La hotel am întrebat dacă nu-i vreo nădejde să rămân mai mult decât o singură noapte; funcţionarul de la recepţie mi-a răspuns că nu ştie, să aştept până dimineaţa, când va veni cineva la administraţie. Nu era o încurajare, iată de ce, la invitaţia lui Pit, am acceptat pe loc să merg la Reno, unde el se ducea să piardă la cazinou cei zece dolari ai păcatului.

Camera ar fi fost frumoasă, cu mobila plăcută, cu un dus confortabil, între pereţi de sticlă, să nu fi avut ferestrele înspre o curte interioară, pe care nici n-am apucat s-o văd; n-am rămas acolo decât pentru un somn de trei ceasuri.

Pe omul acela nu-l cunoşteam şi nici nu i-am spus vreodată pe nume; de altfel îl cheamă Petru, Pit este o americanizare, aşa îi spun prietenii. Îi voi spune şi eu la fel, e mal uşor pentru povestire. Aveam numărul lui de telefon, însoţit de sfatul să-l caut, căci o să se bucure. Am dat de îndată şi după o scurtă pauză, cât l-am simţit încurcat, poate consternat, mi-a răspuns cu francheţe: „Noi plecăm mâine dimineaţă la Reno, pentru weekend, îmi pare rău să te las singur. Dar vino cu noi, dacă îţi face

plăcere”. Nu ştiu ce om sunt şi cum arăt la faţă ideea mi s-a părut grozava, sunt gata să plec la drum în orice clipă, şi Reno, cu veche celebritate, era un câştig venit pe nepusă masă. M-am învoit pe loc, cu aceeaşi francheţe, acceptând toate dificultăţile. Voiau să plece înainte de zorii zilei, la cinci dimineaţa, până nu se aglomerau şoselele. Locuiau la Oakland, vreme de un ceas cu maşina; cu venitul şi cu întorsul, Reno aflându-se în direcţie opusă, ar fi însemnat să plece de la ora trei noaptea. Cum aş fi putut pretinde, fie şi în gândul meu, un asemenea sacrificiu, de la un om care nu mă văzuse niciodată? Mi-a dat adresa, a rămas să iau un taximetru şi la ora cinci să-i bat în uşă. Ceea ce am şi făcut cu punctualitate.

După o zi atât de zbuciumată, când mi se părea că toate drumurile erau închise, sfârşitul acesta, depăşind orice speranţă, Îmi dădea aripi, aşa că am coborât în stradă, să nu pierd o seară la San Francisco. Însă era târziu, am făcut doar o incursiune, am mers în sus pe strada Powell, înclinată ca o pârtie de schi, ale cărei lumini le vedeam urcând până la jumătatea cerului. Ardeam de curiozitate şi de nerăbdare să merg până la capăt, să văd ce este dincolo de creastă; mi-am pus frână şi am lăsat pe altă dată. Am revenit de unde plecasem, am coborât mai departe, având grijă să nu mă duc de-a rostogolul; noroc că aveam antrenament de la Seatle. Îndată am dat într-o arteră largă, strada Market, care, uitându-mă pe plan, am văzut că taie oraşul în două şi mi s-a părut a fi axa lui principală. Ca la Chicago, când am ajuns în Bulevardul Michigan, am simţit că dacă o voi parcurge de la un capăt până la altul, voi şti ce este San Francisco. Nici strada Powell nu era croită din sărăcie, aici însă, când am dat colţul, am avut impresia că ies în largul mării, şi chiar am simţit briza. Acum da, începea fascinaţia, zâmbeam cu o mulţumire adâncă şi simţeam multă recunoştinţă pentru soarta care îmi îngăduise să trăiesc o asemenea clipă. Mi

se părea de necrezut că eu şi nu altul, şi doar cu câteva ore mai înainte fusesem atât de descurajat pe aeroportul din Seatle.

Rău ne zgâlţâie viaţa şi ne frământă, între necazuri şi bucurie, care amândouă sunt violenţe şi nu ne consumă una mai puţin decât alta.

Nu mai puteam să îndur, oraşul începea să se legene, m-am temut că vine un cutremur; se întâmplă prin partea locului. Pe faţada unui magazin cu multe etaje scria că este deschis non-stop, adică ziua şi noaptea. În curând, viaţa modernă nu va mai avea loc în cele douăzeci şi patru de ore ale unei zile, ele vor trebui înmulţite, nu ştiu cum, printr-o relativitate nou descoperită, care n-ar putea să mă mire. Nu m-ar mira nici dacă odată se va dovedi că există nişte zile suprapuse peste ale noastre, sau juxtapuse, şi nu le-am ştiut. E în firea lucrurilor ca viaţa să aibă rezerve de toate felurile.

La picioarele străzii Powell am găsit un tramvai cu cablu, din cele celebre la San Francisco, şi care fac parte din pitorescul oraşului. Tramvaiul nu mai putea să meargă, sinele în susul străzii fiind scoase; stătea acolo ca amintire. Altă dată, pe lumină, l-am examinat mai bine. N-are rost să spun ce complicat era şi cât loc ocupa mecanismul, cu pârghii grele, care agăţa cablul, acesta fiind ascuns într-un jgheab metalic, sub nivelul pavajului, ca să nu împiedice circulaţia altor vehicule. M-am şi urcat înăuntru, am stat pe bancă şi tini văzut că nu încăpeau cu totul decât vreo zece oameni; mai mare daraua decât ocaua. Turiştii se fotografiază în faţa tramvaiului, e o tradiţie.

Deşi ameţit de oboseală, am mai întârziat câteva clipe mirându-mă să văd, în apropiere, rezemat de parapetul unei intrări subterane, un tânăr chipeş, cu haine destul de convenabile, cu un picior în ghips, până deasupra genunchiului, eu cârjele alături; deşi nu părea deloc în mizerie, stătea cu mâna întinsă. Am fost atât de surprins,

încât, fără voia mea, am rămas locului, incapabil să cred că aştepta să-i pun un bun în palmă. Dar aştepta, dovadă că, nesatisfăcându-l, mi-a aruncat o privire duşmănoasă; să fi fost mai aproape, poate dădea cu o cârjă în mine.

Oameni în mizerie am văzut câteodată în America, am văzut şi vreo doi scormonitori de gunoaie, dar, în afară de câte un beţiv, în Greenwich Village, la New York, care se ridică de pe trotuar şi se apropie, aşteptând o pomană, alţi cerşetori nu ştiu. N-am însă o explicaţie optimistă; cred că oamrnii socotesc mai demn, ceea ce este şi mult mai rentabil, să pună cuţitul în gât şi să ia toată punga, nu doar o carboavă.

Am pus ceasul să sune la ora trei, şi când la patru au telefonat de la recepţie, să mă trezească, eram gata, cu cafeaua, bărbieritul şi duşul. Nu-mi rămânea decât să cobor, să-mi iau valiza de jos, unde mă aşteptase, şi să chem un taximetru. Era încă noapte şi drumul la Oakland putea fi o primejdie. Nu mă gândisem, tentaţia aventurii învingea simţul de prevedere. Pit mi-a mărturisit pe urmă că avusese mustrări de cuget şi telefonase la hotel, unde rugase pe cineva ca măcar să ia numărul maşinii; însă plecasem. Taximetrul a venit în treizeci de secunde, şi când i-am spus şoferului să meargă la Oakland mi-a aruncat o privire mirată, sau îndoită, poate chiar şi lui cursa i se părea aventuroasă. Probabil i-am inspirat încredere, fiindcă i-a dat drumul repede. N-aveam ce să văd afară, noaptea şi în viteza maşinii. Am recunoscut doar podul lung peste golful San Francisco, întrerupt într-un loc de o insulă, care, dacă se numeşte Treasure Island, înseamnă că odată a fost sălaşul piraţilor. Oare să fi dispărut cu toţii? Cele două sensuri de circulaţie de pe pod erau suprapuse, am uitat dacă mergeam pe jos sau pe sus, n-am fost cu luare aminte, deşi am trecut pe acolo în mai multe rânduri; ştiu doar că se auzea vuietul maşinilor, de mirare ce multe la ora aceea de noapte, şi farurile aruncau

în lături o lumină lăptoasă.

Am intrat în oraş prin nord, iar adresa era în sud, la graniţa cu San Leandro, un orăşel vecin, mai bine zis contopit, căci nu-l i desparte de Oakland decât o lăţime de stradă. Nu mă străduiam să ţin minte drumul, ar fi fost o naivitate, ştiu doar că după ce mersesem multă vreme, şoferul n-a mai putut să se orienteze, şi nici nu avea pe cine să întrebe, oraşul încă nu se trezise, şirurile de maşini de pe pod veneau din altă parte, se duceau în alta. Am coborât la un telefon public, dintr-o staţie de benzină. Pit i-a explicat şoferului pe unde să vină, apoi am ajuns repede şi cu bine.

Mi-a plăcut că Pit era gata, la fel şi nevasta, mă aşteptau cu cafeaua fierbinte; n-am băut-o, abia de-am aruncat o privire în casă şi-am plecat la drum, aşa cum se hotărâse, fără nicio întârziere. M-am lăţit în pernele maşinii şi m-am lăsat în voia gazdelor mele, cu un suspin de uşurare; era sâmbătă dimineaţa şi până luni nu mai aveam nicio grijă, decât să văd lumea, aşa cum aveau ei să mi-o arate, fără să-mi bat capul cu drumul.

Câte un bărbat, din curtoazie faţă de un oaspete pe care să-l în maşină, îl aşază alături de el, iar pe nevastă o pofteste la spate; refuz, fiindcă nu-i nici drept, nici elegant, şi upoi îţi scrânteşti gâtul tot întorcându-te, să-i spui şi ei câte o vorbă, căci doar n-o poţi lăsa în părăsire. Teoria am făcut-o, dar e inutilă, căci Pit, chiar dacă eu aş fi avut altă părere, nu s-ar fi despărţit de nevastă nici pentru Jimmy Carter. Stăteam în spatele lor, la mijloc, aşa că puteam să-i văd pe amândoi, şi la fel de bine să văd şoseaua. S-au însurat de curând, deşi niciunul din ei nu-i foarte tânăr; Pit mi-a spus însă, cu orgoliu, că ea n-a mai fost măritată înainte. Este filipineză şi o cheamă Aurora. Au intrat în legătură prin corespondenţă, la îndemnul unor prieteni. Când au socotit că se cunosc destul de bine, el s-a urcat în avion şi s-a dus la Manila, s-o peţească. Mi-au povestit

amândoi cum a fost nunta, ea l-a întâmpinat la aeroport, întrebându-se: „O să vină? O să-mi placă?” În timp ce el, căutând-o cu ochii prin mulţime, se întreba, cu emoţie; „Care o fi? Şi o să mă vrea? O să meargă cu mine în America?” Motoarele avionului încă nu se răciseră, când nunta era hotărâtă. Iar eu pot să afirm că sunt fericiţi împreună. El mi-a spus că darurile Aurorei sunt înţelepciunea, blândeţea şi bunătatea. Le-am văzut pe faţa ei când Pit îmi spunea acestea, era uşor să înţeleagă dialogul nostru, deşi nu ne cunoştea decât o parte din cuvinte. Pe ea n-am întrebat-o care sunt darurile bărbatului. Am văzut singur că este un om de ispravă. Şi nu cred să existe mulţi ca el, şi la o vârstă matură, care să arate nevestei o tandreţe atât de constantă.

În Filipine, ţară de limbă engleză, Aurora a fost profesoara. Acum, până va găsi altceva, dacă va mai vrea să caute, lucrează într-un atelier, sau într-o fabrică.

Pit este muncitor, mecanic de motoare, la calea ferată, în San Francisco. Dimineaţa pleacă amândoi odată şi mai iau şi câţiva vecini, băieţi tineri, muncitori de asemenea, pe care îi seamănă în lungul drumului. I-am văzut, am mers împreună luni dimineaţa, în avalanşa de maşini care gonesc pe freeway, ducând lumea la lucru. Până la gara lui, Pit face o oră. Are şi o camionetă, ca să-şi poată îmbarca toţi vecini. Ar fi putut începe altă meserie, niciuna nu l-a atras mai mult şi nu i s-a părut mai mănoasă; fiindcă la atelierul lui îl cinstesc şi-l răsplătesc cu largheţe pentru câte face, priceput la toate. Ceilalţi, care ştiu doar treaba lor, îl socotesc un fenomen. Şeful îl întreabă: „Pit, unde ai învăţat atâtea?: Hazul este că n-a învăţat nicăieri, ajunge să vadă o dată. Ca nimeni altul din echipă, este şi lăcătuş, şi strungar, şi frezor, şi ajustor, şi sudor – şi tot ce mai trebuie. Pentru aceste daruri nu-l pizmuieşte nimeni, fiindcă îşi vede de treabă cu modestie, şi-i scoate pe toţi din orice încurcătură.

Pit, ca şi domnul Andrica, e nemulţumit de risipă. S-a ars o clemă la un electromotor, se duce la şeful lui să-i ceară o bucată de alamă, ca să facă altă piesă. Şeful îi spune: „Eşti nebun? aruncă electromotorul, şi pune altul nou!” O bucată de alamă nu se găseşte, în schimb, magazia e plină cu piese de schimb, neinventariate; iei şi nu dai chitanţă. Când sunt pe terminate, comanzi altele. Dar electromotorul e bun, lui Pit i se rupe inima să-l arunce şi-i spune şefului: „Mi-l dai mie?” Ce să faci cu un electromotor, dacă are o clemă arsă? „Ia-l!”, încuviinţează şeful, mirându-se. „N-o să spună nimeni că l-am furat?”

Am văzut electromotorul, Pit a vrut să mi-l dăruiască, n-avea nevoie de el, îl luase doar aşa, ca să nu-l arunce. Şeful i-l pusese cu mâna lui în camionetă, să-i alunge orice teamă. L-aş fi luat, numai aşa, pentru istoria lui hazoasă, dar cum să car cu mine atâta greutate, când m-aş fi descotorosit până şi de valiză?

Pit locuieşte pe o stradă curată şi liniştită, cu case de lemn, frumuşele, fără etaj, cu o grădiniţă în faţă, cu o curte mărişoară în spate. Acolo, după ce a cumpărat casă, şi-a încropit felurite acareturi, între altele o magazie de aluminiu; n-avea nevoie de ea, dar nu l-a răbdat inima să vadă cum o aruncă, era tot de la calea ferată, şi încurca locul. De adus a adus-o cum a adus-o, dar când s-o bage în fundul curţii s-a încurcat treaba, trecerea era foarte îngustă. S-a gândit în fel şi chipuri, soluţia cea mai bună i s-a părut că ar fi elicopterul. Numai că trebuia aprobarea primăriei şi acordul vecinilor. Un elicopter ar fi făcut vraişte prin curţi şi prin grădiniţe, aşa că Pit s-a lăsat păgubaş şi a dus magazia cu alte mijloace, n-am reţinut cum, ştiu doar că n-a fost lucru de glumă. Iar acum se uită la ea şi se gândeşte s-o mărească, a mai agonisit nişte pereţi de aluminiu. Numai un roman cred eu că s-ar înhăma la una ca asta. Dar Pit are un plan în minte, degeaba credeam că vrea doar să se afle în treabă.

Pe feciorul lui cel mai mare nu l-am văzut, era plecat în ţară să-şi caute o nevastă. Fiind tehnician dentist, meserie curată şi cu multă căutare, taică-su îl lasă în apele lui, nu-şi mai bate capul cu el, să-l facă mecanic. Dar pe feciorul cel mic l-a făcut şi sunt amândoi foarte mulţumiţi. Lucrează în electronică, se pricepe, şefii lui îl caută adesea şi-l consulta dacă nu ştiu să iasă dintr-o încurcătură. Din clipa când sună telefonul, să-l cheme, un aparat îi pontează timpul folosit pentru întreprindere şi contravaloarea i se adaugă la leafă. Deşi neînsurat, are casa lui, să nu-l incomodeze pe taică-su, dacă şi-a luat o nevastă. Câştigă bine, din când în când mai ciocăneşte ceva la câte o maşină tamponată, ştie să dea cu ciocanul în tablă şi pe urmă s-o vopsească. Asta vrea să facă Pit în magazia de aluminiu, un mic atelier de tinichigerie, unde fie-su să-şi petreacă timpul liber; îi şi pregăteşte sculele, a confecţionat chiar câteva cum n-am mai văzut, adică nişte inovaţii. „Ce lăcomie!” ar spune domnul Andrica.

După toate acestea, ce pot să adaug decât că sunt o familie demnă de laudă? Datorită lor, în primul rând, cred că drumul meu până la Oakland, pe întuneric, şi ce-a urmat după aceea, până la Reno, îşi găseşte toată justificarea. Aş putea să mă mulţumesc cu atât, să mai spun câteva cuvinte despre San Francisco, apoi să-i dau drumul spre Los Angeles, fiindcă am umplut mai multe pagini decât îmi pusesem în minte. Dar nu mă răbdă sufletul să trec peste un şir de întâmplări, fie cât de modeste, căci ele punctează totuşi itinerarul meu în America.

Abia se luminase de ziuă când am ajuns la Sacramento, de care auzisem şi ştiam că are o anumită importanţă, fără să-mi aduc aminte ce anume; memoria nu le poate cuprinde pe toate. Iată avantajul de a te duce la faţa locului; ceea ce vezi cu ochii nu se mai uită. Cum numele oraşului îmi spune ceva, l-am rugat pe Pit să nu-l

ocolească pe autostradă. Abia când căutam drumul spre centru şi am văzut clădirile guvernamentale, mi-am amintit, Sacramento este capitala Californiei, de unde până atunci, luându-mă după nume, avusesem impresia vagă că oraşul are o însemnătate religioasă.

Aşa este obiceiul în America, capitalele statelor, cu puţine excepţii, se aşază în oraşe mici de provincie.

Deşi trecusem frontiera Californiei din ajun, peste nori care zgâlţâiau rău avionul, deşi pusesem piciorul în San Francisco, nu îmi dădeam seama că intrasem pe acest pământ blagoslovit unde toţi americanii din est visează să ajungă măcar o dată, şi prea puţini îşi văd visul cu ochii. La New York, din zece oameni câţi am întrebat, după metoda naţională a Galup-ului, fuseseră numai patru. Sacramento mi s-a părut micuţ, şi am aflat cu uimire că încap în el un sfert dintr-un milion de oameni. Regiunea pe unde treceam are caractere agricole. Am văzut şi vii, la întoarcere chiar am vizitat o cramă de unde am luat trei sticle de vin, pe alese, şi un tirbuşon patent, după care umblam de multă vreme; pe urmă am descoperit că era fabricat în Italia; când fusesem acolo trecusem pe lângă el şi nu-l văzusem. Pe lângă câte oi fi trecut la fel de orbeşte? Aurora şi Pit mi-au dăruit trei pahare de cristal, erau de vânzare la cramă. Iată ce înseamnă o negustorie bine făcută; cine ia vin are nevoie şi de tirbuşon, şi de pahare.

În mijlocul acestui ţinut agricol, Sacramento are: un centru de încercări pentru arme teleghidate; cred că nu-i un secret, altfel aş fi păstrat discreţia. M-am uitat pe cer, am tras cu urechea să simt o rachetă dar degeaba; uitasem că era weekend.

Curând am intrat în munţi, pe o vale ca a Prahovei, cu aceleaşi privelişti, cu păduri identice, decât că era mult mai largă, să încapă autostrada. Aşa că n-am să spun mai multe cuvinte; cine n-a fost măcar o dată pe valea Prahovei, şi măcar până la Sinaia?! Iar cei care n-au fost,

nici n-ar înţelege, în sufletul lor cuvintele mele n-ar avea niciun răsunet.

La întoarcere, am trecut pe altă vale, mai la sud, şi aceea, da, merită o descriere, care de altfel va fi sumară, nevoind să semnalez decât un element în tot peisajul, o lungă şerpuire de coline şi dealuri, cu un singur fel de vegetaţie, o iarbă înaltă, păioasă, îngălbenită de toamnă. Dar mai degrabă aş crede că fâneaţa aceea, în culoarea Saharei, unde n-a intrat nimeni vreodată cu coasa şi unde nu vin să pască nici măcar caii sălbatici, nu înverzeşte primăvara, ci e moartă şi împietrită dinainte de descoperirea Americii. Aveam de ce să mă mir, de aceea am adus vorba, nu ca să descriu o natură atât de întristătoare. Pe dealurile uneori povârnite, iaccesibile şi probabil inutilizabile, am văzut împrejmuiri făcute de oameni, pe mari întinderi. Şi iată ce explicaţie mi-a dat Pit, când mi-am exprimat nedumerirea: nu se ştie dacă nici n-o să se găsească într-o zi petrol, sau uraniu. Oamenii îşi împrejmuiesc proprietatea şi o păzesc, în vederea unei zile norocoase. Apoi s-ar putea ca statul să aibă odată nevoie de aceste terenuri, pentru cine ştie ce industrii, sau pentru cine ştie ce experienţe, şi atunci preţul lor ar creşte, nu doar cu un zero în coadă, ci cu două, cu cinci, cu şapte; nu se ştie niciodată. Am admis că este posibil; eu însumi am spus că America nu-i încă descoperită.

Cum am trecut în Nevada n-am mai mers decât puţin şi am ajuns la Reno, înaintea amiezii; drumul cu totul nu depăşeşte cu mult trei sute de kilometri. Aflându-se în weekend, n-am putut să văd cum se divorţează. Ştiam, din legende, mi-a confirmat şi Pit, dar parcă tot nu-mi vine a crede. Ce se schimbă în structura a doi oameni prin simplul fapt că au trecut o frontieră? Bineînţeles că nu se poate schimba nimic, rămân ei înşişi şi relaţia dintre unul şi altul rămâne de asemenea ca mai înainte. Şi totuşi, o legiuire diferită, un simplu factor venit din afară îngăduie

judecătorului să le atribuie alte date umane decât cele care le aparţin şi sunt cunoscute. Căci nu pot înţelege de ce le acordă cu atâta rapiditate dreptul să se despartă, decât dacă le anulează vechea lor personalitate, şi le atribuie alta. Prin acest procedeu, cele două persoane se pot privi ca şi când nu s-ar fi cunoscut niciodată. N-am nimic împotrivă. Pentru cine ar judeca mai aspru, Reno oferă o compensaţie imediată: căsătoriile se încheie în câteva minute. Nu-i bizar, ci pitoresc, ca şi jocurile de noroc de altfel.

Am intrat prin câteva cazinouri, urmându-l pe Pit care trebuia să-şi piardă dolarii. Într-un loc era expus un Cadillac nou-nouţ, mare ca o locomotivă. Cineva putea să-l câştige, dacă punea un dolar şi trăgea de o manivelă. Nu prea se înghesuia lumea. Cadillac-ul mi-e foarte antipatic.

Fetele care serveau pe la masele de joc, mai mult dezbrăcate, într-o uniformă derizorie, erau subdezvoltate fizic, ori prăpădite de oboseală.

Nu spun mai mult, aştept să ajung la Las Vegas, care este ceva dincolo de orice imaginaţie. Experienţa de la Reno mi-a ajutat să suport şocul.

Un bogătaş, Harrah, care tocmai murise lăsând o mare faimă şi o mare avuţie agonisită cu cazinourile, a adunat în ultimii ani ai vieţii o mie de automobile din toate timpurile, le-a recondiţionat, sau le-a reconstituit când era cazul, păstrându-le caracteristicile, le-a vopsit, le-a lustruit şi-a făcut cu ele o expoziţie cum nu cred să fie o a doua în lume. La coada lor a pus, spre comparaţie, ultimele modele, fără a uita maşinile de curse de formula întâi. Mi-au trebuit vreo două ore să trec repede prin faţa lor, cum sunt aliniate în mai multe hale, pe epoci şi pe mărci. Dacă voiam, şi aş fi vrut să le privesc pe îndelete, nu mi-ar fi ajuns două zile. Dar nu depindeam de mine, şi aşa am fost stânjenit că îl târâsem acolo pe însoţitorii mei care mă tot lăsau în urmă, apoi mă aşteptau nerăbdători la colţuri.

Abia venisem şi îi simţeam dornici să se apropie de casă. Nu că nu le-ar fi plăcut expoziţia; cui nu i-ar place o asemenea istorie a automobilului, prietenul nostru? – nu scrisă, ci reînviată, derulându-se pe lungimea unui întreg secol şi făcând, din fiecare vizitator, un contemporan al fiecărei etape. Este adevărat că istoria ar fi putut să se scurteze, avea repetări obositoare, de la pasiune colecţionarul ajunsese la manie, adunase acolo câte automobile găsise, pe toate le renovase fi le pusese în linie; unele tipuri erau reprezentate prin mai multe exemplare, stând inutile unele lângă altele. Sau poate nu fusese o manie, ci un calcul, o investiţie originală şi sigură, căci oricare din acele maşini istorice, râvnite de toţi colecţionarii, reprezenta o avere. Şi uite, domnul Harrah murise! I-am privit fotografia, fusese un om suplu, cu o fizionomie distinsă. A mai lăsat în urma sa, la Reno, un hotel cu vreo douăzeci de etaje, izbitor într-un orăşel fără înălţime, unde trăiesc abia cincizeci de mii de oameni. Dar hotelul, oricât s-ar arăta el de înalt acolo, mi s-a părut ca un purice pe lângă cele o mie de automobile. Păcat că lumea stătea închisă în cazinouri, şi prea puţini se duceau să le vadă.

Am vizitat unul din atelierele de renovare, unde se reconstituia scheletul de lemn al unei caroserii de la începutul istoriei; lucra un singur meşter, în halat alb, un anatomist care sculpta unul câte unul toate oscioarele şi le punea la locul lor, îmbinându-le cum fuseseră altă dată; era ca o creaţie, orice colaborator ar fi denaturat-o. Mai rămânea ca la urmă să sufle peste ansamblu şi să-i dea viaţă.

Sub o remiză, aşteptau câteva maşini de epocă, ruinate, ultimele achiziţii ale domnului Harrah, şi ele arătau de la ce stadiu se pornise cu celelalte. Ca să le refaci nu-i deştul să găseşti oameni pricepuţi şi să cheltuieşti bani cu grămada, mai presus de toate trebuie să

ai o credinţă. Oare moştenitorii aveau să meargă mai departe? Sau se gândeau să arunce hârburile?

Bineînţeles că în expoziţie am găsit şi Fordul cu Mustăţi, ba chiar în exemplare multiple. Mi-a mişcat puţin sufletul, şi cine ar fi putut crede, când era maşina cea mai modestă?

Nu mă înşelasem, însoţitorii mei trăgeau către casă, deşi weekendul abia începuse. Mai era mult până seara, când am pornit pe unde venisem. Nu am zăbovit în Nevada mai mult de şase ceasuri, dar eram mulţumit să ştiu că pusesem piciorul acolo şi aruncasem o privire.

Nevada e un stat cu densitatea umană incredibil de mică; pe o întindere cam cât a României, trăiesc ceva peste şase sute de mii de oameni. Ca să mai crească puţin această i populaţie atât de rară poate ar prinde bine un amendament la legea divorţurilor, prevăzând ca ea să nu se aplice decât cetăţenilor din alte state. Ţara nu-i săracă; dacă solul ei este prea puţin productiv, în schimb subsolul cuprinde minereuri. Dar minele cele mai valoroase rămân Reno şi Las Vegas; aurul care curge acolo nu mai cere să fie prelucrat, se găseşte gata bătut monedă, şi zăcământul nu-i în primejdie să scadă, dimpotrivă.

Ceva înainte de jumătatea drumului, la Auburn, ne-am oprit să înnoptăm, se făcuse târziu, aşa era mai cuminte, deşi Pit cred că ar fi vrut să meargă într-o goană până la Oakland. Din partea mea îmi era totuna, mă odihneam în deplină delăsare, scutit de orice iniţiativă. Auburn îmi amintea o veche marcă de automobil, confirmată de existenţa ei în muzeul de la Reno. Am tras la unul din zecile de moteluri înşirate de-a lungul şoselei care anunţă cu litere luminoase dacă au sau nu camere libere; aveau mai toate, deşi era sâmbătă şi maşinile forfoteau fără întrerupere. Pământul acestei Americi în curs de descoperire are multă putere de absorbţie, nimeni nu rămâne pe dinafară.

Am stat un timp de vorbă cu Pit, în camera lor, şi n-a găsit să-mi povestească altceva, la ora aceea târzie, decât despre jaf şi crimă, ilustrându-le cu exemple sinistre. Locuiam în alt pavilion, ca să ajung acolo trebuia să traversez o zonă luminată dar goală. Când am deschis uşa se lăsase ceaţă, becurile licăreau la o înălţime nedefinită, nu ştiai ce se ascunde mai departe de zece metri. Pit mi-a oferit un ciocan de două kilograme, arma pe care o poartă cu el în maşină. Am preferat să iau o sticlă de vin, aveam impresia că se manevrează mai uşor şi efectul este mai sigur, cioburile, amestecate cu vinul, mai ales roşu, pot să înspăimânte pe agresor, să-l orbească şi să-l pună pe fugă.

Am dormit în linişte, după ce am împins două fotolii în uşă. Un anunţ al administraţiei atrăgea atenţia că între ora unsprezece seara şi cinci dimineaţa, temperatura aerului condiţionat scade cu două grade, „ca să dormiţi mai bine!” Pe masă, unde era pregătit breakfastul, cu fierbătorul electric gata să fie pus în priză, o notiţă adresa călătorilor rugămintea să nu arunce la gunoi cafeaua din pliculeţe, dacă nu-i interesează, ci s-o predea la recepţie, fiind oarecare criză. Nu-mi închipuisem. Şi-apoi cafeaua în America este tttât de proastă, că n-ar fi niciun păcat să dispară cu totul; poate s-ar aduce una mai bună.

Când i-am ciocănit în uşă dimineaţa, Pit s-a mirat să mă vadă cu mâinile goale. „Unde-i sticla?” m-a întrebat, examinându-mă fuga, să vadă dacă nu aveam urme de luptă. Oare nu putea să-şi închipuie că o băusem?

Era cald şi soare, mai plăcut ca la Reno, unde spre seară venise un val de aer rece. Am plecat la opt pe drumuri mai ocolite şi atunci am văzut înălţimile cu iarbă galbenă, împietrită. Tot atunci, când ieşisem la câmpie, au apărut şi „Îngerii Infernului”, din faţă; erau cinci şi veneau în rând, ocupând toată autostrada. Noroc că ne despărţea peluza mediană, cu două rânduri de parapete. Dar parcă ei cunosc piedică? Norocul a fost că nu ne-au băgat în seamă.

Când o şoseluţă porneşte peste câmp, încadrată de palmieri puşi în linie, duce la o fermă, uneori departe că nici nu se vede. Însă ea există şi o găseşti, dacă mergi înainte, cu încredere. Aşa am ajuns la o vie, apoi la cramă. Deşi duminică, gospodarii lucrau, o femeie şi doi bărbaţi, dereticau micul lor magazin de desfacere, în aşteptarea cumpărătorilor; lumea nu se înghesuia, n-am găsit pe nimeni acolo, şi cred că n-a venit nici după plecarea noastră.

Era amiaza când am ajuns în Oakland, cu weekendul terminat prea devreme, nu pentru mine, care nu fac deosebire între zilele săptămânii; ori toate sunt timp de trudă, ori toate sunt weekend. Cât despre gazdele mele, puteau să-şi continue weekendul în casă. Eu m-am urcat fuga în autobuz şi m-am dus la San Francisco.

Pit mă sfătuise să nu-mi mai caut hotel acolo, ci seara să mă întorc la ei, fiindcă vor fi bucuroşi să mă găzduiască, şi au unde. Şi-apoi, fiindcă mai departe, până la Los Angeles, hotărâsem să merg cu trenul, ca să văd coasta oceanului, eram oricum nevoit să plec din Oakland, căci la San Francisco e o încurcătură cu gara. M-am învoit, deşi mi-e mai bine să fiu singur şi să nu depind de nimeni, dar din când în când nu strică să mai stai şi printre oameni. Casa lor, de lemn, curăţică şi ispititoare, cu o poezie provincială, în afară de livingroom şi bucătărie, are două odăi separate, cu baie la mijloc, şi în una din ele puteam să stau fără să mă deranjeze nimeni. Aşa a şi fost, oamenii însă nu înţeleg cât mă deranjează gândul că deranjez eu pe alţii. Am trecut peste această constrângere, numai ca să nu mă sălbăticesc cu totul.

Pe placa de înmatriculare a maşinii lui Pit, un Chevrolet nou cu şase cilindri, cu aer condiţionat şi cutie de viteze automată – n-am mai văzut cutii manuale în America – scrie ARAD 33. Acest cifru nu-i impus de poliţie, fiecare îşi alege ce-i place, poate să-şi pună propriul lui

nume, dacă întâmplător e compus din şase litere, singura condiţie obligatorie. În limitele ei se poate face orice combinaţie de cifre şi litere. Arad, de pildă, semnifică o nostalgie, fiind locul de baştinăul lui Pit, iar 33 anul naşterii. Odată combinaţia aleasă, poliţia o bagă în computer contra sumei de douăzeci şi cinci de dolari, care-i un fel de taxă pe lux, şi în câteva clipe se ştie dacă poate fi omologată, condiţia uşor de înţeles fiind să nu mai existe una identică. Îmi pare rău că nu i-am sugerat lui l'it, să schimbe matricola şi să pună numele Aurorei, compus tocmai din şase litere; dar poate că încercase şi se opusese computerul, or fi multe Aurore în America, plus o localitate, unde aflu că trăieşte o importantă comunitate românească.

24

În autobuz, care s-a populat după câteva staţii, toţi pasagerii în afară de mine erau negri, inclusiv şoferul. Am luat oraşul în lung, pe bulevardul Mc. Arthur, cu un aspect periferic, cu cilsuţe plăcute alternând cu construcţii urâte, unde singurul nxpoct citadin era animaţia. Mişunau copii negri, băieţei sprinteni şi fetiţe cu picioarele subţirele. Seara, la întoarcere, innm încurcat puţin cu străzile, cum am povestit altă dată, fiindcă numerotarea nu era continuă, ci alternată cu nume felurite, a căror obişnuinţă o pierdusem cu totul. Am ajuns cu o mică întârziere, în schimb, seara următoare am intrat în altă încurcătură, şi nu mi-a fost moale.

La San Francisco autobuzul m-a lăsat în cartierul de afaceri, aproape de strada Market, pe care o remarcasem şi socoteam că este axa principală a oraşului. Locurile până acolo erau pustii, birourile fiind închise şi nu venea lumea să se plimbe, ca în Wall Street la New York, unde duminica forfoteau aproape mai mulţi oameni decât în zile de lucru. Pe strada Market se mai vedea câte un om ici-colo, dar părea la fel de rătăcit ca şi mine. Am mers cu paşi

mari până la strada Powell, unde mă socoteam puţin la mine acasă, şi acolo era animaţie. Dar tânărul cu piciorul în ghips stătea la locul lui de pândă, cu mâna întinsă; iarăşi m-am temut că ar putea să dea cu cârja în mine, de aceea l-am ocolit pe departe. El m-a văzut însă şi mi-a aruncat o privire ironică, parcă spunându-mi „Degeaba te fereşti, odată tot pun eu mina pe tine!” Nu lăsasem prea mult în urmă ameninţarea aceasta, când au apărut doi motocliclişti, Îngerii Infernului, cu costumaţia lor cam sinistră, urcând povârnişul străzii Powell cu motoarele accelerate să crape, de înspăimântau lumea şi-o făceau să se lipească de ziduri; noroc că viteza fiind mare, teroarea s-a terminat în câteva clipe. Rămâne însă în suflete, şi lasă urme, dovadă că astăzi când îmi aduc aminte simt o împunsătură în partea stângă a pieptului.

Cea mai mare parte a acelei după-amiezi mi-am petrecut-o în cartierul chinezesc, unde m-am simţit în siguranţă; totdeauna i-am socotit pe chinezi blânzi şi paşnici, luându-mă după mişcările lor discrete şi după zâmbetele prietenoase. Am mers pretutindeni fără teamă, amestecându-mă în mulţime. Seara însă, Pit mi-a spulberat iluziile, sfătuindu-mă să fiu prevăzător altă dată, chinezii de la San Francisco fiind foarte iuţi de cuţit, pe care îl mânuiesc cu zâmbetul pe buze. Din câte am văzut eu, nu cred; Pit este probabil un pesimist, şi dacă o fi păţit-o o dată, acum generalizează.

Totuşi, a doua zi nu m-am mai dus în cartierul chinezesc, ci l-am ocolit pe departe; de altfel, văzusem ce era de văzut şi dacă va spune cineva mai mult decât mine, înseamnă că bate apa în piuă. Acum, după ce am trecut prin mai multe cartiere chinezeşti, mă încumet să le definesc în două cuvinte: ele sunt cartiere locuite de chinezi, şi nimic altceva. Căci detaliile pe care le voi adăuga la această definiţie fac parte din ea însăşi. Să încep cu pagodele: sigur că există şi sunt vizibile, în culori vii, cu

formele lor mai baroce decât orice baroc de pe lume; dar îşi închipuie cineva un cartier chinezesc fără pagode? Atunci de ce aş mai vorbi despre ele? Mai ales că majoritatea sunt numai adausuri, aplicate pe faţadele caselor americane, ca să le chinezească.

Abia pusesem piciorul acolo, când două limuzine mari şi negre au oprit la un colţ de stradă, unde începea un povârniş ca la munte; nu înţelegeam cum încăpeau între case, şi mai ales, cum aveau să coboare panta, fără să le ia foc frânele. Din ele a coborât o familie de chinezi, sau o comunitate, fiindcă prea erau mulţi la număr. Toţi mărunţi, subţiri, în haine negre bine croite, femeile în rochii de doliu, deşi puteau să vină nu de la o înmormântare, ci de la nuntă. I-am urmărit, făcând presupuneri. Atenţia tuturor era îndreptată spre o pereche tânără, plăcută şi distinsă, cu ochii încercănaţi, cu feţele palide, şi parcă plânse; puteau să fie copiii decedatului, înconjuraţi cu condoleanţă de rude, tot aşa cum puteau fi mireasa şi mirele, căci şi nunţile sunt uneori triste. Scena însă nu-i caracteristică pentru un cartier chinezesc, deci nu o adaug la definiţie. Mulţimea forfotea fără să le dea atenţie, nimănuia nu-i păsa de hainele lor negre; observaţia, aceasta ar putea fi reţinută.

Pentru cine vrea să localizeze, cred că eram pe strada Sacramento, înscrisă între artele orizontale, trasate ca nişte terase înguste pe curbele de nivel ale pantei, iar strada povârnită se afla cam la jumătatea distanţei între bulevardul Grand şi strada Powell, pe unde venisem. Casele, lipite una de alta, aveau două sau trei etaje, punând la socoteală şi parterul, cum se obişnuieşte în America.

Obişnuinţa aceasta, la care adaug că etajul al treisprezecelea nu există, fiind totdeauna şi pretutindeni sărit la numerotare, m-au făcut să mă păcălesc o dată, la început, când m-am plimbat mult pe stradă, aşteptând să

se aprindă lumina la ferestrele lui Florin, unde eram invitat la masa de seară. Ştiind că locuia la etajul al şaisprezecelea, doar mai fusesem acolo şi apăsasem cu degetul meu pe butonul liftului, ara numărat ferestrele, pe verticală, contrariat că la apartamentul lui era întuneric. Într-un târziu m-am gândit să-i telefonez, aşa ca să mă aflu în treabă şi, spre surpriza mea, l-am găsit acasă, cu bucatele răcite, îndreptăţit să-mi pună lingurile în brâu, sancţiunea cuvenită celor ce întârzie la masă. Dacă din şaisprezece aş fi scăzut două cifre, aş fi găsit ferestrele luminate puternic, în cinstea mea, care mă plimbam neştiutor pe stradă.

La parterul acelor case înghesuite se înşirau prăvălii, un bazar continuu, în plină fierbere, deşi era duminică. Dacă aş fi stat să notez caracterul fiecărei prăvălii, n-aş putea spune mai mult decât bazar, care cuprinde toate negoţurile, chiar şi pe cele bizare, sinistre sau comice – şi toate mărfurile eteroclite se revărsau în stradă pe uşile date în lături. Nu vreau să exagerez, spunând că n-ar mai fi rămas loc de trecere, totuşi la fiecare pas mi se părea că am să mă împiedic. Două simţuri îmi erau solicitate cu deosebire, auzul, datorită aparatelor de reprodus muzică, şi mirosul, atras în toate direcţiile de cărnurile fripte, aşezate morman în uşi şi în vitrine deschise; s-ar cuveni să adaug şi văzul, căci toate acele piese anatomice păreau capodopere ale unei arte pe care aş numi-o sculptură gastronomică; iar efectul focului asupra lor, jar sau flacără, era o coloraţie plină de nuanţe, între galben şi roşu, capabile, cred eu, să coloreze la fel şi sucurile gastrice ale pofticioşilor.

E de la sine înţeles că aparatele de radio, gramofoanele, magnetofoanele, casetofoanele, amplificatoarele, difuzoarele proveneau din Japonia; nimeni n-ar putea să aibă altă pretenţie, mă miram însă că nişte oameni de statură delicată, caracterizaţi prin

discreţie, fabrică maşinării de reprodus muzică atât de zgomotoase, că par mai mari decât sunt în realitate. Am de semnalat o neconcordanţă asemănătoare la motocicletele lor, exagerat de puternice, primejdioase şi turbulente.

Nimic din aspectul străzilor comerciale nu este cu adevărat tipic, pentru a adăuga o caracteristică la definiţia sumară de mai înainte. Poate cartierul chinezesc s-ar dezvălui mai mult la etaje, unde sunt locuinţele; acolo n-am avut ocazia să intru; poate ghidul meu prezumtiv, persoana aceea neîntâlnită, în exemplarul ei de la San Francisco, ar fi avut prieteni în cartierul chinezesc, dacă nu cumva ar fi fost chinez el însuşi, şi atunci m-ar fi introdus cu uşurinţă. Dar nici nu aveam o asemenea ambiţie, nu mai este timp să cunosc în intimitatea lor toate neamurile omeneşti de pe faţa pământului.

Crezusem că în cartierul chinezesc nu există întrepătrundere omenească, lăsând la o parte turiştii şi curioşii. Dar uite că unele negoţuri erau ţinute de americani, albi la faţă, care convieţuiau cu chinezii. De pildă, bucătarul de la bar, cel de-mi arsese friptura, din neatenţie, şi-o aruncase la gunoirtiră să stea pe gânduri. Fetele de serviciu, asemenea. Asemenea unii negustori de carne friptă. Deşi mă aflam în plină Americă, mi s-a părut ciudat şi chiar nelegitim; parcă uzurpind spaţiul chinezilor.

Pe străzile plane de la piciorul pantei am văzut un tânăr mergând repede şi sigur pe o singură roată de bicicletă, ca la circ, cârmind prin răsucirea trupului, sărind pe bordura trotuarelor fără să se clatine, strecurându-se printre trecători mult mai uşor decât pe o bicicletă adevărată; pe deasupra l’Iind şi încărcat cu pachete.

A doua zi, sosit în oraş înainte de opt dimineaţa, am avut timp să merg pe străzi şi pe cheiurile portului, fără să mă grăbesc ca altă dată, dar nu pot să spun că aşa am tras mai multe foloase. E cam de necrezut, însă mi se pare că impresiile înregistrate în fugă, deşi mai sumare, sunt mai

precise, căci instinctiv cauţi esenţialul, lăsând la o parte detaliile neconcludente.

Mi se spusese că San Francisco este unul din oraşele cele mai frumoase ale Americii. Nu cunosc mod de clasificare mai evaziv şi mai circumspect, şi în acelaşi timp mai răspândit decât acesta. E o formulă sub care oamenii îşi ascund sau incompetenţa, sau lipsa de discernământ, sau laşitatea. De când mă ştiu, tot ce ni se recomandă ca operă omenească remarcabilă, de la un fel de bucate până la o faptă istorică, sau până la o culme a artei, este din cele mai gustoase, din cele mai importante, din cele mai frumoase sau mai izbutite. Aş vrea să aud odată care-i scriitorul cel mai valoros al vremii noastre, căci m-am săturat de câţi sunt printre cei mai. Numai dictatorii în funcţiune se bucură de superlativele relative şi absolute, ca pe urmă, când mor sau îşi pierd funcţia, să cadă tumba; istoria nu cunoaşte niciunul scăpat de această păţanie.

Aş vrea să aud care-i cel mai frumos oraş din America, apoi din lume. Eu unul, nu m-aş codi să spun, şi mi-aş lua toată răspunderea, dar, cum, dacă n-am văzut decât o mică parte din ele?

Toate oraşele sunt printre cele mai frumoase, când nu se întâmplă să fie printre cele mai urâte. Dacă-i aşa, sigur că San Francisco intră în prima categorie, n-am să-l contrazic pe informatorul meu dinaintea plecări. Prin ce îşi merită el clasificarea? O, prin multe, dar dacă e după mine, şi-o merită în primul rând ca idee. Ideea că el există într-un loc, în cel mai îndepărtat vest al Americii, unde se termina nebuna goană după aur, mi-a dat totdeauna o palpitaţie adâncă în suflet, de parcă aş fi fost născut acolo. Fiindcă punctul acesta terminal în geografia Americii era abia începutul altei etape din înconjurul pământului.

Ideea a devenit un fapt concret pentru mine când am cunoscut călătoria lui Jack London peste Pacific. Cum aş putea să spun despre el că este scriitorul cel mai valoros al

vremii sale? Dar e primul şi cel mai mare scriitor din lume, şi singurul până astăzi care a făcut 9 asemenea traversadă, navigând până în Australia pe un iaht cu pânze, construit pentru el şi sub ochii lui, la San Francisco. Şi atât nu-i tot; în timpul călătoriei, a scris îndelung şi sistematic, înfundat în cabină, trei mii de cuvinte pe zi, parcă aşa îmi aduc aminte. E un profesionalism pentru care am admiraţie, totuşi n-am înţeles de unde atâta conştiinciozitate şi putere de muncă; e adevărat că altfel n-avea cum plăti echipajul, şi datoriile la şantier, era un iaht cum nu şi-ar fi îngăduit decât miliardarii, în frunte cu Vanderbilt. Cred că Jack. London, să nu fi fost la strâmtoare, mult mai mult ar fi avut de câştigat stând pe punte şi privind oceanul. Dar, în sfârşit, lumea n-a rămas în pagubă, între cărţile scrise în timpul drumului, cu trei mii de cuvinte zilnic, se numără şi *Martin Eden*. (Una din cele mai...) Ştiu toate acestea de la el însuşi, care se declară din San Francisco, ceea ce a făcut ca aura oraşului să crească. Abia a doua zi, plecând cu trenul din Oakland, & în văzut lângă gară un bulevard numit Jack London, pe urmă un hotel mare şi mai încolo un scuar cu acelaşi nume. Mai târziu, interesându-mă, ruşinat de ignoranţa sau de inducerea mea în eroare, am aflat că oraşul lui fusese Oakland, nu San Francisco, a cărei aură însă se fixase şi n-a mai putut un scadă. Mai târziu, am găsit mulţi informatori, să mă lămurească, ştia toată lumea, parcă era la mintea cocoşului. Dar de ce, oare, cel mai adesea toţi vorbesc după şi nu înainte?

Dacă aş fi ajuns acasă la ora patru, cum hotărâsem, Pit m-ar fi dus să-mi arate oraşul, cum îmi făgăduise, şi atunci unde fi aflat o mai bună biografie a lui Jack London. Dar am trecut printr-o întâmplare penibilă, autobuzul m-a abandonat în cel mai primejdios punct din Oakland, şi după o aventură care putea să se termine altfel, am ajuns pe întuneric.

Voi folosi cu multă plăcere un superlativ la San

Francisco, vorbind despre podul suspendat de peste Poarta de Aur, a cărui deschidere între cele două pile, aproape o mie trei sute de metri, este cea mai mare din lume. Cred că şi înălţimea lui deasupra apei este cea mai mare, şaizeci şi şapte de metri, şi multe sunt cele mai altfel. Dar pe lângă aceste date tehnice, ştiute şi recunoscute, am să adaug, pe propria mea răspundere, şi spre marea mea bucurie, că podul Porţii de Aur, cu numele lui care sună atât de muzical în limba americană, este cel mai frumos din câte am văzut până astăzi, iar intuiţia îmi spune că este cel mai frumos din lumea întreagă. Nu datorită doar liniilor lui, ferme şi în acelaşi timp delicate, căci dacă ar fi aşa cunosc şi altele, la fel de frumoase, ci înmulţirii acestei frumuseţi fundamentale cu grandoarea.

Am auzit că licoarea zeilor din Olimp nu era alta decât sucul de lămâie stors în apă cu miere. N-o fi ea cea mai bună băutură, dar o iau după renumele ei mitologic, şi declar că, după ce mi-am spus părerea despre podul de la San Francisco, mă simt ca şi cum aş fi băut o stacană de un litru cu licoarea zeilor, într-o zi de arşiţă; mi-am răcorit inima.

Istoria acelei lucrări omeneşti făcută în vremea noastră o ştiusem cu amănunte dintr-o renumită revistă tehnică, dar nu mai ţin minte toate datele, au trecut poate patruzeci de ani de atunci, şi nici n-o să mă apuc tocmai acum să le caut, când mi-am cam pierdut calmul, căci iată paginile se înmulţesc şi sfârşitul povestirii este încă departe.

Există un golf adânc pe coasta Pacificului, apărat dinspre ocean de două peninsule stâncoase şi trecerea dintre ele se numeşte Poarta de Aur. Peninsula de la sud, între golf şi ocean, lungă de zeci de kilometri, şi destul de îngustă judecând proporţiile, este locul unde s-a dezvoltat San Francisco, în mai puţin de un secol şi jumătate; până atunci nu fusese decât o colonie spaniolă, fundată cu alt

secol mai înainte. Coana după aur, care ţinea direcţia spre Pacific, a făcut ca oraşul să crească repede, umplându-l totodată de patimi şi de păcate. Astăzi locuitorii lui numără cam trei sferturi de milion, ceea ce mi se pare o cifră modestă şi îmi dovedeşte încă o dată că America are şi timp, şi loc să mai crească. Dar San Francisco nu-i singur, de jur-împrejurul golfului se înşiră alte oraşe, vreo şapte, printre ele Oakland, care în acel probabil viitor al Americii au să se unească, alcătuind o metropolă gigantică.

N-a fost uşor să se construiască un centru maritim, pe povârnişuri alpine; San Francisco, întocmai ca Seatle, într-un fel ruda lui apropiată, a păstrat topografia rectangulară a oraşelor americane, improprie terenurilor în pantă. De aceea a fost nevoie de tramvaiele cu cablu, ca nişte funiculare de munte. Automobilele de astăzi, cu motoare puternice, care urcă uşor orice coastă, au făcut ca tramvaiele să rămână amintiri şi atracţii pitoreşti pentru vizitatorul oraşului; toţi se fotografiază alături de ele.

O altă dificultate acolo era legătura cu centrul continentului, iar mai întâi cu oraşele vecine, de peste golf, unde nu se putea ajunge decât cu vaporul şi feribotul, sau ocolind, pe uscat, peste o sută de kilometri. Atunci s-au făcut podurile, în timpul tinereţii mele. Deşi început mai târziu, primul a fost gata cel care merge la Oakland, lung de vreo opt kilometri. Îmi pare rău de el, dar nu-mi place, mi se pare greoi iji prea pământesc, fiindcă se sprijină la mijloc pe o insulă, inr cele două segmente, la rândul lor, se sprijină pe pile de piatră, construite la jumătatea canalelor; nu mai seamănă cu o pasăre, ci cu un boa constrictor. Sigur că l-aş fi privit cu inui multă îngăduinţă şi poate l-aş fi admirat, şi nu fără dreptate, să fi lipsit podul de peste Poarta de Aur.

Lăţimea Porţii de Aur este sub doi kilometri, iar adâncimea apei, neobişnuit de mare între două ţărmuri atât de apropiate, atinge o sută douăzeci de metri; datorită

acestei circumstanţe s-a născut cel mai lung pod suspendat din lume, devenind şi cel mai frumos totodată. S-ar putea ca astăzi datele să fie depăşite, nu şi impresiile mele.

N-am văzut pe acolo nicio navă din flota de război a Pacificului, o fi ascunsă prin locuri unde n-am putut ajunge, sau or fi mutat-o. Atât ştiu, că în deceniul al patrulea, când s-a făcut podul şi nu mai erau decât patru ani până la Pearl Harbor, flota avea o bază importantă în golful San Francisco. Deoarece era nevoie de un pod peste Poarta de Aur, ca să facă legătura cu nord-vestul Americii, cu statul Oregon, cu Portland, Vancouver, apoi cu Seatle şi Canada, amiralitatea a pus constructorilor condiţii grele, ca în povestea cu împăratul şi cu peţitorii fetei. Ca flota să poată ieşi în ocean fără a fi stânjenită, prima din condiţii privea înălţimea podului deasupra apei; se înţelege de ce, şi nimeni n-avea dreptul să cârtească. S-ar putea să fac o confuzie, deşi nu cred, dacă îmi amintesc că a doua condiţie fusese să nu se construiască nicio pilă de pod pe toată lăţimea canalului. O asemenea condiţie, gândesc eu, s-ar fi putut discuta, un picior de pod în mijlocul apelor n-ar fi fost chiar o piedică, flota avea loc să-l ocolească, rămâneau sute de metri de o parte şi de alta, situaţie nu mult diferită de a podului dinspre Oakland. Poate amiralitatea ar fi stat la tocmeală şi s-ar fi lăsat convinsă, cum s-a întâmplat cu municipalitatea de la New York, care a îngăduit, spre satisfacţia mea, să se construiască buildingul Pan Am, deasupra Gării Centrale, monument istoric; unii vorbesc de corupţie.

În cazul podului de la San Francisco, chiar fără să fi fost o condiţie, presupun că era greu, dacă nu imposibil, să se construiască o pilă pe un fund de apă de o sută douăzeci de metri. De aceea s-a recurs la deschiderea aceea de aproape o mie trei sute de metri, între două pile puse aproape de ţărmuri, unde apa era mică, şi nici nu puteau să împiedice manevrele flotei. Din câte cifre am ştiut

odată, îmi amintesc neprecis că diametrul cablurilor de care este suspendat tatii ierul depăşeşte un metru; nici nu pot să-mi închipui câte zeci de mii de fire de oţel împletit intră în alcătuirea fiecăruia. Şi ce greutate au, şi cum au fost ridicate la zeci de metri mulţime. Înţeleg doar atât, că bogăţiile care treceau peste Poarta de Aur nu puteau fi decât imense, altfel nimeni nu i-ar fi îngăduit să cheltuiască pentru acel pod o sumă desigur imensă ea însăşi, şi inimaginabilă pentru mine.

Trecând cu vaporul prin Poarta de Aur, am văzut podul de aproape şi din toate unghiurile. Am să reproşez oamenilor un l-au vopsit urât, un roşu maroniu, ca rugina, şi nu greşesc spunând că însuşi podul părea nemulţumit, încruntat şi ursuz. Cred că ar fi vrut să fie alb, şi eu aş fi vrut asemenea.

Acelaşi vapor m-a dus şi la podul dinspre Oakland; văzut de pe apă, nu mi-a plăcut mai mult decât înainte. Îi recunosc numai utilitatea, am trecut pe el în mai multe rânduri, cu cincizeci şi cinci de mile pe oră.

Înlăuntrul golfului, nu departe de ţărm şi cam la jumătatea distanţei între cele două poduri, este o mică insulă stâncoasă, Alcatraz, unde până deunăzi a fost o închisoare vestită. Acolo a aşteptat judecata acel şef de bandă hippy, fanatic al negaţiei şi distrugerii, autorul moral al unei omucideri multiple, fără mobil vizibil; printre victime a fost o actriţă de cinematograf, frumoasă şi epatantă, ucisă când nu mai avea mult ca să nască. Sunt ani de-atunci şi procesul durează. Sper ca într-o zi, cât de târzie, asasinii să-şi primească pedeapsa. Între timp îşi vor scrie memoriile, best-sellersuri, şi cu banii câştigaţi îşi vor plăti avocaţii, dacă nu cumva vor obţine şi eliberarea, pe cauţiune.

Puşcăriaşii au fost strămutaţi în altă parte; insula inospitalieră, cum am văzut-o, se pare că o revendică indienii, care odată şi-au avut sălaşul acolo; nu prea

înţeleg ce au să câştige cu o bucată de stâncă, dar aşa se spune.

Turiştii merg să viziteze închisoarea părăsită şi li se arată celula unde a zăcut şeful bandei de hippy. Poate m-aş fi dus şi eu, dar la vapor era o coadă de sute de metri. M-am mulţumit să fac înconjurul portului cu alt vapor, solicitat de lume puţină, fiindcă nu făgăduia nimic senzaţional, ca o închisoare sinistră; e o morbiditate, şi nu m-aş fi lăsat victima ei decât ca să pot povesti altora. Dar n-a fost chiar o pierdere, fiindcă vaporul meu, în drumul de la un pod la altul, s-a apropiat şi el de insula Alcatraz, şi chiar a oprit câteva clipe, la zece metri de debarcaderul unde coborau turiştii; n-am văzut mai puţin ca ei, decât că n-am pus piciorul pe stâncă şi nu mi-am băgat nasul prin celule.

Închisoarea era o clădire cenuşie, lungă, bineînţeles urâtă, cu ceva acareturi nu mai frumoase. M-am mirat cât putea să fie de ruinată, cu tencuiala căzută, cu geamuri sparte şi chiar cu giurgiu. vele smulse, că nu părea doar evacuată, ci şi jefuită. Nu-mi plac închisorile şi n-am să plâng dacă au să dispară cu timpul, când o să se nască o lume mai bună. O închisoare părăsită credeam că o să mă bucure; nu, ruina aceea m-a umplut de silă, fiindcă simbolul ei nu se pierduse, şi mizeria sufletului omenesc era impregnată în ziduri.

În port am văzut un tramvai scos în vânzare. Se va găsi cine să-l cumpere; unii îşi cumpără gări şi locomotive.

M-am urcat pe un velier vechi, cu trei catarge, o construcţie metalică, încheiată cu nituri, cum nu se mai obişnuieşte astăzi; vasul, de vreo optzeci de metri lungime, de vreo două mii de tone, trebuie să fi fost o mândrie în jumătatea a doua a celuilalt secol. Deşi lucrat în fier, nu-i lipsea poezia unei corăbii. Botezat „Balclutha”, era ultimul „caphornier”, după cum scria în faţa scării. M-am urcat, nu puteam să trec nepăsător pe alături, l-am vizitat în toată

lungimea şi în adâncime, până în cală. Pe un mapamond pus în perete erau trasate cursele vasului, şi una din ele, pornind de la San Francisco, ajungea într-un port din Anglia, ocolind Americile pe la Capul Horn, unde în zilele noastre nu se mai duc decât exploratorii sau cine n-are de lucru. Un asemenea drum putea să dureze luni de zile şi nu rar se întâmpla ca vasul să nu ajungă la destinaţie. Cine a văzut la televizor lungul serial „Linia maritimă Onedin”, pentru care n-am avut vreme, ştie cum navigau în trecut vasele cu pânze, nu mai trebuie să dau explicaţii. Doar despre Capul Horn se cuvine să spun două cuvinte; a fost iadul pe pământ şi blestemul corăbierilor care ocoleau Americile. M-am urcat pe puntea acestui veteran al oceanului, ca să ajung la o emoţie, prin atingere directă cu cadrul unde trăiau eroii infernalelor traversade de acum un secbl. De când s-a deschis Canalul Panamá, Capul Horn a rămas doar un punct geografic; cine nu se mai uită din când în când pe hartă are să-l uite.

Era lume multă, n-am putut să mă duc cu gândul în urmă, am privit indiferent ceea ce se vede astăzi, fără să emoţioneze pe nimeni. Cum am pus piciorul pe punte, am dat cu ochii de cocina porcului, vopsită şi lustruită, cu zăbrele, să se poată vedea înăuntru. Pe atunci, când nu existau frigorifere, carnea se transporta vie, şi porcul, cel mai prodigios dintre animalele sortite să fie hrană, făcea parte din viaţa echipajului, îl iubea toată lumea, ca în gospodăriile de la ţară. Era chiar un porc în cocina aceea de paradă, făcut din mase plastice şi vopsit în culori naturale, ce părea viu şi te aşteptai, să guiţe. Nu-i fără legătură să spun că, pe undeva, am văzut şi un pom de Crăciun, păstrat de pe vremuri. Gândindu-mă că o seară de ajun, când se aprind luminările, se putea petrece într-o furtună din mările îngheţate, am simţit frig în spinare. Ce frumoase, ce paşnice şi calde erau serile de Crăciun în copilăria noastră! De unde să fi ştiut atunci prin ce trecea

restul lumii?!

Dacă tot mă urcasem pe punte, am mers pretutindeni, dar cam absent, fără să ajung la ceea ce scontasem, o emoţie. În atelierul de dulgherie mai erau sculele de pe vremuri. În salonul comandantului, cu fotolii şi canapele, se păstrau, la bar, sticlele lui cu băuturi, probabil o mică parte din câte golise. Comandantul avea chiar şi baie, o cadă de zinc, într-o chiliuţă; n-am mai văzut alta pe tot vaporul, nu ştiu cum se spălau marinarii iarna, în apele ca de gheaţă. La prova, sub teugă, faţă în faţă cu cocina, era postul echipajului, un spaţiu strâmb, unde încăpeau douăzeci de paturi, suprapuse două câte două. Aş putea să spun multe despre oamenii care trăiau acolo, îi cunosc bine, după cum le cunosc întâmplările, atât că nu mai e vreme. Se păstrau până şi lăzile lor personale, împodobite cu poze de femei, dar nu goale, cum se văd astăzi prin cabinele marinarilor. Mă opresc numai la câteva imagini peste care nu pot trece, încăierările sângeroase, gemetele, agoniile. Peste ele se suprapun cărţile de joc vânturate cu patimă. Şi alte patimi, plus geloziile. Medicul plictisit, constatarea decesului. Comandantul, judecata, giulgiul şi aruncarea în apă. Subiectul nu are capăt, dar cine l-ar scrie n-ar face niciun pas înainte. Mi se pare că sunt mai multe pagini scrise decât vieţi trăite.

Pe chei, un schilod, fără picioare, aşezat lângă o gheretă, aştepta să i se dea de pomană, fără să ceară pe faţă. Turiştii se fotografiau cu el alături, stăteau să le vină rândul. Nu cred să existe o idee mai dezgustătoare şi mai tâmpită. N-am băgat de seamă dacă măcar puneau un ban în mâna nenorocitului.

Un elicopter care decola din apropiere lua câte patru pasageri şi făcea cu ei tururi rapide pe deasupra golfului. Ce puteau să vadă în două minute şi jumătate, cât dura zborul? Dar lumea se înghesuia, era coadă, ca la ologul de lângă gheretă, două cozi faţă în faţă, căci tot acolo se

vindeau bilete pentru zborul cu elicopterul. Elicopterele sunt folosite în multe locuri pentru excursii rapide, chiar şi la New York; m-am uitat mult la ele, cum decolau şi aterizau, pe o platformă lângă East River; pasagerii coborau puţin ruşinaţi, cum ies bărbaţii de la bordeie.

Erau în port restaurante populare, hale mari pentru toată lumea, complexe cu zeci de standuri, cum nu vedeam prima dată. Unele aveau faţada de scândură scoasă din lăzi de ambalaj, se cunoştea locul chingilor şi caplamalelor, nu era un trucaj, mi-aş fi dat seama, ştiu cum se lucrează şi o ladă de ambalaj, şi un perete de casă. Ei, iată în sfârşit un loc unde nu se face risipă şi economia este dusă până la cârpănoşenie. Ce s-ar fi bucurat domnul Andrica să vadă! Dacă s-ar face la fel în toată America, poate s-ar frâna inflaţia.

Ţi-ai şi găsit cu cine! La zece metri în faţă era portul de iahturi, cu debarcadere solide, largi, chivernisite, făcute dintr-un lemn roz, să fi fost cedru? – dulapi groşi de şapte centimetri, cu fibra dreaptă, parcă laminată, fără aşchieri sau noduri, lemn de vioară! Cu scări şi cu parapete de fier zincat, sau de oţel inoxidabil. Erau frumoase, dar ce risipă, şi ce mult au putut să mă întristeze când m-am gândit la un debarcader făcut de mine, cu multă cheltuială şi trudă şi care ar intra în pământ de ruşine, dacă s-ar compara cu acestea. De iahturi nu mai vorbesc, unele de zeci de tone, cum n-a avut nici Jack London, toate scumpe, şi le ştiu preţul, cu dichisuri moderne, cum nu existau, sau erau inaccesibile în vremea când aveam pasiune pentru ele. Erau şi tipuri noi, cu două sau trei coci legate printr-o platformă, cataramane şi triramane, modelul evoluat al bărcilor polineziene. Şi toate stăteau degeaba, lăsând să se irosească milioane pentru plăcerea intermitentă şi pentru orgoliul unora din miile de regişori ai industriilor alimentare şi menajere, popularizate de televiziune în America, unde au domnit odinioară marii regi ai petrolului

şi oţelului. A avut şi Vanderbilt la vremea lui un iaht regal, dar el barem a trecut Atlanticul într-o cursă vestită şi a câştigat-o; de aceea îl ţin minte, restul din viaţa lui nu mă interesează.

Deasupra portului este o înălţime de vreo sută de metri, sau poate mai mare, unde, luându-mă după numele ei, înseamnă că a fost instalat telegraful optic de pe vremuri. Ajuns acolo, nu m-am simţit prea mândru să mă urc cu ascensorul într-un turn de unde se vedea tot ce era reprezentat pe harta vecinătăţilor, dar mi-a folosit mult de astă dată, împotriva aşteptărilor. Am acest păcat, când îmi căşunează pe ceva, nu uit repede; mă urmărea amintirea turnului de la Seatle. Am privit pe toate ferestrele terasei de observaţie şi am văzut priveliştea în toate direcţiile, mult mai bine, mult mai. departe, şi îndeosebi în mult mai mare linişte decât muşteriii elicopterului; acolo mi-am format cea mai completă idee despre San Francisco.

Altceva voisem să spun, că la picioarele acelui turn este un monument destul de impresionant închinat lui Cristofor Columb, o statuie de piatră, solemnă şi sobră. Ce şansă a avut acest om, de a fi recunoscut şi astăzi drept descoperitor al Americii! Nu mă lepăd de el, Doamne fereşte, deşi sunt convins că înaintea lui au ajuns acolo, şi cu mult înainte, măcar wikingii. Nu merg atât de departe ca să iau în serios ideea emigraţiei biblice, de care mi-a vorbit Donna Young la templul mormonilor.

Dealul Telegrafului este singurul loc în San Francisco unde urcă o alee în serpentină.

Vorbind de urcuş, mi-am adus aminte că de dimineaţă, când mergeam în port, am văzut încă un tramvai ou cablu, la intersecţia străzilor Market şi California. Credeam că este lăsat acolo de curiozitate şi să se fotografieze turiştii cu el, cum era cel de la capătul străzii Powell. După-amiază plecase; mi-a părut rău că nu-l văzusem cum urca povârnişul.

Din Dealul Telegrafului, după ce s-a terminat serpentina, am coborât mai departe pe străzi înclinate ca toboganele. Era un cartier de locuinţe şi am văzut cum se construia o casă cu două etaje, cu pereţii de lemn, panouri, pe schelet de fier, puternic. Nu-i prea mare disproporţia între cele două materiale? Iar combinaţia ce reprezintă, economie sau risipă?

Tot coborând, am dat într-o arteră largă, parcă mai povârnită decât toate, bulevardul Columbus. Perspectiva lui deschisă până departe atrăgându-mă, am luat-o pe el, la vale, fără să mă uit pe planul oraşului; ştiam unde am să ajung, drept în faţă se vedea blocul alb în formă de piramidă, despre care am să mai spun câteva cuvinte când voi ajunge aproape. Şi, cum mergeam aşa fără să ţin seama de intersecţii, intieresându-mă mai mult ce vedeam înainte, m-am pomenit că alunec Ifirtt voia mea pe o stradă piezişă, care strica liniatura oralului, ca năucul Broadway de la New York. Dar ce m-a mirat, şi încă din cale-afară, strada se numea Broadway ea Irwfişi, şi atunci, frapat de coincidenţă, am avut naivitatea să notez în caietul de drum, că probabil cuvântul, deşi ştiu cum m³ traduce, este un nume care în America se dă străzilor zanatice. Abia acum, deschizând din nou planul oraşului, am descoperit că artera piezişă era bulevardul Columbus, pe când lâroadway mergea disciplinată între strada Vallejo şi bulevardul Pacific.

Cu cât cobor de-a lungul Pacificului, limba spaniolă este tot mai răspândită. Ea apare acum şi în scris, alături de engleză, pe biletele de avion, pe indicatoare, pe ambalaje, pe firme, ca într-o ţară bilingvă.

Blocul în formă de piramidă e mai degrabă o săgeată, ca Turnul Eiffel, cu care de altfel seamănă, şi dacă n-o să pară credibil, de vină sunt culorile şi materialele diferite; nu poţi compara fierul cu piatra. Şi mai incredibil, construcţia aceasta de piatră albă e mult mai suplă decât

Turnul Eiffel, ca să nu mai spun cu cât este mai caldă. M-am apropiat şi, dându-mi capul pe spate, am privit-o de la bază, dintre pilonii oblici pe care se sprijină. Ca arhitectură poate să fie o absurditate, şi cred că este, şi reprezintă multă risipă de spaţiu, dar merită, fiindcă duce la o idee poetică; dacă Brâncuşi ar fi fost arhitect, aşa ar fi făcut el o casă, ca vârful finit al unei coloane infinite.

Există şi în San Francisco un mic Manhattan; se vede mai ales de pe mare, cam în jurul blocului ca săgeata. Restul oraşului îl alcătuiesc case relativ scunde, aliniate pe coaste, şi între ele, din loc în loc ţâşneşte câte o prismă verticală, înaltă, un trăsnet. Am descoperit şi aici un building, ca la Chicago, cu contravântuiri, lame late din fier, trecute în diagonală peste o parte din ferestre şi orbindu-le aproape cu totul. L-am denunţat şi pe acesta arhitecţilor, dar iarăşi s-a găsit cine să-l apere. Fără să mă convingă.

Mai am de povestit prin ce aventură am trecut seara, în drumul spre casă. Administrându-mi bine timpul, am izbutit ca la ora trei postmeridian, să fiu la autogară. În ajun, autobuzul N, care mă ducea până în Oakland, în staţia Durant, din colţul străzii o sută Nouă, a venit repede şi am ajuns acasă fără nicio dificultate, decât că am coborât prea de vreme şi o parte din drum l-am făcut cu piciorul. Spun toate detaliile ca să dovedesc că ştiam foarte bine adresa, nu m-aş fi rătăcit nici pe întuneric. Acum autobuzul a venit cu întârziere, ceea ce mi-a dat o nemulţumire şi un început de nelinişte. Se făcuse ora trei şi jumătate, degeaba mă grăbisem, iar Pit mă aştepta la patru, ca să mă plimbe puţin prin Oakland. Dar, în sfârşit, am plecat, şi încă era bine. Trecusem podul lung, mersesem o bună parte din drum pe bulevardul Mc. Arthur, când autobuzul a oprit într-o staţie, la colţ cu strada Hight, unde şoferul şi-a poftit pasagerii să coboare, fiindcă se retrage. La început, nu mi-am făcut prea mult

sânge rău, deşi eram în întârziere, m-am gândit că o să vină alt autobuz, şi în cel mai rău caz o să renunţ la plimbarea prin Oakland. Veneau autobuze, la intervale, le vedeam de departe, urcând la deal din josul bulevardului, numai al meu întârzia să apară; mult mi-am chinuit ochii să disting cu o clipă mai devreme litera N în faţă, îmi făceam iluzii de fiecare dată, şi când se desena altă literă, îmi mai prelungeam speranţa încă o secundă, zicând că poate nu văd bine.

Mă aflam la o intersecţie largă, cu multă circulaţie, cu miros de gaze nearse, şi cu forfotă omenească. În spate era o staţie de benzină, pe partea cealaltă a bulevardului încă una, care şi ele emanau mirosuri nocive. În jurul meu se foiau oameni cu mutre suspecte, n-a trecut mult timp până să se nască o teamă în mine, fiindcă unii îmi aruncau priviri curioase. Cum trecuse un sfert de oră, m-am gândit să-i telefonez lui Pit, să-i spun ce se întâmplă cu mine; ar fi putut să vină cu maşina, să mă ia, dacă tot urma să vizităm oraşul. Numai că din locul unde era telefonul public, în spatele staţiei de benzină, nu se vedea în lungul bulevardului, şi mă temeam că tocmai când m-aş fi dus acolo, putea să-mi vină autobuzul. Era încă lumină, dar soarele cobora repede, şi în curând avea să fie seară. Zadarnic am sperat să treacă un taximetru; n-am apelat la benzinar să comande unul, mi-a fost frică, ar fi văzut că sunt străin şi poate m-ar fi dat pe mâna unuia din indivizii cu mutre suspecte. Unul dintre aceştia s-a şi apropiat de mine după un timp, m-a întrebat ceva, i-am răspuns că nu vorbesc englezeşte. „Văd că vorbeşti!” mi-a replicat el, cu o mutră vexată, gata parcă să-mi dea cu pumnul în falcă. Dacă i-am spus că ştiu numai câteva cuvinte, m-a lăsat în pace, dar mi-a rămas teama că are să mă urmărească; parcă îi simţeam privirea în ceafă şi la un moment dat, întorcând capul, l-am zărit ceva mai departe, după o pompă de benzină, unde nu ştiu ce treabă ar fi putut să

aibă.

Când i-am spus lui Pit ce mi se întâmplase şi unde, am aflat că un loc cu faimă mai proastă nu puteam să găsesc în tot oraşul. Cine este din Oakland n-o să-l contrazică.

Nu-mi era bine să-l simt pe omul acela că mă pândea, pe lângă ce m-or fi pândit alţii, aşteptând poate cu toţii să se facă întuneric. De două ori îmi luasem inima în dinţi să fug până la telefon; prima oară sunase ocupat, a doua oară nu răspundea nimeni; poate Pit mă aştepta la colţul străzii, neliniştit că întârziam şi venise înserarea. După altă jumătate de oră, n-am mai putut să îndur aşteptarea şi m-am aruncat în primul autobuz care a oprit în staţie, având grijă să aleg clipa când se închidea uşa, ca să nu se poată strecura cineva după mine.

Spun ce s-a întâmplat, fără prea multe adjective şi cu destulă reţinere. Şoferul m-a sfătuit să cobor la prima staţie, el se ducea cu totul în altă parte, şi să aştept acolo autobuzul N, era imposibil să nu vină până la urmă. O fi venit, nu ştiu, nu l-am văzut, am ajuns acasă cu alte mijloace. Odată cu mine a coborât şi un tânăr care nu inspira încredere; parcă se hotărâse în ultima clipă. Când am văzut ce era în jur, am fost sigur că picasem într-o capcană. După animaţia de la răspântia unde pierdusem aproape trei sferturi de oră, mă aflam într-o staţie pustie, schimbarea de decor era catastrofală, în faţă se întindea un parc sălbatic, acolo, în mijlocul oraşului, iar în spate se înălţa un taluz cât o casă cu două etaje, cu smocuri de iarbă îngălbenită. Case nu se vedeau, nici oameni, treceau numai maşini şi autobuze, tot mai rare, în afară de al meu, care cu siguranţă înnebunise. Mă uitam la flăcăul de lângă mine, eram numai noi doi, mă întrebam ce-o avea în minte. Nu mă îndoiam că îmi pusese gând rău şi nu aştepta decât o clipă mai potrivită, să nu treacă nicio maşină. Căutam să-mi închipui unde ţinea cuţitul, şi ce gesturi avea să facă.

Nu-mi era frică pe cât s-ar crede, tocmai în ziua aceea, fiind găzduit de prieteni, îmi lăsasem acasă punga cu întreg avutul, n-aveam la mine decât ceasul, un stilou fără valoare şi banii de cheltuială. Aşa că de jaf nu putea fi vorba, rămânea numai atacul, ceea ce mă speria mai puţin decât îmi închipuisem; teama mea, continuă şi adevărată, îmi dădeam seama limpede, acum, pus la încercare, fusese gândul să nu rămân la mila altora, departe de casă. Devenisem curios şi aproape nerăbdător să văd ce-o să urmeze. După câteva minute de aşteptare, personajul a făcut ce nu mi-ar fi dat prin minte, cum n-ar da nici cui îmi ascultă povestea, s-a urcat în primul autobuz, fără să-mi arunce o privire.

Nu înseamnă că am fost mai fericit după aceea; locul rămânea la fel de pustiu, treceau maşini tot mai rare, şi parcul din faţă începea să se topească în întuneric. Atunci m-am pomenit cu o doamnă alături, apărută de nu ştiu unde, să crezi că-i Ucigă-l Toaca deghizat în femeie. Era o fiinţă cumsecade, fiindcă s-a oprit şi m-a întrebat în ce nevoie mă aflu, nu era greu să se vadă că am ceva pe suflet. M-a înţeles destul de bine, fiind una din acele persoane inteligente care n-au nevoie de multe cuvinte, şi nu te încurcă ţinându-ţi discursuri… Venea de la o treabă, n-avea aerul că ieşise la promenadă, poate se grăbea să ajungă acasă, dar a întârziat până au trecut două autobuze, ca să-i întrebe pe şoferi cum hfl ajung în staţia Durant, la hotarul cu San Leandro. I-au dat informaţii contradictorii, n-a mai avut ce face biata femeie, chiar eu am îndemnat-o să plece; după câte înţelesesem avea de străbătut parcul, şi poate era într-o primejdie mai mare decât mine. S-a dus, iar eu m-am rugat de soartă tăi poarte de grijă. Dacă o fi ajuns cu bine acasă, ceea ce sper pentru liniştea mea într-o viaţă de dincolo, cred că la rândul ei s-a rugat lui Dumnezeu pentru mine.

Un al treilea şofer, în sfârşit, m-a luat cu el, căci N tot

nu venise; ştia cum să ajung în San Leandro, era nevoie de o transbordare, mi-a spus unde să cobor şi cu ce autobuz să merg mai departe. Aşa am făcut, dar nu fără nelinişte, căci căzuse noaptea de-a binelea, şi tare îmi era teamă că Pit în acest timp umbla după mine pe la poliţie. Când am coborât la strada o sută Nouă, n-am recunoscut locurile, am mai avut o clipă penibilă, crezând că îmi pierdusem minţile. Dar m-am dezmeticit când m-am uitat la numărul unei case, era 104, ajunsesem în alt capăt al străzii, şi trebuia să merg până la 2138, cum avusesem prudenţa să scriu pe o notiţă. Ca să trec prin faţa a două mii de case, rare pe deasupra, cu grădiniţe între ele, mi-ar fi luat poate o oră, dar să nu ne speriem de pomană, dracul nu era atât de negru, numărătoarea acolo se face din zece în zece. Rămâneau numai o sută de case, căci Jumătate din cele care rezultă dacă împărţi două mii la zece se aflau pe partea cealaltă a străzii. Mi-am luat picioarele la spinare şi am ajuns într-un sfert de oră. Pit m-a întrebat dacă nu mi-a fost frică.

Trenul pleca la opt dimineaţa; aflându-mă într-o lume străină, am socotit să fiu în gară la ora şapte, aşa e bine. Am plecat de acasă la şase şi jumătate, pe întuneric, cu un taximetru, odată cu gazdele mele care mergeau în altă direcţie; nu le puteam cere să mă conducă la gară, aveau de cules oameni, aşteptau în stradă, doar îi văzusem.

Pit nu m-a împovărat cu felurite comisioane, cum se obişnuieşte, pentru rudele lui din România. Ar fi fost greu să le car prin toată America, şi se putea să le pierd, sau să mi le fure. Nu degeaba refuzasem electromotorul. Mi-a dat numai o fotografie, unde este el cu Aurora, s-o duc sorii lui, ca să ştie şi ea cum arată nevasta din Filipine. În afară că o iubeşte şi nu pierde un prilej să-i arate tandreţea, Pit e foarte mândru de Aurora, şi de sine e mândru asemenea, că n-a ezitat să zboare după ea până la Manila, fără s-o fi

văzut vreodată. Era o loterie grea; a câştigat de la prima tragere. Iată un om care a întins mâna cu ochii închişi şi a găsit ce dorise!

Gara era departe, am mers prin locuri necunoscute, liniştit că Pit îşi notase numărul taximetrului.

Când am ajuns se lumina de ziuă, în albastru. Nu mă miram că sala de aşteptare era goală, ştiam ce puţină lume merge cu trenul. Mă miram că Pit socotise necesar să-mi facă o rezervaţie, telefonase în ajun, de la slujbă. M-am mirat şi mai mult când casierul care abia deschisese ghişeul şi nu mai avusese niciun călător până la mine, a luat notiţa mea, a examinat-o cu atenţie, a confruntat-o cu un registru, s-a convins că era trecută acolo, cu acelaşi număr, pe acelaşi nume, pentru acelaşi tren şi aceeaşi oră, şi pe urmă, satisfăcut, mi-a dat biletul. L-am întrebat ce se întâmpla dacă n-aş fi avut rezervaţia. „A, mi-a răspuns el, cu cea mai mare naturaleţe, ar fi fost totuna!”

Am ţinut notiţa, şi o transcriu, să rămână o dovadă. Îmi cer iertare pentru toate aceste cifre, dar ce să fac, dacă ele există? „Rezervation 117 959. (Cifra 7 nu se barează în America. Dacă nu ştii, sau pui bara din obişnuinţă, rişti să nu fie înţeleasă.) Train No 11, Time 8, 05 AM Oakland-Los Angeles, 800.252 0047”. Întocmai! Am omis numai numele, să nu mă popularizez în propria mea carte.

Multă risipă de tipar şi de hârtie se face la calea ferată, cu broşurile privitoare la mersul trenurilor. În gări, literatura aceasta, cu ilustraţii în culori, ca nişte reviste de artă, zace în stive, la îndemâna cui vrea să le aibă. Am luat două, la Oakland, şi când le răsfoiesc astăzi găsesc în ele un ghid bunişor al Americii; cine n-a fost acolo îşi poate face măcar o idee. Dar în acelaşi timp îmi inspiră un fierbinte dor de ducă. Dacă nu poţi să pleci, te apucă tristeţea.

Până să se facă ora, se adunaseră vreo zece oameni,

şi când a venit trenul să mai fi fost de trei ori pe atâţia prin vagoane. Nu ştiu cum s-a născut în mine, aşa, din faptul zilei, un gust de boierie, că am predat valiza la serviciul de bagaje; oare ca să nu-i mai port de grijă, sau fiindcă voiam să scap de ea cu tot dinadinsul? N-ar fi fost greu s-o iau cu mine, s-o pun în plasă, şi n-aş mai fi pierdut aproape o oră la Los Angeles, în gară, aşteptând să vină căruţul cu bagajele.

Şi trenul, în stadiul lui de astăzi, este o risipă, cred că merge în pagubă. Societatea „Amtrak”, a statului, încearcă să reanimeze transportul pe calea ferată, cumpără sau închiriază liniile vechi, lăsate în paragină, modernizează vagoanele, îşi dă multă osteneală. Deocamdată foloasele mi se par slabe, amintirile rămân triste, apăsate de amintirea celuilalt secol, când trenul era o glorie a Americii.

În timp ce mergeam de-a lungul peronului, nehotărât în ce vagon să mă urc ca să-mi fie mai bine, aşa e când ai de unde alege, am socotit că nu-i după nicio lege să pui în mişcare o maşinărie de oţel, de mii de tone, ca să transporte de ici până colo o sută de oameni. Dacă treceam la socoteală personalul trenului, de la mecanic până la barman şi chelneri şi adăugam şefii gărilor dintre Oakland şi Los Angeles, cu impiegaţii de mişcare, casierii, hamalii, acarii, cantonierii şi toţi slujbaşii, numărul lor depăşea de multe ori pe al călătorilor. Pe parcurs, mi-a venit inima la loc, s-au mai urcat şi alţii, iar seara, când ajungeam la Los Angeles, jumătate din locuri erau ocupate, începea să semene a aglomeraţie, însă atâta timp cât trenul va pune o zi întreagă pentru un drum de patru sute de kilometri, nu va ajunge la o izbândă deplină. Păcat de curentul electric şi de oţelul care se uzează!

M-am urcat într-un vagon cu etaj panoramic, unde, fără să mă bată curentul, mă simţeam ca într-o maşină decapotată; nu, e prea mult; mă simţeam ca într-una din

vechile căruţe ale pionierilor, cu coviltirul dat deoparte, numai că avea arcuri mai bune şi mergea puţin mai repede. Există şi trenuri rapide, pe alte linii, îl ştiu pe cel de la New York la Washington. Dar e prea puţin pentru o Americă atât de mare.

Cum am plecat din gară, încet, ca mărfarele, am văzut în dreapta bulevardul Jack London; îmi părea rău, pierdusem, dar nici nu merita să cobor din tren pentru atâta. M-am gândit iar, cum scria omul acesta, în fiecare zi, trei mii de cuvinte; tocmai atunci simţeam în mine reînviind şi împresurându-mă toate oboselile din urmă, amăgite; aveam caietul în faţă, şi nu puteam să scriu nici măcar trei cuvinte.

La marginea oraşului am întâlnit ogoare, cu semănături de toamnă, dar nu foarte întinse; nu, marele grânar nu ştiu nici astăzi unde este. Nu se vedea niciun om şi nu înţelegeam cine şi cil ce mijloace, cu ce minte şi cu ce suflet putuse să lucreze pământul cu atâta perfecţiune. Tarlalele aveau forme geometrice, trasate ca pe planşetă. Nicio fărâmiţă de pământ ţâşnita de sub grapă nu se vedea pe de margini şi suprafaţa ogoarelor părea laminată; înverzind, aveau să semene cu o masă de biliard la scara Americii. Ştiam că n-ar fi fost nevoie de atâta pedanterie ca grâul să crească şi să rodească, mi se părea că toate erau făcute pentru ideea de frumuseţe, şi am înţeles că trebuie să mă bucur. Dacă la fel o fi fost lucrat ţii marele grânar, mai bine că nu l-am văzut, n-ar fi putut să-mi încapă în minte, m-ar fi făcut să mă îndoiesc de mine însumi.

Mi-am învins lenea şi am trecut în caiet însemnările de pe o notiţă, ceva ce mi-a povestit Pit seara, ca să-mi mai bage o spaimă în suflet. Poate de aici vine oboseala, am aflat prea multe întâmplări sângeroase, unele absurde pe deasupra, ţii n-am putut să mă păstrez detaşat de ele, mă împresoară şi mă gâtuie. Nu-i mult timp de când un

consilier al primăriei din San Francisco, scos din slujbă pentru nu ştiu ce raţiune, a intrat în biroul primarului şi a tras în el cu pistolul, apoi a mai împuşcat un om, un alt consilier, care venise alarmat de detunătură. S-ar putea să fie actul unui dement, dar nu m-ar mira să se afle că a fost o dramă pasională; unul din cele trei personaje era preşedintele homosexualilor din San Francisco. Poate ceilalţi doi făceau şi ei parte din asociaţie. Pentru dublul omor, ucigaşul a luat doi ani de închisoare. Alung departe gândul ultragios că judecătorul avea motive să-i ţină partea.

Nimic n-ar trebui să mă mire prea mult, o societate nou născută, în sânul unei societăţi încă nedecedate, îşi însuşeşte repede moravurile acesteia din urmă; drama pasională poate să fie şi ea preluată. Se fac sforţări în clipa de faţă să se inverseze moravul căsătoriei; în unele locuri aud că se admite prin lege. Nici în America oamenii nu stau cu mâinile în sân, de mult am văzut într-o fotografie manifestaţia unui grup de homosexuali în faţa Casei Albe, cerând dreptul la căsătoria între bărbaţi, încă nelegiferată. „Şi noi am luptat în război!” am citit pe placarde.

Când scriu aceste rânduri, la Chicago se judecă procesul unui om în a cărui casă au fost găsite cadavrele a nu mai puţin de treizeci şi doi de copii, victimele unei pasiuni a lui, maladive. Între timp se învaţă la istorie viaţa sultanilor, şi lumea se face a nu înţelege cât de vechi este exemplul.

Cineva intră într-un bar, izbind uşa cu piciorul, şi trage cu mitraliera în oameni, la nimereală. N-am văzut, dar cred, altfel cum s-ar pune în film o asemenea scenă? „Şi el ia tot doi ani?” l-am întrebat pe Pit. N-a putut să-mi răspundă. Nu m-ar mira să aflu că se poate scăpa şi mai uşor, cu suspendarea pedepsei. Sau cu achitarea; avocatul şi medicul îl declară iresponsabil. Şi după un timp, omul pune din nou mâna pe mitralieră!

Se vede că aveam un motiv de răfuială cu lumea, altfel nu m-aş fi lăsat pradă atâtor gânduri întunecate. Putea să fie urmarea întâmplărilor din seara trecută, peste care credeam că trecusem cu bravură. La toate se adăuga cenuşiul cerului, ca să n-am o zi veselă.

În schimb, a fost o zi instructivă, am traversat o geografie pe deplin inedită, care a infirmat vechea mea părere că peisajul se repetă adesea, de la un colţ al lumii la altul, fiindcă natura n-are destule modele pentru o variaţie continuă. Numai în Spania mi s-a mai întâmplat aşa, să nu pot găsi un peisaj asemănător cu altul, şi să ajjang până la impresia că nici eu nu rămân acelaşi, ci la fiecare kilometru parcurs devin altul. Mersul cu trenul mi-a prilejuit o revelaţie neîntreruptă, dar nu m-oi apuca să descriu totul, interesantă este numai ideea.

În loc să ajungem la ocean, pentru mine ţinta zilei, am intrat într-o vale largă şi lungă de kilometri, cu dealuri de o parte, cu munţi de alta. Într-o geografie firească, dealurile fac legătura munţilor cu câmpia; aşa este pretutindeni. Aici reliefurile stăteau separate, cu caractere precise de deal şi de munte, dar nu se năşteau unul din altul, ci aveau formaţii aparte, poate chiar antagoniste, refuzau să se apropie şi să unească, lăsând la mijloc calea ferată. Trenul şerpuia pe fundul văii, vedeam locomotiva pe deasupra vagoanelor şi mi se părea că se tupilează, să treacă neobservată şi să scape, fiindcă într-adevăr trenul nostru părea mic şi în primejdie în faţa acelei naturi care cântărea miliarde de tone. Ultimul ei produs, pe partea dealurilor, a fost o pădurice de eucalipţi şi ea mi-a adus iar aminte de Spania.

După două ore şi jumătate, în faţă s-a deschis o câmpie întinsă până într-o zare mult mai îndepărtată decât se vede fie obicei cu ochii, şi totuşi vizibilă până la capăt, printr-o supradimensionare optică, posibilă în America. Dacă trenul ar fi mers mai repede, poate că zarea nu mi s-

ar fi părut atât de departe, şi nu m-aş mai fi simţit atât de mic între un orizont şi altul. Am întors capul să privesc în spate, şi am văzut mult mai limpede ce separaţie nefirească era între deal şi munte. Sunt sigur că nu mai văzusem niciodată o asemenea privelişte; parcă erau două elemente geografice aduse de pe alte planete şi aruncate anapoda. Dar poate să fi fost aşa doar pentru mine, în ziua când am traversat eu California, marţi, 16 octombrie 1979. Iar în faţă, pe acel sol fără nicio înălţime, atât de neînrudit cu peisajul din spate, mult timp n-am văzut decât smârcuri de mlaştini, o inutilitate nemăsurată.

Spre a treia oră de mers, am ajuns la Salinas, orăşelul lui Steinbeck; nu poate să intereseze pe nimeni, nu mă interesa nici pe mine, dar trebuie să-mi creez iluzia unei relaţii cu oamenii. N-am văzut decât gara, cenuşie, mică şi tristă, scăldată în praf ca pe vreme de secetă. (A şi fost secetă lungă de altfel, pe câmp nu se vedea, ogoarele fiind irigate; pentru o gară nu se face ploaie artificială.)

În cabinetele de toaletă din trenuri, unde de voie de nevoie intri câteodată, m-am simţit prost totdeauna, fiindcă geamul mat mă împiedică să văd afară; e ca o scufundare. În trenul meu, geamul avea un dreptunghi clar la înălţimea ochilor; cineva judecase.

În a patra oră de drum, au răsărit munţi în dreapta, unde mă tot aşteptam să apară oceanul. Am sperat că un tunel în care am intrat după douăzeci de minute să ne scoată pe coastă; dincolo de el erau tot povârnişuri de munte. Când le-am depăşit, a apărut altă câmpie, frumos parcelată, grădini de legume, succedându-se până departe; acolo, în sfârşit, am văzut şi oameni, aplecaţi pe răzoare, altfel aş fi rămas cu impresia că pământul se ară singur, se grăpează, se seamănă, şi nu cere nicio îngrijire. Pe un drumeag era o expoziţie rurală de automobile, noi, lucioase, în culori vesele, înlocuind florile de câmp, după o metodă americană: oricât ar fi fost de artificial acest

adaus, izbuteau să înveselească priveliştea. Să fi ştiut de ele, ce s-ar mai fi răsucit în groapă Ford întâiul, care făcuse numai automobile negre! Urâtă ar fi pe câmp culoarea neagră! Nu-s destul ciorile?

I-am ţinut de rău pe acei fermieri; oricât de bine şi-ar fi lucrat grădinile, nu justificau atâta risipă de benzină; de ce veneau la lucru fiecare cu maşina lui, în loc să se asocieze şi să cumpere un autobuz, pentru tot satul? N-aveau decât să-l vopsesacă în toate felurile, ca să-l personalizeze, punând fiecare culoarea lui preferată.

Ca aşezări de oameni n-am văzut în zona aceea decât două căsuţe, cu un hambar la mijloc. Somnolam de prea multă monotonie; nişte vagoane lungi, răsturnate pe taluz, n-au izbutit să mă sperie, deşi putea şi trenul nostru să deraieze; calea ferată nu-i sigură în America, aşa mi se spusese. Nu, cred că este o calomnie, lumea n-o mai iubeşte, a avut o istorie palpitantă, a strălucit ca artificiile, care se prefac în cenuşă. Este adevărat că apasă peste ea o tristeţe, din cauza gărilor vechi şi urâte. Trenurile se modernizează, puse în pas cu vremea, vagoanele sunt elegante şi confortabile, cu fotolii care te învăluie şi te leagănă, cu aer condiţionat şi cu dulăpioare frigorifice, unde găseşti în orice clipă cuburi de gheaţă. Dar ce folos, dacă în gările ponosite descoperi amărăciunea vremii trecute, care umbreşte vremea prezentă şi îţi răceşte sufletul? Aşa e, mă întristau gările, am multă Iubire pentru ele, de aceea somnolam, ca să treacă timpul şi să nu cad în melancolie.

A trebuit să mă trezesc, a apărut pe neaşteptate un grup de sonde, care nu-mi sunt indiferente, au fost fundalul adolescenţei mele; şi apoi, azi când se vorbeşte cu atâta pesimism despre criza petrolului, o sondă în funcţiune nu poate decât să-ţi facă bine, să te înzdrăvenească, să-ţi dea speranţe. Erau sonde cu pompă, scoteau păcura cu ţârâita; s-o fi dus cu totul vremea

erupţiilor care îmbogăţeau pe un om într-o singură noapte? Ardeau gaze în aer, fără milă; nici măcar astăzi nu li se poate găsi o întrebuinţare?

În câteva minute, câmpul de sonde a rămas în urmă şi mi s-a răcit inima. Ce puteau ele să dea, faţă de nevoile lumii? Poate cât le trebuia fermierilor de mai înainte, să vină la câmp cu maşina. În vremuri bune, cine s-ar osteni să ţină în funcţiune un pâlc de sonde sleite? Căci, judecând după cole câteva rezervoare unde se strângea păcura, nu puteau fi mai de Doamne-ajută.

Acum trenul urca lung şi cu oboseală o coastă piezişă, cu o luncă în dreapta, cu un râu care venea din faţă; unde putea să se ducă, unde să se verse, dacă oceanul era în partea opusă? Deocamdată dovedea că mai avem de trecut cel puţin o creastă până să ajungem! (Am trecut vreo patru, sar peste ele, nu sunt o amintire plăcută.) Aş sări peste multe niţele, îmi rămân puţine pagini, dar n-am dreptul; cred că nimeni din câţi vor citi cartea nu va face exact drumul meu, chiar dacă odată se va duce în California. Ca să scurtez totuşi, voi nota numai jaloanele, şi cine îşi va da osteneala va face din ele imagini: un sat, cu căsuţe şi cabane, cenuşii, amărâte, unele cam în paragină şi la mijloc un hangar, apoi două ateliere mecanice. O gară de lemn; în jurul ei prăvălii, rezervoare, lăzi, o fabrică, şi pretutindeni automobile colorate. După o bucată de drum, o fermă golaşă, într-un peisaj lipsit, de alte repere.

Locomotiva n-a fluierat niciodată de la plecare. Am întâlnit un singur tren, de marfă, la ora prânzului; de ce-o mai fi dublă calea ferată, când la un singur kilometru intră peste două sute de tone de oţel, şi două mii de traverse?

O femeie a tricotat tot timpul, fără să se uite afară; de ce-o fi ocupat un loc la etajul panoramic? Treaba ei, tot n-avea cine să-l ocupe, iar eu eram mulţumit să fiu singur; căci o femie care tricotează nu-i o companie.

În flancul unei gări, o şandrama, o clădire mare de lemn, un fel de fabrică pentru prelucrat paiele, n-am înţeles ce se făcea din ele, avea acoperişul ars, că se vedea înăuntru. Cum or fi izbutit să stingă focul, când în afară de scândură pereţilor, şandramaua era plină cu baloturi de paie uscate?

În a cincea oră de drum, după ce peisajul se schimbase de atâtea ori, am intrat într-un ţinut deluros, cu iarbă arsă de soare. Pe acel pământ cu ondulaţii tot mai puternice am văzut pe rând lucrări omeneşti şi reziduuri după cum urmează: împrejmuiri solide, pentru vite, căpiţe de bălegar, mici industrii, căsuţe, fiare vechi şi maşini noi, care vor fi şi ele fier vechi, şi se vor arunca în grămadă. A fost o insulă populată de oameni, pe urmă natura a rămas goală; proporţia estimată de mine, pe tot drumul, nouăzeci şi nouă la sută pământ liber, pentru colonizare.

Urcam dealuri împădurite, tot mai frumoase, treceam poduri, peste ape care continuau să vină din faţă, dovadă că oceanul era încă departe; începusem să nu mai regret, California trebuia cunoscută, îmi era necaz doar că mă păcălisem, încrezându-mă în hartă şi în ideea că drumul care leagă două oraşe de coastă nu are de ce să ocolească prin interiorul ţării; şi-apoi, pe unde se poate face mai uşor o cale ferată, dacă nu de-a lungul plajei, cu nivel constant şi fără obstacole?

După un tunel lung, trenul a început să coboare, şi atunci am sperat că trecusem pe sub linia de despărţire a apelor şi că de aici încolo trebuia să apară oceanul. Peisajul avea majestatea unei fanfare, era plin de răpăitul tobelor care subliniau în fortissimo acordurile majore, mi se părea că înaintăm spre victorie, când deodată această muzică triumfală s-a stins în mine; la orizont se vedeau alte creste, luându-mi nădejdea că o să mai ajungem vreodată pe malul Pacificului.

Aşa am traversat California! Ce-o fi fost în sufletul

oamenilor care au venit aici prima dată?

Deşi calea ferată făcea ocoluri dese pe coastele povârnite, acum direcţia ei generală era spre cel mai precis dintre vesturi. Atunci cum de nu răzbeam la câmpie? Se lungise pământul?

Mergeam la vale, atât de încet, că un om, dacă s-ar fi dat jos din tren şi ar fi grăbit pasul, ar fi putut să ajungă uşor până la locomotivă, spre a-l ruga pe mecanic să meargă mai repede. O asemenea cale ferată eu n-am mai văzut, să coboare în serpentine, de parcă ar fi fost nebună, în curbe atât de fitrânse, că în unele clipe vagoanele din faţă ajungeau în dreptul celor din spate, fereastră în fereastră, şi trenul semăna cu un câine care se arcuieşte să se apuce de coadă, lira ceva nefiresc, şi cum pe margine stâlpii de telegraf, cu sârmele rupte, încolăcite, păreau jumulite şi gata să cadă, ni fi spus că fusese un război sau un ciclon, şi că mutase din loc până şi calea ferată.

La picioarele pantelor unde am ajjins cu frânele atât de încinse că miroseau de la distanţă a fier roşu, valea s-a lărgit şi a apărut populaţie. Întâi doi alergători în şort, care gâfâiau în jurul unei ferme de porci; alt loc nu găsiseră? Porcii nu-i băgau în seamă, se îngrăşau cu ritul în troacă. Iar oamenii voiau să slăbească!

Mai departe erau grajduri, o herghelie de cai, acolo să se fi dus cei doi, să alerge! Era o localitate umbrită de palmieri, cu blocuri de locuinţe, cu o arenă de sport; părea o staţiune de vilegiatură şi se numea San Obispo, luându-mă după firma gării. Peronul gemea de oameni, m-am temut că au să năvălească în tren, însă nu s-a urcat decât un negru pricăjit, cu o traistă în mână. În afară de el, nu mai erau decât vreo doi negri în toată mulţimea. Oare valea ducea la câmpie, îşi găsea loc printre munţi, sau trebuia să urcăm încă o dată?

Au apărut iar câteva sonde, cu pompele scârţâind plictisite, fără speranţe. Apoi căsuţe şi rulote, o localitate

volantă. Şi îndată după aceea valuri de nisip, care anunţau că oceanul nu mai putea fi departe. Aşa am sperat, dar am mai avut de trecut o pădure de eucalipţi venerabili; trenul mergea la pas, adesea oprea, aşa, fără niciun motiv vizibil; e de mirare că oamenii nu-i arată încredere? A mai fost şi-o rafinărie, pusă pe nisip, o nimica toată, ceva de un vagon pe zi, mai mult să încurce locul. Au apărut încă o dată dealuri, cu văi şi râpe, cu eroziuni fanteziste, compoziţii abracadabrante. Cum a putut să ajungă până aici atâta nisip? Şi a mai rămas vreun fir pe plajă?

Se sfârşea a şaptea oră de drum, când printre alte pâlcuri de sonde răzleţe s-a văzut oceanul, într-o lumină proastă, ca pâcla, fiindcă după atâta drum soarele ajunsese în faţă, unde avea să apună după câteva ceasuri. Era o dezamăgire, mă uitam cu privirea pierdută, dus pe gânduri, dar trebuia să-mi fabric un pic de emoţie, dacă vedeam prima oară în viaţa mea Oceanul Pacific.

Trenul a cotit la stânga, de-a lungul ţărmului, ceea ce dorisem şi aşteptasem. Nu puteam depăşi însă emoţia teoretică, nimic n-avea frumuseţe, din cauza luminii lăptoase; altceva ar fi fost dimineaţa, oceanul s-ar fi văzut albastru, şi până departe. Mergeam pe o coastă pietroasă, cu tufişuri uscate, şi abia târziu am văzut jos un colţişor de plajă, cu nisip bogat, galben, ca praful de aur. Să fi fost cu maşina, aş fi coborât să-mi dau cu apă pe faţă. Acest botez l-am făcut abia a doua zi, la Santa Monica, pe plajă; un val a venit peste picioarele mele, mi-a intrat în pantofi şi m-a udat până la glezne; nu puteam să mă supăr.

Relieful coastei acoperea oceanul pe multă întindere, împiedicându-mă să-l văd pe săturate, căci tot îl mai doream, deşi mă dezamăgise.

Era o şoseluţă asfaltată de-a lungul ţărmului, neumblată, s1 văzând-o aşa goală şi singură, le-am dat dreptate celor care mă sfătuiseră să nu merg cu maşina. Şi dacă ei exageraseră temerile, de ce n-aş fi avut dreptul să

exagerez eu însumi, drum când nu mai era mult până seara, şi nu ştiam ce se ascunde prin tufişuri?! apoi din maşină n-aş fi văzut la fel de bine ca din vagonul panoramic, aşa că am dat deoparte regretele. Cine mi-a spus că toată coasta Pacificului este o plajă continuă se înşală, sunt sigur că n-a văzut-o în toată lungimea. Am mers mult pe faleze stâncoase, cu promontorii bătute de valuri la bază, că un om nu avea unde să pună piciorul.

După zeci de kilometri am mai zărit un colţ de plajă, printr-o ruptură a pământului; jos erau un om şi un copil, şi prezenţa lor acolo, atât de izolată, făcea ca locurile să pară mai goale. În partea ţării, pe stânga, erau dealuri cu iarba uscată. Din loc în loc se vedea o mică staţie de radio, cu o antenă înaltă. Apoi o fermă, un grajd şi vaci la păscut, care ridicau capul la trecerea trenului. După un timp, am coborât lin până la o plajă adevărată. Am mers mult cu oceanul foarte aproape; soarele rămăsese puţin mai în spate, bătea pieziş şi apa începea să se coloreze de seară. Sunt totdeauna puţin trist în asemenea clipe, mai ales departe de casă, când nu ştiu unde am să dorm noaptea, ci ştiu doar că am să fiu singur. Pe multă întindere plaja, deşi frumoasă, curată şi generoasă, rămânea cu totul pustie; era şi-aici marea rezervă de spaţiu caracteristică pentru America. Într-un loc am văzut câteva rulote pe ţărm, iar în larg două iahturi, la ancoră; nimic statornic, în orice clipă puteau să plece, pe uscat şi pe apă.

Vedeam totul bine şi pe îndelete, trenul continua să meargă cu multă prudenţă. Oare şinele erau într-adevăr slabe, cum mi se spusese? Nu pot crede, şi totuşi, într-un loc văzusem vagoane răsturnate şi o locomotivă cu roţile în aer.

Ce voi da eu Americii? m-am gândit în acele clipe. Sper să-i dau ceea ce i se cuvine, redus la putinţele mele, dar nu mai puţin decât mi-a dat ea mie. Ce-am văzut nu mi-a arătat nimeni, ce am înţeles îmi aparţine, şi nimic nu este

o amăgire. Am avut atunci sentimentul, rămas până astăzi, al deplinei mele independenţe de observaţie şi cugetare.

Simţeam în schimb o constrângere de altă natură, la Los Angeles aveam de făcut o vizită, unui tânăr, dintr-o obligaţie, fiindcă altminteri îmi era cu totul departe de inimă. Cum clipa acelei întâlniri se apropia constant, oricât de încet ar fi mers trenul, mă gândeam la ea cu intensitate în creştere, până ce mi-am dat seama că nu-mi voi putea îndeplini obligaţia, totul în firea mea se opunea cu înverşunare. Atunci i-am scris tânărului cum urmează, meditând mult asupra cuvintelor: „Nu te-am căutat, băieţaşule, fiindcă ne despart prea multe. Eu am venit aici să descopăr ceva din America, şi poate am descoperit, măcar o câtime; dacă voi spune unu la sută din ceea ce încă n-a spus nimeni, voi socoti că este o izbândă mai mare decât speranţele mele, căci altminteri m-aş mulţumi cu unu la mie. Tu însă ai venit s-o cucereşti, te-ai înarmat şi ai sunat din trâmbiţă. O, dar dacă America nu-i încă descoperită cu totul, de cucerit n-a mai rămas nimic pentru niciun om care este viu astăzi, ci doar pentru pionierii de mâine, sperând că se vor mai naşte”.

Scrisoarea a rămas în caietul meu, netrimisă.

În ultima zi la Los Angeles, după ce mă întorsesem de la Honolulu şi mă pregăteam să plec cu avionul la Las Vegas, motiv pentru care rămăsesem la un hotel de pe aeroport, destul de arătos ca să nu-mi fie ruşine, am rugat pe o prietenă să-i telefoneze acelui tânăr, ca secretară a mea, şi să-i încredinţeze un mesaj din parte-mi. Dacă l-aş fi căutat direct, aveam motive să mă tem că va răspândi zvonuri în lume, va povesti cum i-am bătut la uşă să-i cer de pomană, căci ce-i drept, se nbiynuieşte. Cu patru seri înainte, la un bar din Hollywood, între cunoscuţi şi prieteni, unde ne-am simţit bine cu toţii şi am rămas până la ora închiderii, mi s-a întâmplat să mă pomenesc cu o bancnotă în faţă, o hârtie verde, cu chipul unuia din

preşedinţii Statelor Unite. Cineva voia să mi-o dăruiască, după un obicei inaugurat de Mecena, spre a-mi ajuta să-mi prelungesc şederea în America. Nu m-am simţit jignit, omul avusese o intenţie bună, materializată cu multă sfială, şi ca să nu-i jignesc eu pe el, refuzând cu o vorbă rece, i-am înapoiat bancnota, după ce am anulat-o iscălindu-mă pe ea mare, de la un cap la altul, peste chipul preşedintelui. Puteam s-o păţesc, cred că era caz de lezmajestate.

I-am dat instrucţiuni complete acelei prietene, numită Ioana, în ce fel să poarte dialogul cu tânărul. Desigur că el avea şti se mire: „Cum, călătoreşte cu o secretară?” Poate avea să fie chiar vexat că nu mă înfăţişam ca un coate-goale. Ioana urma să răspundă: „Nu-s chiar secretară, dar îndeplinesc şi această funcţie; de fapt, îi ajut să-şi piloteze avionul, sunt radiotelegrafist şi mecanic!... Şi iată ce am a vă transmite: patronul meu rămâne aici până mâine la ora unsprezece. Dacă doriţi să-i solicitaţi o întrevedere, îl găsiţi la hotelul Travel Lodge, camera 707, de pe aeroportul internaţional Los Angeles”.

Ioana a încercat să-i telefoneze în mai multe rânduri dar a sunat ocupat, sau n-a răspuns nimeni; n-am regretat prea mult că toată regia rămăsese zadarnică. De curând, secretara mea de ocazie mi-a scris, într-un adaus la o felicitare: „Mai bine că nu l-am găsit, riscam o jignire, aud că refuză orice conversaţie cu românii, ca să nu-şi strice accentul dobândit în America...”

Erau câteva sonde în largul oceanului; păreau părăsite. Într-a noua oră de la plecare, când trenul se îndepărtase de coastă, după ce trecuse pe lângă câteva localităţi de vilegiatură, nestrălucite, m-am dus în vagonul-restaurant şi am mâncat de seară, scăpând de o grijă.

În a zecea oră de drum, după câteva tuneluri, am intrat într-un ţinut frământat, tot mai aspru, dealuri stâncoase, cu şiruri de bolovani la creastă, blocuri de

piatră gălbuie, de sute de tone, nu ştiu cum ajunse acolo, parcă urcate cu macaraua, în partea oceanului, care nu s-a mai văzut, se întindea o vale înverzită; eram la Santa Barbara, lângă Los Angeles. Cădea o înserare tristă, mi-era cam frig şi puţin frică, aveam să lupt cu un oraş de nouăzeci de kilometri lungime, cu milioane de oameni, unde nu mă întâmpina nimeni. Sub calea ferată se înşirau vile, modeste, dar toate aveau piscină în faţă, măcar una mică, şi apa era albastră.

Intrarea în Los Angeles a fost lungă şi înceată; oraşul mi s-a părut întunecos, la fel cum mi se păruse San Francisco; îmi închipui că mult din acel întuneric pornea din mine. M-am certat aspru că depusesem valiza. Erau unsprezece ore de la plecare, şi am intrat bine în a douăsprezecea până să vină bagajele. Un taximetrist m-a dus la un hotel, aproape de Broadway, ţinut de portoricani; totul acolo mi-a amintit prima mea seară la New York. Nu putea să-mi placă, dar n-aveam putere să caut altul. În caietul de drum am notat cu pornire, parafrazând ceea ce spusesem odată despre femeile frumoase, care dacă sunt într-adevăr frumoase, nu pot să fie decât foarte frumoase: „Când ceva este sordid în America, nu poate fi decât foarte sordid, şi nimic nu-l poate întrece”. În baie erau gândaci; s-au speriat, s-au ascuns şi ascunşi au rămas toată noaptea. Camera mi s-a părut murdară, în schimb, patul era înfăţat proaspăt, cu cearşafuri strălucitoare şi netede ca mătasea. Aşa-i peste tot, chiar şi la hotelurile proaste. Cât despre prosoape, găseşti maldăre, puse în rastele, de toate mărimile, niciodată colorate, numai albe, ca să se vadă cât sunt de curate.

Îl uram pe şoferul care mă adusese acolo, uram hotelul, cu holul plin de tipuri suspecte, cu camera jegoasă, cu mocheta plină de praf şi năpârlită; în pat însă m-am simţit bine. Până atunci m-am pomenit trântind lucrurile în stânga şi-n dreapta, cu duşmănie, aruncând

gunoaie pe jos, ca să devin egal cu decorul; aş fi spus grosolănii, dacă ar fi avut cine să mă audă. (Vodoam că mă răzbun, în realitate făceam exerciţii de adaptare, ca să-mi treacă puţin crisparea. Am coborât în stradă, dar n-am mers decât douăzeci de metri, până la primul colţ, cât unde m-am întors repede; n-am văzut nimic să mă sperie, nnrul însă era plin de ideea ameninţării. Am intrat în cameră ca într-o celulă de închisoare. Voiam să mă salveze cineva, n-am putut să rabd până dimineaţa; cu toate că era târziu, µm pus mâna pe telefon şi am format numărul.

26

Atât de greu îmi este să mă adresez unor oameni pe care nu l-am văzut niciodată! Mac, prietenul meu de la Lausanne, îmi dăduse adresa, stăruise să-i caut, avea să-i prevină, puteam fi sigur că au să mă întâmpine cu prietenie şi au să se bucure. Aşa a fost, el le-a scris, de unde, luându-mă după mine, mă aşteptasem să-i vină greu, sau să uite; ei m-au aşteptat şi într-adevăr s-au bucurat din toată inima. Astăzi îmi sunt prieteni.

Mi-a răspuns Ioana, crezusem că era soţia, nu fusesem atent la explicaţiile lui Mac, gândul meu fugea înainte, spre America, încărcat de griji şi de răspunderi, de întrebări cărora trebuia să le caut răspunsul. Ioana era soră şi, luând-o eu drept soţie, m-ar fi crezut un Agamiţă Dandanaehe, decât că în loc de diligenţă, venisem cu avionul şi cu trenul. Am cunoscut-o şi pe soţie, se numeşte Liana, îmi este şi ea prietenă, o seară întreagă a cântat pentru mine cântecul care îmi plăcuse, *Feelings*, mi-a dat şi discul, şi notele tipărite. Pe el îl cheamă Nino, aşa scrie pe afiş; au o orchestră de patru oameni, cântă prin baruri, cum se iveşte ocazia, când într-un oraş, când în altul. Au cântat şi în Vietnam, soldaţilor, şi pe vapoare de croazieră, văduvelor bătrâne şi bogate.

Ioana mi-a spus că fratele ei cântă la ora aceea, dar o să-l anunţe, şi la prima pauză o să mă caute. Nu ştiusem

nimic despre aceşti oameni, şi acum începeau să alcătuiască o societate. Deodată, lumea aceea imensă, care mă speriase, pe când mă apropiam cu trenul, devenea mică şi intimă. Pe acest gând m-a chemat Nino cu o bucurie sinceră, aşa am simţit-o, cum s-a şi confirmat fără întârziere. Avea să vină a doua zi la nouă, să mă ducă la un hotel unde să-mi placă, pe urmă să-mi arate tot ce merita să se vadă. Ce poţi să arăţi cuiva în două zile, într-un oraş de nouăzeci de kilometri?

Cineva care fusese acolo îmi însemnase pe hartă trei puncte, spunându-mi să mă mulţumesc cu ele: un studio cinematografic, Universal City, la Hollywood, apoi Beverly Hills, cartierul vedetelor, în apropiere, şi în sfârşit Disneyland, departe, la capătul de sud al oraşului. Acum, dacă găsisem un ghid, nu mai aveam nicio grijă, a unsprezecea cetate mi se părea ca şi cucerită, din cele cincisprezece câte erau toate, în afară de Honolulu, încă acoperit de incertitudine.

Am dormit bine, dimineaţa m-am trezit devreme, cu o dispoziţie bună, deşi cerul acoperit arunca asupra oraşului o lumină plumburie. M-am plimbat pe străzile din centru, recunoscând planul cu uşurinţă şi bucurându-mă că nu mi-e frică de ele; era o experienţă suplimentară, nu mă interesa centrul oraşului, care este şi el un Manhattan, dar dacă mă aflam acolo şi aveam o oră în faţă, ar fi fost păcat să-l dau la o parte. Am intrat într-un bar unde mirosea a cafea proastă, dar caldă; eram surpat de foame, semnul unei destinderi adânci şi depline, cum nu mai cunoscusem de multă vreme. Am cerut să-mi facă un sandviş, dintr-o franzelă cât antebraţul, cu o litră de şuncă, nu mă pot exprima în unităţi de măsură americane, nu m-am familiarizat cu ele nici până în ziua plecării; am tot sperat că America are să adopte între timp măsurătoarea noastră.

Nino a venit fix la oră, îl aşteptam în holul hotelului, ne-am recunoscut fără nicio descriere, printr-un simţ al

relaţiilor, mi-a pus bagajul în maşină, şi îndată am fost în drum ppre Santa Monica. Aşa a socotit el că este bine, să începem de la nord, cu plaja, de unde se înşirau toate celelalte.

Despre plajă nu am ce spune, decât că era o curiozitate veche, unită cu nostalgia pe care mi-o trezesc toate locurile cu un anumit renume, unde n-am sperat să ajung vreodată. Udându-mi picioarele într-un val al Pacificului, nostalgia s-a convertit într-o bucurie concretă, şi în loc să-mi fie teamă de răceală, în ziua aceea posomorâtă, am simţit în inimă o căldură ca de la soare.

De pe plajă am urcat pe dealul Santa Monica, până la hotelul Bel Air, în jurul căruia se mută vedetele şi milionarii, pe care Beverly Hills nu-i mai satisface. E aceeaşi migraţie constatată şi la New York, o forţă centripetă îi poartă pe oameni în afara oraşului. Hotelul pare o veche mănăstire, adaptată, cu chilii printre arbori, unde se ajunge pe alei cu mochetă verde, tunsă scurt, semănând cu iarba. Noroc că nu-i mocheta de prin camere, cu firul de cinci centimetri, că nu s-ar mai usca niciodată după ploaie. La hotelul unde m-am mutat după-amiază, balconul era îmbrăcat în mochetă galbenă; sub el, un patio ca un teren de tenis, cu balansoare, mese şi scaune albe, se bucura şi el de aceeaşi largheţe, fiind acoperit pe toată suprafaţa cu mochetă verde, care aducea între ziduri iluzia unui colţ de natură.

Abia acum, după ce mă bucurasem cu adevărat de aceste montări confortabile, nu doar frumoase, aş fi putut să-i răspund domnului Andrica, de la Cleveland, că atâta mochetă înşirată pe afară, când în alte părţi ale lumii abia de-o găseşti prin casele oamenilor, este un stil, nu o risipă. Şi hotelul Bel Air, ca o mănăstire, este un stil, o întoarcere în secolul celălalt, cum a fost el, calm şi romantic. Dar nu şi-l pot îngădui decât bogătaşii; lumea cealaltă trebuie să suporte viaţa modernă, la care s-a ajuns cu atâta trudă, iar

acum e atât de hulită. Reşedinţele din jur, vile nu palate, abia se văd printre arbori. O camionetă, cu stelaje, ca distribuitoarele noastre de aragaz, staţiona în faţa unui parc cu porţi de fier aurite; se luau din stelaje şi se duceau înăuntru damigene de zece litri, cu apă de băut, analizată, sterilizată, descântată. E un serviciu special, oamenii se abonează. Apa de la conductă e suspectă, mi-a spus Nino, are nu ştiu ce plusuri, sau ce lipsuri. Şi la el acasă se foloseşte numai apă tratată; nu cumva se răsfaţă? câţi din acele trei sau patru milioane de oameni care trăiesc în Los Angeles, cu oraşele lui satelite, pot să bea apă adusă în sticle? Un serviciu de distribuţie de asemenea proporţii ar paraliza circulaţia.

Lipit cu Bel Air, se întinde pe coline cu parcuri continui vechiul sălaş al vedetelor, faimosul Beverly Hills, unde şi astăzi mai vine lumea ca la spectacol. Există un ghid tipărit, cu planul cartierului, în el sunt trecute toate reşedinţele remarcabile, cu istoria lor şi cu biografia proprietarilor. Cei mai mulţi dintre aceştia s-au mutat la Bel Air, poate şi mai departe. La intrarea străzilor, ca nişte alei silvestre, câte o placardă albă cu scrisul negru anunţă că indicaţiile ghidului sunt depăşite. Aşa trec gloriile.

Au venit în loc tot oameni bogaţi, altcineva n-ar putea să-şi permită; ca să înţeleg, mi-e de-ajuns să mă gândesc cât costă numai paza secretă, căci fără ea, în spaţiile acelea vaste, umbrite, misterioase, nicio viaţă n-ar fi în siguranţă. Nimeni nu-a uitat, cred, nu-i prea mult timp de atunci, cum a fost măcelărită, undeva pe aproape, actriţa epatantă, cu un întreg grup de oaspeţi. Am vrut să-i văd casă, dar n-am găsit-o, şi nu era timp de investigaţii.

Nimic nu-i decăzut în aspectul cartierului, dacă las la o parte palatul cu statui feminine vopsite în culori naturale. Încolo, casele îşi păstrează şi cochetăria, şi splendoarea, nu sunt tencuieli căzute, acoperişuri lăsate, burlane sparte; grădinarii se întrec să decoreze parcurile

şi grădinile, nu se văd frunze căzute pe alei, sau pe peluze, camioneta cu apă continuă să oprească periodic în faţa porţilor, pe unde au ieşit Cadillacurile… Dar fanaticii cinematografului, pentru care Hollywoodul îi fost Meca în deceniile trecute, socotesc că Beverly Hills, pfirăsit de vedete, e o ruină. Ei vin, văd placarda de la intrarea străzilor şi varsă o lacrimă.

Ca să ajungem pe bulevardul Hollywood, a cărui glorie se menţine, doar puţin veştejită, am mers mult pe o stradă de pierzanie, care îşi trage numele de la spectacolul deocheat striptease inaugurat aici, mi se spune, în casele de petrecere cu faţadele lor vesele. Dar eu ştiu că aşa ceva existase, într-o formă apropiată, cu mult înaintea vremii de astăzi. Se numa strip-pocher, un joc de cărţi la care miza erau veşmintele partenerilor; ei puteau să piardă, pe rând, haina sau rochia, pantofii, ciorapii, cămaşa, izmana sau chiloţii, până rămâneau în pielea goală. Am aflat de el dintr-o carte, „Un ciclon în Jamaica”, a unui scriitor englez, Richard Hughs, necunoscut în România, pe care µm încercat să-l propun editurilor, nu în folosul meu, Doamne fereşte! – şi a fost zadarnic. O altă carte a lui, „Primejdii pe mare”, descrie furtuna şi drama marină mult mai convingător şi mai franc decât Joseph Conrad, dar nimeni nu ştie. Strip-pocherul s-ar părea că l-a uitat toată lumea.

Cerul fusese mohorât, încercase să picure în mai multe rânduri, dar intrând pe strada petrecerilor, am găsit-o îmbrăcată în soare. N-avea nimic dubios sau sordid, dimpotrivă, era o urteră aerisită, parcă spălată proaspăt, pieptănată şi parfumată. Iar dacă veselia faţadelor cu fotografii colorate, îmbietoare şi sugestive, făcute cu artă şi cu discreţie, anunţa o frivolitate, ceva rămânea atât de pur în atmosfera străzii, că părea pregătită pentru o paradă a fecioarelor.

Bulevardul Hollywood este închinat vedetelor. În asfaltul de pe trotuar, la distanţe egale, cam doi sau trei

metri şi în linie dreaptă, sunt încastrate cercuri de alamă, cu diametrul de vreo patruzeci de centimetri, având la mijloc o stea, şi un nume. Unele locuri sunt încă libere. Când un actor îşi câştigă dreptul la această cinste, primarul oraşului îl consacră, cu solemnitate, atribuindu-i o stea şi încastrându-i numele în rândul vedetelor. Vine lumea să vadă, admiră sau ridică din umeri. Stelele, frecate de picioarele oamenilor, sunt lucioase, dar gloria mi se pare că scade.

Alături, retras de la stradă, lăsând un spaţiu liber în faţă, mai există celebrul Teatru Chinezesc, destinat marilor premiere ale filmului. China n-are niciun amestec în treabă, numai faţada teatrului, în pagodă, este de inspiraţie chinezească. Nimeni nu se miră. Pe un panou, în stânga spaţiului liber, sunt expuşi, în ordine istorică, deţinătorii premiului Oscar, filmele şi actorii. În sfârşit, în betonul turnat peste spaţiul din faţa intrării, unele mari vedete şi-au lăsat amprentele mâinilor şi picioarelor. E un ritual, dar nu ştiu cum decurge; desigur, betonul nu trebuie să fi făcut priză cu totul, trebuie să se socotească ora când s-a turnat, altfel ori intri în el până la gleznă, ori nu laşi amprentă. Probabil vedeta vine, în seara premierei, se descalţă, în aplauzele asistenţei şi-n fulgerele flaşurilor, îşi pune picioarele în betonul turnat proaspăt, apoi se apleacă să pună şi mâinile. La urmă se iscăleşte alături, cu degetul. N-am auzit, şi mă mir că nu le-a dat oamenilor prin minte, să pună la licitaţie favoarea de a spăla după ceremonie mâinile şi picioarele vedetelor. Pentru o mână, să zicem, licitaţia să înceapă de la o mie de dolari, pentru un picior de la cinci mii. Cine le vrea pe toate, n-are decât să concureze. Cred că ar fi curs milioane.

Am văzut acolo oameni răscrăcăraţi, ca să se prosterneze, cu mâinile şi picioarele peste celebrele amprente.

Dacă voi povesti mai târziu ce-am văzut într-un studio

cinematografic, unde m-am dus dintr-o inspiraţie proastă, am cam terminat ce aveam de spus despre acest Hollywood, pe care îmi închipui că lumea nu l-a uitat încă, şi nu-l ignoră cu totul, nici chiar generaţiile tinere. Deci socotesc cunoscută importanţa lui în istoria cinematografului. Îmi rămâne să adaug câteva cuvinte despre situarea lui geografică. Multă lume ar putea să nu înţeleagă de ce, aflându-mă la Los Angeles, mă tot plimb prin Hollywood. Fiindcă oraşele sunt împreună, şi eu ştiu, ca primarii, unde se sfârşeşte unul, ca să înceapă altul. Nu scrie nicăieri câte oraşe sunt toate în această uriaşă uniune citadină; am încercat să le număr pe hartă, m-am încurcat, fiindcă n-au delimitări clare, or fi între zece şi cincisprezece, în cuprinsul lor există vreo şaptezeci şi cinci de nuclee, cu destinaţii diferite, centre de afaceri, industrii, cartiere de locuinţe şi altele, fără caractere precise. Iar între ele, sunt semănate întinse locuri virane, terenuri petrolifere, câmpuri de aviaţie, grădini de legume şi chiar ferme.

Zeci de mile, cât am mers cu autobuzul pe autostrada orăşenească, spre Sfânta Ana, ca să ajung la Disneyland, n-am văzut un singur building, nici măcar o clădire cu mai multe etaje, ci numai ateliere distanţate, depozite, maidane, iar printre ele insule de locuinţe, căsuţe, unele mizere şi atât de înghesuite, că te prinde mirarea, când în jur este atâta risipă de spaţiu.

Am vorbit şi de alte oraşe fără înălţime, sunt multe, reprezentând o caracteristică pentru America. Los Angeles se află dincolo de limita tuturor a, un gigant întins pe burtă şi lăţit în ţărână. Dacă m-aş duce la antipodul lui şi aş desfăşura pe o întindere plană, etaj cu etaj, toţi zgârie-norii din Manhattan, suprafaţa lor, oricât i-aş rări, şi oricât aş trage de ei, n-ar acoperi decât o parte din Los Angeles.

Prosperitatea oraşului s-a datorat în primul rând petrolului şi celor două căi ferate care ajung la el din două

direcţii, din nord, pe unde venisem şi eu, şi din est, de la Santa Fé, poarta spre inima continentului. Lungimea lui necontrolată, exagerată şi inutilă se datorează automobilului. Să nu-l fi avut la îndemână, comod şi ieftin, oferit din toate direcţiile şi cu toate înlesnirile, oamenii nu s-ar fi întins atât de departe. Autobuzele existente în Los Angeles nu izbutesc să transporte decât o mică parte din populaţie, în deplasările ei zilnice. Ceilalţi oameni, marea majoritate, folosesc autoturismul, mai lesnicios, mai rapid, şi care, mai presus de orice, le dă o independenţă completă. Sunt zeci de autostrăzi citadine, suspendate sau îngrădite când merg la nivelul solului; ele se încrucişează pe două până la cinci nivele şi brăzdează oraşul în toate direcţiile. N-am putut să fac nici măcar o presupunere, cât au costat, închipuirea mea se sperie, ştiu preţul unei şosele obişnuite, pe câmp, fără obstacole, fără lucrări de artă, poduri şi suprapuneri aeriene. Iar aici una singură din aceste căi rapide are patru, şase, zece coridoare de circulaţie, şi uneori, când se etajează, ajung la zeci de metri înălţime, pe piloni care suportă mii de tone. M-am gândit, şi n-am mers mai departe, că numai proiectarea lor a cerut eforturi îndelungate şi grele, mii de oameni cu pregătire superioară au năduşit pe planşete şi pe maşinile de calcul, după ce minţi încercate au ales traseele, ţinând seama de mii de factori.

Pe autostrada numărul 5, care vine din nord, de la San Fernando, şi ajunge în sud-est, la Santa Ana. deschizându-şi drum prin cartierele aglomerate şi peste centrul oraşului, un traseu de aproximativ şaptezeci de kilometri, maşinile pot să meargă cu viteză constantă, fără să se oprească o singură dată. Şi fiindcă le-am văzut, contopite una în alta, şi am gonit zeci de mile alături de ele, şoseaua mi s-a părut o maşină gigantică de adunat existenţe umane, care le împleteşte, le contopeşte şi le calibrează, transformându-le într-o curea omogenă, o

bandă continuă. Bieţii oameni suferă însă o presiune, am simţit-o eu însumi, cu un fals sentiment euforic, fiindcă bucuria de-a învinge aglomeraţia fără a pierde viteza e un triumf iluzoriu; într-un târziu simţi că doare şi ustură.

În plimbarea noastră prin Hollywood i-am arătat lui Nino ţelul călătoriei mele, adăugând un gând vechi, dar nepronunţat mai înainte, ce mult regret că nu m-am organizat mai bine, să fi făcut un drum în Canada, măcar la Montreal, ca o scurtă incursiune, şi altul în Mexic, măcar la México City, că n-ar Îi fost departe niciunul, nici altul. Cât despre insulele Hawaii, i-am spus în continuare, era inutil să am regrete, ar fi fost un vis irealizabil; dar jinduiam după ele încă din copilărie, când am auzit la gramofon instrumentul acela numit pe la noi havaiană, ale cărui sunete glisate, surprinzătoare prin factura lor neprevăzută şi nici măcar bănuită, trezise în sufletul meu o bucurie mirată. „În Hawaii poţi să te duci, nu-ţi trebuie viză, nu-l de făcut nicio formalitate”, mi-a replicat Nino, fără să stea pe gânduri.

Alţii socoteau că şi California era prea departe pentru mine, şi mă priveau cu o neîncredere miloasă.

N-am stat nici eu pe gânduri, deşi ar fi fost nevoie să fac măcar socoteala timpului, dacă nu şi pe-a banilor. Dar Nino mă dinamizase cu hotărârea lui rapidă, nu puteam să fiu mai prejos decât el, urmez bucuros pe oamenii care nu şovăie la răspântii. Aceşti oameni nu dorm niciodată de-a-n-picioarelea, ţii câinii nu le mănâncă din traistă. Pe loc am mers la un telefon public, şi până ce Nino să ceară la informaţii numărul Companiei Aeriene, judecasem când să fie plecarea şi când întoarcerea. Aveam două zile economie, nu era greu să mai scot două din rostul drumului, aşa că un minut mai târziu, când luam legătura cu Pan Am, pentru care optasem din simpatie, fiindcă are un nume cuprinzător şi un atât de frumos building la New York, îmi fixasem întreg planul: să plec vineri, să mă întorc

luni, era timp cu prisosinţă pentru ce mă interesa în Hawaii. Pe aceste date mi-am făcut rezervaţia, care a fost perfectată telefonic, în două minute de conversaţie, şi înainte de a trece un sfert de oră de când aruncasem o vorbă. Avionul pleca la patru după-amiaza, nu trebuia să ridic biletul nici azi, miercuri, nici mâine, era destul să fiu la aeroport vineri, cu o oră înaintea plecării. Am întârziat printr-o fatalitate, voi povesti-o, am ajuns când mai erau numai zece minute. Totuşi a fost timp să-mi iau biletul, şi la patru mă aflam la poarta de îmbarcare, gâfâind, cu nervii tocaţi bucăţele, fiindcă nu-mi plac treburile făcute cu zorul. Avionul însă a plecat cu o oră şi jumătate întârziere; e păcatul constant al Pan Am-ului, îl cârtesc deşi continui să-i port simpatie, fiindcă pe drum recuperează timpul pierdut şi ajunge la vreme. Mă nemulţumea numai neconcordanţa: în timp ce eu goneam trepidând să nu scap avionul, echipajul, la curent cu întârzierea, şi probabil cunoscându-i chiar cauza, stătea calm cu cafeaua în faţă, fără să-i pese de mine.

L-am lăsat pe Nino să-mi aleagă hotelul, fără să-i fixez limite, socoteam că va şti ce mi se potriveşte şi nu voiam să mă socotească nici el coate-goale. Mi-a convenit să stau în Hollywood, cu atmosfera lui aproape provincială, ca a multor oraşe din America, rămase în aparenţă cu un secol în urmă, cu străzi largi, care parcă dau în câmpie, cu clădiri neînghesuite, şi fără trepidaţiile citadine. Aici se adăuga o mică eleganţă discretă, neoaristocratică, poate emanaţia acelui Beverly Hills al vedetelor, care se simte până şi pe strada cu cabarete.

Hotelul, „Concorde”, nou, elegant, cu numai două etaje, un real semn de aristocraţie, depăşea atât de mult nevoile mele, încât putea să mă şi indispună, prin ceea ce rămânea fără utilitate, dimensiunile camerei, ale patului, tapetele, lămpile, dulapurile stilizate unde n-aveam ce pune, lampa cu infraroşii din baie, care îţi îmbracă

spinarea într-o căldură plăcută cât stai în faţa oglinzii. Şi balconul cu mochetă galbenă, unde n-am avut timp să pun piciorul. Şi patio de jos cu mochetă verde, unde n-am aruncat decât o privire; veneam noaptea, ca să dorm câteva ceasuri, apoi toate acelea, elegante şi opulente, rămâneau singure. Nu-i nicio minunăţie, dar nu mai văzusem: camerele nu au cheie, uşile se deschid automat, apăsând pe nişte butoane şi formând un cifru, pe care ţi-l alegi singur şi rămâne secret chiar şi pentru omul de la recepţie, căci îl înregistrezi personal, pe un aparat cu zece butoane, de la unu la nouă plus zero, iar acesta îl transmite la uşă. Nu-i mare lucru, dar uite că scapi de o grijă, să iei şi să depui cheia, ceea ce m-a plictisit totdeauna. Iar cele patru cifre, câte erau necesare, nu le-aş fi uitat niciodată, pentru mine fiind toate sugestive, căci reprezintă simfoniile fără soţ ale lui Beethoven, trei, cinci, şapte, nouă, o succesiune fatidică.

Nino m-a condus, pe aceeaşi stradă şi nu departe, la un restaurant curăţel, armeano-americano-român, după cum scria pe firmă. Îl ţinea un armean de la Braşov, şi tot personalul vorbea româneşte, fără să pocească limba. Câţi armeni trăiese-n în partea locului n-am citit în statistică, dar cred că, dacă i-ai număra pe toţi câţi s-au strâns ca în sânul lui Avraam, ai face o o comunitate puternică, fără a mă încumeta să spun că ar fi în concurenţă cu comunitatea de bază. Aveau toate mâncărurile româneşti tipice, de la mititei şi ciorbă de burtă, până la sarmale şi musaca de vinete. N-o fi loial, dar cum patronul n-are să-mi citească paginile, pot spune că nimic nu era cum sperasem, bucătăria românească rămânea doar o intenţie. Lasă ca şi eu avusesem prea mari pretenţii, fără să ţin seama ce depărtare era până acasă.

Nino mi-a ţinut tovărăşie cât mi-am mâncat musacaua, fără s-o pot recunoaşte, apoi s-a dus să se schimbe, căci se apropia ora când îşi începea meseria. Mi-

a spus ce vârstă are, n-am vrut să ţin minte, îl pun după cincizeci şi departe de şaizeci, şi nu i-aş da nici atât, dacă n-ar avea puţin păr alb pe la tâmple, cum mi-l doream şi eu într-o tinereţe inconştientă. Admir oamenii care nu se îngraşă cu vârsta, după cum îi detest pe ceilalţi; m-am mirat de supleţea lui, şi l-am întrebat cum de apără de surplusuri, cu o meserie sedentară şi când n-are timp să umble altfel decât în maşină. Meseria lui, mi-a răspuns, este o muncă destul de grea ca să năduşească. N-am prea crezut, dar m-am convins a doua zi seara, când l-am văzut stăpânit ore în şir de ritmuri, cu chitara în braţe, participând la viaţa orchestrei cu fiecare parte a trupului în priză, din creştet până în vârful picioarelor; e o vibraţie care ajunge chiar în suflet, oţeleşte anatomia şi elimină toate toxinele, inclusiv pe cele psihice; un amestec de asceză şi bucurie.

Viaţa mea acolo a suferit schimbări, singurătatea mi-a fost întreruptă, am revenit la practici sociale uitate. Seara am mers la Ioana, nu o văzusem niciodată, ar fi venit ea să mă viziteze, nu puteam să trecem unul pe lângă altul fără să ne cunoaştem, dar stă cu părinţii, amândoi bătrâni şi suferinzi, nu-şi îngăduie să-i părăsească, este infirmiera lor continuă, fără concediu. Locuieşte pe o stradă cu palmieri, mi-a explicat la telefon cum se ajunge acolo, ca să nu mă las în voia taximetristului. Era foarte uşor, un viraj la stânga, apoi o linie dreaptă, pe Bulevardul Hollywood, un viraj la dreapta şi imediat încă unul, la stânga, pe strada cu palmierii; am recunoscut-o înainte de a da colţul. L-am condus pas cu pas pe taximetrist, care s-o fi mirat de limba mea pocită, când altminteri păream a cunoaşte oraşul ca un om de baştină.

Aflându-mi intenţia, Ioana s-a înflăcărat puţin la gândul de a merge şi ea în Hawaii, nu mai fusese niciodată şi nici nu se putea duce singură. Dar când a auzit-o, maică-sa a început să se vaite, aşa că planul, abia înfiripat, a

căzut în baltă.

Pe urmă am făcut conversaţie, despre peisaje şi cunoştinţe comune, ceea ce mi-a prins bine, prilejuindu-mi să mă întâlnesc cu mine însumi în ipostaze uitate. Luându-ne cu vorba, miezul nopţii a trecut pe nebăgate de seamă. Pe bulevard mai umblau oameni, dar nu puteam să stabilesc niciun raport între mine şi ei, mă întrebam ce caut eu noaptea în oraşul cinematografului?

Am dormit numai câteva ceasuri, a doua zi m-am dus la Disneyland, fără să-mi fac nicio iluzie; era numai o datorie. Să spun pe scurt ce este acolo nu sunt în stare, iar ca să spun pe larg nu mai e vreme. Încerc o cale de mijloc, şi unde n-oi mai putea, am să închin steagul.

Crezusem că ştiu cât de cât ce înseamnă Disneyland, nu era să fiu eu ultimul care să afle. Acum, după ce-am văzut, pot spune că este cu totul şi cu totul altceva decât îmi închipuisem. Nu sfătuiesc pe nimeni să şi-l imagineze pornind de la un orăşel al copiilor. Îşi găsesc şi copiii o distracţie acolo, aşa cum şi-or găsi-o în filmele cu desene animate ale lui Walt Disney, şi-n pastelatele Sily Simphonye. Dar şi unele, şi altele nu pot fi simţite şi înţelese până la ultima lor semnificaţie decât ele oamenii în toată firea, cu destulă experienţă de viaţă, cu minimă instrucţie şi măcar cu o câtime de sensibilitate.

Disneyland este un basm uriaş, compus din toate basmele Americii şi ale noastre, o călătorie prin locuri esenţiale din geografie, un ochi aruncat în istorie, în cosmos, în vrajă, în Vis, în uitare. Materializate şi animate cu o tehnică măiastră, est toate învie, de nu mai ştii ce-i realitate şi ce invenţie. Nu, ar fi prea mult, există un hotar vizibil între ele, dar farmecul şi atât de mare, că nu-l mai bagi în seamă, şi bucuros amesteci realitatea cu ficţiunea, ca la beţie.

Sunt spectacole, vreo patruzeci şi două, cu decorurile lor, într-o sală sau într-un colţ din natură, acesta reprodus

cu o minuţiozitate care te face să uiţi unitatea de loc şi să crezi că orice călătorie închipuită în spaţiu este posibilă.

Toate au la bază un scenariu, dar, deşi fără el nu se poate, mi se pare treaba cea mai uşoară; poveştile sunt gata scrise în memoria noastră, le tot auzim din copilărie şi din anii de şcoală; nu rămâne decât să alegem. Nici cu muzica nu-i greu, cred că se face la urmă, când personajele şi mişcarea sunt gata, se extrage de ici şi de colo, se compilează. Meşteşugul cel mare e pus în plăsmuirea fizică a personajelor, oameni, unimale, păsări şi plante, în sincronizarea mişcărilor, a glasului cu mimica şi în contopirea lor cu decorul. În faţa lor îmi scot pălăria cu admiraţie şi salut ruseşte, aplecându-mă cu fruntea până deasupra ţărânii.

Nu-i datoria mea să povestesc vreunul din aceste spectacole, de pildă cel intitulat „Jungla”. Dar trebuie să spun că feste o junglă atât de bine alcătuită, încât accepţi din toată inima s-o iei drept adevărată. Nici nu pot spune că vegetaţia ar fi falsă, nu mi-am dat seama; nu ştiu dacă arborii nu sunt vii şi autentici, transplantaţi dintr-o Africă ecuatorială. O fi cineva care a văzut mai clar şi a pus mâna să se convingă, dar fiu cred că este mai în câştig ca mine. O apă vâscoasă sttrăbate peisajul, şi mergi pe ea cu barca. Un crocodil cască gura să te înhaţe, nu mai devreme, nici mai târziu decât ai face un crocodil viu care ştie când să-şi apuce victima. Se înţelege că pentru acest singur detaliu există o instalaţie întreagă; o celulă fotoelectrică disimulată nu ştiu unde dă comanda, şi crocodilul o primeşte instantaneu, prin fire ascunse sub apă. Un rinocer se scufundă când te apropii, pe urmă iese deasupra şi stropeşte, îndreptându-şi jetul cu precizie de centimetru prin pupa băncii, ca să nu-i ude pe oameni. Nu lipseşte nimic din populaţia junglei, fiare, maimuţe, reptile şi păsări; toate sunt animate, execută un rol cu precizie şi naturaleţe, fără să li se vadă motoarele şi articulaţiile

mecanice ascunse sub pielea elastică. Fiecare asemenea subiect este o uzină; nimic din toate acestea n-ar fi fost la îndemâna oamenilor, fără zborul în cosmos, care a dus automatizarea dincolo de limita închipuirii noastre.

Nu am de gând să spun ce se întâmplă în peştera piraţilor din Caraibe. Dar am trăit aventura, am trecut cu barca pe sub zidurile unei cetăţi asediate, apoi pe lângă o corabie abordată, am văzut ambele lupte, cu bubuit de tunuri, cu flăcări, cu împuşcături şi săbii încrucişate, cu uralele atacatorilor şi cu gemetele celor răniţi de moarte. În cetatea părăsită piraţii fugăreau femeile; n-avea cine să le apere. Un tâlhar, întins pe o grindă, dădea să tragă cu pistolul în lumea din barcă.

I se vedeau grimasa, ochii plini de sălbăticie, gura strâmbă de ură; se răzgândea în ultima clipă, fără să-i scadă răutatea de pe faţă. Toate câte le spun, sincronizate ca mişcarea aştrilor într-o astronomie accelerată. Barca între timp, ca să adauge alte emoţii, urca rampe de apă, de nu înţelegeam prin ce artificiu se obţinea un plan înclinat, continuu, dintr-un element fără stabilitate. Dar era într-adevăr apă, se pompa masiv şi venea la vale, îngăduind bărcii să înainteze într-o poziţie nefirească. Pe urmă, după ce trecea de creastă, barca se precipita în jos, ca într-o cascadă.

Am văzut şi peştera cu comorile piraţilor, şi scheletul comandantului mort în captivitate, îmbrăcat în uniformă, stând pe scaun, cu cotul pe masă, cu un pahar gol alături; însă acestea sunt glume.

Mai spun două cuvinte despre corul păsărilor şi al florilor, cure m-a plictisit, era monoton şi static, făcut cu o imaginaţie limitată, întins în schimb ca gumilasticul, ca să umple douăzeci de minute. Lăsând la o parte subiectul, nevaloros, şi luând doar ideea, enunţul de treizeci de secunde, ansamblul acela feeric de păsări imaginare şi flori însufleţite, armonizarea culorilor cu mişcarea şi

cântecul, judecate cu răceală, mi s-au părut o izbândă fabuloasă.

Am fost şi prin alte locuri, nu multe, am obosit repede, fiindcă la început, de unde venisem sceptic, m-am lăsat cucerit pe deplin şi m-am dăruit cu tot sufletul acelor basme extraordinare. Amintirea lui Walt Disney, a cărui fantezie mi-a fermecat tinereţea, mi-a trezit acum un sentiment cald de recunoştinţă, m-am gândit că lumea merită să trăiască şi să fie mai fericită, când în sânul ei se fac lucruri atât de frumoase. Pe urmă, dezmeticindu-mă, a trebuit să înţeleg că minunatul Disneyland, întins pe zeci de hectare, nu-i altceva decât o afacere, desigur mănoasă, dacă a ajuns să aibă şi pui, o sucursală la Orlando, în Florida, şi alta în Japonia, cum aflu în ultima clipă. Mă gândisem naiv, în clipele de emoţie, că neest basm mai frumos decât toate basmele noastre este un dar făcut copiilor americani, de orice vârstă, şi tuturor copiilor de orice vârstă din lume, care vor veni în America.

Din cupoanele de intrare luate la casă, pentru cincisprezece spectacole, la care socotisem că mă voi duce, mi-au rămas nouă. Le păstrez amintire, sunt frumos colorate. Din tot ce-am lăsat deoparte, regret că nu m-am dus la Ţara Urşilor. De umblat însă am umblat vrednic, ştiu cum se înfăţişează Disneyland în toată întinderea. Câteva zeci de hectare nici nu-i mult, într-un oraş de peste o mie două sute kilometri pătraţi suprafaţă.

Inima mea însă a rămas la *America The Beautiful*, unde se intra gratis. Acolo, în sala care se înclina până la ameţeală în viraje, în aer, pe uscat şi pe apă, odată cu aparatele panoramice de filmat, din elicopter, din automobil sau din şalupa rapidă, am văzut, cu alt ochi, pe un ecran de trei sute şaizeci de grade, peisajele pe unde trecusem cu inima strânsă de temeri şi singurătate; atunci America, nedescoperită în acele imagini, nu mi-a mai făcut frică, şi am iubit-o.

La întoarcere, în staţia autobuzului, un om beat, sau îndopat cu droguri, ar fi putut să mă repună în vechea stare de alarmă, când mă temeam de toate, şi multe îmi trezeau repulsia. Era livid, ca un cadavru, dar n-a izbutit să mă indispună, fiindcă dincolo de el, rătăcit şi singur, imaginea Americii rămânea grandioasă.

N-am să socotesc deloc că a fost o seară pierdută dacă am mers la bar şi am rămas până la ora închiderii. Nino se îngrijise să invite un prieten de sacrificiu, care să mă conducă până acasă cu maşina, în clipa când n-aş mai fi avut de ce să rămân acolo. Era o zi fără aglomeraţie şi atmosfera aerisită m-a făcut să mă simt bine; sunt în cursul săptămânii zile când oamenii nu ies în număr mare să petreacă, rămân acasă, uneori e un tribut plătit familiei, alteori o bucurie, fără ea nu s-ar mai însura nimeni. Asistenţa din seara aceea calmă o alcătuiau obişnuiţii localului, se cunoşteau între ei, ceea ce crea o atmosferă intimă. Am fraternizat cu oameni de pe la alte mese, într-o comunicaţie naturală, nezgomotoasă şi neeuforică; prietenia mi s-a părut că este de fapt o familiaritate, dar discretă şi cuviincioasă, fără gălăgioasele „bruderschaft”-uri de la beţie, care îmi repugnă, fiindcă nu le generează altceva decât o excitaţie alcoolică. Nimeni din acea asistenţă nu şi-a pierdut o clipă stăpânirea de sine, deşi atmosfera era călduroasă, şi cântecele Lianei, sentimentale, cu accente patetice, gemete reţinute, creau o beţie, şi chiar adâncă, dar numai a sufletului. În pofida a tot ce mi-a spus Fici, nu cred că inima femeii în America să fie insensibilă la iubire; decât că o simplifică, în aceeaşi măsură în care nu admite să se lase în voia sorţii.

Şi îşi ia măsuri de prevedere. Nu, iubirea nu poate să dispară, nllta timp cât se va scrie muzica pe care o cânta Liana, iar alteori am auzit-o, estompată, pe coridoarele hotelurilor, în uşile ascensoarelor şi în sălile de aşteptare ale autogărilor, pretutindeni unde poate să se nască o idilă.

E drept că muzica o scriu bărbaţii în cea mai mare parte din cazuri, numai că este nevoie de un climat cald ca ea să se nască, nu de pustiul îngheţat din jurul unei femei fără inimă.

Controversa mea cu Fici porneşte, cred, de la ideea propusă de mine, că sentimentele, în loc să scadă sub controlul raţiunii, devin mai puternice. La urma urmelor de ce trebuie cu o femeie îndrăgostită să-şi ignore preţul şi să nu şi-l revendice? Dacă la o ruptură refuză să-şi pună cenuşă în cap sau Mă meargă la mănăstire, înseamnă că în locul inimii are un Computer?

Pe la miezul nopţii am vrut să-l eliberez pe prietenul de sacrificiu, dar a rămas prin propria lui dorinţă. De altfel, chiar să nu fi fost el acolo se găsiseră destui voluntari ca să mă conducă.

La ora două am mers cu toată familia lui Nino la o cafeterie deschisă zi şi noapte; erau istoviţi, trebuiau să mănânce, cântecul, mai ales când îl însoţeşte pasiunea, este o muncă pe care harnica furnică n-o înţelege, judecându-l pe greier. Şi eu l-am judecat, luându-mă după o fabulă nedreaptă. Oare cântecul lui nu-i o poezie şi nu ne-a fermecat în liniştea nopţilor de vară, dându-ne sentimentul că nu suntem singuri, ci un prieten veghează asupra durerilor noastre? Pe când cumătră furnică, luată ca exemplu de hărnicie, ce este ea dacă nu o imorală strângătoare de alimente, produse de alţii, o zgripţuroaică lacomă şi zgârcită? Aflu, cu mâhnire, că la bătrâneţe, când urechea devine insensibilă la unele sunete, oamenii nu mai aud cântecul greierului.

Deşi nu-mi era foame, am mâncat, somon, ca să mă integrez în atmosfera de hărnicie; oamenii aflaţi acolo la o oră neobişnuită pentru masă nu erau cheflii, în drum spre domiciliu, ci veneau sau se duceau la o muncă.

Iarăşi am dormit numai câteva ceasuri, dar n-am să mă vait, fiindcă nu-mi pierdusem noaptea pentru o simplă

frivolitate. Şi chiar să fi fost aşa, aveam dreptul, după ce dusesem o viaţă atât de austeră. Deoarece nu simt niciun regret şi nici nu mă ruşinez când mă gândesc la întâmplarea aceea, înseamnă că mi-a fost folositoare.

Nu pot să spun la fel despre vizita făcută a doua zi dimineaţă, la Universal City, studio cinematografic transformat în distracţie; acum da, regret cu ruşine şi nu-i înţeleg pe cei care m-au îndemnat să merg acolo. Regret cu atât mai mult, cu cât l-am făcut şi pe Nino să piardă timpul, căci a ţinut să mă însoţească.

Un loc de parcaj de cinci pogoane era gol la sosirea noastră; după două ceasuri, când am ieşit renunţând la restul distracţiei care ţinea până după-amiază, tot parcajul se populase, sute de maşini băgate una în alta acopereau asfaltul ca o cireadă pestriţă; dacă unul din acele animale îţi aparţinea, cum să-l identifici? Fiind legat de ora avionului, am intrat în panică. Nino nu-şi memorase locul unde îşi lăsase maşina, iar eu nu fusesem cu gândul acolo. Îmi aminteam ceva, parcă trăsesem cu botul într-o bordură mărginită de arbori; am găsit arbori, dar nu bordură, pe urmă bordură şi nu arbori, iar când am descoperit şi una şi alta, împreună, aşa cum ţineam minte, maşina nu era acolo. Nino se gândea că poate i-o furaseră, nu voiam să admit, aveam acolo tot bagajul şi dacă de atâtea ori am privit cu nepăsare pierderea valizei, acum însemna să pierd tot, odată cu geanta unde, pe lângă lenjeria de schimb şi lucrurile de noapte, ţineam caietul cu însemnări, cu numere de telefon şi adrese.

Am încercat să procedăm cu chibzuială, am controlat pe rând câte o parcelă, am împărţit-o în două, luând fiecare o parte, şi abia acum, când aveam o răspundere directă, mi-am dat seama că nu reţinusem nicio particularitate a maşinii, ca s-o pot identifica între altele, nu prea mult diferite. Nu mai eram sigur nici de culoare, era verde, sau albastră, nu niciuna, nici alta? Mergeam cu

speranţa ca maşina să fie în zona explorată de Nino, că din partea mea existau toate şansele să trec pe lângă ea fără nicio tresărire, deşi în lada ei uriaşă aveam toate bunurile mele momentane. Cât era Nino de înalt, îi vedeam numai capul, mergea parcă într-o tranşee, ca să se ferească de gloanţe. Ca să trec prin toate încercările, după un timp l-am pierdut din ochi, atâta mai lipsise spre a-mi pierde tot calmul. Mă gândeam cu ciudă, cu mâncărime de piele că în curând avionul de Honolulu avea să decoleze fără mine.

Eram cu totul căzut în restrişte când l-am văzut pe Nino venind cu maşina. În loc să mă bucur, mi-a fost necaz şi ruşine că nu-i reţinusem culoarea exactă, eu care mă laud ca le văd şi le ţin minte pe toate, căci nu era nici verde, nici albastră, ci şi una, şi alta.

De-acolo înainte am mers repede, numai că a trebuit să ocolim, s-o luăm şi pe Ioana, nu puteam s-o ignor dacă voise să mă conducă. Ţineam seama că nu-i era uşor să-şi ţie părinţii singuri, două ceasuri, şi nici nu ştiu cum obţinuse încuviinţarea. Până să ajungem la aeroport, a început să plouă. Ca şi când n-ar fi fost destul, n-am găsit loc de parcare; l-am lăsat pe Nino să caute în altă parte, iar eu cu Ioana am mers la Pan Am, să luăm biletul. Ca şi când tot n-ar fost destul ce-am spus până acum, la ghişeu era coadă, şi în zece minute pleca avionul. Ei bine, a mai fost ceva peste toate, nu ştiam, altfel poate îmi pierdeam minţile: Nino îşi parcase, în sfârşit, maşina, dar când să deschidă lada de bagaje, constatase că uitase cheile în contact, şi uşa se încuiase singură. Avea un rând de chei într-o punguliţă impermeabilă, lipită sub aripa maşinii, unde să n-o poată dibui nimeni, numai că n-o găsea în grabă, aşa se întâmplă când îşi vâră dracul coada într-o treabă omenească. Nu mai rămânea decât să cadă avionul! Cred că dintre noi toţi, Nino a suferit ciuda cea mai mare. Iar eu m-am socotit cel mai vinovat de toată întâmplarea. Ce nevoie avusesem să merg la Universal City? Şi astăzi

îmi este ciudă.

Un tren de minicare ne-a purtat pe drumuri sinuoase, peste dealuri, terenurile studioului au proporţii geografice, şi toate elementele topografice ale unei naturi variate. Am căzut într-o capcană, oameni de pe altă planetă ne-au ţinut drumul şi ne-au imobilizat într-un fel de grotă, unde ne aştepta moartea, cu detunături şi fulgere electrice, în timp ce eu, unul, căscam de-mi trosneau fălcile. Pe urmă a apărut un supraom, cu mitraliera în mână, nu era mitralieră, ci un laser, şi într-o clipă, asupritorii noştri s-au făcut praf şi pulbere. Atunci salvatorul a strigat „Sunteţi liberi!” şi minicarul a mers înainte. Mi-e silă să povestesc restul, mă gândesc însă că fac un serviciu celor care ar vrea într-o zi să repete experienţa mea nefericită. Ne-au arătat două spectacole, unul cu cascadori, n-aveam nevoie, îi ştiam din filme, unde acrobaţiile lor sunt mai spectaculoase, datorită unghiului de filmare şi adausurilor trucate. Apoi o demonstraţie cu animale, un şoarece şi un câine, o corcitură simpatică, populară, după cum mi-am dat seama, şi iubită de public; la sfârşitul numărului, neînvăţată încă să vorbească în graiul oamenilor, corcitura s-a exprimat grafic, a arătat o tăbliţă pe care scria: „Aplaudaţi!” şi lumea s-a executat cu tot entuziasmul. Am văzut pavilionul unde se machiau şi se odihneau între filmări Elizabeth Taylor şi ilustrul ei partener Richard Burton. Dacă-mi arătau condeiul lui Walt Whitman, sau paharul din care Edgar Poe şi-a băut ultima înghiţitură, ar fi fost altceva. Pe urmă au dat în vileag câteva trucaje copilăroase, cum cade ploaia la o fereastră, cum o motocicletă, stând ţeapănă cu un copil din asistenţă aşezat în şa, se vede reprodusă simultan pe ecranul de alături, într-o goană ameţitoare, printre vehiculele pe care le lasă vitejeşte în urmă. Cum un om răstoarnă o maşină cu un singur deget. Iar altul, legat cu un fir de oţel, invizibil, face un salt de cinci metri, de parcă ar avea aripi la picioare.

Fiecare demonstraţie fiind precedată de lungi conferinţe, pentru o asistenţă subdezvoltată. Toate acestea, şi altele, cu adevărat palpitante, le văzusem de mult la Ufastadt, studiourile cinematografice de la Babelsberg, în preajma Berlinului.

Lepădându-ne de restul eroarei, ne-am abandonat minicarul, dar a trebuit să aşteptăm până să găsim un vehicul care să ne ducă la poartă, mai mulţi kilometri.

A fost cea mai inutilă din experienţele mele în America, n-am să mi-o iert niciodată, cum n-am să iert nici pe cei care mi-au dat sfatul. Dar ciuda cea mai statornică şi mai vie am s-o port studioului.

Abia în zbor, spre Honolulu, când începuse să mă preocupe avionul, cu vădite semne de oboseală, cu materialele plastice îngălbenite şi plesnite, cu nituri lipsă la tablele aripilor, am simţit că mă dureau fălcile, de mult ce îmi mestecasem enervarea; nu-i doar o vorbă, m-au durut toată noaptea, ba parcă erau inflamate şi gingiile.

Avionul, un Boeing cu patru motoare, cu cinci sute de locuri, o corabie, acelaşi tip cu care venisem din Europa, mi-a adus aminte sosirea la New York, când eram atât de descumpănit şi mă apăsau atâtea temeri. Nu-mi închipuiam că experienţe atât de târzii pot să dea roade atât de bogate şi atât de repede. Abia trecuse o lună de atunci, şi mă familiarizasem atât de bine cu tot ce mă înconjura, şi cu tot ce ştiam că mă aşteaptă, încât viaţa mea aici mi se părea cunoscută dinainte.

27

Când am aterizat se făcuse întuneric. Pe aeroport, Hawaiiene drăguţe, trimisele hotelurilor, îmbrăcate ca europenele, dar împodobite cu cununile lor de flori puse în jurul grumazului, întâmpinau oaspeţii care aveau camere reţinute, îi strigau de pe liste, le puneau şi lor cununi, pe bărbaţi îi sărutau, ridicându-se pe vârfuri, iar aceştia, fără să se uite în oglindă, se umflau în pene şi îşi făceau visuri.

După ce m-a compătimit că nu-mi reţinusem cameră, belgianul cu fizionomie indiană, vecinul meu din avion, mi-a propus să luăm un taximetru împreună; locuia în Vaikiki, cartierul turistic, unde sunt şi hotelurile. Dacă nu voi repeta niciodată acest nume, să nu se creadă că l-am scăpat din vedere; nu-mi place cum sună, parcă-i o ciripeală; de câte ori l-am auzit m-am uitat prin copaci, să văd dacă nu-i o pasăre exotică.

Oraşul nu era departe, şi drumul nu mi s-a mai părut întunecos, ca la San Francisco; n-am avut nici stânjenirea obişnuită pe care o simt când ajung în locuri necunoscute, unde nu ştiu ce mă aşteaptă. Parcă mă întorceam la mine acasă, poate fiindcă îmi suna în ureche cântecul havaianei cunoscut din copilărie. Încă din mersul maşinii simţeam atmosfera tropicală, nu atât prin cele ce puteam să percep în peisajul derulat repede, cât prin răsfrângerea lor în mine.

Erau exact două sute de ani de când sosise aici căpitanul Coock, primul european care a debarcat în Hawaii, unda mai târziu a şi murit, ucis de indigeni într-o încăierare stupidă. Poate într-o viaţă trecută, deşi nu am credinţa să mi-o închipui, oi fi fost pe aici cu mult înaintea lui, şi nimeni nu ştie, nu s-a păstrat nicio dovadă; nu mă pot bizui doar pe sentimentul încercat la aterizare, că lumea aceasta îmi aparţinuse dintr-o foarte îndepărtată vechime. Când am dat ceasul înapoi cu încă trei ore, mi-am amintit că mă aflam exact la antipodul locului unde mă născusem, şi cu toate că pe lângă cele o sută optzeci de grade de longitudine era şi o mare diferenţă de latitudine între unul şi altul, nu descopeream nicio oprimare în trup sau în suflet, cum mi se întâmplă dacă mă duc la nord, chiar şi o sută de kilometri. Indiscutabil mă aflam într-un loc unde mă simţeam ca la mine acasă, deşi până acolo aveam de mers jumătate de emisferă. Nu pot spune mai bine sentimentele mele decât cu o vorbă suburbană, că mă

trăgea aţa în Hawaii.

După ce l-am lăsat pe belgian acasă, la picioarele unui building cu faţada de aluminiu şi sticlă, taximetristul, după după fizionomie descendent al vechii şi tot mai răritei seminţii insulare, m-a dus la un hotel de pe malul mării, printre cele modeste, dar curat şi simpatic. I-am dat un dolar şi jumătate peste ce marca aparatul, fiindcă aşa e obiceiul, nu doar în America. Omul a ridicat ochii cu o mirare candidă. „Pentru ce?” a spus, de parcă până la mine nu-i mai dăduse nimeni. Nu era făţarnic, cred că depăşisem obişnuinţa cu cincizeci de cenţi, adăugaţi ca să fie sumă rotundă. A vrut să-mi ducă bagajul, m-am opus, m-aş fi simţit mai prejos şi de el şi de mine, nu voiam să creadă că urmărisem să-i cumpăr bunăvoinţa. Picasem acolo într-o clipă plină de farmec, se auzea murmurul oceanului în faţă, deasupra foşneau palmierii şi o făclie prinsă oblic într-un zid de alături ardea pâlpâind, cu o flacără galbenă, blândă, parcă melodioasă.

Sigur că mă trăgea aţa! N-am ţinut seama că era ora nouă; cum mi-am luat camera şi mi-am dus bagajul, am ieşit la plimbare. Belgianul mă asigurase că nu-i nicio primejdie; să se fi fost, oare aş fi rezistat: vrăjii?

Strada unde m-a dus taximetristul, la hotelul Edgewater, care înseamnă „De lângă apă”, era pe gustul inimii mele, rupea în sfârşit linia dreaptă de care mă săturasem; deşi nu mai lungă de două sute de metri, făcea curbe misterioase, şerpuind printre palmieri şi printre făclii prinse în ziduri. În afară de stăpânul unui chioşc cu răcoritoare, din faţa hotelului, unde am băut pe nerăsuflate un pahar dublu cu suc de portocale, pe toată strada n-am întâlnit nicio fiinţă omenească, dar nu mi-a fost frică, deşi nu era prea multă llimină, altfel făcliile şi-ar fi pierdut farmecul. Făcliile sunt un vechi obicei Hawaiian, decât că au fost modernizate şi ard cu gaze. ceea ce nu mi s-a părut o pagubă, atmosfera creată de ele nefiind mai

puţin poetică, ba aş putea spune chiar dimpotrivă, fiindcă aşa flacăra este mai curată şi mai transparentă. M-am bucurat mult de ele, şi mi-a părut bine că ajunsesem acolo pe întuneric.

Curând am dat într-un bulevard larg, paralel cu malul oceanului, de care mă îndepărtasem. Numele lui, Kalakaua. Îmi displace, aproape tot atâta cât numele cartierului, şi n-am să-l mai scriu nici pe el a doua oară. Cu toată ora îndestul de târzie era multă mişcare de oameni şi de automobile, în contrast cu strada pe unde venisem, însă nu m-a indispus altceva decât luminile puternice din vitrine, fiindcă estompau făcliile. De altfel, acestea erau mai rare, numai prin faţa restaurantelor, ar fi fost păcat să pună mai multe, mişcarea şi zgomotul le omorau poezia. Nimeni n-avea timp să se uite la ele, în afară de mine, care le priveam cu un fel de complicitate, închipuindu-mi că au să simtă cât mă bucur. Poate farmecul acestei lumi tropicale suferise o scădere, dar parfumul ei continua să existe, îl simţeam mai puternic decât gazele arse din eşapamentele automobilelor. Ştiam că va fi de ajuns să mă întorc la strada mea misterioasă, ca tot ce mă întâmpinase acolo să reînvie.

Având această siguranţă, nu m-am dat în lături să intru prin magazine, amestecându-mă cu mulţimea. Sunt multe neamuri de oameni în Hawaii, japonezii predomină, ei, împreună cu chinezii şi filipinezii depăşind cu mult numărul albilor, şi mai ales pe-al americanilor. Cât despre populaţia locului, Hawaiieni de veche origine polineziană, este reprezentată astăzi de abia unsprezece mii de suflete; în secolul celălalt erau peste o sută de mii, care s-au amestecat cu alte rase. Totuşi Hawaii continuă să existe, cu atmosferă de altă dată, prea frumoasă şi prea puternică să se piardă. Poate între oamenii care pun făclii pe ziduri nu mai este niciun Hawaiian de rasă pură, dar nimeni nu renunţă la ele, ci le lasă aprinse ziua şi noaptea.

Am băgat repede de seamă mulţimea de triciclete pentru transportul turiştilor, ca nişte taximetre. Ele amintesc ricşa din China, decât că modernizată, nichelată, vopsită cu lustru „făcută să ia ochii. Le mână tineri robuşti, blonzi, bine clădiţi, Minţii unul şi unul, cu bluze subţiri şi cu şorturi care lasă să i se vadă musculatura. Acest vehicul economicos, cunoscut şi în unele ţări europene în timpul războiului, nu urmăreşte cruţarea benzinei, lipsa ei încă nu se simte acolo, ci presupun că vrea să facă parte din culoarea locală. Se numesc „pedcab”, hai să zicem taximetru cu pedale. Clienţii nu lipsesc, stainii seduşi de folclorul exotic. M-au mirat acei tineri, cum pedalau din greu să-şi târască muşteriii, oameni corpolenţi de obicei, cei slabi se mai folosesc şi de picioare. Cine oare i-a ales vânjoşi şi chipeşi, şi cum au optat ei pentru asemenea meserie, când cu anatomia lor ar fi putut să fie vedete de fotbal sau să concureze la întrecerile olimpice? Până ce am aflat ca îndeletnicirea paralelă şi bineînţeles mult mai mănoasă a unora dintre ei este să ţină de urât văduvelor vesele, bogate şi veştejite, din care în Hawaii am văzut mai multe decât oriunde. Tinerii nu sunt toţi chiar atât de vrednici pe cât mi se păruse, circulă ce-i drept, nu pot totdeauna să refuze clienţii, dar cu mai multă plăcere aşteaptă pe la colţuri şi prin faţa hotelurilor. Când un domn gras şi-a apucat nevasta de cot, nu mai slabă decât el, o baborniţă slută, şi-a ajutat-o să se urce în ricşă, am văzut cum tânărul proprietar al vehiculului, rezemat de zid, cu torsul bombat, cu superbele lui braţe încrucişate nepăsător şi leneş, a înghiţit un nod cât pumnul şi s-a făcut negru la faţă.

Am intrat într-un supermarket, să iau suc de fructe, abia băusem jumătate de litru, şi iar mi-era sete. Între rafturi, un om în costum de baie zăcea într-o rină, pe pardoseală, sub telefonul public, cu receptorul la ureche; ceva îl doborâse în timpul conversaţiei, băutura sau

drogurile, şi nimeni nu venea să-l ridice, sau măcar să-i ia receptorul din mână şi să-l agaţe în furcă.

La toate colţurile erau tarabe cu fructe, ananas, banane, struguri, mere, prune şi aromele lor explodate în noaptea caldă se uneau cu miresmele tropicale. Mă simţeam puţin beat de bucurie şi de uimire, era mult mai mult decât îmi închipuisem. Mă îngâmfam degeaba, nu mai fusesem niciodată aici, în vreo viaţă anterioară; le-aş fi ţinut minte, nu se uită.

M-am întors pe strada cu făclii, goală şi tainică; umbrele palmierilor jucau pe ziduri, păreau fantome tăcute, nu-mi auzeam paşii, eram şi eu o fantomă, jucată de flăcările galbene, legănată şi ameţită.

La chioşc am mai băut un pahar dublu cu suc de portocale; lipsea cel de ananas, căruia i-aş fi dat preferinţă. Negustorul m-a recunoscut, începeam să fiu ca la mine acasă. Nu m-am îndurat să intru în cameră, am mers înainte, am ajuns la malul oceanului, de unde am privit înapoi, peste munţi, primele constelaţii din emisfera sudică; până la ecuator erau numai douăzeci şi unu de grade. Pe această latitudine navigasem odată peste o sută de zile, între coasta Africii şi Insulele Canare. Şi cum îmi simţeam iarăşi gura uscată, deşi abia băusem suc de portocale, o jumătate de litru, mi-am amintit ce sete nemiloasă mă bântuise atunci, în primele zile când coborâsem sub tropic. Fenomenul fiind natural, şi neavând de ce să mă sperie, m-am dus iar la chioşc, de unde am luat nu unul, ci trei pahare duble cu suc de portocale; unul l-am băut în stradă, cu ochii la stele, două le-am dus în cameră, aşa, ca să fie, socotind că mă potolisem.

În lift s-a urcat un tânăr în costum de baie; curgea apa de pe el, abia ieşise din ocean şi nu-i păsa că făcea baltă sub picioare. Nu aveam niciun drept să-l mustru, şi n-aş fi avut nici dreptate; cu toate ifosele mele, dovedeam că încă nu mă adaptasem. Pe-aici lumea umblă mai mult

goală, iar eu eram îmbrăcat ca pe latitudinea noastră. Mi-aş fi lăsat măcar haina în cameră, dar fără ea nu aveam cum să disimulez punga atârnată la subţioară. A doua zi mi-am pus avutul la seiful hotelului şi am umblat cu cămaşa în mână.

Nu apucasem să intru în cameră, când m-a ajuns setea lin urmă şi-am mai băut jumătate de litru. Până să mă bag în pat, l-am băut şi pe al doilea. Setea mi-a trecut abia la ziuă. Am observat, cu mirare, că nu mi-a revenit decât seara, când iarăşi am înghiţit lichide, multe şi cu nesaţ. Peste ziuă, în soare, nici măcar nu mi-am amintit că ele există. Aşa se întâmplă şi cu cămilele, beau când ajung la umbră, în oaze, şi pe urmă nu mai simt nevoia de apă cât ţine deşertul.

Ştiam de un poet braşovean, cunoscut în tinereţe, care auzisem că trăia la Honolulu, dar nu eram sigur, poate făceam o confuzie, în loc de Hawaii ar fi putut să fie Tahiti. Văzusem şi o cunoştinţă versuri traduse de el şi publicate, din poezia noastră, ceea ce dovedea un ataşament neslăbit cu anii şi cu depărtarea. Să fi ştiut că voi merge în Hawaii aş fi luat informaţii. Cine a citit poezia noastră din preajma războiului, îl cunoaşte; numele lui este Ştefan Baciu. L-am căutat în cartea de telefon, într-o doară şi găsindu-l, n-am ezitat să-l chem, convins că mă ţinea minte, deşi îl cunoscusem pe fugă şi trecuseră trei decenii şi jumătate de când îl văzusem ultima dută. Aşa cum bănuisem, s-a bucurat de venirea mea acolo, după ce mai întâi s-a mirat, parcă nevenindu-i să creadă. Din partea mea, am avut grijă să-i spun din capul locului că n-am să-l inoportunez în nicio privinţă, şi după aceste introduceri a rămas să ne vedem a doua zi seara, peste zi el fiind blocat în casă, pentru dereticarea periodică, la care participă cu propriile lui braţe. Fac şi eu asemenea treburi, cu bunăvoinţă, deci nu m-am mirat nici în cazul lui Ştefan Buciu, deşi îl ştiam profesor la Universitate, funcţie de prestigiu, nepotrivită,

după opinia multora, cu îndeletnicirile menajere.

Deşi aşezat cu vederea la plajă, hotelul era modest pe lângă altele, nu-i lipsea însă nimic ca să mă simt în civilizaţie, în afară de televizor, căruia nu aveam de ce să-i duc dorul, şi la ce mi-ar fi trebuit, când în faţă vedeam oceanul, pe fereastra mare cât un perete, şi-i auzeam murmurul, amestecat cu freamătul palmierilor, ale căror ramuri palmate se revărsau peste balcon, amintindu-mi tot timpul unde mă aflu.

Am trândăvit în pat dimineaţa, nu de lene, ci de plăcere, nu voiam să fiu auster cu mine, nu trebuia să-mi interzic bucuria şi desfătarea, era un mijloc să găsesc ceva din înţelesul acestor locuri, despre care aflasem printr-un cântec de havaiană. Îmi părea rău că nu scosesem încă o zi, ca să mi-o ofer în dar, să nu fac nimic cu ea decât s-o las să treacă, iar eu să stau la mijloc, fără nicio treabă, doar să simt cum se roteşte pământul sub soare. Aş fi putut scoate acea zi, dacă aş fi ştiut, sau măcar aş fi bănuit câtă pace avea să se nască în mine aici, unde venisem nu pentru altceva, decât să caut urmele unui îngrozitor episod al războiului. Tot ce era poezie în aceste insule paşnice şi parfumate, înconjurate cu lanţuri de corali, unde ştiam că femeile îşi împodobesc nuditatea cu lanţuri de flori roz şi albe, se pierduse odată cu atacul de la Pearl Harbor, la 7 decembrie 1941. Poate atunci n-am înţeles bine faptele, a trebuit să treacă anii oribili cât a ţinut războiul Pacificului, dus cu o cruzime care mă înspăimântă şi astăzi şi face să reînvie în mine o ură nestinsă, ori de câte ori îmi aduc aminte. Abia după ce au căzut bombele atomice la Nagasaki şi Hiroşima, atât de compătimite astăzi, atacul de la Pearl Harbor mi s-a arătat. În lumina lui adevărată, ignobilă şi perfidă.

S-au întâmplat dezastre mult mai mari în timpul războiului, chiar în Pacific, spre a nu aminti celelalte câmpuri de luptă. Iar dacă este vorba de pierderi navale,

cred că într-o singură bătălie din prima conflagraţie mondială, cea a Iutlandei, de pildă, s-au scufundat mult mai multe nave decât la Pearl Harbor, deşi pe vremea aceea, aviaţia, ca armă de distrugere, era inexistentă. Nefiind pus să scriu eu istoria, nu-s dator să-mi ascund patimile, de aceea sunt liber să spun ca anii de după război n-au micşorat deloc sentimentul de oroaare şi ură născut în sufletul meu când bombardamentul avioanelor japoneze a făcut să înceteze cântecul havaianei.

Celelalte păcate ale beligeranţilor să le judece alţii. Ca atacul era prevăzut în America şi putea fi preîntâmpinat, nu ştiu. Ar fi posibil. Ştiu în schimb că fără Pearl Harbor americanii n-ar fi pornit războiul, cel puţin la data aceea, la fel cum nu l-au pornit în 1917, până ce un submarin german n-a torpilat transatlanticul Lusitania. E ciudat cum oamenii nu trag învăţătură din lecţiile cele mai clare: de două ori la rând America a fost stârnită dintr-o nesăbuinţă.

Am citit cărţi, am văzut filme; ştiu în ce taină s-a pregătit atacul. Ce-ar păta mai tare, în conştiinţa mea, prestigiul Americii: că s-a făcut a nu şti, sau că n-a ştiut cu adevărat, a dormit de-a binelea?

Existau neînţelegeri în Pacific, putea să iasă ceartă, însă tomai în acel decembrie, o delegaţie japoneză se afla la Washington şi ducea tratative. Era miezul nopţii acolo, când a căzut prima bombă la Pearl Harbor. Poate delegaţii dormeau, poate benchetuiau cu partenerii, închinând paharul pentru pace şi înţelegere. Oare să nu fi ştiut nimic reprezentanţii Japoniei? Nu sunt eu cel chemat să afle. Destul că n-am uitat până astăzi.

Cu această pornire venisem în Hawaii, să-mi reîmprospătez sentimentele şi să-mi satisfac o curiozitate pe care, fiind vorba de fapte istorice, n-o socotesc reprobabilă; toţi Contemporanii ar trebui să vadă. Cum este imposibil să ajungă acolo în număr prea mare, vor afla

de la mine ce simte un om din zilele noastre la patru decenii post factum.

Nu-mi închipuiam că în afară de această confruntare războinică, fiindcă un război continua în gândul meu, oricât rău m-ar judeca iubitorii de pace, voi găsi în Hawaii şi ceva din vechea bucurie imaginată dintr-un cântec. Vedeam pe fereastră oceanul, de un alt albastru, atât de pal, că în unele locuri devenea la fel de alb ca spuma valurilor. Nu erau valuri mari şi nici n-am avut norocul să crească zilele celelalte, ca să văd în toată desfăşurarea lui acrobatică jocul omului cu oceanul, numit surfing, alunecarea ameţitoare într-un fund de vale şi saltul aproape aerian până la creastă, neavând alt suport decât o simplă planşă, cândva de lemn, astăzi mult mai uşoară, confecţionată din fibre de sticlă. Dar tot m-am ales cu ceva, o demonstraţie la scară redusă, copii care se exersau profitând de blândeţea oceanului. N-a fost greu să măresc imaginea în închipuire, aşa că pentru mine experienţa se poate socoti întregită, decât că nu voi îndrăzni s-o spun altora, dând-o drept autentică.

Până în portul de unde plecau vapoarele la Pearl Harbor aveam de mers vreo trei kilometri, am luat autobuzul, fiindcă oprise în staţie când treceam pe acolo şi crezând că voi fi în mare câştig dacă voi ajunge cu douăzeci de minute mai devreme. Îmi ieşise din minte că minutele câştigate aşa însemnau timp pierdut în realitate; dacă înţelegi ceva, în schimb nu simţi mai nimic din ceea ce trece repede pe alături. La prima intersecţie am coborât, printr-o inspiraţie norocoasă. Ajunsesem într-un bulevard fără case, numai cu palmieri şi vegetaţie tropicală, numit Ala Moaña. Acest nume, da, îl pronunţ cu plăcere, am simţit în el muzica Hawaiiană şi l-aş repeta întruna, ca pe un cântec de bucurie, dacă n-ar trebui să las loc şi altor nume. Însă îl mai pot spune o dată, mergeam pe bulevardul Ala Moaña, cu cămaşa în mână, drept spre

malul oceanului, unde se vedeau coralii şi copiii făcând surfing. Mă bucuram până în adâncul fiinţei, şi cred că bucuroase erau şi tălpile picioarelor mele, să meargă pe asfaltul unui bulevard cu numirea atât de frumoasă. Curând am părăsit bulevardul, am intrat într-un parc întins de-a lungul oceanului, nu mai lat decât o autostradă, încât nu împiedica vederea spre plajă. Şi dacă lăsasem bulevardul nu săvârşeam o trădare, deoarece parcul se numea tot Ala Moaña. Plaja era mult mai lată decât văzusem vreuna, cu nisipul curat, cu lume puţină, şi mi-a părut rău, mi-a fost chiar ciudă pe mine că nu aveam puterea să renunţ la un plan linii degrabă penibil, drumul la Pearl Harbor, ca în schimb stau la soare, cu ochii închişi, visând o omenire mai fericită:

Ajunsesem târziu, un vapor plecase la nouă, altul pleca la unu şi jumătate. Aveam de aşteptat câteva ceasuri, dar tot lui m-am dus la plajă, ci mi s-a părut mai important să cunosc oraşul. Această grijă, de a căuta, de a nu lăsa nimic să treacă prin spate, ca şi când toate merită să fie văzute, mă urmăreşte ca o pedeapsă. Şi într-adevăr, multe, după ce le-am văzut, se dovedesc fără interes şi fără importanţă; atunci mă străduiesc să le uit repede. Dar dacă nu mă uitam la ele, de unde să fi ştiut că nu merită?

Lăsasem mult în urmă cartierul turistic de unde pornisem şi-al cărui nume mă feresc să-l spun încă o dată. Numai bulevardul Ala Moaña venea după mine, l-am traversat ca să intru în cartierul administrativ şi de afaceri, cu clădiri guverna mentale, bănci şi birouri. Era şi aici un mic Manhattan m-am plictisit de câte ori am făcut aceeaşi comparaţie, n-aş mul plictisi şi pe alţii, dar degeaba aş căuta altceva, nimic nu se potriveşte mai bine.

Am uitat un timp grija importantă a zilei, slavă Domnului, ştiu şi eu să mă bucur, am mers cu plăcere pe străzi (curate şi elegante, fiecare cu ceva inedit, chiar dacă le crezi oameni, cu o caracteristică locală, fie ea numai o

vitrină, sau mai puţin, o jachetă pusă puţin şui pe un manechin cu chip de mulatră, sau o sanda croită lasciv, în culori excitante, că ţi-o şi închipui pe un picior ars de soare, fierbinte şi puţin beat de aerul tropicelor.

În faţa unui building administrativ am văzut două plăsmuiri plastice de genul pe care l-am numit odată „dinamic”, fiindcă nu se dezvăluie decât dacă sunt puse în mişcare. Văzusem aşa ceva la Muzeul de artă modernă de la Beijing compoziţiile îşi schimbau poziţia în spaţiu cu ajutorul unui motoraş electric, invizibil, după ce vizitatorul apăsa pe butonul de pornire. La Muzeul Guggenheim, de la New York, pe care l-am lăsat pentru la urmă, era o expoziţie de sculptură dinamică, spre a-i păstra denumirea, de vreme ce nu s-a găsit alta. Sculptură e prea mult spus, erau compoziţii mai degrabă tehnice, îmbinări de volume şi linii, forme geometrice, frumoase cum este însăşi geometria în starea ei pură, cu articulaţii sensibile, executate cu o precizie plină de fineţe. Aceste corpuri, de obicei prelungi, cu forme aeriene, ca săgeţile, stăteau într-un echilibru relativ, pe articulaţiile amintite şi începeau să se mişte la cea mai uşoară adiere de aer, provocată fie şi prin trecerea vizitatorilor. Le-am privit intrigat de tehnică, dar şi cu plăcere, fiindcă mişcarea dădea cu adevărat efecte plastice, uşor de transformat în naraţiuni infinite. N-am să spun că nu poate fi şi aceasta o artă, numai că o socotesc perisabilă. Lumea se va plictisi de ele, vor apărea alte invenţii, să ne epateze. Şi chiar de n-ar fi aşa, după un timp vor înţepeni, le vor rugini articulaţiile şi dacă va înceta mişcarea, ce va rămâne?

Grupurile din faţa buildingului, de proporţii mărite, că n-ar fi încăput într-o sală de expoziţie, reprezentau un fel de patrulatere, din profile de oţel inoxidabil, care se roteau după bătaia vântului şi îşi schimbau forma, desenând în aer romburi şi dreptunghiuri variabile. Am admirat nu arta pe care aceste lucruri puteau să o

reprezinte, ci libertatea de spirit a primarului, sau guvernatorului, cel ce dăduse banii şi îngăduise ca ele să fie montate în faţa unui imobil al statului. Căci contribuabilul e în drept să întrebe, cum ar întreba şi contribuabilul nostru în faţa unei lucrări asemenea: „Ce sunt astea, domnule?!”

În insula Oahu, unde mă aflam, una din cele mai mici ale arhipelagului, trăiesc cam treizeci şi trei de oameni pe kilometrul pătrat, ceea ce reprezintă o densitate mare pe lângă alte state. Totuşi, nici aici nu domneşte spiritul european al economiei de spaţiu, unde parcurile şi pieţele monumentale reprezintă un lux în bugetul primăriilor; aşa m-am gândit la Vila Borghese, de la Roma, sau în Hyde Park de la Londra, cu b & nu mai dau alte exemple. Sunt sigur că bancherilor le stau pe suflet asemenea monumente ale naturii şi mult le-ar plăcea să le parceleze.

La Honolulu, spaţiile libere par picate de sus, ca un dar al cerului, nemăsurate şi neîngrădite; deşi întreţinute cu grijă nu par să aparţină unei administraţii, ci naturii independente. Pe o pajişte întinsă care ar fi marcat marginea oraşului dacă dincolo de ea n-ar fi fost alte case, am văzut un monument, ulei se spune memorial, un scuar de piatră, cu o flacără nestinsă, închinat bărbaţilor şi femeilor din Hawaii, câţi au luptat în armata Statelor Unite, nu doar morţilor, ci şi celor ramaşi în viaţă, aşa se subînţelege. N-am mai întâlnit astfel du gratitudine; socotesc că-i un act de dreptate, fapta care ne cuvine preamărită, şi răsplătită, este participarea la luptă, acceptarea riscului; moartea rămâne numai o circumstanţă.

Arhitectura oraşului mi s-a părut puţin altfel decât ceea ce văzusem mai înainte, între New York şi Los Angeles. Am pus că există şi aici un Manhattan, este un stil al Americii, eu să nu-l socotesc doar o ambiţie; construcţiile însă au o caracteristică locală, mai mult

simţită decât vizibilă, o inspiraţie Hawaiiană. Am încercat să compar Honolulu cu Las Palmas, pornind de la latitudine, aproape aceeaşi, şi am găsit o asemănare vagă, poate doar născocită; încolo, până şi lumina e altfel, şi culoarea oceanului, mai frumoasă în Atlantic, dar mai rece. Apoi Pacificul e mult mai populat, cu puzderia lui de insule care i-au dat numele uitat astăzi, Oceania, ca unui continent plutitor, ancorat între două continente stabile. Oceanul Atlantic este un hău; Pacificul, o lume, cu oameni frumoşi, cu flori şi plante înmiresmate.

Revenind cu comparaţia la cele două oraşe, Honolulu se deosebeşte prin bogăţie. Pe lângă el, Las Palmas pare ruda săracă şi amărâtă; el a urmat soarta Spaniei, care a trăit cam pe sponci, chiar în vestitul secol de aur.

Dar în ce constă bogăţia insulelor Hawaii? Nu ştiu ce cheltuieşte acolo Ministerul Tezaurului Public din flancul Casei Albe, pus aşa parcă spre a fi primul sub controlul Preşedintelui. Ce investeşte şi cât recuperează din investiţii? Bogăţia locală o constituie agricultura, de fapt trestia de zahăr, în plantaţii înşirate pe malul oceanului, o sută de mii de hectare. Apoi industrializarea ei, fabricarea zahărului, un milion de tone. În interiorul insulelor, pe platouri, se cultivă ananasul, într-o abundenţă atât de mare, că oamenii abia izbutesc să adune fructele, şi să le transporte. Le-am văzut rostogolite în drum, strivite de camioane. Nu-i o risipă, ci o fatalitate; şi apoi, este de unde! O uzină, lângă Honolulu, fabrică suc de ananas, trei sferturi din producţia mondială. Greu am găsit o cutie, la un bar, unde, dacă am cerut, m-au privit cu mirare. Credeam că este vorba de o distribuţie proastă, nu-mi lipsesc exemplele în ţările noastre, europene. Nu mă gândisem că poate lumea e sătulă şi nu-l mai vrea, dacă începe cu el din leagăn, îndată după laptele mamei.

E destulă bogăţie ca să nu mai pomenesc alte resurse, mai mărunte, culturile de banane, orez, cafea,

tutun, sau creşterea vitelor. Subsolul cuprinde şi el importante rezerve de bauxită. Bunăstarea generată de toate acestea a făcut ca oamenii să trăiască în înţelegere, şi amestecul de rase n-a dat naştere la niciun fel de conflicte.

O altă sursă de venituri demnă să fie luată în seamă este turismul, n-a trebuit să-mi dea nimeni cifre ca să mă convingă, am văzut cu ochii mei hotelurile şi lumea venită cu avioanele, atât de multe, că, în unele ore şi zile, fac coadă să aterizeze. Şi nu lume ca mine, cu o valijoară în mână, ci din cei care duc după ei cufere, şi vrafuri de costume în huse, plus ce au pe degete, la gât sau în lobul urechii, aur şi diamante.

În Honolulu sunt şaptezeci şi cinci de mii de camere la hoteluri; n-am scăpat cu totul de cifre, şi poate ele mă vor scuti de cuvinte.

Printre bogăţii, mi-au fost citate apoi marina şi armata. E puţin straniu, acestea consumă fără să producă, ştiu şi copiii.

Dar hai să nu mă fac că nu pot înţelege; marina şi armata au bazele lor din insule, înghit sume probabil imense din fondurile federale, şi o bună parte din bani, aruncaţi pe piaţă, se adaugă la bogăţia acestui al cincizecilea stat al Americii.

N-am ce spune despre drumul pe ocean, până la Pearl Harbor, vreo zece mile, decât că am trecut pe lângă lanţurile de corali şi le-am văzut de aproape, apoi am luat în lung aeroportul, cu principala lui pistă construită pe apă, că părea un portavion gigantic; unul de mărimea aceasta să fi scufundat japonezii, da, ar fi fost o ispravă!

Nu voi povesti bătălia, cine n-a aflat-o până acum, înseamnă că n-a avut nevoie. Nu silesc pe nimeni să-şi schimbe firea şi să judece lumea ca mine. Vaporul s-a apropiat de port pe direcţia de atac a avioanelor japoneze.

Era, într-un fel, o reconstituire, însoţită de un comentariu sobru redat de pe bandă magnetică; peste cuvinte se suprapuneau sugestiv vuietul motoarelor, răpăitul mitralierelor, exploziile bombelor şi uneori, într-un fundal de jale, ţipetele răniţilor. Un asemenea montaj m-ar fi indispus dacă judecam cu indiferenţă, dar n-am ascuns că veneam aici încă stăpânit de revoltă, după aproape patru decenii, încât m-am lăsat prins de vaierul bătăliei, şi am trăit-o aievea, în ascunsul conştiinţei mele.

Pe vapor nu era niciun japonez, m-am uitat cu atenţie. Mi s-a spus că la 7 decembrie, ziua aniversării, nimeni din ei nu se arată în public.

Să judecăm puţin faptele. Americanii îşi fac astăzi scrupule că odată cu începutul războiului au internat în lagăre populaţia de origine japoneză, deşi erau cetăţeni ai Statelor Unite. Dar ce să fi făcut? Să fi aşteptat lovituri pe la spate? Sângele apă nu se face, e o lege şi nu chiar condamnabilă. Loialitatea are limite ascunse în suflet. Generalii lui Frantz Josef nu i-au trimis pe românii din armata austro-ungară pe fronturile noastre. Acei dintre nemţi care au luptat împotriva Germaniei, în cele două războaie, n-au fost porniţi împotriva poporului, înrudirea de sânge nu se stinge niciodată, ci i-a mânat ura împotriva lui Wilhelm şi a lui Hitler. Japonezii din America nu-l urau pe Mikadou, cum nu-l urăsc nici astăzi, socotindu-l fiul cerului, mai presus de judecata omenească. Putea loialitatea lor faţă de Statele Unite să învingă sentimentul dinastic, moştenire milenară im perisabilă? Cel în primejdie e dator să se apere.

Îmi aduc aminte de o întâmplare petrecută în primul război mondial, când un aviator britanic a picat cu avionul în mâinile nemţilor. Pe atunci romantismul războiului nu pierise cu totul, se mai respectau unele legi de onoare, ca în dueluri. Iar întâmplarea pe care voi povesti-o, cum nu ştiu ca una de acelaşi fel să fi fost mai frumoasă, face din

amândoi adversarii cavaleri fără pată. Prizonierul a fost dus la un castel din Germania, transformat în lagăr, pentru ofiţerii britanici, şi acolo i s-a dat voie să umble în libertate, după ce i s-a cerut cuvântul de onoare că nu va încerca să fugă. După ce a îndurat un timp această captivitate roză în aparenţă, prizonierul s-a prezentat la comandantul lagărului şi i-a cerut să-l dezlege de cuvântul dat, deoarece are de gând să evadeze.

S-ar fi dus vreun japonez din Honolulu la comandantul armatei, să-i spună: „Domnule, vă rog să mă internaţi în lagăr, deoarece am de gând să raportez la Tokio cum merge treaba cu reparaţia navelor avariate în Pearl Harbor?”

La atac a luat parte şi un grup de submarine în miniatură, vreo zece, cu un echipaj de câte doi oameni, menite să se sacrifice; metoda, bine cunoscută, cred că nu s-a practicat niciodată şi nicăieri ca în armata japoneză; e tipic. Când zborul omului în Lună devenise posibil, dar nu şi întoarcerea, s-a vorbit despre un echipaj care să rămână acolo, cu bună ştiinţă, acceptând să se sinucidă după ce transmitea ştirile şi îşi îndeplinea misiunea. Nu s-a mers până la a se căuta voluntari, toată lumea a protestat, într-un singur strigăt. Înţeleg, aş fi strigat eu însumi dacă mi se cerea părerea, deşi în acel timp mureau milioane de oameni, unii în accidente, alţii de foame, de deznădejde, sau în războaie locale, care când încetează într-o parte a lumii izbucnesc în alta.

M-am gândit că dacă situaţia cu zborul în Lună se crea în Japonia, nimeni n-ar mai fi apucat să strige împotrivă, căci echipajul de sacrificiu ar fi decolat fără să aştepte aprobarea lumii.

Din echipajele submarinelor a supravieţuit unul, alcătuit din cei doi tineri care, negăsind intrarea în port şi-au eşuat vasul pe o plajă învecinată şi s-au predat teferi, în loc să-şi facă harakiri, după tradiţie. Sau poate n-a fost o

nereuşită, ci s-au sustras cu intenţie. Nu ştiu cum le-a fost judecată fapta în Japonia, cum sunt trataţi ei astăzi, sau, dacă au murit, ce amintire li se păstrează. Că a fost laşitate, că a fost trădare, actul lor, pe care nu pot să-l aprob din toată inima, de vreme ce exista consimţirea şi jurământul, mi se pare totuşi că înseamnă întoarcerea la străvechi sentimente umane. Japonia su nu se supere pe mine că gândesc aşa, căci de la o asemenea idee va veni fericirea ei mâine, dacă va dori s-o aibă.

Era o zi albastră, cu soare fierbinte, nu adia vântul, nu-mi simţeam pielea arsă, pe coastele de deasupra portului oraşul îşi dormea somnul de sâmbătă. Atacul picase într-o duminică dimineaţa, când lumea se pregătea să meargă la liturghie. Toate agresiunile în vremea aceea s-au comis în timpul weekendului, se ştie, nu-i nevoie să le enumăr. Peste noapte fusese petrecere la cazinoul ofiţerilor, şi nu doar acolo. Garnizoana abia se trezise; până să riposteze, portul era învăluit în fumul exploziilor. Au murit mii de oameni, mulţi s-au înecat odată cu navele scufundate, alţii au ars de vii în calele înroşite de flăcări.

Acum plutea în aer o linişte ca pe lumea cealaltă. Intrarea în port a fost lungă, pe o gâtuitură unde niciodată n-ar fi putut, să pătrundă a flotă inamică. Atacul s-a dus prin aer; nu-mi amintesc ce s-a întâmplat eu submarinele, dacă li s-a găsit urma. Cei doi supravieţuitori au povestit cum li s-a făcut investitura pentru sacrificiu, s-au îmbăiat, şi-au pus haine curate, apoi s-au rugat strămoşilor să-i însoţească. E omeneşte?

Când am dat în bazinul portului s-a ivit insula Ford, în flancul căreia se scufundase nava Utah; locul e însemnat cu o baliză albă, ca să nu se uite pe hartă e un pătrăţel roşu. Ruine şi epave n-au rămas; numai memoriale. Eram în vestul insulei, am ocolit-o pe la nord, mergând încet, ca la procesiune, în sunetele surde ale marşului funebru. Pe ţărmul de răsărit, o linie de balize arată locurile unde s-au

scufundat Nevada, Tennessee şi West Virginia. Între ele, un monument alb este ridicat pe apă în memoria navei Arizona, exact în locul unde stătuse ea la ancoră. N-am înţeles ce reprezenta ca arhitectură monumentul, semăna cu o cazemată, şi să nu fi fost alb, mi s-ar fi părut cam sinistru, în pofida liniştii din jur şi a luminii albastre. Am stat acolo câteva minute; toată lumea a înţeles şi-a păstrat tăcerea. În atmosfera de reculegere s-a auzit imnul Statelor Unite, şi comandantul vaporului a aruncat în apa limpede o cunună de flori roze. Atunci am simţit că nimeni n-are să uite până n-om muri toţi care am fost martori, şi poate multă vreme după aceea. Să nu ne amăgim, şi să nu ne prefacem; unele fapte nu se iartă.

Cununa de flori în insulele polineziene este un semn al prieteniei; când primii navigatori au coborât pe ţărmuri, femeile le-au pus cununi de flori în jurul grumazului. Când au plecat, navigatorii au aruncat cununi de flori în apă, ca să se întoarcă. Moartea, lui Cook a fost o neînţelegere.

M-am uitat îndelung la cununa de flori rămasă în urma vaporului, dar simbolul ei era altul şi m-am temut că neînţelegerile pot să se repete.

Fiindcă ne-am întors cu zece minute mai devreme, comandantul a făcut un rondou larg pe după recife, şi n-a acostat decât la ora fixată.

Deşi trist, mă simţeam împăcat cu mine şi eram mai liniştit ca de dimineaţă. M-am descălţat, mi-am sumes pantalonii până deasupra genunchilor şi am mers cu picioarele prin apă, tot lungul plajei şi parcului Ala Moaña. În oraş, pe o stradă necirculată, am întâlnit doi tineri, un băiat şi o fată, parcă frate şi soră, frumoşi, sănătoşi, clădiţi bine, amândoi blonzi şi auriţi de soare. N-aveau pe ei decât şort şi bluză, fi veneau parcă plutind, pe patine cu roţi fără zgomot. Purtau genunchere groase, ca să se apere într-o cădere, aşa se obişnuieşte, dar cum mergeau în zizaguri lungi, ritmate în trei timpi, ca valsul, şi cum parcă nu

păstrau nicio atingere cu pământul, ştiam că niciodată n-ar putea să cadă; pentru ei asfaltul era o inexistenţă. Deşi genuncherele ar fi putut să strice, anatomia lor decurgea linie din linie, nesuferind nicio stâlcire, superbă şi nepieritoare. M-am uitat după ei cu o bucurie melancolică, mi-am concentrat gândul asupra lor, invocând soarta să-i apere, să rămână frumoşi toată viaţa, şi niciodată să nu-şi devină indiferenţi unul altuia.

Nu voiam să-i uit, de aceea m-am făcut că nu le văd pe cucoanele în ped-caburi.

La ora şase fără câteva minute, eram în cameră, mi-a telefonat Ştefan Baciu, din holul hotelului. Am coborât, mă aştepta, ne-am recunoscut fiindcă în afară de noi nu mai era nimeni pe aproape. Altfel ce mai rămâne dintr-o fizionomie omenească, după aproape patruzeci de ani, decât presupuneri? Nu, eu nu-l recunoşteam, şi el nu mă putea recunoaşte. Dar ne-am amintit tinereţea, când fiecare din noi eram o speranţă.

Judecând după cum îl ştiusem şi după cum îl revedeam astăzi, nimic în portretul lui nu arăta vreo înclinare spre aventură, în afară de ceea ce răstoarnă şi răscoleşte în sufletul unui om acea altă formă a aventurii, poezia. Totuşi, viaţa lui, după ce nu-i mai ştiusem de urmă, a fost foarte aventuroasă, şi este încă. Un număr de ani a lucrat ca ziarist, în America de Sud, într-o ţară şi-n alta; dacă fac o greşeală, o socotesc fără importanţă; nu m-a interesat să-i reţin biografia, ci să-i determin liniile vieţii. O fotografie cu zâmbete cordiale îl arată în tovărăşia apropiată a lui Fidel Castro, înainte de revoluţia din Cuba. Nu l-am întrebat de ce optase pentru insulele Hawaii. Acum era profesor de limbi hispanice la universitatea din Honolulu. În ţară studiase dreptul. Limba spaniolă o învăţase în America Latină. Are de gând să plece în altă parte? Nu, rămâne la Honolulu. Nu l-am întrebat mai multe; acolo este mormântul soţiei lui, moartă de puţină

vreme; simt că nu poate s-o uite.

Dar am fost veseli, am mâncat împreună, într-un restaurant fără băuturi alcoolice, am băut apă cu gheaţă. Ne-am plimbat pe străzi pe sub făcliile aprinse, în parfumul nopţii tropicale, ameţită de voluptate. Am stat pe terasa unui bar şi am băut un litru de sucuri, fără să-mi potolesc setea. Un om răpănos, cu o fizionomie slavă, descins parcă din Dostoievski, scormonea într-o ladă de gunoaie; mai văzusem unul făcând la fel, la San Francisco, şi poate încă vreo doi nu mai ştiu unde. Nu scormonea degeaba, multă mâncare se aruncă, avea dreptate domnul Andrica. În câteva minute, scormonitorul şi-a umplut traista. „Spune-mi, există aici oameni care într-adevăr n-au ce să mănânce?” „Doar dacă sunt minaţi de un viciu, sau dacă nu vor să muncească, o altă formă a viciului. Altminteri, oricând pot să pună mâna, să descarce un camion, să care baloturi, să mături o magazie, să spele geamuri. O muncă necalificată se plăteşte cu trei dolari ora, şi dacă un om se osteneşte măcar două ore, îşi poate cumpăra mâncare pe toată săptămâna”. Nu mi-a spus nimeni altfel, deşi cred că undeva există o mizerie, e în firea lucrurilor, printr-un paradox al vieţii, căci altminteri toţi oamenii ar trebui să fie egali în fericire.

Ne-am continuat convorbirea în cameră, cu fereastra deschisă asupra oceanului, a cărui vecinătate continua să mă tulbure, şi poate mai mult decât în prima seară; simţeam că tun să fiu trist la plecare. Am împărţit o sticlă de vin pe clin două şi am stat aşa până la miezul nopţii.

Şi aici era o Biblie, lângă cartea de telefon de pe noptieră.

Ziua următoare, prietenul meu a venit cu un tânăr, fost student al lui, acum profesor la un colegiu, şi m-au dus cu maşina în insulă. Deşi duminică, aveau libere numai câteva ore, şi unul şi altul trebuia să-şi revadă cursurile pe a doua zi. Dacă tot îmi stăteau la dispoziţie, i-am rugat ca

mai întâi şi mai întâi să mă ducă la Pearl City, ca să văd teatrul de luptă şi din partea oraşului; fusese şi acolo mult zbucium. Nu m-au înţeles: „Pearl City e un fel de Chitila, nu merită o vizită”. „Ba da, ba da!” am spus pe gânduri. Ştiam de o casă, unde locuia unul din comandanţii flotei; poate aş fi identificat-o şi-aş fi vrut să merg pe drumul lui, cum s-a năpustit la vale, îmbrăcat numai pe jumătate. Alături era un părculeţ, un tânăr ofiţer stătuse cu o fată acolo, ghemuiţi pe o bancă, după ce se terminase petrecerea de sâmbăta neara. Ce mult aş fi vrut să văd banca!

Dacă am insistat m-au dus, dar în goană, pe autostrada de deasupra oraşului. Ne-am oprit într-un loc, pe o înălţime, ele unde se vedea portul. Nu puteam să identific nimic, nu aveam nici măcar sentimentul că mă aflam într-un loc istoric, unde voisem să vin cu toată ardoarea. Mă simţeam stupid şi îmi dădeam seama că nici însoţitorii mei nu mă vedeau altfel. Tristeţea a venit peste mine înaintea plecării; nimic nu mi-a mai priit în ziua aceea.

M-au dus apoi prin locuri frumoase, prin munţi, până în partea de nord a insulei, unde oceanul se vedea ca într-un lund de prăpastie şi era mai albastru. Acolo s-au dat lupte în istoria aborigenilor, dar n-am vrut să le aflu, venisem pentru altă luptă. În acel loc am aflat că vin sinucigaşii şi se aruncă în prăpastie. Sunt şi alte locuri nefaste, podul Brooklyn, sau Turnul Eiffel. Exercită ele o vrajă?

Bătea un vânt rece, alizeul de nord, eram în inima lui, dar n-aveam de ridicat nicio pânză. Priveliştea, împădurită, se rotea între două istmuri cu o mişcare grandioasă, şi ea mi-a adus încă o nemulţumire, m-a făcut să mă simt mic în faţa celor care voiseră să mi-o arate, iar eu îi târâsem într-un loc fără nicio frumuseţe. De aceea n-am mai protestat când m-au dus să văd cimitirul. Numele lui întreg este

Cimitirul Naţional Memorial al Pacificului, Ocupă o suprafaţă de mai multe hectare în gura unui vulcan, care după ce s-a stins s-a umplut cu pământ adus de vânt, în milenii, încât astăzi se vede ca o câmpie calmă, prea puţin adâncită, semănând cu o farfurie întinsă. De jur-împrejur sunt creste împădurite; dacă te referi şi la ele, atunci locul seamănă cu o farfurie adâncă. Am aflat că sunt înmormântaţi acolo douăzeci şi două de mii de americani, bărbaţi şi femei, morţi în serviciul patriei. Mi-e greu să-mi explic cum s-a ajuns la o cifră atât de rotundă. În cimitirul soldaţilor germani de la Monte Casino erau douăzeci de mii doi; aşa mai înţeleg, atâţi s-au găsit, atâţi s-au băgat în groapă, doar nu era să lase doi pe afară, ca să rotunjească socoteala! Ca şi în Cimitirul Arlington, unde-i înmormântat preşedintele Kennedy, atmosfera e sobră, singura strălucire o dă soarele, răsfrânt în pietrele albe, mici lespezi puse în iarbă, ca să marcheze mormintele. În clădirea memorială, bătălia Pacificului este evocată în scheme murale, cam scolastice, care n-au izbutit să mă emoţioneze; sau poate îmi epuizasem emoţia la Pearl Harbor. Şi nici execuţia nu putea să mă satisfacă, prea lucioasă şi prea colorată, un fel de mozaic, care părea mai degrabă sticlă pisată. Ce mult mi-ar fi plăcut să fi fost numai vulcanul, cu puzderia de lespezi albe!

Am găsit multă lume acolo, turişti veniţi cu autocarele, îl printre ei m-au surprins marele număr al japonezilor. Toţi se fotografiau sau se filmau cu aparate de producţie naţionala; le cunoaştem, pretutindeni li se face reclamă. Nu socotesc a fi săvârşit o blestemăţie dacă m-am gândit ce-ar fi fost ca vulcanul, stins din alte ere, să intre deodată în activitate, amestecând viii cu morţii şi aruncându-i până la coruri?! în starea mea de spirit mi-ar fi prins bine. Ca la niciunul din cataclismele cunoscute, ar fi abundat fotografiile.

Despre universitate n-am ce spune, decât că există,

pentru o populaţie destul de restrânsă, care e departe de-a atinge milionul. Ce m-a mirat, în clădirile noi şi moderne, o sală de seminarii, ca o cămăruţă, unde nu puteau să stea în voie mai mult de şase-şapte oameni, n-avea ferestre, fiind departe de orice faţadă, chiar de o curte interioară. Să fi fost o neîndemânare a arhitectului, sau un experiment pedagogic? Dacă n-ai cum să te uiţi afară, atenţia creşte; nu mă îndoiesc, dar cred că nu dă roade.

Prietenul meu m-a dus să-i văd casă, pe un povâmdş, o vilă cu două nivele, enormă pentru un om singur. Accesul, din stradă, e pe la etajul de deasupra; jos se vede ca în palmă cartierul turistic. În afară de duşumele şi de o terasă, de jur-împrejur nu-i nici cea mai mică suprafaţă plană; ce scapi din mână se duce la vale. Asemenea topografii îmi dau o stare de instabilitate, îmi tot vine să mă ţin de ceva, ca să nu alunec. Văzând interioarele, cu multe unghere, cu două dormitoare, cu două băi şi alte prisosuri, m-am gândit că însăşi casa aceasta, inutil de mare şi totodată pustie, era o aventură. „De ce nu te muţi?” A clătinat din cap, fără cuvinte, şi am înţeles că întrebarea fusese inoportună; acolo sunt amintirile. Dar aceasta este aventura cea mai mare, a sta să le păzeşti până în ultima zi a vieţii!

De Anul Nou, când începeam să scriu cartea, Ştefan Baciu mi-a trimis din Hawaii, pe o foaie litografiată „cui desene naive, o colindă făcută de el, o poezie plină de nostalgia tinereţii lui şi a locurilor pe unde şi-a trăit-o. Viaţa noastră se bizuie numai pe ceea ce nu se uită.

După ce am rămas singur, am mers pe plajă, în faţa hotelului, n-am vrut să pierd timpul cu drumul până la Ala Moaña, şi nu mi-a priit, fiindcă era înghesuială. Apoi, oricât m-a ars soarele într-o viaţă, cum mă arsese şi-n vara abia trecută, aveam pielea puţin înroşită, din ajun, când mersesem fără cămaşă, uitând că sub tropice razele solare sunt primejdioase. N-aveam nici linişte, nu-mi era mintea

la plajă, aşa că am stat numai vreo jumătate de oră, simbolic, pe urmă am intrat în apă, tot simbolic, am înotat câteva minute, concentrându-mă asupra senzaţiilor, căutând deosebiri, gândindu-mă că în aceste clipe partea cealaltă a pământului zăcea în noapte şi Marea Neagră, în octombrie, nu putea fi decât foarte rece. Dacă ar fi avut temperatura mea corporală, apa oceanului ar fi fost insuportabil de caldă, şi totuşi nu simţeam nicio diferenţă, se făcuse o egalizare, ba chiar o contopire a elementelor noastre, şi aceasta mi s-a părut că ar putea fi taina botezului, practicată de două mii de ani şi rămasă necunoscută.

Aici sărbătoarea s-a terminat, iar eu am fost şi mai trist, ca după toate serbările.

Am plecat a doua zi dimineaţa. De acum înainte, în afara drumului de la Miami la New York, aveam să merg numai spre răsărit, mereu aveam să dau ceasul înainte, mereu aveam să-mi micşorez zilele.

La aeroport am ajuns devreme, am aşteptat fără să mă plictisesc, e un spectacol să priveşti oamenii, să te gândeşti ce-or avea în minte. Pretutindeni se vindeau flori, cununi Hawaiiene; n-am văzut nicio fată, să le pună de gâtul bărbaţilor. Atunci a năvălit compania de văduve, femei trecute şi slute, cocoşate, strâmbe, lătrând răguşit ca nişte căţele bătrâne. Dar aveau flori în păr, şi erau vopsite. Mi s-au părut atât de indecente, încât am simţit nevoia să devin indecent nu însumi, gândindu-mă la plimbarea lor cu „ped-cabul”. A? îi vrut să aflu cât le plăcuse; păreau mulţumite.

În avion, acelaşi Boeing pentru cinci sute de oameni, nu mai aveam loc la fereastră; parcă simţindu-mi regretul, cucoană japoneză mi-a cedat locul ei, şi i-am mulţumit cu recunoştinţă.

Am privit numai din când în când şi cu un singur ochi filmul oferit de Pan Am, ceva cu animale animate, foarte

bine construite, că par vii, cu mişcări naturale. Nu ştiu cum sunt conduse, nu se vede trucajul, aş crede că au un creier electronic şi execută un program imprimat pe bandă. Grupul lor o foarte popular în America, apar şi la televiziune, uneori colaborează cu oamenii vii, cântă, conversează, fac tot felul de giumbuşlucuri. Cine le-a creat cred că s-a umplut de parale. Ţin minte mai bine, fiindcă are de obicei roluri importante, un broscoi verde, gălăgios şi dinamic. Dar personajul cel mai simpatic este Miss Piggy, o purcică drăgălaşă, umanizată, cu părul blond, cu fundă, cu faţa trandafirie, şi în genul ei chiar frumoasă; sunt sigur că multe fete şi cucoane ar face schimb cu ea, dacă ar fi posibil; apoi n-ar avea de ce să regrete.

Deşi plecasem de dimineaţă, la Los Angeles am ajuns când cădea întunericul. Am dat ceasul cu trei ore înainte. Dacă aş fi ştiut în ce lumini se scaldă Las Vegas noaptea, aş fi plecat numaidecât mai departe. N-am înţeles în ce încurcătură intrase Pan Am-ul, am aşteptat mai bine de-o oră să vină bagajul, după ce ne-au purtat cu un autocar de colo până colo.

Acum nu-mi mai era indiferent să se piardă valiza, îmi pusesem înăuntru puloverul şi balonzaidul, dacă dădusem de căldură. Cald avea să -mi fie şi mai departe, dar la New York se schimba treaba, chiar dacă aveam noroc de-o vară indiană frumoasă.

Aeroportul nu se va bucura de laudele mele, nici pentru frumuseţe, nici pentru organizare. Ca să merg la compania Western, cu care îmi continuam zborul a doua zi, a trebuit să traversez o câmpie asfaltată, de un kilometru, până la alte imobile, de parcă erau două aeroporturi, separate. Puteam, ce-i drept, să fac drumul cu autobuzul, dar am aflat după ce ajunsesem. Această organizare o avea o raţiune, nu îmi închipui că lucrurile au fost făcute fără nicio judecată, dar n-am înţeles-o.

N-am găsit loc liber decât pentru avionul de la ora

unu după-amiază, şi iată-mă cu aproape o zi întreagă pierdută. Am tras la un hotel de pe aeroport, alegându-l dintre cele mai bune, cu o intenţie pe care am spus-o, căci de-acolo i-am telefonat Ioanei, încredinţându-i funcţia de secretară. Dacă mărul pe care nu doream deloc să-l văd la faţă ar fi convenit să-mi facă o vizită, ţineam să-l primesc într-o cameră onorabilă. Dar el n-a răspuns la telefon şi am plătit degeaba luxul; nu spun cât, dacă ar afla, ar fi în stare să-mi trimită diferenţa.

Două negrese frumuşele, în maşină, dădeau târcoale hotelului; după un timp s-au dus să-şi caute norocul în altă parte. N-am înţeles cum fac cu clienţii, şi-i împart, sau se ocupă de ei în colaborare?

Am avut o seară de apatie, poate se datora timpului pierdut, poate schimbării fusului orar, care se spune că ar avea influenţă; n-am observat în celelalte ocazii. Mă indispunea şi camera, decorată cu pretenţii, unde toate ţipau rănind ochii, mochetai violetă, bătându-se cap în cap cu un perete îmbrăcat în placaj fumuriu, într-o disonanţă zgomotoasă, apoi lămpile înzorzonate cu bronzuri şi printre toate, atingând apogeul, un lampadar de lemn sculptat, o imensitate asiriană care ocupa o bună parte din spaţiu.

Dimineaţa n-am avut chef să fac nimic, am rămas în fumeră până la unsprezece, uitându-mă pe fereastră. La aeroport m-am dus cu mult prea devreme, am aşteptat o oră şi jumătate, pentru un zbor de cincizeci de minute. N-am vrut să cred în ideea unui prost-gust american, reînviat periodic, despre care se tot vorbeşte, deşi, ca să iau doar un exemplu, ultimele tipuri de automobile, cu boturile ca de locomotivă, late şi grele, încărcate de nichel, ar trebui să mă pună pe gânduri.

Şi acum, iată ce culori erau în sala de aşteptare a companiei Western: scaunele siniliu, prăzuliu şi mov; pereţii, vorde, galben şi oranj, panouri amestecate la

nimereală, cu câte o dungă bleu şi gri în unele locuri.

Am zburat tot cu un Boeing, 737 de astă dată, intermediar ca mărime între 727 şi 747, giganticul. Mă încurc în cifre, de ce nu le-o da câte un nume ales bine, să fie evocator şi să nu se uite? Celui mare i se spune Jumbo, dar nu oficial, nu-i scris nicăieri şi lumea face confuzii.

Pe aeroportul din Las Vegas, foarte atrăgător, plin cu jocuri de noroc mecanice, spre a se şti de la început despre ce-i vorba, un autobuz, cu un şofer de mai mare dragul, m-a luat repede şi m-a dus de-a dreptul la un hotel mic, nou, curat, ieftin, în plin centru, la o aruncătură de piatră de primele cazinouri, şi la un pas de autogară, unde aveam treabă urgentă.

Vreau să se ştie din capul locului, nu veneam aici să-mi încerc norocul, ci să mă duc la Marele Canion, Las Vegas fiind, după hartă, cea mai bună bază de pornire în această excursie. Că am fost şi pe la cazinouri e un câştig pe care nici măcar nu-l pusesem la socoteală, mă credeam lămurit cu ceea ce văzusem la Reno. Dar cum s-ar putea face o comparaţie?

Fapt este că după ce mi-am lăsat valiza în cameră, mulţumit de vremea frumoasă şi caldă ca vara, m-am şi dus la autogară. Aterizasem la ora două fără zece minute, la două şi un sfert debarcasem în faţa hotelului, iar la două şi jumătate aveam în mână biletul de drum, pentru a doua zi, dus şi întors, cu Greyhoundul. Chiar îmi fusese dor de Greyhound în ultimele zile, mă gândeam cu nostalgie la sălile de aşteptare, la lockere, uite de ce-şi poate lega un om sentimentele! – la şoferii cu toanele lor care mă cam enervau câteodată, iar acum mi se păreau minunaţi, nu mai ţineam minte decât însuşirile lor lăudabile, Safe, Reliable, Courteous, scrise deasupra parbrizului.

În preţul biletului era inclus şi hotelul la Marele Canion; o singură zi n-ar fi fost de ajuns pentru dus şi pentru întoarcere, cum crezusem, luându-mă după distanţa

relativ mică, de pe hartă, fără să ştiu ce anevoios o parcurgea autobuzul.

Vizita la Reno îmi folosise, aveam măcar o idee, fusese cât de cât o iniţiere, altfel aş fi putut să-mi pierd minţile. Am anticipat puţin o concluzie, şi-am spus-o, dacă se mai ţine minte. Cine n-a văzut ce este Las Vegas nu poate să creadă spusele altcuiva; cine a văzut, nu poate să înţeleagă; iar dacă înţelege, ceva în mintea lui se scrânteşte.

Nu m-am pierdut cu firea, am vrut să văd totul, sistematic şi cu sânge rece, nu m-am grăbit să intru pe nicio uşă, deşi toate erau deschise, ci am căutat mai întâi un birou de informaţii turistice. Las Vegas este şi el un oraş fără înălţime, disproporţionat în întindere faţă de populaţie, un sat de pe vremea goanei după aur, modernizat şi adaptat unei cerinţe unice, a jocului. Această industrie este alcătuită dintr-un şir de nuclee, numite cazinouri. Restul sunt anexe care o fac să funcţioneze, bănci, hoteluri şi locuinţele crupierilor. Direct sau indirect, toată populaţia, vreo şaptezeci şi cinci de mii de oameni, trăieşte pentru o cauză unică. Negoţul nu trebuie socotit o excepţie, atât jucătorii cât şi crupierii trebuie să mănânce, de aceea sunt restaurante şi supermarketuri alimentare. Sau prăvălii cu ceea ce-i trebuie omului să trăiasca. Iar dacă trăieşte, omul joacă. Nimic nu se cumpără decât cu banii câştigaţi la cazinou, sau cu cei care nu s-au pierdut încă.

Am stat mult într-un magazin cu revolvere; m-am uitat şi la arme, şi la oameni. N-am să spun că oamenii se înarmau ca să-şi apere ceea ce câştigaseră, nici ca să-şi zboare creierii dacă pierduseră până la ultima monedă de nichel. (Cu monele de cupru nu se joacă.) Dar, indiferent în ce scop cumpără revolverele, ei erau jucători, înainte sau după încercarea norocului, sau într-o pauză. Cred că sunt singurul care n-am jucat nici măcar un penny; să fi ştiut,

primarul m-ar fi expulzat din Las Vegas. Nu ascund că am avut un sentiment de vinovăţie.

Mergând mult printre cazinouri, pe bulevardul care poartă străbate oraşului, am descoperit în fine un birou de informaţii, după cum scria pe o firmuliţă. Era o tutungerie unde se vindeau şi bijuterii ieftine, patroana dădea şi informaţii, dar numai despre mersul jocurilor. Mi-a oferit un plan al oraşului, litografiat pe hârtie proastă, cum nici nu bănuiam că se poate găsi în America; înfăţişa numai două artere principale, strada Fremont, unde aveam hotelul, şi perpendicular pe ea, lungul bulevard Las Vegas, terminat în câmpie. Singurele semne topografice pe acel plan de mizerie erau nişte pătrăte negre, adesea lipite unul de altul, şi ele marcau locul cazinourilor. Nu aveam nevoie de nicio orientare, cazinourile le puteau găsi şi orbii, căldura becurilor de pe faţade se simte de la distanţă. Sunt mii şi milioane de becuri aprinse ziua şi noaptea, cel mai strălucitor exemplu de risipă din câte văzusem, şi pe care cu siguranţă domnul Andrica nici n-ar fi putut să şi-l imagineze. Din cauza lor, faţadele, împodobite cu fel de fel de zorzoane lucioase, par nişte panouri de bâlci, Improvizaţii fără consistenţă, făcute doar ca să ia ochii. În realitate, dedesubt se ascund construcţii solide, ca nişte cazemate.

Voi încerca să spun pe bucăţele ce-i înăuntru, mi-e imposibil să-mi fac un plan şi să ajung la o descriere sistematică. Prima senzaţie care te cuprinde când intri este că îţi pierzi identitatea, nu mai ştii cine eşti şi ce cauţi acolo, apoi îţi pierzi simţul orientării şi puterea de înţelegere.

Marile cazinouri ocupă câte un blok întreg, spaţiul dintre două străzi, şi au astfel mai multe faţade, toate cu uşile larg deschise. Pe oriunde ai intra, dai de o pădure deasă de instrumente, aparate de joc, aliniate, cu coridoare de trecere perpendiculare unele pe altele, ca

străzile în oraşele americane. Am încercat, nu o singură dată, să le număr pe cele dintr-un asemenea cvartal, apoi să număr cvartalele şi să fac înmulţirea. Încercasem şi la Reno, fără să mă învăţ minte; nimeni nu poate să le numere, se rătăceşte, se pierde, se clatină. Ai izbuti, poate, dacă n-ar fi oamenii, să te încurce, şi ai trece cu răbdare de la un aparat la altul, punându-i o etichetă vizibilă, ca să nu-l numeri a doua oară. Dar ar fi nevoie de multă vreme, nu ore, ci zile, şi rezultatul tot n-ar fi sigur, undeva te-ai încurca şi ţi-ar veni ameţeală. Înţelegând situaţia, m-am apucat să măsor faţadele, cu pasul; unul din cazinouri, La patru regine” (referire la cărţile de joc, nu la capete încoronate, damele” din nomenclatura noastră), măsura cincizeci şi patru de paşi, întinşi bine, pe latura mică, o sută treizeci pe latura mare. Aplicând corecţia pasului, şi făcând înmulţirea, suprafaţa interioară este de vreo şase mii de metri pătraţi şi pe fiecare metru se joacă. În acel cazinou, intrarea la camerele de toaletă, pentru femei şi bărbaţi, de la subsol, cu scări elegante, cu balustrade de lemn sculptat, este indicată cu frumoase litere gotice, fixate în perete, „Pentru regine” una, „Pentru regi” cealaltă, regele aici înlocuindu-l pe popa. din cărţile noastre. Nu ştiu ce gândeşte o femeie când se duce acolo, bărbaţii îmi închipui că se umflă în pene. Cred şi eu, nu-i puţin lucru să te simţi rege, într-o situaţie care de fapt este destul de penibilă.

Cazino-urile din jur aveau aceleaşi dimensiuni, m-am ostenit degeaba să măsor cu pasul, fiindcă ocupau spaţiile egale, dintre o stradă şi alta. În unele locuri sunt săli de joc la etaje, dar pe acelea nici nu le mai pun la socoteală, mi se pare că-i destul şi fără ele.

În centrul intersecţiilor sunt inserate în pavaj câte patru zaruri roşii, mari de vreun metru. Lumea traversează în diagonală, ca să calce pe ele.

Am început cu jocurile mecanice, fiindcă domină şi

atrag cel mai mare număr de oameni. Dar ele sunt abia o centură, cu un aer de inocenţă, în interiorul căreia mocnesc patimile (dovărate, în jurul meselor de baccara, de ruletă şi altele, pe cifre, semnele nu ştiu cărei fluctuaţii, sau hazarduri; jucătorul un fel de bursă în unele locuri, un spaţiu cu scaune, ca un filtru, cu o estradă, unde stă un fel de juriu, ştiu că nu-i bine spus, îmi pare rău, îmi lipseşte priceperea şi nu mi-am dot osteneală să aflu. Pe un ecran, deasupra estradei, apar cifrele, semnele nu ştiu cărei fluctuaţii, sau harzarduri; jucătorii, aşezaţi pe scaune, cu un mic pupitru alături, punctează alte cifre, pe nişte fişe cu numere imprimate, în două dreptunghiuri, de la unu la patruzeci, de la patruzeci la optzeci, deasupra cărora scrie că limita mizei e douăzeci şi cinci de mii de dolari, să nu năzuiască nimeni mai mult decât atâta!

Jocurile mecanice, am spus că sunt inocente, greu ar ruina pe cineva, chiar pe un pătimaş, fiindcă înainte de a-şi pierde loţi banii, ar face scurtă la mână tot trăgând de pârghie. Şi-apoi pătimaşii nu-şi pierd timpul cu mize mărunte, se duc de-a dreptul la ruletă, sau în saloanele secrete unde se joacă pocher, vânturându-se milioane. E drept că şi unele jocuri mecanice pot fi o capcană şi pot goli uşor o pungă mai slăbuţă, acelea unde se mizează trei dolari deodată. Pierzi de zece ori la rând, şi gata leafa pe-o săptămână! (Cifra e rămasă în urmă odată cu devalorizarea dolarului.) Câştigul, în schimb, poate să se ridice la cinci mii de dolari, bănuiesc că nu-i doar o vorbă, dar cât m-am învârtit eu pe-acolo, n-a câştigat nimeni, nici măcar o mie.

Am văzut şi câteva aparate mari cât o orgă, aşezate în uşă, să ispitească, sclipind de becuri misterioase. Miza nu era mai mare de trei dolari nici la ele, poate este o limită impusă de lege; câştigul ajungea la cincizeci de mii de dolari, dacă avea cineva noroc să tragă opt figuri asemeni, şi nu oricare; degeaba îţi ieşea mărul roşu, de

pildă, când condiţia era să iasă pruna vânătă, opt prune deodată. M-am uitat pe ceas şi timp de un minut maşinăria a înghiţit douăzeci şi şapte de dolari, bătuţi pe muchie. În nouă trageri, au ieşit de cinci ori câte o prună vânătă, şi o singură dată, două; restul, tot felul de alte fructe.

Mai darnice sunt aparatele cu miză mică, de cinci cenţi, de zece sau de un sfert de dolar, care eliberează uneori pumni întregi de monede; aşa însă nu se îmbogăţeşte nimeni, şi nici nu trece prin mari emoţii.

Aceste aparate, moderne, cu comenzi electronice, cu fel de fel de combinaţii, căci modelele sunt puzderie, costă desigur multe parale; tot atât de sigur este că preţul se amortizează repede. Totuşi, mi s-a părut că sunt mai multe decât ar fi necesare chiar în zilele cele mai bune; în orele de aglomeraţie, două din cinci erau libere; alteori, şase din zece. Ca să fie ocupate până la ultimul nici n-ar fi posibil, atâţi oameni n-ar încăpea fizic, iar dacă s-ar înghesui unii în alţii, subţiindu-se, ar rămâne repede fără aer. Deci, nu pot spune altceva decât că-i o risipă, o pierdere a măsurii, o sete de a cheltui banii, un exces schizofrenic.

Eu, unul, am fost satisfăcut, am văzut ceva dus până la ultima consecinţă a faptelor, limita lor absolută; mai mult decât atâta nu se poate nici măcar într-o închipuire bolnavă.

Jucătorii sunt şi ei cam de atâtea feluri câte sunt aparatele. Unii pun un ban ici, unul colo, n-au un sistem, mai degrabă vor să piardă vremea. Trec peste categoriile intermediare, fel de fel de temperamente, şi mă opresc la cei care fac treaba temeinic, se aşază pe scaune, îşi pregătesc cursa lungă, cu banii puşi în faţă, în cutii speciale, de plastic, socotite să cuprindă un număr fix de monede, o numărătoare automată. Aceşti oameni nu se emoţionează nici când pierd, nici când câştigă; acţiunea lor e continuă, cu o mână pun banul, cu alta trag de pârghie. Se opresc numai când tăviţa unde curge câştigul,

cu zgomot, se umple; atunci îşi rânduiesc monedele în cutiuţe, şi continuă. I-am văzut pe unii venind, alegându-şi aparatul, făciindu-şi pregătirile. N-am văzut pe niciunul să plece; totdeauna am plecat eu înainte.

Din loc în loc sunt posturi de supraveghere, ca nişte ţarcuri înalte; un om cocoţat acolo îşi roteşte ochii în toate părţile. În alte locuri, oameni în uniformă, probabil din poliţia cazinourilor, cu şapca în cap, cu revolverul la şold, rezemaţi de un stâlp, impasibili, doar cu un zâmbet de dispreţ în colţul gurii, aşteaptă să intervină, la primul strigăt; dispreţuiesc pe jucători, pe cei care pierd, pe cei care câştigă, pe cei care cască gura, pe toată lumea. În pielea cui ar vrea ei să fie?

O femeie tânără juca într-o dimineaţă, pe la ora nouă, singură, într-un ungher, cu ochii în gol, parcă fără gânduri. N-am înţeles-o, de ce nu era la piaţă? N-avea o familie, s-o hrănească? De ce nu era la coafor? N-avea o întâlnire de dragoste?

După-amiază, atmosfera începe să fie mai viciată. Două femei oloage, una în cărucior, alta în cârje, jucau alături, luându-se la întrecere. Una câştigă pe tăcute; cealaltă, când începeau să-i curgă banii în tăviţă, scotea strigăte isterice.

Dacă îi întâlneşti până şi în cazinouri, căci cele două exemple nu sunt singurele, se înţelege că infirmii circulă mult în America. Încă de la Casa Albă, unde aveau o intrare a lor, eu să nu stea la coadă, şi fără trepte, ci cu planuri înclinate, eu să poată merge cu căruciorul, am spus că infirmii se bucură de o protecţie specială şi ajutorarea lor este foarte bine organizată. M-am gândit că o fi aşa de pe timpul lui Roosevelt, care ţii el şi-a dus o bună parte din viaţă cu căruciorul; ar fi, dacă vreţi, un omagiu. Muzeele, bibliotecile, spitalele şi cele mai multe din instituţiile vizitate de public au intrări amenajate pentru infirmii în cărucioare; totdeauna acestora li se asigură protecţia şi

prioritatea. Pe aeroporturi, în gări, în autogări există cărucioare care le stau la dispoziţie, uneori cu personal auxiliar, ca să-i ajute. Într-o broşură de reclamă a Greyhoundului, prima fotografie, de pe copertă, înfăţişează o doamnă bătrână, paralitică, venită la autogară cu căruciorul. Şoferul, care a deschis uşa autobuzului, o salută şi se pregăteşte să pună mâna, s-o ridice pe scară. O infirmieră a împins căruciorul, şi acum e gata să dea ajutor la manevra care urmează. O tânără doamnă, probabil din familie, poate fiica, se aţine cu cârjele. Toate personajele din fotografie zâmbesc fericite, şi cea mai fericită din toate pare a fi bătrâna doamnă paralitică.

Acestor oameni loviţi de soartă li se spune eufemistic handicapaţi, de parcă n-am şti cu toţii ce înseamnă infirmitate, şi ar fi un cuvânt de ruşine. Nu cred că numărul lor să fie mai mare în America decât în alte părţi, par însă mai mulţi, fiindcă sunt ajutaţi şi încurajaţi să umble. Dar nici în ţara noastră nu rămânem în urmă; după motocicletele amenajate pentru infirmi, destul de răspândite, deunăzi am văzut, chiar pe strada mea, un cărucior clasic, după modelul preşedintelui Roosevelt. mânat de un motoraş cu explozie. Nu mergea mai repede decât pasul omului, nici n-ar fi fost nevoie, şi cred că el însemna nu doar o consolare, ci chiar o bucurie pentru persoana care îl conducea, o doamnă mică, blondă, frumos coafată. După ce a dat colţul străzii, a intrat în Cişmigiu, unde altfel n-ar fi ajuns decât purtată de alţii. Această autonomie mecanică o făcea probabil să se simtă mai puţin handicapată faţă de mulţimea ieşită să se plimbe, pe propriile ei picioare, în prima zi de primăvară, venită cu atâta întârziere că ne luase toate speranţele.

Las pe mai târziu cazinourile, nu mai am putere; chiar şi acum, după ce a trecut vreme, dacă mă concentrez să refac atmosfera, ca s-o pot scrie, simt că mă clatin şi îmi plesneşte capul. Mai rămâne timp, la întoarcere;

deocamdată scopul meu era să merg la Marele Canion, cu Greyhoundul, a doua zi dimineaţa. Mă simţeam obosit ca după o furtună cu fulgere întirucişate, mă bombardau lumini din toate părţile, îmi perforau nu doar ochii, ci şi urechile, amestecând senzaţiile optice cu cele auditive. Am căzut în pat şi-am adormit într-o clipă, pe când afară se mai vedea lumina amurgului. M-am trezit speriat după un număr de ore, o flacără de incendiu pătrundea pe fereastră şi ajungea în toate ungherele camerei, luminând-o ca în plin miez al zilei. Dar era miezul nopţii, m-am uitat pe ceas, era ora douăsprezece. O clipă m-am temut că dormisem până în amiaza zilei următoare şi scăpasem Greyhoundul.

Când am dat perdeaua la o parte, flacăra m-a izbit drept în faţă, ardea tot oraşul, prin milioanele lui de becuri electrice, Un vulcan în activitate, o explozie atomică, o exacerbare, ceva ajuns până dincolo de orice închipuire; cine n-a văzut, nu poate să creadă.

Mi-am pus hainele şi m-am dus să văd, atras de flacără la un fluture la prima lui experienţă; cine a văzut, nu poate să înţeleagă. Sfârâia aerul şi se umfla, gata să dea în clocot, mă ardea în creştet. La început, n-am înţeles ce se întâmplase cu lumea, nu se vedea nimeni pe stradă, se culcaseră, uitând să stingă luminile? Sau pieriseră toţi, carbonizaţi, şi eram singurul rămas în viaţă?

N-am patima jocului, şi nu mi-e ruşine să declar cu glas ture, deşi după părerea lui Pirandello oamenii ca mine n-au niciun haz şi nu merită să le studiezi caracterul. Cazinourile îmi stârniseră curiozitatea, prea mult auzisem vorbindu-se, Voiam să văd cu ochii mei, care nu mă înşală, dar nu atât la să-mi satisfac o curiozitate, ci mai mult ca să pot spune altora. Cu toată repulsia mea pentru aglomeraţii, mi-a venit inima la loc, ba am simţit chiar o bucurie rapidă când i-am văzut pe toţi înăuntru, atât de mulţi, că bineînţeles nu mai rămânea nimeni din tot oraşul

să umble pe afară. Şi cu toate că iarăşi n-am mizat niciun penny, am umblat din cazinou în cazinou timp de două ceasuri, cu o pasiune nu mai mică decât a jucătorilor, însă orientată altfel, spre fizionomiile lor pânditoare, în acel încordat şi istovitor război de uzură cu norocul şi cu neşansa, sub arbitrajul perfid al crupierilor. Am de spus încă multe, dar nu acuma. Când am plecat, inocentele jocuri mecanice intrau în repaus; în schimb, jocul se înteţe. i în jurul meselor de baccara şi ruletă, şi probabil în saloanele cu uşile închise şi perdelele trase, unde n-am putut pătrunde; cred că în anumite locuri, fără zece mii în buzunar nici nu-ţi dă voie să intri.

Aş fi vrut să stau să-i văd când obosesc şi când pleacă. Am obosit eu mai înainte. Aflasem că jocul continuă ţoală noaptea, cazinourile nu se închid nicio oră din douăzeci şi patru, dar nu crezusem, trebuie să vină o clipă, gândeam, când oboseşte toată lumea, sau oboseşte măcar pământul. La şapte dimineaţa, înainte de a merge la autogară, am mai dat o raită, pe strada Fremont şi Bulevardul Las Vegas. O parte din mesele de joc erau acoperite cu husele, în schimb reintrau în funcţiune nevinovatele aparate mecanice, cu lume nouă, abia trezită, matinalii senior citizeni, cucoanele paralitice, gospodinele în drum spre piaţă, unde uită să mai ajungă, femeile drăguţe care lasă coaforul pe altă dată şi îşi neglijează până şi întâlnirile amoroase. Aspiratoarele de prai se strecurau printre picioarele oamenilor, făcând curăţenia din mers, cum se spune, şi-atunci m-am convins că, într-adevăr, cazinourile nu se închid ziua şi noaptea.

30

La autogară, unde mi-am pus geanta în uşa de la peron, ca să fiu primul, nu era lume multă, şi m-am temut iarăşi că autobuzul n-o să mai plece, deşi una ca asta nu s-a întâmplat niciodată. S-au întâmplat altele, şi una din ele, chiar în ziua aceea, m-a umplut de revoltă, făcându-mă să

scot de la inimă Greyhoundul, deşi aşteptasem reîntâlnirea noastră cu simpatie nostalgică. Poate într-o zi necazul o să-mi treacă, altfel n-ar păgubi nimeni în afară de mine.

M-am mirat că într-o sală de aşteptare unde intră atâta lume, în loc să fie o pardoseală lavabilă, puseseră mochetă, cu firul lung, şi bineînţeles că nu putea fi decât roasă şi murdară. Dar şi mai mult m-a mirat că un grup de tineri, trei băieţi şi o fată, în loc să stea în fotolii, destule pentru toată lumea, se tolăneau pe mocheta leproasă, şi nu într-o margine, ci chiar la mijloc, împiedicând trecerea. Ba puseseră pe jos, în praf şi-n picioarele oamenilor, o pernă, pe care apoi aveau să-şi sprijine capul. Nu s-a terminat cu atâta, culmea mizeriei a fost când unul, întorcându-se de la bufet cu câteva sandvişuri, le-a aşezat pe mochetă, în mijlocul grupului, invitându-i pe ceilalţi să se înfrupte; iar ei s-au înfruptat fără nicio grimasă, înghiţind şi microbii, şi praful. Dar hai să spun că microbii ar fi doar o prejudecată, că nu-i găseşti numai pe mochetele călcate în picioare.

Dimineaţa era puţin răcoroasă când autobuzul a oprit la o nutogară mică, în altă parte a oraşului, unde s-au mai urcat câţiva oameni. Printre ei era Carole, pe care am s-o ţin minte, şi-mi place s-o povestesc, fiindcă a fost o apariţie neaşteptată; după îmbâcseala din cazinouri, ea aducea o undă de aer proaspăt.

Era o fiinţă greu să-i spui vârstă, între optsprezece ani şi treizeci, dacă un asemenea decalaj se admite. Structura ei anatomică, atitudinea şi mişcările o făceau să semene cu o copilă abia împlinită; fruntea, îngândurată, ochii, mărginiţi de haşuri fine. Inexplicabile, şi mai ales privirea puţin dusă îi dădeau o maturitate sfioasă şi tristă. Nu făcea deloc impresia că umblase prin cazinouri, nu pierduse, era neatinsă, dar singurul ei avut, în afară de poşetă, se reducea la o geantă roşie, cam uzată, un dar al companiei aeriene TWN, cum scria pe ea cu litere mari, albe.

Până să se urce în autobuz, am putut s-o privesc în voie, cum aştepta răbdătoare, puţin zgribulită, cu o jacheţică pe umeri. Altceva ca îmbrăcăminte n-avea, decât o bluză albă, iar în jos blugi, decoloraţi, frecaţi de multe ori cu peria, spălaţi proaspăt şi cu o ruptură mică în dreptul genunchiului; nu-i o ruşine, se poartă. Cineva mi-a spus să nu-l iau ca un semn de lipsă, ci drept un stil, şi admit că este posibil. Carole însă era în mod evident o fată săracă, bineînţeles la nivelul sărăciei americane, care nu înseamnă a nu avea, ci a avea mai puţin decât alţii. Avea, de pildă, cu ce-şi plăti biletul până la Chicago, căci acolo voia să ajungă, dar trebuia să îndure un drum de câteva zile cu Greyhoundul; oamenii bogaţi iau avionul.

M-a frapat fizionomia ei, mai puţin americană, o faţă delicată, de un brun palid, luat de la altă rasă. Nu-şi dăduse niciun pic de fard, dar încolo era foarte îngrijită, cu totul de pe ea curat, şi se cunoştea că nu-şi spălase obrazul decât cu săpun şi apă proaspătă. Numai ochii nu puteam să-i văd bine, îi ascundea sub ochelari mari, cu rama groasă şi cu sticla puţin violetă.

Se înţelege că aveam locul obişnuit, în faţă, dacă fusesem primul la uşă. Carole s-a aşezat în spatele meu, dându-mi o stare de nemulţumire, mă simţeam neapărat şi pe de altă parte stânjenit că îi luam vederea. M-am făcut mai mic, pe urmă am uitat-o. Doar după un timp, când autobuzul cobora serpentinele spre Hoover Dam, şi mă uitam când într-o parte, când în alta, am zărit-o cu coada ochiului, ascunsă după ochelarii cu sticlă violetă. Iar în altă clipă am văzut, printre spătarele scaunelor, că îşi scosese picioarele din saboţi şi le urcase pe banchetă. Avea picioare mici, brune, foarte curate, cu unghiile frumos tăiate, dar nu vopsite.

Era o zi prea frumoasă ca să fie de ajuns dacă spun minunată; era o zi nou-născută, neatinsă de nicio impuritate, cu cerul alb de lumină, fără o pată, fără nicio

ameninţare, aşa cum ar fi ziua când s-ar face pace pe tot pământul. Adevărul este că frumuseţea nu ne oboseşte niciodată, ca urâtul, altfel ziua aceea mi-ar fi fost indiferentă, fiindcă după burniţa de la Los Angeles, când plecam spre Insulele Hawaii, zilele fuseseră una mai strălucitoare ca alta.

Mergeam spre sud şi în faţă se vedeau munţi, aşa cum se vedeau de jur-împrejur, închizând zarea, făcând din Las Vegas o cetate apărată din toate părţile, ca Salt Lake City, care nici nu era departe geografic, o oră de zbor spre miazănoapte; făcând atâta drum după ce plecasem de acolo, încât părea că lăsasem în urmă o viaţă întreagă.

Las Vegas s-a terminat abia la picioarele munţilor. Nu s-ar putea ca un oraş atât de întins să aibă numai şaptezeci de mii de locuitori, cum spune statistica, dacă n-am pune la socoteală vizitatorii, veniţi să joace; or fi cinci sute de mii simultan? Cred că ar avea unde să încapă. Am trecut printre şiruri lungi de moteluri, alternate cu rulote, locuinţe mobile, cartiere întregi, care se terminau numai ca să înceapă altele. Apoi căsuţe, şi iar căsuţe, fără capăt, o altă schizofrenie; oraşul părea întins cu sulul, ca o foaie de plăcintă; de la o clipă înainte începi să crezi că nici n-o să se mai termine. Şi nici nu terminat decât atunci când l-au oprit munţii.

Hoover Dam, după numele unui preşedinte al Americii, ales în 1928, cam odată cu marea criză, este un baraj, un lac dt acumulare, şi o hidrocentrală, care nu se vede, deşi produce aproape un milion şi jumătate de kilowaţi-oră. Îmi fusese semnalat, voiam să ajung şi acolo, dar nu-mi închipuisem că ivea să-mi iasă singur în cale, cu atâta uşurinţă. L-am văzut de sus şi din mai multe unghiuri, după cum vira autobuzul coborând pe şoseaua în serpentină, spre bazinul râului Colorado. M-a surprins înainte de toate ce mică era deschiderea barajului, sper să nu greşesc dacă spun sub o sută de metri, o gâtuitură între

doi uriaşi umeri de stâncă. Natura smintită care a creat Marele Canion, aflat mai sus, pe aceeaşi vale a fluviului Colorado, e amestecată mult în lucrarea aceasta făcută de oameni, le-a dat-o aproape de-a gata şi cu mare reducere a preţului de construcţie. Căderea de apă măsoară peste două sute douăzeci de metri, ceea ce am aflat că nu-i o cifră uimitoare, cum mi se păruse; sunt locuri unde ajunge de două ori pe-atâta. În schimb, impresia de nebunie a naturii nu cred să poată fi depăşită, datorită văii atât de înguste, că pare o despicătură făcută cu toporul în scoarţa pământului, parcă până în miezul lui fierbinte. Şoseaua trecând pe baraj, au fost clipe când s-a văzut fundul prăpastiei, atâta cât poate privirea omenească să meargă în adâncime. Stâlpi metalici cu desenul lor obişnuit, ca o dantelă, stăteau aplecaţi deasupra hăului, aproape patruzeci şi cinci de grade, şi păreau în mişcare, pe cale să se prăbuşească; aşa mi s-a părut în primele clipe, credeam că voi fi martorul unui accident gigantic, până ce am ajuns aproape şi; im văzut că erau ancoraţi în coastele muntelui, cu cabluri puternice. De vârful lor atârnau conductori electrici, poate de grosimea braţului, care coborau în prăpastie. Poate altă soluţie n-a fost posibilă, de pildă să se recurgă la conductori subterani, îngropaţi în stâncă; bănuiesc că în jurul anului ’30, când a fost construit barajul, oamenii aveau destulă experienţă, şi mai bine decât s-a făcut nu se putea face. Aşa cum se vedeau mănunchiurile de cabluri coborând la verticală, părea că electricitatea se scotea cu macaraua din fundul pământului.

Lacul de acumulare n-am putut să-l văd în toată lungimea datorită topografiei lui sinuoase; pe hartă apare ca o mică pată albastră, dar am aflat că are un volum de peste patruzeci de miliarde de metri cubi, care mă impresionează numai aritmetic, altfel neîngăduindu-mi să-mi fac o imagine; metrul cub mi se pare o unitate de

măsură derizorie. Poate va spune mai mult informaţia că lacul îngăduie irigarea unui milion de hectare şi aprovizionează cu apă treisprezece oraşe, printre care Los Angeles, cu populaţia lui de cinci milioane.

Cum am spus, la Los Angeles, lumea prevăzătoare, sau răsfăţată, bea apă din damigene aduse la domiciliu. Eu am luat-o de la robinet, dar numai pentru cafea, cu totul nu mai mult de un litru. În schimb, am folosit duşul; să fi ştiut că apa venea tocmai de la Hoover Dam, mi-aş fi făcut cruce de uimire.

Odată cu trecerea barajului, am ieşit din Nevada şi am intrat în Arizona, un stat cu moravuri mai austere. Un ceasornic mare, să-l vadă toată lumea, montat pe povârnişul de piatră pe care autobuzul îl urca în noi serpentine, arăta ora statului, cum scria pe soclu; n-aş fi notat atâta lucru, dacă n-aş fi avut impresia că era o punere la punct pentru vizitatori, nici vorbă dr potrivitul ceasornicului, de vreme ce în Nevada ora era iieceaşi, ci un avertisment, să-şi verifice starea de conştiinţă, să-şi lepede la frontieră năravurile luate de la Reno şi Las Vegas.

Mi-a părut rău că drumul, mergând spre sud şi îndepărtându-se de Colorado, se lungea, pe când ziua rămânea scurtă. Am însă am avut prilejul să intru direct în peisajul muntos al Americii, cum îl văzusem din avion, în zborul la Salt Lake City, şi mă înfiorase. Câţiva kilometri am urcat printre munţi cu prăpăstii, de piatră roz, golaşă. Pe urmă înălţimile au început să se rotunjească, să devină blânde, dând naştere la coame lungi, încolăcite, ondulate şi împletite, un peisaj plin de neastâmpăr, amintind într-un fel, cu mişcările lui nărăvaşe, ca de la rodeo. Aşa cum nu ştii ce are calul în minte, ce nmucitură va face spre a-şi trânti călăreţul, la fel şi munţii se nmuceau, se răsuceau şi parcă dădeau din copite, şi să nu fi fost zgomotul motorului, poate i-aş fi auzit cum nechează; totul în

mişcarea lor era surpriză, clipă de clipă apăreau într-o imagine nouă, care nu ţinea mai mult ca un fulger şi dacă voiai să nu pierzi nimic din ce urma să vină, trebuia să te am cu di hii în toate părţile, atent tot timpul. Nu-i de mirare că uitasem de Carole, deşi o ştiam acolo, în spate, cu picioarele pe banchetă.

Curând, am răzbit într-o vale largă, de fapt era un podiş neted şi liber, cu o şosea dreaptă, care a mers zeci de kilometri printre două şiruri de creste îndepărtate, cu piscuri stâncoase. Luându-mă după hartă, muntele cel mai înalt avea vreo două mii două sute de metri, dar nu i-aş fi dat nici pe jumătate, dovadă că podişul se afla la o altitudine destul de mare, ceea ce se vedea şi după caracterele lui alpine. Într-adevăr, n-am întâlnit nicio cultură agricolă, ci numai arbuşti şi tufe, cu smocuri de iarbă arsă de soare.

Şoseaua se desfăşura până la orizont, trasă cu linia, şi îmi dădea, mult mai bine decât dacă ar fi fost sinuoasă, senzaţia de pătrundere în peisaj, cu o satisfacţie aproape organică; geografia se oferea direct, fără pierdere de vreme şi fără ocoluri. Acel drum, de vreo cincizeci de kilometri, a fost reprezentarea Americii, la o scară de o sută de ori mai mică, de unde mi-a rămas impresia că am traversat aievea tot continentul. Cu părere de rău am văzut apărând o barieră muntoasă în faţă; atunci geografia s-a redus la ceea ce putea ea să fie, dar n-am pierdut nimic din satisfacţia imaginară trăită mai înainte „care şi astăzi suplineşte realitatea locurilor unde n-am putut ajunge.

Dincolo de munţi am dat de Kingman, un orăşel de podiş, şi acolo a început necazul. Ne apropiam de autogară, când şoferul, cu microfonul; la gură, ne-a anunţat, courteous, că trebuie să schimbăm autobuzul. Abia pusesem stăpânire pe locul din faţă, abia plecasem, şi iar stat la coadă, şi iar pândă, să nu mi-o ia cineva înainte! Era amiaza, Marele Canion se afla la sute de kilometri, mă

temeam că n-o să ajungem până seara, şi ce mai puteam să văd acolo pe întuneric?!

Carole a fost mai iute de picior, s-a postat prima în faţa uşii unde urma să tragă autobuzul. Dacă am văzut aşa, n-am concurat pentru locul al doilea, mi-era totuna* ci m-am aşezat pe o bancă. Necazul era mic deocamdată, dar a crescut până ce m-a scos din fire, fiindcă autobuzul nostru de legătură a întârziat să tragă la peron o oră şi treizeci de minute, deşi nu venea de la drum, ci se afla în curtea autogării. În tot acest timp, Carole a stat în faţa uşii închise, cu poşeta în mână, cu geanta roşie atârnată de umăr, fără să mişte, cu o răbdare neînţeleasă de mine. O vedeam din spate, năltuţă şi subţire, abia formată, ca o fetiţă, cu părul castaniu, aprins de vagi unde roşii, tuns înainte de a ajunge pe umeri. În aceste vlipt! mizera imposibil să mi-o închipui cum arăta din faţă, cum o văzusem, cu aerul ei de maturitate, nu ştiu de unde a venit, de la ochi, de la frunte, de la cutele care îi încadrau gura copilăroasă.

O fi fost el sale şi reliable, dar când a tras în faţă, şoferul nu şi-a cerut măcar scuze, courteous, că întârziase. Nu m-am mai grăbit, toate locurile îmi erau indiferente, dacă nu-l aveam pe acel din faţă. Cum i se cuvenea după atâta aşteptare, îl ocupase Carole. Observând că mă uit cu jind, şi cum poate se findea ce loc avusesem în autobuzul celălalt, m-a poftit să stau alături, în stânga ei, de unde şoseaua se vede aproape la fel de bine ca din dreapta. Încercasem, când cu maimuţa bătrână de la Siracuza, dacă mai ţine cineva minte. M-am gândit că din cauza mea n-o să-şi mai poată ridica picioarele pe banchetă, dur, dacă nu mă aşezam eu ar fi venit altcineva, aşa că am acceptat invitaţia. N-a trebuit să se strângă, era prea subţire.

Şoferul nu s-a grăbit deloc să câştige ceva din întârziere, mă uitam cu îngrijorare la ceas, apoi la indicatoarele de mile de pe marginea şoselei, şi când

întorceam capul o vedeam pe Carole, iar ea poate îşi închipuia că era o indiscreţie. Este adevărat că aş fi vrut să văd ce ochi are, mi era imposibil să-mi dau seama prin sticla violetă a ochelarilor, dar neastâmpărul meu pornea din altă parte, de la ceas, de la mile şi de la o presimţire proastă, care s-a adeverit repede. Până atunci „am continuat să mă uit din când în când la indicatoarele de pe şosea, până ce Carole şi-a scos ochelarii şi a întors capul, B-o pot privi în faţă. Am fost atât de uimit de gestul ei, încât n-am sesizat de la început culoarea ochilor şi am întrebat-o: „Sunt albaştri?” Iar ea mi-a răspuns, cu o înclinare a capului, fără să se mire de privirea mea buimăcită: „Albaştri!”

Când am ajuns la Williams, un orăşel cu numai două străzi paralele şi cu câteva transversale, Carole ştiind că merg la Marele Canion mi-a spus că trebuie să schimb autobuzul; iarăşi nu prevăzusem, iarăşi trebuia să aştept şi să pândesc locul din faţă! Şoferul, care coborâse, m-a întors din drum, courteous de data aceasta, spunându-mi cu o politeţe absolut inutilă că autobuzul meu plecase; de ce să mă mir, dacă ajunsesem cu întârziere de o oră şi jumătate?! Aşa că n-aveam altceva de făcut decât să merg înainte şi să caut o altă legătură, la Flagstaf. Nu mai rămânea nicio nădejde să ajung pe lumină! Puţină consolare era Carole, cu prezenţa ei plăcută. Numele se pronunţă Kerol, ea spunea Ker-l, făcând un salt uşor peste o, ca peste un pătrat de şotron, când săritura îţi taie puţin respiraţia. Acum, dacă îşi arătase ochii, nici nu mai îndrăzneam să privesc pe fereastră. Mă uitam la blugii rupţi în dreptul genunchiului; ar fi fost o mare greşeală să-i coasă. Citea o carte ieftină, judecând după hârtie: „The Nursse”, şi probabil uşurică, după ilustraţia în culori de pe copertă. Însă era obosită, citea un timp, apoi lăsa cartea pe genunchi, peste ruptura blugilor. Aşa am putut să văd titlul; autorul nu l-am reţinut, sunt sigur că nu-l ştie

nimeni. În câteva rânduri, mi-am dat seama că aţipise; încă nu-mi spusese cât mergea de departe.

Soarele nu mai avea mult până să apună, când am ajuns la Flagstaf; aproape că nu mi-am luat rămas bun de la Carole, m-am dat jos fuga şi l-am întrebat pe şofer când pleacă autobuzul la Marele Canion. Mi-a răspuns, courteous, „Mâine dimineaţă!” Iată, pentru cine n-a simţit-o niciodată, ce înseamnă o lovitură în moalele capului.

Nu mai aveam nimic de făcut, putea să se rupă pământul în două, să se mai nască un canion, şi mai mare, să cuprindă autogara şi oraşul. Mi-am luat cameră la un motel de alături şi, scăpat de această grijă, am revenit la autogară, să mă informez despre autobuzul de a doua zi. Am găsit-o pe Carole afară, aşezată pe un căruţ pentru bagaje; m-am aşezat alături şi i-am ţinut tovărăşie, până să-i vină autobuzul. Abia acum am aflat că mergea tocmai la Chicago, în partea cealaltă a continentului, două mii cinci sute de kilometri. Era miercuri, şi cu ritmul de astăzi n-ar fi ajuns până la sfârşitul săptămânii. Mi se părea o barbarie, şi nu era numai optica mea, alarmistă; întrebându-mă de drumurile mele mai departe, la New Orleans, Miami şi New York, Carole şi-a scos încă o dată ochelarii şi mi-a aruncat o privire consternată, cu ochii ei albaştri: „Cu Greyhoundul!?” în această exclamaţie am simţit câtă consternare îi trezea în suflet propria ei soartă.

Mi-a scris numele întreg pe o hârtie, dar am pierdut-o. Făcea o şcoală de aviaţie. Geanta roşie de la TWN, singurul ei într-o călătorie atât de lungă, mi-a amintit tânărul de pe aeroportul Seatle, care a zburat la San Francisco fără să aibă altceva cu el decât două rachete de tenis. Când Carole se răsucea să vadă dacă nu-i venise autobuzul, căruţul se mişca pe roţile lui cu cauciucuri şi, până să-mi dau seama ce se întâmplă, mi se părea că pământul nu mai are stabilitate.

De câte ori m-am trezit peste noapte, şi a doua zi,

când mi-am adus aminte, m-am gândit la Carole, mi-am închipuit-o cum mergea cu Greyhoundul, cu „The Nursse” pusă peste ruptura blugilor, aţipind la răstimpuri, şi m-am rugat din inima să fie liber locul de alături, ca să-şi poată ridica picioarele pe banchetă.

Şi azi îmi mai aduc aminte de ea câteodată, şi atunci încerc să judec ce din făptura ei îmi trezise atenţia? O văd cum stătea la coadă în autogara din Kingman, când am privit-o din mai mult de o oră, fără să mă tem că ar putea să-şi dea seama, şi fără ca ochii ei să mă influenţeze. N-avea atribute feminine proeminente, nici măcar marcate vizibil, doar se bănuiau sub îmbrăcămintea modestă, ca o schiţă timidă şi delicată; altminteri ar fi putut prea bine să semene cu un băiat din vremea noastră, mai sfios decât sunt ei îndeobşte; iată singura diferenţă, în afară de părul care nu putea să se cufunde. Dar întreaga ei alcătuire emana feminitate, pe căi atât de secrete, că n-aş fi în stare să le descopăr, şi cu atât mai puţin să le spun altora; singurul gest pe înţelegerea noastră fi fost felul cum şi-a scos ochelarii să-şi arate ochii albaştri.

Cred că nimeni nu aşteaptă de la mine să spun ce este Flagstaf, şi nici n-aş spune, dacă n-aş fi rămas o noapte acolo; puteam să trec pe alături, să nu ştiu nimic despre el, decât poate numele. Nici acum nu ştiu prea multe, doar ceea ce am văzul cu ochii în jurul autogării, şi vreun kilometru mai departe, cât am mers cu piciorul, sperând că voi face o descoperire. Nu se întunecase, cum mi s-a părut la sosire, când vestea proasta făcuse să văd totul, inclusiv cerul, în culori sumbre. Adevărul este că soarele încă nu apusese când a plecat autobuzul du Chicago; dar era gata. Am întrebat unde-i centrul oraşului, mi s-a arătat cu mâna, într-o direcţie; cred că dacă mă duceam în partea opusă n-ar fi fost nicio diferenţă. Luându-mă după hartă, Flagstaf s-ar întinde pe vreo cincisprezece kilometri; cred, deşi mi se pare imposibil. În

niciun atlas şi-n nicio enciclopedie din câte am avut în faţă n-am găsit date mai precise; de fapt, n-am găsit niciuna, decât acum, în ultima clipă, ceva despre populaţie, că în 1960 număra optsprezece mii, iar în 1970 aproape de două ori pe atâta. Păstrându-se progresia, ar fi însemnat ca în momentul vizitei mele acolo numărul locuitorilor să fie de vreo şaizeci de mii; nu făcea impresia, Neputând să aflu mai multe, mă mulţumesc să spun ce-am văzut cu ochii, acceptând riscul de a face greşeli grosolane.

Iată-mă cu o povară pe umeri, numai pentru că, fără voia mea, m-am oprit o noapte acolo. Mergând înspre centru, am dat de gară, una din puţinele clădiri cu etaj întâlnite în calc. M-am oprit, uşile erau încuiate, un tren de călători trecea dimineaţa la şapte spre est, altul la nouă seara spre vest. Pentru informaţii, telefonaţi, fără taxă, la 421 – 8 320, cu prefixul 1 800. Treceau însă multe trenuri de marfă, încărcate din greu, cu câte patru locomotive care fluierau sinistru; le-am auzit toată noaptea, fără să mă supăr, niciodată n-am să mă lepăd de o locomotivă. Mi s-a părut copilăros să notez, socoteam suficient exemplul de la Salt Lake City, unde văzusem o locomotivă Pacific, într-un parc din mijlocul oraşului. Am văzut şi acum una, dar fiindcă n-am notat, nu mai ştiu dacă la Flagstaf sau în Kingman; mi-e teamă să nu fac o greşeală istorică. Destul am greşit, crezând că nu trebuie amintită.

Cu toate că are o geografie ingrată, podiş şi deşert străbătuta de lanţuri muntoase, prin Arizona trec trei căi ferate, care totdeauna au adus cu ele prosperitatea. Îmi amintesc iarăşi că în locurile unde se făcea o gară, cineva spunea, în discursul de inaugurare: „Şi aici, în curând, un oraş nou are să răsară!” Nu ştiu de ce Arizona a rămas în pagubă, fiindcă pe tot întinsul ei să descopăr numai trei oraşe, şi unul din ele, spre nord, este tocmai Flagstaf, unde am rămas într-o noapte. Unul cam de aceeaşi mărime, Tucson, se afla în sud, spre frontiera cu Mexic, cel de-al

treilea, Phoenix, capitala statului, mai mare decât celelalte, este aşezat între ele. La o suprafaţă de aproape trei sute mii de kilometri pătraţi, populaţia Arizonei abia dacă depăşeşte un milion şi jumătate de oameni.

Dacă mi-ar plăcea să mă joc cu cuvintele, aş spune că numele Arizona vine de la ariditate. Numai în sud există oaze şi irigaţii, unde se cultivă bumbac, cereale şi arbori citrici. Destul pământului e sărac, cu o climă inconfortabilă, aşa se explică slaba densitate demografică, pe un teritoriu mai mare cât al României trăind abia şapte sau opt la sută din popula ţării noastre.

Arizona nu subzistă însă din milă, în subsolul ei se găsesc bogăţii minerale: aramă, zinc, plumb şi metale preţioase. Nu mă mir că prin Flagstaf treceau atâtea trenuri de marfă, cu câte patru locomotive; era posibil ca în vagoanele plumbuite K & fie lingouri de aur. Tocmai atunci preţul aurului creştea nebuneşte la toate bursele din lume, iar dolarul dădea înapoi repede. I-aş fi recunoscător celui care ar putea să-mi explice aceste fenomene, dar nu cu o teorie simplistă şi evazivă, căci am auzit destule. Şi cred că, mai bine decât un economist, ar putea să mă lămurească un psihiatru.

Am văzut mulţi indieni pe stradă, cu fizionomia tipică, neschimbată, cu îmbrăcămintea tradiţională; o crezusem dispărută şi socoteam că se mai păstrează în scopuri folclorice.

Totul pe ei se cunoştea că era autentic, chiar şi rapănul. În Arizona sunt de altfel multe rezervaţii indiene, care, după o estimaţie proprie, cred că nu greşită, pornind de la hartă, ocupă un sfert din suprafaţa ţării.

Motelul unde trăsesem avea un etaj cu cerdac în faţă, unde se ajungea pe o scară de lemn, exterioară, ca la porumbare. Spunându-i femeii de la recepţie că în baie nu arde lumina, mi-a întins o cutie cu două becuri. Şi dacă nu le puteam pune? N-a fost simplu, plafoniera avea un glob

de sticlă, susţinut de trei şuruburi. Şi dacă o scăpăm din mână? înăuntru erau două fasunguri; la început mă mirasem că îmi dăduse două becuri; femeia îşi cunoştea instalaţia.

Păstrasem camera la Las Vegas, ca să nu mai car valiza după mine şi să am unde trage dacă mă întorceam noaptea, cum a şi fost cazul. Aveam plătită camera la un hotel de la Marele Canion pe care n-am folosit-o. Şi iată-mă într-o a treia, cu totul neprevăzută.

Am mâncat în cameră, sandvişuri calde, întâi cu peşte, apoi cu friptură de vacă. Era prea târziu, strada prea pustie ca să umblu prin restaurante. Dimineaţa am luat primul autobuz, la ora opt, şi aşa am terminat cu Flagstaf, unde am rămas numai datorită unui şofer al Greyhoundului. Dacă am văzut prea puţine acolo şi n-am putut să scriu nimic remarcabil, să nu se uite că n-avem nicio obligaţie şi, mult, puţin, am dat de la mine.

31

Odată, în tinereţe, l-am văzut într-o librărie pe unul din marii noştri poeţi cu prima mea carte în mână. Deşi abia îl cunoşteam şi n-aveam speranţa, cu atât mai puţin pretenţia să mă remarce, mi-a făcut cinstea să-mi spună despre cartea mea că îi place şi o socoteşte bună. Dar nu putuse s-o citească, apăruse abia în ziua aceea! Mirarea mea l-a făcut să-mi explice: „Nu nu-i nevoie s-o citesc; am frunzărit-o. Oare ciobanul trebuie să mănânce tot burduful ca să vadă dacă brânza e bună?!...”

Când a fost vorba de o carte, n-am aplicat niciodată asemenea teorie; ori am citit-o, şi n-am sărit nicio pagină, ori am aruncat-o, şi atunci n-am numărat paginile citite, am socotit-o necitită în întregime. În alte cazuri, teoria poate să fie bună, nu doar când e vorba de cioban şi de brânză. Sunt nevoit s-o aplic la Marele Canion, din care n-am văzut decât o câtime, în fugă; altfel ar însemna să tac din gură, ca şi când n-aş fi fost niciodată acolo. Unii stau

cu zilele, coboară cu piciorul sau cu asinul până în fundul prăpastiei, unde ţin să şi doarmă şi izbutesc, dacă îşi opresc din vreme o cameră, căci de obicei era îmbulzeală. Sigur că ei se întorc mai bogaţi decât mine.

N-aveam ambiţii atât de mari, mă mulţumeam cu o seară şi cu o dimineaţă, să văd canionul în lumina piezişă a apusului şi apoi să se scufunde în noapte, mai adânc decât el însuşi, unde să revină încetul cu încetul la suprafaţă, în foşnetele misterioase a tot ceea ce înseamnă necunoaştere, până şi-ar fi reecăpătat toată viaţa plină de umbre întoarse, în lumina inversă a răsăritului.

Soarele era sus pe cer când am ajuns acolo, deşi plecasem în faptul zilei. Am urcat pe un podiş şi-am mers zeci de kilometri pe o şosea dreaptă, printre două împrejmuiri de sârmă, care închideau o rezervaţie, dar nu indiană, o rezervaţie pentru protejarea naturii, deşi nu ştiu cine ar fi putut s-o invadeze, într-o ţară cu populaţie atât de redusă; e destul pământ pentru toată lumea. Nu se vedea decât iarba uscată, nepăscută de vite şi necosită, o bogăţie neluată în seamă. Din loc în loc, apăreau arbori rari, pini, mesteceni îngălbeniţi, un rest du pădure sau o pădure încă neformată. Şi iarăşi se dezvăluia imensitatea spaţiului american, rezervat parcă pentru o lumo mai mare, încă nenăscută, neconcepută şi nici măcar închipuită, Poate pentru o lume din Cosmos. Se tot vorbeşte despre e; i, şi dacă într-o zi va veni cu adevărat, nu m-ar mira să debarce în Arizona, chit că pe urmă s-ar duce în altă parte. Poate tocmai când treceam eu pe podiş, observatorii acelei lumi necunoscute se uitau cu ochianul, căutând locul unde să aterizeze, şi numărând populaţia, ca să ştie cu cine vor avea de-a face. Pe mine m-au pus degeaba la socoteală, seara nu mai eram acolo.

Piscurile înalte, cum se vedeau de la Flagstaf, acum rămăseseră ca nişte moviliţe, dovadă că podişul crescuse pe nesimţite; era chiar nevoie, altfel unde ar fi încăput

canionul?

Când ne-am întâlnit cu şoseaua care venea de la Williams m-a cuprins iarăşi ciuda că scăpasem autobuzul şi m-am gândit cu regret la tot ce pierdusem. Meritase să fac atâta drum, ca să stau aici numai câteva ore? De ce n-aveam niciun drept de pedeapsă asupra omului care mă păgubise?

M-am împăcat abia la întoarcere, după ce încercasem burduful în câteva locuri. Parcă la Niagara am stat mai mult de trei ore? Dar la Pearl Harbor? În vârful vulcanului Etna, unde după un urcuş lung, cu maşina, am ajuns cu piciorul, căţărându-mă sute de metri pe povârnişul de lavă, prin valuri de sulf, de mi-am pierdut glasul, am rămas numai zece minute, atât! – pe urmă mi-am dat drumul la vale, m-am rostogolit, mi-am sfâşiat hainele, ca să nu mă prindă noaptea acolo. Iar la Capul Nord, marginea Europei, şase mii de kilometri departe de casa mea, măsurate pe şosele, am stat numai cât să-mi rămână în ochi oceanul care îngheaţă iama, iar atunci era fluid şi albastru.

Despre toate acestea, şi multe altele, văzute în fugă, 14 capătul unor drumuri trudnice, am povestit fără teamă, fiindcă le simţisem, şi dacă ajung să simt, nimic nu mai poate să mă dezmintă.

Din hotelul unde aveam camera reţinută am folosit numai garderoba, mi-am lăsat geanta acolo şi am pornit repede în recunoaştere. Ştiam ce este un canion şi cum s-a format el în văzusem câte unul în fotografii şi în filme, iar la Disney unde era reprodus chiar Marele Canion, pe al cărui fund am filtru cu trenuleţul, luând astfel cunoştinţă anticipat de înfăţişarea lui, cu zidurile tăiate vertical în scoarţa roşcată, de păreau nişte răni uriaşe, încă nevindecate, cu flora şi cu fauna parcă născocite, fiindcă nu le învăţasem la geografie, şi nu lipseau reptilele din preistoria pământului. Sau poate interpretam eronat

proporţiile, ochiul meu pierduse scara la care să se referea, luam drept vietăţi dispărute nişte biete şopârle din vremea noastră. Eram oarecum iniţiat, după cum se vede, doar ceva rămânea necunoscut şi îmi dădea teamă, cum voi rezista la prima impresie; voi înţelege ceva, sau îmi va slăbi mintea? Ştiam încotro să merg, luându-mă după soare, dar n-aveam încredere nici în mine, nici în natură, fiindcă în jur nu se vedea nimic, decât hotelurile făcute de oameni.

Piramidele de la Ghizek mi-au sărit în ochi cum am ieşit din Cairo; Acropola de la Atena se vede din orice punct al oraşului; stânca Gibraltarului am zărit-o de la treizeci de mile, pe urmă a crescut din valuri palmă cu palmă până ce ajuns aproape, a întunecat cerul; Niagara am auzit-o de departe, nu îndoit că exista acolo.

Canionul, atât de bine presupus până în clipa aceea, devenise deodată o incertitudine; fiindcă nu se vestea prin nimic, dimensiunea lui, negativă, îl elimina din natură, rămânea numai podişul. Am întrebat pe o femeie care ducea un cărucior cu cearşafuri, o cameristă: „Unde este?” M-a privit mirată, apoi mi-a arătat cu mâna: „Alături!”

Voi spune ce-am văzut cu ochii, şi poate cine mă va urma cu bunăvoinţă va izbuti să-şi facă o imagine. Dar şi descrierea mea, şi imaginea căreia poate îi va da naştere va fi o convenţii, un cifru de trecere, ca să ne ducem viaţa înainte şi să nu acreditătm ideea că în om există două inteligenţe, ceea ce l-ar face să nu mai fie niciodată egal cu el însuşi. Fiindcă Marele Canion este numai un titlu, numele dat unei irealităţi evidente; nu-l un element al naturii, ci o lipsă, o inexistenţă. El nu poate fi decât prin ceea ce îl înconjoară fără să-i aparţină. Un hău care şi-a pierdut înţelesul metafizic, al infinitului, şi s-a aşezat între pereţi de piatră, vizibili.

În cuvinte obişnuite, pe care am convenit să le folosesc pentru a rămâne la modul omenesc de înţelegere

a lumii, Marele Canion este un munte invers; nu o eroziune, ar fi simplu, ci o formaţie geofizică, provenită dintr-o zvârcolire a pământului, O ruptură, ca să spun şi mai simplu. Cu două miliarde de ani în urmă, scoarţa pământului, sub marile presiuni dinăuntru, s-a despicat unde era mai slabă, în lungul acelei ape care în zilele noastre se numeşte fluviul Colorado. Sigur că apa a avut şi ea partea ei de treabă în miliardele de ani care urmară, dar croiala era făcută. Fluviul, împreună cu ploile, cu torentele venite de pe podiş au adăugat o operă de sculptură, decorând cu basoreliefuri, colosale şi nemaivăzute, pereţii de piatră caru mărginesc Marele Canion invizibil.

Cheile din munţi, cele de la Bicaz bunăoară, luate ca o reducţie, sau şi mai bine cele ale Dâmbovicioarei, care reprezintă într-adevăr o despicătură, dar la scară infimă, ar putea să sugereze ceva din caracterele canionului, numai că imaginea trebuie privită invers, ca un negativ fotografic. Canionul este un munte care se coboară, nu se urcă; piscurile lui sunt în adâncime. N-a fost timp să fac asemenea explorare, sau nu m-a tras inima, căci puteam să întârzii o zi, dacă aveam pasiune n-am. De puţine ori am urcat pe un munte. Mai mult mi-ar fi plăcut să ocolesc Canionul pe podiş, să merg pe amândouă ţărmurile, aşa da, ar fi fost o împlinire. Soarta mi-a dat o compensaţie la care nici nu mă gândisem, a fost o surpriză; a doua zi, când am zburat spre New Orleans, avionul a trecut pe deasupra Canionului, comandantul a avut bunătatea să schimbe puţin drumul, ca priveliştea să apară în poziţia cea mai bună. Era în amurg, soarele coborâse şi lungea umbrele, întărind reliefurile, aşa cum le-aş fi văzut dacă ajungeam acolo pe seară, deşi priveam de la zece mii de metri, am recunoscut locurile pe unde umblasem şi am simţit o emoţie caldă, o duioşie, pe care nu o trăiam prima oară, închipuindu-mi că încă eram acolo, într-o dedublare

atemporală, un eu cu o zi mai tânăr, mai necopt la minte şi mai îndreptăţit la speranţe. Pe fundul Canionului, acoperit de umbră, fluviul Colorado şerpuia ca o patnglicuţă albastră, cam rece, infim pe lângă ce înfăptuise el acolo şi apărea acum într-o desfăşurare completă şi grandioasă. În câteva clipe, cât a mai coborât soarele, hăul acela, în mijlocul podişului galben, cu pete verzi de pădure, s-a îmbrăcat într-o lumină violetă, agonizantă. Am simţit atunci cum se mai adăuga o zi la cele două miliarde de ani, şi măcar prin acest sentiment am înţeles că nu venisem degeaba, căci de aici luam încă o dată şi poate mai bine dovada existenţei mele în lunga istorie a pământului.

Am mers o oră dus, o oră întors pe marginea Canionului, o câtime din lungimea lui, care depăşeşte trei sute de kilometri. Cred că mă aflam în partea cea mai bună, altfel nu s-ar fi făcut hotelurile tocmai acolo, şi pentru învăţătura mea n-aveam nevoie să mă duc mai departe. Distanţa de la un perete la altul nu-i nici ea mică, între şase şi douăzeci de kilometri, în schimb adâncimea nu depăşeşte o mie opt sute de metri; cu toate acestea Canionul continuă să pară o despicătură îngustă, o lovitură de satâr în scoarţa pământului.

O altă oră, tăiată în trei părţi inegale, am folosit-o ca să înţeleg peisajul, privindu-l din trei puncte diferite. La cel mai îndepărtat loc de observaţie am stat mai multă vreme, fiindcă îmi oferea priveliştea cea mai bogată. Eram pe un intrând, vedeam valea până departe, în amândouă părţile, soarele bătea din spate, dând o lumină bună, şi în faţă, printr-o întâmplare norocoasă, cred că se adunaseră, parcă la scară mărită, toate elementele din care se clădea această natură cu totul smintită. Pe malul de dincolo se vedeau porţiuni, întinderi drepte, cu pereţii scăpaţi de eroziune, buza podişului părea rămasă dintr-o tăietură făcută de curând cu toporul, şi acelea erau locurile cele mai înfricoşătoare; natura, neşlefuită, îşi dezvăluie

suferinţele proaspete; acolo se vedea mai bine decât oriunde prăbuşirea, miliardele de arii păreau anulate, mă aflam în mijlociii cataclismului, pământul putea oricând să se zvârcolească. Dar nu peretele de piatră mă înfricoşa mai mult, ci podişul de dincolo; prin el vedeam cum fusese lumea înainte, netedă, blândă şi paşnică. De ce trebuise ea ciopârţită? Ca să se nască frumuseţea aceasta aberantă şi monstruoasă? De ce trebuie oare să fim ameninţaţi tot timpul? De ce atâtea canioane, pe pământ şi în sufletele noastre?

Planurile celelalte, muncite de timp şi de ape, alcătuiau, geometrii multiple. Toate posibilităţile erau consumate, nimic n-ar mai fi surprins ochiul, natura dădea o reprezentaţie nebunească, o superproducţie, aducând obiecte de pe toată suprafaţa pământului, amplificându-le, amestecându-le haotic şi punându-le să conlucreze prin apropieri inadmisibile. Erau unele în altele etrave de corăbii, gigantice, satire de piatră, securi, tunuri cu ţevile sparte, crucişătoare rupte în două, cetăţi părăsite, sfincşi şi piramide. Apoi figuri de şah, turnuri, cai, nebuni, regine. Jilţuri şi tronuri. Sceptre şi buzdugane. Animale: bizoni, elefanţi, balene. Temple, amfiteatre, ziduri. Puţin din acestea văzusem în Spania, pe drumul dintre Lérida şi Barcelona, dar nu sub nivelul pământului, şi nici nu rezistau dacă încercam să le pun alături. La toate se adăugau culorile, ele însele infinite prin nuanţele care se schimbau clipă de clipă, sau de la un pas la altul, dacă mergeam mai departe. În afară de verdele vegetaţiei, căci în unele locuri, pe aceste nebune leliefuri de piatră creşteau arbori, mai ales conifere, erau câmpuri de roşu, brun, maroniu, violet, albastru, unele cu pete de aur.

Dincolo de podiş, în zare, se vedeau munţii adevăraţi, numai creste; ducându-mă lângă ei cu închipuirea, ca să schimb punctul de observaţie, am avut două impresii succesive şi contradictorii, întâi că priveau cu dispreţ

Canionul, ca pe un avorton al naturii, şi pe urmă că de fapt le era frică, de aceea stăteau atât de departe, ca să nu-i absoarbă imensa prăpastie.

Era lume, dar puţină; mai mult ciori şi veveriţe. O cruce lemn, înaltă, pe un soclu de piatră. Femei indiene vindeau obiecte de amintire lucrate de mână, munca lor migăloasă; îşi întindeau marfa pe basmale, în marginea potecii; n-am văzut pe niciuna să râdă. În apropiere este un sat indian, de acolo veneau; dacă nu m-am dus să văd socotesc că-i o pierdere.

Când să-mi iau geanta, m-am rătăcit între două hoteluri cu urhitectura identică. Nu mi-am dat seama cât era de stupid, fiindcă am intrat în panică, la gândul că aş putea pierde autobuzul. Cu totul stătusem la Marele Canion trei ceasuri şi jumătate.

Iar drumul, numai de la Las Vegas, îmi luase o zi şi-o noapte, dator fiind să pun la socoteală şi popasul de la Flagstaf. Totuşi nu purtam pică oraşului, îmi oferise o amintire suplimentară, de aceea, la răspântie, când şoseaua care ducea acolo a luat-o la stânga, în vreme ce autobuzul mergea înainte, pe drumul mai scurt spre Williams, am simţit o uşoară melancolie.

Dacă n-ar fi fost teama că am să pierd autobuzele de legătura, ziua mi-ar fi dăruit numai mulţumire. La Williams, m-am plimbat pe străzile încălzite de soare, era în aer o lumină dulce, de toamnă, şi ea m-a descătuşat pentru câteva clipe. Mi-am dat seama deodată, ca şi când până atunci aş fi uitat de toate, că drumul meu se apropia de capăt, după ce trecusem etapele cele mai grele. Rămâneau numai trei, New York-ul nu-l mai puneam la socoteală, dacă ajungeam acolo eram puţin ca la mine acasă. Totuşi, mă gândeam cu ardoare şi cu o voluptate puţin dureroasă la clipa când aveam să fiu în avion pe aeroportul Kennedy, plecând către ţară.

Era un orăşel pe care îl traversam într-un sfert de

oră, de la o margine la alta; într-o parte se vedeau dealuri, în alta câmpie. Parcă lipsea o împrejmuire, casele păreau neapărat, expuse la invazii. De mult nu mai văzusem o aşezare de oameni atât de mică; într-o lume rurală ar fi fost doar un cătun, lăsat în părăsire. Nu se vedeau oameni pe stradă. Singurul cu care am stat de vorbă a fost patronul unui supermarket de unde am luat Coca-cola; n-avea niciun ajutor, deşi prăvălia era mare, cu multe raioane. Peste drum, pe ferestrele unei clădiri fu moaşe, Banca, am mai zărit nişte umbre de oameni. Erau câteva garaje şi ateliere de reparat automobile, fără nicio activitate. Câteva motele anunţau pe firme, luminoase noaptea, că sunt camere libere. Mi-ar fi plăcut să rămân o seară acolo, aşa, fără nicio nevoie.

Dar am uitat să spun că pacea patriarhală a orăşelului este o compoziţie proprie, datorată probabil nevoii de linişte, a unei clipe de împăcare, după tensiuni prelungite. Altminteri, pe cele două străzi principale, cu sensuri unice de circulaţie, treceau şiruri neîntrerupte de maşini, într-o alură ce-i drept calmă; dar printre ele apăreau la răstimpuri transportoare gigantice, cu opt osii sau şi mai multe, cu tobele de eşapament verticale, în spatele cabinei, ca nişte coşuri de uzină; la trecerea lor se zgâlţâia pământul şi aerul începea să palpite.

Autogara Greyhoundului era o improvizaţie, o casă particulară, cu un cerdac servind drept sală de aşteptare. Când am deschis uşa, stăpânul casei, care vindea bilete şi dădea informaţii, s-a ridicat din pat în pantaloni şi în vestă, un om de statură înaltă, slab, puţin adus de umeri, cu maxilarele strânse, cu o mimică nemulţumită, tipul amărâtului din filmele americane. Mi-a spus că autobuzul pentru Kingman venea într-o oră: l-am întrebat: „Sigur?” A ridicat din umeri. Cu vreo douăzeci de minute înainte n-am mai avut astâmpăr şi m-am postat în staţie, afară, să fiu primul la coadă. Autobuzul a întârziat numai cincisprezece

minute, destul să mă cuprindă neliniştea şi să mă tem că am să pierd legătura următoare. N-am pierdut-o, ba chiar am avut de aşteptat o oră la Kingman, destul timp să mfinânc în cafeterie, alături, ca să scap de grijă. Când m-am văzut în autobuz, am lepădat ultima grijă, dar m-am jurat că dacă vreodată am să revin în America, să nu mai merg cu t Greyhoundul necăjiţilor decât pe linii directe.

Se întunecase, barajul Hoover era luminat cu reflectoare instalate sub faţa apei, care dădeau lacului o strălucire albastră, feerică. Veneam de sus, pe serpentine, priveliştea se rotea, expunându-se din toate direcţiile, puţin misterioasă şi ameţiloare. Şoferul a micşorat viteza şi a dat explicaţii. În autobuz nu erau turişti, decât poate vreo doi în afară de mine; îi cunoşti dintr-odată. Restul, americani, la ei acasă. Dar se îmbulzeau la ferestre, scoteau exclamaţii copilăroase, se bucurau ca de o pleaşcă. A trebuit să înţeleg că eu văzusem mult mai multe decât ei, în America. Priveliştea însă m-a uluit şi pe mine, decât că n-am scos exclamaţii.

După ce am urcat serpentinele de pe malul celălalt, în Nevada, până la creastă, de unde am început coborâşul, câmpia a npărut deodată în faţă, îmbrăcată într-o ploaie de stele incendiate şi de giuvaieruri, diamante, rubine, smaralde incandescente, un cer răsturnat, cu o intensitate luminoasă care ardea ochii, deşi nu era dureroasă, ci dimpotrivă, îmbăta simţul văzului şi făcea să dispară cu totul cerul adevărat de deasupra. Americanii nu amuţit şi au rămas ţepeni pe scaune, a trecut prin aer doar un suflu comun de uimire. Iar mie mi-au îngheţat ochii şi mi s-au răcit mâinile.

Sigur că priveliştea New York-ului noaptea, cum l-am văzut de la etajul al o sută optulea, la patru sute de metri, nu poate fi întrecută de nicio iluminaţie; dar New York-ul e New York, e dreptul lui să fie primul şi să nu intre în nicio comparaţie. Acolo trăiesc opt milioane de oameni, şi dacă

arde un bec pentru fiecare e de ajuns să se nască o vatră străluminată. În Las Vegas însă, aşa cum îl vedeam de departe, cuprinzând toată câmpia din faţă, nu erau becuri pe numărul oamenilor şi proporţionale cu suprafaţa oraşului, ci se înşirau pe o dimensiune imaginară, suprapuse straturi pe straturi şi contopite, cu sticla zdrobită, cu filamentul în flăcări o materie incombustibilă, care palpita organic, ca şi când ar fi fost o fiinţă vie, cu miliarde de ochi şi de suflete, toate aprinse.

32

M-am lăsat moale în scaun, m-am bucurat din plin de spectacol, fără grija obişnuită a ajungerii. Puţin îmi păsa că era noapte, aveam camera mea, mă aştepta cum o lăsasem, parcă mă întorceam la mine acasă, cum mai târziu am simţit la New York. Am mers iarăşi prin cazinouri, le-am găsit la ora tensiunii lor maxime, gata să le plesnească arterele.

Nu ştiu trucul ruletei, dacă el există. Într-un roman poliţist am citit odată cum un jucător ruinat, în pragul sinuciderii, dă să mizeze ultima fisă, dar când s-o pună pe masă o scapă din mână. Se înţelege ce disperat se apleacă s-o caute, ultima lui şansă, îngenunchează, se târăşte printre picioarele jucătorilor, intră sub masă, pipăie covorul cu degetele răşchirate şi deodată încremeneşte. Câteva clipe mai târziu, ridicat de jos, scuturat de praf, cu pieptul bombat, cu privirea triumfătoare, intră în biroul directorului. E un om făcut, nu-i nevoie să spun mai departe, decât că iese de-acolo încărcat de bancnote.

Nu m-am aplecat pe sub mese, dar am urmărit jocul de ruletă şi m-am întrebat, are ea un truc, un dispozitiv secret care să dirijeze norocul?

Am văzut oameni care câştigau, lovitură după lovitură, cu mormane de fise în faţă; când mă întorceam, după o oră, găseam grămada de fise la jumătate, sau şi mai rău, la temelie. Transpiraţi, nervoşi, cu ochii roşii, oamenii

îşi încercau ultima şansa. N-am avut norocul ca vreunul din ei să scape fisa sub masa şi să văd ce urmează.

De obicei, banca nu pierde. S-ar părea că şansele sunt controlate; altfel cum să-mi explic prosperitatea continuă a cazinoului? Rar am auzit de o bancă spartă, aşa se spune când se goleşte sacul. Dar câţi saci sunt de rezervă, adunaţi în zilele norocoase?

Poveşti cu cazinouri care şi-au îmbrăcat mesele în pânză neagră, de doliu, am auzit multe; nu ştiu cât sunt de adevărate. Dar iată că la Las Vegas a fost cât pe ce să văd cu ochii mei o bunică spartă.

M-am oprit la o ruletă, surprins că toţi jucătorii, vreo cinci, printre ei două doamne bătrâne, aveau mari teancuri de fise. În faţă. Crupierul, un portorican, începuse să transpire. Îndemânarea cu care dau vânt ruletei aceşti oameni, cum aruncă bila, cum plătesc câştigătorilor sau cum adună poturile lor pierdute, fără să şovăie sau să se încurce la socoteală, mi-a trezit interesul şi chiar admiraţia. Unde învaţă, şi în cât timp? Există o şcoală? Cum se face selecţia?

Probabil crupierii sunt născuţi prin cazinouri şi încep şcoala încă din leagăn; atunci li se trezeşte instinctul, pe care de fapt îl au în sânge, moştenit din familie. Câţi or fi în Las Vegas nu ţinu, n-am putut să-i număr, doar am defilat prin faţa lor până mi-a venit ameţeala. Şi ceea ce vedeam, trebuia înmulţit cu trei, fiindcă ei lucrează în schimburi neîntrerupte. Erau de obicei tineri, bărbaţi şi femei, de toate rasele cunoscute în America. Niciunul obez, mai degrabă famelici; niciunul vesel, mai degrabă posomorâţi, îngrijoraţi, încolţiţi. Nu-i o meserie, ci o boală care cred că îi macină repede. Chiar dacă pierderile nu li se impută, nu le pică bine; boşul, stăpânul lor, e o ameninţare continuă. Unii stau în repaus lângă masă, cu braţele încrucişate, aşteptându-şi clienţii, ca femeile de la bordel, pândindu-i, sperându-i, căci inactivitatea înseamnă

o notă proastă, bossul n-o uită. N-am înţeles de ce la o masă era înghesuială, iar la cea de alături nu se oprea nimeni; nu pot presupune că jucătorii au preferinţă pentru un anumit crupier şi îl caută, cum adesea clienţii bordelului au partenera lor preferată. Dar şi crupierii, ca femeile fără trecere, intră în panică dacă văd că muşteriii se duc alături. În toate locurile unde lumea vine să se veselească, e multă tristeţe.

Grămezile de fise continuau să crească în faţa jucătorilor, şi portoricanul transpira tot mai tare. Rar apuca să pună şi el mâna pe un pot anemic, pe urmă îl plătea cu vârf şi îndesat, împingând mormane de fise în toate colţurile mesei. Una din cele două doamne în vârstă miza cu o îndrăzneală impertinentă, punea liniştită şi rece, teancuri de fise, în plin, pe linie, în cruce, pe soţ, pe făr' dă, pe roşu, pe negru, uneori nici nu se atingea de câştig, ci îl ponta în continuare, şi câştiga totdeauna.

De ce doar la o masă, şi de ce tocmai acolo?

Atunci i-am văzut pe boşi agitându-se, boşi mai mici, supraveghetori de raioane, cu vestoane roşii, care stau de obicei la pândă pe scaune înalte de doi metri; acum coborâseră, veniseră şi alţii, din ascunzişuri, se învârteau în jurul mesei, fără să se apropie, privindu-i pe jucători cu coada ochiului, şoptindu-şi câte ceva la ureche, sfătuindu-se; câte unul dădea fuga la biroul patronului, de unde se întorcea bruftuluit şi cu picioare în spate, aruncându-i crupierului priviri ucigaşe.

Astăzi regret că n-am stat până la urmă, ar fi meritat să risc, n-o să mai văd niciodată un asemenea spectacol, dar, oricât de spectaculos ar fi fost, începea să mă plictisească. Am plecat tocmai când doamna în vârstă trăgea spre ea cu amândouă braţele o găleată de fise. N-am putut nici măcar să mă bucur, fiindcă era antipatică, strâmbă pe deasupra şi hrăpăreaţă. La ce-i trebuiau banii de-i aduna cu atâta patimă? Să-şi facă sicriu şi zestre de

moarte? Satisfacţia mea a fost presimţirea că tot acel avut avea să-l piardă în ora următoare. Nu cred eu că boşii au mai răbdat multă vreme.

Are ruleta un truc, o pârghie secretă, ascunsă sub masă?

Mai am de spus un cuvânt, ca să termin cu tot ce se vede acolo, despre serveuse, fetele de la bufet, care aduc jucătorilor cafea, limonadă, sandvişuri, mică subzistenţă volantă, întreţinându-le energia şi scutindu-i să se deplaseze. Le-am văzut prima oară la Reno, într-un fel de uniformă, o tunică violetă, despicată printre sâni şi lungă până sub şolduri; altceva nimic, decât ciorapii şi chilotul. M-a frapat că toate erau mai degrabă slute, slabe şi cocârjate, încercănate şi ofilite că n-ar fi ispitit pe nimeni, nici măcar pe unul întors din Insula Dracului. Se mişcau însă repede şi erau utile, datorită lor jocul mergea fără întrerupere. Nici cele de la Las Vegas nu erau altfel, diferea numai culoarea uniformei, pe cazinouri, încolo rămâneau tot atât de puţin îmbrăcate şi nu mai ispititoare decât celelalte.

Dacă oraşul nu putea să furnizeze altceva, oare de ce nu se aducea din altă parte un batalion de fete frumoase? În timpul goanei după aur erau pline de ele barurile şi saloonurile. Să li se fi pierdut spiţa?

Fiindcă mă aflam în faţa ultimelor etape şi totul până acum mersese bine, peste noapte m-a apucat teama să nu mi se întâmple o neplăcere tocmai la urmă. Mi-am propus să fiu şi mai prevăzător decât înainte, să-mi judec bine intenţiile şi să-mi controlez atent toate mişcările. Am rămas însă cu o îngândurare, şi ea a crescut încă două nopţi după ce am plecat din Las Vegas.

Nu aveam avion decât la patru şi jumătate după-amiază, nu-mi convenea să ajung la New Orleans pe întuneric, dar nu era pe alese, sau nu alesesem bine optând de astă dată pentru compania de aviaţie National

Airline, intrigat poate de emblema ei ciudată, o jumătate de cap de om cu o jumătate de soare, puse faţă în faţă. Astfel, mi-a mai rămas o jumătate de zi să văd oraşul, şi l-am scotocit pretutindeni, până la periferie; nimic nu-i de notat în afară de cazinouri. Erau pline şi prospere încă din faptul zilei, ora şapte dimineaţa, când zumzăiau aspiratoarele de praf printre picioarele oamenilor şi printre mese. Din loc în loc se construiau alte cazinouri; mare e împărăţia diavolului, şi mică rămâne împărăţia lui Dumnezeu, oricât de bine o fi ea apărată, dacă judec după ce-am văzut la Salt Lake City, în ţara de-alături.

M-am uitat peste gardul unui depozit de articole sanitare, băi, lavoare şi celelalte accesorii, gata montate pe pereţi de marmură şi stivuite afară, în aer liber; marmura am recunoscut-o, cea de pe la hoteluri, nu putea fi decât material plastic. Iată nişte oameni, mi-am spus, gândindu-mă la patron şi la personalul depozitului, care n-au nimic cu cazinoul! Da’ de unde! Fără cazinouri n-ar fi hotelurile, şi fără hoteluri nu s-ar cumpăra mai mult de o baie pe săptămână, pentru populaţie, nu s-ar vinde cu grămada, din stive puse în curte.

Am auzit fluierând locomotivele şi am vrut să mă duc în gară, dar ar fi trebuit să traversez liniile, blocate cu trenuri de marfă, vagoane închise şi plumbuite. Vagoanele plumbuite îmi fac frică, mi se pare că transportă o marfă primejdioasă: şi interzisă. Sigur că mă înşel, puteau să fie pline cu jocuri mecanice, pentru noile cazinouri, sau cu articole sanitare, pentru viitoare hoteluri.

După ce n-am mai avut ce vedea pe stradă, că de cazinouri mi se aplecase, m-am postat în faţa unui hotel de lux „Union Plaza” de pe strada Fremont, în faţa Bulevardului Las Vegas. Cred că erau hoteluri şi mai luxoase, acesta însă avea cea mai bună expunere; şi-apoi, de-acolo trebuia să iau autobuzul pentru aeroport, după vreo două ceasuri.

Am privit cum veneau şi cum plecau clienţii hotelului, într-o mişcare continuă şi stereotipă; nu m-am plictisit, aş fi stat până seara, era un spectacol, o înşiruire de istorii diferite, pitoreşti şi senzaţionale. Fiecare maşină sosită avea o biografie, puteam s-o reconstitui după marca de fabricaţie, de la Cadillac la Datsun sau la Ford-Fiesta, aflate la două extreme; după cât erau de mari şi de scumpe. Şi după plăcile de înmatriculare; prin ele aflam din ce lume veneau şi ce lumi traversaseră, ca să ajungă. Biografiile oamenilor bineînţeles erau mult mai variate şi mai bogate, n-o să mă opresc la niciuna, nici oricine şi le poate închipui, între două infinituri notate cu k şi cu y.

Seara, pe la hoteluri, mi s-a întâmplat să frunzăresc anuarele de telefon, teancuri, cu mii de file fiecare, cu milioane de nume. Unul singur din ele ar fi putut să umple orele mele de meditaţie, câte mi-au mai rămas până la sfârşitul vieţii. Luate împreună mi-au dat un sentiment de neputinţă şi desrurajare, am înţeles cât de mici suntem unii faţă de alţii şi ce departe de-a ne cunoaşte. Lumea, aşa cum o ştim astăzi, prin mijloace de informaţie instantanee, care ne spun tot ce se întâmplă pe toate feţele pământului, de la primul glonţ de puşcă până la steagul alb, de pace, cu milioanele de morţi rămaşi la mijloc, ne este de fapt necunoscută. Totuşi, nu încetez să mă uit la oameni, şi să frunzăresc anuarele telefonice, cum aş număra firele dintr-un degetar de nisip luat din deşertul Sahara.

Într-un degetar de nisip încap probabil mii de fire, n-ar trebui să vorbesc dacă n-am avut curiozitatea să le număr măcar o dată. Multe uităm să facem şi ne aducem aminte abia la urmă. Cum am uitat să spun despre amestecatul cărţilor la baccara, ceva ce trebuie ţinut minte dacă ai fost la cazinourile din Las Vegas. Este o tehnică dusă până la ultima perfecţiune, fără nimic strâmb, fără nicio ştirbitură, un ideal de faptă umană; şi iarăşi cred că

pentru a o putea deprinde trebuie să începi şcoala din leagăn sau chiar mai dinainte. M-am uitat până mi s-au încrucişat ochii, mi-am concentrat privirea într-un focar care cuprindea, luminându-le puternic, numai mâinile şi cărţile; nu m-au interesat inelele de pe degete, sau cum era încheietura falangelor, sau unghiile, cum erau lăcuite, ci numai mişcarea. N-am dibuit prin ce vrajă căpătau cărţile viaţă şi îşi jucau cadrilul, ocolindu-se una pe alta şi făcând reverenţe, trecând dintr-un rând în altul, pe parchetul de dans, fără să li se audă paşii, sau zburând pe deasupra şi aterizând la locul lor fără un foşnet. Iar toate acestea în ritmul muzicii.

Şi n-am înţeles mai cu seamă prin ce miracol cel ce le dirija, suflând în ele ca în puful de păpădie, şi apoi regrupându-le într-o floare nouă, cu petalele culese din aer, fără să se cunoască între ele, străine, întoarse cu spatele, prin ce forţă ocultă, sau prin ce viclenie izbutea omul acela să nu le piardă inul, ci să le ştie la urmă şi numele, şi familia?

Când crupierul pierde, cred că joacă teatru. Dacă greşeşte cu adevărat, neghiob sau neîndemânatec, bossul îl dă afară.

Firele de nisip aduse de vânt sub portalul hotelului „Union Plaza”, am estimat să fi fost vreo două sute, într-o oră şi jumătate. Nu mi-am pus mintea să le număr, am avut însă curiozitatea să le cronometrez ritmul, veneau sau plecau trei pe minut în medie; mai departe e uşor de făcut socoteala. Cifra ar fi mai mare, am lăsat să treacă de la mine, cum fac totdeauna, ca să nu greşesc în paguba altuia. Erau mayini da la Boston, sau din diagonala lui, Los Angeles şi San Diego. De la Miami şi Chicago. Doi domni chipeşi, îmbrăcaţi bine, cu faţa puţin apoasă, cu dinţii din faţă mari şi ieşiţi puţin în afară, au coborât dintr-o maşină de la New York. Puteau să fie cei pe care îi văzusem într-o zi în faţa unei bănci de pe Park Avenue, unde-i după mine

cea mai strălucită strălucire din Manhattan. Parcă îi recunoşteam după haine, mă frapaseră cât erau de bine croite şi bine călcate. Dar vorbesc degeaba, hainele acelea de mult fuseseră aruncate pe taraba unei societăţi samaritene pentru ocrotirea săracilor. Şi de costume mai aveau pe deasupra, în lada maşinii, cât un şifonier pus în poziţie orizontală! Servitorii nu mai pridideau să le înşire pe căruţul cu bară, de care se agaţă umeraşele. Şi în timp ce domnii intrau pe uşa hotelului, unde aveau apartamentele rezervate, un şofer de serviciu se urca la volan, să ducă maşina în parcaj, sau în garajele subterane; trebuia să elibereze locul repede, sosea altă maşină. Treaba era bine organizată, poate se lucra şi aici cu computerul, şoferul nu se întorcea cu mâinile în buzunar, ci aducea maşina unui domn care pleca în treizeci de secunde, timp cât să se pună hainele în ladă; în secunda a treizecea, ieşea şi domnul pe uşă, însoţit de director, cu temenele.

Era mult de lucru, poate nimerisem la o oră de aglomeraţie, n-o fi fost aşa tot timpul, personalul de serviciu şi-ar fi pierdut minţile. Venea o maşină de la Detroit, şi alta pleca spre San Francisco. Într-o zi avea să vină şi Pit aici, plictisit de Reno, să-şi piardă cei zece dolari programaţi la un weekend, dar el n-avea să tragă la Union Piaza, de aceea nici nu-l pun la socoteală.

Veneau maşini de la Seatle, în diagonală cu Miami, dar şi de la Montreal şi Toronto, precum şi de la México City, şi câte una de la Buenos Aires, Rio de Janeiro, sau Bogotá; sunt şi pe-acolo oameni cu milioane. N-am văzut maşini de la Tokio, de la Londra, Paris sau Roma, dar a fost o neşansă, altfel ştiu că vin, oamenii le urcă în vapor, iar după şase zile pleacă şi ei cu avionul. Maşini de închiriat se găsesc în America pe toate drumurile, mai mici, mai mari şi chiar uriaşe, locomotive pe cauciucuri: le iei dintr-un loc, le laşi în altul, la o mie de kilometri, predai cheile şi

iscăleşti cecul; nimeni nu te întreabă ce-ai făcut ieri şi ce-o să faci mâine. Sunt însă oameni care s-ar simţi înjosiţi să meargă cu o maşină închiriată, şi-ar compromite afacerile, acţiunile lor ar scădea la bursă.

Pe când priveam şi gândeam toate acestea, a venit o maşină, un Cadillac roşu, cu un domn şi cu o doamnă, amândoi negri. Nimic de mirare, sunt bogătaşi şi printre negri, lăsându-i deoparte pe cei care doar îşi dau aere. Nu ştiu cât o fi fost de bogat domnul acela venit la Union Piaza; bănuiam că avea cu ce să-şi plătească hotelul, şi probabil vreo mie în plus, s-o piardă la cazinouri, împreună cu doamna. Mă interesa, fiindcă întâlneam prima oară un boier negru.

Boieri am văzut mulţi în viaţă, încă din copilărie, îi ştiu şi cum arată, şi cum se poartă, pe boier îl recunoşti de la distanţă, e unul şi acelaşi, peste continente şi peste oceane. Şi nici omul cu Cadillac-ul. nu se deosebea de alţii, decât că era negru, ceea ce mi se părea straniu. Niciodată nu mi-aş fi închipuit că un negru ar vrea să fie boier, într-o lume unde strămoşii lui au fost sclavi până mai acum un secol.

Noul venit, om de cincizeci de ani, cu guşă dublă, gras şi burtos, ca şi nevasta, semnul bunei lor stări financiare, a predat cheia şoferului de serviciu, s-o ducă, a dat poruncile cuvenite servitorului care venise cu căruţul, să ia bagajele, apoi a urcat treptele şi a intrat pe uşă, plin de ifos. Abia atunci am avut timp să mă uit ce făcea servitorul, şi am descoperit că era un negru; un om de vreo cincizeci de ani, fără guşă, cu burta suptă, cu ochii trişti, peste o ură stinsă. Şi din acea uşă uitată, amestecată cu tristeţea de astăzi, am văzut cum se năştea un sentiment nou, scârba, o scârbă adâncă şi deznădăjduită.

Prea repede s-au creat clase într-o lume care avea aceleaşi rădăcini şi acum un secol era egală.

Se simţea scârbă în toată făptura lui, şi mai ales în

mâinile negre, zbârcite, care agăţau de bara căruţului hainele puse în huse. Dacă sentimentele acelui om s-ar fi materializat, boierul şi-ar fi găsit hainele scuipate.

Şoferul care a luat maşina a căpătat bacşiş un dolar, nu mai mult; poate urma să mai primească unul, la urmă. Cam atât primeau toţi, am văzut când am putut să privesc mai de-aproape. Erau însă şi unii clienţi care dădeau monede de nichel, poate ultimii lor bani pierduseră. N-am observat ca vreun şofer să strâmbe din nas, dimpotrivă, mi s-a părut că îi salută cu mai mult respect pe aceşti oameni fără şansă; în definitiv, datorită lor există şi cazinourile şi hotelurile, de pe urma lor trăiesc şi boşii, şi crupierii, şi servitorii. Şi apoi, dolar cu dolar, nichel cu nichel, până seara buzunarul se umple. Ai crede că toată lumea e mulţumită, şi poate chiar servitorul negru, căci, cu toată scârba, îşi capătă şi el bacşişul.

M – am dus la aeroport cu un ceas mai devreme; e un loc unde aşteptarea nu mă plictiseşte, dimpotrivă, mă simt ca la un spectacol plin de surprize.

M-am aşezat în faţa geamurilor şi am urmărit, ca pe scenă, cure se pregătea avionul. Cum au venit cisternele cu combustibil, pe care l-au pompat în rezervoare pe furtuni înşurubate sub aripi. Cum s-au încărcat bagajele în magaziile de tub puntea destinată călătorilor; era şi valiza mea printre de dar n-am văzut-o. Magaziile păreau nişte hăuri, ar fi putut să încapă în ele vagoane de mărfuri. Apoi au venit containerele cu mâncare, o macara le-a urcat până la uşa oficiului, unde stewardesele le-au luat în primire; acolo era şi masa mea de seară; oare ce putea să cuprindă?

Rămânea de făcut o treabă penibilă, totdeauna m-am întrebat în sarcina cui cade, cine acceptă o asemenea muncă, să golească şi să spele depozitele de reziduuri, câte se adună de la sute de oameni, într-o călătorie lungă. A venit o maşină specială, un fel de cisternă pe care scria

„Service Lavatory”. Şoferul, îmbrăcat într-un combinezon alb cu emblema companiei, jumătate cap de om, jumătate soare, n-a făcut decât să fixeze o. conductă flexibilă la un orificiu din flancul avionului, apoi a dat drumul pompelor şi treaba a decurs fără să se simtă şi să: se vadă, fără să lase o pată, sau o miasmă. Aceeaşi maşină a pompat înăuntru apă curată, cu chimicale deodorante şi sterilizante.

Toate aceste operaţii au durat o jumătate de oră – şi avionul a fost gata de plecare.

Poate povestirea mea n-ar fi completă şi ar putea fi socotită, ea alteori, o simplă dare de seamă, dacă mi-aş ascunde rolul şi nu mi-aş dezvălui participarea. Vreau, în această privinţă, să merg până la capăt, şi dacă voi avea unele reţineri, ele se vor datora nu temerii că mi-aş arăta păcatele, dimpotrivă, că m-aş putea pune într-o lumină mai frumoasă decât a fost ea în realitate.

Îmi scriu paginile cu mâna, în singurătate şi tăcere; nu pot să dictez, nici să bat la maşină. Orice imixtiune, tehnică sau umană, îmi paralizează spiritul. Este un motiv să mă feresc de televiziune, fiindcă mă pune în situaţii false, filmându-mă la mine acasă sau în mijlocul naturii, silindu-mă să fac un joc pentru care nu sunt înclinat prin naştere şi prin educaţie, să mă dezvălui nu în faţa unei conştiinţe umane, ci a unui aparat insensibil la emoţiile mele, în timp ce asupra mea cad lumini fierbinţi şi brutale. Am scris greu cartea, dar cu pasiune, cu mai multă forţă decât în tinereţe, căci porneam de la o experienţă extraordinară, care mi-a lăsat urme adânci în suflet, de la bucurie la nelinişte, ceea ce ar fi puţin spus, dacă nu s-ar adăuga infinitatea de trepte intermediare, coborâte sau urcate în văzul oricui mi-a urmărit confesiunea lungă şi încordată. America era pentru mine o datorie, nicidecum o desfătare, şi cu atât mai puţin o frivolitate. Aceste gânduri vor înflori în curând, într-un fel de testament, scris pe aeroportul din New Orleans şi pus la poştă, cu adresa unei

fiinţe de încredere, ca să-mi succeadă şi să mă explice în cazul când nu m-aş mai fi întors acasă, cum de atâtea ori ar fi fost posibil, în mod bizar, plicul, deşi francat cu exces, de teama exigenţei constatate la Poşta americană, ţară a risipei, intolerantă cu un penny lipsă pe o scrisoare, n-a ajuns la destinaţie; fiindcă, în schimb, am ajuns eu, teafăr, am socotit că fusese cenzura destinului.

Fiind nevoit să stau sute de zile în şir şi mii de ore cu hârtia albă în faţă, în lumina insuficientă a odăii mele de lucru, umbrită cu inamiciţie de copaci bineveniţi pentru alţii, ieri m-am pomenit cu un ochi injectat de am crezut că o să dea sângele. Mi-am pus o compresă şi am scris înainte, slujindu-mă de ochiul teafăr. Las pe alţii să judece. În această stare mă aflam când în caietul meu de drum am ajuns la rândurile scrise înaintea plecării, pe aerodromul din Las Vegas, unde notam, cu o îngrijorare explicabilă, dată fiind depărtarea de casă, că un ochi mi s-a injectat catastrofal; de vina erau poate iluminaţia oraşului, calcinantă, sau orele de noapte petrecute prin cazinouri, cu privirea încordată şi fără repaus. Cum se cheamă şi cum se explică o asemenea coincidentă? O teleautosugestie, dezlegată de timp şi de conştiinţă?

Odată mergeam cu maşina pe o stradă prost pavată. După un hop mai rău ca altele, omul de lângă mine mi-a atras atenţia să am grijă de sticle. Erau în lada maşinii, sticle cu vin roşu, dibuite cu trudă. Îndată am simţit miros de vin, indubitabil, venind cu putere din spate. Îmi părea rău, dar n-am oprit, nu mai aveam ce face, paguba se consumase. Când am ajuns la garaj, sticlele, până la una, erau intacte. Nu mai am când să mă îndrept, dacă e vorba de o prea mare labilitate psihică; mă iau aşa cum sunt şi merg mai departe. Dar cine ponte să-mi spună de ce scriu aceste pagini cu un ochi sub compresă, tocmai când am de povestit cum am zburat spre New Orleans, cu batista pe ochiul stâng, ca să nu-l supun la eforturi, şi privind jos

numai cu dreptul?

Uitându-mă chiar acum în oglindă, am constatat că neplăcerea a fost depăşită, de ieri până astăzi, aşa cum am depăşit-o şi la New Orleans, după o noapte de odihnă. Cine îmi poartă de grijă să fie liniştit; văd încă foarte bine.

Venea amurgul cu viteză mărită, fiindcă zburam spre răsarit cu aproape o mie de kilometri pe oră; mereu se scurtează ziua. Am trecut peste Hoover Dam, îndată după decolare; înălţimea mi-a ajutat să văd şi mai bine cum s-a abandonat aici natura în mâinile omului, ca o pisică linguşitoare, torcând şi alintându-se să-i intre în voie. O configuraţie topografică mai potrivită pentru a strânge apele, o poartă atât de puternică şi de îngustă nu şi-ar imagina niciun constructor, nici chiar în visele lui imposibile. Zborul la înălţime mi-a dezvăluit apoi ceea ce nu putusem să văd din rasul pământului, când mergeam spre Kingman şi Flagstaf, o natură blestemată, un podiş tocat cu toporul, mii de canioane unul lângă altul, vestind canionul cel mare. Câte un pâlc de arbori, o pădure, ca o insulă verde într-o mare moartă, dădea peisajului, cu umbrele ei puternice, un şi mai dezolant aer de părăsire. Aici n-au să se aşeze niciodată oameni, nici când populaţia Americii va da peste margini; ar însemna să moară de nelinişte, ca o comunitate exilată pe altă planetă, fie ea oricât de prielnică traiului fizic.

După Marele Canion au început să apară semne de viaţă, deocamdată rare, un sat sau un orăşel ici-colo, prin văi înverzite; deşertul de piatră le înconjura, izolându-le, cu imaginile lui fantastice, venite parcă din albia fluviului Colorado, elefanţi, maimuţe, zimbri, sărind peste bariere stâncoase, colorate în roşu de soare.

Întunericul a căzut brusc, ca la tropice, a urmat o suspensie, trecerea de la o realitate la alta, ca între două decoruri de teatru, şi deodată pământul s-a văzut jos, în haina lui de noapte, magică, punctată cu scânteieri albe,

insuliţe unde înţelegeam că trăiesc oameni, dacă îşi luminau casele. Desluşeam conturul satelor fără să-mi pot închipui a treia lor dimensiune. Lumea se înfăţişa plană, ca o hartă, decât că o ştiam însufleţită şi nu înţelegeam cum trăieşte fără înălţime. Nu mi-i puteam închipui pe oameni stând în picioare, ca să nu mai spun cât de imposibil mi se părea să existe acolo case cu mai multe etaje.

Dacă în zborul de la Chicago spre Pacific pământul se depopula cu o iuţeală îngrijorătoare, ca odată cu apropierea munţilor să dispară toate semnele existenţei umane şi aşa să rămână până la Salt Lake City, acum fenomenul se petrecea invers, şi cu viteză mult mai mare.

În avion, jumătate din locuri erau neocupate, zborul însemna o pagubă pentru companie; în chip absurd, mi se părea că aveam şi eu o parte de vină, prin însăşi prezenţa mea acolo, la fel cum mi se întâmplă când mergeam în Greyhounduri goale. Toată lumea în jurul meu mesteca alune, oferite fu apetitiv înaintea mesei de seară. Compania ar fi putut să le facă uitate, ca să-şi scoată măcar o parte din pierdere. Eram preocupat de ronţăiala aceasta generală, amestecată cu zumzetul motoarelor, mă uitam mai puţin afară, ca să-mi menajez ochii, şi nici nu prea aveam ce să văd pe un pământ care îşi pierduse reliefurile, chiar şi din închipuire.

Atunci, în fereastra de lângă mine, s-a născut repede o reverberaţie, care se anunţase poate mai dinainte, dar o pierdeam, şi când m-am uitat afară, aripa stângă a avionului aluneca pe un ocean de lumină, cu pâlpâiri colorate. Acolo era Dallas, se vedea mult mai clar decât aş fi putut să-mi închipui, am desluşit străzi şi bulevarde, cu mişcarea maşinilor, şi, nu mi-a fost greu să-mi închipui mişcarea omenească. Nici acum, când; oraşul se ducea repede, să se piardă sub aripă unde pierdut avea să rămână pentru mine, n-am regretat că nu mă oprisem acolo. Am spus mai demult că nu m-ar fi interesat să văd

decât o stradă şi o anumită casă, şi le-am văzut, de la zece mii de metri, ceea ce nu era mult nici chiar pentru o privire obosită. Mai greu mi-a fost să mut aceste imagini în alt timp al vieţii noastre, cu şaisprezece ani în urmă. Iar dacă le-am mutat şi m-am concentrat asupra lor cu tot harul şi cu tot duhul, tot n-am înţeles ceva din ceea ce n-a găsit explicaţie, destinat fiind să rămână indescifrabil. Lumina s-a văzut mult timp după ce avionul o depăşise, şi mi se părea straniu că în realitate ea acoperea o pată de întuneric.

Tocmai atunci în vârful aripii drepte aş fi putut să văd reverberaţia oraşului Huston, unde refuzasem să fac o escală, deşi îmi era oferită; funcţionarul de pe aeroportul Las Vegas aproape că mă rugase să nu trec pe deasupra. Nu regret că nu m-am oprit acolo, aş fi văzut un oraş ca atâtea altele. Mă interesa o pagină de istorie, dar pe aceea o trăisem, când oamenii se aflau pe Lună; n-avea nevoie să fie reîmprospătată, n-are să-şi piardă intensitatea, şi nu se poate uita într-o singură viaţă, aşa cum nu se va uita istoria misterioasă de la Dallas. Am trecut printre aceste două oraşe ca printre doi stâlpi de poartă, mirat că pot să coexiste, cu simbolurile lor pline de contraste. Dar dacă mă gândesc bine, unul n-ar fi existat fără altul, şi nici America fără ele. Cine este înţelept, trebuie să se resemneze; eu, unul, nu sunt în stare.

Ultima parte a drumului n-a fost decât lumină; pământul şi apele atât de amestecate în meandrele făcute de Mississippi au dispărut, în locul lor coborâse cerul şi se lăţise, cu constelaţii mărite şi înmulţite, aduse din galaxii îndepărtate, că nu puteau să fie recunoscute. Stelele păreau pictate pe sticlă, pe un cristal lichid, fiindcă făcea unde şi era mai transparent decât vidul. Vecinul meu din spate, un om sociabil, pe care nu-l remarcasem, văzând cu ce ardoare priveam pe fereastro, s-a aplecat spre mine şi mi-a dat explicaţii, bucurându-se de emoţia mea şi poate

însuşindu-şi o parte. Într-un fel ne-am ajutat unul pe altul; nebănuite sunt căile pe care omul poate să comunice cu aproapele! Am ajuns la atâta simpatie în câteva minute, încât pe aeroport parcă eram prieteni de când lumea şi călătoream împreună. A mers cu mine să-mi iau bagajul, m-a însoţit să-mi fac rezervaţia pentru Miami, m-a condus la autobuz şi acolo m-a părăsit cu părere de rău, fiindcă mergea în altă parte.

Convorbirea noastră începuse la Bâton Rouge, când treceam peste Mississippi. Intram în zona colonizată de francezi acum două secole şi jumătate. Amintirea pionierilor s-a păstrat, dar nimeni nu mai vorbeşte limba franceză decât poate în saloane vetuste; numele vechilor străzi din New Orleans, scrise pe plăcuţe prinse în ziduri, au dedesubt traducerea englezească. Să nu-şi închipuie nimeni că Bâton Rouge se citeşte ca în Franţa; la fel numele altor localităţi, Lafayette, Laplace, Jeanerette, Napoleonville, Metaire şi multe altele. Nu-i vina nici a Franţei, nici a Americii, şi la urma urmelor nu-i nicio pagubă. Dacă americanii spun Orlins la Orléans, ar fi însemnat să mă pun în răspăr cu lumea pronunţând altfel. Tot în i-l spun şi astăzi, când m-am întors acasă; e un mijloc de comunicare cu propriile mele amintiri lăsate în urmă. Mi-a sunat prost în ureche şi mi s-a părut ridicol când, mergând cu vaporul pe Mississippi, nişte francezi de lângă mine spuneau cu stăruinţă Orléans, fără să simtă disonanţa.

De la Bâton Rouge, când am intrat lin pe panta de aterizare, existenţa pământului, dacă voiai cu tot dinadinsul s-o afli. nu mai putea fi dovedită decât prin lumină. Acum, înălţimea scăzând vedeam luminile mai aproape şi nu mai semăna cu stelele, prea abstracte, ci cu un câmp de giuvaiere puse în sticlă, o vitrină orizontală şi circulară, având orizontul de pe ramă. O pată imensă de întuneric a apărut şi mi-a răcit puţin sângele, când am

coborât asupra lacului Pontehartrain, un cerc cu diametrul mai mare de cincizeci de kilometri. Un pod îl tăia în două, pe toată această dimensiune, poate util, dar poate mai mult un semn de încăpăţânare; sau o risipă. Maşinile ţeseau pe el fire albe şi roşii şi parcă prin ele recunoşteam utilitatea lucrării, dar nu fiindcă îngăduia oamenilor să traverseze lacul şi să scurteze drumul cu câţiva kilometri, fiindcă tăiau întunericul în două, făcându-l mai puţin sinlutru în mijlocul băii de lumină care acoperea tot pământul.

M-am grăbit în tot ce am făcut după aterizare, căzuse de mult noaptea, ora când nu mai îndrăzneam să umblu pe stradă. Nu ştiam unde am să stau, cum am să ajung acolo, atât de departe era oraşul. Abia după ce mi-am făcut rezervaţia pentru Miami, peste două zile, la opt dimineaţa, mi-am dat seama că va trebui să plec de la hotel de cu noapte; am regretat că nu judecasem, să mă fi interesat de alt avion, cu un orar mai rezonabil. La autobuz, graba m-a făcut să mă las pe mâna unui şofer care nu-mi inspira încredere, cerându-i să mă ducă la un hotel din centrul oraşului. S-a sfătuit cu un fel de dispecer, parcă un complice, şi acesta i-a dat o adresă; era rolul lui acolo, să propună hotelurile, însă amândoi se uitau la mine ca la o pradă. Un domn în vârstă, înalt şi slab, cu ţăcălie, o figură romantică, de muşchetar în retragere, fost poate plantator de trestie de zahăr, urmaş al coloniştilor, mi-n făcut semn să n-am încredere, atât, fără explicaţii, temându-se parcă să deschidă gura. S-a urcat în autobuz, a stat lângă mine, şi când şoferul m-a poftit să cobor, într-un loc care nu părui; deloc centrul oraşului, o periferie cu maidane, a dat din cap căinându-mă.

N-am trecut prin nicio primejdie, a fost doar o găinărie, m-au silit să stau la un hotel de lux, nu ştiu de ce plasai în zona aceea cam dubioasă. Până să protestez, şoferul mi-a luat valiza şi m-a condus înăuntru, lăsându-i

pe ceilalţi pasageri să aştepte; era limpede că urmărea să nu-i scap cin mână, n-a plecat până ce nu m-a văzut iscălind fişa, şi pâr: „i ce funcţionarul. de la recepţie nu mi-a dat cheia. Peste drum zărisem două moteluri mici, curate; ştiam cât sunt de confortabile. Preţul camerelor, scris pe faţadă cu litere luminoase, alături de cuvântul „vacancy” era jumătate din ce-am plătii dincolo. N-am sărăcit dintr-atâta, şi nu merită să ţin minte. Am să mă gândesc doar la domnul cu ţăcălie; aşa ar fi aratul la bătrâneţe d’Artagnan, ocrotitorul nedreptăţiţilor.

Nu-mi potrivisem ceasul pe aeroport, am ameţit puţin când, ajuns la hotel, am văzut că se făcuse zece şi jumătate, iar eu eram cu două ore în urmă. Mi-au dat o cameră inutil de mare, cu două paturi inutil de late; mi-ar fi fost de-ajuns jumătatea unuia singur. Şi dacă nu veneam eu, toate ar fi rămas inutile. Era iarăşi demonstraţia de belşug întâlnită adesea, mobile nefolositoare, într-un spaţiu fără folosinţă, mocheta groasă ca blana de oaie netunsă, material aruncat pe gârlă, fiindcă nu face altceva decât să îngreuneze mersul şi să-ţi pună piedică. Decoraţiile erau dubioase, deşi plăcute la prima vedere. Mi s-a părut că mobila, masivă, nu era de lemn, ci de material plastic; sau cel puţin sculpturile, turnate şi apoi lipite. Şi televizorul, la ce-mi trebuia, dacă nu l-am deschis niciodată? Mi-a plăcut că exista, ca prelungire a camerei, o loggie mare, triunghiulară, rezultată dintr-un joc al faţadei. De-acolo, privind baia de lumini care se întindea până într-o apă unde bănuiam că ar fi Mississippi, mi-am dat seama ce departe eram de centrul oraşului.

Din două zile câte pusesem în plan pentru New Orleans, rămăsese doar una, prima fiind pierdută cu drumul, datorită plecării târzii din Las Vegas. Renunţasem mai de mult la ideea romantică de a face un drum pe Mississippi, până pe la Vicksburg, ceea ce ar fi însemnat vreo două zile de navigaţie şi încă una, să mă întorc cu

Greyhoundul, pe la Jackson. Acele zile le jertfisem fără regret insulelor Hawaii, ceea ce nu dovedea că regretul pentru călătoria pe Mississippi se anulase.

Se poate vedea într-un timp atât de scurt un oraş ca New Orleans? Cred că da, şi iată cum s-au petrecut faptele: a doua zi, la ora cinci, când nu se vesteau deloc zorile, eram în picioare, şi cu uşa glisantă dinspre loggie dată în lături, îmi făceam obişnuitele mişcări de gimnastică, nu multe, dar îndesate, o muncă grea şi neplăcută prin care îmi câştig dreptul la viaţă în toate dimineţile. Când sar peste ea, dintr-un motiv sau dintr-altul, mă socotesc netrebnic şi mă cert toată ziua, strangind din măsele; prietenii şi cunoscuţii mei îşi dau seama. Abia se lumina de ziuă, la şase şi jumătate, când am coborât în stradă. N-aveam planul oraşului, la hotel nu găsisem nici măcar o schiţă, dar privind din loggie, reperasem un bulevard care, judecând după locul unde se vestea răsăritul soarelui, ducea în linie dreaptă la Mississippi. N-aveam pe cine să întreb, am găsit singur direcţia şi nu mi-a rămas cât să dau drumul la pas, cu încredere. Vecinătăţile însă erau dubioase; deşi croit larg, bulevardul, care de sus mi se păruse o Cale Lactee, mergea printre case mici de lemn, unele cam mizere, poate părăsite, printre ateliere şi locuri virane, fără nimic feeric, dacă luminile se stinseseră.

Primii oameni întâlniţi au fost negri, pentru care eu poate însemnam o jignire, fiind singurul om cu pielea albă; mă simţeam culpabil, ca şi cum le-aş fi uzurpat spaţiul. Dar nu eram pe strada lor, aflată nu departe de acolo, un fel de Harlem, unde am ajuns din greşeală seara, la întoarcere.

Atunci am întâlnit un grup mare de negri tineri, ieşeau poate de la o întrunire, sau de la o slujbă religioasă, fetele aveau pe ele halate albe, părea ceva ritual, o procesiune, şi dacă le stăteam în drum, ar fi putut să pară o provocare, aşa că m-am întors şi am mărit pasul.

Nu sunt informat complet şi corect asupra moravurilor care sigur variază de la un loc la altul. Nu pot să-mi iau măsuri de prevedere, decât cea generală, de a nu avea încredere şi a mă feri tot timpul. Urâtă pagină de istorie va rămâne sclavajul, şi greu are s-o plătească America! Ar fi fost şi alte soluţii pentru a se obţine braţe de muncii; să le fi dat cineva de veste, zeci şi sute de mii de oameni ar fi venit fuga şi ar fi pus umărul, cum au făcut atâtea generaţii de imigranţi, printre ei chiar şi românii din Transilvania.

Din nefericire, eroarea rămâne ireparabilă. S-ar părea că nimeni nu-şi dă seama, nimeni nu vrea să vadă, oamenii îşi bagă capul în nisip, adăugând la această apărare a struţului, cel mult o rugăciune către Domnul. Ei nu, mântuirea n-o să pice din ceruri. Doar o zguduire continentală ar putea să schimbe starea de lucruri şi cred că nu în bine.

Oricât de ponosite, casele de lemn, fără împrejmuire, cu o terasă la stradă şi cu coloane albe, scândură vopsită, aveau un anumit farmec, o veche culoare locală, de la începuturile oraşului. Bulevardul, numit Tulane, lung de vreo şase kilometri, evolua pe măsură ce se apropia de centru, îşi scutura sărăcia şi aerul de părăsire. Dar mult timp încă am mai mers printre clădiri tăcute şi misterioase, apoi pe lângă baruri unde se auzea zgomot, fără să se vadă oamenii, lume de cartier care, în drum spre treburi, se oprea să-şi bea cafeaua de dimineaţă. Erau tot mai dese moteluri, curăţele, plăcute, fiindcă păreau fără pretenţii, şi toate anunţau camere libere. Motelul, fie el chiar în inima oraşului, până unde a înaintat încetul cu încetul venind de pe şosele, se va potrivi totdeauna mai bine cu omul aflat la drum, şi cu ideea de călătorie. La motel mi se pare că îmi continui drumul şi-n timpul somnului; ca pe o corabie.

Pe lungul parcurs nimic nu apăruse fără să se anunţe

din vreme; am rămas surprins când m-am pomenit pe neili; teptate în cartierul de afaceri, cu buildinguri înalte, izbucnite parcă dintre cocioabe. Bulevardul nu mai avea nicio înrudire cu ceea ce lăsasem în urmă, şi chiar mă miram îşi păstra numele. În locul unde s-a întâlnit cu o altă magistrală, bulevardul Canal, venit pieziş din stânga, s-a văzut toată strălucirea oraşului, care, odată cu încântarea, mi-a dat clipe de stupefacţie, de parcă aş fi fost un biet provincial, venit prima oară într-o cetate bogată. Impresia se datora atmosferei periferice adusă de bulevardul Tulane până liproape de inima oraşului. După-amiază am cercetat mai liniştit cartierul de afaceri, de fapt n-am făcut altceva decât să mă plimb pe străzi goale, frumoase, în jurul scuarului Lafayette, cu clădiri cunoscute din alte oraşe, dar n-am câştigat nicio impresie pe lângă aceea de dimineaţă. Iată de ce pot spune că am cunoscut oraşul dintr-o ochire, la întâlnirea celor două bulevarde. L-am cunoscut în aşa fel că nimic din urbanistica lui n-ar mai putea să mă surprindă cu altă ocazie. Am căutat şi caracterele locale, am găsit o parte din ele, şi ţinând seama că nu tind către erudiţie, că mă mulţumesc cu atmosfera, pot spune că, după o singură zi de vizită, New Orleans n-a rămas pentru mine o necunoscută.

34

Cel mai mult mă interesa Mississippi, care împreună cu Amazoanele şi cu Nilul au fost, din copilărie, fascinaţiile mele geografice. Nu înţeleg de ce nu m-a ispitit niciodată Gangele, prin lipsa unei afinităţi, fireşte, dar nu ştiu cum explicabilă.

Orice mare fluviu este epic, apele lui duc la vale o naraţiune, istoria şi legendele locurilor pe care le străbate. Mississippi mi se pare mai epic decât oricare altul. El este o axă continentală, pe ea se sprijină tot ce-am spus altă dată că a însemnat America pentru mine, dinaintea lui Buffalo Bill până la debarcarea pe Lună. Satisfacţia mea

cea mai mare ar fi fost să merg pe cursul lui în jos, de la St. Paul şi Minneapolis, sau măcar de la St. Louis, până la New Orleans, ceea ce, din păcate, mi-ar fi luat mai mult timp decât aveam disponibil pentru întreaga ţară. Nu ştiu însă dacă renunţând la toate celelalte ar fi fost chiar o greşeală. În orice caz, nimic din câte am văzut nu este mai al Americii decât Mississippi.

Odată ce ajunsesem în centru, portul era la o aruncătură de piatră, şi m-am dus fuga. Se făcuse abia ora nouă, aveam timp de alegere, niciun vapor nu pleca înainte de zece. M-am învârtit pe lângă un vechi steamer cu zbaturi, cu două coşuri subţiri şi înalte într-un bord şi în altul, cunoscut din filme, un document cu siguranţă autentic. Nu m-ar fi surprins să aflu că pe el îşi făcuse ucenicia de marinar Mark Twain, căruia îi purta numele. Reprezenta o ispită, am cumpănit-o în minte, am pus chiar piciorul pe punte, iar pe urmă am renunţat, fiindcă oferea o excursie de numai două ore; oricât aş fi fost de obligat să recurg la rezumate, mi se părea mult prea puţin pentru Mississippi.

Din acelaşi motiv, am lăsat la o parte un bastiment onorabil, „Commodore” şi m-am lăcomit să optez pentru „The Voyageur”, un vaporaş mai ispititor decât celelalte fiindcă făcea un drum de cinci ore. N-aveam un criteriu de alegere mai bun decât timpul, socoteam că satisfacţia mea va fi cu util mai mare, cu cât voi pluti mai multe ore pe fluviu. Am trăit o bucurie reală când am plecat de la debarcader şi am simţit primele valuri; le-am înregistrat cu aviditate, sporindu-le balansul în spiritul meu dator şi dornic să se dăruiască. Să fi ştiut ce urmează, m-aş fi grăbit şi poate în zece minute ajungeam să-mi consum toată emoţia, chiar dacă îmi rupeam puţin sufletul. Ştiam, văzusem pe o schiţă afişată la debarcader, că aveam de făcut un circuit pe canale, în deltă, după care ieşeam în altă parte a fluviului. M-a mirat puţin că de la început am

pornit într-o direcţie opusă cu cea anunţată. Nu-i nimic, mi-am spus, fără să-mi pierd buna dispoziţie, dintr-un motiv sau altul vom face circuitul invers; pentru mine era totuna. Curând am trecut printr-o ecluză şi am intrat în canalul Harvay, scriu numele doar ca să fie o dovadă a dezamăgirii mele, înregistrată la jumătatea celor cinci ore, când comandantul ne-a anunţat că din cauza unei ecluze defecte, ne vom întoarce pe acelaşi drum, în loc să ne continuăm circuitul, şi să ajungem mai la vale pe Mississippi.

Ei iată, una ca asta nu pot să îndur cu bunăvoinţă. Dacă mi-am concentrat atenţia şi toată puterea mea de recepţie cu eforturi costisitoare, ştiute numai de mine, ca să văd delta, unde veneam prima şi ultima oară, străduindu-mă să descopăr toate elementele ei, chiar şi acelea inutile, ce nevoie aveam s-o parcurg încă o dată? Poate doar ca să-mi facă silă, şi s-o scot din memorie!

Lui „The Voyageur”, care m-a escrocat cu patru dolari şi mi-a răpit două ore şi jumătate din viaţă, îi port o amintire mizerabilă. Când am coborât pe chei am pornit ca din praştie, fără să fac semne cu mâna. Din toată acea deltă străbătută în silă, n-am de remarcat decât existenţa unui copac amfibiu, cum ar fi sălciile din delta noastră, semănând însă cu pinul de la munte. Are un nume, mi se pare inutil să-l transcriu, nu va interesa pe nimeni, decât pe botanişti, iar aceştia desigur că îl ştiu dinainte. Pentru uzul meu personal l-am numit pin de baltă. Iar delta nu m-a emoţionat prin priveliştea ei banală, ci prin ideea că se lega de Mississippi. Delta Dunării, cu planuri variate la infinit, nu este doar mai frumoasă, ci şi mult mai tulburătoare. De-abia aştept s-o văd, să merg pe gârlele ei pitoreşti şi misterioase, decoruri de baladă, ca să compensez dezamăgirea pe care mi-a prilejuit-o, atât de nedrept, canalul Harvey de la New Orleans.

Francezii de pe vapor, oameni de afaceri, veniţi să

încheie contracte, să câştige bani, nu să-i cheltuiască, păreau şi mai furioşi decât mine; de la unul din ei am luat de altfel ideea că am fost escrocaţi cu câte patru dolari, jumătate din ce plătisem. Mi s-a părut ciudat că nişte oameni de afaceri puteau să facă socoteala atât de simplu; lasă preţul drumului, dar oare timpul pierdut nu trebuia pus la socoteală? Dacă ar fi fost nevoit să ne despăgubească pe toţi la preţul nostru just, comandantul ar fi trebuit să-şi vândă vaporul, altfel de unde să scoată atâtea parale?

Fiind de mai multă vreme acolo şi cunoscând bine oraşul, interlocutorii mei m-au povăţuit să vizitez negreşit cartierul francez, eventual cartierul de afaceri, aflate de o parte şi de alta a bulevardelor Canal şi Tulane, şi să mă socotesc mulţumit cu atâta. I-aş fi crezut părtinitori, şi ca francezi, şi ca oameni de afaceri, dacă n-aş fi deţinut mai demult aceeaşi informaţie. La fel prevedea şi planul oraşului, pe care îl cumpărasem de dimineaţă.

Cartierul francez începea de pe malul fluviului, dincolo de o esplanadă ceva mai înaltă, croită larg şi deschisă până departe. De acolo, Mississippi se vedea în toată desfăşurarea lui epică, pe care n-o simţisem mergând cu vaporul. Nu spun că făceam mai bine renunţând, dar mi-ar fi fost de ajuns un sfert de oră, o minimă navigaţie, spre satisfacerea uneia din cele mai vechi chemări ale mele. Timpul pierdut mi-ar fi folosit mult mai bine dacă ocoleam oraşul pe esplanadă, în priveliştea fluviului şi-n atmosfera lui directă. Dacă am stat jumătate de oră pe o bancă urmărindu-l cum se ducea la vale, a fost o reparaţie insuficientă; fiindcă pe malul celălalt erau vapoare şi şantiere, şi aş fi vrut să-l văd singur, în mijlocul câmpiei.

Exact în acel loc, după cum scria pe o placă de piatră, debarcaseră francezii la începutul celui de-al optsprezecelea secol şi fundaseră oraşul, dându-i numele ducelui de Orléans, regentul Franţei. Cum am spus, nimeni

nu mai vorbea vechea lor limbă şi placa era tradusă în englezeşte.

Intrând în cartierul francez, m-a întâmpinat cea mai tipică scenă de viaţă americană, concentrată în scuarul Jackson, un pătrat cu latura de vreo sută de metri, care avea ceva dintr-o Piaza Mayor, spaniolă, şi ceva din Montmartre. Dar degeaba mă leg de asemenea comparaţie, pornind de la câteva detalii, de altminteri neconcludente. Dacă aş ţine neapărat să fac o apropiere, ar trebui să mă gândesc la scuarul Washington şi la Greenwich Village de la New York, unde se vede o faţă tipică a Americii, cu mult pitoresc şi culoare. În plus, la New Orleans se auzea muzică de jazz, o orchestră cânta pe una din străzile vecine cu scuarul. Ei da, ştie toată lumea, acolo s-a născut jazzul, un anumit stil, căruia i s-a dat numele oraşului. Caracteristica lui este improvizaţia colectivă, uţi acompaniament în doi timpi, *two beat*, care urmăreşte melodia trompetei, sau a saxofonului, şi pune în evidenţă contratimpul, *after beat*; dar toate acestea nu mă interesează. Admit cu toată sinceritatea că s-ar putea să fie o lipsă regretabilă, dacă n-am gustat niciodată asemenea muzică, nici în partea cea mai zvăpăiată a vieţii mele, şi nici în adolescenţă, când am auzit-o prima oară, importată poate în formă schiloadă din America, unde o născociseră negrii. Aşa că, dacă m-am aflat la New Orleans, n-am dorit deloc să învăţ la faţa locului istoria jazzului, deşi pentru mulţi ar fi fost palpitantă. Nu dezaprob pasiunile nimănuia, chiar dacă mie îmi sunt indiferente, sau chiar îmi repugnă; am dreptul să cer aceeaşi toleranţă pentru o pasiune care îmi lipseşte.

Şi totuşi, jazzul poate să mă intereseze şi pe mine, ca un fenomen al epocii mele, de aceea l-am ascultat uneori, cu o curiozitate reală. Suport condamnarea şi excomunicarea pentru ceea ce voi conclude: nimic nu mă ajută să văd în el altceva decât un joc instinctual, probabil

rafinat şi devenit artă, dar fără nicio dimensiune spirituală.

În mulţime a apărut tipul creol, rar întâlnit înainte; atât de rar, că dacă îmi forţez memoria, nu pot să citez decât pe stewardesa din avionul cu care am venit la New York. Carole era altceva, mai degrabă indiană, cu multe semne de îndoială.

Un negru cu faţa vopsită în alb făcea o pantomimă în mijlocul scuarului; n-am înţeles ce voia să spună. Pe gardul de fier erau înşirate tablouri, pictură proastă, şi poate acel loc m-a făcut să mă gândesc la Montmartre, unde pictura nu-i mult mai bună. În apropiere, pe o estradă mare şi înaltă, cânta o orchestră, patronată de nu ştiu ce asociaţie culturală a oraşului, cum scria pe o placardă; muzica potolită şi languroasă se interfera cu jazzul din stradă. Aşa cum se întâmplă cu sunetele, se interferau şi imaginile, mişcarea mulţimii, eteroclită, plină de surprize şi ritmuri neobosite. Un negrişor dansa step în mijlocul străzii, fără să obosească şi fără să aştepte răsplată; era un act senzual, o nevoie şi-o bucurie organică. Pe de lături trecea o caretă cu catâri, animale placide, al căror pas lent şi leneş contrasta până la iritare cu ritmul diabolic al micului negru.

Nu cred că este nevoie să mai înfăţişez alte scene, pentru a completa culoarea şi pitorescul. Cele de mai sus trebuie repetate până la acoperirea întregului spaţiu, şi la satisfacerea tuturor simţurilor noastre de înregistrare. Dacă pe planul oraşului am notat o nemulţumire, că merg prea repede şi n-am timp să văd totul, a fost o greşeală, pe care o descopăr astăzi, când îmi triez impresiile şi le judec în perspectivă. E adevărat că mergeam repede, era condiţia acelei zile, şi cam a tuturor celorlalte. Totuşi, ce trebuia să se vadă n-a rămas deloc în afara câmpului meu de observaţie. Altceva mi-a lipsit, timpul de desfătare. Dar n-a fost o pagubă, nici măcar personală, căci, oricât mi-ar fi de greu să evoc acele imagini învălmăşite, luându-le din

grămadă, ele mă duc în multe clipe la o desfătare adevărată, doar că venită cu întârziere, fără să fie mai mică.

Deşi cartierul francez datează de la fundarea oraşului, străzile lui, paralele, întretăiate în unghiuri drepte, atât de caracteristice pentru întreaga Americă, se datoresc împrejurării că ele nu s-au format printr-o dezvoltare lentă, aş zice naturală, o casă adăugându-se lângă alta, în faţa ei sau în spate, de multe ori fără judecată, ca în atâtea aşezări de oameni, ci au fost trasate din capul locului, fiindcă se cunoştea programul, coloniştii ştiau ce vor face acolo, odată ce debarcaseră. Ca în suburbiile moderne de astăzi, parcelate din vreme, străzile au existat înaintea caselor. Dar, cu tot caroiajul lui geometric, monoton şi rece, cartierul nu-i lipsit de pitorescul franţuzesc, expus în arhitectura caselor, care va aminti colţuri din Parisul vechi, sau din Marsilia, chiar dacă inspiraţia n-ar veni de acolo.

N-am văzut nicăieri în Franţa balcoane încadrate cu filigrane de fier forjat, deşi ele trebuie să existe; şi dacă nu există, ideea lor şi spiritul în care sunt făcute vin cu siguranţă de acolo. Cine va fi atent, are să-mi dea dreptate.

Balcoanele sunt prima caracteristică a locului, frapantă şi obsedantă. Când ai întâlnit-o, te face prizonier şi nu-ţi mai dă drumul, indiferent pe ce străzi ai coti, ca să fugi scuturându-te. Dar la ce-ai fugi, dacă sunt atât de frumoase, de fermecătoare, de graţioase şi chiar melodioase? Ele sunt de fapt nişte madrigale.

Ca să nu acreditez o idee greşită, mă grăbesc să rectific, fierul forjat înseamnă o mare risipă de muncă, nimeni nu şi-ar fi îngăduit s-o plătească într-o societate nu foarte bogată, şi într-o desfăşurare neîntreruptă, stradă de stradă. Acele ornamente, filigrane migăloase, repetate în serii, dar nu lipsite de variaţie şi de invenţie, sunt de fapt turnate, probabil, în fontă. Ele sunt reluate pe alocuri chiar

în arhitectura modernă, ca un ornament în culoarea oraşului; şi loggia camerei mele avea un colţar filigranat, la îmbinarea peretelui cu planşeul de deasupra şi, cum se repeta la toate etajele şi pe toată faţada, hotelul, un building cu zece etaje, cu liniile cam severe, căpăta un aer de gingăşie.

Mi-a trebuit mult timp până să mă dezmorţesc şi să găsesc înţelesul acelor balcoane. Am făcut câteva schiţe, ca să ţin minte desenul; mult mai importantă este ideea. Desenul reprezintă o împletire de ghirlande, de liane înflorate, stilizarea uşor de înţeles a unei naturi tropicale, sau vecine cu tropicul. Nefiind spaţiu pentru o grădiniţă în faţa casei, oamenii au suplinit-o, reproducând în fier frunza şi floarea şi ridicând-o la înălţimea etajului. Efectul ar fi fost ţipător dacă se foloseau culorile din natură, dar atunci intenţia devenea neîndoielnică.

Balcoanele, ieşite mult în afara faţadei, acoperă în întregime trotuarul şi se sprijină pe coloane subţiri de fontă, plantate lângă rigolă. Deasupra acestui planşeu, cu înfăţişarea fragilă şi aeriană, coloanele se transformă în împletituri delicate de frunze şi ramuri şi se prelungesc până în streaşină, de unde se revarsă în părţi, unindu-se cu coloanele celelalte şi alcătuind o încadratură dantelată. Fără să împiedice vederea, dimpotrivă atrăgând-o şi intrigând-o, balcoanele creează totuşi o intimitate, pe care aş numi-o paradoxal publică, şi este neîndoios de inspiraţie franţuzească. Fără să vreau, îmi aduc aminte de toaleta Ludovicilor făcută în prezenţa curtenilor. Abia la urmă mi-am dat seama că balcoanele umănau întru totul cu nişte baldachine, ceea ce spune multe; În această privinţă desfid pe oricine ar vrea să mă contrazică.

Dar ce se întâmplă astăzi în casele mai vechi de două secole, de pe străzile numite Toulouse, Bourbon, Dauphine, Moyal, Chartres şi tot aşa mai departe? Etajele continuă să fie locuinţe. Câteva s-au transformat în hoteluri, unul din

ele se numeşte „Marie Antoinette”; vorbeam de lup, şi lupul în uşă! Abia adineauri am amintit cum se făcea toaleta la curtea Ludovicilor; şi Maria Antoinetta a practicat sistemul, dacă nu cumva chiar ei i se datorează.

La partere sunt prăvălii felurite, bazare, un fel de Stambul transportat în America, prin Amsterdam. Câteva firme se mai înrudesc cu balcoanele de deasupra: „La petite chemise”, „Salon de Belle Dame”. Rue de la Douane a devenit Dumaine Btreet. O dugheană cu vechituri se numeşte „Nostalgia shop”; marfa inutilă şi fără valoare se poetizează cu un cuvânt mult răspândit astăzi. Nostalgia este o boală modernă, ea dă mult du furcă psihanaliştilor din America, unde ştiinţa sufletului a ajuns la o bogată înflorire, fără să le aducă oamenilor multă alinare.

N-am văzut acolo prima oară măşti de carnaval, se găsesc în toate oraşele, nu aşa cum le cunoaştem, prilej de veselie şi mijloc de farsă, ci plăsmuiri groteşti, sau diabolice, de-ţi bagă spaima în oase. E un gust dubios, în plină înflorire. Unii poartă măşti fioroase chiar pe stradă, sau în maşină, ceea ce este şi mai rău, fiindcă în viteză şi fără să li se mai tecunoască nimic din apartenenţa umană, par nişte arătări dintr-o lume de groază.

După manechinele negre, cum se văd tot mai des în vitrine, am descoperit, deocamdată în formă grafică, prin reviste şi ziare, reclame cu oameni graşi, reproducerea celor întâlniţi pe stradă, în număr tot mai mare. Oricât aş vorbi despre ei, cine nu i-a văzut nu poate să creadă că mulţi ajung până la forma pătrată. Nu-mi închipuisem că au să fie puşi în reclame, dar este explicabil, fiind şi ei consumatori, ca toată lumea, interesaţi să cumpere un produs sau altul. De fapt, acceptarea lor publică este o consacrare, şi ea îmi arată cât de concesivă a devenit America. Se vede şi după felul cum suportă jignirile, cu faţa senină; oare când o să burzuluiască? Să dezaprobe graşii şi măştile?

Sunt, în sfârşit, case de distracţie, dar departe de a amin li „Le Petit Paris” de la Amsterdam, unde cred că genul a atins apogeul. Femei cu totul goale dansează pe o estradă, în faţa spectatorilor aşezaţi la mese; le poţi vedea când deschide uşa, destul să piară orice ispită, căci mi s-au părul hidoase, grase şi lăbărţate, unele atletice, să te pună pe fugă. Sau poate n-am avut noroc, printre hipopotami or fi şi gazele, deşi puţin probabil, judecând după fotografiile-capcană expuse afară. Afişe, la uşă, anunţă că nu se plăteşte nici intrarea, nici tacâmul. Însă cine intră, se păcăleşte, ştiu, mi-a povesti! un prieten, l-a costat douăzeci de dolari, numai ca să se uite. Pentru rest dai de cinci ori pe-atâta.

Pe o uşă scrie: „Masaj suedez”. Nu-i greu să-mi închipui ce înseamnă, dar nu ştiu de ce este implicată Suedia; acolo faptele se petrec mai simplu, nu-i nevoie să se acopere cu vorbe pudice. De altfel, anunţul înlătură orice echivoc, adăugând că masajul îl fac fete tinere, atrăgătoare. Cineva poate va înţelege mai bine ce înseamnă „One girl and one guy”, o fată şi un băiat, tradus simplu. Aş fi înţeles şi eu, dacă nu m-ar fi derutat preţul, scris dedesubt, un dolar! Nu se poate, pentru, un spectacol cu o fată şi un băiat, la Amsterdam se plăteau douăzeci de guldeni! Într-o altă casă, erai îmbiat să faci conversaţie cu fete goale, „vii şi autentice”, preciza anunţul. Şi cam atâta; cartierul francez n-ar lua niciun premiu la o întrecere.

Pe o stradă vecină, un taximetrist negru tachina o trecătoare, fată albă; ea îi răspundea, ofensată, dar fără frică, într-un bar, japonez sau chinezesc, am mâncat pe fugă şişkebab, care după nume este o friptură de berbec, turcească; în realitate era o frigăruie de porc, întocmai ca prin părţile noastre. Spre a se întregi atmosfera cosmopolită, m-am aşezat la o măsuţă ocupată de o negresă, fireşte după ce i-am cerut îngăduinţa; m-a privit surprinsă, şi mai târziu, când s-a ridicat să plece, m-a

salutat cu o mişcare timidă a capului; mirarea din ochii ei încă nu se stinsese. New Orleans a fost ultima citadelă a sclavajului.

Mergând să văd şi cartierul de afaceri, peste bulevardele Cunal şi Tulane, m-am oprit puţin în scuarul Lafayette, identic cu Jackson, ca dimensiune şi formă, un pătrat geometric. Acolo însă atmosfera era potolită, din infern parcă intram pe porţile paradisului; e o exagerare, n-am putut s-o uit, trebuie atenuată în amândouă sensurile. O orchestră municipală cânta muzică liniştită, în contrast şi ea cu jazzul care parcă se mai auzea de dincolo. Lumea stătea pe iarbă, ascultând cuminte. Un măscărici pe catalige de doi metri, ca intra cu capul în frunzişul copacului, nu atrăgea nicio privire, şi cred că el însuşi se plictisea de moarte.

Probabil există şi la New Orleans un Manhattan; nu l-am descoperit. Am văzut multe buildinguri înalte, şi se mai construiesc încă, dar nu izbuteau să dea oraşului o dimensiune verticală. Sau poate aveam ochiul prea obosit şi nu mai putea s-o perceapă; aşa am scris pe o notiţă, în scuarul Lafayette: Aş vrea să mă opresc aici; am văzut prea multe, nu mai Intră în cap, dau pe de margini”. Dar m-am încăpăţânat să tai încă o dată oraşul în adâncime, în sens invers ca de dimineaţă, şi pe altă rază, cu gândul că aş mai putea recolta o impresie.

Impresia pe care aş fi pierdut-o a fost neliniştea prilejuită de întâlnirea cu procesiunea de negri tineri, cu fetele în halate olbe. O luasem pe Bulevardul Canal de astă dată, care se îndepărta treptat de Tulane ca laturile unui triunghi ascuţit, cu vârful în Mississippi şi cu baza în a doua autostradă de centură. Planul oraşului mă înşelase, când am ajuns acolo, µm văzut că distanţa până la hotel, în Bulevardul Tulane, era mult mai mare decât estimasem. Căzuse întunericul, am mers fuga, urmărit de fantome, fete negre în halate albe. Din sentimentele acumulate în seara

aceea, când goneam căutând cu ochii în noapte luminile hotelului, loggiile cu filigrane, cred că s-au născut gândurile deprimante pe care a doua zi, la aeroport, le-am pus într-o scrisoare prăpăstioasă.

Hotelul avea o piscină, în mijlocul unei paţio cu palmieri şi plante tropicale. Câţiva bărbaţi se zbenguiau, în lumii: a reflectoarelor, sărind în apă de pe bordură. Într-una din sălile de conferinţe (erau trei, „Pelican”, „Magnolia” şi „Sala Creolă”) cu pereţi de sticlă dând înspre paţio, o cucoana bătrână şi severă ţinea o conferinţă în faţa unui grup de femei tinere, vreo asociaţie, sau vreo sectă. Era o străină, probabil, o invitată; o doamnă aşezată alături îi traducea discursul, şi asistenţa îl asculta sastisită, cu ochii mai mult afară, la bărbaţii care ieşeau, uzi şi bronzaţi, din piscină. E admisibil, conferinţă la opt seara şi în asemenea cadru? Pe urmă lumea se miră că atâtea femei merg la psihanalist să le vindece aleanurile!

Se lumina de ziuă, se făcuse ora şapte, după ceasul meu, când am ajuns la aeroport, dar acolo toate ceasurile arătau abia şase. Nu greşisem, cum m-am gândit în prima clipă; în ajun avusesem destule prilejuri să mă verific. Era un decalaj neanunţat şi inexplicabil. Tineri în călătorie dormeau pe canapelele din sălile de aşteptare; nimeni nu venea să-i alunge, ca în alte locuri, nici administraţia, nici poliţia. La ora aceea aeroportul părea un azil de noapte, fără a fi mizerabil; cine călătoreşte cu avionul face parte dintr-o clasă mai bună.

Un bărbat şi o femeie, tineri, în blugi, dormeau îmbrăţişaţi pe o canapea fără spătar, în mijlocul sălii de aşteptare. Părul îl atârna până pe pardoseală şi din acest motiv mi s-a părut foarte neapărată; e o părere, n-o explic, cine n-o înţelege s-o dea încolo.

Aveam înaintea mea două ceasuri libere, atunci m-au împresurat gândurile negre, care îmi tot dădeau târcoale, şi le-am pus pe hârtie. Tot timpul un accident, de o natură

sau de alta, fusese posibil, acceptasem riscul fără nicio tevatură, iar acum nu intervenise nicio agravare. Dar m-a cuprins deodată o nelinişte nouă, la gândul că mulţi din prietenii şi din cunoştinţele mele n-ar fi înţeles de ce plecasem atât de departe şi după destulă viaţă, ar fi crezut că era doar un tic, s, au o dorinţă de imitaţie, o frivolitate, o ambiţie, şi dacă mi se întâmplă o nenorocire ar fi socotit că îmi meritam soarta. De mult voisem să comunic cuiva justificarea faptei mele, mă temusem însă că aş fi alarmat lumea degeaba, şi dacă pe urmă mă întorceam teafăr, m-aş fi făcut de râs pe bună dreptate. O scrisoare trimisă acum nu putea să ajungă decât după mine, aveam timp s-o preîntâmpin şi să-i anulez conţinutul.

Am scris-o pe foi din caietul de drum, care nu mai avea mult până să se termine, aşa cum se termina şi călătoria. N-a ajuns însă la destinaţie, ceea ce ar fi fost o neşansă, dacă devenea necesară. Aşa, lucrurile s-au aranjat singure, sau prin forţa destinului. Neavând copie, n-o pot reproduce; s-o refac din memorie mi s-ar părea fals şi impudic; numai cabotinii pot trăi de mai multe ori aceeaşi emoţie. Spuneam în acea scrisoare că plecasem fără nicio bucurie, că eram încărcat de griji şi de temeri. Se făcuse târziu, pentru mine, mă simţeam obosit, totuşi nu-mi găseam liniştea dacă nu încercam să văd lumea până la capăt, măcar în ultima clipă.

Trecusem până atunci prin toate ţările Europei, în afară de două, întâi Portugalia, ceea ce nu mi se părea o lipsă gravă, dat fiind că o însumam aproximativ în spiritul iberic, pătruns, sper, destul de bine ca să-l fi putut comunica şi altora. Apoi, Polonia, unde nici nu ştiu de ce n-am ajuns până astăzi; poate fiindcă era aproape şi mi-oi fi zis s-o las la urmă, când n-oi mai avea duh să merg prea departe.

Mi se părea nu doar legitim, ci şi obligatoriu să-mi cunosc continentul, ca să fac comparaţia cea mai imediată,

să înţeleg, sau măcar să simt cum se situează ţara noastră între ţările cuprinse în acelaşi bloc geografic. Iar odată ajuns la o anumită sinteză, personală desigur, şi subiectivă, cum nu vreau să ascund că este, mai aveam de comparat Europa cu acea parte din restul lumii pe care o socotesc mai caracteristică şi mai potrivită spre a mă duce la o concluzie privind viaţa omenirii de astăzi.

Posibilităţile fiindu-mi limitate, m-am gândit mult încotro să-mi îndrept ochii cu mai multe foloase. Sigur că ar fi fost bine să merg pe toate continentele, chiar în locurile unde nu mă cheamă nicio afinitate. Neavând nici timp, nici mijloace, am optat pentru America, din raţiuni care se vor vedea limpede; iar înainte de orice, fiindcă deşi rămâne replica Europei, ea a devenit o altă lume, mai nouă decât toate; fiindcă în viitorul ei, noi, cei de pe bătrânul continent, putem întrezări ceva din trecutul şi din spiritul nostru, chiar dacă Europa nu va semăna niciodată cu America şi chiar dacă ne va despărţi o prăpastie.

Aveam pe urmă argumente sentimentale, le-am spus în parte, multe or rămâne nespuse. Nu vreau să uit însă, de aceea mă achit fără întârziere, că americanii au luptat de două ori în Europa, pentru cauza bună, în două războaie disperate, şi au umplut cimitirele noastre, ceea ce merită măcar un gând de recunoştinţă. Dacă n-au lăsat în urma lor fericirea discutată la conferinţele de pace, vina este a oamenilor politici de pe amândouă continentele.

Ca să termin cu adevărat cunoaşterea lumii, în felul meu, cum am spus înainte, năzuiesc să văd o ultimă ţară după America, şi ea este Israelul, ceea ce unora s-ar putea să li se pară de neînţeles, sau chiar fără raţiune. Dar eu socotesc că în acel loc fierbinte de pe pământul nostru se produce un fenomen istoric, ale cărui implicaţii sunt invers proporţionale cu importanţa teritoriului; el trebuie să dea de gândit lumii contemporane, şi nu va fi indiferent lumii de mâine, chiar dacă, printr-o tristă neînţelegere, va fi

înăbuşit înainte ca lumea aceea viitoare să se nască.

Acum am spus de ce eram în America, dar atunci, pe aeroportul din New Orleans, nimeni n-avea de unde să ştie, de aceea îmi era necaz, că s-ar fi putut întâmplă să nu mai am cum da explicaţii. Când era să mă înec, pe la şase ani, mi se pare, izbit de piciorul unui pod, ameţit şi tras la fund de vârtejuri, nu mi-a părut rău de viaţa mea abia începută, ci mi-a fost ruşine că oamenii mă vor socoti un nevolnic, vor spune că mi-am meritat soarta, că aşa îmi trebuie, dacă m-am încumetat să fac ceva peste puterile mele.

De aceea am scris, spunând că ştiusem riscurile, nu plecasem în America să mă plimb, ci pentru o datorie. Am lipit pe plic două mărci de câte treizeci şi unu de cenţi, ca să fiu sigur, deşi era de ajuns una; l-am pus la cutie cu mâna mea, l-am auzit foşnind când a căzut peste scrisorile celelalte. Nu-mi pasă că s-a pierdut, sau chiar îmi pare mai bine. Uneori însă mă apucă o grijă întârziată, ce nedreptate era să nu ajungă, dacă ar fi fost nevoie!

În avion, înaintea decolării, o stewardesă neagră a făcut pantomima obişnuită, însoţind instrucţiunile transmise prin difuzoare, ne-a arătat cum se evacuează avionul în caz de sinistru, dacă mai este posibil, cum se pune masca de oxigen şi centura de siguranţă; toată lumea ştie, nimeni nu mai ascultă, şi nici nu se uită, decât dacă stewardesa este o fată drăguţă. A noastră era bine făcută şi avea mişcări lascive, aproape provocatoare, poate nu mi-aş fi dat seama dacă n-aş fi auzit-o pe cucoana de lângă mine pufnind cu ciudă.

La sfârşit, fata ne-a arătat cum se pune vesta pneumatică, fiindcă zburam peste Golful Mexic. A depliat-o, şi-a trecut-o peste gât, i-a desfăcut baierele şi s-a răsucit, să vedem cum le înnoadă la spate, ceea ce i-a prilejuit să se unduiască, mângâindu-şi şoldurile cu braţele şi dezvăluindu-le conturul ascuns sub vesta largă şi hâdă. Iar când a revenit cu faţa, să demonstreze mişcarea finală,

cum se umflă dispozitivul, nu s-a mulţumit să arate cele două tuburi de cauciuc, în care se suflă, aşa fac de obicei stewardesele, ca să nu-şi strice rujul, ci şi-a lipit gura de ele, cu buzele răsfrânte, parcă abandonându-se, ba a închis şi ochii o clipă, jivina!

Pe drum, cucoana de lângă mine, grasă şi greoaie, a înghiţit un pumn de pastile în toate culorile; nu vedeam prima oară. Cred că erau împotriva răului de aer, dar puteau fi bune şi la enervare.

La est de New Orleans a fost o întrepătrundere lungă, poate o sută de kilometri, între pământ şi apă, o latură din delta făcută de Mississippi, care în sud, unde se varsă în mare, a împins uscatul şi mai departe, cred că de două ori pe atâta. Dar şi mai încolo, când pământul a rămas în urmă, indantelat de golfuri abia formate, de lacuri şi gârle, mâlul continental şi-a continuat drumul pe apă, desenând arabescuri până în mijlocul mării, unde va fi deltă în mileniile viitoare. După cum se vede, pământul nu s-a despărţit încă de ape, cum spune geneza.

După o oră de zbor, a apărut coasta Floridei; vesta de salvare nu mai putea fi necesară. Mi s-a părut că stewardesa îşi luase un aer de modestie.

Nu distingeam nimic clar pe pământ, decât că era o zonă lacustră, cum mai târziu mi s-a părut toată peninsula. Oricum, altitudinea ei este foarte redusă şi oricât de vechi i-ar fi conturul, aşa cum l-am învăţat la geografie, fără să se fi schimbat după aceea, am rămas cu impresia că oceanul poate oricând să şi-o revendice; atunci, singurele repere ale coasteilor ei dispărute vor rămâne rampele de lansare de la Cape Kennedy.

N-am putut să identific mai nimic pe pământul Floridei, toate imaginile mi se păreau nesigure şi gata să se înece, păduri, tufişuri, pârloage cu eroziuni printre ele. De unde o fi venind numele peninsulei? Poate de la o iluzie; sfârşitul lui octombrie pe această latitudine n-ar justifica

lipsa florilor.

La Miami am aterizat înainte de ora zece, era devreme, aş fi luat-o cu binişorul, să nu fi fost aglomeraţia de pe aeroport, cum nu mai văzusem în altă parte, oameni grăbiţi, şi nervoşi, cozi lungi la ghişee, freamăt, nelinişte, parcă o stare de alarmă, ca şi când începea evacuarea Floridei. Un funcţionar simpatic, pe care l-am găsit liber, într-o zonă mai liniştită, şi-a consultat computerul, doar n-avea să ştie pe dinafară mişcarea aeroportului, şi răspunsul a fost că pentru zborul la Orlando să merg la Compania Eastern. un avion pleacă dimineaţa la opt fără zece. „Dar Eastern e departe!” m-a prevenit el cu un fel de compasiune. Ei, cât putea fi de departe, ca să devină un necaz pentru mine? Ştiam că aeroportul este printre cele mai mari şi mai aglomerate din ţară, cu o medie de treizeci şi şase de mii de pasageri zilnic, ceea ce înseamnă o mie cinci sute pe oră, unul la două secunde; fiind vorba de o medie, cum spune statistica, e uşor de înţeles că în anumite luni ale anului, în anumite zile şi ore, cifra se măreşte; nu-mi dau seama până unde poate să ajungă. Cred că sosisem în una din zilele şi orele de vârf, cum se spune ustăzi. Fiindcă sălile se desfăşurau una din alta fără să li se vadă capătul, am întrebat, cu puţină îngrijorare, gândindu-mă la greutatea valizei, nu la picioarele mele, deprinse să meargă: „O fi o milă până acolo?”. „Vreo trei!” mi-a răspuns râzând o fată de la ghişeul de alături. Crezuse că glumeam, dar eu eram de bună-credinţă, cel mult pierdusem noţiunea distanţelor în vârtejul omenesc unde picasem.

De trei ori m-au acostat, în drumul lung până la Eastern, tineri care fac chetă în public, în diferite scopuri, pentru debilii mintali, pentru societăţi samaritene, pentru infirmi şi aşa mai departe, pentru tot ce poate cuprinde mila omenească. Nu erau primii care îmi ţineau calea, îi întâlnisem şi pe alte aeroporturi, mai ales fete, cu toţii bine

îmbrăcaţi şi cu purtări alese; totuşi îi suspectam; fiindcă după ştiinţa mea în America neajutoraţii sunt luaţi în grijă de Asistenţa Publică. Dacă greşesc, cadă pe mine păcatul! Mi-a venit să cred că strâng bani ca să-şi cumpere droguri; insistenţa lor era maladivă. Degeaba încercam să scap, spunând că nu vorbesc englezeşte; ştiau să se descurce în toate limbile.

Oraşul nu era departe, un microbuz care îşi presăra pasagerii în diferite puncte, la cerere, m-a dus la un hotel mic din centru, pe o străduţă care dădea perpendicular în bulevardul Biscayne, o esplanadă deschisă spre largul oceanului. Aşa îi voi spune, pentru plăcerea mea, acestei ape de un albastru atlantic, deşi este doar o lagună, despărţită de ocean prin insule nisipoase, lunga plajă care a făcut faima oraşului. Dau cifrele numai ca să se vadă progresia, pe care n-aş crede-o dacă n-ar fi scrisă: în 1920, Miami avea treizeci de mii de locuitori, iar astăzi are de unsprezece ori pe atâta. A fost ce să se speculeze acolo! S-au construit opt sute cincizeci de hoteluri şi moteluri, cu aproape şaptezeci de mii de camere, pentru treisprezece milioane de vizitatori, la atât se ridică numărul lor într-un an de zile. Din. atâtea camere, eu am ocupat una singură, modestă, curată, cu tot ce trebuie, dar friguroasă, cu tot zăduful de afară, fiindcă aerul condiţionat venea dintr-o instalaţie centrală, şi nu puteam să-l reglez; iar ca să-l fi închis cu totul, însemna să mor de căldură.

Construcţia hotelului „Omni”, de unde am luat a doua zi autobuzul să fac turul oraşului, a costat şaptezeci şi cinci de milioane de dolari, cu restaurante, prăvălii şi teatre. În reamenajarea plajei şi în drumurile de acces, cu podurile peste lagună, s-au băgat cincizeci de milioane, şi abia şase în linia nouă de cale ferată; se vede limpede inferioritatea, deşi lumea mai vine la Miami şi cu trenul. Un milion de turişti pleacă în fiecare an din portul de croazieră, cel mai mare din lume, cu douăzeci de linii de

navigaţie. Am fost, dar într-un moment de acalmie, când nu era decât un vapor la chei, şi nu se îmbulzea nimeni. M-am ales în schimb cu plimbarea, foarte plăcută, într-o briză albastră, parfumată şi dulce. În portul comercial nu m-am dus, m-am uitat de departe, nu c-ar fi fost interzis, erau numai unele restricţii, datorate contrabandei cu droguri, şi nu mi-ar fi plăcut să mă caute prin buzunare vreun paznic.

Înainte de toate, am fost însă în portul de pescuit şi de iahting, Miamarina, fiind aproape de casă, peste un parc şi un bulevard de promenadă. În parc mi-a atras atenţia un monument, un zid de piatră, cu o flacără nestinsă, pentru cinstirea prieteniei cu ţările Americii de Sud, care nu ştiu cât sunt de bucuroase de această atenţie.

Nu mi se pare de prisos să repet, după sute de pagini, că m-a mirat faptul că Torţa Prieteniei, cum se numeşte monumentul, are o nouă dedicaţie, fiind închinat, printr-un adaus din 1963, lui John F. Kennedy, al treizeci şi cincilea preşedinte. Înţeleg că este încă o dovadă de căinţă, ca şi când toată America s-ar socoti vinovată. Dar procedeul mă uimeşte, ce înseamnă asta? America de Sud ar putea să se simtă jignită, cu tot respectul şi cu toată dragostea pe care le-o fi purtat preşedintelui. Ar fi fost greu să se facă un monument nou, alături, sau într-o poziţie şi mai frumoasă?

Portul de pescuit e destinat amatorilor şi în primul rând turiştilor cu bani, judecând după şalupele de închiriat, una mai luxoasă şi mai înzestrată ca alta. Bănuiesc că printre cele cinci mii de industrii câte sunt la Miami şi-n suburbii, trebuie să fie şi una a peştelui, cu portul ei, cu pescadoare şi pescari de meserie, dar aceia folosesc alte scule. M-am minunat ce de undiţe şi de lansete puteau să aibă la îndemână amatorii care pescuiesc doar ca să-şi satisfacă o patimă; erau care de care mai perfecţionate, mărci renumite probabil, cunoscute specialiştilor, am văzut şi eu câte unii şi ştiu

cum le lasă gura apă când aud de ele. Şi de ce înlesniri pot să se bucure oamenii, când pornesc la război cu peştele, care, bietul de el rămâne de milenii la ceea ce i-a dat natura! La un post de pescuit, unde omul, în şort curat şi-n cămaşă albă, stă pe fotolii pliante, la umbra unei copertine de pânză, sunt fixate în bord câte cinci-şase lansete, puse în baterie, pe mărimi, unele solide ca pentru balene. Cât am putut să-mi dau seama privindu-le, în repaus, mi s-a părut că nu cer şi nu premii nicio manevră din partea omului, căci erau fixe; probabil se apasă pe un buton şi cârligul zboară departe, prin forte înmagazinate nu ştiu unde; un om nici n-ar putea să ţină în mână o asemenea armă.

Privind acele şalupe, care plecau în larg, uneori cu un singur pasager, probabil plin de parale dacă nu avea nevoie să se asocieze cu nimeni, mi-am adus aminte de Hemingway, el povesteşte istorii cu asemenea oameni, i-a cunoscut, fiindcă le-a împărtăşit patima. N-am înţeles-o, după cum n-am înţeles nici vânătorile lui în Africa, nici slăbiciunile pentru lupta de tauri. Era în el o sete de sânge şi de violenţă? Unii spun că se temea de moarte, de aceea o sfida nebuneşte. Şi ce-a însemnat sfârşitul lui rămas fără explicaţie? A fost o dovadă de bărbăţie, sau de frică?

Mi-am dat drumul gândului, fiindcă mă aflam foarte aproape de apele unde a pus el să se scalde în sânge doi adversari aflaţi pe aceeaşi şalupă, care se pândesc ca fiarele şi sfârşesc prin a se găuri unul pe altul cu gloanţe.

Erau pe acolo şi câţiva pescari de meserie, care vindeau pe chei peşte proaspăt. Cât am stat să privesc, mai bine de-o oră, n-a venit decât o gospodină, care a cumpărat o bucăţică, o gustare pentru două persoane, după ce-a tot ales şi-a tot făcut nazuri. Aşa se întâmplă cu omul când are prea multe, se scârbeşte. Mie îmi lăsa gura apă.

Pe chei venea o dubiţă automobilă, o prăvălie volantă

de îngheţată, cu un coviltir de pânză; o însoţea şi mi-a atras atenţia o muzică gingaşă, abia auzită, numai câteva tonuri frumos îmbinate, o melodie discretă şi dulce, repetată întruna; era un ariston, dacă mai ştie cineva de această numire, ieşită din uz, după cum este şi instrumentul, un mic aparat de reprodus cântece simple, căruia în Franţa i se spune „cutie cu muzică”, şi poate că aşa se va înţelege mai uşor despre ce-i vorba.

Acea dubiţă albă şi liniştită a fost o surpriză plăcută, um urmărit-o până am întâlnit încă una, şi am recunoscut muzica. Am înţeles că aparţineau aceleiaşi firme, şi probabil în oraş erau mai multe. Poate un negustor de îngheţată n-ar fi avut o idee atât de simpatică, mai degrabă cred că l-a adresat unui profesionist, un sfetnic, căci în America sunt din aceştia pentru toate nevoile. Am tot vorbit despre ei, şi n-am terminat încă.

Cunosc oameni care ironizează profesionalismul dus atât de departe, socotind că nu-i nevoie să ne corecteze nimeni gusturile, după nişte reguli străine de firea noastră, fiindcă uşa ne pierdem personalitatea. Până la un punct o fi adevărat, dar într-o societate care a evoluat foarte repede, cum este mai ales cazul Americii, multe au nevoie de rodaj şi de şlefuire, şi cine le-ar putea face mai bine, dacă nu un om de meserie? De ce să uităm cât de vechi este profesionalismul în istoria omenirii? Faraonii nu şi-au desenat singuri piramidele, Semiramida a apelat la arhitecţi să-i facă grădinile suspendate, Capela Sixtină n-au pictat-o nici papa, nici cardinalii, Grădina Cişmigiului, a cărei frumuseţe, oricât este ea de frapantă, nici n-o mai băgăm în seamă, fiindcă ne-am obişnuit să trecem repede pe alături, în drumurile noastre citadine, n-a fost proiectată de un amator, ci de un arhitect peisagist cu renume. Deşi n-am pretenţia să impun altora părerile mele, nu voi ascunde că nu-mi plac diletanţii. În adolescenţă am cântat la un instrument muzical, m-am

dedicat lui cu pasiune, consacrându-i ani de studiu, şi nu chiar degeaba, dar când am ajuns la o limită, unde am înţeles că nu sunt apt să fac din el o profesiune, în chip ideal, l-am abandonat fără regrete şi abandonat a rămas până astăzi.

Conducătorii de automobile se împart în două categorii, profesionişti şi amatori, cum se ştie. Nu pot să schimb regula, mi-ar sări în cap toată lumea, aş vrea doar să se înţeleagă ca noţiunea de amator în acest caz trebuie revizuită în cuprinsul ei, altfel ar fi mare primejdie. Orice conducător trebuie să se socotească profesionist când se urcă la volanul maşinii, să nu creadă că titlul de amator înseamnă o concesie. Dacă mă opresc aici, nu înseamnă că am epuizat subiectul. Cine vrea, are îngăduinţa mea să continue. Eu trebuie să-mi reiau povestirea.

M-am dus alături, în portul de iahturi, să fi fost ora trei după-amiază şi soarele, deşi în penultima zi de octombrie, ardea ca la tropice. Pe puntea unui mic vas cu pânze, o femeie tânără stătea să se bronzeze; încolo nu mai era nimeni în tot portul. Abia când m-am întors, am văzut scris pe o tablă că trecerea era permisă numai pentru membrii clubului şi pentru oaspeţi; deşi nu avea cine să mă oprească, mi-a fost mai bine să nu mai inspectez şi alte debarcadere. Portul era plin, nu înţelegeam de ce oamenii nu se duceau pe mare; să spun că se terminaseră vacanţele, bine, dar rămâneau după-amiezile. Păcat de vremea frumoasă. Şi mai păcat de atâtea iahturi scumpe, care stăteau degeaba; e o nedreptate socială.

Şi câte înlesniri nu se găseau acolo, prize electrice pentru conectat instalaţia vaselor, ca să se cruţe grupurile electrogene şi acumulatoarele, hidranţi pentru aprovizionarea cu apă; o foarte bine, de ce să cari cu găleata? Dar, iarăşi, nu era păcat că toate stăteau degeaba? Din sute de vase, unul singur avea atunci o

utilitate, îngăduia unei femei să stea în costum de baie, să se bronzeze. Am mai văzut cărucioare electrice, pentru transportat proviziile şi calabalâcul, pe distanţe nu mai mari de cincizeci de metri; iar eu pe aeroport mă spetisem cu valiza în mână până să ai ung la compania Eastern, care era într-adevăr foarte departe, chit că nu chiar la o milă!

Am socotit demn de admiraţie şi l-am inspectat cu emoţie un cuter de vreo paisprezece metri lungime, venit de la Hong Kong. Aşa se întâmplă, te mulţumeşti şi cu mai puţin la nevoie. Oare uitam că sute de iahturi, chiar mai mici, au făcut ocolul pământului? Cunosc istoria unora dintre ele, dar, cât am umblat prin porturi, n-am avut noroc să văd măcar unul.

Dacă iahturile cu pânze stăteau în repaus, laguna era plină, în schimb, de bărci cu motor, variate, toate puternice şi frumoase. Sigur că motorul e mai practic şi mult mai uşor de manevrat decât pânzele, de aceea i se dă tot mai multă preferinţă; însă satisfacţia prilejuită de el e stereotipă şi nu poate să dureze, prin câteva senzaţii simple şi monotone; după câtva timp, cât poţi să simţi într-adevăr bucuria vitezei pe apă, într-un fel mai palpitantă ca zborul, emoţia se stinge şi poate să rămână cel mult orgoliul puterii mecanice pe care o declanşezi la voinţă. Nimeni nu va înţelege această părere şi n-o va admite, dacă nu cunoaşte bine, din experienţe lungi, vasul cu pânze.

Stăteam pe un dig de beton, şalupele care ieşeau din port sau se întorceau treceau prin faţa mea, destul de aproape ca să văd din ce clasă făceau parte: din cea mai scumpă, niciuna nu putea fi mijlocie; era o întrecere. Ocupanţii lor, numai tineri, de obicei un băiat şi o fată, mulţi dintre ei abia adolescenţi, nu puteau să aibă încă o meserie şi bineînţeles nici alţi bani decât ai părinţilor. Ştiu că mulţi tineri în America încep să muncească încă din şcoală, şi o parte din câştig îl dau în casă, pentru

întreţinere. Dar, cu ce le rămâne, niciodată nu vor ajunge să-şi cumpere o şalupă. Acele bărci nu şi le puteau îngădui decât oamenii cu multe surplusuri băneşti, o minoritate la care ceilalţi se vor uita mereu cu invidie.

Greu mi-am înjghebat o asemenea barcă, şi încă foarte modestă, şi abia în anii din urmă, şi nu din vreo ambiţie, şi fără să scontez cine ştie ce mulţumire; numai ca să nu rămân cu o experienţă nefăcută. Nu puteam totuşi să intru în categoria oamenilor care i-ar fi invidiat pe acei tineri cu bărci scumpe, năzuinţele mele sunt cu totul de altă natură, şi apoi, chiar dacă nu m-am scăldat în bogăţie, mi-am găsit destule satisfacţii ca să n-am azi o inimă acră.

Altceva mi-a venit în minte în după-amiaza aceea de la Miami, când ştiam că America, deşi puternică şi bogată, nu stătea pe roze; o aşteptau primejdii, iar mai întâi umilinţe, scadenţa unor nesăbuieli în politică, tolerate de prea multă vreme. Ce se întâmplă cu această lume uimitoare? Este ea căzută în transă, sub un blestem sau sub o vrajă, ca frumoasa din pădurea adormită? Ai spune că nimeni nu mai are glas să strige. M-am întrebat mai întâi dacă tinerii aceia ştiu ce moştenesc, şi ce îi aşteaptă. Şi ce vor fi ei în stare să facă pentru America? Se pregătesc s-o ducă înainte, sau se mulţumesc cu şalupa şi cu fata de alături?... îi priveşte! A lor are să fie răspunderea!

După aceste reflecţii nici nu mai vreau să spun pe unda am umblat până la apusul soarelui, nimic n-ar mai avea importanţă. Şi va părea fără niciun haz că relatez tocmai cea mai banală dintre faptele zilei, masa mea de seară. Dar mi-o îngăduit oare să trec sub tăcere că am văzut oameni mâneânti peşte şi bând lapte dulce? (Nu vreau să spun că laptele acru s-ar fi potrivit mai bine.)

Am mers la un restaurant în portul de pescuit, pe unde umblasem după-amiază. Era o clădire circulară, cu o terasă pe chei, m-am dus acolo de-a dreptul, luând calea

cea mai directă şi mai firească, şi am vrut să mă aşez la o masă. Ştiam obiceiul: la restaurantele cu pretenţii, cum toate vor să fie dacă nu se numesc cafeterii sau baruri, se cuvine să aştepţi la uşă până ce vine cineva să te conducă. Aici nu era uşă. Iată însă că o fată a venit fuga şi m-a poftit să merg la intrare, în partea cealaltă a clădirii rotunde.

Să nu fi tânjit după peşte, încă de când o văzusem pe cucoana care venise să cumpere, aş fi întors spatele. M-am supus, m-am dus la o uşă, o altă fată a venit, m-a salutat cu politeţe, apoi a luat-o înainte să-mi arate drumul, şi după ce am traversat restaurantul de formă circulară, am ajuns, cu voia ei, la masa unde voisem să mă aşez mai înainte.

Toată lumea mânca peşte; n-am să exagerez spunând că toţi beau lapte. Eu am băut vin alb, nu s-a mirat nimeni; era sec şi rece. Pe alţii i-am văzut cu sticle de bere în faţă. Dar chiar lângă mine, un domn fără semne particulare, un bărbat sănătos, după toate aparenţele, avea pe masă un pahar mare cu lapte. L-a băut pe tot; la al doilea fel de peşte a mai cerut unul. Ei bine, dar nu merge, chiar dacă s-ar spune că este o prejudecată. Gândiţi-vă mai ales la culoare; o socotesc umoristică alături de peşte.

Mi-a fost frig toată noaptea, pe urmă m-am învelit bine, ca iarna, şi am adormit cu impresia că afară ninge.

Dimineaţa soarele ardea în fereastră; când am coborât, frigea asfaltul. Am mers pe la umbră, aveam un ţel, să ajung pe strada Paisprezece, numărul 4300, la sediul unei întreprinderi turistice pe care o alesesem pentru turul oraşului cu autobuzul, o jumătate de zi, destul timp să văd tot ce se cuvenea să se vadă; aşa scria în reclame. Dacă m-aş fi dus pe jos, aş fi văzut numai o parte, dar mai bine.

Strada Paisprezece pleca din Bulevardul Biscayne, în locul cel mai elegant al oraşului, aproape de hotelul Omni, unde am uitat să spun că între altele sunt şase săli de spectacol. N-am mers mult, şi strada a început să se

schimbe, ca bulevardul Tulane de la New Orleans, dar mult mai repede, până a devenit mizeră, cu tipuri suspecte. Iar la numărul 4300, scris clar cu cifre mari pe faţadă, am găsit o casă părăginită. Că nu era acolo sediul agenţiei Sightseeing se vedea limpede, şi tot atât de limpede înţelegeam că nici nu putuse să fie vreodată. Adresa însă n-o luasem din zbor, ci era tipărită; o păstrez ca dovadă.

Domnişoara Maria Martínez, o sud-americană frumoasă, dar cam plinuţă, de la agenţia turistică American Express, aflată în Bulevardul Biscayne, chiar în faţa străzii Paisprezece, pe unde revenisem, şi-a pierdut timpul cu mine plină de răbdare, şi luând legătura prin telefon cu cealaltă agenţie, care exista totuşi, în ciuda adresei greşite, mi-a rezervat loc în autobuz, pentru circuitul de o jumătate de zi, numit Magic City Tour No 1. Plecarea la ora douăsprezece, de la hotelul Omni; îl ştiam foarte bine, îi dădusem ocoluri. Iar cuvântul Magic, nu doar că mă fermeca, naiv cum sunt cu făgăduielile, dar mă umplea de mândrie; oare mulţi oameni au parte de un Tur Magic al unui oraş ca Miami?

Pe strada Paisprezece văzusem de vânzare cauciucuri de ocazie; n-aş fi crezut că este posibil, în America, unde totul se aruncă la primele semne de oboseală.

Fiindcă rămânea timp, m-am dus pe malul lagunei. Din marginea oraşului până acolo era un câmp cu iarbă, cam neîngrijit, cu gropi şi semne lăsate de oameni, sticle, cutii de conserve, ceea ce m-a mirat în faţa unei întreprinderi ca hotelul Omni. E adevărat însă că vizitatorii n-au ce să caute pe malul lagunei, ei se duc la Miami Beach, unde este oceanul.

Beach, pronunţat bici, ca binecunoscutul cuvânt din limba noastră, fără nicio deosebire, înseamnă plajă, dar şi iapă. Cine vrea să ţină minte poate face o legătură; de la bici la iapă nu-i mare distanţă.

Un băiat, însoţit de două fete, strângea sticle goale;

uite că se găsea cineva să aibă nevoie de ele. Aşa o fi şi cu cauciucurile de ocazie. Peste două zile, la Orlando, am văzut un bătrân, cam decrepit, turtind cu tocul ghetei cutii goale de bere sau coca-cola, ca să ocupe mai puţin spaţiu, şi punându-le într-un sac, desigur ca să le vândă; înseamnă că se găsea cine să le cumpere. E un semn de cuminţire; domnul Andrica ar putea să se bucure.

Băiatul şi cele două fete de pe maidan erau însă veniţi cu maşina, şi nu o rablă; oare cu ce agoniseau ei acolo îşi scoteau banii de benzină?

Ca să fiu sigur că nu scap Turul Magic m-am dus la hotelul Omni cu jumătate de ceas mai devreme; n-am regretat, am avut ce să văd, chit că se repeta spectacolul de la Union Piaza, din Las Vegas. Soseau maşinile una după alta, în locul celor abia plecate; personalul hotelului, portari, servitori, şoferi abia pridideau să-i servească, rătăciţi, nervoşi, cu ochii roşii, lac de sudoare. Iarăşi am văzut cărucioarele de bagaje huruind pe pavajul de sub portaluri, încărcate cu geamantane şi cu haine în huse agăţate pe bară, să stea bine, să nu se umple de praf, să nu se şifoneze. N-am mai încercat să memorez vreo fizionomie în mulţimea de clienţi ai hotelului, le-am înglobat pe toate într-o singură imagine şi nu cred că am făcut o greşeală; erau o *categorie*.

Aş vrea să ştiu ce-au făcut ei peste câteva zile, şi-a întrerupt vreunul vilegiatura, şi ce-au făcut tinerii cu şalupele frumoase şi cu fetele bronzate, când nişte studenţi străini, la New York, au agăţat placarde jignitoare pe Statuia Libertăţii?

Magic Tour a venit cu douăzeci de minute întârziere, când credeam că fusese o neînţelegere, şi nici n-are să mai vină. Şoferul se pregătea să coboare să mă caute, credea că locuiesc la hotelul Omni, dacă domnişoara Martínez le indicase adresa mea acolo; mă avea trecut pe o listă, nu pleca mai departe până nu dădea de mine. Nu cunoşteam

obiceiul, stăteam înţepenit lângă trotuar, de teamă că autobuzul putea să treacă fără oprire, dacă nu se vedea nimeni în staţie. Într-adevăr eram singur, şi chiar m-am mirat că nu se îmbulzea nimeni la un tur atât de magic, şi m-am întrebat cum nu dădea faliment agenţia, dacă pleca la drum numai cu cinci-şase oameni, câţi am văzut înăuntru, plus o fată care încasa banii şi ocupa locul meu obişnuit pe banca din faţă. M-am dumirit încetul cu încetul, n-am putut să cred dintr-odată că asemenea procedeu este posibil; autobuzul a mers din hotel în hotel, să-şi adune clienţii. Şi încă n-ar fi fost nimic, dacă ei ar fi stat în staţie, sau măcar pe aproape, să se urce repede. Şoferul cobora cu lista în mână şi pornea să-i caute, strigându-i pe nume.

Trecusem laguna, luasem în lung Miami Beach, nu regretam încă, tot voisem să ajung acolo, aşa că mi-am lipit nasul de geam şi m-am uitat bine. Nu ştiu ce-o fi în acele case şi hoteluri care se întind pe cincisprezece kilometri de plajă. Privite pe din afară nu mi-au dat ameţeală, semănau cu vilele noastre dinaintea războiului, de la Mamaia, doar că mai înghesuite, şi hotelurile nu depăşeau ca aspect demodatul „Belona” de la Eforie, mândria unei epoci rămase în urmă. Nu spun că n-or fi fost şi altele, de tipul Omni; poate le-aş fi văzut dacă mă lipseam de Turul Magic şi mă duceam cu piciorul, să le caut. Dar chiar şi aşa, tot n-aş fi înţeles unde erau cele cincizeci de milioane cheltuite pentru modernizarea plajei.

La un hotel, şoferul a lipsit un sfert de oră, m-am uitat pe ceasornic, lăsase motorul în mers, prăpădea motorina. S-a întors cu o familie de negri, deranjaţi poate de la siestă; niciunul nu şi-a cerut scuze. Aşteptarea nu m-a plictisit nici de astă dată, m-am uitat la caii de ghips în mărime naturală, care împodobeau peronul hotelului; sau poate or fi fost de bronz, sau de piatră, dar nu putea să se vadă, fiind daţi cu vopsea albă, lucioasă, în afară de ochi,

negri, cum îi făceam noi în copilărie pe ai oamenilor de zăpadă, punând două bucăţi de tăciune. La o grădiniţă de copii le-ar fi stat mult mai bine. La fel am văzut, mai departe, sfincşi vopsiţi, apoi cămile, în culoarea nisipului, cu beduini albi, alături. Numai ochii rămâneau negri, atât la oameni, cât şi la animale.

Statuile vopsite mi-au amintit de casa emirului de la Beverly Hills, deşi lipseau femeile goale.

Cât am stat la alt hotel, m-am uitat în vitrina unui magazin cu accesorii pentru automobile, unde erau expuse baterii „pe viaţă”. Aşa scria, şi nu vedeam prima oară. Avea şi Pit una, mi-a arătat-o plin de mândrie. „Ce înseamnă pe viaţă?” l-am întrebat. Părea a nu înţelege, aşa i-o vânduse fabricantul, pe viaţă! Şi încă Pit era un tehnician, se pricepea şi la baterii, dacă se ocupa de motoare. „Pe viaţă”, înseamnă că nu mai e nevoie să umbli la ea niciodată, n-o îngrijeşti, nu-i controlezi nivelul electrolitului, nici nu ai pe unde, au dispărut orificiile. Dar după doi ani, trei, patru – asta-i viaţa ei – bateria moare. Pit credea, cu optimism, că e dată de fabricant să ţină cât omul.

Dacă s-a terminat cu adunatul clienţilor, am început turul magic. Fata s-a dat jos la ultimul hotel, după ce încasase toţi banii; până să ajung în faţă, locul îl ocupase altcineva. Stăpân pe soarta noastră, şoferul s-a pus pe glume şi-a trebuit să le îndur, fără să le înţeleg pe toate. De fapt, era un om courteous, ne socotea oaspeţi şi voia să se poarte ca o gazdă atentă, să nu se plictisească nimeni. Astfel că a început, din faţă către spate, rugându-i pe fiecare să-şi spună numele, adresa, ocupaţia şi alte date biografice, apoi impresiile lor despre Miami şi despre viaţă. Nimeni nu socotea că-i o indiscreţie, răspundeau ca la lecţie, cu grabă şi chiar cu satisfacţie, iar când sfârşeau, toată lumea aplauda voioasă. Nu erau turişti străini, intimidaţi de viaţa americană; acum le ştiam adresele, prin

multe din oraşele lor fusesem; dar nu-i văzusem. Ştiam de cât timp sunt însuraţi, câţi copii au, cum o duc cu soacrele; unele răspunsuri stârneau hohote, iar eu, gata să mă arunc pe fereastră, mă întrebam ce era magic în toată întâmplarea noastră?

Între timp, revenisem în Miami, în partea lui de nord, şi străbăteam un cartier cu vile albe, cochete, printre care apăreau case mici de lemn, mizere, deşi locuite. Cu timpul, aveau rsă se părăginească de tot şi să rămână în părăsire, dacă până atunci nu se întâmpla un miracol, ca în Greenwich Village. şi în alte locuri. Cineva se luptă azi în America să redea viaţa cartierelor abandonate, să reînsufleţească oraşele amorţite. El, are o teorie şi, o metodă şi se pare că a făcut nişte paşi înainte. Lui i se datorează, de pildă, hala de alimente şi restaurante de la Boston, o fostă, ruină, pusă pe linia de plutire şi modernizată. Omul o duce din succes în succes.; spre folosul Americii, dar nu-i un visător, niciun misionar, ci un businessman.

Cartierul de la Miami era locuit numai de negri; ca în Harlem, n-am văzut niciun alb pe stradăi când un negru se infiltrează între albi, aceştia pleacă. Spun cum stau faptele; n-am de ce să le ascund, nu sunt eu vinovatul. Ceva devine inconfortabil, de aceea albii se retrag, incapabili să se apere altfel. Dacă un negru vrea să închirieze o casă, proprietarul îi cere o chirie prohibitivă; e liber. La fel dacă e vorba de cumpărare, sunt preţuri pentru albi, şi pentru negri. Dar câte unul din aceştia din urmă plăteşte, sau se foloseşte de o clipă prielnică, şi se aşază; datorită stupidei şi gravei neînţelegeri dintre oameni, vecinii pleacă şi preţurile scad dintr-odată. Iată mecanismul. Sigur că poate să fie şi altfel.

Pit are un vecin negru, şi se împacă foarte. bine cu el; la fel cu cei câţiva care mai locuiesc pe aceeaşi stradă. Dar într-o seară, la restaurantul din colţ, deci cam ca la el

acasă, un negru l-a lovit între ochi cu mâna încărcată de inele, de putea să-l orbească; fiindcă la apariţia lui a luat poşeta, nevestei, poate cu o mişcare insuficient de discretă, şi a pus-o în partea mai ferită a mesei.

Albilor le e frică să se apere. Căinţa lor, pentru vina strămoşilor, cu toate reparaţiile şi compensaţiile, a dus la altceva decât la egalitate. Pentru ce-o să fie mai târziu acolo, aş fi, mulţumit că mă aflu atât de departe, dacă nu m-aş gândi şi la alţii, chiar, şi la acei americani copilărosi de la Miami, în tovărăşia cărora am făcut turul oraşului.

Prospectul vorbea. cu emfază despre ce avea să ni se arate: „fabulosul Miami, placa turnantă către America Latină şi Caraibe. Iată strălucirea, şi eleganţa oraşului, Miami Beach, Coral Gables, Piscina Veneţiană, câmpul de curse de la Hialeah, decor perfect pentru sportul regilor…” Aşa scria, nu-s cuvintele mele. Plaja o văzusem deci, ţinem minte animalele vopsite şi cu ochi de tăciune. De-aici mergeam la Hialeah, aşa ne anunţase şoferul, şi eu speram să fie zi de curse, căci, după cum spunea tot prospectul, în acest caz hipodromul nu putea să fie vizitat, ceea ce eram sigur că nu însemna nicio pagubă. Dar n-am avut noroc, şi timpul pierdut acolo a confirmat, întru totul temerile mele. Sunt sigur că nici chiar un cunoscător şi un iubitor de curse n-ar fi avut de ce să se bucure. Măcar dacă ar fi fost caii, animalul care îmi place cel mai mult după câine! Era unul singur, de bronz, nevopsit, slavă Domnului „un roib pur sânge, ager şi mândru; pus să stea ţeapăn pe un soclu oval, de piatră verzuie, în mijlocul unui bazin cu plante de apă. De unde până unde?

Am fost o singură dată la curse (de trap), m-a dus un prieten; nu-mi place, fiindcă se joacă pe bani; din nobleţea calului s-a făcut o patimă omenească. A trecut şi pe lângă mine ispita, într-o duminică, în prima mea tinereţe, când mă aflam într-o disperată nevoie de bani, şi n-aveam în buzunar decât douăzeci de lei, preţul unei mese modeste.

Cu ei îmi pusesem în gând să-mi încerc norocul, să-mi umflu buzunarele, fără să cunosc jocul şi fără să ştiu care puteau fi şansele. Un ceas m-am învârtit prin faţa hipodromului din Floreasca, până să-mi iau inima în dinţi şi să mă apropii de poartă; atunci am văzut că douăzeci de lei era abia taxa de intrare.

Cu aceste aduceri aminte, destul de triste, am coborât la Hialeah, unde mi-am târât paşii în silă, ca să urmez grupul… Ne-au urcat într-un trenuleţ de minicare, o fată cu microfonul la gură ne-a dat explicaţii, dar n-avea ce să: explice. Era un hipodrom ca oricare altul, cu aceleaşi tribune, cum am văzut în filme: raritatea o alcătuia un mare grup de păsări flamingo, aciuat pe peluză, înăuntrul pistei de alergare. Flamingo este emblema hipodromului, ne-au şi pus unul în piept, la intrare, o figurină de celuloid roz, friabil, care s-a şi rupt de altfel, un gât atât de lung nici nu putea să ţină; dar păstrez amândouă bucăţile, poate într-o zi am să le lipesc şi am să le dau unui copil, să se joace, deşi mă tem că ar putea să mă creadă într-o ureche.

Păsările le-am văzut de departe, nu ştiu de ce trenuleţul nu s-a apropiat de ele. Cum erau roze şi cu pene puţine, mi s-au părut jumulite şi opărite; şi în niciun caz nu aveau ce să caute pe un câmp de curse.

Pe urmă ne-au dus la un acvariu, la fel de potrivit acolo ca pasărea flamingo. Era şi mai opărit, şi mai jumulit, nici nu ştiu de ce-l arătau oamenilor, o sărăcie cu câţiva peştişori pe cale de dispariţie, cu alge şi cu cochilii care mi s-au părut imitaţii, butaforie. Nu sunt pornit să mă supăr pentru atâta, drept dovadă am să spun că tot acolo am văzut papagali cât curcanii, în culori cum n-a făcut niciodată I.G. Farben, ceva într-adevăr magic. Dar stăteau acri în coteţele lor de sârmă, căci să le spun colivii nu se mai potriveşte; nici măcar nu întorceau capul, să ne privească. Puteam să le văd ochii, fiind în profil, ca la toate păsările, şi citeam în ei un dispreţ plictisit pentru oameni.

În sfârşit, ne-au dus într-un pavilion unde funcţiona o cafeterie, ne-au dat liber o oră – ce să fac cu ea? – şi grupul s-a pus să înfulece.

E timpul să spun la ce găinărie se dedau vânzătorii de coca-cola; ceva cu totul nedemn pentru America, aşa am socotit, de aceea am tot amânat să-i demasc public. Mai uşor mă împac să mă fure cineva de-a dreptul, să-mi pună cuţitul în gât şi să mă buzunărească, decât să mă înşele şi să creadă că nu bag de seamă. N-am scăpat nici la Hialeah de această batjocură. Dacă am cerut un pahar de coca-cola, mai întâi l-au umplut până în gură cu cuburi de gheaţă, apoi au turnat băutura; cât încape într-o ceşcuţă. În asemenea cazuri, care sunt milioane, păgubaşul plăteşte pe deasupra şi taxa către stat, pentru o marfă pe care n-a primit-o. Iar taxa îi rămâne negustorului, fiindcă, de fapt, marfa n-a fost vândută. Şi nu zău, nu-i păcat de gheaţă, că se aruncă? Am spus, şi acum îmi simt inima răcorită!

Tot ce-ar fi putut să mă intereseze în pavilionul acela, dacă ştiam istoria curselor de cai din America, ar fi fost tricourile unor jochei celebri, puse la vedere. Dar chiar şi aşa, fără să fi cunoscut vreun nume, nu le-am privit cu indiferenţă; toate erau micuţe, sub fiecare bătuse o inimă.

Continuând să pierdem timpul, am trecut pe la Piscina Veneţiană, semnalată printre punctele magice. Recunosc că era neobişnuit de mare, cu forme complicate, nu înţeleg însă de ce se socotea remarcabilă, şi ce legătură avea cu Veneţia. O semnalez doar ca pe o păcăleală.

Cartierul Coral Gables, în sudul oraşului, unde am mers la urmă, mi-a trezit interesul şi m-a scos puţin din amorţire, dar n-am mai fost în stare să-i acord decât o curiozitate pasivă. Cred că depăşea tot ce mai văzusem prin alte oraşe, începând cu proporţiile şi sfârşind cu arhitectura. Am găsit acolo un parc, o pădure tropicală domesticită, cu alei şi bulevarde, o somptuoasă desfăşurare de spaţiu, încă una din marile rezerve ale

Americii. În acest decor erau semănate construcţii rezidenţiale, case şi vile, o fantezie de stiluri, niciuna nu semăna cu alta, niciuna nu părea mai puţin izbutită decât cea mai frumoasă dintre ele. O oră a durat vizita, şi cu toată viteza autobuzului, nu chiar moderată, mi-am dat seama că nu văzusem tot cartierul. În multe privinţe, celebrul Beverly Mills de la Hollywood rămâne în urmă. Lipsesc şi aici palatele, deşi lumea bogată, părinţii tinerilor cu şalupe scumpe, ar fi avut cu ce să le facă. Am spus ce modestă era locuinţa lui Rockefeller, de la New York, bineînţeles păstrând o proporţie. Palatul Frich, de pe Fifth Avenue, cu intenţii de grandoare, nu-i de fapt decât o casă omenească, o locuinţă, ce-i drept bogată şi rafinată. Dar chiar Casa Albă, flancată simbolic de palatul Ministerului de Finanţe, al celei mai bogate ţări din lume, ce este ea pe lângă palatele Europei, Schönbrunn, Luvru, Buckingham, ca să iau numai câteva exemple? Niciodată n-am să înţeleg de ce-i trebuiau Mariei Tereza o mie de camere; le-o fi văzut ea pe toate, o fi pus piciorul în ele măcar o singură dată?

Cu toată opulenţa, cu toată risipa, locuinţa în America nu se extinde peste nevoile omului cu anumite pretenţii şi anumite drepturi, chiar dacă le satisface cu multă largheţe; mă sprijin nu doar pe cele trei exemple de mai înainte, dar ele trebuie notate. Acolo ambiţiile arhitecturale sunt puse în marile buildinguri, zgârie-norii de la New York şi din toate oraşele care au făcut din centrul lor un Manhattan.

Când am revenit în oraş, am coborât la prima oprire, autobuzul îşi începea cursa în zigzag, ca să-şi lase pasagerii pe la diferite hoteluri; aşa se obişnuieşte, lumea crede că-i o atenţie, şi este, la urma urmelor, dar oare nu-şi dă seama nimeni cât timp se pierde?

Am fost prin toate cele douăsprezece puncte notate pe planul oraşului ca demne să fie văzute. Despre unele am

povestit în treacăt, face parte şi hotelul Omni dintre ele, deşi n-are alt merit decât că a costat şaptezeci şi cinci de milioane. Pe altele le las deoparte, n-avem de ce pierde timpul cu ele. Am fdst să văd Turnul Libertăţii. Îmi era în drum, pe Bulevardul Biscayne, intrigat de ceea ce scria în broşură, că este copia faimoasei clopotniţe „La Giralda” de la Sevilla, citată de Cervantes. Nici pomeneală! Cine a scris aşa, n-a văzut niciodată „La Giralda”, nici măcar în fotografie: o fi auzit şi el o vorbă spusă aiurea.

În sfârşit, am bătut mult strada Flagler, foarte animată în timpul zilei, datorită feluritelor ei magazine; nu voiam să cumpăr nimic, şi chiar să fi-vrut, magazinele erau închise la ora dinspre seară când m-am dus acolo, iar animaţia încetase; abia se zărea câte un om la o sută de metri, nici n-aveam, de la cine să cer informaţii; Căutam un parc „de buzunar”, textual aşa. era trecut pe planul oraşului. Graiurile omeneşti s-au tot îmbogăţit în timpul vieţii mele, dar stau să înşir toate cuvintele care s-au născut dintr-o nevoie nouă. sau numai dintr-o izmeneală, şi au trecut din ţară în ţară, devenind internaţionale. Iată; de pildă „mini” şi „maxi”, aplicate în atâtea domenii, nu doar la rochii la autobuze şi taximetre, minicar şi maxitaxi, acesta din urmă un blestem pentru bâlbâiţi şi pentru cei care nu pot să pronunţe pe x nici măcar o dată, darmite de două ori, unul după altul. În timpul războiului am auzit prima oară vorbindu-se despre submarine „de buzunar”. Aşa erau, bunăoară, cele japoneze, de la Pearl Harbor. Submarinele de buzunar au fost date uitării, a rămas însă cuvântul, aplicat, când ici, când colo, până ce iată-l lipit pe un mic parc din centrul comercial, al oraşului Miami. Nu l-am găsit cu uşurinţă, deşi acelaşi plan arăta „chiar în faţa lui, o foarte înaltă clădire administrativă, şi aceea mi-a sărit în ochi de la distanţă.

Peste drum, nimic decât case. Am făcut ocoluri, crezând că greşisem strada, am luat-o pe alături. M-am

întors la clădirea administrativă, care totuşi era. un reper sigur. Fusesem intrigat de ceea ce scria broşura: „Acest parc de buzunar constituie o oază plăcută în mijlocul activităţii agitate a străzii Flagler. Originala lui cascadă panoramică (nu ştiu cum s-ar putea traduce mai corect cuvântul „scenic”) atrage multă lume aici, unde se găseşte un micuţ snack bar şi mese de picnic”. Descrierea era atractivă, cascadă panoramică, mese de picnic, plină natură în mijlocul oraşului! La interesul firesc de a-l vedea cu ochii, se adăugase ambiţiai.: M-am dus la numărul! 46 de pe strada Flagler. L-am văzut scris clar pe o casă, şi abia după ce mi-am făcut cruce, temându-mă că înnebunisem, dacă nu fusese nebun înaintea mea autorul broşuricii; am descoperit alături o poartă cu drugi de fier şi un gard nu mai lung de doi metri. Pe această deschidere destul de îngustă, se vedea parţial un paţio, care se lăţea după colţul zidului, o grădiniţă cu vreo trei mese, probabil cele de picnic. În partea care nu putea să se vadă, să mai fi fost încă pe atâtea. Iar cascada panoramică era reprezentată de o pânză subţire de apă, care curgea pe zidul din fund, ca dintr-un jgheab găurit de rugină. De altfel, apa s-a oprit curând, se făcuse ceasul şase şi jumătate, iar parcul se închidea la şase; poarta era încuiată. Cascada intra în repaus până a doua zi dimineaţa. Poate n-o fi fost chiar atât de meschin, dar oricine ar fi citit broşurică şi ar fi pierdut timpul, ar fi simţit aceeaşi dezamăgire care îndreptăţeşte impresiile mele scârbite.

Seara, târziu, am văzut femeia căzută în stradă, în apropierea hotelului. Ieşisem să mă plimb pe Bulevardul Biscayne, deşi se lăsase noaptea. Toate erau fermecătoare, murmurul oceanului, legănatul stelelor, parfumul arborilor şi florilor tropicale invizibile, nu-mi venea să intru în casă, şi era ultima seară la Miami.

N-a fost un atac, da, aşa este, femeia era beată şi poate isterică, dar îi curgea sânge pe faţă, se lovise căzând

pe piatra pavajului. Până să aflu că după lege nimeni n-avea voie să se atingă de ea, m-a îngrozit pasivitatea trecătorilor şi a vecinilor; aceştia, care o cunoşteau probabil, stăteau pe scăunele, în uşă, îşi continuau poveştile şi discuţiile, ca într-un orăşel de provincie. O clipă m-am crezut undeva în sudul Italiei, unde oamenii îşi petrec o parte din viaţă în stradă; acolo însă toţi s-ar fi îmbulzit să dea ajutor acelei nefericite, şi cu zelul lor mediteraneean poate ar fi înăbuşit-o. Dacă întâmplarea s-a sfârşit bine, de a râs toată lumea, pe mine m-a îngrozit timpul de aşteptare, până au venit poliţia şi salvarea, cât femeia a stat părăsită, fără să se ştie dacă nu-şi dădea duhul.

Mi-a fost şi mai frig în cameră, iarăşi mi s-a părut că afară ninge. Până să adorm, am făcut în fugă bilanţul călătoriei, care mai avea puţin să se termine. Iarăşi nu eram prea încântat de mine, socoteam că aş fi putut să ajung la mai multe, dar pe urmă, gândindu-mă la turul magic, la pasagerii autocarului care şi-au făcut autobiografia în public, mulţumiţi de ei înşişi şi dezvăluindu-se cu mândrie, mi-am spus că, oricum, nu mă situam printre ultimii dintre oameni.

37

Se termină şi caietul meu de drum, odată cu călătoria; sunt la ultima filă, şi ultimele impresii va trebui să le arunc unele peste altele. În celelalte ocazii, jumătate de caiet a rămas goală, şi nu fiindcă mi-ar fi fost lene. Acum, chiar dacă mi-ar slăbi memoria, am încă o dovadă că am trecut prin mai multe întâmplări ca altă dată şi experienţa a mers mult mai departe.

Ştiu că la transcriere însemnările au să mi se pară reci şi rigide, va trebui să le reînsufleţesc, străduindu-mă să mă întorc în urmă şi să mă caut pe mine însumi într-o frază neterminată, sau într-un semn grafic indescifrabil. Multe din ce-am notat vor rămâne pe dinafară, degeaba

mă voi concentra asupra lor dacă nu vor avea destulă putere ca să învie. Dar deocamdată toate mă emoţionează, când le recitesc, cartea viitoare mi se pare gata scrisă, cum nu mi s-a întâmplat alteori, o simt cum se zbate să iasă la suprafaţă.

Acum, când mă pregătesc să plec la aeroport pentru ultima etapă, după care va urma întoarcerea la New York, am uitat descurajările şi temerile din urmă, aventura mi se pare pe deplin reuşită şi iată o dimineaţă când mă simt mulţumit de mine. E o notaţie de care va trebui să-mi aduc aminte tot timpul, îmi va da curaj să scriu faptele aşa cum s-au petrecut ele, fără să mă ruşinez dacă uneori va trebui să mă arăt într-o lumină nefavorabilă…

Aşa am scris în ultima dimineaţă la Miami, şi cu aceasta s-a terminat şi ultima pagină.

Avionul pleca devreme, când am coborât să merg la aeroport abia se lumina de ziuă. Am vrut să mă asociez cu doi negri, care aveau aceeaşi destinaţie, şi cărora tocmai le sosise taximetrul. Femeia de la recepţie, o portoricană blajină, o bună mamă de familie, după zâmbetul ei protector, ştiut din prima zi când venisem, mi-a făcut semn să nu stărui, şi ca să nu iasă vreo jignire, a spus repede: „Dar v-am comandat taximetrul!”

Zborul a fost scurt, mai puţin de o oră. Cum s-a aşezat în scaun, vecinul meu şi-a pus centura de siguranţă, ca să scape de grijă, a scos din servietă un teanc de hârtii pline de cifre, numai cifre, pe coloane, niciun cuvânt, nicio literă, grupuri de cifre, de la zeci până la milioane, şi s-a adâncit cu ochii în ele; aşa a stat până la aterizare, când şi-a desfăcut centura de siguranţă, iar hârtiile le-a băgat în servietă. Era un om bine crescut, a salutat cu politeţe atât la sosire, cât şi la plecare, dar încolo n-a mai scos altă vorbă. L-am privit cu coada ochiului, să fi avut vreo cincizeci de ani, care azi au devenit floarea vârstei, un bărbat robust şi energic, în plină putere şi captivat de

muncă, judecând după felul cum devora cifrele; o dată măcar nu s-a uitat pe fereastră, să vadă cum e vremea afară, iar când stewardesa i-a adus breakfastul, l-a refuzat cu un semn al capului şi a oprit numai cafeaua, pe care a băut-o fără să vadă ceaşca. Aşa cum îl priveam din profil şi cu fereală, nu puteam să descopăr ce gânduri îi treceau pe faţă, ce trezeau în capul lui acele lungi coloane de cifre, care probabil reprezentau pentru el o naraţiune captivantă, un roman cu sute de personaje, cu aventuri nemaipomenite, cu izbânzi triumfale, cu crahuri, sinucideri şi crime. După un timp, i-am descoperit o vână pulsându-i la tâmplă, şi după ritm, după intensitate; mi-am dat seama că într-adevăr lectura lui, care îl ţinea atât de încordat, trebuia să fie distrugător de pasionantă. Îi ştiam soarta, într-o zi, vâna urma să plesnească, şi după el avea să rămână o văduvă bogată; parcă o şi vedeam în Hawaii, cu flori în păr şi pantaloni de mătase.

Tot drumul am zburat peste lacuri. La Orlando, când am virat să intrăm pe panta de aterizare, oraşul s-a rotit dedesubt, scăldat în oglinzi mari de apă; era ceva pur şi albastru în atmosferă, ca în Finlanda.

Sfetnicul meu de la New York îmi propusese Orlando pentru Walt Disney; nu mai era nevoie, îl văzusem la Los Angeles şi-mi ajunsese. Cum mi-am lăsat bagajul la hotel, am dat fuga la Greyhound, aflasem că nu-i departe, numai la vreo patru blokuri. Aşa a şi fost, atât că unul din acele blokuri, cum am spus altă dată, era un loc viran de aproape un kilometru; dacă s-ar fi parcelat şi s-ar fi făcut case, s-ar fi născut vreo cincisprezece blokuri. Dar am ajuns la timp ca să iau bilet şi să mă lire fuga în autobuzul care a plecat numaidecât, la ora zece şi douăzeci de minute. Locul meu, în faţă, era liber, parcă mi-l reţinuseră.

Voiam să merg la Cape Kennedy, şi-am mers, şi m-am întors, dar aş fi putut să găsesc ceva mai bun decât Greyhoundul. Deşi pe bilet a scris cu mâna lui Cape

Kennedy, casierul spunea Cape Canaveral. Multă lume spune la fel; nu s-au obişnuit încă. Pe şosea, cum am spus altă dată, am văzut chiar un indicator, dacă nu mai multe, cu vechiul nume, scris negru pe galben; au uitat să le schimbe.

Atmosfera continua să fie pură şi puţin albastră, datorită oceanului şi lacurilor; nimerisem o zi frumoasă şi o oră plăcută, autostrada părea proaspăt spălată, şi toate făgăduiau o zi minunată, cum socoteam însăşi hotărârea mea de a merge să văd rampele de lansare. M-am poticnit însă când mai aveam de mers vreo zece mile, din vreo cincizeci câte erau toate; după ce am trecut pe lângă o localitate de vilegiatură, Cocoa Beach, unde printre palmieri am zărit plaja plină de lume, autobuzul a cotit pe nişte străzi amărâte, ca în curând să oprească la o autogară antipatică, şi acolo atmosfera n-a mai fost nici pură, nici albastră. Iar când şoferul a anunţat, în ultima clipă, că pentru Cape Canaveral se schimbă autobuzul, totul a devenit mizerabil. Şi nu era niciun kilometru până la plajă!

Locul se numea tat Cocoa, numai că eu am să-i spun Cocoa-sat, ca să se înţeleagă diferenţa. Alt sat nu mai văzusem în America; Williams intra în altă categorie. Un taximetru strâmb aştepta în faţă. Într-o sală prăfuită, cu uşile vraişte, cu lockere defecte, două drumeţe, fete tinere, slabe şi pocite, nişte znamenii, în picioarele goale, zgâriate şi murdare, cu fuste ponosite, cu bluzele smucite şi descheiate de li se vedeau sânii, mai prăpădiţi decât ele, trăgeau amândouă dintr-o ţigară făcută de mină, nu putea fi decât marijuana, care nu mă mai sperie şi nici nu-mi trezeşte vreo admiraţie. Nu ştiu ce aşteptau acolo, n-aveau nici bagaj, nici poşetă, doar fusta şi bluza. După ce şi-au terminat ţigara, au mai stat ce-au mai stat, uitându-se prin lockerele cu uşile strâmte, pe urmă au plecat cu taximetrul.

Toate trebuiau să fie pocite acolo? Un scundac lat în şolduri şi îngust în umeri, cu un ochi la făină şi cu altul la slănină, şi ceacâr pe deasupra, păzea un depozit de bagaje, şi era nevoie de el, dacă lockerele nu puteau să se încuie. Tot el vindea bilete şi dădea informaţii; mi-a spus că autobuzul meu venea peste trei sferturi de oră, să-l aştept la peronul numărul patru. Drept cine mă lua, cum mă vedea el dacă mă căuta între făină şi slănină, cu un ochi căprui şi cu unul galben? Voia să glumească, sau îşi bătea joc de mine? De unde peron, şi de unde numărătoare? în faţa autogării nu era decât o bătătură, ca ograda hanurilor de altă dată.

Recunosc că autobuzul a venit la vreme, dar după ceea ce păţisem în drumul spre Marele Canion, m-am temut tot timpul că s-ar putea nici să nu vină, sau măcar să întârzie, şi n-aveam decât o zi pentru Cape Kennedy. Aşa mi-am pierdut cu totul încrederea în Greyhound, deşi de data aceasta nu puteam să-i aduc nicio critică fundată. Sigur că eram obosit şi nervos, şi vedeam totul în negru. Astăzi mă simt dator să rectific, n-am dreptul să condamn o instituţie de importanţă naţională, atât de utilă şi poate chiar iubită de oameni.

Centrul spaţial, de unde nu pleacă în fiecare zi o rachetă, a devenit un loc de atracţie turistică în timpul liber, şi este organizat cu aceeaşi meticulozitate ca un zbor în cosmos. Vizita se face cu autocare, pe itinerarii obligatorii, cu ore fixe; nimeni nu poate merge de capul lui, şi nici nu i-ar da mâna, fiindcă distanţele sunt mari, kilometri şi iar kilometri, printr-o landă pustie şi misterioasă. E un loc mănos, sătul de apă, unde iarba, de un verde intens, creşte suverană şi sălbatică, nu se lasă nici supusă, nici îmblânzită. Parcurgând acest peisaj fără limite, m-am gândit că, înainte de a cuceri spaţiul dintre planete, NASA, care patronează zborurile în cosmos, a cucerit spaţiul terestru.

Deşi nu există nicio asemuire, această bogată moşie mi-a amintit, pe fire subterane, domeniul de la Iasnaia Poliana. Şi m-am gândit, într-o ordine de idei învecinată, că Tolstoi, să fi trăit în zilele noastre, ar fi venit cu siguranţă să vadă cum îşi ia zborul o rachetă, el care, la Paris, asistase de voia lui la ghilotinarea unui condamnat la moarte. Nu de aici am făcut asemuirea, gândul mi-a venit mai pe urmă; plecarea într-un zbor cosmic, momentul când se lansează racheta nu-i într-un fel o execuţie capitală? câţi din cei care o comandă şi o asistă, sau o văd de departe, dacă ar fi să răspundă cu mâna pe inimă, n-ar mărturisi că din clipa când cosmonauţii se îmbarcă, nu mai dau un ban pe viaţa lor, de vreme ce legile terestre, garantele existenţei umane, încetează să-i guverneze? Nu sunt ei, *in spe*, condamnaţi la moarte? Doar s-au văzut şi exemple! Şi rampa de lansare nu seamănă cu o ghilotină? Iar zborul, pe toată lungimea lui, ce este, ca să fim lucizi şi sinceri cu noi înşine, dacă nu timpul când un condamnat aşteaptă, în celulă, executarea sentinţei? Când i-am văzut venind din neant şi căzând în ocean cu paraşutele, mi s-a părut că au fost graţiaţi în ultima clipă.

Poate aceste reflecţii ar fi suficiente să justifice existenţa, mea în ziua aceea. Ştiam dinainte că n-o să văd decât ceva de la suprafaţă; important era să mă fi dus acolo, Cape Kennedy mă interesa în primul rând ca idee. Când am luat bilet de intrare, m-au programat pentru ora unu şi cinci minute. M-am aşezat la rând, în staţia autobuzului; la rând nu-i bine spus, fiindcă eram primul. Omul care păzea trecerea şi controla biletele, un tânăr negru, înalt şi suplu, cu un strălucitor dinte de aur în faţă, mi-a amintit hamalul de la Salt Lake City, nu părea mai puţin simpatic, doar că n-a avut ocazia, să-mi facă niciun serviciu şi s-a mulţumit să-mi zâmbească. Mai demult, când am încercat să judec firile oamenilor şi să-i pun în categorii diferite, uitasem de el, dar simţeam o lipsă

nedefinită.

Autocarul a plecat fix la oră „şi am înţeles, la prima haltă, că o întârziere, oricât de mică, ar da peste cap programul de vizită. Când am intrat în clădirea simulatoarelor, grupul dinainte tocmai ieşea pe altă uşă. Nu m-a interesat ce-am văzut înăuntru, era o înscenare, ca la studioul Universal City, de la Hollywood, unde am pierdut vremea degeaba. Aş fi fost mulţumit să văd instalaţiile, singur, şi să am convingerea că sunt autentice, acelea pe care s-au exersat oamenii pentru zborul în cosmos. Dar au pus şi nişte manechine să le ţină locul, au băgat lumini şi sunete, cu alte cuvinte au făcut un spectacol. Nu mi-a dat nicio emoţie, ci m-am uitat tot timpul la ceas, încă neconvins că n-o să fie nicio întârziere.

În alt loc, am văzut un centru de comandă, o cameră rotundă, cu zeci sau sute de aparate, probabil rămase în urmă şi părăsite; de mult zborurile sunt conduse de la Huston; ce vedeam aici era o amintire, aşa îmi închipui. Ştiam că în acea aparatură voluminoasă, densă şi complicată, cu mii de butoane şi clape, cu lămpi de control şi cadrane, erau milioane de piese, condensatori, rezistenţe, diode, legate cu fire care la un loc ar fi ajuns poate până la Lună, dacă nu şi mai departe. Ştiam cu ce precizie erau lucrate, după, mii de ore de gândire şi calcul. Şi mai ştiam că o singură eroare a acelei instalaţii ar fi fost catastrofală, astfel încât în calcul trebuise să intre negreşit posibilităţile ca ea să fie prevenită, sub toate formele în care ar fi putut să se prezinte. Şi pentru fiecare din ele, cu sutele şi cu miile, stătea de veghe un creier electronic.

Centrul spaţial de la Cape Kennedy ocupă o zonă lacustră, jumătate pământ, jumătate apă. E o întrepătrundere, ca în sudul Finlandei, unde apa dintre insulele arhipelagului se confundă cu lacurile care filigranează uscatul, de nu mai ştii unde este cu adevărat coasta. Rampele de lansare se înşiră pe o fâşie de pământ,

de-a lungul oceanului, ca nişte faruri. Sunt multe, am numărat vreo douăzeci, dar se poate prea bine să-mi fi scăpat unele. Ca tehnică a construcţiei n-au prin ce să impresioneze. Turnul Eiffel, vechi de aproape un secol, le depăşeşte cu atâta că nici n-ar trebui pus în comparaţie. Impresionantă este funcţia lor de port cosmic. Aşa le-am asemuit, cu un chei ridicat la verticală, unde vapoarele ar sta legate cu prova în aer. Dacă imaginea este forţată, ideea se aseamănă, de aceea, emoţia mea acolo a fost atât de intensă, că am uitat de oră şi de întoarcerea la Orlando. Oare ceva al meu, viaţa trecută şi viitoare, naşterea şi moartea inevitabilă, mai avea importanţă în cele câteva clipe cât am ajuns să mă detaşez cu totul de mine? Eram în faţa rampei de unde pornise Apollo, de la al patrulea zbor până la al şaptesprezecelea, când s-a încheiat programul debarcării pe Lună.: Văzusem alte rampe mai înainte, Polaris, Poseidon, Trident, Atlas, Centaur, Agena, Titan şi Saturn, ultimul. Nu aveam loc pentru toate nici în ochi, nici în suflet, le-am memorat, într-o imagine comună, şi emoţia am păstrat-o pentru Apollo, fiindcă era o încununare, deşi zborurile în cosmos continuă, şi scriu noi istorii, din ce în ce mai fantastice, explorarea altor planete, ţintea mea nu le mai putea cuprinde, a rămas la Lună.

Cât am stat în faţa rampei de lansare, obligat s-o privesc de departe, m-am apropiat cu gândul şi am văzut pe rând echipajele de câte trei oameni urcând în vârful schelăriei metalice, trecând puntea şi intrând în capsulă. Capsulele le ştiam de la Washington, le atinsesem cu mâna, mă uitasem înăuntru, unde oamenii făcuţi în ceară păreau atât de vii, încât n-am încetat nici astăzi să mă las amăgit de bunăvoie şi să-mi închipui că erau înşişi cosmonauţii, care din când în când se întorceau acolo şi îşi reocupau locurile, fiindu-le imposibil să se despartă definitiv de ei înşişi. Ceva al lor rămânea schimbat pe viaţă, nu se putea altfel, mă gândeam ce li se rupea în

suflet şi ce creştea în loc, în clipa când sub ei izbucnea flacăra venită din inima iadului, care îi arunca în nefiinţă, căci ce este Cosmosul altceva, dacă încercăm să-l definim cu puterile noastre, fără instrumente de calcul? Ei însă l-au văzut cu ochii şi l-au cunoscut cu propriile lor simţuri. Nu rămâne nicio arsură?

M-am gândit adesea la ocnaşul acela condamnat la moarte, într-o închisoare franţuzească din Guyana, pe care l-au graţiat, fiindcă nu căzuse cuţitul ghilotinei, rămăsese ţeapăn. Dar ce-au graţiat din fiinţa lui, nenorocitul, dacă îşi trăise moartea, legat pe basculă, aşteptând să audă huruitul cuţitului şi să-l simtă în ceafă? Că i-a albit părul, într-o singură clipă, nici nu are importanţă; numai atât au putut să vadă martorii. Ce se întâmplase în sufletul lui, cine putea să ştie? Şi cum îşi privea el propria lui viaţă, care i se dăruise când era gata pierdută?

Trei cosmonauţi, pe o navă cu aparatura defectuoasă, s-au salvat printr-o încordare extraordinară a minţilor omeneşti, conjugate cu aparatele, ceva mult mai greu de crezut şi de înţeles decât însuşi zborul între planete, în timpul cât le-a trebuit să se întoarcă de la înălţimea Lunii şi să amerizeze nu şi-au trăit toţi trei moartea? Cum se privesc ei astăzi, unul pe altul? Pot să trăiască despărţiţi, fiecare o altă viaţă? Şi când unul din ei va muri cu adevărat, de o moarte terestră, cum au să se simtă ceilalţi! N-o să fie o amputare?

Trei cosmonauţi au ars în cabină, înainte de a începe lansarea. Nu eram departe de rampa unde se întâmplase…

Am trecut pe lângă o platformă gigantică, pe şine de cale ferată, care transportă rachetele. Şi ca să fie o completare „să pot reface în minte întreg procesul zborului cosmic, apropiindu-mă de realitatea lui până atunci abia întrezărită prin imaginile neclare ale televiziunii, am văzut o rachetă cu patru trepte, culcată, aşa că puteam să-i măsor lungimea cu pasul. N-am măsurat, nu mi-a venit în

minte, cred că eram încremenit de uimire.

Ştiam ce este o rachetă, cum spuneam, o şi văzusem, la televiziune, sau în filme, mai clare, şi chiar în fotografii pe care le puteam privi cu lupa, ca să descopăr detaliile. Nimic nu fusese de ajuns ca să mă pregătească, şi am avut un şoc, neatenuat cu totul nici până astăzi, de aceea vorbesc despre toate acestea cu o înfiorare bolnavă.

Nu ţin la lucrurile mele, dar nici nu le arunc, chiar dacă se strică; încerc să le dăruiesc cuiva, cui le mai poate găsi o întrebuinţare; fiindcă am admiraţie pentru munca omenească, mai ales când este neobişnuită, şi mă doare s-o văd irosindu-se. Ansamblul acela era destinat să se piardă, treaptă cu treaptă, după ce îşi îndeplinea rolul; se dezagrega sau urma să vagabondeze în Cosmos. Dar fiecare treaptă era o uzină, şi dacă puneam la socoteală nu doar materialele, ieşite din comun, produsul unor cercetări îndelungate, ci adăugam uzura minţii omeneşti, dacă i se poate şti preţul, începând cu concepţia, imaginată mai întâi filosofic şi fundată pe mii de tomuri, scrise de când există gândirea, şi apoi toată zbaterea, şi sacrificiile, şi vieţile pierdute, valoarea rachetei depăşea cu mult un volum egal de aur şi diamante. Dimensiunile ei le pot deduce cu uşurinţă, fiindcă o am întâmplător într-o fotografie, şi în dreptul primei trepte se văd două autobuze, unul în spatele altuia; un al treilea ar fi încăput cu uşurinţă. Cât priveşte diametrul, mi se pare egal cu trei autobuze puse unul peste altul. Perspectiva nu poate să mă înşele decât în minus, fiindcă autobuzele se află într-un plan mai apropiat, deci dimensiunile lor sunt crescute în raport cu restul imaginii.

La baza acestei uzine sunt cinci motoare, unul în centru, celelalte de jur-împrejur, o baterie de obuziere mult mai mari decât orice a avut vreodată o artilerie. Pe gura fiecăruia ar putea să intre un autobuz, dacă s-ar rotunji şi i s-ar scoate roţile. Dar mai uluitoare decât

dimensiunile mi s-au părut aparatele de control, când le-am văzut de aproape; nu le bănuisem, deşi ştiam că motoarele sunt comandate de la distanţă, că prin accelerarea unuia sau a altuia se poate corecta direcţia, că, în sfârşit, toate funcţiile lor trebuiau supravegheate, până se termina combustibilul şi li se dădea drumul în vid, ca să intre în funcţiune treapta următoare. Tot spaţiul dintre cele cinci motoare era ocupat de aparate indescifrabile, ţesute între ele cu mănunchiuri groase şi încâlcite de fire şi conducte, în culori mai multe decât ne sunt cunoscute, probabil codificate. Nu cad în greşeala, neadmisă la un om de meserie, să spun că n-ar putea fi descrise, ci doar că nimeni n-ar înţelege, în primul rând povestitorul; s-ar naşte un haos de cuvinte, în care raţiunea noastră s-ar rătăci repede. Numai computerele sunt capabile de o descriere, în cifre şi formule luciferice.

A plouat pe drum, când ne întorceam la poartă. Mă uitam afară, pe ferestrele autobuzului, nu mai recunoşteam nimic în locurile pe unde venisem. Nu mai aveam nevoie de altceva peste ceea ce văzusem, gândisem şi intuisem; aici era sfârşitul. Îmi mai rămânea grija existenţei mele fizice. Am dat fuga prin băltoace până în staţia Greyhoundului. Alături aşteptau trei autobuze, venite cu turişti de la Orlando. Am mers de la un şofer la altul, rugându-i să mă ia şi pe mine, dacă au un loc liber. „Dar cu ce-ai venit aici?” m-au întrebat, mirându-se, căci doar nu putusem să pic din cosmos. Le-am arătat biletul de întoarcere. „Păi de ce nu te duci cu Greyhoundul? Uite, pleacă, de colea, la patru şi cinci minute!” Ştiam şi eu, şi s-ar fi putut să fie chiar punctual, dar gândul să cobor din nou la Cocoa-sat, unde să aştept cine ştie cât legătura, în timp ce venea întunericul, mă umplea de nelinişte. Am insistat, explicând că n-am nicio încredere în Greyhound. Aici am brodit-o bine, cele trei autobuze aparţineau unei companii concurente, pe cale de înflorire; aprecierea mea

le-a făcut plăcere şoferilor, le-am câştigat simpatia, şi unul din ei, zâmbindu-mi prieteneşte, m-a poftit să mă urc în autobuzul lui, care de altfel avea jumătate din scaune libere, ba chiar obişnuitul meu loc din faţă. O rezolvare atât de fericită nu sperasem. Am plecat la ora trei şi jumătate, câştigând un timp binevenit, când ziua era atât de mică şi seara cădea repede. Trecând pe la Cocoa, mi-am amintit de cele două fete pricăjite, m-am întrebat unde putuseră să se ducă cu taximetrul, şi cu ce plătiseră, dacă erau cu mâinile goale?

Timpul câştigat la plecare, apoi pe drum, fiindcă am mers repede, l-am pierdut ocolind mult pe la hoteluri, unde şoferul şi-a lăsat pasagerii. De fiecare dată cobora fără să ostenească, nu se mulţumea să deschidă uşa, şi saluta cu un zâmbet. Am crezut că aşteaptă bacşiş, însă nu întindea mâna, şi nu i-a dat. nimeni; poate nu se obişnuieşte la compania lui, altminteri ar fi meritat cu prisosinţă. Mă întrebase unde stau şi m-a dus până în faţa hotelului, ceea ce mi-a prins bine; cădea întunericul, şi dacă aş fi venit de la Greyhound mă prindea noaptea. Fiindcă refuzase orice plată, răspunzând cu un gest de mirare când îl întrebasem cât costă, am riscat să-i pun câţiva dolari în palmă, la despărţire. Nu i-a refuzat, iar eu m-am simţit cu inima împăcată.

Am mâncat repede la un bar din faţa hotelului, stând cu mulţumire la tejgheaua înaltă. Era în fiinţa mea bucurie şi linişte, lăsasem în urmă ultima aventură, mă simţeam obosit, parcă aveam febră musculară în suflet, dar pe un fond de satisfacţie, adâncă şi deplină.

N-ar mai merita să spun că am trăit totuşi încă o nelinişte, dacă n-ar fi bine de ştiut ce efemere pot deveni izbânzile noastre. Se făcuse ora şase şi jumătate, nu mai era nimeni pe stradă, am văzut doar un flăcăiandru grăbit, care mi-a explicat cum să ajung la un supermarket; voiam să cumpăr banane şi struguri, sau poate nu mă înduram să

intru atât de devreme în cameră, să nu-mi arunc măcar o privire într-un oraş din care nu văzusem nimic când venisem. N-am mers mult, prăvălia era la trei blokuri, şi nici n-am întârziat cine ştie cât înăuntru. Dar abia când am ieşit în stradă, mi-am dat seama cât era noaptea de neagră, şi cât de pustiu oraşul. Chiar atât de speriată să fie lumea? Păi cum altfel? Ce-ar putea să-i alunge pe oameni în casă, dacă nu frica? Atunci, toată frica oraşului, a celor mai bine de-o sută de mii de oameni câţi sunt acolo, s-a răsfrânt în mine, amplificată şi transformată în ceva mult mai grav decât ea însăşi, în ciudă şi umilinţă. Mă simţeam înjosit de propriile mele gânduri, şi îmi era necaz să mă pomenesc cu un cuţit în gât sau cu un glonţ în ceafă, acum, tocmai la urmă, când toate se sfârşiseră admirabil, şi nenorocul ar fi fost de fapt o stupiditate.

Programul meu la Orlando era împlinit, aş fi putut să dorm până la amiază, avionul pleca abia la ora patru. Se înţelege de la sine că n-aş fi avut răbdare să stau în cameră, ar fi fost ridicol, aşa că am ieşit pe stradă din zorii zilei, odihnit mai mult decât aveam nevoie, fiindcă mă culcasem la opt seara. E adevărat că toată noaptea au fluierat nişte locomotive răguşite, eram însă obişnuit cu zgomotele, îmi făcusem un somn adaptat situaţiei, pe care pot să-l numesc somn de călătorie, când jumătate din conştiinţă se odihneşte, iar jumătatea cealaltă stă de veghe, făcând cu rândul.

Erau trenuri de marfă, le-am văzut pe urmă, ziua; calea ferată trecea prin mijlocul oraşului, traversa străzi fără bariere, mecanicul trebuia să dea semnale tot timpul, şi după atâta întrebuinţare, fluierul era într-adevăr răguşit, în adevăratul înţeles al cuvântului.

Am mers pe strada principală, paralelă cu calea ferată, am pierdut planul oraşului şi nu-i mai ştiu numele, o stradă de provincie, cu magazine, cu câteva clădiri administrative, fără buildinguri înalte, de parcă nimeni aici

n-a auzit de Manhattan. După încremenirea de aseară oraşul înviase, dar mişcarea era liniştită, ca într-o zi de vacanţă. Mă simţeam în vacanţă eu însumi, scăpat de orice grijă şi orice răspundere şi prima oară de când mă aflam pe drum, trăiam pentru propria mea bucurie. Parcă eram într-un loc de vilegiatură, şi impresia s-a desăvârşit când strada s-a terminat pe malul unui lac cu apa albastră. E drept că pe deasupra trecea autostrada suspendată, cu vuietul ei constant, care însă de mult nu mai înseamnă zgomot pentru mine, iar uneori devine chiar muzică.

De partea cealaltă a lacului, după un pâlc de arbori, oraşul se întindea până departe, cu căsuţe mici şi curate, şi trebuiau multe ca să încapă în ele o sută de mii de oameni. Însă în locul unde ajunsesem era o insulă de tăcere şi pace, un parc din cele mai uitate vremuri patriarhale. Pe aleea care înconjura lacul nu treceau oameni, m-am aşezat pe o bancă şi îndată m-au înconjurat păsări de toate felurile, venind până aproape şi privindu-mă cu încredere, ca pe un sfânt Francisc. De veveriţe nu mai vorbesc, le ştiam cât sunt de prietenoase în America, de umblă printre picioarele oamenilor, parcă poftindu-i la joacă. Au venit porumbei în culori nemaivăzute, care-mi aminteau papagalii de la Hialeah, atât că nu erau greoi şi apatici, ci dornici să comunice cu oamenii, exprimându-se prin gânguritul lor dulce şi prin mişcările graţioase. S-au apropiat de pe apă lişiţe şi raţe sălbatice, numite aşa fără motive, fiindcă erau mai încrezătoare decât păsările domestice, dovadă că au ieşit pe mal, s-au apropiat şi mi-au ciugulit pantofii, măcăind cu tandreţe.

Printre alte păsări, nu le ştiam pe toate, am văzut şi nişte ciori mici, mult mai negre decât cele obişnuite, o nuanţă încă neîntâlnită. Le-am identificat mai degrabă după caracter, fiind singurele care au stat mai departe, croncănind cârcotaşe; dar nu mi-a păsat de ele, era paguba lor dacă nu ştiau să se bucure de prezenţa mea acolo,

acum, cât era vreme, fiindcă n-aveam să vin şi a doua zi.

Nu ieşisem din clima tropicală, simţeam o sete continuă; tropicul de altfel trecea prin sudul Floridei. Am spus că n-am văzut nicăieri la Miami atâtea flori ca să justifice numele binecuvântatei peninsule, şi n-am văzut nici la Orlando; poate or fi primăvara. Impresia mea la urmă este că Florida vine de la altceva decât de la floare; într-o limbă vorbită aici la facerea lumii, cuvântul însemna Paradis, şi astăzi nimeni nu ştie. Aşa mi s-au părut mie locurile, acelea de lângă apă, cu vegetaţie tropicală şi căldură înmiresmată, un paradis unde oamenii n-au meritat să trăiască şi-au fost alungaţi în mijlocul unei cetăţi nenorocoase, iar acolo, la şase seara, când este clipa cea mai frumoasă, nimeni nu îndrăzneşte să iasă pe stradă. Când natura în jur este atât de fericită, când păsările nu cunosc frica şi trăiesc ca înaintea potopului care a stricat firea tuturor vietăţilor, cum pot fi oamenii atât de duri cu ei înşişi?

Lacul era lung, făcea o buclă şi se întorcea în oraş prin altă parte. Raţe domestice traversau şoseaua, legănându-se tacticoase şi fără frică de automobile, rămase şi ele într-un timp biblic. O fântână circulară, de vreo douăzeci de metri în diametru, care cred că nu putea să concureze cu fântâna Buckingham de la Chicago, deşi nu aveam dreptul să judec fiindcă pe aceea n-am văzut-o în funcţiune, desena deasupra bazinului o emisferă de apă, o pânză boltită, continuă, ţesută din mii de şuviţe, ţâşnind de pe margine, descriind o linie curbă şi întâlnindu-se la mijloc. Era o jumătate de sferă, în adevăratul înţeles al cuvântului; dacă nu s-ar fi auzit murmurul apei, ar fi semănat cu o cupolă de gheaţă.

Ultimul meu gest la Orlando a fost când am sărutat mâna negresei care mă condusese până în staţia autobuzului.

La aeroport, mă uitam cum mecanicii umblau la unul

din motoarele avionului, acolo, în văzul lumii, când nu mai rămăsese mult până la plecare; eram îngrijorat nu atât de un accident posibil, cât de o întârziere. Atunci a venit o familie de graşi, un bărbat şi trei femei, una din ele cu un copil în scutece; copilul părea de dimensiuni normale, dar dacă nu se tăzvrătea cât ar mai fi fost vreme, înainte de-a începe să umble, risca să le calce pe urme. Până acum nu mai văzusem asemenea graşi pe aeroporturi, mă gândeam că poate nici nu-i primeau, sau îi puneau să plătească bilete suplimentare, ceea ce ar fi fost absolut logic, chiar dacă ei ar fi crezut altfel. Mă gândeam unde au să se aşeze, cum au să încapă şi cum o să mai decoleze avionul, mai ales cu un motor pus sub semne da îndoială. Preocupat de treaba mecanicilor, care a continuat până aproape când a început îmbarcarea, i-am pierdut din vedere pe graşi, şi abia pe urmă am observat că se urcase numai femeia cu copilul în braţe. Avionul era un L 1011 Whisperliner, cu patru motoare, şi a rămas gol aproape trei sferturi; nu cumva lumea se abţinuse în ultima clipă, datorită motorului pe care îl meşteriseră până mai adineauri? Ce încredere poţi să ai într-o treabă făcută la iuţeală şi fără vreo probă la urmă?

A fost norocul grasei, o stewardesă serviabilă, poate şi ea mamă, i-a pus la dispoziţie toate cele patru locuri de pe rândul din mijloc, a adus pături, a învelit pruncul, pe unul din scaune. Spaţiul disponibil, alături, era de un metru şi jumătate; m-am convins, văzând încă odată cu ochii, că niciun gras nu are nevoie chiar de atâta; femeia, aşezată în voie pe două scaune, se uita cu un fel de trufie la locul rămas liber, vrând parcă să-mi spună: uite, îţi făcuseşi griji de pomană!

Amurgise când am ajuns deasupra New York-ului, nici nu băgasem de seamă, timpul trecuse pe nesimţite. Uitându-mă jos, ca la o chemare, ochii mi-au căzut drept pe Statuia Libertăţii, cum aluneca repede în urmă; altceva

n-am văzut, n-am recunoscut nimic din Manhattan, nu ardeau încă luminile, şi o clipă m-am gândit la prima mea sosire, sub nori negri de ploaie, când oraşul întunecat mi s-a părut o cetate părăsită, unde nu ştiam de ce venisem şi îmi era frică. De-ar fi să-mi amintesc numai seara aceea, greu am plătit ce-am aflat despre New York şi despre America. Acum însă ştiam că au să se aprindă luminile ca de serbare, cum fusese la Las Vegas, când coboram de la Hoover Dam şi tot pământul în faţă părea o constelaţie colorată. Între acele lumini aveam camera mea, mă întorceam ca la mine acasă, uitasem cât mai trebuia să umblu şi să aflu până la o adevărată zi de repaus.

Simţeam mult mai mult acum, nu mă aştepta doar o casă, ci şi prieteni care ştiau de venirea mea şi puneau masa, vorbisem cu ei la telefon, de la Miami. Mi se părea că New York-ul era cucerit şi îmi aparţinea, prin cel mai mare din triumfurile mele, acela de a mă simţi stăpân pe capitala lumii.

Mulţi or fi văzut mai multe decât mine, şi or avea drepturi mai însemnate acolo, nu ştiu însă dacă au trăit vreodată sentimentul victoriei, cum îl trăiam eu în timp ce avionul cobora lung pe panta de aterizare. Eu însumi mă aflam acum pe panta de aterizare, cu motoarele la ralanti, vedeam pista urcând spre mine, ştiam că va fi o întâlnire lină, nicio greşeală nu mai era posibilă.

Intrarea în oraş a fost euforică, iar când am ieşit din tunelul de sub East River şi am luat-o pe Bulevardul al Treilea, cu luminile lui şi cu forfota cunoscută, am trăit o clipă de bucurie care răsplătea toate necazurile din urmă.

Nu vreau să mă temperez nici astăzi, după ce a trecut destul timp ca să pot privi înapoi cu răceală. Înţeleg că era o descărcare nervoasă, după o încordare prea lungă, după neîncrederi şi presimţiri proaste, după ce abia acum câteva zile, pe aeroportul din New Orleans, îmi mărturisisem într-o scrisoare teama că s-ar putea să nu mă

mai întorc niciodată. Aşa este, dar dacă bucuria am trăit-o, cum o ţin minte, de ce să mă lipsesc de ea, căutându-i o cauză maladivă?

Un prieten mă aştepta la autobuz, a fost o neînţelegere, am coborât o staţie mai departe, la gara Grand Terminal, chemat, cred, de instincte; mi se părea că altfel nici n-aş fi putut spune că ajunsesem la New York. Tot acolo coborâsem la prima venire, cu deosebirea că atunci nu ştiam unde mă aflu, nu băgasem de seamă că deasupra mea se ridica mândra clădire a Pan Am-ului, cu ferestrele luminate.

Mi-a fost necaz doar de prietenul care mă aştepta, să nu creadă că mă rătăcisem, sau mi se întâmplase o neplăcere. Trebuia să-i dau de urmă cât mai repede, până nu pleca după mine; unde? Eu eram de vină, îl rugasem să nu mă întâmpine la aeroport, să nu facă un drum atât de lung, la timpul aglomeraţiei, de vreme ce puteam să mă descurc singur, cu uşurinţă. Să nu fi fost grija lui, mi-aş fi lăsat bagajul alături, în gară, şi atunci, numai decât aş fi dat fuga în Park Avenue, dincolo de clădirea Pan Am, locul unde eu cred că este adunată strălucirea cea mai mare a New York-ului. Acolo mă dusesem dis-de-dimineaţă la prima venire, şi mi-a îngheţat inima de bucurie, după ce dormisem o noapte în hotelul dubios de pe strada Patruzeci şi Şase, în vest, aproape de Broadway; la cinematograful din colţ rula filmul Dracula. Acum ştiam ce înseamnă Vest şi Est în New York, ce contraste există între o stradă şi alta, învăţasem unde să nu pun piciorul de la căderea întunericului, mă împăcasem cu toate, luam oraşul aşa cum era, cu caracterele lui groaznice. Un Ntw York fără frică nu poate să existe, să nu creadă nimeni altfel, dar să nu dispere, viaţa în sânul lui nu-i imposibilă, mă dau dovadă pe mine însumi, şi mă ofer drept concluzie.

Am mai rămas zece zile acolo, fără un program obligatoriu, să mai văd câte ceva, dacă îmi venea o idee,

dar să n-o caut anume. Până una-alta, spicuiesc din caietul meu de lucru câte o însemnare lăsată deoparte, din neatenţie, sau fiindcă nu şi-a găsit locul în povestire. De pildă, „buildingurile cu frişcă”. Nu le-am spus eu aşa, ci Fici, şi a brodit-o cum nu se poate mai bine. Reproducându-i vorba, nu vreau să jignesc nici pe arhitecţi, nici pe cetăţenii din New York, care se vor fi mândrit cu aceste construcţii din altă epocă. Dar ce să fac dacă ele există, zgârie-nori, de pe ale căror acoperişuri curg valuri de piatră albă, o ornamentaţie revărsată, care se încheagă la timp din fericire şi nu ajunge până în stradă. Se vede numai dacă îţi dai capul pe spate şi seamănă într-adevăr cu frişca prelinsă ca din vârful unui profiterol cu treizeci de etaje. Îmi pare rău că s-a găsit cineva să le propună şi cineva să le admită, totuşi nu-i un motiv să cadă bombe pe ele. Au o vechime, între timp gusturile s-au schimbat, Muzeul Metropolitan s-a îmbogăţit cu noi colecţii. Mă miră doar că frişca nu se înnegreşte. Oare se cheltuiesc bani ca s-o spele?

Am vrut să ştiu mai multe despre Greyhound, recunoscându-i importanţa naţională. Am întrebat, mi s-au făgăduit cifre; nu le-am primit până astăzi. Voiam să pot spune câte autobuze sunt în circulaţie, mii, zeci de mii, sute de mii? Pot să fac presupuneri. Care-i numărul şoferilor, şi media lor de vârstă? Şi ce lungime însumează totalitatea traseelor, sute de mii de mile probabil. Am primit doar o hartă a itinerariilor, o ţesătură indescifrabilă; chiar să vreau n-aş putea să le măsor şi să le număr. Şi câte altele n-aş mai fi vrut să aflu! Dar uite că se poate trăi şi fără ele, iar eu mi-am scris cartea.

Despre restaurantele „Mc. Donald”, o altă instituţie de importanţă naţională, e vina mea că nu pot da amănunte, n-am cerut informaţii. Ştiu doar, după o reclamă plantată pe şosele, că până astăzi au desfăcut, cum scrie acolo, peste treizeci de bilioane de mâncăruri gătite; n-am

aflat după ce regulă, un bilion în America este egal cu un miliard de-al nostru. Sigur că se pun la socoteală chiar şi punguţele cu cartofi prăjiţi, totdeauna proaspeţi, care se mănâncă pe stradă, ca seminţele, totuşi cifra rămâne exorbitantă şi o socotesc aproape inimaginabilă: treizeci de miliarde de mâncăruri gătite! Nici nu mai vreau să întreb în cât timp; mi-ajunge!

Nu ştiu ce este Mc. Donald, un om, sau o societate? Restaurantele puse sub această emblemă sunt răspândite în toate oraşele, am văzut chiar şi în Hawaii, dai de ele pretutindeni. Au o firmă caracteristică, o recunoşti de departe, un M stilizat şi ornamentat, în care rezidă parcă o forţă imperativă. Sunt mici localuri, curăţele şi cochete, cu mese frumoase, creaţii inedite, n-am văzut ca vreuna să se repete, măcar un detaliu şi tot se schimbă; mă intrigau şi-mi făceau plăcere. Nu sunt tacâmuri, tot ce se oferă acolo poate fi mâncat cu mâna, de obicei sandvişuri calde, cu peşte, cu came, egale cu un fel obişnuit de mâncare. Scapi ieftin şi repede, dar ceva rămâne inconfortabil, de aceea le-am vizitat în puţine ocazii, destule totuşi să mă prindă mirarea că serveau numai copii – şi numai negri, probabil şcolari în orele lor libere. Mi s-a şi spus că domnul Mc. Donald, sau societatea, a obţinut aprobarea – de unde şi după ce lege un asemenea privilegiu? – să folosească în restaurantele sale elevi de şcoală, bineînţeles plătiţi mai puţin, ceea ce ar explica preţurile mici la mâncare. Se poate, dar de ce numai negri? Stau în linie după tejghelele unde primesc comanda clienţilor, cu o maşină de înregistrat în faţă, cu o şepculiţă de pânză căzută uneori până deasupra nasului, de trebuie să-şi dea capul pe spate ca să le vadă, cu ochişorii lor vii, mobili şi parcă puţin speriaţi tot timpul, băieţi şi fete, copile şi copilandri, cărora li s-a dat pe mână o locomotivă sub presiune şi au fost lăsaţi singuri. N-am văzut niciodată între ei o persoană matură; nu ştiu ce-i în spate. În stânga, cred că invariabil

este maşina care face cartofi prăjiţi, fără întrerupere. Mâncarea ţi-o duci singur la masă, în cutii de material plastic, diferite, concepute pentru fiecare fel în parte; o altă industrie. Nu m-am speriat că pe acele tejghele de metal inoxidabil trecuseră peste treizeci de miliarde de mâncăruri; acum erau digerate. În schimb, m-a pus încă o dată pe gânduri ambalajul. Unde zac, imperisabile, cele treizeci de miliarde de cutii de material plastic? Să nu greşesc: cartofii prăjiţi se dau în pungi de hârtie.

Cineva care a stat mai mult în America, dar poate a umblat mai puţin decât mine, se miră: la restaurantele Mc. Donald personalul nu era alcătuit numai din copii negri, ci din tot felul de oameni, de toate vârstele. Poate să depindă de zone, sau de anotimpuri. Sau o fi vina mea că m-am grăbit să generalizez o observaţie limitată. E adevărat că n-am văzut decât vreo douăzeci de restaurante Mc. Donald, din miile câte or fi toate. Acolo însă erau numai copii, şi numai negri, cu şepculiţele căzute până deasupra nasului, privindu-te cu capul pe spate, cu ochişorii lor vii, mobili, scăldaţi într-o teamă întrebătoare.

I-am scăpat din vedere pe stângaci, atât de numeroşi, încât uneori, când vedeam doi-trei unul lângă altul, la agenţii de voiaj, la bănci, la hoteluri, mă întrebam dacă în America mai scrie cineva cu dreapta. Apoi mulţi, că or fi stângaci sau nu, ţin condeiul într-o poziţie ciudată, ca pe ţigara de marijuana, trecut printre degete şi răspunzând în palmă, care parcă vrea să acopere scrisul. Şi nu perpendicular pe rând, sau puţin oblic, cum este obişnuinţa noastră, ci în lungul lui, greu să mă fac înţeles prin cuvinte, hai să spun paralel cu rândul de deasupra, lăsând să curgă literele în propriul lui ax, ca o semănătoare. Am încercat şi eu, cu exerciţiu ar merge, dar nu ştiu la ce-ar fi nevoie. Când am văzut prima oară nu mi-a venit să-mi cred ochilor, îmi părea o halucinaţie, era o fată, la hotel, mi-am închipuit că se joacă sau face farmece;

din stiloul ei, cu peniţa în podul palmei, părând locul unde se băteau cuiele răstigniţilor, literele se înşirau pe hârtie fără efort, cu o viteză dublă decât a oricărui ştiutor de carte şi cu o caligrafie perfectă; am şi admirat-o. Să se fi datorat sistemului? Sau era talentul fetei?

M-aş fi gândit mai mult la acest fenomen, i-aş fi rezervat mai multe rânduri, aş fi pus lumea pe gânduri, să se întrebe ce ascunde el, ce urmăreşte America, dar am văzut că nu-i o obişnuinţă naţională. Mult mai numeroşi sunt stângacii. Un om perfect ar trebui să fie simetric, să se folosească la fel de bine de amândouă mâinile. Nu cumva aici ţintesc americanii?

Mai sunt şi alte însemnări în caietul meu de lucru, trec peste ele, să mai spună şi alţii. Aleg una singură din tot ce-a rămas, de teamă că o să treacă neobservată şi nimeni n-o s-o semnaleze. La un urinoar, în subsolurile Gării Centrale de la New York, singurul cam sordid din toate câte am văzut în America, fiind şi multă forfotă, fiind şi o clădire veche, chit că deasupra se ridică buildingul Pan Am admirat de mine, am văzut scris pe perete: „Nu vă apropiaţi, staţi la distanţă! Vinovaţii se pedepsesc cu închisoare”. Aşa şi făceau oamenii, stăteau la coadă cu răbdare, la peretele din partea cealaltă, şi când se elibera un loc, traversau încăperea. Şi dacă unul s-ar fi apropiat mai din vreme, vina lui era atât de mare ca s-o pedepseşti cu închisoarea? Nu ştiu bine ce să cred, atât că prescripţia există. Poate se ţine seama că un om, într-o anumită situaţie, fiind absorbit de altceva, nu are cum să se apere, devine vulnerabil, uşor să-i pună cineva cuţitul în coastă. Doamne fereşte! Dar clădirea Pan Am-ului rămânea tot frumoasă, şi în faţa ei, Park Avenue, cel mai larg bulevard din New York, singurul cu două sensuri de circulaţie şi cu o peluză înflorită la mijloc, îşi desfăşura până departe grandoarea.

Cineva mi-a propus şi a stăruit să merg la West Point, nu foarte departe la nord de New York, unde este o academie militară vestită; acolo a învăţat strategie Eisenhower, care a trecut cu strălucire examenul la debarcarea din Normand*iar* ce nenoroc că n-a învăţat şi politică! Aşa cum am mai spus, acest mare general, căruia lumea îi datorează o victorie epocală, are închinată, ca fost preşedinte al Americii, o simplă sală de teatru, subterană, în Kennedy Center, de la Washington.

Mi s-a vorbit de West Point nu ca şcoală militară, ci pentru peisaj şi arhitectură, care ar reproduce nu ştiu ce din Europa, am uitat, nu ascultam cu atenţie. S-ar fi putut să mă intereseze şi să-mi placă, dar nu m-am dus, nu mai aveam putere. Trebuie să nu regret, şi cine ar vrea să mă judece, trebuie să înţeleagă că văzusem destule, ca să renunţ la unele. Ce mi-a folosit că am înconjurat cu vaporul insula Manhattan?

Era sfârşit de sezon, în noiembrie, cu toată vara indiană de care am avut noroc să mă bucur. M-am dus în port la unsprezece dimineaţa; pleca un singur vapor, la ora două. Am pierdut timpul bătând străzile cartierului, şi nu-mi spuneau nimic, sau urechea mea nu mai putea să le asculte. Apoi, cu tot soarele de pe cer, m-a bătut un vânt rece pe puntea vaporului, unde mă încăpăţânam să stau, ca să nu-mi scape nicio imagine, cu gândul că era singura ocazie să văd Manhattan în desfăşurarea lui completă. L-am văzut exact aşa cum îl ştiam dinainte, am ocolit insula prin sud, cu cea mai frumoasă expunere a zgârie-norilor din Wall Street. Statuia Libertăţii strălucea în soare; a doua zi, pe o vreme posomorâtă, aveau s-o pângărească. Am trecut pe sub podul Brooklyn; fusese mult mai bine, şi cu mai multă emoţie când trecusem pe deasupra. Înainte de-a ajunge la Palatul Naţiunilor Unite, flancat de o uzină urâtă, escamotată în fotografii sau în filme, am trecut prin faţa spitalului unde zăcea hăituit, deşi era pe moarte, un

cap încoronat în pribegie. În Harlem am văzut vagoane de metrou, într-un depou de la suprafaţă; erau mizerabil de urât mâzgălite, o pictură primitivă, gen hippy, nu ştiu cui datorată. Mai departe se înşirau munţi de gunoaie, care se rostogoleau până în fluviu; ghidul spunea că municipalitatea nu poate face nimic, ar trebui cinci milioane de dolari să le ridice de acolo, şi New York-ul stă prost cu bugetul; auzisem că ar fi dat faliment dacă nu primea ajutor de la ministerul federal de finanţe.

East River s-a transformat într-un canal înghesuit între maluri urâte, vântul bătea şi mai rece, se apropia înserarea şi n-aveam decât să regret că pornisem sau că nu avusesem noroc de o zi mai bună. Dar nu era vorba numai de o zi proastă; plutea deasupra timpului nelinişte şi ameninţare, şi nu se datora oboselii sau descurajării mele. Americii îi mergea prost cu politica în noiembrie 1979, când se întâmplau acestea, se afla într-unul din cele mai grele impasuri, avea de ales între prudenţă şi slăbirea prestigiului, care nu primea cea dintâi lovitură. Şi încă o dată, am văzut că preceptele morale aflate la baza vieţii noastre, aşa cum ne-au fost impuse şi ni le-am însuşit, în ani lungi de educaţie începând din copilărie, cum s-au întărit prin învăţătură, prin religie, prin artă, prin experienţă personală, prin meditaţie, sunt date uitării tocmai de cel care le propovăduieşte şi face legi să le apere. În relaţiile dintre state, morala se respectă numai când pretutindeni curge lapte şi miere şi toate grădinile sunt înflorite. Ceea ce s-a întâmplat rar în istorie, şi nu deodată pe tot pământul.

Am reluat în acele zile vechile mele drumuri prin Manhattan, mai atent decât înainte, atras îndeosebi de locurile pe care le-am declarat cele mai frumoase, şi între ele în primul rând părţi din Fifth Avenue şi din Avenue of the Americas, lăsând la o parte Park Avenue, amintit adesea. Când era soare mergeam voios, şi atunci se lipeau

de mine numai impresii frumoase, făcându-mă să mă gândesc că dacă Hemingway socotea Parisul o sărbătoare continuă, îmi avusesem şi eu sărbătoarea mea la New York. Uneori însă, în zile posomorâte „mă opream la câte un colţ de stradă, cu o gheară rece în inimă, priveam în toate direcţiile şi mai ales în sus, dimensiunea cea mai importantă, şi mă întrebam dacă ar fi posibil ca într-o zi toate acestea să nu mai existe. Aşa se întreabă Florin, într-o scrisoare primită acum de curând de la New York. Şi Fici la fel se întreba, fără să spună pe faţă; am simţit-o. Veneam dimineaţa la zece, la prăvălioara ei elegantă, cu un manechin în mijloc, o siluetă modernă de femeie, îmbrăcată în fiecare zi cu altă rochie; manechinul îmi devenise familiar, femeia reprezentată de el mi se părea o prietenă; odată am găsit-o goală, îi pregăteau rochia şi m-am ruşinat ca de-o indiscreţie. Fici m-a fotografiat cu ea alături; cine nu se uită cu atenţie poate crede că-i o fiinţă adevărată. Aduceam două pahare de ceai, de la colţ, mai mult să ne încălzim mâinile. Fici era tot mai neliniştită şi mai tristă. N-am văzut doar eu, vedea oricine. Iar Florin, în scrisoarea lui, spune: „Îmbătrânesc, mă îngraş şi aştept sfârşitul; am de gând să mă mut din New York”. Eu ştiu, nici nu îmbătrâneşte, nici nu se îngraşă, ci îi este lehamite.

M-am dus pe strada Diamantelor, Patruzeci şi Şapte; nu ştiu de ce avusesem o reţinere, poate fiindcă nu mă interesează bijuteriile. Şi n-aveam speranţa să fie tocmai atunci o spargere, o încăierare între gangsteri şi poliţie. Cineva îmi spusese că gem prăvăliile de diamante, că nu mai au loc pentru ele şi unii negustori le înşiră chiar pe trotuare, ca marfa de iarmaroace. M-am dus, gândindu-mă că poate mi-ar făcea plăcere să văd un diamant cât oul de gâscă, sau măcar cât unul de bibilică, expus singur, ca un astru, în mijlocul unei vitrine îmbrăcată în catifea neagră.

Am parcurs toată strada, nu se vedea niciun poliţist de pază, şi civilii, câţi am întâlnit, nu păreau să fie

detectivi, nici gangsteri, dar nici cumpărători de diamante. Iar prăvăliile erau nişte dughene, cu vitrinele prăfuite. Poate pietrele preţioase le ţineau mai înăuntru, parcă am zărit pe tejghele câte o sclipire, însă devenisem sceptic. Ştiu ce mi s-ar putea spune, că nu m-am priceput unde să caut, că povestea cu diamantele înşirate pe trotuar nu putea să fie decât o glumă, cum de nu mi-am dat seama? Diamantele nu se păstrează în vitrine, ci în case de bani, şi nu în prăvălie, unde intră oricine, ci în odăile din fund, blindate, cu uşi de fier şi sonerii de alarmă. Dacă-i aşa, oricine poate să spună câte o poveste. În povestea mea, eu voi spune că diamantele mai de preţ demult au fost evacuate din New York, ca din toate oraşele mari de altfel, şi se află puse bine în depozitele subterane din deşerturile Americii, unde nimeni nu se va gândi să arunce bombe atomice.

N-o fi la fel cu sculpturile lui Brâncuşi, de la Muzeul de Artă Modernă? Trebuiau să fie mai multe piese, opt, mi se pare, expuse într-o cameră specială, în semn de cinste, aşa se înţelege. Mai lipsea câte ceva şi din sălile celelalte, camera lui Brâncuşi însă era golită cu totul, şi pentru ea mă dusesem. Mi s-a spus de către un paznic că sculpturile ar fi expuse temporar la Paris, sau în altă parte, se obişnuieşte, deşi socotesc că este o imprudenţă. O fi adevărat, dar nu m-ar mira să aflu că la data aceea Brâncuşii erau ascunşi undeva, împreună cu diamantele.

Din ce mai rămăsese acolo, m-am bucurat să văd două pânze mari de Rousseau-Vameşul. Cine o fi fost acest om şi ce-a avut el cu adevărat în minte, nu se ştie încă. Nu cred în nimic din ce-au spus cunoscuţii lui, sau chiar el însuşi; iar deducţiile altora sunt copilăroase. Este ce-a făcut el o pictură primitivă, cum a fost explicată? Nu-i mai degrabă o glumă sarcastică? Mi se va spune că Rousseau nu era pregătit pentru o asemenea atitudine, a făcut şi el ce s-a priceput, ca un biet om simplu şi fără şcoală. Aşa e,

datele biografice sunt adevărate, dar altcineva i-a condus mâna, şi acel necunoscut, pitit astăzi în dosul pânzelor, cred că îşi dă coate lui însuşi şi petrece nevoie mare când aude părerile comentatorilor. De mine n-ar avea de ce să râdă, decât din inerţie, căci veselia, spre deosebire de alte manifestări ale oamenilor, odată ce-a pornit e greu să fie oprită; uneori ea continuă chiar după ce-au început să bubuie tunurile.

Am ajuns la acest subiect fără voia mea, făcând o paranteză. Dar dacă tot am început, voi spune ceva şi despre celelalte muzee de artă modernă din America. Să povestesc ce cuprind, şi mai ales să-mi dau părerea, mi se pare tot atât de temerar cât de rizibil. Nimeni nu poate şti ce va rămâne din ce-i pus azi la vedere; admit însă că oricărei încercări trebuie să i se dea o şansă, şi în această privinţă America este mai mult decât generoasă. Sau poate este timidă şi speriată. Acolo am văzut cele mai mari îndrăzneli, alături de neruşinările cele mai sfruntate. De teamă să nu greşească, oamenii le tolerează. Cred că de la un principiu asemănător porneşte legea când nu admite practicarea eutanasiei în medicină. Adică de ce să nu acorzi muribundului o şansă de a supravieţui? Cine poate garanta că ea nu există? În numele ei, lasă-l să-şi dea duhul în chinuri! E drept că odată ce eutanasia s-ar admite, ar fi şi abuzuri: comisii cumpărate de rude, ca să moştenească, sau numai ca să scape de-o grijă. Deci, dacă-i vorba de eutanasia aplicată la fiinţe vii, subscriu să nu se aprobe, cu convingerea că din nefericire nu se poate altfel. Subscriu, în acelaşi spirit, să nu li se ia viaţa încercărilor de artă care depăşesc puterea noastră de înţelegere, dacă există o cât de vagă speranţă că ele ar putea să trăiască, măcar până mâine; până mâine s-ar putea produce o revoluţie totală în concepţiile noastre despre artă şi în viziunea noastră despre lume, după cum în cazul muribundului-om, până mâine n-ar fi exclus să apară

medicamentul miraculos care să-l salveze în ultima clipă.

La muzeul Hirshhom de la Washington am văzut un grup plastic, patru oameni de ghips alb, tipuri moderne, aşezaţi doi câte doi pe bănci de autobuz, autentice, de muşama neagră. Mi se pare că în spatele lor mai stătea un om în picioare, poate taxatorul. Am privit mult, cu un interes dublat pe urmă de o anumită emoţie; am zâmbit, dar nu ironic, ci cu mirare. Nu cumva acel grup spunea despre viaţa noastră mai mult şi mai bine decât o carte? Nu eram şi eu unul din cei patru oameni, şi nu recunoşteam în ceilalţi pe prietenii mei, aşa cum trecem prin viaţă cu capul înainte pe o bancă de autobuz, de muşama neagră, cu taxatorul în spatele nostru? Nu ştiu; poate după plecarea mea au dat afară lucrarea; eu aş mai fi lăsat-o până la sfârşitul anului.

Dar mă întorc la eutanasie, cu un semn de dubiu: de ce să nu faci o injecţie de morfină, douăzeci de centimetri cubi, să ajungă, unui om atins de turbare? De ce să te uiţi la el cum se zbate şi urlă într-o celulă cu gratii, cum muşcă drugii, ajuns în stadiu animalic, fără altă senzaţie decât durerea, şi fiind dovedit, ştiind toată lumea că nimic nu mai poate să-l salveze?

Aşa aş face eu, fără să mai aştept judecata viitorului, cu o bucată de fier expusă la Muzeul de Artă Modernă de la New York, nu o elaborare, fie ea oricât de absurdă, fie stupidă şi chiar ridicolă, ci un lucru găsit de-a gata, o traversă în dublu T, cu nituri, tăiată prin sudură dintr-o piesă mai lungă. Şi ce s-a făcut cu restul? E drept oare să ruginească pe un maidan, sau să se retopească într-o oţelărie, în vreme ce bucata desprinsă e oferită oamenilor ca operă de artă? Mi-aş lua toată răspunderea s-o arunc afară, aşa cum mi-aş lua răspunderea să-l izbăvesc pe omul atins de turbare.

Aceeaşi soartă cu a fragmentului de traversă aş hărăzi, deşi s-ar cere mai multe eforturi s-o urnesc de

acolo, unei etrave de vapor expusă în faţa muzeului Hirshhorn de la Washington. Era o piesă de vreo trei metri lungime, desprinsă dintr-un vapor autentic. Creatorul nu făcuse altceva decât să arate cât să se taie; pe urmă dăduse cu vopsea albastră. Singurul gând salvator, dacă el ar fi fost sugerat prin vreun artificiu, rămânea acela că odată fierul plutise şi despicase valurile. Creatorul însă n-ar fi admis o asemenea legendă, sunt sigur, socotind că i-ar fi îngreuiat creaţia şi ar fi ignobilat-o; ea trebuia să rămână abstractă şi pură. Putea să cântărească vreo cinci tone; fusese un vapor mic, poate un remorcher de pe Potomac sau Delaware.

Despre Muzeul Metropolitan, care e acceptat de toată lumea aşa cum este şi nu dă naştere la nicio controversă, nu am de spus altceva decât ce-am apucat să spun despre o instituţie similară, Galeria Naţională de Artă de la Washington, adăugând doar că atrage mai multă lume prin recunoaşterea lui mondială. Eu, când auzeam de Muzeul Metropolitan de la Ne v York, mă înfioram de emoţie. îl cunoşteam prin vreo douăzeci. Se picturi celebre, reproduse şi răspândite în lume. Îmi era de ajuns, şi nici n-ar fi fost nevoie să le văd pe celelalte; dar am trecut prin faţa tuturor, prin toate sălile, la amândouă etajele, de asemenea în aripa nouă, lipită de spate. De-acolo n-am avut de mers mai mult de o sută de metri ca să intru în Central Park şi să mă aşez pe-o bancă, incapabil să mai percep ceva din afară, o stâncă, o apă, un arbore; ştiu doar de doi câini care se jucau pe malul lacului, dar i-am înregistrat pe cale auditivă, fiindcă lătrau vesel.

N-am să fac inventarul muzeului, e gata făcut de alţii. Nici n-am să popularizez numele donatorilor. Săli întregi cuprind colecţii particulare oferite statului. Nu vreau să suspectez asemenea acte, numai că treaba cu donaţiile în America are mai multe feţe; e un mecanism pe care nu mi-am dat osteneala să-l descifrez, n-am nicio pasiune pentru

ştiinţa relaţiilor financiare dintre oameni, mi-a ajuns la ureche o informaţie. Am mai amintit-o o dată în treacăt, mai demult, dar de atunci până astăzi n-am căutat alte informaţii, şi chiar de le-aş avea, n-aş vrea să pierd prea mult timp cu ele. Atât ştiu că donaţiile, indiferent sub ce formă, atrag după ele importante reduceri de impozite. La un om priceput în manevratul cifrelor, s-ar putea ca avantajul obţinut astfel să egaleze, sau, te pomeneşti, chiar să întreacă valoarea donaţiei. Mai trebuie ţinut seama că mulţi oameni îşi lasă averea statului, sau instituţiilor de binefacere, nu din sentimente umanitare, ci fiindcă îşi urăsc moştenitorii. Şi, în sfârşit, şi ce mai încoa-încolo, nimeni nu dă nimic chiar pe gratis; nu trebuie să te numeşti mizantrop dacă gândeşti astfel.

Mulţi oameni îşi atrag admiraţia, încă din timpul vieţii, iar după moarte li se perpetuează amintirea, fiindcă numele lor sunt înscrise pe frontoanele sălilor de muzeu unde şi-au depus colecţia. Portretul unuia din aceştia, o persoană distinsă, în frac şi cu decoraţii, ocupă un perete întreg la intrarea galeriei, înfiinţată anume în spaţiul Muzeului Metropolitan, ca să adăpostească agoniseala sa artistică. Păi nu cred că vânzând tot ce se află acolo, nu ştiu pe ce sumă, probabil una cu opt cifre, un om ar fi putut să cumpere un perete în cel mai mare muzeu al Americii, ca să-şi pună portretul.

Un tânăr care m-a însoţit la Muzeul de Artă Modernă mi-a arătat placa de marmură unde sunt trecute, cu litere de aur, de mărimi diferite, numele donatorilor. Cifrele pronunţate de el sunt presupuneri, ele nu angajează pe nimeni; trebuie reţinută numai ideea, că expunerea acelor nume costă multe parale. „Cu mai puţin de un milion nici nu poţi sta de vorbă”, spunea însoţitorul meu, pornind de la cel mai modest nume, ultimul în lista donatorilor. Trebuie adăugat că sub el rămânea destulă marmură, pentru contribuţii viitoare.

Muzeul de Artă Modernă este o instituţie particulară, după cum am aflat de la un paznic; aş fi putut să mă informez mai bine, dar atunci nu mă gândeam că am să fac comentariul acesta. Proporţiile lui arhitectonice fiind moderate, nu se putea găsi pentru fiecare donator o sală; rămânea placa de marmură. Tânărul, priceput la afaceri, cu studii de specialitate, mi-a estimat valoarea donaţiilor după ordinea de pe listă şi după mărimea literelor: „Două milioane, trei milioane, patru.

Din curtea muzeului, unde era expusă traversa în dublu T cu nituri, se vedea, peste zid, casa lui John D. Rockefeller.

Rămâne să spun ce cred despre muzeul Guggenheim, aflat peste drum şi nu departe de Metropolitan, pe aceeaşi aristocratică Fifth Avenue, loc privilegiat în New York. Presupun că numai terenul ocupat de muzeu, o construcţie modernă, făcută în zilele noastre, a costat milioane. Salomon Guggenheim le-a sacrificat ca să facă o fundaţie personală, nu s-a mulţumit cu o sală, pe partea cealaltă a străzii. Cred că n-a fost o simplă ambiţie, ci mai degrabă un act de independenţă. Personalitatea lui nu putea să fie decât foarte puternică, dacă s-a încumetat, împreună cu arhitectul, să înfrunte opinia publică, adoptând un procedeu de construcţie şi un stil combătute până astăzi. Voi intra în contradicţie cu multă lume care a fost acolo, dacă voi spune că arhitectura aceea atât de controversată mi-a trezit interesul şi mi-a dat satisfacţie; pentru motivul că, rupând nişte tipare, atât de temeinic fixate în piatră la Muzeul Metropolitan şi în atâtea alte locuri, la toate marile muzee din lume, săvârşind ceea ce ar putea să pară numai o îndrăzneală, sau chiar o provocare, ea duce la un efect practic, o funcţionalitate deplină; am s-o numesc continuitatea expunerii.

Sunt sătul şi obosit de construcţiile clasice, Luvru şi Prado, bunăoară, unde, de o parte şi de alta a unor

coridoare, se înşiră săli, şi alte săli mai departe, dând dintr-una în alta, că te zăpăceşti între ele chiar dacă mergi cu planul în mână. De multe ori eşti nevoit să te întorci din drum, pe itinerarii secundare, ca să ajungi la săli situate excentric, şi oricât de bun ai avea simţul orientării, se întâmplă adesea să te rătăceşti, să nu mai ştii unde te afli, să întrebi paznicii, uneori nu mai puţin derutaţi decât publicul. Multe săli cred că am pierdut din aceste motive, după cum prin altele am trecut, fără voia mea, în prea multe rânduri. Nu-i doar pierdere de timp, ci şi o umilinţă. Aşa am păţit la Galeria Naţională de Artă de la Washington, unde mi-a scăpat aripa nouă, cu *Cena* lui Salvador Dalí. Într-un loc, nu ştiu nici astăzi unde, un coridor pornea într-acolo, aşa mi se spune. Am trecut fără să-l remarc, fiindcă m-am încrezut în planul clădirii, am mers cu el în mină. Ce vină am eu că planul, luat la intrare, era mai vechi decât aripa nouă, rămasă pe dinafară?

Muzeul Guggenheim nu-i altceva, ca arhitectură, decât o rampă elicoidală, cu înclinarea lină, care leagă patru etaje, mărindu-şi deschiderea odată cu înălţimea, astfel că de afară se vede ca un trunchi de con întors, cu baza mare deasupra.

Nu-mi displace nici înfăţişarea exterioară, atât de mult criticată, dar n-am s-o susţin, ar fi timp pierdut de pomană.

Am să apăr în schimb interiorul, şi dacă voi convinge pe cineva, atunci va trebui admis şi restul, căci nu poţi să dezlegi una de alta. Şi apoi, între noi fie vorba, acestei clasice Fifth Avenue, cu construcţiile ei destul de convenţionale, n-are de ce să-i strice o figură geometrică mai neobişnuită; lumea nouă n-ar fi existat fără ideea de îndrăzneală. Muzeul Guggenheim este un fort din vestul sălbatic, un circ pentru rodeo, o goană călare, un cowboy trăgând cu revolverele şi aruncând lasoul, a cărui desfăşurare ascendentă în aer urmează desenul unei

rampe elicoidale.

În mijloc rămâne o largă curte de lumină. Iată un reproş, că lumina nu-i suficientă pentru o expoziţie. Este adevărat, peretele exterior, pe care se pun tablourile, n-are ferestre, ar fi fost şi inutil, şi imposibil. Asupra lui cade lumină artificială, atâta câtă trebuie. E adevărat că multe muzee se bucură de lumină naturală, dar oare nu-i doar o iluzie? La Galeriile Uffizi de la Florenţa, ştie toată lumea, e bine să nu te duci pe vreme noroasă. Şi nu doar acolo. Iar iarna, chiar când e soare, ce-i de făcut cu ziua mică? Nu se aprind becurile de la patru după-amiază? Şi de câte ori nu ard tot timpul!

Lumina artificială, cu neajunsurile ei, poate în schimb să fie dozată şi distribuită după nevoie, să cadă din direcţia cea mai bună, şi cu intensitatea optimă. Deci să trecem. Iar rampa, odată ce-ai urcat la ultimul etaj cu ascensorul, prilejuieşte o alunecare domoală la vale, o voluptate, te duce singură de-a lungul peretelui continuu; nimic nu poate să scape, nimic nu trebuie căutat în altă parte, este o explorare pasivă. Scutind picioarele de eforturi, scutind mintea de grija orientării, neavând de ales între mai multe alternative, omului nu-i rămâne decât să privească, la fel de comod ca din fotoliu, ca pe un ecran de televiziune. Numai cârcotaşii nu vor admite.

Valoarea picturilor n-am s-o judec; se fac adesea expoziţii ocazionale; când am fost eu nu era una strălucită.

Mult spaţiu se acorda compoziţiilor articulate ale unui artistmecanic, cred că mai bine nu i s-ar putea spune, creator la modă, nu ştiu de cită durată. Plăsmuirile lui sunt o geometrie în spaţiu, de oţel inoxidabil; ele îşi schimbă singure şi în continuu unghiul articulaţiilor, luând forme variate datorită mişcării aerului. Nu mi-au displăcut; pe lângă tehnica extrem de fină, recunosc fantezia autorului şi fantezia însăşi a obiectelor, care trec printr-o infinitate de poziţii, după cum se mişcă oamenii în preajmă, uneori

pur şi simplu la respiraţia cuiva oprit alături. Faţă de sculptura dinamică, de care am povestit cu altă ocazie, antrenată de motoraşe electrice, e un pas înainte. Să admitem că este un fel de artă, dar nu poate să dureze, mai corect nu poate să *funcţioneze* fără limită, fiindcă mecanismele, fragile, se strică, mai târziu sau mai devreme. La parter, unde era aglomeraţie, o cucoană neatentă a lovit o compoziţie şi a scos-o din funcţiune; când am plecat, doi tehnicieni, poate unul din ei chiar autorul, se străduiau s-o dreagă. A fost ceva mai grav cu „Rondul de noapte” al lui Rembrandt şi cu „Pietà” lui Michelangelo. Să ai în casă o asemenea maşinărie este o complicaţie, ca şi când fără ea n-ar fi destule în viaţa noastră.

39

Când prietenii mei pleacă din ţară îi rog să nu-mi scrie, şi să nu-mi aducă daruri, fie cât de modeste; ştiu ce înseamnă şi timpul, şi banii. Alţii însă aşteaptă, străini cu totul de realitatea zilelor noastre, şi dacă vii cu mâinile goale socotesc că n-ai vrut să le dai atenţie. Unii mă revoltă, acel om, de pildă, care mi-a reproşat că nu mi-a dat prin minte să-i aduc stofă de haine, „că la noi, ştii, nu prea se găseşte”. Măcar să fi fost vreun prinţ, vreun boier coborât cu hârzobul din cer; era doar un mahalagiu cu pretenţii, pocit pe deasupra, care n-ar fi meritat mai mult decât un costum „pe puncte”, cum se găseau altă dată. Mie, unul, am uitat să-mi iau o panglică pentru maşina de scris, şi îmi trebuia, fiindcă aveam una tocită şi zdrenţuită. (Să nu îşi închipuie cineva că m-a prins cu minciuna; nu scriu la maşină, mă folosesc de ea ca să corectez o pagină dactilografiată, să lipesc deasupra o şuviţă de hârtie cu două-trei rânduri; sau pentru o urgenţă, un articolaş de câteva pagini pe care îl transcriu singur, bătând numai cu două degete.)

De astă dată, fiindcă viaţa fusese milostivă cu mine,

m-am gândit să împărtăşesc şi altora mulţumirea mea, ducându-le câte o mărturie materială, simplă şi modestă, dar caracteristică, despre ceea ce înseamnă America. Am rugat pe o prietenă tânără, care avea timp liber câteodată, să-mi dea o mână de ajutor, mie lipsindu-mi cu totul şi iniţiativa, şi priceperea. Voiam să iau vreo cincizeci de obiecte, la atât estimasem, în fugă, numărul obligaţiilor mele, lucruri nevoluminoase, ca să le pot duce, nu scumpe, altfel n-aveam cu ce să le cumpăr, şi înainte de toate să fie tipice, să aibă ceva din duhul Americii. Prietena mea a înţeles uşor despre ce-i vorba, şi a început prin a mă duce într-o librărie, de unde am cumpărat hârtie ornamentată, şnur aurit, panglici de mătase şi etichete cu flori pe margini, pentru a avea în ce împacheta darurile. Le am şi acum pe toate, ocupă loc în casă, şi dacă le privesc uneori cu o mirare stupidă, cred că ele, la rândul lor, sunt foarte nedumerite de rostul lor acolo. Am încercat să fac un dar din ele însele, şi am început cu şnurul aurit, o rolă, ziceam eu, de vreo sută de metri, judecând după diametru, să ai de legat pachete festive până la sfârşitul vieţii. M-am făcut de râs, rola era goală la mijloc, n-avea decât vreo trei metri de şnur, înfăşurat deasupra. Nu am socotit că vânzătorul mă păcălise, nu avea datoria să-mi spună ce era înăuntru, poate doar fabricantul s-ar fi cuvenit să scrie pe rola voluminoasă lungimea şnurului, cum pe sticluţele de parfum scrie volumul în mililitri, iar pe sticlele de whisky, tăria în grade. M-am mirat că în America, a cărei dezvoltare vertiginoasă s-a datorat în primul rând folosirii raţionale a resurselor de tot felul, se poate pune de zece ori mai mult carton decât ar fi nevoie într-un obiect destul de inutil la urma urmelor, căci şnurul se poate vinde şi cu metrul, sau cu ghemul.

Nu sunt împotriva zorzoanelor, ca defunctul Henry Ford, care nu admitea nichelajele pe maşinile sale, şi nici măcar o culoare mai veselă decât cea neagră; dar Fordul

cu Mustăţi n-avea un gram de metal pus de prisos, şi lungimea lui nu depăşea nici cu un centimetru pe cea într-adevăr necesară. Am admis spaţiul suplimentar la ghetele cu bombeu, fiindcă nu era inutil, făcea ca degetele să stea bine.

Când iese din fabrică, rola aceea de zece centimetri în diametru ocupă loc într-o cutie unde ar încăpea pe puţin cinci duzine, în loc de una, dacă n-ar fi mai mare decât este nevoie. Cutia, la rândul ei, ocupă loc inutil în depozitul librăriei, iar mai înainte l-a ocupat în container, containerul în camion, şi camionul a circulat pe autostradă, cărând aer în ambalaje lucioase. Şi-apoi să mai spun ceva; dacă în America doi descreieraţi au împuşcat o familie întreagă pentru câţiva dolari, aceea a fost o faptă maladivă; altminteri îmi închipuiam, şi am mai spus, că treaba serioasă acolo începe, de la devalizarea unei bănci, măcar a uneia din provincie. Rola măsluită îmi aminteşte metoda de-a umple cu gheaţă paharul, ca să încapă numai puţină coca-cola, ceea ce este o coţcărie levantină, pe care nu pot s-o integrez în climatul Americii.

După ce am avut ambalajul, restul cumpărăturilor a căzut baltă; ceea ce mi se propunea cu seninătate era, cel mai adesea, inacceptabil pentru mine. Alte obiecte, la care aş fi putut să mă opresc, mi se păreau fără utilitate, fiindcă judecam după nevoile mele. Sau, în sfârşit, când unele îmi dădeau satisfacţie suficientă, vedeam că erau fabricate în Italia, în Coreea, în Japonia, sau la Hong-Kong şi nu mai ştiu unde; le-aş fi luat, dacă aş fi fost acolo.

Gândindu-mă la alţii, mă gândeam din când în când şi la mine; dacă am scăpat din vedere panglica pentru maşina de scris, am ţinut minte ghetele călduroase, fiindcă de pe acum simţeam frig la picioare. De ani de zile visez o încălţăminte care să mă apere de ger şi de umezeală. Am încercat felurite soluţii, mi-am făcut chiar şi de comandă, la un bun meşter, când am mers în nordul Oceanului

Atlantic, ghete cu blană groasă, cu talpă triplă, două perechi, să-mi ajungă. N-am reuşit, mă strângeau, unele nici nu-mi intrau în picioare, pe celelalte le-am pus o singură dată, în Islanda, şi după un ceas aveam picioarele îngheţate bocnă.

Citisem într-o carte scrisă de colonelul Hunt, şeful expediţiei care a izbutit într-un târziu să ajungă în vârful Himalayei, câte studii ştiinţifice se făcuseră până să se găsească echipamentul ideal pentru oamenii săi, şi între altele m-au minunat ghetele, cu nu ştiu ce talpă, cu un mai ştiu ce feţe, din mai multe straturi, cu aer la mijloc; au fost într-adevăr bine gândite, bine executate şi au dus la izbândă. Aflându-mă în Anglia, patria colonelului, nu mi-a dat în minte să caut, poate aveau surplusuri; dar era vară şi umblam în bluză. Acum venea iarna, aşa că m-am gândit tot timpul.

Îmi închipuiam că în America, unde s-a făcut echipamentul cosmonauţilor, aveam multe şanse să găsesc ceva după nevoile mele. N-am avut timp să caut sistematic, mi-am aruncat ochii prin vitrine, şi m-am oprit la o pereche de cizme spectaculoase, chiar semănau cu ale cosmonauţilor, însă marfă proastă, de cauciuc, cu pâslă înăuntru, încălţăminte pentru mineri, mi se pare. Costau treizeci de dolari, n-aş fi stat la îndoială, dacă mi-ar fi inspirat încredere. Am spus cum aceleaşi cizme le-am descoperit mai târziu în Greenwich Village, într-un magazin cu chilipiruri, unde mă dusese prietena tânără, să caut cincizeci de obiecte pentru prieteni. (Nu-i numărasem, spusesem o cifră.) Aici cizmele costau douăzeci şi cinci de dolari, reducerea a operat asupra psihologiei mele, le-am luat, deşi nu reprezentau nici pe departe ceea ce căutasem. Fiindu-mi destinate mie însumi, nu m-a deranjat că erau fabricate în Coreea, nu în America ghetelor cu bombeu din copilărie. Le-am pus o singură dată iarna trecută, mi-a trebuit un sfert de oră să le înnod

şireturile, ţineau cald de la gleznă în sus, în schimb laba piciorului parcă stătea în apă îngheţată; şi prin talpa de cauciuc, subţire, simţeam fiecare pietricică.

Nu-i rău să mai spun o dată că după ce m-am împovărat cu ele, într-o dugheană de pe strada vecină am văzut unele identice, care costau doi dolari şi nouăzeci şi nouă de cenţi, în aceeaşi zi, în aceeaşi oră şi numai la o sută de metri distanţă.

Aici am vrut să ajung, la preţuri. Oare Fici, cu rochiile ei scumpe, de cinci sute de dolari, ar putea să se supere dacă am să spun că pe strada Paisprezece am văzut unele cu doisprezece dolari şi chiar cu nouă, puse pe manechine aproape la fel de frumoase cu al ei, alături de care mi-a făcut fotografia? Numai că manechinele acolo erau îngrămădite cu zecile, în vitrină, şi rochiile cu miile, în prăvălie, croite în serie. Sigur că sunt şi nenumărate alte diferenţe, le ştiu. distanţa de la cantitate la calitate, să nu mă creadă nimeni nedus la biserică.

Acum îmi dau seama că exemplul ales de mine nu e cel mai bun, totuşi îl duc mai departe, ca să explic trecerea de care se bucură Fici între cucoanele cochete şi să n-o supăr nici măcar cu gândul, căci el ar rămâne chiar dacă aş şterge ultimele rânduri. Diferenţa de la o cifră la alta nu reprezintă numai preţul rochiei, ci în bună măsură ceea ce îi adaugă ea, din zestrea ei personală, priceperea cu care ştie să aleagă modelele şi să le comande cu şase luni înainte, la Londra, Paris sau Milano, unde face drumuri obositoare, deloc distractive. Ca să nu greşească, la darurile ei trebuie să se adauge gustul, rafinamentul şi, mai presus de toate, talentul. Acesta din urmă e ceva ce nu se explică, şi nicio altă însuşire omenească, unită cu orice ambiţie, nu poate să i se substituie.

Umblam descheiat la gât, puneam pe mine o cămaşă, fără să mă uit în oglindă. Într-o zi Fici mi-a aruncat o privire, n-am s-o uit repede, o privire expertă, a întins

mâna şi n-a făcut altceva decât să-mi dea un bobârnac în guler. Toate s-au schimbat dintr-o simplă mişcare, şi gulerul, şi cămaşa, şi parcă eu însumi. Am încercat şi eu câteodată să-mi potrivesc gulerul în acelaşi fel, dar n-am izbutit, fiindcă este inimitabil. Singura soluţie ar fi să mă mai duc o dată la New York. Şi ca ultim act de dreptate pentru Fici, să-l compar pe faimosul creator de modă Yves Saint-Laurent, cu rochiile lui expuse la „Sachs”, pe Fifth Avenue, cu producţia în serie de la „Alexander’s”, magazinul popular aflat nu foarte departe, ca să nu mă mai obosesc până în strada Paisprezece.

Asta este! Cine nu înţelege, să cumpere de unde crede. Dar nu care cumva să nimerească la Eergdorf & Goodman, de pe Fifth Avenue, în apropiere de hotelul Piaza, unde am auzit că rochiile, din ce în ce mai scumpe de la un etaj la altul, pot ajunge până la şase mii de dolari bucata, de douăsprezece ori cinci sute!

Atunci, nouă dolari ce înseamnă? Ce acoperă ei dintr-o rochie, în vremea noastră? Cordonul, nasturii, fermoarul, aţa? în niciun caz stofa. Poate să fi fost aşa când banul în America era cât roata carului, când cu trei sute de dolari cumpărai un Ford cu Mustăţi, o maşină nou-nouţă, şi bună, cu singurul păcat că n-o găseai decât neagră. Nouă dolari este o etichetă, o circumstanţă, o convenţie. Preţul real ar putea să fie de zece ori mai mare, ca în cazul cizmelor mele, cumpărate cu douăzeci şi cinci de dolari, când le-aş fi putut lua cu trei fără un penny. Se fac mai multe lucruri decât se cumpără; nu-i ceea ce se numeşte o criză de supraproducţie, criză înseamnă o suferinţă. Suferinţa n-o văd, cel puţin deocamdată, deşi criza s-a prorocit şi se aşteaptă de multe decenii. E drept că între timp a fost una, Americii i-au pârâit oasele atunci, dar a lăsat-o în urmă. Acum e vorba numai de surplusuri; preţul lor a fost recuperat cu mult înainte, fabricantul nu suferă dacă le dă pe nimica toată. Şi se găseşte cineva să le ia, să le pună pe

manechine şi să le vândă cu nouă dolari, în loc de o sută. La acest preţ se naşte o altă pătură de cumpărători, ca să nu spun că o rochie cu nouă dolari ispiteşte chiar pe cineva care n-are nevoie.

Neizbutind să mă opresc la ceva prin magazinele din centru, m-am dus singur în vest, pe strada Treizeci şi Patru, apoi pe Paisprezece, la graniţa cu Greenwich Village. Acolo aş fi putut să iau mai mult decâtcincizeci de obiecte, dar n-am avut încredere în nimic, din cauza preţurilor. Acum am găsit o explicaţie, cât m-am priceput, am spus-o şi cred că ar putea s-o admită şi economiştii. Atunci însă mă temeam că am nimerit la nişte escroci, la nişte gazde de hoţi, toate mi se păreau de furat, sau falsificate. O ţineam minte pe cucoana de la Tiffany, care umbla după un ceas de aur, şi nu se mulţumea cu unul de o mie nouă sute de dolari, căuta ceva mai scump, n-am stat să văd până la ce preţ a putut să ajungă. Voia un ceas de aur şi o marcă renumită. Bine! Dar dacă nu-s de aur, şi nu-s renumite, la ce pot să fie reduse nişte ceasornice ca să coste de o mie de ori mai ieftin? Ce se plăteşte cu nouăsprezece dolari, sau numai cu zece, ca să le las deoparte pe cele care costă chiar mai puţin decât atâta? Capacele, cadranul, arcul? Şi cum poate să se vândă un disc de gramofon, nou, pe alese, cu nouăzeci de cenţi, când preţul cunoscut este de la cinci dolari înainte? Cu zece dolari o pereche de blugi, mărci bune. Puţin mai încolo, cinci dolari, aceeaşi marcă. O cămaşă trei dolari, doi, unu!

Acum ştiu, nu-i acesta preţul; tot ce se vede acolo reprezentau surplusuri. Atunci însă a fost o clipă când, încetând să cred în furt sau escrocherie, m-am gândit că erau semnele unei retrageri, poate se anunţase un cataclism, un incendiu, o inundaţie, o invazie şi negustorii îşi desfăceau marfa la iuţeală, marfă de la foc, aşa i se spune, pregătindu-se să-şi urmeze familiile, refugiate din vreme în deşerturile Americii, unde erau evacuate şi

diamantele.

40

Mă aflu în faţa ultimului capitol, şi nu-mi vine a crede. Scriu din prima zi a anului, curând după ce m-am întors din America; n-am putut să îndur repausul. Încep dimineaţa, după ce se luminează afară, şi tot timpul mi se pare că ziua este prea mică. Scriu greu, mai ales primele pagini şi primele rânduri, deşi sunt o continuare, le am punctate, doar să le pun în frază. Adesea am chiar fraza în minte, şi totuşi n-o pot scrie, n-am puterea s-o dictez mâinii, e nevoie de o reanimare, să vină de undeva o căldură. Uneori o aştept cu orele şi mă apucă panica dacă văd ce repede trece vremea. Atunci mă gândesc că n-am să pot merge mai departe, că ieri a fost ultima mea clipă bună; într-o zi tot o să mă opresc, şi de unde să ştiu dacă n-a venit tocmai ziua aceea? Pe caietul meu de însemnări, unde îmi schiţez gândurile care mă împresoară până termin cartea, scriu apăsat, în prima zi de lucru: „Nu renunţa!”. Căci dacă n-am renunţat până acum, în momentele de descurajare, când paginile scrise mi se păreau stupide, cum îmi păream eu însumi, dacă am mers înainte, şi-am mers de parcă beam otravă, de ajuns la capăt, mai bine sau mai rău, am ajuns totdeauna.

Dar înainte de a veni căldura, îndemnul de a nu renunţa, aflat tot timpul în faţă, mi se pare că a fost bun odată, şi nu mai e deloc astăzi.

În afară de amăgiri şi ameţeli omeneşti, efemere, n-am trăit în ultima vreme decât ca să scriu cartea, ceea ce nu mi-a adus decât îndoieli chinuitoare şi nicio bucurie. Am continuat, cu speranţa în puterile mele, fără să ştiu dacă vor mai ţine şi mâine. Am vrut să termin, însetat de o zi când să nu mai am nicio datorie, să-mi las gândurile în voie, să dispun de mine în libertate. Iar acum, când încep ultimul capitol, mă întreb, cu tristeţe, ce mă voi face după aceea?

Din ceea ce cuprinde această carte, pun preţ în primul rând pe impresiile şi interpretările mele, care de altfel ocupă cele mai multe pagini. Informaţiile primite de la alţii, când a fost absolută nevoie de ele, s-ar putea să fie eronate pe alocuri, dar cred că nu catastrofic, fiindcă în acest caz ar fi devenit stridente şi ar fi sărit singure afară din pagină. Totuşi, e bine să se ştie că nimic din ce-i scris aici nu angajează pe altcineva decât pe mine.

Când am povestit altă călătorie, unii m-au întrebat dacă toate faptele descrise acolo s-au petrecut în realitate. Mă bucur când ficţiunea, creaţia mea dependentă numai de mine e luată drept realitate, un omagiu mai mare nu-mi trebuie; în schimb, mă scoate din pepeni obtuzitatea şi micimea sufletească a celor care nu înţeleg şi nu simt nici ce spun eu, nici ce înseamnă realitatea şi o confundă cu ficţiunea. Alţii nici n-au stat la îndoială că unele dintre fapte erau născocite de-a dreptul, ca şi când realitatea, privită cum trebuie, n-ar fi ea însăşi destul de bogată spre a umple nu o singură carte. Acei oameni mi-au stârnit indignarea şi i-am dispreţuit pentru incapacitatea lor de a simţi sinceritatea confesiunii mele; în confesiunea lor nu mă voi încrede niciodată, dacă vor face-o.

Nu, nici atunci, nici astăzi n-am pus nimic de la mine, decât sentimentele. E adevărat că faptele sunt literaturizate, epic şi chiar liric pe alocuri; am făcut din ele o naraţiune, acesta fiind modul meu de exprimare, neîmprumutat de la nimeni, exersat din copilărie, când nici nu ştiam să ţin condeiul în mână, dar îmi construiam basme cu ochii la stele.

Cum în America am văzut numai o parte din ceea ce au spus alţii, nu mi-a rămas decât să caut o completare în mine, şi aceea a fost reflectarea propriei mele fiinţe într-o realitate cunoscută de multă vreme. Cu alte cuvinte, m-am cercetat pe mine în raport cu America, apoi m-am dezvăluit pe măsură ce ajungeam la o concluzie, cu riscul

de a-mi arăta slăbiciunile şi păcatele, într-o confesiune adeseori hazardată, ceea ce nu înseamnă o împăunare, ci un sacrificiu; dacă n-ar părea prezumţios, aş spune că este o răstignire. Altfel aş fi avut prea puţine şanse, sau niciuna, de a face un pas înainte, fiindcă m-am dus acolo târziu, faţă şi de timpul meu, şi de timpul Americii, şi nici n-am avut vreo înlesnire din afară, ca să fi văzut măcar cât au văzut alţii.

M-am bizuit mai puţin pe ceea ce mi s-a spus ici şi colo; m-au speriat contradicţiile. E de neînchipuit cât de deformată poate fi optica unui om faţă de a altuia, deşi sunt contemporani, trăiesc cu toţi aceeaşi istorie, au aceleaşi instrumente de recepţie şi aceeaşi modalitate de redare.

Singurul meu noroc a fost că America, descoperită târziu în istoria omenirii, parcă este făcută să fie redescoperită întruna; mi-a rămas şi mie o bucăţică. Interesul oamenilor pentru această lume care continuă să fie nouă, şi este din ce în ce mai nouă, creşte încontinuu; m-a luat şi pe mine valul, am făcut surfing între două oceane şi patru secole. America mea este o realitate, dar am ajuns la ea prin fantezie.

Aş fi vrut să înţeleg neînţelesul; îmi trebuiau date. De pildă, la ce sumă se ridică valoarea muncii făcute de negri în perioada sclaviei? Şi cât la sută reprezintă ea din valoarea totală a muncii depuse în America, în aceeaşi perioadă?

Aceste cifre mi-ar fi arătat cât de mare este datoria, şi cât a fost de necesar, la timpul ei, să se contracteze. Pe urmă aş fi vrut să ştiu cât s-a plătit din ea, şi cât mai rămâne.

De plătit, se plăteşte întruna. Autobuze galbene, „Schoolbus”, împânzesc ţara, luând copiii de la casele lor, să-i ducă la şcoală, care în lumea aceea rarefiată este

adesea departe. Copii de toate rasele. Eu n-am văzut însă decât copii negri, culeşi de autobuzele galbene din harlemuri şi duşi la şcolile albilor, să înveţe carte împreună cu aceştia. De ce nu se duc şi copiii albi să înveţe la şcolile negrilor? Şi, la urma urmelor, de ce albi şi negri? Ei bine, fiindcă nu-i nimic de făcut, aşa spun unii oameni; culoarea rămâne, şi e durabilă.

Comerţul cu sclavi a fost eroarea cea mai mare din istoria Americii, dar Europa îşi are şi ea partea ei de vină, fiindcă a participat la negustorie. Acum situaţia este aşa cum o cunoaştem, şi nu ştiu cum va putea fi îndreptată.

În altă ordine de idei, Florin îmi scrie, de la New York: „Îţi dai seama ce s-ar întâmpla dacă în Park Avenue ar cădea numai câteva bombe, convenţionale, nici nu mă gândesc la cele atomice?” întrebarea este pusă. Îi plăcea mult Park Avenue, a fost primul loc unde m-a dus când am sosit la New York, şi mie mi-a plăcut cel puţin tot atâta. Iar acum vrea să se mute în alt colţ al Americii. N-am dreptate să cred că diamantele au fost evacuate?! Dar iată ultima plângere a prietenului meu, primită după ce terminasem cartea şi făceam corecturile: „... maşina mi-a fost furată şi regăsită douăsprezece zile mai târziu, pe o stradă vecină cu a mea, lângă o gură de apă, cu câte un tichet de amendă pus în fiecare zi, deşi poliţia unde făcusem reclamaţia se afla la numai o sută de metri”.

Cât fusesem eu acolo, îi furaseră casetele cu muzică, din maşină, ziua n amiaza mare, iar mai târziu, într-o noapte „spărseseră portiera şi mutilaseră tabloul de bord, ca să-i fure aparatul de radio. Din ce în ce mai bine. Cât despre gurile de apă, masive, cum le-am descris altă dată, şi foarte frecvente, de veşnica teamă a incendiului, staţionarea în dreptul lor este o contravenţie gravă, sancţionată cu amenzi grele. Dar poliţia, care a pus douăsprezece zile la rând tichetele, oare cum nu a băgat de seamă că era vorba de maşina furată, cu numărul de

circulaţie, cu marca şi cu caracteristicile, culoarea, tipul şi aşa mai departe, scrise în declaraţie? Întrebarea e a mea, nu a păgubaşului. Acesta spune în încheiere: „New York este un oraş în care se pun puţine întrebări, de frica răspunsurilor”.

Într-o zi eram pe strada Patrusprezece, aşteptând pe cineva, aproape de universitate. A trecut un grup de negri tineri, studenţi ieşiţi de la cursuri, curaţi şi simpatici. Unul mergea mai în faţă, iar ceilalţi îl tachinau, nu ştiu din ce motive, strigându-i: „Toby, Toby, stai puţin, Toby!”. Spuneau numele cam în batjocură, ca pe o poreclă, şi nu mi-a fost greu să înţeleg că era luat dintr-un film, care a putut fi văzut şi la televiziunea noastră, numele impus de albi unui tânăr sclav negru, Kunta Kinte. Filmul nu mi-a plăcut, fiindcă era artificial şi schematic, fără valoare artistică. Şi cui servea el, dacă ne gândim bine? De ce ar fi fost necesară reînvierea unor suferinţe trecute, de vreme ce au dat naştere unui sentiment naţional de spăsire şi au fost plătite cu prisosinţă, plus dobânzile numite compensaţii, unul din ele fiind, de pildă, autobuzele galbene, care, mai mult decât o cheltuială, probabil importantă, sunt o bună intenţie?

Între albii din America, filmul a făcut o impresie puternică. Nu ştiu cum l-au privit negrii, dar mereu îmi aduc aminte de tinerii care glumeau cu numele chinuitului lor strămoş Kunta Kinte.

Profesorul de istorie, şi el autor al unei cărţi despre America, o dare de seamă personală, adesea intimă, sondează, într-o pagină lucidă şi curajoasă, relaţia dintre albi şi negri. După ce stabileşte proporţia acestora din urmă faţă de populaţia albă, doisprezece la sută, nu şovăie să afirme, un adevăr ascuns în chip iluzoriu, că agresivitatea lor, în continuă creştere, neliniştеşte pe toată lumea. Dacă nu se ajunge la un mod de viaţă raţional şi echitabil, el socoteşte că într-o zi albii ar putea să

reacţioneze cu violenţă. Nu pot crede; ar fi catastrofic. Atât ştiu, că va fi mult zbucium. O soluţie nu-mi vine în minte. Vreau doar să spun o parabolă; cine are urechi de auzit, s-o audă: în ultima zi la New York, am văzut în autobuz două adolescente, o albă şi-o negresă, prietene, cam de aceeaşi vârstă, şaptesprezece ani, poate doar şaisprezece, aproape copile, deşi bine dezvoltate şi stăpâne pe ele. Şedeau pe banca din spate, deasupra motorului, care cam dogoreşte. Alba, puţin spălăcită, mi s-a părut delăsată, poate o adormea căldura şi îi era lene să se mute în altă parte. M-am uitat atent să văd dacă avea dinţii din faţă mai mari şi ieşiţi în afară; n-am izbutit să-mi dau seama, abia deschidea gura. Avea o fustă oarecare, iar în sus fel de fel de hanţe, plus un impermeabil, fiind o zi ploioasă şi rece; vara indiană se terminase. Nu s-a mişcat deloc, a stat tot timpul cu faţa înainte, rezemată de spătarul băncii.

Negresa, în schimb, care îi vorbea volubil, se foia şi se răsucea în toate părţile, fără astâmpăr, de parcă îi ardeau fesele, şi la drept vorbind avea ce s-o ardă, dar uite că arsura aceea alba o suporta cu nepăsare. Purta blugi bine croiţi, care dezvăluie atât de clar anatomia, iar în sus un jerseu de lină, gri sau bleu, nu mai ţin minte, nimic altceva, s-o apere de frig şi de ploaie, nici măcar o umbrelă. Nepăsătoare cu vremea de afară, parcă ignorând ideea de intemperie, încă neasimilată, stăpânită de freamăt şi vervă organică.

Mulţi m-au întrebat, la întoarcere, cum sunt negresele. Parcă ei nu ştiu, nu li s-a povestit de Joséphine Backer? Doar a fost în România, a dansat la Teatrul de revistă, atât de goală c-a înnebunit lumea şi-a lăsat amintiri neuitate nici astăzi. Ce pot răspunde? Dacă sunt frumoase? Păi sunt de toate felurile, nu lipsesc nici slutele, nici grasele. Dar când e vorba de cele bine făcute, ceva al lor frapează, le ridică deasupra tuturor raselor: elasticitatea şi armonia mişcărilor. Fiindcă sunt mai

proaspete, au plecat mai târziu din natură, n-au avut când să înţepenească. Am găsit cuvântul, fata albă stătea ţeapănă şi se afla, din punct de vedere al dinamicii umane, într-o inferioritate enormă faţă de prietena ei, negresa. De-aici începe parabola.

N-am să mă duc în altă parte pentru cei care m-au întrebat cum sunt negresele, ci am s-o descriu pe fata aceea, o am bine în minte, în afară de culoarea jerseului. Şi ştiu de ce am uitat-o, fiindcă nici n-am privit bine jerseul, m-a frapat ce acoperea el fără să ascundă, torsul tânăr, zvelt şi mlădiu, într-o unduire ascendentă, crescând mereu din el însuşi, fără să-şi strice proporţiile; era ca într-un salt spre o ramură încărcată cu flori albe şi fructe roşii, cum nu pot să existe simultan în natură, o născocire pe măsura mişcării ei, extraordinar colorată. Iar sânii, pe care nu m-oi sfii să spun că i-am privit cu plăcere, aşa cum am dreptul de vreme ce natura mi-a dat ochii, erau tot atât de femeieşti pe cât de feciorelnici, printr-un amestec de lascivitate şi puritate, de sfiiciune şi îndrăzneală. Şi mi-am dat seama că fata ştia că poartă sub jerseul de culoare nedefinită, şi se bucura de rolul ei în viaţă. De ce să fie răzmeriţă?

Mi-a fost imposibil să deduc cum era sub hanţe fata albă.

M-am întrebat, fără frivolitate, ce-aş fi făcut la vârsta când aş fi avut dreptul la ea, şi fata aceea neagră mi-ar fi aruncat o privire. Era ea frumoasă? – în afară de ceea ce reprezenta trupul ei, căruia n-am mai avut putere să-i descriu şoldurile şi umerii, cu fascinanta lor mişcare contraritmată, că ar fi putut să pară isterică sau nebună, să nu fi fost atât de sinceră şi de necesară, şi atât de muzicală, ca un concert de tam-tam-uri.

Da, era frumoasă. Am întârziat să răspund, fiindcă am o reţinere. Gusturile noastre sunt formate pe alte fizionomii umane. Tipul de negresă din America, şi nu-i

singurul, are nasul turtit, uneori dezagreabil. După o convieţuire mai lungă ne-am deprinde; până atunci ochii şovăie să privească. Şi mai e gura, vânătă şi rece, chiar când e frumos desenată şi poate dogorăşte. Unele femei îşi dau cu ruj; nu-i mai bine, vineţeala iese deasupra.

Aşa era şi fata, dar, ferească Dumnezeu, neatinsă de farduri! Încolo, i-am admirat ovalul obrazului, cu pielea curată şi străvezie, comunicând şi ea fervoarea lăuntrică, neastâmpărul trupului. Şi maxilarele fine, rasate şi grumazul prelung, elastic, mobil, de mânză smucită. Părul, unul din complexele unora din negri, nu era atât de încreţit ca să nu fluture la mişcările capului; putea să spună o poveste. Dar uimitori şi de neuitat rămân ochii…

Da, putea fi o ispită, ca să-mi răspund mie însumi. Numai că nu ştiu ce-ar rămâne pe urmă. Mi-e teamă de o monotonie neagră, ca a unui an fără anotimpuri; culoarea invariabilă a pielii, insensibilitatea la soare; o negresă nu poate să se bronzeze. Natura ar fi trebuit să acorde o compensaţie, soarele să albească.

Din tot ce avea acea fată, mereu mă vor urmări ochii; i-am văzut la multe, pot fi o obsesie. Ochii aceia care aparţin rasei şi dezvăluie, cu o privire grea, adâncă, mirată, inocentă şi agresivă, întreagă amara ei istorie. Căprui, cu globul alb, uşor fumuriu, umbriţi parcă de un nor subţire, reverberând lumina fierbinte a soarelui african rămasă în memorie, întrebători şi trişti, de o tandreţe nimicitoare. Aşa ar fi ochii de tigroaică dacă ai putea să-i priveşti în clipa când te sfâşie. Fata albă ar fi trebuit să se simtă învinsă.

Cu atât, parabola s-ar sfârşi simplu. Dar mai există la New York o fată, o femeie tânără, cea mai frumoasă, am văzut-o la Rockefeller Center, pe terasa de jos unde se face patinoar toamna. O socotesc a fi cam a douăzecea generaţie de la pionieri încoace, şi totuşi neavând semne de oboseală, dimpotrivă, părând nou-născută, o mândreţe

a firii, înaltă, elastică şi armonioasă, cu strălucitoarea ei sănătate înscrisă pe faţă, cu picioarele zvelte, deşi desenate atletic, lungi şi măiestru făcute, bune şi să danseze şi să cutreiere preeriile. Eu, unul, nu cred ce se spune despre ea, că n-ar avea inimă, fiindcă a mânuit revolverul încă din scutece şi n-a greşit ţinta, iar puşca şi lasoul le-a lepădat abia deunăzi. Trebuie şi ea pusă la socoteală! Poate din coapsa ei se va naşte într-o zi un Făt-Frumos ca în basme, înţelept, viteaz şi puternic, care să rupă blestemul, să tragă clopotul de la Philadelphia şi s-o trezească din vrajă pe Frumoasa Adormită care este America.

Seara m-am dus la aeroport, pe o burniţă rece. Am îndurat-o cu uşurinţă, fiindcă era sfârşitul. Îl visasem tot timpul, chiar în zilele cele mai frumoase, fusese ţelul meu, viu tot timpul sub ţelurile celelalte, să mă văd în avionul de Europa, aşezat în scaun, cu centura de siguranţă pusă, să răsuflu adânc şi cu mulţumire, apoi să închid ochii şi să trăiesc şapte ore de bucurie.

Avionul a întârziat o oră şi jumătate, nimeni n-a spus de ce, mă temeam că n-are să mai plece din cauza vremii. Se făcuse noapte, burniţa bătea în ferestrele sălii de îmbarcare, vântul spulbera apa de pe platformele betonate; să fi fost copaci în jur, s-ar fi zbuciumat jalnic. Mi-am adus aminte ziua pierdută pe aeroportul de la Seatle, m-am gândit la tânărul care călătorea fără alt bagaj decât două rachete de tenis, la fata cu jerseu roşu care pocnea de sănătate şi tinereţe, viţeluşa lascivă şi drăgălaşă.

Am spus că America mai are mult până să se populeze cu totul, mi-am amintit deşerturile ei nesfârşite, dar iată că în acest spaţiu cu lumea atât de rar semănată am întâlnit mai multe personaje decât oriunde. E o îmbogăţire. Transilvănenii noştri care emigrau în America visau să se întoarcă de acolo cu o mie de dolari, plus costul

vaporului. Bogăţia mea e mult mai mare, mă împovărează şi mă exaltă; am făcut o afacere nebănuită.

Lăsând la o parte ploaia şi întârzierea, a fost întocmai cum visasem. Când m-am urcat în avion, mi-am amintit stewardesa de la venire, creola frumoasă, am căutat-o cu ochii, dar nu era. Ea m-a trimis cu gândul la Carole, căreia abia acum i-am determinat tipul, avea probabil şi puţin sânge creol, pe lângă puţin sânge indian, dar i se subţiase, de aceea mi s-a părut palidă, cu pielea obrazului mată… Şi ce iris albastru! mai au şi altele ochi, nu doar negresele! Am urmărit iar în gând drumul ei lung cu Greyhoundul. Cred că ploua şi la Chicago. Ce putea să facă ea într-o noapte atât de urâtă? Şi oare îşi cârpise blugii? Poate n-am nicio dreptate, dar mi-e milă de ea tot timpul. Cum să nu mă socotesc îmbogăţit, dacă mi-a rămas în minte, atât de vie şi de ciudată?!

Aveam loc la fereastră, în dreptul unuia din oficii, unde se pregătesc tăvile cu mâncare. În faţa mea rămânea un mare spaţiu liber, acolo era uşa de evacuare rapidă. Poate să fie bună la o aterizare forţată, să te arunci afară până nu ia foc avionul; aşa o fi, dar n-am nicio încredere că oamenii nepregătiţi şi neexersaţi pentru asemenea situaţie şi-ar păstra sângele rece. Spaţiul liber îmi folosea să-mi întind picioarele. Eram împovărat cu trei sacoşe, nu puteau fi date la bagaje., aveam în ele ananas proaspăt, mă lăcomisem şi l-am cărat anevoie, dar n-a fost la fel de bun ca în Spania. Văzând că sacoşele mă încurcă, o stewardesă mi le-a luat plină de atenţie şi mi le-a pus într-un dulăpior din oficiu. Mai aveam o cutie închisă ermetic, cu brânzeturi franţuzeşti şi cu gorgonzola italienească, mi-o dăruise Fici şi mă povăţuise ca în timpul drumului s-o ţin la rece. Am rugat-o pe stewardesă s-o pună în frigider, şi când am debarcat, la Frankfurt, am uitat-o. Mi-am amintit abia acasă, dar ce importanţă mai avea dacă ajunsesem? Mult mai mult a regretat Fici, m-a certat la telefon,

dezamăgită, şi aş îi putut să scap dacă aş fi minţit-o. Oare era greu să-i spun că m-am înfruptat din toate şi au fost nemaipomenite?... între alintările mele, prima este candoarea.

În spaţiul liber mai era un scaun, cu faţa la mine, sunt în mai multe locuri, pentru stewardese, care şi ele trebuie să se aşeze şi să-şi pună centura de siguranţă la decolare. S-a aşezat o negresă, nu tânără, slabă şi istovită; poate se spetise peste zi cu treburile casei, cu bărbatul şomer sau leneş, cu copiii care merg la şcoală cu autobuzul galben, şi trebuie să aibă haine curate, să lupte împotriva iritantului lor complex de inferioritate. Ne-am privit unul pe altul în timpul lung cât avionul s-a târât spre pista de decolare, oprindu-se mult pe la intersecţii. Era puţin ofilită, dar avea acei ochi ai lor, trişti, de o frumuseţe adâncă şi înfricoşătoare. Îşi ţinea mâinile în poală, cu braţele goale, subţiri, slabe, ca de fetiţă. Stătea moale în scaun, cu umerii lăsaţi, cu capul gata să cadă; toată făptura ei părea că se scufundă în adâncimea acelei clipe de repaus, mărindu-i intensitatea dacă nu putea s-o lungească, absorbind-o cu nesaţ, să-i ţină până la ziuă. Ce citea ea în ochii mei, când ni se întâlneau privirile? Mă ura fiindcă în curând trebuia să mă servească? O, de ce n-o puteam face să înţeleagă că bucuros aş fi servit-o eu pe ea, dacă era cu putinţă!

În capul pistei de decolare, avionul a aşteptat câteva minute. De ce nu ne dădea drumul? Se răzgândiseră în ultima clipă? Burniţa şi mai tare, şi în afară de luminile de pe aeroport, noaptea rămânea nepătrunsă. Când am auzit şuierul motoarelor crescând într-o modulaţie ascendentă, un şuier cosmic, şi m-am simţit împins în scaun, am ştiut că începea ultima pagină. Stewardesa s-a aplecat înainte; a ţinut-o centura. În câteva clipe ne-au împresurat norii, care au început să ne zgâlţâie; luminile au dispărut, şi odată cu ele mi s-a părut că dispăruse şi amintirea

pământului. Urma o devenire.

Îndată a început forfotă; mă uitam printre pleoape în oficiu, cum stewardesele pregăteau masa. Era şi un bărbat printre ele, un om scund şi gras, în vestă, ca un cârciumar pe care îl ştiusem în copilărie; mânca tot timpul, ciugulea din toate. M-aş fi bucurat să facă la fel şi negresa mea, ar mai fi prins puţină vlagă; n-am văzut-o, servea în alt sector, erau vreo trei oficii în acea corabie cu cinci sute de locuri. Scaunul de lângă mine a rămas liber; n-am avut cum să mă folosesc de el, şi un om alături nu m-ar fi incomodat fizic. Dar m-am bucurat să fiu singur, să nu-mi tulbure nimeni gândurile. Atunci am început să fac planul cărţii, deşi o avusesem tot timpul în minte, şi o văzusem crescând odată cu mine.

Mâncarea mi-a adus-o cârciumarul în vestă. I-am cerut trei sticluţe de vin roşu; de ce s-o fi mirat, când toate la un loc făceau mai puţin decât jumătate de litru, iar alţii beau aceeaşi cantitate de whisky? Voiam să aţipesc puţin, ar fi fost istovitor să rămân treaz toată noaptea. Am lăsat scaunul pe spate, am închis ochii…

Tot timpul de la Honolulu înainte mi-a părut rău şi mi-a fost puţin teamă că zilele se scurtau în aceeaşi goană cu care zburam spre soare; treceam pe sub el, îl lăsam în urmă. Niciodată nu mă gândisem cum ar fi o noapte scurtată.

Când am deschis ochii după un ceas, toată lumea în jurul meu dormea dusă. Am simţit o pâlpâire albă în aer, venită de nu ştiu unde şi până să mă dezmeticesc, ziua a erupt sub aripile avionului, apoi a năvălit pe ferestre.

Erupţia nu-i pentru mine o noţiune abstractă; o ştiu din adolescenţă, de la sondele care, când răbufneau, umpleau cerul de păcură. Era ceva înfricoşător, venea din fundul pământului, într-un tremur şi-un vuiet apocaliptic, dar oamenii, în loc să se sperie, se îmbătau şi înnebuneau de bucurie.

Aşa se întâmplă acum, doar în altă culoare, ziua erupea şi nu din cer, ci parcă din fundul pământului; era începutul devenirii, lumea se năştea iarăşi, într-o lumină atât de densă, că părea solidificată şi avionul nu mai zbura, ci aluneca pe o şosea albă, o mare autostradă, îi simţeam consistenţa, dar nu dură, ci elastică şi lină, dându-mi senzaţii sublime, o pârtie de zăpadă, străvezie, căci îndată, prin transparenţa ei s-a văzut şi pământul, fugind repede în urmă. Şapte ore pierdute, date înainte pe ceasornic, fără să le fi trăit aievea, însemnau o dimineaţă câştigată, şi ea mi se părea o apoteoză. Prin miracol, jos nu era toamnă, ci câmp verde, munţi albaştri, lacuri albastre, o primăvară anticipată, sărită peste iarna care parcă se pierduse şi ea, odată cu noaptea. Să fi fost mai jos, s-ar fi văzut pajiştile şi livezile înflorite. Avionul a coborât lung asupra Europei, de unde au plecat oamenii să fundeze America, iar când roţile au atins pământul, am simţit că se închidea un ciclu şi devenirea era împlinită.

DE ACELAŞI AUTOR

Oraşul cu fete sărace, 1940 Un port la răsărit, 1941 Anotimpuri, 1943 Flăcările, 1945 Fiul risipitor, 1947 Toate pânzele sus! *1954 Ultima poveste, 1956 Dunărea revărsată, 1961 O lume întreagă, 1964 Al optzeci şi doilea, 1966 Oglinda retrovizoare, 1970 Al treilea pol al pământului, 1971 Maria şi Marea, 1973 Acea fată frumoasă, 1975 Casa domnului Alcibiade, 1978 La nord de noi înşine, 1979*

LECTOR: DANIELA CRASNARU TEHNOREDACTOR: GHEORGHE POPOVICI

APĂRUT 1981. BUN DE TIPAR 7. IV.1981.

TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 10 080 LA COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÂNTEII”, PIAŢA SCÂNTEII NR. 1, BUCUREŞTI REPUBLICA SOCIALISTA

ROMÂNIA

...Dar mai există la New York o fată, o femeie
tînără, cea mai frumoasă, am văzut-o la Rockefeller
Center, pe terasa de jos unde se face patinoar toamna.
O socotesc a fi cam a douăzecea generație
de la pionieri încoace și, totuși, neavînd semne
de oboseală, dimpotrivă, părînd nou-născută,
o mîndrețe a firii, înaltă, elastică și armonioasă,
cu strălucitoarea ei sănătate înscrisă pe față,
cu picioarele zvelte, deși desenate atletic, lungi
și măiestru făcute, bune și să danseze
și să cutreiere preriile. Eu, unul, nu cred
ce se spune despre ea, că n-ar avea inimă, fiindcă
a mînuit revolverul încă din scutece și n-a greșit
ținta, iar pușca și lasoul le-a lepădat
abia deunăzi. Trebuie și ea pusă la socoteală!
Poate din coapsa ei se va naște într-o zi
un Făt-Frumos ca în basme, înțelept, viteaz
și puternic, care să rupă blestemul, să tragă
clopotul de la Philadelphia și s-o trezească din vrajă
pe Frumoasa Adormită care este America.

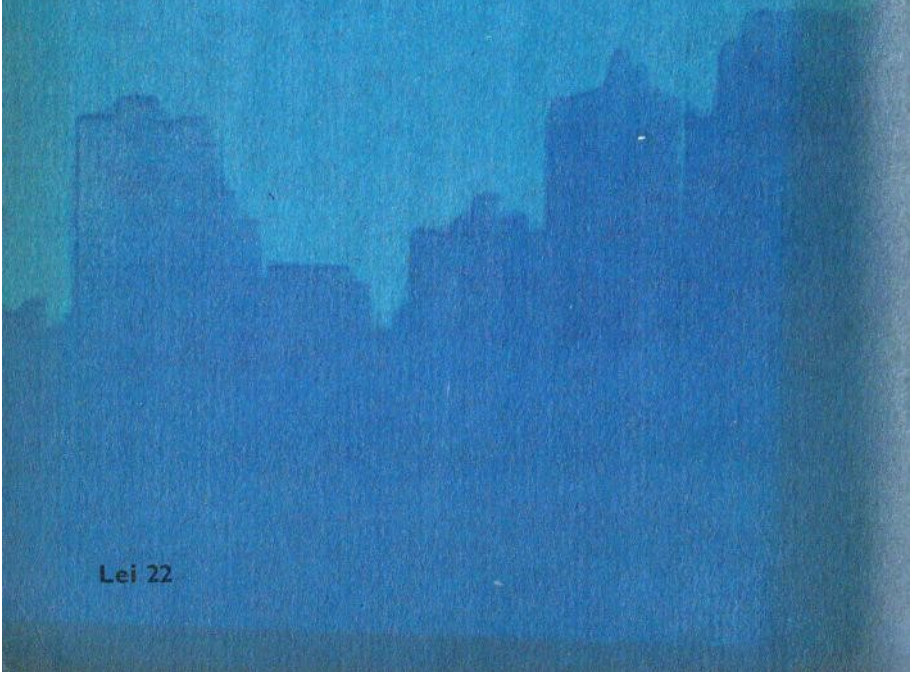

Lei 22